MARTINUCCI PIUS
APOSTOLICIS CAEREMONIIS PRAEFECTUS

MANUALE SACRARUM CAEREMONIARUM

IN LIBROS OCTO DIGESTUM

EDITIO TERTIA
QUAM SECUNDUM NOVISSIMAS AP. SEDIS CONSTITUTIONES
ET SS. RITUUM CONGREGATIONIS DECRETA

I. B. M. MENGHINI
APOSTOLICARUM CAEREMONIARUM MAGISTER
emendavit et auxit

PARS PRIMA

pro clero universo pontificalium privilegiis non insignito

VOL. II.

RATISBONAE - ROMÆ - NEO EBORACI
FRIDERICUS PUSTET
Pontificius Bibliopola

1912

IMPRIMATUR

Fr. Albertus Lepidi O. P., S. P. A. Magister

IMPRIMATUR

Franciscus Faberi, Vicariatus Urbis, *adsessor*

OFFICINA POLIGRAFICA EDITRICE EDUARDO MANNA - PIAZZA PIGNA, 53 - ROMA.

INDEX

LIBER II.

De sacris functionibus per totum anni circulum celebrandis.

APPENDIX

AD LIBRUM SECUNDUM.

LIBER III.

De praecipuis functionibus in paroeciis ruralibus clero carentibus peragendis.

LIBER IV.

De Sacramentorum administratione ad Parochum spectante et de aliquibus Benedictionibus ex Episcopi mandato faciendis.

TITULUS I.

De Sacramentorum administratione ad Parochum spectante.

TITULUS II.

De aliquibus Benedictionibus ex Episcopi mandato faciendis.

APPENDIX

AD LIBRUM QUARTUM.

MANUALE
SACRARUM CAEREMONIARUM

LIBER II.

De sacris functionibus per totum anni circulum celebrandis.

CAPUT I.

DE MODO CELEBRANDI DIES FESTOS

1. Finis huiusce, cuiuscumque pretii sit, operis est rituum uniformitatem, quoad fieri potest, procurare in ecclesiis quae ritu romano utuntur. Iuxta titulum praesentis capituli, videretur disserendum esse de maiori minorive festorum solemnitate, de eorundem dignitate et similibus. Sed quoniam id spectaret ad partem theoricam, in qua non fuit nobis in animo operam impendere, quum fuse eruditeque a summis Viris tractata sit, ita in hoc capite nihil aliud intendimus, quam regulas quasdam tradere pro festis illis, quae in dies incidunt ab officiis solemnioribus impeditos.

2. Ac primum quidem necesse est innuere, quinam sint dies, qui cuiuslibet festi quamvis solemnis celebrationem excludant, cuiusmodi sunt de Sancto Patrono loci, de Sancto Titulari, de Dedicatione propriae ecclesiae, de Sancto Institutore cuiusque Ordinis religiosi, et de aliquibus aliis, qui magna cum religione a fidelibus coluntur.

3. A rubricis generalibus Missalis et Breviarii, multisque decisionibus S. Congregationis Rituum enumerantur feriae, Dominicae et alia festa, quae excludunt quodcumque officium, licet maxime solemne, ut e. g. de Patrono principali, de Titulari, de Dedicatione propriae ecclesiae, et cetera festa, etiam, quae ritu gaudent primae classis, et maxima a populo celebrantur pietate.

4. Officium festorum, quae incidunt in praedictos dies, celebrare non licet, sed transferendum est quo modo a rubricis praescribitur. Festum autem, seu solemnitas exterior, quoniam illa die statuta est, celebrari eadem die debet, siquidem indulgentia, quae solet a S. Sede pro hoc festo concedi, non acquiritur, nisi die praescripto, numquam vero die illo, in quem officium translatum est (1).

5. Quamobrem Missae et officium erunt de feria vel de Dominica aut de festo privilegiato. Si per rubricas licebit, cantabitur Missa tantum solemnis de festo incidente translato, secus cantabitur etiam Missa de officio, quod in die incidit.

6. Apparatus exterior congruet cum festo, ea tamen exceptione, quod si festum incideret in diem luctuosum, ex. gr. in Dominicam Passionis, apparatus etiam erit accommodandus tempori, videlicet non erunt detectae imagines, non ponentur reliquiaria neque statuae Sanctorum aut vasa florea inter candelabra, et his similia.

7. Haec regula excipit ea festa, quae transferuntur ex privilegio et cum tota octava, ut fit de festo S. Benedicti, quod est praeceptivum pro ordine monastico.

8. Cetera festa, dummodo nulla sit contraria concessio, celebrabuntur modo superius tradito.

9. Ut autem officia divina debito ordine celebrentur, monendum est, quod novum quiddam atque arbitrarium esset efficere ut una pars officii congruat cum Missa, quum transferenda est celebratio officii; et haec quidem officii peragendi ratio, arbitraria et insolens, solet cohonestari appellatione officii peculiaris pietatis, ut ex. gr. canere Vesperas et horam Tertiam de Sancto, in cuius honorem celebratur festum, quum e contrario officium debeat esse de feria vel Dominica aut festo privilegiato, in quod potest interdum in cidere. Vera

(1) Si tamen ob aliquam causam transfertur vel una solemnitas exterior, Indulgentia sequitur hanc solemnitatem (S. C. I. et II. Ss., n. 630).

et aequa pietas in eo consistit, ut serventur leges et ritus ab Ecclesia statuti (1).

10. Quapropter, si acciderit, ut aliquod festum celebretur die statuto, nec liceat ipsius officium celebrare, Vesperae, siquis velit celebrare solemniter, celebrabuntur de officio quod fit in die, non vero de festo. Item officium erit eiusdem generis, ac si ecclesia fuerit collegiata vel cathedralis, celebrabitur Missa conventualis post Horam canonicam statutam. Deinde, si licebit, seu si concessum erit ex privilegio, cantabitur Missa votiva solemnis de festo post Nonam, ac si cantabitur haec Missa in cathedrali ab Episcopo Ordinario, ante Missam cantabitur Nona, qua absoluta, clerus et Episcopus paramentis induentur, quemadmodum peculiarius suo loco tradetur.

11. Haec pauca monita confidimus fore ut possint tam multas abusiones de medio tollere, quae partim inscitia, partim studio immoderato identidem invehuntur, quasque nomine usus et consuetudinis quidam cohonestare student.

(1) Haec intellige, si de officio agatur, quod choralem et personalem obligationem respicit; quia secus, devotionis gratia, possunt v. gr. Vesperae votivae de festo celebrari, firma obligatione officium persolvendi de die currenti (S. R. C., n. 3624, XII)

CAPUT II.

DE OFFICIO SINE CANTU DIEBUS FERIALIBUS (1)

1. In medio choro praeparabitur pro lectionibus legile, super quo situm erit Breviarium formae grandioris, et suo tempore locabitur Martyrologium.

2. Quarta vel dimidia horae parte ante horam incipiendi officii praestitutam, signum dabitur sono unius aut plurium campanarum, secundum qualitatem festi et consuetudinem cuiusque ecclesiae.

3. Quicumque in choro adfuturus erit, ecclesiam ingressus, se aqua benedicta signabit, brevi orabit ante SS.mum Sacramentum, perget inde ad sacristiam, et vestem choralem induet sibi.

4. Quum tempus praestitutum aderit, facta a chori praefecto licentia, cerei altaris maioris vel illius in quo peragetur officium ab acolytho accendentur; deinde signum proficiscendi ad chorum sacristiae campanula nunciabit.

5. Cappellani duo, reverentia ad Crucem vel ad imaginem primariam sacristiae facta, praeibunt ceteris omnibus. Procedet post ipsos dignior inter clerum, cuius dexteris adstabit Hebdomadarius, quos reliqui deinde omnes bini subsequentur. Quod si praefectus chori Hebdomadarii quoque officio fungatur, ad sinistram eius addetur Canonicus antiquior. At si Hebdomadarius non sit Canonicus, sed ex ordine Beneficiariorum, aut Mansionarius, incedet cum Beneficiariis aut Mansionariis, locum sibi sumens vel primum inter eos, vel qui ad ipsum spectat ex antiquitate, iuxta mores et leges uniuscuiusque Capituli.

(1) Ritus, quem hic describimus, potest documento esse illis ecclesiis in quibus nondum esset alia praestituta methodus recitandi officii divini, diebus ferialibus. Caeremoniale Episcoporum iubet servari usus et consuetudines laudabiles uniuscuiusque ecclesiae, eaque de causa nullam videtur ad officium peragendum statuisse normam. Si commendabilis usuum et consuetudinum ratio sit, licebit cuicumque ecclesiae suis libere uti; verum si quid forte erit, quod corrigendum seu reformandum, vel saltem examinandum videatur, viderit Episcopus Ordinarius, sua ipse utens auctoritate ac tribunalibus competentibus. Id notare voluimus, ne quis existimet, nos nobis arrogare ius imponendi leges unicuique, praesertim ecclesiis cathedralibus et collegiatis.

Ritum pro officio feriali describere capite praesenti supersedemus. Ex multiplici enim officiorum de ritu duplici concessione, potest officium feriale pene dici antiquatum. In perpaucis quae supersunt adhuc feriis poterit facile dirigi officium ex normis pro officiis de ritu duplici aut semiduplici praestitutis. A.

6. Qui duo Cappellani Capitulum seu clerum praecedunt, progressi ante altare maius seu chori, genuflexionem exsequentur, sibique mutua facta reverentia, suum locum adibunt; idipsum fiet a chori praefecto et a reliquis, reverentiam vel genuflexionem efficiendo, iuxta gradum ad quem spectant; animadvertent autem ne genua in suo stallo ante submittant quam locum quisque suum universi occupaverint (1).

7. Tunc in genua procumbet praefectus chori, cumque eo reliqui omnes, orationemque *Aperi, Domine, os nostrum* etc. recitabunt.

8. Hac oratione completa, consurgent omnes, ac brevissimo temporis spatio considebunt; assurgente autem chori praefecto, ceteri omnes consurgent, et secreto recitabunt *Pater noster; Ave, Maria,* et *Credo.*

9. Hebdomadarius inclinabitur ad chori praefectum, deinde, Crucis signo in labris se pollice muniens, dicet *Domine, labia mea* etc. Si Hebdomadarius esset ipse chori praefectus, antequam intonet praedictum versiculum, se officii causa ad digniorem inclinabit. Post haec, signans sese, prosequetur versiculum alterum *Deus, in adiutorium* etc. Ad ℣. *Gloria Patri,* caput ad altare inclinabunt universi.

10. Interea, dum recitabitur *Sicut erat,* qui postremi duo sedebunt in choro, seu Cappellani, sive quis alius ad quem id ex usu aut lege attinet, salutatione facta illi qui proxime sedet, deinde utrique cleri parti, procedent in medium chorum, ubi mutua sibi facta reverentia, tum genuflexione ad altare, invitatorium incipient e psalmo *Venite, exsultemus* etc., ut in Breviario. Ad verba *Venite, adoremus,* totus chorus genuflectet, non exceptis ipsis Cappellanis, qui in medio choro, ut paulo ante dictum est, invitatorium recitabunt.

11. Completo psalmo cum invitatorio, qui duo in medio choro recitaverint, simul ac invitatorium repetiverint post *Sicut erat,* genuflexione ad Crucem, et reliquis, ut superius traditum est, peractis, ad sua loca redibunt.

(1) V. lib. I, pag. 10, n. 4.

12. Hebdomadarius intonabit hymnum, et duobus primis primae strophae versibus ab eo recitatis (1), ceteri omnes, qui ex eadem atque ipse parte sunt, prosequentur simul cum eo reliquam strophem. Altera autem recitabitur, a parte opposita, et sic deinceps alternatim; quod etiam in psalmis servabitur. In conclusione hymni, quum SS. Trinitas, * explicite et cum glorificatione invocatur, caput omnes altare versus demittent.

13. Hymno peracto, qui duo Cappellani seu Beneficiarii (ex more, quemadmodum paullo ante notatum est) ultimi sunt ex parte Hebdomadario adversa, incipiunt et continuant primam antiphonam, quae, si admodum exiguus Cappellanorum numerus esset, poterit etiam ab uno recitari.

14. Prima antiphona recitata, Cappellanus ultimus ex Hebdomadarii parte, primi nocturni psalmum primum usque ad asteriscum inchoabit, tum reliqui omnes simul ex eadem parte prosequentur, totusque chorus sedebit.

15. Quicumque recitabit antiphonas aut psalmos inchoabit, animadvertat ut haec faciens stet semper.

16. Primo psalmo absoluto, qui Cappellanus in semiduplicibus intonaverit, vel in duplicibus integram recitaverit antiphonam primam, assurget ac repetet eandem. Duo illi Cappellani, sive etiam unus ille, qui ex eadem Hebdomadarii parte psalmum intonavit, secundam recitabit antiphonam, quique ex altera parte recitavit antiphonam primam, psalmum secundum exordietur; idque deinceps semper praestabitur.

17. Dum tertia primi nocturni antiphona repetetur, duo penultimi Cappellani, vel Beneficiarii, qui sunt ex Hebdomadarii parte, procedent in medium chorum ad versiculum recitandum. Hoc etiam facient in tertio nocturno, siquidem in secundo nocturno, iuxta regulam traditam, procedere illuc debent qui sunt ex parte Hebdomadario adversa.

18. Versiculum recitabunt in medio, postea redibunt ad locum suum. Si alter illorum remanere debebit, lectiones recitandi gratia, alter qui discedet, genuflexionem Cruci et inclinationem faciet socio, qui simili salutatione illi respondebit et ad locum suum remigrabit. Lector esse deberet alius ab iis qui recitant versiculum.

(1) Melius ea tantum verba solus dicet, quae si cum cantu fieret officium, ab eodem canerentur.

19. Ad versiculum totus chorus respondebit, eoque incepto (1), consurget.

20. Hebdomadarius adiiciet *Pater noster*, tum absolutionem et benedictionem, ut in Breviario.

21. Lector, iunctis ante pectus manibus, benedictionem petet, versus Hebdomadarium inclinatus, quo statu permanebit donec ille benedictionem recitaverit.

22. Sub finem lectionis, duo Cappellani, quorum officium est recitare antiphonas et intonare psalmos, procedent in medium ad responsorium post lectionem recitandum. Attendant ut ibi praesto sint, quo tempore lector dicit *Tu autem, Domine,* etc., ut addantur illi in genuflexione ad Crucem peragenda.

23. Responsoria, ut sunt in Breviario, recitabuntur in medio choro a praedictis Cappellanis seu Beneficiariis, quibus in responsorio dicendo respondebit lector.

24. Post primum responsorium, redibunt ad locum suum, lector autem, methodo iam tradita, secundam recitabit lectionem, ac deinde alterum responsorium, eodemque modo tertiam lectionem cum tertio responsorio.

25. Absoluto responsorio tertio, lector, una cum Cappellanis qui responsorium recitaverint, genuflectent pari tempore ad Crucem, et ad locum suum revertentur. Tum prima antiphona secundi nocturni recitabitur ab ultimo, sive ultimis Cappellanis, qui ex parte Hebdomadarii sunt; post quam intonabitur psalmus, ut superius docuimus. Sin Cappellani tam pauci numero sint, ut desit qui incipiat aut recitet antiphonam, tunc alter ex illis qui recitaverint responsorium, non abscedens e medio choro, adiiciet antiphonam ex parte sua, deinde redibit sessum.

26. Ad primam lectionem tertii nocturni, totus chorus stabit quum legetur textus evangelii, usque ad verba *Et reliqua.* Idipsum servabitur ad tertiam lectionem eiusdem nocturni, quum legenda erit altera homilia vel pro Dominica vel pro feria aut vigilia.

27. Qui responsoria in medio choro recitare debebunt, quibus diebus dicetur *Te Deum,* nequaquam procedent illuc ad tertiam lectionem tertii nocturni, sed tunc tantum quum nonum responsorium erit recitandum.

(1) V. lib. I, pag. 18, n. 4.

28. Nona lectione perlecta, consurget omnis chorus; Hebdomadarius autem intonabit hymnum *Te Deum*, qui continuabitur eadem ratione ac psalmi. Ad ℣. *Te ergo quaesumus* omnes in genua procumbunt (1).

29. Absoluto hymno Ambrosiano, Hebdomadarius, se signans, intonabit *Deus, in adiutorium*, ut in principio.

30. Prima antiphona indicabitur, vel ex toto recitabitur, a Cappellanis seu Cappellano, qui erit in parte opposita Hebdomadario; primus autem psalmus intonabitur a Cappellanis seu Cappellano, qui erit ex eadem Hebdomadarii parte; atque ita continuabitur deinceps relate ad alias antiphonas aliosque psalmos, et stabit qui recitat antiphonas vel intonat psalmos, ut superius notatum est.

31. Ad verba *Benedicamus Patrem* etc., in cantico *Benedicite*, universi caput detegent et inclinabunt.

32. Repetita quinta antiphona, omnes consurgent, et Hebdomadarius leget capitulum, atque intonabit hymnum, ad duos usque versiculos, ut supra (2).

33. Sub exitum hymni, duo penultimi Cappellani, ex Hebdomadarii parte, venient in medium ad recitandum versiculum, cui respondebit chorus.

34. Qui Cappellanus erit in parte Hebdomadario opposita, intonabit seu recitabit totam antiphonam cantici *Benedictus*, et canticum ipsum intonabitur a Cappellano, qui Hebdomadarii ex parte est. Huius autem cantici initio se omnes signabunt. Post canticum, repetetur antiphona ab eo qui eam indicavit seu recitavit, stantibus semper universis.

35. Antiphona repetita, Hebdomadarius dicet *Dominus vobiscum... Oremus*, caput ad Crucem inclinans, et orationem. Si et aliae fiant commemorationes, qui Cappellanus dixit antiphonam ad *Benedictus*, reliquas adiiciet antiphonas; Cappellani autem, qui recitaverint versiculum, prodibunt in medium ad dicendum versiculum de commemoratione, ac si plures essent versiculi, remanebunt ibi, donec ultimae commemorationis versiculum recitaverint. Hebdomadarius dicet orationes pro commemorationibus.

36. Post orationes seu commemorationes Hebdomadarius iterabit *Dominus vobiscum*, postea *Benedicamus Domino*. Versus autem *Fidelium animae* etc. recitabitur ab Hebdomadario vel a praefecto chori, qua in re servabitur usus seu consuetudo locorum.

(1) V. lib. I, pag. 18, n. 10 cum nota.

(2) V. sup., n. 12, cum nota

37. Laudibus expletis, si Hebdomadarius cantaturus sit Missam, de choro discedet simul cum aliis duobus Canonicis aut Beneficiariis, ad quos attinebit ad altare ministrare, ac facta in medio choro genuflexione, vel reverentia ad Crucem altaris et ad chorum, redibunt in sacristiam, ad sacra paramenta sibi induenda.

38. Qui proximus omnium Hebdomadario est, succedet in eius officium, atque *Pater noster; Ave, Maria* et *Credo* secreto recitabitur. Hebdomadarius intonabit *Deus, in adiutorium*, ut supra, deinde hymnum, qua methodo superius traditum est.

39. Antiphona indicabitur a Cappellano, qui sedebit in parte Hebdomadario opposita, psalmus autem incipietur a Cappellano, qui ex parte Hebdomadarii sit. Item psalmus, *Deus, in nomine tuo* intonabitur a Cappellano, qui est ex Hebdomadarii parte, ac totus chorus considebit. Reliquos psalmos intonabit Cappellanus, qui ex illa chori parte est, cui contigerit recitare *Gloria Patri*. Absolutis psalmis, qui Cappellanus intonavit antiphonam, recitabit illam ex toto; chorus, recitata antiphona, consurget.

40. Hebdomadarius recitabit capitulum, eodemque tempore duo penultimi aut ultimi Cappellani, qui Matutini responsoria recitaverint, procedent in medium chorum ad responsorium dicendum, in quo totus chorus respondebit. Post responsorium, recitabunt versiculum, ad quem respondebit chorus, ac deinde uterque redibit ad locum suum. Hebdomadarius subiunget orationem, quemadmodum est in Breviario.

41. Quod si officium sit semiduplex, ac dicendae sint preces, recitabuntur illae demissiori voce ab Hebdomadario, qui se signabit ad ℣. *Adiutorium*, et inclinatus recitabit *Confiteor*, se ad chorum convertens quum dicet *vobis, fratres* et *vos, fratres*, et permanebit inclinatus, usquedum respondeatur *Misereatur tui*, quod a choro recitabitur cum aliquantula ad Hebdomadarium inclinatione. Post haec, chorus dicet *Confiteor*, inclinatus, animadvertens ut ad illa verba *tibi, pater* et *te, pater* se convertat ad Hebdomadarium, et perstet inclinatus stare, dum *Misereatur vestri* recitabit Hebdomadarius, paullum caput vertens ad chorum ipsum. Ad *Indulgentiam*, omnes erigent sese, et Crucis signo munient. Hebdomadarius prosequetur reliquos versus, et ad *Dominus vobiscum* ante orationem recipiet eundem vocis tonum, quo capitulum ab initio recitavit.

42. Sub finem orationis, habeantur aut non preces, lector Martyrologii prodibit in medium chorum, et Martyrologium leget, cuius ad lectionem considebunt omnes; in fine respondebitur *Deo gratias*, et consurgent universi; lector autem Martyrologii ad locum suum revertetur.

43. Continuabit Hebdomadarius recitare versus *Pretiosa* etc., *Sancta Maria* etc., demissiori voce, et ad *Deus, in adiutorium* nemo signabit se. Oratio *Dirigere* etc. dicetur voce elatiori ab Hebdomadario, et sub ipsius fine lector Martyrologii redibit in medium ad recitandam lectiunculam, eodem ritu ac superius innutum est in lectionibus Matutini.

44. Superior, si aderit, secus Hebdomadarius adiiciet ℣. *Adiutorium* etc., *Benedicite*, et chorus respondebit *Deus*, ac dicente superiore *Dominus nos benedicat*, omnes se signabunt.

45. Completa hora Prima, secreto dicetur *Pater noster* et *Ave, Maria;* tum Hebdomadarius, se signans, incipiet *Deus, in adiutorium,* ut supra relatum est.

46. Deinde idem Hebdomadarius inchoabit hymnum, duos recitans primos versus (1), et continuabitur strophe a parte ipsius.

47. Antiphona indicabitur a Cappellano, qui erit ex parte Hebdomadario opposita. Psalmus primus incipietur a Cappellano, qui ex parte stabit Hebdomadarii, et chorus omnis considebit. Reliquos psalmos inchoabit Cappellanus illius partis ubi recitatum fuerit *Gloria Patri* psalmi antecedentis.

48. Expletis psalmis, Cappellanus qui indicavit, recitabit antiphonam, quumque chorus consurrexerit, Hebdomadarius capitulum recitabit, quo tempore duo penultimi Cappellani procedent in medium chorum, ac finito capitulo recitabunt responsorium breve et versum, ad quae respondebit chorus, iique ad locum suum redibunt.

49. Hebdomadarius subiunget *Dominus vobiscum.. Oremus* et orationem, repetet *Dominus vobiscum* et *Benedicamus Domino.* Superior autem, eoque absente Hebdomadarius, dicet ℣. *Fidelium animae* etc.

50. In hora canonica, post quam immediate celebrabitur Sacrum, non omittetur (2) ℣. *Fidelium animae* etc.

51. Haec eadem methodus servabitur in reliquis horis Sexta et Nona; quumque e choro discedendum erit, post ℣. *Fidelium,*

(1) V. sup., n. 12 cum nota.
(2) S. R. C., n. 2366.

recitato *Pater noster* secreto ex toto, Hebdomadarius dicet *Dominus det nobis* etc., chorus genua submittet, vel stabit iuxta rubricas Breviarii, et Hebdomadarius incipiet antiphonam de beata Virgine, quam totus simul chorus prosequetur, Hebdomadarius subiunget versum antiphonae respondentem, ac si erat genuflexus, assurgens recitabit orationem, post quam complebit officium cum ℣. *Divinum auxilium* etc.

52. Consurget chorus, atque eodem ordine, quo diximus initio, ad sacristiam redibitur (1).

53. Ad Vesperas, quum accedendum sit ad altare, servabitur quod traditum fuit pro Matutino.

54. Quum in chorum ventum erit, genibus flexis recitabitur ab omnibus oratio *Aperi, Domine* etc.

55. Post orationem, consurgent omnes, et aliquantisper considebunt; assurgente autem chori praefecto, consurgent reliqui omnes, ac recitabunt *Pater noster* et *Ave, Maria.*

56. Hebdomadarius inclinationem faciet ad chori praefectum, seque signans dicet *Deus, in adiutorium* etc.

57. Prima antiphona indicabitur, vel recitabitur ex toto, prout postulat officii ritus, a Cappellanis seu Cappellano, qui ex parte erit Hebdomadario opposita; primum autem psalmum Cappellani, qui ex parte Hebdomadarii sunt, incipient, tum chorus considebit.

58. Antiphonam primam repetet Cappellanus ille, qui ex parte Hebdomadario opposita erit; secundam indicabit vel recitabit Cappellanus ex parte Hebdomadarii, ac secundus psalmus intonabitur a Cappellano, qui erit ex parte Hebdomadario opposita, atque ita deinceps alternatim dicentur antiphonae et psalmi reliqui. In psalmo *Laudate, pueri* etc., detegetur et inclinabitur caput ad illa verba *Sit nomen Domini benedictum.*

59. Absoluto quinto psalmo cum quinta antiphona, chorus consurget, et Hebdomadarius recitabit capitulum; deinde hymnum incipiet, ad duos usque primos versus, prosequentibus primam strophem illis, qui ex parte eius erunt.

60. Ad finem hymni, duo ex penultimis Cappellanis procedent in medium, et recitabunt versum, ad quem respondebit chorus.

61. Antiphona ad canticum *Magnificat* incipietur vel re-

(1) Poterit, qualibet Hora canonica absoluta, quoties discedendum est a choro, recitari oratio *Sacrosanctae* etc. cum *Pater* et *Ave.*

citabitur ex toto a Cappellano, qui erit e latere Hebdomadario opposito, et *Magnificat* intonabitur a Cappellano, qui erit ex parte Hebdomadarii, omnesque initio huius cantici se signabunt.

62. Repetita antiphona a Cappellano, qui eam recitavit, Hebdomadarius adiiciet *Dominus vobiscum* et orationem; ac si et aliae fient commemorationes, adhibebitur methodus eadem, quae in Laudibus. Hebdomadarius subiunget *Dominus vobiscum* et *Benedicamus Domino*. Vesperarum fiet finis a chori praefecto, dicente ℣. *Fidelium animae* etc., vel ab Hebdomadario, iuxta cuiusque ecclesiae usum. Nisi Completorium sequatur, dicetur antiphona de beata Virgine, ut in fine Horarum minorum praescriptum fuit.

63. Quod si immediate sequetur Completorium, qui ultimus in choro sedet, in medium prodibit, ac debitis factis reverentiis, inclinatus versus Hebdomadarium, benedictionem petet, dicens *Iube, Domne* etc. Hebdomadarius respondebit *Noctem quietam* etc., atque ille recitabit brevem lectionem *Fratres, sobrii* etc. Ad illa autem verba *Tu autem, Domine* etc., genuflexione peracta, ad locum suum debitas exsequens reverentias revertetur.

64. Hebdomadarius dicet ℣. *Adiutorium* etc., voce demissiori; atque omnes de choro se signabunt. *Pater noster* secreto in totum recitabitur, et Hebdomadarius dicet confessionem, ad quam respondebit chorus, ut in hora Prima.

65. ℣. *Converte* intonabitur ab Hebdomadario, voce elatiori, et chorus universus se pollice dextero in pectore signabit. Hebdomadarius, signans se, subiunget alterum versum *Deus, in adiutorium* etc. Idem Hebdomadarius intonabit antiphonam *Miserere*, vel *Alleluia* tempore paschali. Psalmus intonabitur a Cappellano, qui ex parte Hebdomadarii est, reliqui a Cappellano altero, qui erit ex parte illa qua recitatum fuit *Gloria Patri* psalmi antecedentis. Antiphona repetetur a Cappellano qui est ex parte adversa Hebdomadario.

66. Consurget chorus, atque Hebdomadarius incipiet hymnum *Te lucis* etc., quem chorus prosequetur, methodo praedicta. Post hymnum, Hebdomadarius recitabit capitulum, *Tu autem* etc., et intera duo penultimi Cappellani venient in medium chorum, et post capitulum dicent responsorium ac versum sequentem, cui respondebit chorus.

67. Antiphonam *Salva nos* intonabit Hebdomadarius, et canticum *Nunc dimittis* inchoabitur a Cappellano, qui ex eadem

Hebdomadarii parte erit. Initio cantici, omnes signabunt se. Antiphona repetetur a Cappellano, qui ex parte Hebdomadario opposita erit, post ipsam recitabitur oratio *Visita* etc., ab Hebdomadario, et preces quoque, si ritus officii requiret, sed voce demissiori, quemadmodum ad horam Primam notatum fuit.

68. Post orationem, Hebdomadarius adiiciet *Dominus vobiscum* et *Benedicamus Domino*, et dignior de choro, sive Hebdomadarius dicet ℣. *Benedicat* etc., universis se Crucis signo munientibus, ad illa verba *Pater, et Filius* etc.

69. Chorus deinde genua flectet aut stabit, et Hebdomadarius incipiet finalem de B. V. antiphonam, post quam recitabitur oratio, ut ad Horas minores.

70. Dicto ℣. *Divinum auxilium* etc., recitabitur secreto *Pater noster, Ave, Maria* et *Credo*, post quae, seu secreto seu voce demissiori, recitari poterit oratio *Sacrosanctae* etc., adiuncto *Pater noster* et *Ave, Maria* (1).

71. Officii recitandi fine facto, ad sacristiam eodem ordine ac supra redibitur.

---

(1) Cfr. adnotationem, quam subiecimus n. 49, pag 330, lib. I huius nostri Manualis. A.

CAPUT III.

DE OFFICIO SOLEMNI PER ANNUM.

ARTICULUS I.

De Vesperis solemnibus (1).

§ 1. *De iis quae sunt praeparanda.*

1. Altare, prout festi ratio requirit, erit plus minusve exornatum: instructum tamen erit candelabris cum cereis et Cruce, cum pallio, et super gradibus tapeto.

2. Ex latere epistolae erit in promptu scamnum pro Celebrante, coopertum tapeto vel simili stragulo, et ante scamnum super pavimento parvum tapetum sternetur; ante scamnum ipsum praeparabitur legile maius cum Breviario formae maioris: legile autem tectum erit panno serico coloris praestituti, itemque Breviarium parvo tegumento eiusdem coloris indutum.

3. Si Celebrans in primo chori stallo seu dextrorsum seu sinistrorsum, prout assolet in unaquaque ecclesia, sedebit, ac si ante subsellium sive stallum praedictum, positum erit genuflexorium, super hoc locabitur stratum vel tapetum sericum concolor officii, imponetur cussinus, aeque ac Breviarium contectus, in sedili autem subsellii parabitur cussinus pro Celebrante. Quod si genuflexorium ibi non esset, praeparabitur quo modo superius de scamno ex latere epistolae traditum est.

4. In plano chori, hinc et inde ante altare, disponentur bina scamna sine postergali, panno viridis coloris contecta, in quibus sedebunt Pluvialistae. Quae scamna ita apta erunt, ut singula caperet res personas possint. Libri ibi duo parabuntur, qui Pluvialistarum commoditati antiphonarum intonationes contineant.

5. In sacristia, pluviale Celebranti loco distincto parabitur. In promptu etiam erunt duo vel quatuor vel etiam sex plu-

(1) Ritus, quem hoc capite describimus, est in totum excerptus e Caeremoniali Episcoporum, lib. II, cap. III. Haud parum differt a ritu, quem praescribunt quidam rubricarum scriptores celebrati. Nobis autem visum est Caeremonialis vestigia sequi, a Summis Pontificibus adprobati, qui iubent, omnes ecclesias praescriptiones eius servare. A.

vialia pro Pluvialistis (1), et superpellicea pro servientibus, candelabra cum candelis pro acolythis, thuribulum cum navicula; et curabitur ut tempore debito in promptu sit ignis, thuribulo adhibendus.

6. In altari SS. Sacramenti, si illud erit incensandum, ponentur sex accendendae candelae in candelabris maioribus, ac tempore opportuno tela stragula, quae mensam cooperit, removebitur.

§ 2. *In functione.*

7. Hora praestituta, post campanarum sonum, clerus congregabitur in sacristia, et unusquisque induet sibi superpelliceum vel aliud insigne, legitime ac regulariter concessum. Interea candelae in altari et in sacristia candelabra acolythorum accendentur.

8. Caeremoniarum Magistro admonente, Pluvialistae induentur pluviali supra superpelliceo, itemque Celebrans pluviali super rochetum, si uti ipsi liceat, vel supra superpelliceo. Celebrans pluviali induetur a primo ex Pluvialistis, vel ab alio, iuxta cuiusque ecclesiae consuetudinem.

9. Acolythi candelabra sument, ac facta ad Crucem vel ad imaginem sacristiae praecipuam reverentia, ad altare proficiscentur; interea temporis, clericus unus pulsabit campanulam ad portam sacristiae appensam. Post acolythos procedet clerus, omnibus incedentibus binis, minus autem digni seu iuniores post acolythos, seniores propius Celebrantem erunt. Postremi ibunt Pluvialistae, bini, si fuerint quatuor aut sex; Celebrans medius incedet inter duos ultimos (qui primi tamen erunt), iique pluvialis fimbrias eius sustinebunt. Pluvialistae cum Celebrante tantummodo caput bireto cooperient.

10. Acolythi, quum ante altare devenerint, subsistent fere ad angulum infimi gradus altaris. Clerici seu Canonici, facta genuflexione vel reverentia ad Crucem in aditu chori, sua quisque stalla petent.

11. Pluvialistae, una cum Celebrante, ubi in aditum chori pervenerint, caput bireto aperient, unamque efficientes lineam, ad altare progredientur, acolythis sese adiungentibus ultimis

(1) Quod ad numerum Pluvialistarum in Vesperis, non maiorem sex nec minorem duobus, inspiciatur dispositio Caeremonialis Episcoporum, lib. II, cap. III, nn. 16 et 17. Maioris utilitatis causa, dispositionem hanc referemus nn. 68 et 69 articuli huiusce. A.

duobus Pluvialistis. Quo Celebrans cum Pluvialistis postquam processerint, reverentiam ad Crucem efficient, acolythi vero genuflexionem (1).

12. Celebrans cum Pluvialistis genua submittent in gradu infimo, orationemque *Aperi, Domine* etc. recitabunt. Acolythi transibunt ad latera altaris, candelabra super gradus vel pavimentum deponent, candelas exstinguent * ubi mos est et non adest SS. Sacramentum expositum, deinde in chorum ad constitutum sibi locum recedent, ubi genuflectent, quemadmodum et chorus.

13. Post orationem praedictam, Celebrans cum Pluvialistis, ad nutum Caeremoniarii, consurgent, reiterabunt reverentiam ad Crucem, deinde salutabunt et chorum, primo ex parte opposita lateri quo sedebit Celebrans, deinde ex altera.

14. Celebrans perget ad scamnum in latus epistolae, aut ad primam sedem seu stallum chori, ubi parumper sedebit: tum ceteri quoque, qui in choro aderunt, considebunt. Pluvialistae remanebunt in plano chori ante Celebrantem, caventes ne tergum convertant ad altare; quod si altare versum esset ad populum, et Celebrans sederet ferme adversum istud, prope Episcopi thronum, Pluvialistae dirimentur in chori plano, se locantes eadem directione cum lateribus Celebrantis, ne humeros ad altare convertant.

15. Innuente Caeremoniario, Celebrans assurget, ac secreto recitabit *Pater noster* et *Ave, Maria*. Id ipsum facient reliqui de choro, qui simul cum Celebrante consurgent.

16. Post haec, Caeremoniarius elevabit fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, qui se signans cantabit *Deus, in adiutorium meum intende*, et chorus respondens prosequetur *Domine, ad adiuvandum* etc., inclusive ad totum *Gloria Patri* cum *Alleluia*, vel *Laus tibi, Domine*, pro temporum qualitate.

17. Sub finem versiculi *Sicut erat*, primus ex praedictis Pluvialistis, facta ad altare genuflexione (2), appropinquabit cum Caeremoniario ad Celebrantem, et completo cantu eiusdem versiculi, antiphonam illi praecinet. Celebrans intonabit primam antiphonam, eodem tono quo ipsi fuerit praeintonata. Antiphonae cantum prosequetur chorus.

---

(1) Pluvialistae, quum adstant Celebranti, reverentiam faciant ad Crucem, non autem genuflexionem, ut a Caeremoniali, capite citato, perspicue praecipitur. Ratio afferri posset quod eadem ac Celebrans induti sunt veste. A.

(2) V. lib. I, pag. 169, n. 12 cum nota.

18. Intonata a Celebrante antiphona, Pluvialistae, facta illi reverentia, procedent ante altare, unde, salutata Cruce cum genuflexione, pergent ad scamnum supradictum, pro ipsis apparatum, ibique consistent.

19. Sub finem cantatae antiphonae, cantores duo superpelliceo induti procedent in medium chorum, ac facta genuflexione, primum psalmum intonabunt, et statim ac versum primum cecinerint, convertentur ad illam chori partem, quae psalmi cantum erit prosecutura. Deinde iterata ad Crucem genuflexione, se mutua inclinatione salutabunt, et ad locum suum redibunt.

20. Primo psalmo intonato, loco quisque suo considebunt; Celebrans autem et Pluvialistae caput bireto cooperient.

21. Sub finem primi psalmi, quum canetur *Gloria Patri*, omnes detegent caput et profunde inclinabunt, usque ad *Sicut erat*.

22. Quum antiphona canendo repetetur, vel organa pulsabuntur, duo praedicti cantores induti superpelliceo, redibunt in medium chorum, genu ad Crucem flectent, deinde procedent ante digniorem de choro, ut mox praecinant ei secundam antiphonam.

23. Antiphonae ergo cantu peracto, alter ex illis cantoribus, reverentia facta, secundam antiphonam illi praecinet, submissa voce.

24. Dignior autem, quem supra diximus, de choro, eodem tempore quo cantor, reverebitur eum, assurget, cumque eo hinc et inde chorus universus consurget, exceptis Celebrante et Pluvialistis paratis (1).

25. Quod si Pluvialistae numero plures essent quam duo, hoc casu, ultimus ipsorum praecinet antiphonas praedictas, eodem ordine ac supradicto, ceteris suo loco manentibus.

26. Intonata secunda antiphona, chorus considebit, et cantus praedictae secundae antiphonae continuabitur.

27. Duo deinde cantores intonabunt alterum psalmum, eadem ac supra tradita methodo.

28. Id etiam servabitur in reliquis antiphonis, quae alternatim intonabuntur a dignioribus cleri, atque in reliquis psalmis intonandis.

---

(1) Ad antiphonarum intonationem, omnem chorum consurgere, non eam tantum partem ex qua intonatur antiphona, iubet Caeremoniale Episcoporum lib. II, cap. III, n. 8. A. — Servanda tamen est consuetudo, ut una tantum pars assurgat (S. R. C., n. 3781).

29. In quarto psalmo *Laudate, pueri, Dominum*, ad illa verba *Sit nomen Domini benedictum* caput detegetur et inclinabitur.

30. Post *Gloria Patri* quinti psalmi, acolythi progredientur ad altare, candelabrorum iterum accendent candelas, et ad actiones, quae sequuntur, parati erunt.

31. Paullo antequam cantus antiphonarum finiatur, acolythi accipient candelabra, et ibunt ante medium altare: pari tempore Pluvialistae caput aperient, consurgent de loco suo, et ante altare procedent; et tam Pluvialistae, quam acolythi genuflexionem ad altare efficient, et venient ante Celebrantem. Utrique, ante ipsum quum venerint, reverentia eundem salutabunt. Pluvialistae ante illum subsistent, in plano chori, ut superius in principio docuimus, acolythi autem appropinquabunt ad eum, candelabra a lateribus eius sustinentes, conversi tamen alter contra alterum.

32. Antiphonae cantu absoluto, Celebrans caput aperiens assurget, et capitulum iunctis manibus cantabit. Assurgente Celebrante, consurget et chorus.

33. Completo capitulo, respondebitur a choro *Deo gratias*, deinde Pluvialista primus, accedens aliquantum ad Celebrantem, hymnum ei praecinet.

34. Postquam Celebrans intonuerit hymnum, Pluvialistae et acolythi, facta ad ipsum reverentia, redibunt ante altare, unde, peracta genuflexione, Pluvialistae ad locum suum redibunt, acolythi vero deponent candelabra ubi erant, ibique consistent.

35. Sub hymni finem, thuriferarius vadet in sacristiam, praeparabit thuribulum, et praesto erit quum incipietur *Magnificat*.

36. Ad ultimam hymni strophen, postremi duo Pluvialistae procedent ante altare, iisque absentibus, duo cantores superpelliceo induti, et versum tono praescripto cantabunt. Iterata ad altare genuflexione, redibunt ad locum suum, primusque Pluvialista accedet, ut supra, ad Celebrantem, et antiphonam ad *Magnificat* praecinet illi.

37. Celebrans antiphonam intonabit; deinde sedebit caput bireto cooperiens, idemque facient etiam reliqui.

38. Interim a choro canetur antiphona, quam diximus, sub cuius finem, duo cantores induti superpelliceo pergent in medium chorum, easdem exsequentes reverentias, quas superius, in intonatione primi psalmi.

39. Completo antiphonae cantu, Celebrans nudabit caput, atque assurget; quod etiam facient ceteri omnes. Duo praedicti cantores immediate intonabunt *Magnificat*.

40. Celebrans, iunctis manibus, comitante Caeremoniario (qui, si de choro exeundum sit, sustinebit biretum eius), descendet de loco suo, et reverebitur chorum. Procedet inde ante altare, ubi se illi adiungent Pluvialistae, et medius inter eos simulque cum eis, reverentiam faciet ad Crucem.

41. Iam apud altare praesto erit thuriferarius.

42. Celebrans cum duobus primis Pluvialistis ascendet ad altare, iique sustinebunt ei fimbrias Pluvialis, reliquis ante altare manentibus.

43. Quum ad altare accesserit Celebrans, osculabitur illud in medio, seque convertet versus epistolae latus, quin de medio discedat. Pluvialista secundus fimbriam dexteram pluvialis eius attollet; primus autem naviculam ei cum thure ministrabit, cochlear et manum illius, ut in Missis solemnibus, deosculans, dicensque *Benedicite*, etc.; thuriferarius obiiciet ei thuribulum apertum: Celebrans incensum iniiciet in thuribulum, cum benedictione *Ab illo benedicaris* etc.

44. Secundus Pluvialista relinquet fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, et se recipiet ad eius sinistram; primus autem, navicula thuriferario reddita, accipiet ab eo thuribulum, et cum osculis tradet Celebranti, qui facta una cum Pluvialistis reverentia ad Crucem, altare, ut in Missis solemnibus, adolebit.

45. Celebrans, thurificatione peracta, restituet in latere epistolae thuribulum Pluvialistae primo, qui illud cum osculis receptum reddet thuriferario.

46. Celebrans cum Pluvialistis praedictis de altari descendet, seque adiungens reliquis, si aderunt, ante altare, exsequetur cum eis primum ad Crucem, deinde ad chorum hinc et inde reverentiam, quemadmodum superius in principio dictum est.

47. Ad locum suum redibit Celebrans; Pluvialistae autem manebunt in chori plano ante eum. Si in primo chori stallo sedebit, statim ac venerit illuc, digniorem Canonicum, qui proximus sibi sedebit, ad incensationem invitabit, inclinatione capitis.

48. Pluvialista primus, accepto a thuriferario thuribulo, Celebrantem incensabit triplici ductu, et cum inclinatione profunda ante et post. Idem, thurificato Celebrante, tradet thuri-

bulum ultimo Pluvialistae, si quatuor aut sex numero erunt, secus thuriferario; et reliqui Pluvialistae ad locum suum redibunt.

49. Ultimus Pluvialista, vel loco eius thuriferarius, adolebit Canonicos duplici ductu, et cum inclinatione ad singulos ante et post, initium sumens ab illo, qui proximus Celebranti sedebit. Postea reliquos de choro unico ductu incensabit, inclinationem faciens, ante et post, non tamen singulis, sed ordini simul universo (1). Postremo Pluvialistas incensabit duplici ductu, sicut Canonicos; Pluvialistam autem, qui thurificationem peregerit, incensabit thuriferarius, et post eum acolythos, denique populum, iuxta regulas alio loco traditas.

50. Simul ac thurificatus fuerit populus, cantores vel chorus cantabit *Gloria Patri*, ac thuriferarius inclinatus versus altare subsistet eo loco, quo populum adoleverit, postea redibit in sacristiam ad thuribulum deponendum, iam functus officio suo.

51. Postquam cantatum fuerit *Sicut erat* (2), omnes considebunt, et caput cooperient. Hoc ipso tempore, aut sub finem antiphonae, si cantu repetetur, acolythi recipient candelabra, et ante altare una simul ibunt: Pluvialistae quoque, capite detecto, consurgent, et procedent ante altare; acolythi et Pluvialistae reverentiam ad Crucem cum genuflexione efficient, et venient ante Celebrantem, quem reverentia honorabunt. Pluvialistae subsistent in plano chori, ut in principio dictum est; acolythi vero ad latera Celebrantis accedent, ibique facie alter contra alterum versa manebunt.

52. Antiphona repetita, Celebrans caput deteget, atque assurget, et chorus universus cum eo. Celebrans iunctis manibus cantabit *Dominus vobiscum* et orationem. Post orationem Officii, quod fit in die, si et aliae fient commemorationes, cantabitur a choro respectiva antiphona, quae dum canetur, duo Pluvialistae ultimi, si plures erunt quam duo, secus duo cantores, ut supra, procedent in medium chorum; tum cantabunt versum, ad quem chorus respondebit, et Celebrans orationem recitabit. Post orationem ultimam, Celebrans adiiciet *Dominus vobiscum*, et Pluvialistae vel cantores praedicti canent *Benedicamus Domino*.

53. Interim acolythi, facta ad Celebrantem reverentia, discedentes ab eo, progredientur in medium chorum versus adi-

(1) Cfr. quae ad rem diximus lib. I, pag. 81, nota 1 ad n. 20.
(2) *Caerem. Epp.*, II, III, 13.

tum presbyterii, et * nulla facta ad Crucem genuflexione, ibi subsistent, ut inferius.

54. Post *Benedicamus Domino*, quum responsum erit a choro *Deo gratias*, Celebrans subiunget, demissa voce, ℣. *Fidelium animae* etc.

55. Si sequetur Completorium, Celebrans discedet de suo loco, et additus Pluvialistis procedet ante altare, ibique facta cum iis reverentia, ab acolythis autem genuflexione, deinde ab omnibus reverentia ad chorum, ex utraque parte, ut in principio declaratum est, in sacristiam revertentur.

56. Quod si Completorium non sequetur, Celebrans, remanens loco suo, post versum *Fidelium animae* etc., recitabit secreto *Pater noster*, et postea *Dominus det nobis* etc.; chorus respondebit *Et vitam* etc. Celebrans statim, demissa voce, inchoabit finalem de beata Virgine antiphonam, quam voce item demissa prosequetur chorus, seu stans, seu flexis genibus, pro temporis varietate. Post antiphonam, ipse Celebrans, similiter voce demissa, adiiciet versum et orationem respondentem, post quam complebit Vesperas, dicens ℣. *Divinum auxilium* etc., et a choro respondebitur *Amen* (1).

57. Tum, quo ordine docuimus in principio, ad sacristiam redibitur.

58. In thurificatione altaris SS. Sacramenti, ab altari chorali distincti, quae est praeceptiva, dummodo non celebret Episcopus Ordinarius loci (2), servabitur ritus quem heic subiungimus (3).

59. Acolythi, sub finem antiphonae, quae praecedit *Magnificat*, sumptis candelabris, discedent de altari, et subsistent apud finem presbyterii, non facientes genuflexionem. Ibi quoque aderit thuriferarius cum thuribulo.

(1) Ab eodem Caeremoniali praecipitur, ut antiphona finalis recitetur voce demissa, sine cantu, quin Celebrans de suo loco abscedat et ante altare progrediatur. A. — Permittitur tamen cantus dictae antiphonae, etiam iuxta editionem typicam Antiphonarii.

(2) S. R. C., n. 3410, I, II.

(3) In adolendo altari illius etiam Sancti, de quo festum sive officium celebratur, retinebitur usus cuiusque loci. A. — Exposito SS. Sacramento in altari chorali, non sunt tunc adolenda alia altaria, licet alibi Sanctissimum in ciborio servetur (S. R. C., n. 2390, VI). Exposito Sacramento in altari a chorali distincto, praesertim occasione Orationis XL Horarum, non videtur conveniens, orationem expositionis abrumpere, ut thurificetur altare Sanctissimi. Servabitur etiam consuetudo thurificandi solummodo imaginem Sancti, omissa altaris thurificatione (S. R. C., n. 3547).

60. Ubi intonatum erit *Magnificat*, Celebrans, discedens e loco suo, procedet ante altare, se locabit inter Pluvialistas, cum quibus facta ad altare et chorum reverentia, proficiscetur ad aditum presbyterii, capite detecto. Acolythi genuflectent ad altare, et salutabunt chorum, una cum Celebrante et Pluvialistis.

61. Si mos erit, ut quidam Canonici sive alii de clero Celebrantem ad thurificationem sequantur, spectabit ad Caeremoniarium eos admonere, quumque de loco descendet Celebrans, et ipsi de stallo suo descendentes procedent in medium chorum, post Celebrantem, reverentiam aut genuflexionem ad altare efficient, deinde salutabunt chorum, simul cum Celebrante, tum in binas alas dirimentur, ut dent Celebranti locum libere transeundi.

62. Celebrans cum Pluvialistis, sequentibus Canonicis seu clero, proficiscentur ad exitum chori, quo quum venerint, bireto operient caput.

63. Anteibit thuriferarius cum thuribulo, sequentur acolythi cum candelabris, post eos Pluvialistae duo, iunctis manibus et capite bireto operto, tum alii duo Pluvialistae, ut supra, postremo Celebrans, capite cooperto, et medius inter reliquos duos Pluvialistas, qui et ipsi, biretum capite gestantes fimbriam pluvialis Celebrantis sustinebunt. Post hos incedent Canonici bini; digniores, sive seniores, sequentur proxime Celebrantem, deinde reliqui minus digni, capite dedetecto (1).

64. Ad altare SS. Sacramenti quum venerint, thuriferarius genuflectet, et recedet ad latus epistolae prope gradus: acolythi, nulla facta genuflexione, vadent ad latera altaris ante gradus, Pluvialistae nudabunt caput, dirimentur, unam efficientes lineam cum acolythis ante altare: quo ubi venerit Celebrans, caput aperiet, biretum tradet Pluvialistae dextrorsum assistenti, Pluvialista autem tradet illud Caeremoniario, una cum suo; tum simul cum Canonicis sequentibus Celebrantem, qui non abscedent de loco suo, genuflectent omnes ad SS. Sacramentum.

65. Celebrans cum duobus Pluvialistis assistentibus, ad altare ascendet, et illud in medio osculabitur, imponet incensum, et altare adolebit, ut supra; monemus autem ut genuflexionem faciat, non vero reverentiam.

---

(1) Cfr. *Caerem. Epp.*, I, XVIII, 1, et S. R. C., n. 2184, III.

66. Post thurificationem, quo ordine supra diximus, redibunt ad chorum, cuius in aditum ubi ventum erit, acolythi cum thuriferario efficient unam lineam cum Celebrante et Pluvialistis, atque hi, detecto capite, chorum hinc inde salutabunt, et ad altare procedent.

67. Ante altare quum venerint, reverentiam, ut supra, facient, acolythi autem genuflexionem, post quam statim vadent ad candelabra deponenda. Celebrans incensum in thuribulum non reponet.

68. Ad ultimum monemus, quod Caeremoniale Episcoporum (cap. III, lib. II) praescribit hoc modo celebrari Vesperas, « diebus Dominicis, et festivis quae a populo observantur ». Porro praecipit, ut, secundum diversitatem festorum, aliquod intersit discrimen in numero Pluvialistarum, qui tamen diebus solemnioribus sex erunt numero, videlicet, die Nativitatis et Epiphaniae Domini; in Dominica Resurrectionis; in festo Ascensionis et Pentecostes; in Commemoratione solemni sanctissimi Corporis D. N. I. C. et Dominica infra eiusdem octavam in quam exterior solemnitas transfertur; praeterea in festis Assumptionis et Immaculatae Conceptionis B. Virginis, in Commemoratione itemque Solemnitate S. Ioseph; in festo SS. Apostolorum Petri et Pauli, Omnium Sanctorum, Titularis Ecclesiae, Patroni civitatis, et in anniversario Dedicationis Ecclesiae.

69. Duobus vero diebus, qui immediate sequuntur festa Natalis, Paschae, Pentecostes; itemque in Circumcisione D. N. I. C.; Purificatione, Annuntiatione et Nativitate B. V.; in festo sanctissimae Trinitatis, et sancti Ioannis Baptistae, quatuor aderunt Pluvialistae; in Dominicis aliisque festis duo tantum. Diebus ferialibus nec festivis, seu de ritu duplici seu semiduplici, Hebdomadarius seu Celebrans non erit paratus, neque altaris fiet thurificatio (1).

---

(1) Festorum designationem iuxta novissimas S. Sedis dispositiones aliquatenus immutavimus (cfr. *Caerem. Epp.*, edit. prim. post typ. Pustet, 1902, loc. cit. nn. 16, 17; *Motu proprio*, Pii Pp. X, 2 Iul. 1911; S. R. C., 24 et 28 Iul. 1911; S. C. Conc., 8 Aug. 1911). Sed cum ex una parte *Caerem. Epp.* dicat «festivis quae a populo celebrantur, et ex alia S. C. Conc. declaraverit, nihil esse immutandum, sive quoad officiaturam choralem sive quoad solemnitatem tum Missarum tum Vesperarum », in festis citato M. P. suppressis, dubitamus an reipsa in « Commemorationibus » S. Ioseph et SS. Corporis Christi haec regula *Caerem.* perseveret.

Articulus II.

De Matutino solemni.

§ 1. *De iis quae sunt praeparanda.*

1. Altare plus minusve exornatum, iuxta ritum et festi qualitatem, erit.

2. In altaris lateribus super gradu secundo ponentur humi candelabra cum candelis exstinctis, gestanda ab acolythis.

3. In cornu epistolae statuetur scamnum Celebrantis, tapeto congruo paratum: alterum parvum tapetum sternetur in pavimento ante scamnum praedictum, super quo locabitur legile cum panno serico eius coloris, quem requirit Officium, et in legili praeparabitur Breviarium maioris formae, cum signaculis et tegumento respondente, ad usum Celebrantis.

4. Si Celebrans sedebit in primo chori stallo, hoc casu, in genuflexorio, quod respondet primo stallo versus altare, vel ex cornu epistolae, vel in cornu evangelii, secundum sedem quae spectat ad Hebdomadarium, ponetur pannus sericus concolor Officii, cui imponetur cussinus eiusdem coloris, et super eo Breviarium. Alter autem cussinus, Celebrantis commoditati, in sedili locabitur. Sin genuflexorium in stallo deesset, ponetur legile et parvum tapetum, ut supra traditum est.

5. In medio choro praeparabitur legile cum Breviario, et in promptu erunt alii libri ad usum cantorum.

6. Proxime ad altare, in aliquo contiguo cubiculo, vel in sacristia, si proxime sit, aut si desit alius locus, super abaco, pluviale distinctum pro Celebrante, et alia duo pro cantoribus, in promptu erunt.

7. Ex qua parte sedebit Celebrans, in chori plano statuetur scamnum parvum sine postergali, panno viridis coloris contectum pro cantoribus.

8. In altero chori latere ponetur legile maius pro cantoribus, cum libris antiphonario et psalterio.

9. In sacristia thuribulum cum navicula, et opportuno tempore ignis in thuribulo imponendus in promptu erunt.

§ 2. *In functione.*

10. Hora statuta, postquam iam signum incipiendi Matutini dederit campanarum sonus, quum unusquisque de clero superpelliceo, vel alia veste, regulariter ad ipsum spectante, indutus fuerit, clericus aliquis pulsabit campanulam sacristiae, vel melius chori, quae diversa erit a campanula sacristiae, et ad altare procedetur, ordine sequenti (1).

11. Magister, seu Magistri Caeremoniarum praeibunt; sequentur duo Beneficiarii seu clerici cantores, post hos solus incedet Celebrans sive Hebdomadarius, quem sequentur reliqui omnes de choro, bini, dignioribus seu senioribus apud Celebrantem euntibus.

12. Ubi ante altare ventum erit, Celebrans cum cantoribus genua flectent ante altare, hi super pavimento, ille in gradu infimo, et ceteri de clero in plano chori, se ante altare ordinatim disponentes, vel remanebunt secundum chorum, dignioribus semper Celebranti et altari propius stantibus. Caeremoniarius assistens Celebranti advertet ut eum detineat, donec in pavimento genua flexerint omnes ii, qui locum in choro capere debebunt.

13. Quum universi submiserint genua, a Celebrante et a reliquis secreto recitabitur oratio *Aperi, Domine, os nostrum* etc.

14. Post orationem praedictam recitatam, innuente Caeremoniario, assurget Celebrans cum duobus cantoribus, pariter et reliqui omnes, qui genua flexerint, consurgent.

15. A Celebrante et assistentibus reverentia ad altare, tum ad clerum, hinc et inde, peragetur. Celebrans vadet ad primum stallum, in eam partem, quae attributa fuerit Hebdomadario, ibique sedebit. In plano chori subsistent duo cantores, ante Celebrantem, caventes tamen ne tergum ad altare convertant. Prope Celebrantem erit Caeremoniarius.

16. Simul ac de altari Celebrans discesserit, ceteri de clero petent stallum quisque suum, iuxta dignitatem aut gradum ad ipsos spectantem.

---

(1) In his documentis tradendis sequuti sumus ea quae praescribit *Caeremoniale Epp.*, quemadmodum fecimus in Vesperis solemnibus. Quibusdam in ecclesiis solet pluviali parari Celebrans principio Matutini. Examine regularitatis huiusce moris, qui a Caeremoniali videtur exclusus, abstinemus. A. — Decr. S. R. C., n. 3975, VI, 1, admittit legitimam consuetudinem.

17. Posteaquam universi locum sibi proprium occupaverint, Caeremoniario admonente, Celebrans assurget, et recitabit totum secreto *Pater noster; Ave, Maria* et *Credo*. Reliqui etiam, qui in choro aderunt, ut supra, recitabunt.

18. Tum Celebrans se in ore pollice dextero signans, cantabit *Domine, labia mea aperies*, ac responso a choro *Et os meum* etc., se manu signans, continuabit canere *Deus, in adiutorium*, et chorus respondebit *Domine, ad adiuvandum* etc. *Gloria Patri* etc., *Sicut erat* etc.

19. Dum canetur *Gloria Patri*, tum Celebrans, tum reliqui, omnes caput versus altare profunde inclinabunt.

20. Quum cantabitur *Sicut erat* etc., duo cantores, facta ad Celebrantem reverentia, abscedent ab eo, et in medium chorum ad legile ibi paratum ibunt, ubi genuflectent ad Crucem, et cantabunt invitatorium atque psalmum *Venite, exsultemus*, iuxta cantum respectivis diebus praescriptum. Chorus ad invitatorium ac deinde versus psalmi respondebit.

21. Ad illa verba *Venite, adoremus, et procidamus ante Deum*, genuflctent cantores, Celebrans et chorus; postea cantores iidem, assurgentes, prosequentur *ploremus coram Domino* etc. (1).

22. Cantores duo, postquam totum invitatorium cecinerint, genuflectent ad altare, et vadent ante Celebrantem, subsistent in plano chori, eidemque Celebranti facta profunda reverentia, primus eorum, qui dexterae adstabit socii, illi praecinet hymnum.

23. Meminerint duo illi cantores secum ferre librum, quo utantur ad intonandas cantu praescripto antiphonas.

24. Celebrans intonabit hymnum, qui a choro cantabitur, vel etiam alternatim intermiscebitur organorum sonus, si hoc ritus Officii patietur. Quum in ultima strophe nominabitur SS. Trinitas (2), caput ab omnibus altare versus inclinabitur.

25. Hymni cantu completo, primus cantor, superius indicatus, primam primi nocturni antiphonam praecinet Celebranti, qui eam intonabit ex libro, seu Breviario, quod ante

---

(1) Quidam rubricarum scriptores docent, minime esse cantoribus genuflectendum ad verba *Venite, adoremus*; sed supplendum esse genuflexione post absolutum illius versus cantum: Caeremonialis tamen patet dispositio (lib. II, cap. vi, n. 8), ubi haec praecipit: « tam ipsi cantores et Celebrans, quam alii omnes genuflectent ». A.

(2) V. lib. I, pag. 12, n. 9.

se habebit. Interim chorus cantorum antiphonae cantum prosequetur.

26. Duo praedicti cantores Celebranti, postquam intonuerit antiphonam, reverentiam facient, et vadent in medium chorum ad legile ipsis praeparatum, ibique facta ad Crucem genuflexione, stabunt ad altare conversi.

27. Prima antiphona a choro cantata, iidem cantores duo primum psalmum, iuxta tonum indicatum, intonabunt, et reverentiam facient ad eam chori partem, quae prosecutura sit cantum psalmi, atque iterata ad Crucem genuflexione, sibique mutua facta reverentia, pergent sessum ad scamnum supradictum, situm in plano chori, versus illam partem, in qua Celebrans sedebit.

28. Psalmo intonato, considebunt omnes, et ipse Celebrans.

29. Duo praedicti cantores, post primum et alterum psalmum, itemque deinceps in fine cantus tertii responsorii primi nocturni, post primum et alterum psalmum secundi nocturni, tum post tertium responsorium secundi nocturni, ed post primum et alterum psalmum tertii nocturni, aut quum repetetur *Sicut erat* in *Gloria Patri*, aut sub finem cantus antiphonae, si a choro antiphonae cantus repetetur, et relate ad responsoria, quum versus cantatus post *Gloria Patri* repetetur, consurgent de loco suo, procedent ante altare prope legile, genuflectent ad Crucem, deinde vadent ante Canonicum, sive alium cui continget intonare antiphonam secundam, tertiam etc. Subsistent in plano chori, eumque salutabunt, qui debebit antiphonam intonare, quique assurget, et cum eo consurget universus chorus. Statim ac sit ab solutus cantus, seu repetitio primae antiphonae, secundus cantor mediocri voce praecinet ei secundam antiphonam, quam ille intonabit, et chorus cantorum prosequetur canendo. Cantores, intonata antiphona, salutabunt illum, et ad legile in medium chorum redibunt, ibique facta ad Crucem reverentia consistent. Chorus, intonata antiphona, considebit. Post cantatam secundam antiphonam, duo illi cantores intonabunt secundum psalmum, atque ordine supra dicto, ad suum scamnum redibunt, ubi sedebunt.

30. Antiphonarum secunda a digniori, qui sedebit primo loco contra Celebrantem, intonabitur, tertia a secundo digniori qui sedebit proximus post Celebrantem; quarta a secundo digniori qui sedebit post eum, qui secundam intonuerit, atque ita porro.

31. Sub finem autem tertii psalmi, vel antiphonae cuiusque nocturni duo illi cantores vadent ad legile praedictum, et facta ad Crucem genuflexione, ubi repetita fuerit antiphona tertii psalmi, conversi ad altare cantabunt versum ante lectiones dicendum, eoque cantato, iterum genuflectent, et ad locum, quo sedent, redibunt.

32. Interea, dum cantabitur praedictus versus, alter Caeremoniarum Magister approximabit in plano chori ante Canonicum, sive alium, qui cantaturus sit primam lectionem, et reverebitur eum. Canonicus, sive alius, ut supra, reverentia illi respondebit, de loco suo descendet, eique se addet. Pergent in medium chorum, ad partem in qua erit Celebrans, deinde ad alteram, accedent ad legile in medio positum, quo usi sunt duo cantores ad canendum invitatorium et intonandos psalmos, ibique subsistent, ante altare conversi.

33. Simul ac duo superius nominati cantores post psalmos cantaverint versum, quibus chorus respondebit, Celebrans et totus chorus consurget.

34. Versu absoluto, Celebrans alta voce cantabit *Pater noster,* et secreto continuabit reliqua.

35. Celebrans perget canere *Et ne nos inducas in tentationem*, chorus autem respondebit *Sed libera nos a malo*, minime tamen adiiciens *Amen*. Celebrans tum cantabit absolutionem primam, nempe *Exaudi, Domine Iesu Christe,* etc. Post quam chorus responedbit *Amen*.

36. Canonicus, sive alius, qui cantaturus sit lectionem primam, stans ante legile iunctis manibus, et ad Celebrantem conversus, petet benedictionem, canens *Iube, domne, benedicere.* Celebrans respondebit canendo *Benedictione perpetua* etc. Canonicus, sive alius, ut supra, adhuc inclinatus versus Celebrantem perstabit, donec chorus post benedictionem praedictam responderit *Amen*.

37. Post *Amen* a choro responsum, considebunt universi, et Canonicus, sive alius, ut supra, impositis legili manibus vel iisdem iunctis ante pectus (1), primam lectionem, quam supra nominavimus, tono praescripto cantabit. Ad illa verba *Tu autem, Domine,* etc., reverentiam faciet ad Crucem, si Canonicus, secus genuflexionem, nullamque adiiciens aliam inclinationem aut genuflexionem, iterabit reverentiam ad chorum, et comitante Caeremoniario ad stallum suum redibit. Ibi, an-

(1) S. R. C., n. 2735, III.

tequam sedeat, reverebitur Caeremoniarium, qui comitatus fuerit, et Caeremoniarius simili reverentia respondebit. Ille sedebit; Caeremoniarius autem subsistet in plano chori, vel alia parte, exspectans tempus invitandi secundum Canonicum, sive alium, ad quem spectabit canere alteram lectionem, idque faciet sub finem responsorii.

38. Interea cantabitur primum responsorium, vel etiam pars illius, si organorum sonus intercalabitur.

39. In secunda, tertia, quinta, sexta et octava, unus Celebrans ad benedictionem assurget (1).

40. Quod ad modum canendi reliquas lectiones, servabitur methodus iam tradita.

41. Lectiones canentur a Canonicis, praesertim diebus solemnioribus. Monemus autem, quod digniores sive seniores ultimas, minus antiqui primas cantent oportet. Si numero hi satis non essent, alii ex eodem clero supplebunt.

42. Sub finem tertii nocturni (idque pendebit ex maiori aut minori distantia loci, in quo parata erunt paramenta). Celebrans et duo cantores, innuente Caeremoniario, discedent de loco suo, et ad medium chorum descendent, ubi reverentiam facient ad Crucem et clerum, et pergent ad induendum sibi pluviale, quod Celebrans imponet rocheto, si uti licebit, secus superpelliceo, ut duo cantores. In chorum redibunt dum repetetur antiphona tertii psalmi, atque iterata ad altare et ad chorum reverentia, Celebrans ad stallum suum sive ad scamnum, in epistolae cornu paratum, gradum referet, duo cantores autem subsistent ante legile, ut cantent versum.

43. Matutini cantus eadem ac superius indicata methodo continuabitur: notandum tamen, quod in evangelii lectione, qui omnes in choro aderunt, capite nudato stabunt.

44. Dum canetur octavum responsorium, acolythi duo discedent de loco suo, vadent ad altare, et candelas in candelabris ibi paratis, nisi iam accensae fuerint, accendent.

45. Posteaquam cantatum erit *Gloria Patri* octavi responsorii, acolythi, sumptis candelabris, ibunt ante altare; duo praedicti cantores, pluviali induti, discedent de scamno quo sedebant, et procedent et ipsi ante altare: genu simul flectent ad Crucem, tum venient ante Celebrantem, quem reverentia salutabunt. Pluvialistae seu cantores consistent in plano chori

(1) Assurget et chorus, si adsit consuetudo, quando Matutinum solemniter cantatur (S. R. C., n. 3780, XI).

ante Celebrantem, quin humeros ad altare convertant; acolythi vero accedent ad eum, candelabra sustinentes, qui ita se locabunt, ut alter ad alterum spectet.

46. Assurget Celebrans, ac totus chorus cum eo. Ipse conversus ad digniorem de choro, capite profunde inclinato (1), benedictionem ab illo petet, dicens: *Iube, domne, benedicere*, et dignior respondebit *Ad societatem* etc. vel *Per evangelica dicta* etc. pro lectionis qualitate.

47. Quum chorus responderit *Amen*, Celebrans iunctis manibus cantabit lectionem nonam, post quam cantor primus ei praecinet *Te Deum*. Tum Celebrans *Te Deum* intonabit, quod chorus canendo prosequetur.

48. Intonito a Celebrante *Te Deum*, Pluvialistae et acolythi, facta ad illum reverentia, redibunt ut supra ad altare, et genuflexionem peragent: acolythi, depositis ubi erant candelabris, ad locum suum redibunt, itemque Pluvialistae. Ad ℣. *Te ergo quaesumus*, universi, quo loco erunt, genuflectent.

49. Post Matutinum, sine mora sequuntur Laudes, quae canentur eodem ordine, ac supra, capite praecedenti, de Vesperis solemnibus dictum est; tamen monemus, quod ad canticum *Benedictus* chori tantum altare est adolendum.

---

(1) *Caerem. Epp.*, II, vi, 12.

Articulus III.

De Missa solemni.

§ 1. *De iis quae sunt praeparanda.*

1. Missa solemnis ad altare maximum fere solet celebrari. Nulla tamen lege vetatur quominus in alio altari celebretur, si huiusmodi mos esset, praesertim si festiva redeat memoria Sanctorum, quibus altaria, sive minora sacella dicata sunt.

2. Quodcumque ceteroquin sit altare in quo canenda sit Missa, si in illo custodiatur SS. Sacramentum, removendum inde erit, et transferendum in aliud altare, decenter instructum in re tali et apparatum, quemadmodum perspicue iubet Caeremoniale Episcoporum (lib. I, cap. xii, n. 8). Quocirca, SS. Sacramenti amotio ab altari, in quo canetur Missa, fieri poterit aut paullo ante Missam solemnem, aut primo mane eius diei, vel etiam pridie, ut videbitur illius ecclesiae praeposito, aut pro circumstantiis ecclesiae ipsius in frequentia fidelium ad sacram mensam accendentium, aut aliis de causis, quarum ratio erit habenda.

3. Altare in quod SS. Sacramentum transferendum sit, remotum oportet sit ab altero, ubi Missa canenda erit, sit convenienter, ut diximus exornatum, neque desit conopaeum congrui coloris super tabernaculo, et lampades ardentes.

4. Ubi amotum sit SS. Sacramentum ab altari, in quo Missa cantabitur, exuetur conopaeo tabernaculum, seu ciborium, ac si opus fuerit, porticula eiusdem tabernaculi erit aperta.

5. Altare, in quo Missa solemnis celebrabitur, erit plus minusve splendide decoratum, prout festi ratio requirit. Hac super re poterit ex iis, quae in relativis capitibus tradentur, quaedam excipi norma. Super altari locatae erunt tres mundae tobaleae, ac superior hinc inde a lateribus defluet usque ad humum; altare ornabitur pallio concolore Missae paramentis; super eodem erunt sex candelabra cum Cruce (1), et in

---

(1) Quod ad candelarum numerum spectat diebus ferialibus in Cathedralibus et Collegiatis adhibendum, inspiciatur *Caerem. Epp.* (I, xii, 24). A.

candelabris cerei congruentes ex cera alba insistent (1). Candelabris interponi poterunt Sanctorum imagines, vel thecae quibus Sanctorum Reliquiae continentur, vel etiam vasa cum floribus, iuxta rationem Officii. Aderunt quoque tabellae secretarum, sive, ut vulgo appellantur, chartae gloriae in medio ad pedes Crucis, pro oratione ad *Lavabo* in cornu epistolae, et pro evangelio S. Ioannis recitando in latere evangelii. Laudabilis quarundam ecclesiarum est usus, hanc ultimam tabellam ab altari amovendi, quum aliud evangelium est recitandum, siquidem esset abs re; ac si forte oblitus esset, posset in memoriam Celebrantis revocare, quod illa die aliud praescribitur evangelium (2). In latere epistolae disponetur cussinus, seu legile, cum Missali, convenienti tegumento instructo, ac tum cussinus tum tegumentum oporteret, ut eiusdem panni serici essent ac reliqua paramenta, quae in Missa solemni adhibentur.

6. Altaris gradus sternentur tapeto plus minusve spectabili, prout solemnitas ritus sibi postulabit.

7. In cornu epistolae statuetur scamnum cum modico dorsuali seu postergali, quo Celebrans cum Ministris considebit: scamnum instruetur aulaeo laneo, quod conveniat solemnitati: oportet ut scamnum sit aequale, sine fulcris, sine prominentia aut discrepantia ulla pro Celebrante; nullus, ne Celebranti quidem, supponatur pulvinus (3). Licebit tamen uti exiguo suppedali ligneo, quod exiguo etiam contegetur tapeto viridis coloris. Interdicitur usus sedium cameralium et Celebranti et Ministris, itemque sedes, ut aiunt, cameralis pro Celebrante ac duo scabella pro Ministris.

8. Aequum esset ut ad altare idem non deessent candelabra maiora cum cereis, locata non ad latera altaris, sed a lateribus presbyterii, in aditu, iuxta parietes templi.

9. In cornu epistolae parvus apparabitur abacus, ex toto coopertus linea tobalea munda, in quo res ab aedituo disponentur in Missa solemni adhibendae, videlicet: Calix cum pu-

(1) Monemus quod candelae oportet ut sint ex alba non picta cera. Summus Pontifex tantum in Missis pontificalibus utitur candelis coloratis seu pictis. A. — Hodie tamen consuetudo fere universalis eas admittit.

(2) In casu oporteret et aliam, symmetriae causa, amovere, ad *Lavabo* tantum apponendam, quae ceterum, prout et alia, a rubrici s non praescribitur.

(3) Excipe si celebrent Canonici vel Praelati, quia tunc potest pulvillus apponi, prout *Caerem. Epp.* docet in Vesperis (S. R. C., n.4172, II).

rificatorio, Patena, hostia et palla, suo velo contectus, superque eodem cum corporali bursa, cuius apertura verget ad anteriorem abaci partem: item ampullae vini et aquae in pelvicula: sudariolum seu manutergium: campanula pro elevatione nuncianda: duo funalia pro elevationis tempore, quae, si mos erit e sacristia afferre accensa, non parabuntur in abaco: thuribulum cum navicula, nisi in sacristia praeparabitur: Evangeliarium et Epistolarium, aut ipsorum loco Missale, cuius tegumentum erit eiusdem coloris eiusdemque panni ac paramenta: velum humerale pro Subdiacono: si fiet communio sacrorum Ministrorum et cleri, in promptu erit pyxis, cum operculo, et sufficienti particularum numero, velum seu tobalea linea albi coloris, ante communicandos porrigenda.

10. In sacristia autem, super mensa praecipua seu nobiliori, quae contecta erit tapeto sive strato panni viridis, aderunt paramenta pro Celebrante et Ministris, videlicet in medio planeta cum stola et manipulo a dexteris planetae manipulus, dalmatica et stola diaconalis, sinistrorsum autem manipulus et tunicella, superque iis cingulum, alba et amictus tam Celebrantis quam Ministrorum. Paramenta ac tota res lintearia erunt plus minusve nobilia, secundum festi rationem. Aderunt etiam tria bireta, a Celebrante et Ministris singula adhibenda. Apud eundem abacum in promptu erunt duo candelabra pro acolythis, et superpellicea quae clericis Sacro inservientibus satis sint. Parata erunt etiam funalia pro elevationis tempore, si e sacristia afferri soleant, et foculus cum igne ardenti, ferendus prope abacum in abditum locum, vel relinquendus in sacristia, si ibi parabitur thuribulum.

§ 2. *In functione.*

11. Statuta hora, unum aut plura incipiendae functioni signa fient, omnium vel aliquot campanarum sono, ex more cuiusque loci et qualitate festi.

12. Quarta fere horae parte ante functionem, congregabuntur in sacristiam Ministri et reliqui inservientes. Hi superpelliceo induentur super veste talari, ac taciti, animoque in Deum intento, exspectabunt donec significabitur eis, quo quis-

Decretum citatum, etiam pro Missa, remittit ad aliud, n. 2079, VII, quod habet: Absente Episcopo, iuxta Caeremoniale, debetur pulvinar et tapete pro Hebdomadario Canonico. *Caerem. Epp.* autem: Canonicus accedit ad scamnum vel ad stallum seu primam sedem chori, in qua ponetur pulvinum.

que officio fungi debeat. Quod attinet ad Ministros, praevidebunt alter epistolae, alter evangelii cantum; Diaconus autem praevidebit etiam cantum de *Ite, missa est*, vel *Benedicamus Domino*, aut alia re, quam sit cantaturus.

13. Praesto erit et Celebrans, qui in Missae praeparatione immorabitur, et opus erit ut mente percipiat quidquid erit canendum.

14. Hora praestituta, quum a Caeremoniarum Magistro nunciabitur, acolythi, nisi maior sit clericorum numerus, vel etiam thuriferarius vadet ad altare, et sex candelas ac duos cereos maiores accendet: alter ex acolythis in sacristia accendet candelas in candelabris ab iisdem acolythis gestandis: deinde Celebrans et Ministri ad nutum Caeremoniarii accedent ad tabulam, seu mensam, in qua erunt in promptu paramenta ab ipsis induenda, ibique se simul parabunt. Celebrans adiuvabitur a Caeremoniario, et Ministri ab acolythis (1). Celebrans induetur amictu, alba, cingulo, manipulo, stola et casula, quo modo traditum est pro Missa privata. Diaconus et Subdiacônus induent sibi amictum, albam et cingulum, eodem modo ac Celebrans; Diaconus autem, stolam osculatus, imponet sibi humero sinistro, cohibens illam cingulo super dexterum latus; dehinc sibi induet dalmaticam, prius immittens eam per caput, deinde per brachium dexterum, postremo per laevum; eamque clericus, qui adiuvabit, ligabit illi taeniis seu chordulis super humeros, denique manipulum osculatus imponet sibi, quem clericus idem taeniis nectet, ne ad manum decurrat. Subdiaconus autem tunicellam sibi induet, eodem modo ac Diaconus dalmaticam, tum manipulum in brachio laevo, quemadmodum de Diacono dictum est. Postea Celebrans et Ministri bireto caput cooperient.

15. Thuriferarius, postquam cereos altaris, ut monuimus, accenderit, redibit in sacristiam, et nisi adsit alter clericus, quum omnia in promptu sint, signum campanula sacristiae dabit; quo facto ad acolythos redibit (2).

16. Acolythi, paratis Ministris, candelabra cum accensis candelis sument, et in media sacristia vel apud Celebrantem et Ministros subsistent, siquidem id pendet ex forma loci.

---

(1) Ut Ministri adiumento Celebranti sint in induendis sacris vestibus rubrica non praescribit. A. – Sed Decretum S. R. C., n. 3866, I, id praecipit, etiamsi agatur de Ministris Canonicis, nisi contraria vigeat consuetudo.

(2) Non est a Celebrante thus in thuribulum imponendum, antequam e sacristia discedatur ad altare. A.

17. Meminerint acolythi, qua ratione sustinenda ab ipsis sint candelabra, tum hac cum aliis occasionibus, quibus gestanda erunt. Qui acolythus dextrorsum incedet, manum dexteram nodo, laevam pedi applicabit: qui sinistrorsum, sinistram nodo, dexteram pedi apponet; quumque locus mutandus sit, quin varient situm suum, alteram pro altera manu ad candelabrum substituent, atque ita praescriptam positionem servabunt.

18. Quum omnia ad proficiscendum ad altare disposita erunt, Caeremoniarius signum dabit Ministris; iique capite nudato de loco quo paramenta induerint, in mediam sacristiam procedent, dextera sustinentes biretum, Diacono dextrorsum adstante Celebranti, Subdiacono sinistrorsum: illuc quum venerint, manentibus post eos acolythis cum candelabris accensis et post acolythos thuriferario, iunctis manibus profundam reverentiam ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacristiae exsequentur, postea caput bireto cooperient: profundam reverentiam et thuriferarius faciet, non vero acolythi, qui manibus candelabrum gestantes, peragent modicam capitis inclinationem (1).

19. Procedent ad altare, thuriferarius, iunctis manibus, apud eum acolythi, simul incedentes, post hos Subdiaconus, deinde Diaconus, postremo Celebrans, adstante sinistrorsum Caeremoniarum Magistro.

20. In limine sacristiae, thuriferarius dextera sumet Aquam benedictam, seque signabit: acolythi autem non ita: Caeremoniarius digito medio manus dexterae Aquam benedictam accipiet, et Subdiacono ac Diacono porriget. Diaconus conversus super dexteram suam offeret eam Celebranti. Celebrans et Ministri, Aquam sanctam accipientes, caput bireto dextera detegent, transmissoque bireto in sinistram, quam infra pectus cum bireto applicabunt, Crucis signo se munient, ac dextera resumpto bireto caput rursus cooperient.

21. Si transeundum sit ante altare SS. Sacramenti, vel ante altare maximum (in hypothesi quod Missa in altari laterali cantetur), vel etiam ante altare, in quo essent loco principali expositae Reliquiae eius Sancti, cuius celebratur festum, thuriferarius cum acolythis subsistent loco quo erunt, conversi ad altare, ante quod erit peragenda reverentia aut genuflexio;

---

(1) *Caerem. Epp.* I, xi, 8, ait, si genuflectendum sit, ipsos debere stare simul cum Subdiacono, ac si immobiles essent; de Subdiacono autem dixit, si Diaconus inclinaret se aut genuflecteret, ipse nullatenus movetur.

Subdiaconus et Diaconus etiam subsistent, et caput detegent, ac locum Celebranti dabunt, ut transeat, et medius inter eos consistat: deinde uno eodemque tempore genuflexionem, si fieri debeat, exsequentur Celebrans, Ministri, acolythi ac thuriferarius; sin facienda sit reverentia profunda, peragent eam, ut docuimus relate ad Crucem vel Imaginem sacristiae.

22. Ad altare ubi ventum erit, in quo canenda erit Missa, in aditu presbyterii, si clerus in choro aderit, thuriferarius subsistet versus sinistram aditus, acolythi dirimentur ad latera, et inter acolythos se locabit Celebrans cum Ministris a lateribus, qui caput bireto nudabunt. Subdiaconus biretum tradet thuriferario vel Caeremoniarum Magistro, Diaconus Caeremoniario, et Celebrans Diacono, qui accipiet cum osculis manus et bireti ipsius, deinde tradet eidem Caeremoniario. Postea, momento temporis subsistentes, efficient simul reverentiam ad chorum, primo in latere evangelii, deinde epistolae. Peracta reverentia, recta linea procedent ad altare, quo ordine dictum est in aditu chori.

23. Si clerus a choro aberit, thuriferarius, acolythi, Ministri et Celebrans, ordine supra dicto, venient ad altare, neque ullam facient reverentiam (1).

24. Quod si clerus incederet simul cum Celebrante ad altare, exeundo e sacristia clerici superpelliceo induti, biretum ante pectus manu substinentes, ibunt simul bini post acolythos, eoque casu Celebrans et Ministri signum proficiscendi a Caeremoniario exspectabunt, priusquam addantur, ut dictum est, et sequantur clerum. In aditum presbyterii ubi ventum erit, thuriferarius et acolythi venient ante altare, et genuflectent. Thuriferarius subsistet apud abacum, ut promptus sit ad praeparandum et ad deinde ministrandum thuribulum. Duo acolythi dirimentur, et consistent versus extremitatem gradus infimi altaris, in parte anteriori, facie alter contra alterum versa, exspectantes Celebrantem cum Ministris. Clerici ad Crucem altaris exsequentur bini genuflexionem, post quam mutua ad invicem facta reverentia, locum petent quisque suum, in quo consistent stantes. Si aderunt Canonici in sua ecclesia, reverentiam profundam ad Crucem et inclinationem ad invicem sibi peragent. Hoc casu Celebrans et Ministri capite nudato subsistent recta linea in aditu presbyterii; procedent, ut dictum est superius, ante altare, sed reverentiam ad clerum in choro minime efficient: acolythi se convertent ad altare, quum Celebrans et Ministri supervenient.

(1) Quod tamen supra dicitur agendum in aditu presbyterii, praestabitur prope altare.

25. Ante altare, Ministri et acolythi genu simul flectent ad Crucem, praeter Celebrantem, qui reverentiam profundam exsequetur, si in tabernaculo non aderit SS. Sacramentum. Si Ministri fuerint Canonici et in sua ecclesia, profundam reverentiam, ut Celebrans, efficient, idque servabunt etiam deinceps.

26. Acolythi, genuflexione peracta, vadent ad abacum in quo ponent candelabra, quae in extremitatibus lateralibus ex parte posteriori eiusdem abaci statui debebunt. Candelabris in abaco depositis, ante ipsum submittent genua, iunctis manibus, et ad altare conversi.

27. Caeremoniarius deponet bireta in scamno tribus locis distinctis.

28. Celebrans submissa voce incipiet confessionem, ad quam Ministri et acolythi quoque, nisi aberunt ab altari, respondebunt.

29. Clerus in choro genua flectet, et cum socio quisque suo bini confessionem recitabunt: clericus, qui propior erit altari, incipiet, et alter, qui relate ad altare erit post illum, respondebit ad eandem confessionem: si in extremitate scamni choralis dispar esset numerus, ut tres superesset, confessio fiet ab eo qui medius erit, reliqui duo respondebunt.

30. Si in choro aderunt Praesules, aut Canonici in sua ecclesia, confessionem recitabunt stantes (1).

31. Cavere autem clerus debet, ne confessionem ad invicem incipiat, nisi iam a Celebrante inchoata sit.

32. Thuriferarius sumet de abaco thuribulum, et parabit ignem; tum accepta navicula, stabit apud altare obiecturus Celebranti thuribulum, quemadmodum mox demonstrabitur.

33. Celebrans ritum pro Missis privatis praescriptum servabit, excepto *Confiteor*, in quo dicens verba *vobis, fratres*, et *vos, fratres*, se paullum ad Ministros convertet, itemque Ministri se aliquantum inclinabunt ad Celebrantem, quum respondebunt *Misereatur tui*; deinde se convertent ad eum, quum dicent *tibi, Pater*, aut *te, Pater*. Iidem Ministri inclinabunt se profunde ad *Confiteor*, et dextera aperta sua pectora tundent, ut Celebrans.

(1) Praesules, qui in choro adsunt, habitu proprio dignitatis, qua insigniti sunt, uti debent. A.

34. Opportunum heic videtur monere Celebrantem, quod rubrica in Missa solemni ei praescribit triplicem dicendi modum, videlicet *sonorum, submissum* et *secretum*. Sonora voce uti debet in omnibus iis, quae cantaturus erit, nempe intonationem hymni *Gloria in excelsis; Dominus vobiscum; Oremus* cum Oratione, intonationem *Symboli, Dominus vobiscum* et *Oremus* ante Offertorium, *Praefationem, Pater noster* cum iis quae antecedunt, *Per omnia saecula* etc. et *Pax Domini;* rursus *Dominus vobiscum, Oremus* et orationem sive orationes post communionem, denique *Dominus vobiscum* post easdem orationes ante *Ite, missa est*, vel *Benedicamus Domino*. Voce submissa utetur in omnibus iis, quae leget, quaeque canentur a Ministris vel a choro cantorum, quaeque in Missa privata clara voce essent recitanda. Secreta autem utetur in recitandis iis omnibus quae secreto dicenda erunt, ut in Missa privata.

35. Necesse etiam est heic sacros Ministros commonefacere de modo et ratione, qua debeant rem aliquam ministrare aut accipere a Celebrante; quod monitum Diaconum praesertim respicit. Quapropter quum res quaedam Celebranti sit porrigenda, res primo quae traditur, deinde manus Celebrantis rem accipientis osculanda erit. E converso, quum res quaepiam a Celebrante recipietur, primo manus eius, deinde res accepta erit osculanda. Canonici qui Celebranti ministrant in sua quoque ecclesia, tenentur tum manum Celebrantis tumrem, quam dant aut recipiunt, osculari In Missis tantum pro defunctis et feria VI in Parasceve osculationes istae omittuntur. * In Missis coram SS.mo vel Episcopo, ut suis locis dicetur

36. Ad versiculos *Deus, tu conversus* etc. Ministri, ut Celebrans, se inclinabunt.

37. Celebrans, dicto *Oremus*, ascendet ad altare inter Ministros, qui tunc sustollent ei fimbrias anteriores albae et vestium.

38. Ascendente ad altare Celebrante, consurget etiam clerus in choro, et perseverabit stare donec sederit Celebrans (1).

39. Celebrans, postquam ascenderit, osculabitur altare, Ministri autem non genuflectent.

40. Ubi Celebrans osculatus erit altare, ascendet a latere thuriferarius in suppedaneum altaris, cum thuribulo et navicula, ibique tradet Diacono naviculam apertam, statimque dextera manu thuribulum aperiet.

(1) Poterit clerus sedere, durante altaris et Celebrantis thurificatione, si repetitus sit a cantoribus introitus (S. R. C., n. 3631, I)

41. Diaconus Celebranti cochlear porriget, dicens *Benedicite, Pater reverende*: Celebrans se convertet a latere versus Diaconum, cavens ne tergum ad Crucem convertat, acceptoque cochleari iniiciet ter incensum in thuribulum, dicens *Ab illo benedicaris* etc. Restituet Diacono cochlear, incensum dextera benedicet, sinistram, id faciens, apponet pectori (1), tum ad altare se convertet.

42. Diaconus receptum a Celebrante cochleari in naviculam reponet, eamque occludet.

43. Thuriferarius thuribulum, statim ac Celebrans benedixerit, claudet, et in dexteram suam traducet.

44. Diaconus reddet naviculam thuriferario, qui eam recipiet sinistra, et dextera reddet Diacono thuribulum.

45. Thuriferarius receptam naviculam ante pectus sustinens utraque manu, de altari descendet, et in plano subsistet a latere prope gradum cui insistunt candelabra altaris ipsius.

46. Diaconus, acceptum thuribulum, ut diximus, tradet Celebranti, qui thurificabit altare, servans ritum descriptum lib. I, cap. IV.

47. Diaconus et Subdiaconus, * facta ad Crucem genuflexione, quum Celebrans facta inclinatione thurificationem inchoabit, planetam eius ex parte posteriori paullum attollent, caventes ne usque eo sustollant ut appareat cingulum.

48. Dum incensabitur altare, Magister Caeremoniarum, vel thuriferarius, qui hoc casu relinquet naviculam super abaco, amovebit ab altari legile, seu cussinum cum Missali, quod tamen referet simul ac mensa fuerit ex illa parte thurificata.

49. Sub finem thurificationis altaris, Diaconus et Subdiaconus demittent Celebrantis planetam, quam sustinebant.

50. Diaconus descendet ad primum sub suppedaneum gradum in cornu epistolae, et conversus ad Celebrantem recipiet ab eo thuribulum.

51. Idem, recepto thuribulo, una cum Subdiacono, qui erit prope ipsum, descendet gradus altaris.

52. Celebrans stabit ex latere epistolae, in extremo suppedaneo, a sinistris ad altare applicitus.

(1) V. notam 2 ad n. 2, p. 73, libri I.

53. Diaconus et Subdiaconus, quum descenderint altaris gradus, se convertent super dexteram suam ad Celebrantem, et inclinatione profunda illum salutabunt, qui simplici capitis demissione respondebit.

54. Thuriferarius subsistet apud dexteram Diaconi.

55. Diaconus triplici ductu adolebit Celebrantem, deinde cum Subdiacono profundam iterabit reverentiam, et Celebrans simplici inclinatione, ut supra, respondebit.

56. Celebrans se convertet ad altare, non tamen abscedens de loco quo est.

57. Diaconus, Celebrante thurificato, thuribulum dextera restituet thuriferario, qui facta genuflexione ad Crucem altaris, perget ad thuribulum deponendum, detrahet inde ignem, sed providebit ut satis adsit ignis in foculo, unde possit deinceps in thuribulum reponere.

58. Diaconus, thuribulo reddito thuriferario, ascendet ad altare, et apud eum Subdiaconus. Consistet Diaconus a dexteris Celebrantis in gradu superiori post suppedaneum. Subdiaconus autem a dexteris Diaconi, in altero gradu inferiori, vel in plano ante gradus, si pauci erunt altaris gradus, et ferme semicirculum efficient.

59. Tunc Celebrans, legere incipiens introitum, se signabit, cumque ipso poterunt Ministri et ceteri clerici in choro praesentes signare se.

60. Thuriferarius, thuribulo deposito, vadet, in choro, ad locum suum, qui erit proximus abaco, vel si chorus deerit, iunctis manibus ante abacum inter acolythos consistet.

61. Posteaquam Celebrans totum legerit introitum, alternatim cum Ministris recitabit *Kyrie*, quin abscedat de loco quo erit.

62. Magister Caeremoniarium innuet ad clerum in choro, ut alternatim recitet *Kyrie* ea regula quae tradita est pro confessione.

63. Si cantus *Kyrie* protrahetur, eaque de re exspectandum aliquandiu Celebranti esset, priusquam progrediatur in Missa, poterit cum Ministris sedere in scamno.

64. Attamen et Celebrans reverentiam faciet et Ministri genuflectent ad Crucem (1), et a latere pergent sessum: de-

(1) Quum Ministri non stent super suppedaneo, non videtur ab iis genuflexio esse facienda, quemadmodum non praescribitur, neque ab A., quando agitur de Diacono abeunte ad evangelium accipiendum.

scendendo de altari, Diaconus a sinistris, Subdiaconus a dexteris Celebrantis ibit; utrique autem Celebrantem descendentem sustinebunt.

65. Acolythi consistent hinc inde a lateribus scamni: qui acolythus dextrorsum adstabit scamno, accipiet biretum Diaconi et Celebrantis; alter adstans sinistrorsum, biretum Subdiaconi accipiet.

66. Ubi Celebrans et Ministri ad scamnum accesserint, Celebrans convertetur super dexteram suam, et in medio scamno sedebit; Ministri autem meminerint sustollere planetam eius ex parte posteriori, eamque extendere super postergale scamni, ne Celebrans in illa insideat. Diaconus receptum ab acolytho vel a Caeremoniario biretum porriget Celebranti cum osculis, qui accipiet illud inter indicem et medium dexterae, ex angulo prominenti qui dexterae auri respondebit; et ipse Celebrans illo cooperiet caput suum, sinistram applicans pectori: manus deinde imponet sinu extensas prope genua et super planeta. Diaconus et Subdiaconus recipiet uterque ab acolytho biretum, quo modo superius traditum est, et sinistram extensama pplicabunt pectori, dextera autem biretum ante pectus sustinebunt: se salutabunt ad invicem, et in scamno considebunt. Acolythi tunc sustollent respective dalmaticam aut tunicellam ex parte posteriori, et super postergale scamni extendent, ne Ministri praedictis paramentis insideant. Diaconus et Subdiaconus caput bireto cooperient, manusque extensas in sinu ponent, Celebrantem imitantes. Acolythi interea venient ante Celebrantem, quem reverentia profunda simul honorabunt, tum redibunt ad abacum, ibique iunctis manibus stabunt.

67. Clerus in choro considebit, et bireto teget caput; cantores tantum, qui ante legile canent, stabunt capite nudato.

68. Sub finem cantus ultimi *Kyrie*, ad nutum Caeremoniarii, consurgent simul Diaconus et Subdiaconus, qui dum assurgent, caput aperient, et sinistram pectori applicabunt: ubi surrexerint, biretum in scamno suo loco relinquent. Celebrans nudabit caput, biretum tradet Diacono, qui accipiet et ponet illud super scamno, quo loco sedet Celebrans, postquam iste assurrexerit. Celebrans bireto tradito Diacono, assurget; Minister autem uterque, assurgente illo, planetam eius e postergali scamni extollent.

69. Assurgente Celebrante, consurget etiam clerus.

70. Celebrans cum Diacono dextrorsum et Subdiacono sinistrorsum discendent de scamno. Accedent aliquantulum ad

altare; ac si chorus erit ante altare ipsum, paucos passus e scamno progressi se convertent ad eam chori partem, quae ex latere epistolae sita est, et ad clerum ibi stantem facient reverentiam: tum procedent duos tresve alios passus versus medium altare, et cleri a latere evangelii partem salutabunt, dehinc ante altare progredientur. Dum erunt salutaturi cleri e cornu epistolae partem, Diaconus paullum accelerabit gradum, et Subdiaconus paulisper retardabit ita ut in salutationis actu unam quasi lineam cum Celebrante efforment: e converso salutaturi alteram cleri e latere evangelii partem, Subdiaconus accelerabit gradum et Diaconus remorabitur, ut unam eamdemque lineam cum Celebrante efficiant, quemadmodum de parte epistolae dictum est (1).

71. Sin clerus a choro aberit, alius post alium non mutantes locum venient ante altare, videlicet Subdiaconus, post eum Celebrans, ultimo loco Diaconus.

72. Ante altare quum venerint, Celebrans reverentiam profundam, Ministri genuflexionem ad Crucem peragent; si Ministri fuerint Canonici et in sua ecclesia, non genuflexionem, sed reverentiam exsequentur, eodem modo ac Celebrans. Quod si in altari custodiretur SS. Sacramentum in tabernaculo seu ciborio conditum, non modo Ministri, sed et Celebrans genuflectet.

73. Post reverentiam vel genuflexionem, Celebrans ascendet ad altare, et Ministri paullum sublevabunt illi albam cum veste ex parte anteriori, Diaconus quoque ascendet ad altare, sed consistet in gradu superiori infra suppedaneum post Celebrantem; Subdiaconus autem, conscenso uno aut altero gradu, ut fimbriam vestium Celebrantis sustollat, redibit post Diaconum, et in plano ante altare consistet.

74. Sin Celebrans cum Ministris ad *Kyrie* non considebit, sub finem huius cantus Celebrans veniet ad medium altare, Diaconus sequetur Celebrantem, et consistet post eum in gradu superiori post suppedaneum, et Subdiaconus Diaconum sequetur, seque locabit post eum in plano ante infimum gradum.

75. Dum Celebrans ascendet aut veniet ad medium altare, si in tabella secretarum, sive, ut aiunt, in chartagloria desit intonatio hymni *Gloria* et Celebranti de mente effluxerit, poterit Caeremoniarius oculis eius proponere in medio altari

(1) V. lib. I, pag. 182, not. ad n. 28.

legile seu cussinum cum Missali aperto ad *Ordo Missae*, ubi varii musici modi, quibus intonatur *Gloria*, notati sunt (1).

76. Absoluto *Kyrie* cantu, Celebrans ritu in Missa privata praescripto intonabit *Gloria in excelsis*. Ad verbum *Deo* Ministri inclinabunt caput, ac sine ulla genuflexione Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad laevam Celebrantis ascendent, idque facient uno eodemque tempore. *Gloria* intonato, Celebrans cum Ministris perget hymnum illud submissa voce recitare.

77. In choro *Gloria* recitabitur a clero, eadem regula ac superius tradita pro confessione.

78. Ad verba *Adoramus te; Gratias agimus tibi; Iesu Christe; Suscipe deprecationem nostram*, Celebrans, Ministri et chorus inclinabunt caput, et ad verba illa *cum sancto Spiritu* se omnes signabunt.

79. Si Missale cum legili in medium altare translatum fuerit, Caeremoniario curae sit referre illud in cornu epistolae, priusquam Celebrans de altari discedat.

80. Completa hymni angelici recitatione, Celebrans reverentiam faciet ad Crucem, Ministri genuflexionem, regula superius tradita, ac de altari descendentes a latere, pergent ad scamnum, ibique considebunt. Discedentes autem de suppedaneo altaris, Celebrans se convertet super dexteram suam, itemque Subdiaconus; Diaconus vero super sinistram suam, ne tergum vertat Celebranti: euntes ad scamnum, considentes et caput contegentes servabunt ea, quae superius pro *Kyrie* declarata sunt.

81. Si quum discedendum de altari erit Celebranti cum Ministris, cantabitur aliquis ex supra notatis versibus, ad quos facienda esset inclinatio, advertet Caeremoniarius detinere eos ad altare, donec versus ille cantatus fuerit: si cantabitur interea dum ex altari vadent ad scamnum, nequaquam subsistent, sed pergent: quod si cantabitur statim ac venerint ad scamnum, non sedebunt, sed stantes ibi versus altare se inclinabunt; quod facient Ministri tantum, si cantabitur versus, postquam Celebrans sederit, et priusquam consipeant ipsi.

82. Si cantus hymni *Gloria* intercalabitur organorum sono

(1) In rubricis gen. Missalis Rom., tit. XX, unica tantum praescribitur tabella: « Ad Crucis pedem ponatur tabella, secretarum appellata ». Quam praescriptionem Romae servatam vidi in Basilica S. Mariae trans Tiberim, solummodo in Missis solemnibus. A.

ita ut alter versus cantetur a choro, alter recitetur submissa voce a cantore dum sonatur organis, detegetur et inclinabitur caput ad versus superius nominatos, quum recitabuntur submissa voce (1).

83. Simul ac sederit Celebrans, considebit etiam clerus in choro, et congruet cum Celebrante in detegendo et inclinando caput, ut saepius notatum est.

84. Acolythi exsequentur ea quae descripsimus de ipsorum officio ad *Kyrie*, postea redibunt ad abacum.

85. Quum canendi *Gloria* finis fiet, consurget clerus; Celebrans et Ministri assurgentes et ipsi, ut de *Kyrie* dictum est, ad altare gradum referent.

86. Celebrans, quum ascenderit, osculabitur altare in medio, et conversus ad populum canet *Dominus vobiscum*, cui respondebit chorus *Et cum spiritu tuo*.

87. Vadet deinde Celebrans in cornu epistolae, atque orationem sive orationes a rubrica praescriptas cantabit.

88. Posteaquam Celebrans cecinerit *Dominus vobiscum*, Ministri, nulla facta genuflexione, Celebrantem sequentur, retinentes locum uterque suum.

89. Orationis tempore, sive ad orationum postremam, si plures erunt, unus ex acolythis aut Caeremoniarius Epistolarium de abaco sumet, apponens dexteram aperturae et sinistram dorso libri, quem sustinebit prope medietatem. Appropinquabit Subdiacono, qui conversus ad eum, facta ad invicem reverentia, accipiet ab eo librum prope extremitatem inferiorem, et applicabit pectori, advertens ut apertura libri conversa sit ad Crucem, dorsum autem libri eiusdem ad dexteram suam. Acolythus aut Caeremoniarius subsistet prope sinistram Subdiaconi, sed aliquanto post ipsum.

90. Ad conclusionem ultimae orationis, si plures erint canendae, Subdiaconus cum acolytho caput inclinabunt ad verba *Iesum Christum*, si conclusio erit *Per Dominum* vel *Per eundem Dominum*: secus, si erit *Qui vivis* aut *Qui tecum vivit*, nulla fit inclinatio. Dum proferentur verba *in unitate* etc. procedent simul ante altare, genuflexionem efficient ad Crucem, deinde ad chorum reverentiam versus utrumque latus, evangelii primum, postea epistolae, et quo loco antea erant, redibunt.

(1) S. R. C., n. 3457, III. - Pro « submissa voce » *Caerem. Epp.*, I, XXVIII, 6, ait « intelligibili voce ... voce clara ».

91. Cantata oratione vel orationibus a Celebrante, chorus respondebit *Amen*, et Diaconus veniet prope dexteram Celebrantis, remanens in gradu superiori infra suppedaneum a latere altaris, conversus ad Celebrantem.

92. Quum Celebrans canere desierit orationem, sive orationes, ut supra diximus, Subdiaconus aperiet librum, quem apertum sibi sustinebit ante pectus, et canet epistolam, tono praescripto.

93. Clerus in choro, responso *Amen* post orationem, considebit, et caput cooperiet.

94. Celebrans submissa voce leget epistolam, dum cantabitur a Subdiacono; Diaconus respondebit *Deo gratias* in fine, postea Celebrans leget graduale cum versibus vel cum tractu, aut *Alleluia* cum versibus, et sequentiam quoque, pro qualitate temporum aut varietate officiorum, ut indicabitur in ipso Missali; deinde, iunctis manibus, exspectabit dum Subdiaconus desinat epistolam canere. Diaconus animum advertat ad folium Missalis, si opus fuerit, evolvendum.

95. Dum cantabitur epistola, vel etiam dum canetur graduale aut tractus seu sequentia, thuriferarius praeparabit ignem in thuribulo, ut praesto sit thuribulum ministrando, de quo mox.

96. Subdiaconus, cantata epistola, claudet librum, dans operam ut eiusdem libri apertura suae sinistrae, ut prius, respondeat, et admovebit pectori; redibit cum acolytho aut Caeremoniario ante altare, genuflexionem Cruci et reverentiam choro iterabit, cui clerus respondebit detegendo caput; tum a latere ascendet ad altare, et in extremo suppedaneo flectet genua ante Celebrantem. Celebrans conversus ad ipsum (quod faciet etiam Diaconus) sinistram applicans pectori, libro imponet dexteram, quam ille osculabitur, et benedictionem, nullo addito verbo, illi impertietur.

97. Celebrans, data Subdiacono benedictione, veniet ad medium altare, iunctis manibus, et recitabit *Munda cor meum* etc. *Iube, Domine*, etc. *Dominus sit* etc. Diaconus convertetur versus altare; Subdiaconus assurget, Epistolarium tradet acolytho vel Caeremoniario, qui referet illud ad abacum, deinde sumet Missale cum cussino, seu legili, et transferet ad latus evangelii, quod faciens descendet de altari, ut genuflectat ad Crucem transiens in medium, iterum conscendet suppedaneum, locabit Missale cum legili seu cussino, ita ut inferior libri extremitas versa sit ad medium altaris, tum de suppedaneo

descendet, et iunctis manibus in gradu superiori conversus ad altare consistet.

98. Quum Celebrans dixerit, ut supra, *Munda cor meum*, assurget, accedet ad Missale, et evangelium, ritu pro Missa privata notato, recitabit, excepto quod in fine non est osculandus liber, nec dicendum *Per evangelica dicta* etc.

99. Subdiaconus, indice manus dexterae, indicabit illi evangelium legendum, se signabit, ut Celebrans, in fronte, in ore et in pectore, ac si opus fuerit, folium evolvet libri.

100. Dum vero Subdiaconus transferet Missale in cornu evangelii, Caeremoniarius aut acolythus Evangeliarium de abaco sumet, eodem modo ac de Epistolario dictum est, et subsistet a latere altaris in plano, prope cornu epistolae.

101. Diaconus, a latere altaris, ad altare conversus stabit, seque signabit in fronte, in ore et in pectore, quum haec faciet Celebrans; si in principio evangelii nominabitur *Iesus*, inclinabit caput, deinde conversus super sinistram suam de altari a latere descendet in planum, ibique accipiet librum evangeliorum, qui a Caeremoniario vel ab acolytho obiicietur ei, advertens ut sinistra manu aperturam, dextera dorsum libri sustineat ad extremitates inferiores, et librum ipsum pectori applicitum: dum procedet ad altare, faciet reverentiam ad chorum, quo modo de Celebrante cum Ministris ad altare de scamno euntibus dictum est. Chorus, sedens, ei respondebit, detegendo caput. Ante altare quum venerit, genuflectet ad Crucem, conscendet suppedaneum, et librum in medio altari locabit, ita ut apertura libri spectet ad latus evangelii, ibique consistet.

102. Interea thuriferarius cum thuribulo et navicula praesto erit in plano altaris laterali, prope latus epistolae.

103. Celebrans, evangelio perlecto, non deosculans librum, redibit in medium altare. Diaconus adstabit ei dextrorsum, et Subdiaconus ascendet in suppedaneum, et a sinistris Celebrantis consistet.

104. Si cantus gradualis, seu tractus, absolutus fuerit (1), thuriferarius afferens thuribulum cum navicula ad altare a latere ascendet: ibi naviculam apertam tradet Diacono, tum

(1) Non est exspectandus finis huius cantus. *Caerem. Epp.* (lib. II, capitulo VIII, n. 42) ait: « Cum cantatur ultimus versus gradualis sive tractus, seu *Alleluia*, vel sequentia, Diaconus etc. 43. Interim accedit acolythus cum thuribulo etc ». Et ibid., n. 44: « Circa finem ultimi versus, etc. veniunt ».

aperiet thuribulum, idque obiiciet Celebranti. Diaconus incensum ministrabit Celebranti eidem, qui iniiciet illud in thuribulum, proferens formulam *Ab illo benedicaris* etc., deinde dextera benedicet. Thuriferarius occludet thuribulum, et dextera sumet; naviculam sinistra recipiet, iterumque de altari a latere descendet. Acolythi candelabra cum candelis accensis accipient et exspectabunt ante abacum. Thuriferarius, postquam de altari descenderit, naviculam in abaco relinquet, et perget ante medium altare, ubi duos vel tres passus ab infimo gradu subsistet. Acolythi candelabra gestantes eum sequentur, et ante altare consistent post ipsum.

105. Diaconus, navicula thuriferario reddita, se convertens super sinistram suam, descendet de suppedaneo, genua flectet in extremitate ipsius, et secreto recitabit *Munda cor meum*.

106. Dum Diaconus se convertet super sinistram suam, descensurus, ut supra, de suppedaneo, Subdiaconus convertetur super dexteram suam, et descendet ante altare, ac ferme in medio ante gradum infimum, conversus ad altare consistet, sine ulla genuflexione.

107. Diaconus, recitato *Munda cor meum*, assurget, rursus conscendet suppedaneum, accedet ad altare, librum utraque manu accipiet ad extremitates inferiores, apertura libri versa ad sinistram manum, quae ante pectus, sed paullo distans ab ipso admovebitur, et conversus ad Celebrantem in suppedaneo genua flectet. Idem genuflexus habebit altare dextrorsum. Celebrans sinistra versa ad altare, convertetur ad Diaconum, qui genibus flexis benedictionem ab illo petet, dicens *Iube, domne, benedicere*. Celebrans iunctis manibus respondebit: *Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis, ut digne et competenter annuncies evangelium suum. In nomine Patris* etc. Et benedictionem ei largietur, producens inter haec postrema verba signum Crucis super eum dextera, dum sinistram pectori tenebit applicitam; Diaconus respondebit *Amen*, et Celebrans statim libro imponet manum, quam Diaconus osculabitur.

108. Post haec, Diaconus assurget, et simplici reverentia salutabit Celebrantem, qui versus altare se convertet. Diaconus, super sinistram suam conversus, descendet de altari, se adiunget Subdiacono, qui ipsi adstabit sinistrorsum, et in plano ante infimum gradum se convertet ad altare.

109. Ad nutum Caeremoniarii, Diaconus cum Subdiacono, acolythi cum thuriferario, omnes uno tempore genuflectent ad altare; et clerum, si aderit in choro, reverentia salutabunt,

primo versus cornu epistolae, deinde evangelii. Procedent eo ubi canitur evangelium, praecedente thuriferario, acolythi Subdiaconus et Diaconus. Evangelium autem canitur ex eo latere, quod dextrorsum spectat ad Crucem, in parte anteriori et in plano presbyterii, eadem ferme linea cum extremitate anguli gradus infimi altaris. Ibi acolythi dirimentur, ut medium inter se accipiant Subdiaconum; qui omnes sinistrorsum habebunt altare, versa facie ad parietem, qui ad sinistram altaris spectat, videlicet ad latus epistolae. Diaconus autem librum aperiet eo loco quo canendum est evangelium, apertumque tradet sustinendum Subdiacono, qui utraque manu fulciet illum in parte inferiori, cavens, ne digitis Diacono impediat, quominus folia volvere libere possit. Diaconus se convertet ad librum, ideoque habebit altare dextrorsum. Thuriferarius se sistet paullum post Diaconum eadem linea cum acolytho, qui a dexteris Subdiacono adstabit.

110. Celebrans, ubi de altari descenderit Diaconus, Subdiaconus, acolythi ac thuriferarius, recedet in cornu epistolae, conversus ad Diaconum qui cantabit evangelium, ita tamen ut tergum ad altare ne vertat, sed proximus stet ipsi a latere dextero.

111. Chorus consurget, quum Diaconus incipiet evangelium canere, et universi stabunt capite detecto, deponentes etiam pileolum, si utantur.

112. Diaconus, aperto ut supra demonstratum est libro, iunctis manibus, ac tono praestituto, cantabit *Dominus vobiscum,* chorus autem respondebit *Et cum spiritu tuo.* Tum Diaconus imponet sinistram libro, pollice autem dexterae (cuius palma et reliqui digiti sint aperti et conversi ad librum eundem) signum Crucis signabit in principio evangelii, quod erit cantaturus: tum sinistram apertam ducens infra pectus, pollice dexterae pariter apertae et ad se ipsum conversae Crucis signum sibi imprimet in fronte, in ore et in pectore, et interim canet *Sequentia sancti evangelii secundum*... chorus respondebit *Gloria tibi, Domine.*

113. Dum Diaconus cantabit *Sequentia,* approximabit ad eius dexteram thuriferarius cum thuribulo clauso; et respondente choro *Gloria tibi, Domine,* Diaconus thuribulum a thuriferario accipiet, et librum evangelii adolebit in medio, sinistrorsum et dextrorsum sui, ductu duplici in singulis vicibus. Post haec thuribulum reddet thuriferario, qui ad locum superius indicatum redibit, thuribulum minime agitans, sed apertum et immotum sustinens.

114. Diaconus, thuribulo restituto, evangelium iunctis manibus cantabit; ac si qua verba in evangelio canentur ad quae sit genuflectendum, acolythi et Subdiaconus non genuflectent, sed utique ceteri omnes, ne Celebrante quidem excepto, versus librum evangeliorum genuflectent.

115. Evangelio cantato, Subdiaconus librum demittet supra pectus, et utraque manu in parte inferiori sustinebit. Diaconus Subdiacono principium evangelii a se cantati monstrabit

116. Subdiaconus, nullam faciens reverentiam aut genuflexionem ad altare, licet SS. Sacramentum esset expositum, neque reverentiam ad Celebrantem, ascendet immediate ad altare et vadet ad Celebrantem. Ante quem quum venerit, prompte manu dextera indicabit ei principium evangelii (quod ille osculari debebit), sinistra sustinens librum.

117. Celebrans librum, utraque manu super illum imposita osculabitur, dicens *Per evangelica dicta deleantur nostra delicta.* Subdiaconus claudet librum, reverebitur Celebrantem, de altari descendet, librum tradet Caeremoniario vel acolytho, ibique consistet ante infimum gradum prope extremitatem fere contra Diaconum, et ad ipsum conversus.

118. Simul ac Subdiaconus discedet de medio acolythorum iturus ad Celebrantem, Diaconus super dexteram suam se convertet versus Celebrantem, ac thuriferarius se sistet ad dexteram eius.

119. Profecto, ut supra, Subdiacono, acolythi transibunt simul post thuriferarium, pergent ante altare, genuflectent, redibunt ad abacum, candelabra ubi erant reponent et ante abacum ipsum iunctis manibus manebunt. Alter ipsorum, nisi Caeremoniarius praesto esset, advertet ut Evangeliarium a Subdiacono recipiat, et super abacum reponat.

120. Quum Subdiaconus de altari descendet post osculatum a Celebrante textum evangelii, Diaconus a thuriferario accepto thuribulo, et reverentia profunda peracta, triplici ductu adolebit Celebrantem, quem thurificatum eadem profunda reverentia honorabit, ac thuribulum thuriferario restituet.

121. Postquam Celebrans thurificatus fuerit, veniet ad medium altare, lento gradu incedens in commodum Ministrorum. Diaconus, reddito thuribulo, perget directe ad altare, et ascendet in gradum superiorem infra suppedaneum post Celebrantem, et genuflectet. Subdiaconus autem veniet ante altare post Diaconum ante infimum gradum, et ipse genuflectet ad Crucem

122. Thuriferarius, recepto a Diacono thuribulo, procedet in medium ante altare, genuflectet, et redibit ad abacum, advertens quae mox innuentur.

123. Si cantandum erit *Credo*, intonabitur a Celebrante, ritu pro Missis privatis praescripto. Ad verbum *Deum*, Diaconus et Subdiaconus inclinabunt caput, ac sine genuflexione conscendent suppedaneum ad latera illius, ut simul cum eo recitent *Credo*, quemadmodum de *Gloria in excelsis* dictum est.

124. Si cantabitur *Credo*, thuriferarius tardo gradu procedet ante altare, caput inclinabit ad verbum *Deo*, genuflectet deinde ad Crucem altaris, et ad abacum vel in sacristiam ad deponendum thuribulum revertetur. Sin autem *Credo* non esset canendum, facta genuflexione, redibit ad abacum, videbit ne in thuribulo desit ignis, ibique promptus erit ad thuribulum in offertorio ministrandum.

125. Quod si omittendum esset Symbolum, Celebrans, osculatus altare, cantabit *Dominus vobiscum* et *Oremus*, tum versum offertorii leget, submissa voce.

126. Si dicendum erit *Credo*, et in tabella secretarum seu charta gloria desideraretur intonatio ipsius, ac si Celebranti opus essent prae oculis notae cantus, Caeremoniarius dextere ac solerter aptabit in medio altari cum cussino vel legili Missale apertum ad initium Symboli, ubi exstat Ordo Missae, et Symbolo recitato, Caeremoniarius ipse aut Subdiaconus Missale cum legili vel cussino in latere evangelii, ubi erat, reponet.

127. In choro recitabitur alternatim *Credo*, ut de *Kyrie* et de *Gloria* notatum fuit. Ad illa verba *Et incarnatus* etc. quum recitabit Celebrans, genuflectent omnes, et clerus etiam in choro advertet, ut una cum Celebrante genuflexionem conficiat.

128. Recitato Symbolo, Celebrans cum Ministris sessum ibunt, ut superius de *Kyrie* docuimus. Acolythi tamen consistent a lateribus Ministrorum, postquam sederint.

129. Quum vero a cantoribus cantabitur ℣. *Et incarnatus... factus est*, omnes detegent caput, quod profunde inclinabunt; qui autem stant, genua flectent, et caput similiter inclinabunt (1).

130. Cantato praedicto versiculo, qui genua submiserunt, assurgent, et reliqui, qui detexerunt caput solummodo, caput cooperient.

---

(1) V. lib. I, pag. 23, n. 64.

131. Statim ac incipietur cantari ℣. *Crucifixus etiam* etc. Diaconus et Subdiaconus nudabunt caput, et assurgent. Diaconus biretum * tradet acolytho, vel suo loco relinquet, Subdiaconus illud ante pectus sustinebit.

132. Diaconus, faciens ante Celebrantem inclinationem (1), discedet de scamno, veniet ad abacum, bursam cum corporali sumet, afferens eam utraque manu ad altitudinem vultus sui sublatam, et advertens ut aperturam bursae convertat seipsum versus. Sumptam bursam deferet ad altare, faciens reverentiam profundam ad Celebrantem, quum transibit ante ipsum, deinde reverebitur clerum in choro, eodem modo quo superius de Celebrante et Ministris post *Kyrie* innutum est; postremo genuflectet ad altare in infimo gradu.

133. Subdiaconus, ubi Diaconus reverentiam fecerit ad Celebrantem, sedere poterit et caput operire, vel etiam stare, ut paullo ante dictum est.

134. Diaconus, genuflexione peracta, ascendet ad medium altare, ibique ponet bursam, quam laeva sustinebit sublatam, et dextera extrahet corporale; quod extractum deponet super mensam altaris; sinistra altari imposita, accipiet dextera bursam, et statuet eam prope medium altare versus cornu evangelii, applicans eandem candelabris vel gradui, in quo insistunt candelabra. Tum corporale utraque manu explicabit in media mensa, advertens ut extremitas anterior procul absit a pallio crassitudine digiti unius; corporali, si opus fuerit admovebit Missale cum cussino vel legili, ponens signaculum Missalis ad offertorium, quod Celebrans sit lecturus; in suppedaneo ipso genuflexionem iterabit, ab altari a latere descendet, et ad scamnum redibit.

135. Subdiaconus, si sederit, nudabit caput et assurget, dum Diaconus de altari descendet. Quum Diaconus ad scamnum venerit, in suo loco biretum recipiet, et facta reverentia ad Subdiaconum, qui capitis inclinatione respondebit ei, sedebunt ambo, et cooperient caput: meminerint acolythi extendere supra scamno paramenta Ministrorum ex parte posteriori; postea, euntes ante Celebrantem, reverentiam ad eum exsequentur, et ad locum suum ante abacum revertentur (2).

136. Sub finem Symboli cantati, Caeremoniarius innuet Celebranti et Ministris ut consurgant; et procedet ad altare,

---

(1) V. lib. I, p. 222, n. 61.
(2) Cfr. lib. I, pag. 140, n. 41.

quo ordine superius declaratum est. Clerus, assurgente Celebrante, nudabit caput, et consurget.

137. Celebrans altare, quum venerit illuc, osculabitur; et Symboli cantu peracto, cantabit *Dominus vobiscum*, deinde *Oremus;* postea submissa voce leget versiculum offertorii.

138. *Oremus* a Celebrante cantato, Diaconus, nullam faciens genuflexionem, ascendet ad dexteram eius; Subdiaconus autem, facta genuflexione, perget ad abacum.

139. Si omittendum in Missa erit *Credo*, Celebrans, osculatus evangelium, ac thurificatus a Diacono, convertetur ad medium altare, quod osculabitur, ac reversis post eum Diacono et Subdiacono, cantabit *Dominus vobiscum* et *Oremus*. Diaconus veniet ad dexteram eius, et Subdiaconus ad abacum, eodem modo ac praecedenti paragrapho dictum est.

140. Quum Subdiaconus ad abacum venerit, acolythus alter velum humerale accipiet, humeris imponet Subdiaconi, et ante pectus eius alligabit chordulis. Acolythus primus demet operculum ex ampullis, explicabit sudariolum super quo ponet pelviculam cum ampullis, ita ut coniunctim possit ad altare eas deferre (1).

141. Subdiaconus, velo humerali indutus, sinistra ad nodum sumet Calicem, in quo erit purificatorium et Patena cum hostia et palla, et acceptam extremitatem dexteram veli imponet Calici, atque ita conteget illum; tum supra extremitatem veli et Calicem ipsum ponet dexteram discoopertam, ac tali modo Calicem deferet ad altare, quo ascendet a latere.

142. Primus acolythus acceptas, ut supra, ampullas afferet ad altare, sequens Subdiaconum.

143. Si *Credo* cantatum non fuerit, Subdiaconus accipiet etiam bursam cum corporali, quam impositam Calici velo humerali cooperiet, et cum Calice ipso deferet ad altare.

144. Ad altare quum venerit, Subdiaconus deponet Calicem, quomodo paratus erat, super altare tradens illum Diacono (2). Acolythus deponet pelviculam cum ampullis et sudariolo in altari ante Subdiaconum, et stabit in latere altaris, a cornu epistolae.

145. Subdiaconus, posito in altari Calice, amovebit ex illo dexteram suam ac Diaconus, vel Subdiaconus ipse tollet de

(1) V. lib. I, p. 141, nn. 49, 50.
(2) *Ritus celebr. Miss.*, VII, 9.

illo extremitatem veli humeralis. Caeremoniarus vel acolythus e latere dextero Subdiaconi partem dexteram veli sustollet, si forte illi impediret quominus ministraret.

146. Diaconus, amoto de Calice velo humerali, accipiet pallam, et ponet in altari prope corporale, in suo latere, versus partem superiorem: Patenam utraque manu sumet, hostiam si opus fuerit reponens in media Patena, quam osculabitur in extremitate quae respicit ad seipsum, et tradet Celebranti, cuius dexteram osculabitur, dum accipit eam; cavebit autem, ne brachium suum sinistrum supra, sed infra brachium dexterum Celebrantis ponat.

147. Celebrans interea, peraget hostiae oblationem, et Patenam supponet corporali, ut in Missa privata.

148. Subdiaconus sumet Calicem manu sinistra, ac dextera absterget purificatorio interiorem eius partem, et abstersum tra det Diacono. Hic Calicem ab nodo sinistra accipiet, et pollice eiusdem manus sustinebit purificatorium extensum supra pedem, ne qua vini aut aquae gutta super illum decidat. Acolythus sumet ampullam vini, et sudariolo, si opus fuerit, absterget, ac sine osculis porriget Subdiacono.

149. Subdiaconus acceptam ab acolytho ampullam vini dabit Diacono, qui vinum in Calicem infundet ad libitum Celebrantis, aliquo nutu significantis Diacono quum satis videbitur. Interim acolythus sumptam aquae ampullam absterget, ut supra, et praebebit Subdiacono.

150. Postquam Diaconus vinum in Calicem infuderit, vinique ampullam ab ipso retraxerit ad pectus suum, vel prompte in pelvicula reposuerit, Subdiaconus elatam sustinens versus Celebrantem ampullam, dicet *Benedicite, Pater reverende.*

151. Celebrans laevam imponens altari, dextera faciet Crucis signum super ampullam, orationem recitans *Deus, qui humanae substantiae* etc. Subdiaconus ampullam sustinens perpendiculariter super medium Calicem, efficiet ut tres aut quatuor aquae guttae in eum defluant, atque ampullam acolytho restituet; ac si Diaconus ampullam vini non deposuerit, receptam ab illo tradet acolytho, qui utramque cum pelvicula et sudiariolo referet ad abacum.

152. Praesto erit iuxta altare thuriferarius cum thuribulo et navicula.

153. Diaconus, aqua in Calicem a Subdiacono infusa, purificatorium sumet, et dextero indice purificatorio obvoluto, guttas intra Calicem, quae forte possent separatim adhaerere,

absterget. Purificatorium deinde in altari deponet, et Calicem ad cuppam dextera sumptum, sinistra ad pedem, osculabitur in pede, et porriget Celebranti, cuius manum, dum accipiet, osculabitur, cavebit autem ne brachium suum sinistrum superimponat dextero Celebrantis, quemadmodum superius in traditione Patenae monuimus.

154. Celebrans Calicem accipiet, et oblationem peraget: Diaconus dexteram apponet ad pedem Calicis, vel infra brachium dexterum Celebrantis, ac suspiciens Crucem una cum illo Calicem offeret, simul recitans orationem *Offerimus tibi, Domine* etc., quo in actu sinistram pectori applicabit.

155. Quum Celebrans Calicem corporali imposuerit, Diaconus accipiet pallam, atque ipsa Calicem cooperiet. Sumptam deinde sub corporali Patenam tradet Subdiacono.

156. Subdiaconus Patenam dextera nuda accipiet, et extremitate dextera veli humeralis conteget eam, alteram extremitatem sinens defluere: sustinebit illam ante pectus. quum de altari descendet, quum paullum inclinatus respondebit *Suscipiat* etc., * aut alias inclinabitur; quum a Diacono thurificabitur; quum ad altare ascendet, et recitabit *Sanctus;* postremo quum genuflexus erit ad elevationem, et quum Celebrans canet *Oremus*. Porro, sumpta Patena, directe de altari descendet, se convertens super sinistram suam: quum venerit ante infimum gradum, genuflectet ad Crucem, ibique consistet ad altare conversus post Celebrantem, Patenam sustinens elatam ad altitudinem vultus sui, et manum sinistram poterit apponere pectori, vel infra cubitum dexterum, ut suffulciat brachium.

157. Celebrans interea Missam prosequetur *In spiritu humilitatis* etc.

158. Profecto ex altari Subdiacono, thuriferarius cum thuribulo et navicula suppedaneum a latere conscendet. Diaconus incensum ministabit Celebranti, qui in thuribulum iniiciet illud cum benedictione, recitans formulam *Per intercessionem* etc. Thuriferarius thuribulum Diacono tradet, recipiet naviculam, descendet de altari, reponet naviculam in abaco, et in plano prope latus epistolae exspectabit Diaconum, ut comitetur eum in thurificatione.

159. Si Caeremoniarius abesset, aut alia re impediretur, alter ex acolythis vel thuriferarius meminerit amovere ab altari legile seu cussinum cum Missali, thurificationis causa.

160. Diaconus thuribulum tradet Celebranti, qui sine ulla reverentia aut genuflexione Oblata statim thurificabit, dicens

Incensum istud etc. Adolebit deinde Crucem et altare, dicens *Dirigatur* etc. Diaconus, cum Celebrans incensabit Oblata, Calicem in pede dextera sustinebit, sinistra autem partem posteriorem planetae Celebrantis attollet: quum vero Celebrans idem thurificabit Crucem et Reliquias, si in altari essent expositae, amovebit Calicem a medio altari, et seponet eum prope latus epistolae in corporali ipso; tum antequam Celebrans altaris thurificationem prosequatur, referet eum in medium altare.

161. Sub finem thurificationis, praesto erunt secundus acolythus cum pelvicula et ampulla aquae, et acolythus primus cum sudariolo seu manutergio ut manuum ablutionem ministrent Celebranti, subsistentes in plano lateris epistolae, parvo ab infimo gradu intervallo, ne Diacono thurificationem impediant.

162. Peracta a Celebrante Oblatorum et altaris thurificatione, Diaconus illius planetae partem posteriorem demittet, descendet in gradum superiorem ex parte epistolae, et recipiet thuribulum a Celebrante, qui dicet *Accendat in nobis Dominus* etc.

163. Celebrans adstabit altari e suo latere sinistro.

164. Diaconus, thuribulo recepto, de altari descendet, et ubi venerit in planum a latere epistolae, convertetur ad Celebrantem, reverentia eum salutabit profunda, triplici ductu adolebit, iterabit profundam reverentiam, et comitante thuriferario, ad adolendum in choro clerum procedet.

165. Profecto e latere altaris Diacono, post thurificatum Celebrantem, duo acolythi conscendent gradum superiorem, et facta ad Celebrantem reverentia, ablutionem manuum ei ministrabunt, secundus acolythus adstabit primo sinistrorsum, primus Celebranti manutergium praebebit. Celebrans, accepto manutergio, se convertet ad altare, manus exterget prosequens recitare psalmum *Lavabo*, iam inceptum tempore ablutionis: manutergium deinde acolytho restituet, ac Missam, ut in privata, usque ad praefationem prosequetur.

166. Duo acolythi iterabunt reverentiam Celebranti, de altari descendent, ampullam, pelviculam et sudariolum, ad abacum referent, et ipsorum alter aquam ex pelvicula effundet in concham, sub abaco praeparatam, sive in parvum meatum, si ad hanc rem erit prope altare.

167. Quum Celebrans recitabit *Orate, fratres*, Subdiaconus Patenam ad pectus demittet, atque inclinatus respondebit *Suscipiat* etc., ut iam monuimus, nisi redierit Diaconus.

168. Diaconus, thurificato, ut supra, Celebrante, praeeunte thuriferario, procedet ante altare, et genuflectet. Hoc ipso tempore clerus in choro consurget. Diaconus perget ante eam chori partem, quae erit ex latere evangelii, et clerum ibi in choro praesentem adolebit; deinde iterata genuflexione in medio reliquum clerum e latere epistolae incensabit; postea, nisi transeat ante altare, non genuflectens, perget ad altare directe, subsistet prope angulum sive extremitatem anteriorem gradus infimi e latere epistolae, convertetur ad Subdiaconum, ac duplici ductu eum adolebit, mediocri ipsum reverentia salutans, ante et post thurificationem. Thuriferarius transibit statim ad dexteram Diaconi, et recipiet ab eo thuribulum. Diaconus ascendet ad altare in gradum superiorem post Celebrantem, genuflectet ad Crucem, convertetur super dexteram suam ad thuriferarium, a quo duplici ductu incensabitur, cum reverentia ante et post thurificationem. Diaconus, postquam thurificatus fuerit, convertetur ad altare, nullam aliam faciens genuflexionem. Thuriferarius autem peraget thurificationem * Caeremoniarii, acolythorum et populi, quemadmodum tit. I, cap. I, art. I, § 4, lib. I, demonstratum est.

169. Nisi clerus in choro aderit, Diaconus, post thurificatum Celebrantem, vadet ad angulum gradus, ut superius docuimus, et incensabit Subdiaconum: veniet deinde ad medium altare, et ut supra thurificabitur. Ad *Orate, fratres*, Celebranti respondebit *Suscipiat Dominus* etc.

170. Posteaquam Celebrans recitaverit secreta, ut in Missa privata, praefationem tono praescripto cantabit. Acolythus quipiam, nisi possit fieri secus; campanulae sono significabit organorum modulatori, ut sonare absistat (1). Si chorus valde frequens esset, nec brevi posset peragi thurificatio, potiusquam actio ista interrumpatur, aut dimidia eius pars omittatur, opus esset ut Celebrans aliquandiu retardaret cantum praefationis (2).

171. Ad illa verba *Gratias agamus*, Diaconus vel thuriferarius abrumpet thurificationem, convertetur ad altare, et ca-

---

(1) Ut organorum sonus abrumpatur, solet in quibusdam ecclesiis campanula eadem pulsari, qua *Sanctus* et Hostiae elevatio indicatur. Laudabilis videtur mos illarum, quae alio signo aliaque ratione utuntur. A.

(2) Dupliciter istud « retardaret » accipi potest; retardaret incipere, vel retardaret canendo; alterum, cum minimum implere valeat temporis, sine decoris cantus ipsius detrimento, restat ut priori sensu explicetur: nos haud nimium hac in re insistendum putamus: actio cum tempus erit interrumpatur.

put inclinabit, si dum illa verba cantentur, forte esset in medio choro, aut finem fecisset unum ordinem cleri thurificandi: sin autem iam coepisset eundem adolere, actionem nulla intermissione persequetur.

172. Praefationis initio, acolythi, vel prope abacum vel in sacristiam ibunt ad funalia sumenda. Si funalium maior afferetur numerus, ipsis se addent et alii clerici designati. Id animadvertant ut praesto sint in aditu presbyterii, statim ac Celebrans canere praefationem desierit (1). Qui acolythus incedet dextrorsum, intorticium dextera, qui sinistrorsum, intorticium sinistra gestabit: ex aditu presbyterii ibunt, usque ante altare, quumque ante altare venerint aequa ab eo distantia simul genuflectent. Post genuflexionem reverebuntur clerum, primo ex parte evangelii deinde epistolae: acolythus qui dextrorsum est, intorticium ad sinistram traducere meminerit quum reverentia ad clerum ex parte evangelii fiat, itemque acolythus qui sinistrorsum, transferat intorticium ad dexteram quum reverentia e latere epistolae peragatur: postea mutua se reverentia salutabunt, qua in actione acolythus qui erit dextrorsum sinistra intorticium sustinebit: post mutuam reverentiam, dirimentur, genua flectent ante altare, fere in lateribus, intorticium sustinentes manu seu dextera seu sinistra, iuxta positionem, eodem modo ac in aditu presbyterii. Si plures clerici fuerint gestantes intorticia, nempe quatuor aut sex, servabunt eandem methodum, et recta linea ante altare genuflexionem et reverentias simul efficient.

173. Quum Celebrans facturus erit finem canendi praefationem, Diaconus ascendet ad dexteram et Subdiaconus ad sinistram eius, sine ulla genuflexione, et una cum Celebrante recitabunt *Sanctus* (2). Celebrans et Diaconus se signabunt ad *Benedictus, qui venit*, non vero Subdiaconus, siquidem sustinet Patenam.

174. Subdiaconus sine genuflexione descendet de suppedaneo, et ad locum suum redibit.

---

(1) In Missis cantatis ordinariis duo tantum funalia ad elevationem afferenda sunt; quatuor autem diebus solemnioribus. A.

(2) Quod asseruimus, Subdiacono ascendendum ad altare esse, ut cum Celebrante recitet trisagium, sequuti sumus rubricam, *Ritus celebr. Miss.*, tit. VII, n. 11. Si mos alicubi alius fuerit, ad Superiorem pertinebit, utrum fas sit eum servare, an rubricae adhaerere. A. — V. lib. I, p. 187, nota ad n. 63.

175. Diaconus de suppedaneo descendet, transibit super primum gradum post Celebrantem, genuflexionem faciet ad Crucem altaris, conscendet iterum suppedaneum, ac subsistet a sinistris Celebrantis, ut ipsi in Missali monstret quid sit legendum, et folia Missalis ipsius, quum opus sit, evolvat.

176. Thuriferarius, si vacabit, aut Caeremoniarius apud abacum campanulam pulsabit ad *Sanctus*, ut in Missis privatis.

177. Chorus alternatim recitabit *Sanctus*, methodo pro *Kyrie* descripta, tum in genua procumbet.

178. Thuriferarius praesto erit ad afferendum thuribulum quum Celebrans recitabit orationem *Hanc igitur oblationem* etc.

179. Quum Celebrans peraget *Memento*, Diaconus passum unum recedet e loco; quum vero Celebrans continuabit Missam, accedet rursus ad Missale, eique monstrabit quae sint legenda.

180. Ad orationem *Hanc igitur* thuriferarius dabit naviculam Caeremoniario, qui incensum in thuribulum sine benedictione infundet, et Caeremoniario absente, infundet thuriferarius ipse.

181. Caeremoniarius accipiet thuribulum, vel ipse thuriferarius sustinebit illud a latere epistolae, SS. Sacramentum ad elevationem thurificaturus.

182. Dum Celebrans dicet orationem *Quam oblationem* etc., Diaconus sine genuflexione discedet de sinistra illius, descendet e suppedaneo, genuflectet in medio post Celebrantem, deinde a dexteris eius consistet, in gradu superiori.

183. Eo ipso tempore, quo Celebrans inclinabitur ut proferat verba consecrationis, Diaconus genuflectet a dextris Celebrantis, loco praedicto, scilicet in extremitate suppedanei, Subdiaconus autem in medio supra infimo gradu; thuriferarius seu Caeremoniarius cum thuribulo in genua procumbet etiam in infimo gradu a latere epistolae: chorus et Ministri, * dum Celebrans genuflectet ad SS. Sacramentum, mediocriter se inclinabunt.

184. Celebrans, verbis consecrationis prolatis, genuflectet, atque elevationem s. Hostiae peraget, ut in Missa privata. Ei statim ac fecerit genuflexionem, Diaconus planetam e posteriori parte sublevabit, eamque demittet dum s. Hostiam post elevationem in corporali reponet. Thuriferarius SS. Sacramentum tribus * continuis at rite distinctis ductibus thurificabit.

185. Posteaquam Celebrans Hostiam in corporali reposuerit et genuflexerit, dum assurget, etiam Diaconus assurget una cum eo, accedet ad altare, Calicem deteget, iterumque genuflectet a dextris Celebrantis, in extremo suppedaneo.

186. Celebrans peraget consecrationem Calicis et elevationem, ut supra, Diaconus attollet ei planetam, ac thuriferarius SS. Sacramentum thurificabit.

187. Dum Celebrans demittet Calicem post elevationem, Diaconus relinquet planetam, assurget, Calicem rursus cooperiet, genuflectet una cum Celebrante, sed iunctis manibus, neque insistens altari, quod etiam Subdiaconus debebit in iis circumstantiis servare deinceps.

188. Elevatione peracta, assurget clerus, et stabit, itemque Subdiaconus loco suo.

189. Consurgent etiam acolythi et clerici intorticia gestantes, ibunt ante altare, ut in accessu, et facta ad SS. Sacramentum genuflexione * simplici, discedent, nullam ad chorum aut inter se reverentiam facientes.

190. Thuriferarius quum assurrexerit, thuribulum ad abacum aut in sacristiam referet, hac actione exsequutus munus suum: redibit tamen ad locum suum, sive in chorum sive ad abacum, prout superius, n. 60, declaratum est.

191. Celebrans, facta genuflexione, Missam continuabit *Unde et memores* etc. Diaconus, facta cum Celebrante genuflexione, transibit, non genuflectens in medio, ad sinistram eius, ibique ad Sacramentum genuflectet, et Celebranti assistet ad librum, sequens monita superius ad *Memento* tradita.

192. Quum Celebrans iunget manus, dicturus *Per quem haec omnia* etc. Diaconus genuflectet ad Sacramentum, ac sine genuflexione in medio, transibit ad dexteram Celebrantis, et Calicem deteget, postquam Celebrans triplex Crucis signum signaverit ad *sanctificas* etc. Genuflectet cum Celebrante, qui Crucis signa Hostia faciet ad *Per ipsum* etc., deinde Calicem rursus cooperiet.

193. Celebrans, tono praescripto, cantabit *Per omnia saecula* etc. *Oremus. Praeceptis* etc. et *Pater noster*.

194. Ubi Celebrans coeperit canere *Pater noster*, Diaconus genuflectet ad Sacramentum, de suppedaneo descendet in gradum primum, ibique subsistet, dum canitur *Pater noster*, sine genuflexione.

195. Ad illa verba *Et dimitte nobis* etc. Diaconus et Subdiaconus genuflectent eo loco quo stabunt, et ad altare in sup-

pedaneum ascendent, Diaconus ad Celebrantis dexteram, Subdiaconus ad dexteram Diaconi. Eodem tempore acolythus unus accedet ad altare, genuflectet * in plano a latere, una cum Ministris, et a latere ad altare ascendet in gradum superiorem.

196. Subdiaconus, conscenso suppedaneo, Patenam deteget et Diacono tradet. Idem Subdiaconus sibi solvet velum humerale, quod deponet, et acolythus ex parte posteriore accipiet. Idem, deposito velo, genuflectet ad Sacramentum, et conversus super sinistram suam de suppedaneo descendet, eoque ubi erat antea sine alia genuflexione redibit.

197. Acolythus genuflectet ad Sacramentum simul cum Subdiacono, descendet a latere de altari, redibit ad abacum, et in eo velum humerale deponet.

198. Diaconus Patenam dextera acceptam ad sinistram suam traducet, accipiet purificatorium, eoque absterget Patenam, quam deinde elatam verticaliter cum ipso purificatorio, prope corporale, super altari dextera sustinebit ita, ut facile possit a Celebrante recipi.

199. Celebrans, absoluto *Pater noster*, recipiet Patenam, ac Diaconus osculabitur manum eius dum recipiet. Idem Diaconus respondebit *Sed libera nos a malo*, Celebrans adiiciet *Amen*, et Missam persequens, cantabit deinde *Per omnia* etc. *Pax Domini* etc. Diaconus animum advertet ad detegendum et operiendum Calicem, ac genuflectendum una cum Celebrante.

200. Quum Celebrans cantabit *Pax Domini* etc. Subdiaconus genuflectet ad altare, ascendet ad sinistram Celebrantis, qui postea cum ipsis Ministris recitabit *Agnus Dei*, quae dicentes percutient pectus suum.

201. Clerus in choro recitabit *Agnus*, et pectus percutiet, eadem ratione qua dictum est ad *Kyrie*.

202. Recitato *Agnus Dei*, ut supra, Subdiaconus a sinistris stans Celebrantis, genuflexionem ad Sacramentum iterabit, et conversus super dexteram suam descendet de altari, et ad locum quo antea erat sine alia genuflexione redibit. Diaconus autem pariter post *Agnus Dei*, minime genuflectens ut Subdiaconus, genuflectet in suppedaneo, a dextris Celebrantis, ibique iunctis manibus genuflexus permanebit, donec Celebrans desierit recitare orationem *Domine Iesu Christe, qui dixisti* etc.

203. Hac oratione absoluta, Celebrans manus corporali imponet, et osculabitur altare in media parte: Diaconus assurget, et altare a latere suo osculabitur, iunctis manibus ante

pectus, non insistens altari. Celebrans convertetur ad Diaconum, et cum amplexu dabit illi pacem, dicens *Pax tecum*, ille vero respondebit *Et cum spiritu tuo*; Celebrans manus imponet humeris Diaconi. Diaconus supponet cubitis eius. Post haec Celebrans convertetur ad altare, et Sacrum prosequetur.

204. Diaconus genuflectet ad Sacramentum, convertetur super sinistram suam, de suppedaneo descendet super primum aut alterum gradum, si necesse fuerit, in eoque pacem Subdiacono praebebit, quod faciens manus imponet humeris eius, ille supponet Diaconi cubitis: Diaconus dicet *Pax tecum*, Subdiaconus respondebit *Et cum spiritu tuo*. Diaconus rursus ascendet ad laevam Celebrantis, genuflectet, eique ad Missale assistet.

205. Subdiaconus, osculo pacis accepto, genuflectet ad Sacramentum, et comitante Caeremoniario vel acolythorum aliquo, pacem afferet ad chorum, eodem ordine ac cap. V, lib. I, titulo I.

206. Redibit Subdiaconus ante altare, genuflectet in medio gradu infimo ante altare, pacem dabit Caeremoniario sive acolytho, qui eum comitatus fuerit, ascendet ad altare ad dexteram Celebrantis, et genuflectet ad Sacramentum (1). Si non aderit chorus, Subdiaconus, accepta pace a Diacono, statim praebebit illam Caeremoniario vel acolytho, tum ascendet ad altare ad dexteram Celebrantis, et genuflectet ad Sacramentum.

207. Deinde Caeremoniarius vel acolythus perget pacem tribuere, ut eodem supradicto capite.

208. Subdiaconus Calicem deteget, et tempore opportuno vinum pro purificatione, tum vinum et aquam pro ablutione et purificatorium ad extergendas Celebrantis manus ministrabit. Idcirco primus acolythus afferet ampullas cum pelvicula et sudariolo ad altare, eodem modo ac superius, idque faciet quum Celebrans colliget fragmenta; meminerit autem genuflectere ad Sacramentum, antequam ad altare ascendat. Ampullas postea referet ad abacum, quum Subdiaconus discedet de altari, ut deinceps trademus.

209. Acolythus alter vel thuriferarius Calicis velum ad altare deferet, et ponet in latere evangelii, debitam exsequens genuflexionem ad altare, * una cum Ministris locum permutantibus.

---

(1) V. lib. I, pag. 188, n. 71, cum nota.

210. Chorus, posteaquam Celebrans consummaverit Calicem, considebit.

211. Quum Subdiaconus Celebranti ablutionem ministraverit eique purificatorium explicatum digitis imposuerit, Diaconus et Subdiaconus discedent de altari. Diaconus Missale cum legili seu cussino acceptum referet ad latus epistolae, posito tamen signaculo ad *Communio* Missae eius diei.

212. Diaconus, conversus super dexteram suam, descendet in gradum primum infra suppedaneum; Subdiaconus autem, conversus super sinistram suam, de altari descendet ante infimum gradum: genuflectent simul ad altare, Diaconus perget ad latus epistolae, deponet ibi Missale, et redibit ad eundem locum in gradum superiorem infra suppedaneum; Subdiaconus suppedaneum conscendet in cornu evangelii, absterget Calicem, et imponet ipsi purificatorium, Patenam et pallam, complicabit corporale, quod ponet intra bursam, eamque super altari relinquet, Calicem velo cooperiet, imponet ei bursam, apertura ad pectus suum conversa, superimponet partem anteriorem veli, Calicem accipiet manu sinistra ad nodum, et dextera extensa super Calicem ipsum; convertetur super dexteram suam, de altari descendet ex parte anteriori, genuflectet ad Crucem ante infimum gradum, Calicem ad abacum deferet, partem anteriorem veli eius demittens, ut prorsus contegatur, et redibit ante infimum gradum in cornu epistolae post Diaconum.

213. Celebrans vadet ad latus epistolae, leget ℣. *Communio*, deinde redibit ad medium altare, et osculatus illud, convertetur ad populum, et canet *Dominus vobiscum*.

214. Chorus consurget, et stabit donec Sacrum compleatur.

215. Diaconus et Subdiaconus sequentur Celebrantem, venientem ad medium altare, transeuntem ad Missale propter orationem vel orationes canendas, et redeuntem postea ad medium altare.

216. Celebrans deinde redibit in latus epistolae, canet *Oremus* et orationem sive orationes *Postcommunio*, eodem numero ac orationes et collectas ante epistolam.

217. Hisce orationibus completis, redibit in medium, altare osculabitur, convertetur ad populum, et canet *Dominus vobiscum*. Diaconus stans post Celebrantem, ut dictum est, convertetur super dexteram suam directe ad populum, ac tono statuto cantabit *Ite, missa est*. Quo facto, Celebrans conversus ad altare dicet orationem *Placeat tibi* etc. Diaconus ibit

versus cornu epistolae partem anteriorem, Subdiaconus conscendet gradum superiorem infra suppedaneum, et in parte anteriori prope latus evangelii subsistet.

218. Si in Missa canendum sit *Benedicamus Domino*, Celebrans convertetur ad altare, statim ac cecinerit *Dominus vobiscum*, ex eoque loco dicet *Benedicamus Domino* exspectans donec cantetur a Diacono, ut recitet orationem *Placeat tibi* etc. Diaconus cantabit *Benedicamus Domino* ad altare conversus, deinde versus partem epistolae transibit, ut supra docuimus.

219. Celebrans post orationem praedictam osculatus altare, benedictionem largietur, ut in Missis privatis. Ad benedictionem autem, dicente Celebrante *Benedicat vos* etc., Ministri genua submittent in extremo suppedaneo, loco iam innuto, et cum eis totus chorus flectet genua, exceptis Praesulibus, si aderunt, et Canonicis in sua Ecclesia. Item, si Ministri fuerint Canonici, et in sua Ecclesia ministraverint, ad benedictionem Celebrantis profunde inclinabuntur. Omnes ad benedictionem se signabunt.

220. Si Celebrans ultimum evangelium e Missali lecturus sit, Subdiaconus accipiet Missale cum cussino seu legili ex altari, et post *Ite, missa est* seu *Benedicamus Domino* transferet illud in latus evangelii, quo casu Celebrans non ante dabit benedictionem, quam Subdiaconus ad locum praedictum redierit.

221. Post benedictionem, Celebrans convertetur ad latus evangelii, dicet *Dominus vobiscum*, altare et seipsum signabit ad *Initium sancti evangelii* etc., et evangelium S. Ioannis recitabit. Chorus et Ministri statim, data benedictione, consurgent. Diaconus manebit quo loco erit, sed aliquantulum ad Celebrantem convertetur. Subdiaconus ascendet in suppedaneum, sumet tabellam evangelii S. Ioannis, ac dextera sustinebit eam ante Celebrantem. Ad *Et Verbum caro* genuflectent omnes, praeter Subdiaconum sustinentem tabellam, qui, completa recitatione evangelii, respondebit *Deo gratias*, ac tabellam suo loco reponet.

222. Interea, dum legetur ultimum evangelium, acolythi candelabra ex abaco sument, procedent in medium ante altare, ibique sine genuflexione subsistent.

223. Si post Missam clerus e choro discessurus sit, acolythi, facta genuflexione ad *Et Verbum caro*, proficiscentur ad aditum presbyterii, eos sequentur qui omnes in choro fuerint,

bini incedentes, quo ordine traditum est superius, quum de accessu ad altare sermo fuit.

224. Celebrans, recitato evangelio, redibit ad medium altare, stantibus hinc et inde in suppedaneo Ministris, ibique exspectabunt nutum Caeremoniarii, ut mediocrem reverentiam ad Crucem faciant (1), et descendant ad redeundum in sacristiam. Caeremoniarius, sustinens interea bireta Celebrantis et Ministrorum, in descensu de altari monebit (si opus fuerit) Celebrantem ne tergum Cruci convertat. Celebrans et Subdiaconus se convertent dextrorsum, Diaconus sinistrorsum, ac quum descenderint de omnibus gradibus, convertentur ad altare, ac respective facient ad Crucem, Celebrans reverentiam, Ministri genuflexionem.

225. Diaconus a Caeremoniario accipiet biretum Celebrantis, et illud tradet cum osculis usitatis Celebranti eidem, qui eo caput operiet. Caeremoniarius deinde biretum porriget Diacono et Subdiacono, qui, capite cooperto, sequentur clerum in sacristiam redeuntem, videlicet praeibit Subdiaconus, sequetur Diaconus, et postremus ibit Celebrans.

226. Sin autem clerus in choro manebit, Officium absoluturus, Celebrans additus Ministris in suppedaneo, faciet cum eis mediocrem reverentiam ad Crucem: descendent simul de altari, ut superius dictum est, et ad altaris pedes facient seu reverentiam seu genuflexionem: acolythi genuflectent coniunctim cum Ministris. Celebrans et Ministri, bireto resumpto, reverebuntur clerum, primum e latere evangelii, deinde epistolae, et capite adhuc nudato e choro excedent, praeeuntibus acolythis, eodem ordine ac supra, nempe Subdiaconus, post eum Diaconus, postremo Celebrans. In aditu chori cooperient bireto caput et ad sacristiam proficiscentur.

227. Si in reditu ad sacristiam transeundum sit ante altare SS. Sacramenti, sive ante altare maximum, aut illud in quo expositae sint Reliquiae Sancti illius, cuius dies festus celebretur, observabuntur eadem quae in egressu de sacristia, n. 21, tradita sunt.

228. Quum ventum erit in sacristiam, acolythi procedent ante altare sive imaginem sacristiae, et subsistent hinc inde a lateribus altaris, quo si sacristia caruerit, tali inter se intervallo disponentur, ut facile satis spatii supersit Celebranti et Ministris, ibique stabunt, facie alter ad alterum versa.

(1) V. infra, n. 226.

229. Clerus in sacristia disponetur in longitudinem, ac si opus fuerit, pluribus etiam ordinibus, sistentibus primis prope sacristiae fores, reliquis deinceps altare versus, ita ut seniores seu digniores sint prope altare.

230. Celebrans cum Ministris caput detegent in aditu, et simul coniuncti, videlicet, Celebrante medio inter Diaconumi et Subdiaconum, procedent ante altare, et cum eis ibunt acolythi. Omnes reverentiam ad Crucem vel ad imaginem exsequentur; deinde Celebrans cum Ministris et acolythis clerum quoque salutabunt.

231. Sin clerus in choro remanebit, acolythi, progressi ante altare sacristiae, dirimentur, ut paullo ante dictum est, et Subdiaconus ac Diaconus ante altare transibunt ad latera Celebrantis, et capite detecto reverentiam peragent ad Crucem vel ad imaginem praecipuam, et sacra indumenta demittent.

232. Acolythi candelabra deponent quo loco sumpserint, et candelas exstinguent; deinde adiuvabunt Ministros ad sacras vestes exuendas: Caeremoniarius adiumento erit Celebranti in sacris paramentis demittendis. Clerici, functi officio suo, superpelliceum deponent.

§ 3. *De aspersione Aquae benedictae in unaquaque Dominica.*

233. Omnibus diebus dominicis praemittenda Missae solemni est aspersio Aquae benedictae super clerum et populum, quae tunc solum omittitur, quum Episcopus Missam pontificalem sit celebraturus.

234. Ad hunc ritum peragendum, qui praescribitur unicuique ecclesiae (1), opus est, quae tradita sunt, capitulo III, art. III huius libri, de rebus praeparandis in Missa solemni, ita moderari: planeta Celebrantis et manipuli disponentur in scamno, quo utetur Celebrans ipse, ibique erit in promptu liberculus etiam precum et orationum, a Celebrante canendarum, et in sacristia praeparabitur ad Celebrantis usum pluviale eiusdem coloris, qui praescribitur pro reliquis paramentis.

235. Aqua benedicta, qua aspergendus erit clerus et populus, eodem mane benedicenda est ab ipso Celebrante, vel ab alio Sacerdote, ut rubrica Missalis praescribit. Quocirca, si benedictio peragetur a Celebrante, in sacristia, super mensula seu parvo abaco, cooperto alba tobalea, praeparabitur vas de-

(1) Adde: cathedrali vel collegiatae, permittitur in aliis (S. R. C., n. 4051, I.)

cens cum aqua benedicenda, pelvicula cum sale, manutergium sive sudariolum ad usum Celebrantis, vasculum vacuum pro Aqua sancta cum aspergillo, Missale vel Rituale adhibendum a Celebrante in benedictione, itemque pannus seu manutergium lineum, cuius usus deinceps declarabitur.

236. Quod spectat ad paramenta a Celebrante et Ministris induenda, servabuntur ea quae superius descripta sunt, art. III, num. 14. Notandum autem, quod Celebrans, sibi induta stola, non vestiri debet pluviali, ac Ministri, si utentur planetis plicatis, quod usuvenit in Dominicis Adventus, excepta tertia, et Quadragesimae, excepta quarta, sibi eas induent post Aquae benedictionem.

237. Quum Celebrans paratus erit stola, et Ministri suis paramentis sine manipulo, accedent simul ad abacum, in quo parata sit aqua benedicenda. Acolythus aliquis, vel thuriferarius accipiet Missale, et sustinebit ipsum apertum Celebranti, stans a sinistris eius, et Celebrans, iunctis manibus et submissa voce, ex illo leget orationes atque exorcismos ibi notatos. Nihil monendum occurrit de ritu benedictionis, quum nulla inveniatur difficultas in exsecutione illius.

238. Diaconus Celebranti obiiciet pelviculam cum sale, quum tribus vicibus illud in modum Crucis in aquam immersurus erit ad illa verba *In nomine Patris* etc., deinde, offeret ei manutergium, quo manum absterget.

239. Post benedictionem, thuriferarius Missale claudet, et in abaco deponet.

240. Celebrans et Ministri simul redibunt ad mensam, apud quam paramenta sacra sibi induerint; Celebrans induetur pluviali, et Ministri, in Dominicis supradictis, vestientur planetis plicatis.

241. Interea thuriferarius accipiet aliquantum Aquae benedictae in vasculo, quod exterget panno seu manutergio praeparato, iniiciet aspergillum in illud, et utrumque manu dextera ante pectus sustinebit.

242. Signo dato e sacristia proficiscendi, ad altare maximum procedent, ordine notato articulo praedicto, nn. 17 et 18, excepto quod thuriferarius praeibit binis acolythis candelabra gestantibus, ac deferet vasculum Aquae benedictae, ut supra diximus, et Celebrans incedet medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt.

243. Ad fores sacristiae nec Celebrans nec Ministri neque clerus, si aderit, accipiet Aquam benedictam.

244. Quoad accessum ad altare, observabitur quod ibidem traditum est, nn. 21 et 22.

245. Ad altare ubi ventum erit, thuriferarius cum vasculo Aquae benedictae subsistet ante altare, prope latus epistolae, ita ut adstet Diacono dextrorsum; acolythi, post factam genuflexionem cum Ministris, accedent ad abacum, ibique, depositis candelabris, genua submittent; Celebrans cum Ministris, exsequuti respective reverentiam aut genuflexionem, in infimo gradu ante altare in genua procumbent. Idque observabitur etiam tempore paschali.

246. Quum omnes, ut diximus, genua flexerunt, Diaconus a thuriferario aspergillum Aqua sancta perfusum accipiet, et cum osculis usitatis tradet Celebranti. Advertat illud Diaconus, quod aspergillum accipiendum est supra medietatem manubrii, ut Celebrans illud possit in extremitate accipere manubrii ipsius.

247. Celebrans, aspersorio accepto, intonabit antiphonam *Asperges me*, vel *Vidi aquam*, quam cantando chorus prosequetur cum primo versu psalmi *Miserere*, vel alterius psalmi *Confitemini* cum ℣. *Gloria Patri*, et cum repetitione antiphonae.

248. In duabus Dominicis, Passionis et Palmarum, omittetur *Gloria Patri*, et post versiculum psalmi antiphona immediate repetetur.

249. Celebrans, intonata antiphona, asperget altare in medio, tum versus cornu evangelii, postea epistolae; asperget seipsum, signans frontem suam aspersorio; deinde assurget, et asperget prius Diaconum postea Subdiaconum, qui aspersionem accipient inclinati, et post aspersionem assurgent cumque ipsis clerus et reliqui omnes, qui in genua provoluti erant, consurgent.

250. Celebrans aspersorium Diacono, hic clerico vasculum ferenti restituet. Celebrans reverebitur Crucem, Ministri autem itemque thuriferarius seu clericus praedictus ferens vasculum, qui semper adstabit Diacono, genuflectent.

251. Procedent simul ad chorum, videlicet Celebrans medius inter Ministros, fimbrias pluvialis eius sustinentes, et clericus Aquam benedictam afferens a dextris Diaconi. Quum devenerint ante latus illud chori, in quo sedebit dignior, seu ex parte evangelii sive epistolae, reverentiam facient ad chorum, ac Diaconus aspersorium acceptum a thuriferario seu clerico, tradet Celebranti.

252. Si clerus in choro praesens numerosus non sit, poter Celebrans aspergere singulos; sin autem valde frequens, asp sionem peraget in medio, deinde ad sinistram, postremo a dexteram suam. Iterata reverentia, Celebrans cum Minist transibit in latus oppositum, et aspersionem, ut superi conficiet.

253. Notandum, quod Canonici in sua ecclesia asperge singuli sunt, cum inclinatione, ante et post aspersionem: asp sis Canonicis, aspergentur, sine inclinatione, Beneficiarii se Mansionarii singuli, tum coniunctim reliqui, quomodo sup dictum est.

254. Clero in choro asperso, meminerit Celebrans asperge clericos, apud altare sive ad abacum stantes, ultimo loco p pulum asperget.

255. Quod ad laicorum aspersionem attinet, servabitur c iusque ecclesiae consuetudo, videlicet aut Celebrans cum M nistris per ecclesiam incedens asperget iugiter populum de trorsum et sinistrorsum, aut se sistet ad balaustrium seu ca cellos presbyterii, et adstantes in medio, a dextris et sinist eorum asperget.

256. Si chorus situs fuerit post altare, Celebrans cum M nistris, iturus ad chorum, transibit e latere epistolae, red turus autem ad altare, transibit per latus evangelii.

257. Unusquisque de clero aspersionem accipiet capite i clinato, et nudato etiam pileolo, iunctisque manibus.

258. Celebrans aspersionem exsequens, submissa voce r citabit antiphonam *Asperges* cum psalmo *Miserere*, prout Mi salis rubrica praescribit. Id ipsum faciendum esset relate a psalmum *Confitemini*, si memoria teneret (1). Cantores autem primum unum psalmorum praedictorum versum cantabun

259. Populi aspersione peracta, aspersorium Celebrans Di cono, Diaconus thuriferario reddet seu clerico, qui vasculum cum aspersorio super abaco relinquet.

260. Celebrans et Ministri, ante altare reversi, et facta re spective reverentia aut genuflexione, manebunt ibi stantes Caeremoniarius Diacono tradet precum et orationum librum quem Ministri ante Celebrantem sustinebunt.

261. Completo antiphonae cantu, Celebrans versiculos et orationem tono feriali cantabit.

---

(1) Nos tamen putamus, tot versiculos sufficere, quot sunt necessarii tem pore quo aspersio vel cantus perdurat.

262. Interea praesto erunt apud scamnum Celebrantis acolythi, ut manipulos induant Ministris.

263. Post orationem, Diaconus restituet librum Caeremoniario, qui reponet eum in abaco, et Celebrans cum Ministris facta seu reverentia seu genuflexione in infimo gradu (1) ante altare, ad scamnum recedent.

264. Clerus hoc tempore considebit; thuriferarius autem curabit, ut principio Missae in promptu sit thuribulum cum igne.

265. Celebrans apud scamnum deponet pluviale, et a Caeremoniario induetur manipulo et planeta: duo etiam Ministri ad scamnum quum venerint, sibi imponent brachio sinistro manipulum, quem ipsis praesentabunt acolythi.

266. Post haec consurget clerus, et Celebrans cum Ministris, facta ad clerum reverentia, venient ante altare, et Missae cantatae initium fiet.

267. Advertendum est, quod aspersio Aquae benedictae peragenda a Celebrante est, neque alii Sacerdoti hac in re licet vice fungi Celebrantis.

268. Minime decet, Celebrantem deponere pluviale et indui planeta ante altare, sed apud scamnum, quum proprium Episcopi sit, ante altare sacris vestibus indui (2): amplius autem deceret praeparari planetam super altare, ut inde illam Celebrans sibi imponeret.

269. Non erit abs re, illud etiam de Aquae benedictione monere, quod non oportet sal benedicere singulis vicibus quum possit sal iampridem benedictum, et ad hanc rem custoditum adhiberi.

270. Si cantanda esset Missa apud altare in quo expositum esset SS. Sacramentum, aspersio tantum altaris Aqua benedicta in Dominici somittetur (3).

271. Quibus in ecclesiis paroecialibus aderit fons baptismalis, in Dominicis Paschae et Pentecostes, praedicta aspersio peragetur ope Aquae pridie in fonte benedictae, et inde extractae priusquam Olea sancta infundantur.

272. Tempore paschali adiungetur *Alleluia* ad ℣. *Ostende nobis, Domine* etc., quemadmodum rubrica Missalis praescribit.

---

(1) S. R. C., 1 Feb. 1907, III.

(2) Decr. S. R. C., nn. 2027, III et 3110, IV, admittunt consuetudinem, absente Episcopo.

(3) S. R. C., n. 3639, II.

§ 4. *De sancta cleri et populi in Missa solemni communion*[e]

273. Si clero in Missa solemni s. communio administran[da] erit, praeparabitur primum in abaco pyxis cum particulis nu[]mero sufficienti, et cum operculo; tobalea linea, longa an[te] communicandos explicanda; ac si Sacerdotes etiam (* aut Di[a]coni), ut feria quinta in Coena Domini, de sacra mensa parti[]cipabunt, in promptu erunt stolae, quae satis sint numer[o] eorum, concolores paramentis, quae in Missa solemni adhi[]bentur.

274. Caeremoniarius accipiet pyxidem ex abaco, defere[t] eam ad altare quum Subdiaconus afferet Calicem, eamque statuet prope corporale.

275. Diaconus pyxidem sumet et deteget, cooperculum de[]ponet extra corporale, et pyxidem supra corporale locabit ver[]sus latus suum; tum pallam de Patena amovebit, Patenam cum hostia sumet, ac tradet Celebranti. Interea, dum Sacerdos hostiae oblationem peraget, sumet pyxidem, eamque a latere Patenae sustinebit, ad eandem altitudinem qua Celebrans Patenam elevaverit, et peracta oblatione, imponet pyxidem corporali, in medio, ita ut sit post Calicem, et operculo co[o]periet eam (1). Deinde tam Diaconus quam Celebrans perse[]quentur actiones, praecedenter notatas, ubi agitur de ritibus in Missa solemni servandis.

276. Diaconus transibit ad Celebrantis dexteram, quum hic recitabit verba *Quam oblationem* etc. in Canone, pyxidem dex[]tera sumet, admovebit ad Celebrantem prope dexteram eius, et detrahet illi operculum, quod ex eadem parte ponet extra corporale, advertens ut pyxidis pedem sinistra sustineat, dum operculo deteget eam. Postea, dum consecratio et elevatio per[]agetur, genua flectet.

277. Quum Celebrans post elevationem s. Hostiam repo[]suerit ac rursus adoraverit genuflexione, Diaconus assurget pyxidem operculo iterum cooperiet, et dextera sumptam re[]

---

(1) Ponendam esse pyxidem post Calicem desumitur e Caeremoniali Epi[]scoporum, lib. II, cap. xxix, n. 2.

Non esset improbandus usus pyxidem alia palla contegendi, quum in praxi facilius sit pallam, quam operculum removere, ea quoque de causa, quod ru[]brica id insinuat. A.

ponet quo loco antea erat, Calicem palla deteget, submittet genua, et suas actiones peraget, ut supra (1).

278. Posteaquam clerus pacem acceperit, communicandi, capite nudato et iunctis manibus, devenient in medium chorum, ibique bini genua flectent, quum Diaconus recitabit *Confiteor*: quod si presbyterium communicandorum numerum non caperet, ipsi ad *Confiteor* suo quisque loco in choro genuflexi manebunt.

279. Reliqui de choro in ista et in ceteris actionibus stabunt (2).

---

(1) Perpendatur expressio rubricae (*Ritus celeb. Miss.* tit. VIII, n. 6): « Reposita Hostia consecrata super corporale, (Sacerdos) genuflexus ipsam veneratur: si adsit vas aliarum Hostiarum, Patena vel palla cooperit, ut supra ». Ideoque minus recte faciunt Sacerdotes illi, qui, reposita Hostia super corporale, statim contegunt pyxidem, reponunt eam post Calicem, postea genuflectunt. A.

(2) Non est mirandum, si hoc loco contendimus, tempore communionis adstantium clero standum esse. Patet dispositio *Caeremonialis Episcoporum* (lib. II, cap. xxix, n. 3), de qua iuvat referre interpretationem clar. Catalani: « Ex rubrica nostri paragraphi, praeter communicandos, qui scilicet genuflectunt, stare debent Canonici et clerus. Licet autem in Vaticana, atque in aliis Basilicis Urbis, Canonici et clerus genuflectunt, dum fit communio in Missa solemni, notum est tamen, hunc ritum fuisse aliquando correctum a Summo Pontifice Benedicto XIII, quo tamen defuncto, ritus ipse antiquus innovatus fuit, genuflectentibus Canonicis et clero dictae Basilicae, sicut et aliarum plurium Urbis, usquedum absoluta fuerit communio, quod tamen huic nostro paragrapho contrarium est, et Auctoribus, qui sacros ritus enarrant, inter quos, ut alios omittam, Bauldryus, in suo Manuali (parte III, cap. xii, art. 10, n. 2), citans locum nostri huius paragraphi, ita scribit: *Qui communicandi sunt, accedunt ad altare cum debitis genuflexionibus soli, ibique sic manent, aliis de clero semper stantibus.* Sane si ex rubricis Missalis et praxi omnium ecclesiarum stat clerus in choro cum Celebrans se communicat, intelligere prorsus nescio, cur ad communionem Ministrorum genuflectat. Quid, quod in primitiva Ecclesia et plura post pacem ei redditam saecula fideles stantes communicabant? Testatur id quidem de Graecis Ioannes Bona Cardinalis (lib. II, *Rerum liturgicarum*, cap. xvii, n. 18), sic inquiens: *De situ communicantium, si de Graecis sermo sit, nulla est dubitatio, quin stantes divina dona percipiant.* Addit mox de Latinis, non audere se id affirmare, quod nihil habeat ex antiquis Scriptoribus, quod id confirmet, *nisi quod etiam hodie, in Missa solemni Romani Pontificis, Diaconus communicetur stans omnino, ex veteri ritu.* Concludit autem, *ut in reliquis, ita etiam in hac re similes ab initio Ecclesias utriusque ritus fuisse.* Non utique genuflexos, ut hodie fit, sed stantes communicasse fideles, probat Henricus Valesius in notis ad lib. VII Eusebii, cap. ix, Isaacus Habertus ad Pontificale Graecorum, pag. 270, Ioannes Thiersius in Gallica dissertatione *De altaribus*, et inter alios Edmundus Martène, tom. I *De antiquis Ecclesiae ritibus* (cap. IV, art. 7)... Servandum plane hodie quod Ecclesia eiusque Hierarchae mandant, Eucharistiam scilicet sumpturos esse quidem genuflexos,

280. Acolythi seu clerici cum intorticiis, quum communio fiet, non post elevationem, sed post communionem, abibunt.

281. Postquam Celebrans Calicem sumpserit, Subdiaconus eum palla coperiet.

282. Diaconus et Subdiaconus genuflectent, et mutabunt locum, Diaconus nempe ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram Celebrantis transibit.

283. Celebrans et Ministri genuflectent simul, et Diaconus pyxidem dextera sumptam admovebit ante Calicem, deteget eam, et ponet operculum extra corporale.

284. Celebrans cum Ministris genuflexionem iterabunt. Diaconus cum Subdiacono vadent ad latera altaris in gradum superiorem, et stabunt ad altare conversi, ita ut Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram suam habeat altare. Celebrans convertetur super latus suum sinistrum, versus cornu evangelii, ad communicandos, non tamen humeros vertens ad Sacramentum.

285. Diaconus profunde inclinatus recitabit *Confiteor*, eodemque situ stabunt etiam Subdiaconus et communicandi.

286. Si acolythi sustinebunt intorticia, duo alii clerici succedent illorum officio, priusquam Diaconus recitet *Confiteor.* Venient ad abacum, et primus illorum accipiet tobaleam pro communione, redibunt simul ante altare, genuflectent, dirimentur, et a lateribus in infimo gradu genuflectent.

287. Quum Diaconus recitaverit *Confiteor*, Celebrans dicet *Misereatur vestri* etc.; *Indulgentiam, absolutionem* etc., et ad altare convertetur.

288. Si Ministri sumpturi sint Eucharistiam, quum Celebrans, dicto *Misereatur* etc., *Indulgentiam* etc., convertetur ad altare, procedent in medium, et in extremo suppedaneo genibus incumbent: duo acolythi suppedaneum conscendent, in

---

stantem autem in choro clerum. Quod ultimum peculiari dissertatione, numeris omnibus absoluta, quam manu exaratam vidimus, egregie probat Vir cl., Basilicae Vaticanae Beneficiarius, Dominicus Pizzus, variisque rationibus ritum a Benedicto XIII in ipsa Basilica aliquando emendatum propugnat, atque adversariorum effugia cuncta refellit ». Addendum, quod in Missa solemni Summi Pontificis, ad communionem Cardinalium Diaconorum et nobilium laicorum, stant omnes, et ipsi etiam Assistentes, exceptis iis tantum qui Eucharistiam accipiunt, idque servatur etiam quum diebus statutis nequit Summus Pontifex canere Missam, et loco eius canit Cardinalis, qui s. communionem, ut supra, administrat. A. — Huiusmodi sententiae opponitur Decr. S. R. C., n. 2209, III; sed cum correctio Benedicti XIII sit posterior, huic putamus adhaerendum esse.

extremitates, genua submittent, tobaleam ante Ministros explicabunt, et ad extremitates sustinebunt, alter fere contra alterum versus.

289. Celebrans ubi ad altare se converterit, genuflectet, pyxidem supra nodum sinistra accipiet, et dextera unam s. Particulam educet; convertetur ad communicandos, dicet *Ecce Agnus Dei* etc., ter *Domine, non sum dignus* etc., et Diaconum primo tum Subdiaconum communicabit.

290. Posteaquam Diaconus et Subdiaconus s. communionem sumpserint, acolythus primus statim retrahet tobaleam. Diaconus et Subdiaconus consurgent, genuflectent, et Diaconus ad Celebrantis dexteram sive ad latus evangelii, et Subdiaconus ad sinistram sive ad latus epistolae redibunt, ibique, dum communio ministrabitur, stabunt iunctis manibus. Interea Celebrans non movebitur e situ, quo erat.

291. Si mos erit, Diaconus dextera accipiet Patenam, non adhibens purificatorium, eamque communionis momento communicandorum mento supponet.

292. Si Diaconus et Subdiaconus de sacra mensa non participaturi sint, post *Indulgentiam* etc., vadent ad latera Celebrantis, ut supra, genuflectent, et cum eo convertentur ad communicandos.

293. Si aderunt Sacerdotes, qui s. Eucharistiam accipient, duo clerici huic officio delegati sument stolas de abaco, iisque porrigent, ut collo imponant; ipsi autem clerici meminerint illas recipere, quum dicti Sacerdotes post communionem de altari descenderint. Si stolarum numerus non satis sit, duo priores Sacerdotes, communione peracta, sibi stolam detrahent et tradent clericis, hi vero ceteris Sacerdotibus, qui carebunt.

294. Postquam Diaconus et Subdiaconus, sacra communione sumpta, in suppedaneum ascenderint ad latera Celebrantis, duo praedicti acolythi rursus extendent et sustinebunt tobaleam ante communicandos.

295. Duo primi communicandi assurgent, genuflectent, ascendent ad altare, genua flectent in extremitate anteriori suppedanei, et s. communionem accipient. Dum communicabunt priores duo, praesto erunt alteri duo ad imum altaris, et ubi duo priores consurrexerint, genuflectent et ascedent ad altare, ubi flexis genibus sanctam Hostiam accipient. Duo priores, ubi assurrexerint, dirimentur, ut locum dent secundis, ad altare succedentibus, et quum devenerint in planum,

genuflectent, et ad locum suum in chorum redibunt. Dum hanc genuflexionem peragent duo priores, praesto erunt qui tertio loco sunt, qui simul cum duobus qui descenderint genuflexionem exsequentur. Descendentibus secundis iam communicatis, ascendent tertii, iamque aderunt ante altare quarti, qui cum secundis genuflexionem efficient, eademque methodus a reliquis servabitur.

296. Qui communicati fuerint, in chorum redibunt ad locum suum, et reliqui cleri in choro statum sequentur.

297. Dabitur etiam opera, ut duo clerici vice fungantur illorum qui sustinent intorticia, ut ad divinam mensam accedant, atque ita, si numerus postremorum dispar erit, terni una ascendent ad altare.

298. Si communio administranda esset laicis, fiet id ad cancellos sive ad balaustrium presbyterii.

299. Posteaquam clerici omnes ad altare communicati fuerint, Celebrans cum Ministris de altari descendent, quo ordine stabant, iisque addentur a lateribus duo clerici intorticia gestantes, qui genua flectent in extremitate balaustrii, aliquantulum versus presbyterium, ne transitum Celebranti et Ministris prohibeant. Si in balaustrio deesset tobalea extensa, duo acolythi afferentes illam praecedent Celebrantem et Ministros, eamque sustinebunt ante communicandos, gradum sensim facientes cum Celebrante.

300. Celebrans communionem fidelibus administrans initium sumet, ut in aliis Missis, a latere epistolae, procedens ad latus evangelii, quo quum devenerit, redibit illuc quo inceperit, et communionem peraget.

301. Communione absoluta, redibit ad altare, si ad balaustrium descenderit, secus post cleri communionem ad altare convertetur.

302. Utroque casu, Ministri locum non mutabunt, at Diaconus a laeva, Subdiaconus a dextera Celebrantis remanebit.

303. Acolythi, communione completa, tobaleam retrahent et super abacum reponent.

304. Si qua superfuerit s. Particula, Celebrans ad altare conversus deponet super ipsum pyxidem, et simul cum Ministris genuflectet, secus genuflexio omittetur. Particulas, quae in pyxide superfuerint, Celebrans consummabit.

305. Diaconus Patenam, si ante communicandos sustinuerit eam, super corporale reponet.

306. Clerici intorticia gestantes discedent de altari, reverentes chorum, postquam genuflexionem ad altare fecerint.

307. Subdiaconus Calicem palla deteget, ac Celebrans fragmenta de pyxide et de Patena quoque in Calicem excutiet.

308. Caeremoniarius a Subdiacono pyxidem recipiet cum operculo, postquam Celebrans eam purificaverit, et in abacum referet.

309. Post haec, Sacrum ritu praestituto peragetur.

310. Non erit abs re notare heic sacrosancti Concilli Tridentini dispositionem (Sess. XXIII, c. XIII, de reformatione): « Subdiaconi et Diaconi... sciant, maxime decere, si saltem diebus dominicis et solemnibus, cum altari ministraverint, sacram communionem perceperint ».

311. Quod ad ritum purificationis communicandorum spectat, quum iam, generatim loquendo, obsoleverit, non innuendus hoc loco videtur: tractabitur suo loco, in capite de communione in Missa pontificali, in quo sermo erit etiam de habitu quo Praesules, si aderunt, s. communionem debeant percipere.

§ 5. *De variationibus quae in Missas solemnes feriales incidunt.*

312. Missae solemnes feriales celebrantur in Adventu, Quadragesima, Quatuor Temporibus et Vigiliis. Huiusmodi Missae tenent cathedrales et collegiatas. Raro accidit, ut cantandae sint in aliis ecclesiis, in quibus non obligetur Officium quotidianum. Variationes innuemus, quae incidere solent in celebrationem harum Missarum solemnium, quum de reliquo servanda sint quae superius, de Missis solemnibus, tractata sunt.

313. Si altare, in quo canenda sit Missa ferialis, instructum esset pallio coloris respondentis Officio non feriali, quod celebrabitur, pallium violaceum pro Missa feriali substituetur; idque praestaret fieri sub finem horae Nonae.

314. Inter candelabra non ponentur imagines, nec reliquiaria, nec vasa florea, sed candelabris tantum et Cruce altare exornabitur (1).

315. Scamnum pro Celebrante et Ministris praeparatum, quo sedeant, contegetur panno laneo violacei coloris, itemque

(1) Diebus ferialibus ardere duae aut quatuor candelae in altari deberent, iuxta dispositionem *Caerem. Epp.* (lib. I, cap. XII, n. 24). A.

eiusdem coloris tapetum, si aderit, sternetur super gradus altaris.

316. In abaco, praeter res pro Missa solemni indicatas, praeparabitur stola latior, a Diacono adhibenda, in Adventu, in Quadragesima et Quatuor Temporibus.

317. Si in Missa, praeter epistolam, una aut plures prophetiae, seu lectiones canendae erunt, praeparabitur legile maius apud abacum alterumque Missale tegumento violaceo instructum.

318. In sacristia, ubi disponentur paramenta Celebrantis et Ministrorum, pro dalmatica et tunicella, in promptu erunt binae planetae, ab ipsis adhibendae, coloris violacei et ad pectus plicatae (1).

319. In Missa neque *Gloria* neque *Credo* cantabitur.

320. Clerus in choro et reliqui genua flectent, dum canentur orationes ante epistolam, et aliae post communionem.

321. Si una aut plures prophetiae, seu lectiones erunt canendae, tempore quo cantabitur *Kyrie*, quum Celebrans leget introitum, ab acolytho aliquo statuetur legile maius in medio presbyterio, et super legili Missale apertum.

322. Dum cantabitur oratio, quae praecedit prophetiam, Caeremoniarius invitabit eius cantorem, eumque adducet ad legile, cum debita ad altare genuflexione, et ad chorum reverentiis.

323. Completo a Celebrante orationis cantu, Ministri accedent ad eum, ut in introitu, et cantor prophetiam vel lectionem cantabit, tono pro lectionibus statuto. Cantor Celebrantis

(1) Quod ad usum planetarum plicatarum attinet, operae pretium est referre textum rubricae *De qualitate paramentorum* (tit. XIX, nn. 6, 7). « In diebus vero ieiuniorum (praeterquam in vigiliis Sanctorum) et in Dominicis et feriis Adventus et Quadragesimae ac in vigilia Pentecostes, ante Missam (exceptis Dominica *Gaudete*, si eius Missa infra hebdomadam repetatur, et Dominica *Laetare*; vigilia Nativitatis Domini, Sabbato Sancto in benedictione Cerei et in Missa, ac Quatuor Temporibus Pentecostes), item in benedictione Candelarum et Processione in die Purificationis beatae Mariae, et in benedictione Cinerum, ac benedictione Palmarum et Processione, in cathedralibus et praecipuis ecclesiis utuntur planetis plicatis ante pectus; quam planetam Diaconus dimittit etc. In minoribus autem ecclesiis, praedictis diebus ieiuniorum, alba tantum induti ministrant: Subdiaconus cum manipulo, Diaconus etiam cum stola ab humero sinistro pendente sub dexterum ». Quibus de rebus, planetis plicatis utentur in ecclesiis cathedralibus et in reliquis praecipuis, quales existimari possent collegiatae, paroeciales, et in quibus officium peragit numerosa communitas religiosa. A. — V. notam ad n. 94, pag. 191, lib. I.

manum non osculabitur, qui ritus proprius est tantummodo Episcopi Ordinarii.

324. Si ante orationes dicendus esset ℣. *Flectamus genua* et alter ℣. *Levate*, primus cantabitur a Diacono, omnesque genuflectent, excepto Celebrante, alter autem a Subdiacono, et universi assurgent.

325. Si Ministri utentur planetis plicatis, ad ultimam orationem ante epistolam assurget secundus acolythus, et planetam plicatam detrahet Subdiacono, qui deinde accipiet librum, cantabit epistolam, manum Celebrantis osculabitur; tum, restituto Epistolario, planetam plicatam rursus assumet prope altare vel prope abacum, ac Missale cum cussino vel legili transferet in latus evangelii.

326. Diaconus, postquam Celebrans inceperit legere evangelium, de altari a latere descendet, ut supra dictum est, apud abacum deponet planetam plicatam, induet sibi stolam latiorem, accipiet Evangeliarium, et afferet ad altare, ac perget in suo officio ministrare.

327. Si in tractu erit ℣. *Adiuva nos, Deus* etc., Celebrans non genuflectet quum leget illum privatim, sed postquam, lecto evangelio, ad medium altaris redierit, genua flectet in extremo suppedaneo, cum Ministris a lateribus, cumque eo clerus in choro, omnesque inservientes genua submittent, et a cantoribus versiculus praedictus cantabitur.

328. Hoc versiculo cantato, assurget Celebrans (et cum eo ceteri omnes), atque incensum in thuribulum imponet, pro evangelio canendo, et Sacrum prosequetur, ut loco praedicto iam declaratum est.

329. Cantores tantum, qui cantabunt versiculum *Adiuva nos* etc., stabunt.

330. Chorus, post elevationem, non assurget, sed genibus flexis manebit usque dum cantabitur *Pax Domini* etc. Acolythi sustinentes intorticia manebunt flexis genibus usque dum absoluta sit Celebrantis communio.

331. Diaconus, quum post communionem Missale cum cussino seu legili retulerit in latus epistolae, de altari a latere descendet; veniet ad abacum, et adiuvante primo acolytho, deponet stolam latiorem, resumet planetam plicatam, et quo loco erat post Celebrantem redibit.

332. In Quadragesima, quum dicenda sit oratio *super populum*, ubi Celebrans cecinerit *Oremus*, Diaconus sinistrorsum conversus ad populum, manens loco suo, iunctis manibus

cantabit *Humiliate capita vestra Deo*, tono praescripto * et capite inclinato: deinde rursus ad altare convertetur; tum Celebrans orationem praedictam recitabit. Curabit Diaconus, quoad fieri potest, ut eodem incipiat vocis tono, quo Celebrans *Oremus* cecinerit. Clerus in choro omnesque reliqui genibus flexis stabunt ad praedictam orationem *super populum*, ut in praecedentibus, * et inclinato capite.

333. In quibus vigiliis fit ieiunium (in quibus comprehenduntur vigiliae Apostolorum, S. Laurentii etc., licet quibusdam in locis ex indulto Summi Pontificis obligatio abstinentiae antiquata sit), Ministri utuntur tunicella et dalmatica violacea, quae tamen non deponentur, ut praescribitur de planeta plicata, chorus ad orationes, a *Sanctus* ad *Pax Domini*, ut superius docuimus, genuflectet, neque organis sonabitur.

334. Hac regula excipiuntur vigiliae Nativitatis Domini, Epiphaniae, Resurrectionis et Ascensionis Dominicae, Pentecostes et eius Quatuor Tempora, siquidem ritu festivo, non feriali, haec Officia celebrantur.

§ 6. *De Missa solemni ante SS. Sacramentum expositum.*

335. Maximopere commendandus est patriarchalium Urbis Ecclesiarum usus, in quibus Missa solemnis ante SS. Sacramentum expositum numquam celebratur, exceptis tantum diebus octavae Corporis Domini, siquidem illis diebus expositio a rubricis praescribitur, et pars est quaedam Officii.

336. Si qua de causa, ab Ordinario Episcopo habita legitima, cantanda esset Missa ad altare, in quo expositum erit SS. Sacramentum, sequentes canones servabuntur.

337. In sacristia praeparabuntur super abaco ea omnia, quae Missae solemni opus sunt. Si post Missam fiet processio, aut dabitur benedictio SS.mi Sacramenti, praeparabitur respective quidquid ad rem spectat, ut demonstrabitur in eo capite, quo de quadraginta horarum expositione tractabitur.

338. In altari quo expositum erit SS. Sacramentum locus esse non debet thecis cum Reliquiis, neque statuis aut imaginibus Sanctorum inter candelabra, ad altaris ornatum. Ante Missam, statuetur in eo legile seu cussinus cum Missali, tabellae secretarum, vulgo appellatae chartae gloriae, et Crux quoque cum imagine Crucifixi, si mos erit, iuxta Constitutionem Benedicti XIV, die 6 Iulii 1749 datam. Caveatur ne Crux,

quam diximus, locetur supra baldachinum seu thronum, in quo expositum sit SS. Sacramentum, nec sit ea amplitudine ut cooperiat ostensorium. Mensa altaris vacua sit candelabris, cornucopiis, vasis floreis et similibus; fieri enim posset, ut rerum huiusmodi impedimento, altaris thurificatio non posset peragi, ut decet, nec corporale explicari super altare, vel etiam ut decideret cera liquefacta super altare ipsum, super corporale, et super ministrantes ad altare.

339. Quum expositum in altari erit SS. Sacramentum, pallium albi coloris semper ponendum est, quamvis colorem diversum Missa requirat.

340. Quod autem ad Caeremonias in huiusmodi Missa exsequendas, quidam generales statuentur canones, qui, etsi repetiti in operis processu, poterunt tamen conducere ad documenta ipsa facilius exsequenda. Ac primo: tempore Missae, genuflexio peragetur uno tantum genu, excepto accessu solummodo ad altare, et recessu ab ipso, in quibus utroque genu ab omnibus genuflexio fiet, nec solum a Celebrante et Ministris, verum etiam ab alio quocumque qui chorum petat, vel ab ipso discedat. Secundo: omittentur omnes ad chorum reverentiae, excepto Diacono, quum thurificabit illum, illa enim reverentia veluti invitatio ad thurificationem existimanda est. Tertio: Ministri dantes aut accipientes aliquid a Celebrante oscula usitata omittent: excipiuntur autem Subdiaconus, qui post epistolam manum Celebrantis osculabitur, Diaconus qui osculari debebit Celebrantis manum post acceptam benedictionem pro canendo evangelio, quod etiam faciet tradens Celebranti Patenam et Calicem in offertorio, ac Patenam sub finem Orationis Dominicae.

341. Itaque delegamus lectores ad Caeremonias Missae solemnis, superius descriptas, cum exceptionibus seu declarationibus quae sequuntur.

342. Clerus, Ministri et Celebrans procedent ad altare, ordine ibi notato. Acolythi, progressi ante altare, genuflexionem facient utroque genu, assurgent, et recedent ad latera, conversi non ad invicem, sed ad altare, ubi exspectabunt Celebrantem cum sacris Ministris.

343. Ceteri de clero, qui sequentur acolythos, genuflectent utroque genu in medio prosbyterio, et ad locum vadent quisque suum, quin faciant sibi mutuam reverentiam.

344. Ministri cum Celebrante, quum devenerint in conspectum SS. Sacramenti, caput detegent, et biretum manu susti-

nebunt, usque in aditum chori, ibique Ministri biretum suum dabunt Caeremoniario, Celebrans Diacono, qui Caeremoniario tradet: progredientur ante altare, simulque cum acolythis ante infimum gradum genuflexionem utroque genu conficient.

345. Si clerus in choro aderit, acolythi exsequentur quod traditum est pro Missis solemnibus.

346. Genuflexione facta, Celebrans et Ministri assurgent, ac sine alia genuflexione aut reverentia, inchoabitur Missa.

347. Confessione peracta, sine genuflexione ascendent ad altare, et in suppedaneo genuflexionem uno genu facient, atque ita deinceps, ut iam paullo ante monuimus. Ministri genuflectent iunctis manibus, non vero eas imponentes altari. Unus Celebrans, genuflexionem efficiens, manus altari imponet.

348. Postquam Celebrans dixerit orationem *Oramus te, Domine,* etc., altare osculabitur, et una cum Ministris genuflexionem iterabit (1); tum simul recedent versus cornu evangelii.

349. Thuriferarius, facta genuflexione uno tantum genu ascendet ad altare, et Diaconus incensum Celebranti ministrabit sine osculis.

350. Celebrans incensum in thuribulum iniiciet cum formula usitata *Ab illo benedicaris* etc., et cum benedictione.

351. Thure iniecto et benedicto, thuriferarius relinquet thuribulum Diacono vel Caeremoniario, ac recepta navicula ad locum suum recedet, faciens genuflexionem.

352. Celebrans cum Ministris descendent in gradum secundum, ac ne tergum vertant ad Sacramentum, Celebrans cum Subdiacono descendent tergum aliquantulum convertentes versus latus evangelii, Diaconus autem versus cornu epistolae, et in anteriori extremitate suppedanei genuflectent.

353. Diaconus tradet thuribulum Celebranti, qui facta * mediocri ad SS.mum Sacramentum * inclinatione, thurificabit illud triplici ductu. Ministri planetam Celebrantis ex parte posteriori attollent. Postea consurgent, suppedaneum conscendent, et facta genuflexione, altaris thurificationem ritu consueto persequentur. Si in altari aderit Crux cum Crucifixo, omittetur eius thurificatio.

354. Completa thurificatione, Celebrans descendet super gradum secundum, vel etiam in planum, si gradus erunt an-

---

(1) Hanc novam gennuflexionem praescribit A., eo quod Celebrantem et Ministros docet ad latus evangelii recedere ad thuris impositionem (V. n. 361); sed hoc non est admittendum (S. R. C., n. 4194, V).

gusti, neque uno plures, et faciem vertet ad populum, sive ad presbyterium, et a Diacono, qui stabit adversus eum, thurificabitur. Celebrans, de altari descendens, ne tergum vertat ad Sacramentum, convertetur facie ad angulum altaris conversa.

355. Idem postquam thurificatus erit, ascendet cum Ministris ad altare in latus epistolae, leget introitum, et recitabit *Kyrie.*

356. Post cantatum *Kyrie,* Celebrans cum Ministris, ut in aliis Missis, venient alter post tergum alterius ad altare, ibique genuflectent. Celebrans intonabit *Gloria in excelsis,* quo intonato, Ministri tantum genuflectent, ascendent in suppedaneum ad latera Celebrantis, et cum ipso recitabunt *Gloria.* Hoc hymno recitato, Celebrans cum Ministris iterabunt genuflexionem, descendent a latere de altari, et considebunt in scamno, capite nudato.

357. Cantu hymni *Gloria* absoluto, Celebrans cum Ministris assurgent de scamno, redibunt ad altare, genuflectent in infimo gradu, ad altare ascendent, et sine alia genuflexione stabunt alter post alterum. Celebrans, conscenso suppedaneo, osculabitur altare, genuflectet, et convertetur ad populum, humeris conversis ad latus evangelii, et canet *Dominus vobiscum.* Conversus iterum ad medium altare genuflectet cum Ministris, et iis sequentibus transibit ad latus epistolae, orationesque cantabit.

358. Subdiaconus ritu solito cantabit epistolam, post quam osculabitur manum Celebrantis, ac Missale cum cussino vel legili transferet in cornu evangelii.

359. Celebrans redibit ad medium altaris, genuflectet, dicet *Munda cor meum* etc., genuflexionem iterabit, et perget ad evangelium legendum.

360. Diaconus librum afferet ad altare, ritu praescripto, et genuflectet in gradu infimo, antequam ascendat ad altare, non autem in suppedaneo statim ac conscenderit (1), et librum super altare imponet.

361. Celebrans, evangelio perlecto, non movebitur loco suo, sed versus medium altare conversus iniiciet incensum in thuribulum, cum benedictione usitata. Deinde Diaconus, Celebrans et Subdiaconus venient ad medium altaris, ac genuflectent (2).

---

(1) S. R. C., n. 4027, III.

(2) Cfr. notam, supra, ad n. 348.

Diaconus genua submittet in extremo suppedaneo, et dicet *Munda cor meum*, Subdiaconus autem in planum descendet.

362. Diaconus, postquam recitaverit *Munda cor meum*, assurget, accipiet librum, genuflectet ante Celebrantem, accipiet ab eo benedictionem, eiusque manum osculabitur. Diaconus assurget, et una cum Celebrante genuflectet (1). Celebrans vadet ad latus epistolae, ac Diaconus, quum descenderit in planum ante altare, genuflectet cum Subdiacono, cum acolythis et thuriferario, quibuscum perget ad canendum evangelium, ut in aliis Missis, omissis reverentiis ad chorum.

363. Subdiaconus, post evangelium cantatum, afferet librum osculandum Celebranti, sine ulla genuflexione. Postquam Celebrans librum osculatus erit, Subdiaconus eum claudet, et conversus super sinistram suam, ne tergum vertat ad Sacramentum, descendet in planum, et genuflectet (2). Diaconus Celebrantem ut in aliis Missis adolebit.

364. Thurificato Celebrante, venient Ministri cum ipso unus post alium ad medium altaris, et genuflectent. Celebrans intonabit *Credo*, quo intonato, Ministri tantum genuflexionem facient, ascendent ad latera Celebrantis, simulque cum eo recitabunt symbolum. Quo recitato, iterabunt genuflexionem, descendent a latere de altari, et pergent sessum, capite nudato.

365. Diaconus post *Et incarnatus* etc. bursam cum corporali afferet ad altare, inclinationem faciet ad Celebrantem tantum, genuflectet in infimo gradu, ascendet ad altare, ubi non iterabit genuflexionem, explicabit corporale in medio, genuflectet in suppedaneo, ac descendes a latere de altari redibit ad scamnum, et sedebit.

366. Sub finem *Credo*, Celebrans cum Ministris procedent ad altare, genuflectent in infimo gradu, ascendent, et sine alia genuflexione consistent alter post alterum. Celebrans osculabitur altare, genuflectet, recedet versus cornu evangelii, cantabit *Dominus vobiscum*, rursus convertetur ad altare, iterabit genuflexionem, cantabit *Oremus*, et leget offertorium. Quum Celebrans cecinerit *Oremus*, Ministri genuflectent. Dia-

(1) Celebrans potius exspectabit cum tempus erit ad latus epistolae procedendi, nullamque prius facere debet genuflexionem, quia, ut supra, in nota, dictum est, stat aliquantum conversus, sed non reliquit medium. Item Diaconus non videtur debere genuflectere, quia iam conversus invenitur sinistrorsum.

(2) Haec genuflexio, praesertim post recentiora Decreta, saltem superflua videtur.

conus ascendet ad dexteram Celebrantis, et Subdiaconus vadet ad accipiendum Calicem in abaco paratum.

367. Subdiaconus, priusquam ascendat a latere ad altare, genuflectet. Diaconus, ut superius notatum est, Patenam et Calicem porriget Celebranti cum osculis. Deinde Subdiaconus, accepta Patena, genuflectet in suppedaneo, descendet in planum, ibique rursus non genuflectet (1). Notandum autem, quod non est ipsi genuflectendum, quum Celebrans thurificabit SS. Sacramentum.

368. Celebrans imponet incensum in thuribulum, eodem modo ac supra, dicet orationem *Per intercessionem* etc., et benedicet incensum. Postea, sine ulla genuflexione, incensabit oblata, dicens *Incensum istud* etc. Diaconus non amovebit Calicem de medio altaris. Celebrans cum Diacono descendent in secundum gradum, ut iam dictum est, et in extremo suppedaneo genuflectent, et a Celebrante dicente *Dirigatur, Domine* etc., SS. Sacramentum thurificabitur, dum interea Diaconus planetam Celebrantis elatam sustinebit: tum peragetur thurificatio altaris, ut in aliis Missis, et a Diacono Celebrans thurificabitur, extra latus epistolae, ut ad introitum monuimus.

369. Posteaquam Celebrans a Diacono thurificatus erit, se illi offerent duo acolythi, qui manum ablutionem ei ministrabunt, eodem loco quo incensatus erit. Postea redibit ad medium altaris, genuflectet, et Sacrum persequetur ad orationem *Suscipe, sancta Trinitas* etc.

370. Diaconus, post thurificationem Celebrantis, accedet ad chorum, et adolebit ipsum, ritu usitato, deinde etiam Subdiaconum, qui aliquantulum recedet de medio altari, genuflectens prius et postea. Diaconus idem thuribulum tradet thuriferario, ascendet super gradum secundum, genuflectet, recedet paullum de medio, thurificationem accipiet, ac reversus in medium genuflectet (2).

371. Celebrans, post recitatam orationem supradictam, osculabitur altare, genuflectet, se convertet ut ad *Dominus vobiscum*, dicet *Orate, fratres*, et non completo circulo, convertetur iterum ad altare, genuflexionem iterabit, et ritibus usitatis Sacrum persequetur.

(1) S. R. C. n. 4194, VI.

(2) De hoc recessu et consequentibus genuflexionibus, tam pro Diacono quam pro Subdiacono, idem dicendum est ac in nota ad n. 348.

372. Diaconus, priusquam ascendat ad altare, recitaturus *Sanctus*, itemque Subdiaconus, genuflexionem efficient, et ad locum suum * reversuri, genuflexionem in suppedaneo iterabunt.

373. Ad *Sanctus*, acolythi afferent intorticia, genuflexionem in accessu utroque genu peragent, consurgent, reverentiam mutuam omittent, genibus incumbent, post elevationem autem assurgent, iterabunt genuflexionem, ut supra, et in sacristiam redibunt.

374. Post *Sanctus*, usque ad totam communionem, nulla occurrit variatio. Ministri genuflexiones peragent a lateribus Celebrantis, praeterquam ad illa verba *Dimitte nobis* etc., in oratione dominica.

375. Celebrans, post sumptionem, non movebitur de medio altari, eodem loco accipiet purificationem et ablutionem, paullum conversus ad Subdiaconum.

376. Diaconus transferet Missale (1), et Subdiaconus accedet ad contegendum Calicem, genuflexionem facientes * hinc et inde. Diaconus, collocato Missali in cornu epistolae, descendet in gradum superiorem.

377. Celebrans, postquam Calicem tradiderit Subdiacono, genuflectet, transibit ad latus epistolae, ac leget ℣. *Communio*. Subdiaconus, ubi composuerit Calicem cum ceteris rebus, genuflectet in suppedaneo, accipiet Calicem, descendent de altari, genuflexionem in medio iterabit, deponet Calicem in abaco, ac redibit ad locum suum post Diaconum, nullam aliam faciens genuflexionem.

378. Celebrans, postquam legerit ℣. *Communio*, sequente Diacono, redibit ad medium altare, et cum illo genuflectet; deinde altare osculabitur, convertetur ad populum, ut supra descripsimus, et cantabit *Dominus vobiscum*.

379. Idem convertetur ad altare, genuflectet cum Diacono cumque Subdiacono quoque, si is redierit ad locum suum, veniet ad Missale, et orationes cantabit.

380. Post orationes, Celebrans cum Ministris redibunt in medium, ac genuflectent. Celebrans osculabitur altare, convertetur, ut supra, ad populum, et cantabit *Dominus vobiscum*. Diaconus faciet genuflexionem, convertetur ad po-

(1) Ex Decr. S. R. C., n. 4172, IV, videtur genuflexionem facere debere antequam Missale accipiat, et ex alia parte, postquam illud deposuerit; quemadmodum, conformiter Decreto, docet inferius, n. 377, ipse A., de Subdiacono Calicem sumpturo.

pulum, eodem modo ac Celebrans, et canet *Ite, missa est*; quo cantu peracto, Celebrans et Ministri, rursus ad medium altaris conversus genuflectent.

381. Celebrans dicet orationem *Placeat*, ac Ministri ascendent in gradum superiorem, ut genuflexi in extremo suppedaneo benedictionem accipiant.

382. Posteaquam Celebrans recitaverit orationem *Placeat* etc., osculabitur altare, et dicet *Benedicat vos omnipotens Deus*, et pro inclinatione capitis genuflexionem efficiet; tum conversus ad populum, eodem modo ac dictum est ad *Dominus vobiscum*, benedictionem impertietur, et nec circulum complens neque iterans genuflexionem, convertetur ad latus evangelii, dicet *Dominus vobiscum*, deinde, signans altare et seipsum, dicet *Initium sancti evangelii* etc., altare autem signabit; quia quum SS. Sacramentum non in mensa, sed extra ipsam expositum sit, nempe in throno, non videtur in tali circumstantia habere locum id quod praescribit rubrica Missalis et Caeremoniale Episcoporum pro Feria V in Coena Domini: in fine, dicens *Et Verbum caro factum est*, genuflectet versus Sacramentum.

383. Sacro peracto, Ministri adiungentur Celebranti in suppedaneo, et genuflectent. Si clerus discessurus de choro sit, permanebunt ibi, donec eis innuetur a Caeremoniario. Si clerus in choro remanebit, descendent de altari, genuflexionem utroque genu in plano exsequentur, et proficiscentes in sacristam revertentur. Diaconus et Subdiaconus biretum accipient a Caeremoniario, Celebrans a Diacono, et caput cooperient, quum extra conspectum SS. Sacramenti pervenerint.

384. Si post Missam fieret processio, aut impertienda esset benedictio SS. Sacramenti, servabuntur ea quae praescripta sunt relativis capitibus.

Articulus IV.

De officiis solemnibus pro defunctis.

§ 1. *De Vesperis, Matutino et Laudibus pro defunctis.*

1. Solemnis celebratio Officii pro defunctis fere semel in annum incidit, videlicet die secunda Novembris, qua fit mortuorum omnium Commemoratio. Sane Vesperae pro defunctis canendae essent post alteras Vesperas omnium Sanctorum, et postridie mane, post Laudes Officii, quod fit in die, Matutinum et Laudes pro defunctis essent cantandae, iuxta rubricam Breviarii. Nihilominus, si post Vesperas defunctorum, caneretur etiam Matutinum cum Laudibus, id fieret ex institutionibus Caeremonialis Episcoporum, et dici potest maiori commoditati et satisfactioni statutum esse fidelium, quibus die festivo vacat Officio pro defunctis interesse (1).

A) *De iis, quae sunt praeparanda.*

2. Altare ad Vesperas exornabitur candelabris nobilibus et Cruce simili propter solemnitatem; id modo notandum quod nec reliquiaria nec vasa florea inter candelabra ponenda sunt, quoniam ornamenta haec pugnarent cum mortuorum funebri Officio, quod statim post festivum celebratur. Id autem intelligatur, quum huiusmodi ornamenta removeri nequeant commode; quod quum fieri possit, amovebuntur quum mutabitur pallium, ut mox describetur.

3. Statuetur ad altare pallium nigrum superque illo alterum album, ac si bina pallia aptari simul non possent, in promptu habebitur in sacristia alterum nigrum albo substituendum.

4. Deberent etiam in promptu esse candelae ex cera communi pro candelabris altaris, et tapetum violaceum substituendum alteri nobili, quo strati erunt gradus altaris.

5. Seorsim aderit legile nudum ponendum in medio choro ad canendas lectiones.

---

(1) S. R. C., n. 3864, I, dispositionem eiusmodi confirmavit.

6. Si Celebrans erit ad scamnum prope latus epistolae, aut ad primum chori subsellium, praeparabitur apparatus e panno violaceo, substinendus apparatui festivo.

7. Breviarium quoque praeparabitur pro Hebdomadario, cum tegumento e serico nigro.

8. In sacristia, praeter pluvialia albi coloris et reliqua omnia, quae opus sunt Vesperis festivis omnium Sanctorum, in promptu erit pluviale nigrum, aut saltem stola nigra pro Hebdomadario.

9. Pro Officio canendo defunctorum, a Caeremoniali non praescribitur ut erigatur tumulus in media ecclesia sive in choro, siquidem Absolutio tumuli exsequenda est postridie post Missam solemnem; quapropter, si praescriptae regulae servandae sunt, tumulus vel castrum doloris pro Missa tantum solemni statuendum est.

B) *De functione.*

10. Quum in Vesperis cantabitur *Benedicamus Domino*, aderit apud altare chori aedituus sive Sacrista cum clericis, sacristiae inservientibus, vel alii huic rei delegati, ad mutandum altaris ornatum.

11. Removebitur pallium album, et substituetur nigrum; auferentur reliquiaria et vasa florea, si aderunt, inter candelabra; amovebitur tapetum nobile, et surrogabitur alterum coloris violacei, quod contegat tantum altaris suppedaneum, detrahentur e candelabris candelae e cera alba, et imponentur aliae e cera communi; item auferentur ornamenta festiva e scamno sive sedili Celebrantis, et alia consentanea substituentur coloris violacei; denique removebitur pannus albi coloris e legili Celebrantis, si in scamno sedebit, cum Breviario eiusdem coloris, ac legile nudum relinquetur, super quo ponetur Breviarium cum tegumento nigro.

12. Oportet ut mutationes istae ordinatim fiant et sollicite.

13. Interea, post cantatum *Benedicamus Domino* (cui tamen Celebrans non adiiciet ℣. *Fidelium animae* etc.), acolythi candelabra ferentes et Pluvialistae per breviorem redibunt in sacristiam, ubi deponent candelabra et pluvialia alba, et in chorum ad locum suum revertentur.

14. Clericus quispiam, quum cantabitur praedictus versiculus, accipiet e sacristia pluviale nigrum, vel saltem stolam

nigram, deferet in chorum, et in promptu sustinebit eam in commodum Celebrantis.

15. Post cantatum praedictum versiculum, Celebrans, profectis acolythis et Pluvialistis, adiuvante Caeremoniario, demittet pluviale albi coloris, quod statim a clerico aliquo referetur in sacristiam, atque induetur pluviali nigro, vel stola nigra supra superpelliceum, ac paullum recedet, ut locum det clericis scamnum exuendi apparatu festivo, et alium substituendi, congruentem cum qualitate Officii.

16. Quum omnia disposita fuerint ad inchoandum Officium, chorus cantorum, ad nutum Caeremoniarii, qui assistet Celebranti, incipiet Vesperas, canendo antiphonam *Placebo Domino* etc., qua absoluta, iidem cantores intonabunt psalmum *Dilexi* etc., itemque reliquas antiphonas reliquosque psalmos.

17. Antiphonae canentur ritu duplici, neque a Celebrante intonabuntur neque ab aliis de choro.

18. Intonato psalmo *Dilexi*, Celebrans et chorus considebit, usque ad intonationem cantici *Magnificat*, ad quam consurgent omnes, capite nudato.

19. Post cantatum ℣. *Requiem aeternam* etc. *Et lux perpetua* etc., considebit clerus, et a cantorum choro repetetur canendo antiphona cantici eiusdem.

20. Completo antiphonae cantu, consurget Celebrans cum clero et procumbent in genua; Celebrans autem cantabit preces *Pater noster* etc. Dicens *Dominus vobiscum*, Celebrans assurget, ac tono feriali cantabit orationem *Fidelium*, *Deus* etc. cum conclusione *Qui vivis et regnas cum Deo Patre* etc. Idem Celebrans deinde adiiciet ℣. *Requiem aeternam* etc., cantores autem cantabunt alterum ℣. *Requiescant in pace* ℟. *Amen*; atque ita fiet Vesperarum finis.

21. Ad preces et orationem non assistent acolythi candelabra gestantes, quoniam Caeremoniale Episcoporum nequaquam hoc praescribit pro Hebdomadario, sed tantummodo pro Episcopo, quum aderit in primo chori stallo.

22. Vesperis pro defunctis completis, si ecclesia fuerit cathedralis aut collegiata, vel si clerus ipsius tenebitur peragere Officium, Celebrans, adiutus a Caeremoniario, deponet pluviale vel stolam nigram, atque immediate recitabitur vel canetur Completorium.

23. Si post Completorium cantabitur Matutinum et Laudes pro defunctis, sub finem illius, ab aliquo clerico ponetur in

medio choro legile maioris formae nudum cum Breviario, ad canendas lectiones.

24. Recitato Completorio, Celebrans redibit apud abacum, ibique a Caeremoniario rursus induetur pluviali, aut stola nigra, Celebrans et clerus in choro considebunt brevi tempore.

25. Ad nutum Caeremoniarii, qui assistet Celebranti, duo cantores superpelliceo induti procedent in medium chorum ad legile, ac genuflexionem ad altare et reverentiam ad chorum exsequentur.

26. Celebrans statim assurget et clerus; duo cantores autem canere incipient invitatorium *Regem, cui omnia vivunt* etc. Clerus respondebit, et cantores pergent cantare invitatorium.

27. Completo invitatorii cantu, duo cantores, iteratis reverentiis ad altare et ad chorum, redibunt ad locum suum.

28. Cantorum chorus incipiet statim canere antiphonam ante primum nocturnum, eaque completa, primum psalmum intonabit.

29. Antiphonae tam Matutini quam Laudum non intonabuntur a Celebrante neque a choro, ut fit in aliis Matutinis solemnibus.

30. Intonato a cantorum choro primo psalmo primi nocturni, Celebrans et clerus considebit.

31. Post cantatum primum psalmum primi nocturni, Cantores repetent canendo primam antiphonam, post ipsam cantabunt antiphonam secundam, et secundum psalmum intonabunt, atque ita facient quod ad tertiam antiphonam ac tertium psalmum spectat.

32. Repetita tertia antiphona tertii psalmi, cantores iidem cantabunt versiculum, post quem assurget Celebrans et clerus, ac totum secreto recitabitur *Pater noster*.

33. Hoc tempore, Caeremoniarius chori invitabit eum, qui cantaturus sit primam lectionem, et simul procedent in medium chorum ad legile praeparatum, et peracta ad altare seu genuflexione seu reverentia, iuxta dignitatem illius qui primam lectionem cantabit, deinde reverentia ad chorum, ibi consistent.

34. Postquam chorus recitaverit *Pater noster*, et sederit Celebrans et clerus, is qui primam lectionem canere debebit, cantabit eam tono praestituto: ubi autem canere ipsam desierit, iterabit cum Caeremoniario genuflexionem seu reverentiam ad altare, ac reverentiam ad chorum, redibit ad lo-

cum suum, ubi, salutato Caeremoniario comitante, considebit cum reliquis.

35. Interea a cantoribus primum responsorium post primam lectionem cantabitur.

36. Sub finem primi responsorii cantati, Caeremoniarius chori invitabit cantorem alterius lectionis, et eadem methodus servabitur ac in prima, videlicet incipietur cantus secundae lectionis post cantatum primum responsorium: atque ita deinceps tertia lectio.

37. Cantato responsorio tertio, statim cantorum chorus intonabit et canet primam antiphonam secundi nocturni, eademque methodo ac supra, secundum et tertium nocturnum cantabitur.

38. Nonam lectionem non canet Celebrans, sed aliquis seniorum ad legile in medio chori, et clerus in choro non assurget.

39. Quum cantabitur nonum responsorium, unus e clericis amovebit a medio choro legile maius cum Breviario, quo usi fuerint ad canendum invitatorium et lectiones.

40. Cantores nonum responsorium cantabunt *Libera me, Domine, de morte aeterna* etc., et post illud intonabunt et canent primam antiphonam Laudum, ad cuius intonationem nec Celebrans neque chorus assurget.

41. Laudes canentur ut Vesperae; ad versiculum ante *Benedictus* et ad intonationem antiphonae eiusdem cantici, nec Celebrans assurget neque chorus; sed utique quum incipietur canticum illud.

42. Post cantatum *Benedictus* cum toto versiculo *Requiem aeternam* etc. Celebrans et chorus considebunt, usquedum cantorum chorus repetiverit canendo antiphonam cantici eiusdem.

43. Cantata antiphona, ut supra, Celebrans et chorus procumbent in genua. Celebrans cantabit *Pater noster* et versiculos, qui sequuntur, assurget, dicet *Dominus vobiscum*, et stans cantabit orationem *Fidelium* cum conclusione ut in Vesperis. Chorus tamen, dum cantabitur oratio, genibus flexis manebit.

44. Quum cantatus fuerit a Celebrante ℣. *Requiem aeternam* etc., et a cantoribus alter *Requiescant in pace.* ℟. *Amen*, chorus consurget, atque ordine usitato redibit in sacristiam Celebrans, comitatus a Caeremoniario, ultimo loco incedet.

45. Nisi recitabitur Completorium, post Vesperas pro defunctis, brevi interposita mora a Celebrante et clero, consi-

dendo paulisper, donec positum erit in medio choro legile, incipietur immediate Matutinum, ut supra.

46. Sin autem Matutinum cum Laudibus cantabitur postri. die mane, servabitur eadem supradicta methodus post Laudes Officii, quod fit in die, et completis Laudibus Officii pro defunctis, Celebrans redibit in sacristiam, et continuabitur Officium ad Horam primam, reposito pallio concolore Officii.

47. Si ecclesia non tenebitur Officium peragere, et Matutinum cum Laudibus pro defunctis cantabitur mane, tunc clerus congregabitur in sacristiam, omnes induentur superpelliceo, Celebrans autem supra superpelliceo vestietur pluviali nigro, vel stola nigra, et praecedentibus omnibus de clero, binis, ac postremo loco Celebrante, procedetur ad altare. Clerus ibi flectet genua, in respectivis subselliis, Celebrans autem, ante altare brevi facta oratione, assurget, et reverentia ad altare et ad chorum peracta, petet locum sibi praeparatum, et cantabitur Matutinum cum Laudibus, quo ritu hoc ipso capite traditum est.

§ 2. *De Missa solemni pro defunctis.*

A) *De rebus praeparandis.*

48. Inspiciatur quidquid de Missa solemni, num. 1, 2, 3, art. III, capitis huiusce descriptum est.

49. Altare, in quo Missa solemnis de requie cantabitur, tobaleis exornabitur, quarum superior oportet ut latera altaris cooperiat ex toto (1): statuetur pallium nigri coloris: disponentur sex candelabra cum candelis et Crux similis candelabrorum formae. Inter candelabra nec vasa florea, nec reliquiaria, nec Sanctorum statuae sive imagines ponentur, ac si fuerint, tollentur. Candelabra erunt ex aurichalco aut ex aere,

(1) In opere quodam liturgico recens elaborato praescribitur, ut in Missa de requie imponatur altari tobalea, quae a lateribus non defluat usque ad humum, ut luctus indicetur. Haec praescriptio in rubrica et in Caeremoniali nusquam exstat. Iubet rubrica, tobaleam extendi usque ad terram a lateribus, quia si forte Calix subverteretur, species consecratae possint excipi tobalea, neque in pavimentum effundantur. Porro nos quidem latet quid discrimis intersit inter Missam vivorum et Missam mortuorum, quum Sacrum idem sit, si excipiatur circumstantia accidentalis orationum et rituum, qui substantiam Sacrificii non respiciunt. Quocirca probari nobis non potest opinio, quam superius innuimus, licet eruditi et probati scriptoris. A.

numquam argentea sive inaurata. Tabellae secretarum seu chartaegloriae ponentur in medio, in latere epistolae, propter *Lavabo*, et in latere evangelii, propter evangelium S. Ioannis. In cornu epistolae locabitur legile, seu cussinus coloris nigri et Missale, tegumento nigro instructum, cum signaculis similibus. Detur opera ut pannus sericus cussini et tegumenti Missalis sit aequalis paramentis. Altaris suppedaneum sternetur tapeto panni violacei.

50. In eodem latere epistolae statuetur scamnum cum exiguo dorsuali seu postergali, in quo sedebunt Celebrans cum Ministris: exornabitur tapeto panni violacei; ac servabitur quod de Missa solemni, n. 7, dictum fuit.

51. In eodem epistolae latere praeparabitur abacus, omnino coopertus alba tobalea, in qua disponentur res sequentes, Calix nempe cum purificatorio, cum Patena, cum hostia et cum palla, coopertus velo nigro, superque ipsum bursa cum corporali, cuius apertura versa sit ad partem anteriorem abaci, ampullae vini et aquae in pelvicula cum sudariolo seu manutergio; campanula pro elevatione; duo intorticia, item pro elevatione, si sumantur ex abaco, secus in promptu erunt in sacristia; thuribulum cum navicula; Evangeliarium et Epistolarium vel alterum Missale, quae cooperta sint tegumento nigri coloris, aequalis paramentorum. Si post Missam fiet absolutio, praeparabitur apud abacum Crux in hasta, superque abaco pluviale nigrum pro Celebrante, Rituale maioris formae, vasculum Aquae benedictae cum aspersorio. Si candelarum distributio inter clerum in choro facienda sit, praeparabuntur illae super abaco seiunctae, iuxta ordines seu coetus diversos ipsius cleri.

52. Caveatur autem, ne paramentis nigri altaris, Celebrantis ac Ministrorum intextae sint Cruces albi coloris, calvae mortuorum cum ossibus, rami lauri aut olivae aut cupressus, neque alia signa funerea sive acu picta, seu texta, sed sine huiusmodi emblematibus.

53. Quod ad tumulum seu castrum doloris, in quo peragetur absolutio, servabuntur ea quae tradentur suo loco lib. IV, de funeribus.

54. In sacristia, super tabula seu mensa praecipua, aut super illa, quae constituitur pro Missa solemni, et cooperietur panno laneo colorato, disponentur paramenta pro Celebrante et Ministris, videlicet, in medio planeta, stola et manipulus, a dextris planetae manipulus, dalmatica et stola diaconalis,

a sinistris autem manipulus ac tunicella, superque ipsis cingulum, alba et amictus, ut pro Celebrante ita pro Ministris. Paramenta et res lintearia non erunt illa quidem nobilissima, quum de functione funebri agatur; poterit tamen ratio haberi circumstantiae funeris ipsius. Aderunt etiam tria bireta pro Celebrante et Ministris. Apud eandem tabulam praeparabuntur duo candelabra ab acolythis gestanda, cum candelis (1), et superpellicea sufficienti numero pro clericis inservientibus. In promptu erunt etiam intorticia ad elevationem adhibenda, si e sacristia soleant accipi, et foculus cum igne ardenti afferendus prope abacum in locum separatum, vel relinquendus in sacristia, si thuribulum ibi praeparabitur.

B) *In functione.*

55. Hora praestituta, signum dabitur campanis luctum indicantibus, iuxta morem uniuscuiusque loci.

56. Quarta fere horae parte ante functionem congregabuntur in sacristiam Ministri et ceteri inservientes. Delegabitur etiam alter clericus qui vasculum afferat ad absolutionem, si fiet, itemque delegabuntur clerici, qui distribuant et accendant candelas clero in choro, si distribuantur. Clerici inservientes superpelliceum induent sibi supra vestem talarem, et taciti intendent animum ad suum quisque officium adimplendum. Uterque Minister cantum epistolae et evangelii praevidebit.

57. Praesto erit etiam Celebrans, qui operam dabit praeparationi Missae, et praevidebit etiam quidquid cantaturus sit.

58. Tempore debito, quum admonebit caeremoniarum Magister, acolythi, nisi maior erit clericorum numerus, vel etiam thuriferarius veniet ad altare, et sex candelas accendet: alter ex acolythis accendet in sacristia candelabra ab ipsis acolythis gestanda: Celebrans cum Ministris accedent ad tabulam, in qua disposita erunt ipsorum paramenta, ibique se simul parabunt. Celebrantem Caeremoniarius, Ministros acolythi adiuvabunt. Postea Celebrans et Ministri caput bireto cooperient.

59. Thuriferarius, accensis, ut dictum est, cereis altaris, redibit in sacristiam, et quum omnia disposita erunt, pulsabit campanulam sacristiae eiusdem, et se referet apud acolythos.

---

(1) Rubrica non praescribit, ut acolythi e sacristia exeant sine candelabris accensis; ne illud quidem praescribit ut praeparentur in abaco cum candelis exstinctis, et sub exitum Missae accendendis. A.

60. Acolythi, paratis Ministris, accipient candelabra, accensis candelis, et consistent in media sacristia, vel apud Celebrantem et Ministros.

61. Caeremoniarius significabit Celebranti et Ministris, ut e sacristia proficiscantur; et illi, dempto e capite bireto, e loco ubi parati fuerint procedent in mediam sacristiam, adstante Diacono a dextris, Subdiacono a sinistris Celebrantis: ibi, sequentibus acolythis cum candelabris accensis et post ipsos thuriferario, inclinationem profundam facient ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacristiae, et caput bireto cooperient; thuriferarius et ipse reverentiam faciet profundam, non vero acolythi, qui eo quod gestant candelabra, modicam inclinationem capitis efficient.

62. Porro ad altare procedent, thuriferarius, iunctis manibus, post eum acolythi, gestantes candelabra et coniunctim incedentes; deinde Subdiaconus, quem sequetur Diaconus, et postremo loco Celebrans cum Caeremoniario sinistrorsum.

63. Ad fores sacristiae, thuriferarius, dextera sumpta Aqua benedicta, signabit se; acolythi autem non se signabunt; Magister caeremoniarum sumptam dextera Aquam benedictam offeret primum Subdiacono, postea Diacono, qui conversus super dexteram suam porriget illam Celebranti. Celebrans et Ministri accipientes Aquam sanctam, caput detegent sinistra, quam cum bireto applicabunt infra pectus, et se Crucis signo quum munierint, dextera resumpto bireto, caput cooperient.

64. Si transeundum sit ante altare SS. Sacramenti, vel ante altare maius, in hypothesi quod Missa canenda sit apud altare laterale, observabitur quod traditum est art. III, n. 21 capitis huius.

65. In hac Missa, Ministri, tum dantes tum accipientes rem aliquam a Celebrante, neque manum eius neque rem osculabuntur.

66. Quod ad accessum attinet ad altare, adsit vel non in choro clerus, vel si clerus praecedet Celebrantem, observabitur idem quod praedicto capite docuimus.

67. Celebrans exordietur Missam et Ministri respondebunt: animum advertet ad ea, quae pro aliis Missis solemnibus tradita sunt: omittet tantummodo psalmum *Iudica me, Deus* etc.

68. Clerus in choro confessionem suam faciet, ut in aliis Missis solemnibus.

69. Thuriferarius manebit apud abacum vel suo loco in choro, siquidem ad introitum non opus est thuribulo.

70. Celebrans, dicto *Oremus*, ascendet ad altare, recitabit orationem *Aufer* etc. *Oramus te, Domine* etc., et altare osculabitur. Ministri attollentes fimbriam anteriorem vestium eius, ascendent cum ipso ad altare, sed nullam facient genuflexionem, quum ille osculabitur altare.

71. Clerus in choro stabit, quum Celebrans ascendet ad altare, et stare perget, ut infra.

72. Celebrans, osculatus altare, directe cum Ministris, vadet ad Missale in cornu epistolae. Diaconus se sistet a dexteris Celebrantis, in gradu superiori proximo suppedaneo; Subdiaconus transibit post Celebrantem, et consistet a dexteris Diaconi in altero infra ipsum gradu, vel etiam in plano ante gradus altaris.

73. Celebrans leget introitum, non signans se; imposita tamen sinistra altari, Crucis signum versus librum dextra efficiet, dicens *Requiem aeternam* etc. Deinde recitabit *Kyrie* cum Ministris. Etiam in choro alternatim recitabitur *Kyrie*, quum innuet Caeremoniarius.

74. Si longius protraheretur cantus *Kyrie* (quod fieri non solet in Missis pro defunctis), Celebrans considebit cum Ministris, itemque clerus in choro: quod autem ad redeundum ad altare et ad salutationem chori, observabitur quod hoc eodem capite, art. III, n. 68 et seqq. notatum est.

75. Dum cantabitur ultimum *Kyrie*, Celebrans veniet ad medium altare, et Ministri sequentur eum, ut in Missa solemni. Celebrans osculabitur altare, convertetur ad populum, cantabit *Dominus vobiscum*, redibit ad Missale, et canet orationem tono feriali.

76. Ad cantum orationis sive orationum, si plures erunt, totus chorus genuflectet, neque hac genuflexione eximuntur Canonici et Praesules, si aderunt: sic etiam genua submittent, acolythi apud abacum, stantibus tantum Celebrante, Ministris et Caeremoniario Celebranti assistente.

77. Completo orationis sive orationum cantu, consurgent omnes, et clerus in choro considebit.

78. Ordine superius notato, cap. III, n. 89, et seqq. Subdiaconus recipiet librum, et cantabit epistolam, reverentias ad chorum exsequens, ut ibidem praescribitur. Post epistolam cantatam, redibit in medium ante altare, genuflexionem faciet ad Crucem et reverentias ad chorum, ac tradet librum Caeremoniario vel acolytho, qui ipsum comitatus fuerit, namque in Missis solemnibus de requie non osculabitur manum Cele-

brantis. Redibit deinde ad locum suum prope Diaconum, ut in introitu.

79. Interim a cantorum choro cantabitur graduale, tractus et sequentia, quae semper canenda erit, etiam si plures orationes in Missa dicentur (1).

80. Postquam Celebrans epistolam, graduale, tractum et sequentiam legerit, faciet una cum Ministris reverentiam ad Crucem altaris. Idem convertetur versus scamnum, Diaconus se sistet a sinistris eius, et Subdiaconus a dextris, descendent de altari a latere, et pergent ad scamnum sibi praeparatum, ibique considebunt, capite cooperto.

81. Acolythi vadent ad latera scamni paulo ante quam illuc veniat Celebrans cum Ministris, ut ipsorum partem posteriorem paramentorum disponant super dorsuali eiusdem scamni, et tradant eis bireta: quum vero Celebrans et Ministri sederint, iidem acolythi, simul coniuncti ante Celebrantem, reverebuntur eum, et ad locum suum ante abacum redibunt.

82. Si candelae clero distribuendae erunt, duo clerici vel etiam plures pro numero et qualitate cleri, accipient ex abaco candelas, et procedent in medium ante altare, genuflexionem ad Crucem et reverentias hinc et inde ad clerum efficient, primo ex parte evangelii, deinde epistolae; dirimentur, et venient uterque ad latus suum, ibique singulas candelas singulis in choro distribuent. Si transire debeant ante Celebrantem sedentem, reverebuntur eum. Distributione peracta, redibunt in medium, genuflectent iterum ad altare, iterabunt reverentiam ad chorum, et redibunt apud abacum, ibique exspectabunt, donec tempus erit accendendi candelas.

83. Sub finem cantatae sequentiae Celebrans cum Ministris redibit ad altare, ac methodum eodem capite III, art. III, praescriptam, observabunt.

84. Celebrans cum Ministris, facta ad Crucem altaris reverentia, conscendent suppedaneum. Celebrans consistet in medio, et elevatis in coelum oculis, ac profunde inclinatus, dicet *Munda cor meum* tantummodo. Diaconus transibit in latus epistolae, et subsistet in latere altaris, conversus ad latus evangelii. Subdiaconus accipiet Missale cum cussino seu legili, et transferet illud in cornu evangelii.

85. Interea clerici delegati candelas accensas ex abaco

(1) S. R. C., n. 3956.

sument, et petent chorum ad accendendas candelas iam distributas.

86. Acolythus vel Caeremoniarius accipiet ex abaco Evangeliarium vel Missale pro Diacono, qui recipiet ipsum librum; et servabit ea quae dicta sunt capite citato, art. III. n. 101.

87. Diaconus imponet librum altari, ac reverso Celebrante in medium altaris, post lectum evangelium, genuflectet in extremo suppedaneo, et recitabit *Munda cor meum*. Subdiaconus autem descendet ante infimum gradum altaris, et acolythi venient in medium ante altare, iunctis manibus.

88. Postquam Diaconus recitaverit praedictam orationem, assurget, librum sumet ex altari, et quin benedictionem petat a Celebrante, de altari descendet, et se adiunget Subdiacono.

89. Quum sequentia cantata fuerit, genuflectet ad Crucem et reverebitur chorum, primo ex parte epistolae deinde evangelii, simul cum Subdiacono et acolythis, et vadet ad canendum evangelium, ut in aliis Missis solemnibus, praeterquam liber non incensabitur, qui a Subdiacono claudetur, statim ac cantatum fuerit evangelium, et tradetur acolytho, quin osculandus afferatur Celebranti, neque ipse Celebrans post evangelium incensabitur.

90. Dum canetur evangelium, Celebrans stabit conversus ad Diaconum, ut in Missis solemnibus, et fine facto canendi evangelii, redibit ad medium altaris, conversus ad illud.

91. Candelas clerici in choro dextera (1) sustinebunt, dum cantabitur evangelium, quo absoluto, eas exstinguent ac deponent.

92. Post cantatum evangelium, thuriferarius praeparabit thuribulum cum igne, ut illud in promptu habeat ad offertorium.

93. Diaconus et Subdiaconus, evangelio cantato, redibunt simul ad altare, sequentibus acolythis, qui genuflectent in medio, et pergent ad abacum, in quo ponent Evangeliarium. Diaconus ascendet in gradum superiorem post Celebrantem, et Subdiaconus ante infimum gradum post Diaconum, et simul genuflectent.

94. Tunc, non prius, Celebrans osculabitur altare, conversus ad populum, cantabit *Dominus vobiscum*, rursus vertetur ad altare canet *Oremus*, ac leget offertorium. Diaconus, sine genuflexione, conscendet suppedaneum ad dex-

(1) V. lib. I, pag. 28, n. 127, nota 1.

teram Celebrantis. Subdiaconus, facta genuflexione, perget ad abacum.

95. Clerus considebit, ubi Celebrans cecinerit *Oremus*.

96. Praesto erit thuriferarius cum thuribulo, siquidem hoc tempore opus est.

97. Primus acolythus paratas sustinebit ampullas in pelvicula cum sudariolo, sicut capite III, art. III, n. 140, et seqq. dictum est, ut cum ipsis sequatur Subdiaconum quum ad altare ascendet. Subdiaconus ex abaco sumet Calicem, ut ibi praeparatus erit, scilicet cum velo et bursa, et afferet eum ad altare, a latere ascendens per gradus ex parte epistolae: quum suppedaneum conscenderit ad dexteram Diaconi, deponet Calicem in altari.

98. Diaconus accipiet bursam, extrahet inde corporale, ponet bursam versus cornu evangelii, applicans eam candelabris, vel gradui in quo candelabra insistunt, deinde corporale in medio altari explicabit.

99. Subdiaconus detrahet Calici velum, quod ab acolytho plicabitur, et referetur ad abacum.

100. Diaconus pallam a Patena amovebit, et in altari deponet: Patenam cum hostia utraque manu accipiet, eamque minime osculans tradet Celebranti, cuius non osculabitur dexteram dum accipiet ipsam; cavebit autem ne brachium sinistrum imponat dextero Celebrantis, sed supponat.

101. Celebrans peraget hostiae oblationem, ac Patenam postea sub corporale ponet, ut in Missa privata.

102. Subdiaconus accipiet Calicem sinistra, et eum absterget dextera in parte interiori ope purificatorii, deinde tradet illum Diacono.

103. Diaconus recipiet Calicem manu sinistra ad nodum, et pollice eiusdem manus tenebit extensum purificatorium in pede Calicis, nequa super eum decidat vini aut aquae gutta.

104. Acolythus sumet ampullam vini, eamque absterget sudariolo, si opus fuerit, et sine osculis tradet Subdiacono.

105. Ampullam vini accipiet Subdiaconus et dabit Diacono, qui vinum in Calicem infundet ad libitum Celebrantis, aliquo nutu Diacono significantis.

106. Interim acolythus sumptam aquae ampullam absterget ut supra, et Subdiacono tradet. Quum Diaconus vinum in Calicem infuderit, Subdiaconus, quin ostendat ampullam Celebranti et petat ab ipso benedictionem, infundet in Calicem

quatuor aut quinque aquae guttas, curans ut in medium Calicem defluant.

107. Celebrans, iunctis manibus, et nullum faciens super aquam Crucis signum, recitabit orationem *Deus, qui humanae substantiae* etc.

108. Subdiaconus restituet ampullam acolytho, ac si Diaconus vini ampullam nondum deposuerit, accipiet eam ab ipso et dabit acolytho, qui cum pelvicula et sudariolo utramque referet ad abacum.

109. Diaconus, obvoluto purificatorio suo indici dextero, exterget vini guttas, quae forte possent interiori Calicis parti adhaerere: tum purificatorio cooperiet Patenae partem, quae eminebit extra corporale, et Calicem dextera ad cuppam et sinistra ad pedem acceptum porriget, sine osculis, Celebranti. Diaconus advertet, ne brachium suum sinistrum imponat dextero Celebrantis, Calicem accipientis.

110. Celebrans Calicem accipiet, et peraget oblationem: Diaconus dexteram applicabit Calicis pedi vel infra brachium dexterum Celebrantis, et una cum eo Crucem intuens, Calicem et ipse offeret, recitans orationem *Offerimus tibi, Domine* etc. Diaconus dum Calicis oblatio fiet, sinistram pectori applicabit.

111. Quum Celebrans Calicem super corporale deposuerit, Diaconus accipiet pallam, eaque Calicem cooperiet.

112. Subdiaconus interea, dum Calicis fiet oblatio, conversus super sinistram suam, in medium de altari descendet, genuflectet ad Crucem ante infimum gradum, iterumque ascendet ad altare, et consistet a sinistris Celebrantis.

113. Calice a Diacono cooperto, dum Celebrans recitabit orationem *In spiritu humilitatis* etc., thuriferarius cum thuribulo et navicula a latere ascendet ad altare, ex parte epistolae.

114. Diaconus incensum ministrabit Celebranti, qui illud in thuribulum demittet cum benedicrione, recitans formulam *Per intercessionem* etc. Postea thuriferarius recipiet naviculam a Diacono, eique tradet thuribulum, de altari descendet, reponet naviculam in abaco, et in plano exspectabit, prope latus epistolae, donec Diaconus post thurificationem restituet ipsi thuribulum.

115. Nisi aderit Caeremoniarius, vel alia re impediretur, curae sit thuriferario amovere de altari Missale cum cussino seu legili, tempore thurificationis.

116. Diaconus thuribulum a thuriferario acceptum tradet Celebranti, qui adolebit Oblata, ritu pro Missis solemnibus praescripto. Diaconus sustinebit Calicem et planetam Celebrantis in thurificatione altaris, itemque Subdiaconus a sinistris planetam cum Diacono sustinebit, ut fit ad thurificationem in introitu Missarum solemnium.

117. Sub finem thurificationis aderunt secundus acolythus cum aquae ampulla et cum pelvicula, primus acolythus cum sudariolo seu manutergio, ut manuum ablutionem Celebranti ministrent, subsistentes ante infimum gradum procul ab ipso quatuor aut quinque passibus, ne transitum Ministris in thurificatione prohibeant.

118. Celebrantis, peracta thurificatione altaris, partem posteriorem planetae Ministri demittent, Diaconus subsistet in gradu superiori, ac thuribulum accipiet a Celebrante, dicente *Accendat* etc., ut in aliis Missis solemnibus. Accepto thuribulo, descendet cum Subdiacono de gradibus a latere, et in plano convertetur cum eo ad Celebrantem, quem reverentia profunda salutabunt, et Diaconus thurificabit triplici ductu; iterabunt profundam reverentiam, ac Diaconus thuribulum reddet thuriferario.

119. Acolythus primus manutergium tradet Diacono, alter vero ampullam cum pelvicula porriget Subdiacono. Tunc Ministri ascendent in gradum superiorem altaris, et ablutionem manuum ministrabunt Celebranti, qui dicet psalmum *Lavabo*, sine *Gloria Patri* in fine.

120. Acolythi recipient manutergium et ampullam cum pelvicula, et referent ea ad abacum, postquam Celebrans manus laverit et absterserit.

121. Ministri se sistent post Celebrantem, ut quum cantantur orationes, eumque sequentur ad medium altare. Illuc quum venerint, Ministri stabunt quo loco erunt.

122. Celebrans continuabit Sacrum, ac Diaconus respondebit *Suscipiat Dominus*, quum ille dixerit *Orate, fratres*.

123. Interea clerici delegati ad candelas in choro accendendas, accensis candelis suis apud abacum, procedent in medium, genuflexionem ad altare exsequentur, et reverentias ad clerum, et candelas in choro accendent, ita ut initio praefationis universae accensae sint.

124. Acolythi presto erunt apud abacum cum intorticiis, afferendis ad *Sanctus*, quae gestabunt ut n. 172 eiusdem capitis III, art. III, traditum est.

125. Clerus, initio praefationis, consurget.

126. Celebrans praefationem cantabit tono feriali.

127. Sub praefationis finem, Diaconus ascendet ad dexteram et Subdiaconus ad laevam Celebrantis, nullam facientes genuflexionem, et simul cum ipso Celebrante recitabunt trisagium, ac se signabunt ad illa verba *Benedictus, qui venit* etc. Deinde, sine ulla genuflexione, Subdiaconus redibit ad locum suum, Diaconus de suppedaneo descendet in gradum superiorem, genuflectet, conscendet suppedaneum ad laevam Celebrantis, ut monstret ipsi quae legere debeat, utque folia Missalis, quum opus fuerit, evolvat.

128. Thuriferarius vel Caeremoniarius apud abacum pulsabit campanulam, quum dicetur *Sanctus*, ut in Missis privatis.

129. Clerus in choro alternatim recitabit *Sanctus*, deinde in genua procumbet. Si candelas accensas sustinebunt, advertent ut sustineant manu dextera unusquisque, et modo uniformi (1).

130. Diaconus observabit ea quae ad *Memento* tradita sunt, cap. III, art. III. n. 179.

131. Thuriferarius praesto erit apud abacum cum thuribulo et navicula, quum Celebrans recitabit orationem *Hanc igitur oblationem* etc. Quum Celebrans incipet hanc orationem, thuriferarius tradet naviculam Caeremoniario, qui sine ulla benedictione iniiciet incensum in thuribulum, quod illi praesentabit thuriferarius, vel absente Caeremoniario aut alia re impedito, iniiciet incensum thuriferarius ipse, neque umquam id fiet a Subdiacono (2).

132. Dum Celebrans recitabit orationem *Quam oblationem* etc., Diaconus, sine genuflexione, discedet a sinistris eius, descendet de suppedaneo, genuflectet in medio post Celebrantem, et consistet prope dexteram ipsius in gradu superiori.

133. Subdiaconus genuflectet una cum Diacono, transibit in cornu epistolae, a latere primi gradus, et a Caeremoniario vel a thuriferario accipiet thuribulum, in quod immissum iam fuerit incensum, ut traditum est.

134. Quum Celebrans inclinabitur, prolaturus verba consecrationis, Diaconus genua flectet a dextris Celebrantis, loco supradicto, Subdiaconus in infimo gradu a latere ex parte

(1) V. notam ad n. 44.

(2) Monemus quod Subdiaconus non debet thus immittere in thuribulum, quemadmodum extra regulam solent quidam. A.

epistolae, ac thuriferarius apud ipsum: clerus et Ministri caput inclinabunt, excepto Subdiacono quum SS. Sacramentum thurificabit.

135. Celebrans, verbis consecrationis prolatis, genuflectet, atque elevabit s. Hostiam, ut in Missis privatis: statim ac genuflexionem peregerit, Diaconus attollet eius partem posteriorem planetae, quam postea demittet, dum ille post elevationem reponet Hostiam in corporali. Subdiaconus thurificabit SS. Sacramentum tribus ductibus inter se recte distinctis.

136. Postquam Celebrans s. Hostiam in corporali reposuerit post elevationem, et genuflexionem fecerit, dum assurget, Diaconus consurget cum eo, accedet ad altare, deteget Calicem, tum rursus genuflectet a dextris Celebrantis in extremo suppedaneo.

137. Celebrans peraget consecrationem et elevationem Calicis, ut supra, Diaconus attollet eius planetam, et Subdiaconus SS. Sacramentum thurificabit.

138. Quum Celebrans Calicem post elevationem demittet, Diaconus, relicta planeta, assurget, rursus cooperiet Calicem, et genuflectet cum Celebrante ipso, advertens ut genuflectat, iunctis manibus, neque insistat altari, quod similibus circumstantiis observandum erit etiam a Subdiacono.

139. Post elevationem, genibus flexis manebunt clerus in choro et clerici sive acolythi intorticia sustinentes. Subdiaconus assurget, thuribulum restituet thuriferario, redibit ad locum suum post Celebrantem, genuflectet, et assurgens ibi stabit, iunctis manibus.

140. Caeremoniarius, et ipse stabit, ut possit in suo officio ministrare. Thuriferarius assurget, recipiet a Subdiacono thuribulum, quod deponet, ac reversus apud abacum ibi genuflectet. Curabit, ut ignis pro thuribulo in promptu habeatur, si post Missam fiet absolutio.

141. Celebrans, facta genuflexione, persequetur Missam *Unde et memores* etc. Diaconus, facta cum Celebrante genuflexione, transibit, non genuflectens in medio, ad laevam eius, ibique genuflectet ad SS. Sacramentum, et assistet ad librum, advertens ea quae superius ad *Memento* tradita sunt. * Subdiaconus, reversus in medium, in plano, genuflectit in infimo gradu, eodem tempore quo Diaconus in suppedaneo, et ibi remanebit stans usque ad *Pax Domini*.

142. Quum Celebrans manus iunget dicturus *Per quem haec omnia* etc. an Diaconus genuflectet ad Sacramentum, et sine ge-

nuflexione in medio, redibit ad dexteram Celebrantis et Calicem deteget, postquam ipse Celebrans tria Crucis signa confecerit ad illa verba *Sanctificas* etc. Genuflectet deinde cum Celebrante, qui Hostia tria Crucis signa faciet ad verba *Per ipsum* etc., et Diaconus Calicem rursus cooperiet.

143. Celebrans tono feriali cantabit *Per omnia saecula* etc., *Oremus. Praeceptis* etc., et *Pater noster*.

144. Quum Celebrans incipiet canere *Pater noster*, Diaconus genuflectet versus SS. Sacramentum, de suppedaneo descendet in primum gradum, ibique stans consistet sine alia genuflexione, dum cantabitur *Pater noster*.

145. Ad verba *Et dimitte nobis* etc. genuflexionem faciet unus Diaconus, conscendet suppedaneum ad dexteram Celebrantis, extrahet Patenam de corporali, eamque absterget purificatorio, et elatam sustinebit cum purificatorio et dextera prope corporale, ita ut Celebrans possit eam facile accipere.

146. Celebrans, post cantatum *Pater noster*, accipiet Patenam, at Diaconus * illam non osculabitur neque manum accipientis. Ipse Diaconus respondebit *Sed libera nos a malo* (1), et Celebrans adiiciet *Amen;* tum persequetur Missam, ac deinde canet *Per omnia saecula* etc., *Pax Domini* etc. Diaconus attendet ad detengendum et cooperiendum Calicem, ac genuflectendum cum Celebrante.

147. Postquam Celebrans cecinerit *Pax Domini* etc., consurget clerus in choro et ceteri qui genuflexi erant; sed acolythi vel clerici duo sustinentes intorticia pergent insistere genibus, usque ad totam communionem.

148. Subdiaconus, quum Celebrans cantabit *Pax Domini* etc., genuflectet, ascendet ad altare ad laevam Celebrantis, qui deinceps cum Ministris * genuflectet, et recitabit *Agnus Dei*, sine pectoris percussione.

149. In choro etiam recitabitur *Agnus Dei*, ut de *Kyrie* monuimus.

150. Recitato *Agnus Dei*, Ministri genuflectent quo loco erunt, descendent de suppedaneo, Diaconus transiens in primum gradum post Celebrantem, Subdiaconus autem in secundum vel tertium gradum post Diaconum, ac sine genuflexione in medio Diaconus ad laevam et Subdiaconus ad dexteram Celebrantis transibunt, ac genuflexionem ad Sacramentum ite-

---

(1) V. notam ad n. 97, pag. 227, lib. I.

rabunt. Diaconus attendet ad Missalis folia evolvenda, et Subdiaconus ad Calicem detegendum, quum opus fuerit.

151. Thuriferarius, si acolythi distinerentur intorticiis sustinendis, efferet ad altare vini et aquae ampullas, cum pelvicula et sudariolo, et porriget eas Subdiacono, quemadmodum superius descriptum est, cap. III. art. III, n. 208.

152. Quum Celebrans Calicem consummaverit, chorus considebit, et candelas exstinguet: consurgent acolythi, sive clerici intorticia sustinentes, et facta ad altare genuflexione et ad chorum reverentia, referent intorticia ad abacum, ibique exstinguent. Alter ipsorum attendet ad Calicis velum afferendum ad altare, in cornu evangelii.

153. Diaconus transferet Missale cum cussino seu legili ad latus epistolae, Subdiacono curae sit abstergere Calicem et plicare corporale etc., ac referre ad abacum, ut ibidem, n. 212.

154. Celebrans in cornu epistolae leget ℣. *Communio*, veniet ad medium altare, quod osculabitur, conversus ad populum cantabit *Dominus vobiscum*, ac reversus ad Missale, in latus epistolae, canet orationem, sive orationes, *Postcommunio*. Chorus et reliqui omnes ad orationes praedictas genibus incumbent, ut ante epistolam declaratum est. Ministri stabunt post Celebrantem, ut in supradicta oratione.

155. Dicto *Postcommunio*, Celebrans redibit ad medium altare cum Ministris, osculabitur altare; et conversus ad populum cantabit *Dominus vobiscum*, et rursus ad altare convertetur, Diaconus cantabit *Requiescant in pace*, tono praestituto et plurali numero, licet pro uno tantum defuncto Sacrum celebretur, Celebrans et ipse submissa voce dicet *Requiescant in pace.*

156. Celebrans dicet orationem *Placeat tibi* etc., osculabitur altare, recitabit evangelium S. Ioannis, et fiet totum id quod notatum est eodem supradicto capite, art. III, n. 222 et seqq., relate ad reditum in sacristiam.

157. Si post Missam fieri debeat absolutio supra cadaver praesens, vel supra tumulum, inspiciatur tit. I, cap. IV, art. II et III sequentis lib. IV, ubi praedictus ritus iuxta varias circumstantias demonstratur.

CAPUT IV.

DE EXPOSITIONE AC BENEDICTIONE SS. SACRAMENTI

ARTICULUS I.

De expositione solemni et benedictione SS. Sacramenti.

1. Expositio SS. Sacramenti a rubricis praecipitur in festo et in octava Corporis Domini.

2. Aliis temporibus, penes Episcopum Ordinarium est, edicere huius ritus exsequutionem, et potestatem facere ecclesiis, etiam privilegiatis et eius iurisdictione exemptis: prudentiae itaque illius est, obviam ire abusionibus et incommodis, quae inde manare possent, si pius hic et commendabilis usus frequentius quam par est aut rarius perageretur.

3. Altare, in quo Sacramentum exponetur, erit praecipuum in ecclesiis cathedralibus et collegiatis servabitur usus exsequendae expositionis in altari laterali, exceptis festo et octava Corporis Domini, et aliquo triduo aut circumstantia solemni.

4. In aliis etiam ecclesiis licebit exponere in altari laterali, sed necesse est, servare decentiam, et cavere id potissimum, ne e publica via et domibus templo proximis prospiciatur SS. Sacramentum.

§ 1. *De iis quae sunt praeparanda.*

5. In altari, sive supra gradum candelabrorum, ne tamen altaris mensam impediat, statuetur thronus, in quo exponetur SS. Sacramentum. Thronus seu baldachinum erit ex altari elatum, aliqua basi seu fulcro altiori: curabitur autem ut altitudo throni non ea sit, ut super mensam altaris ascendere cogatur Sacerdos, qui Ostensorium in eodem throno collocaturus sit.

6. Huiusmodi thronus erit decenter ornatus caelaturis inauratis et argento obductis, eritque etiam albi coloris: quamobrem minus probatur usus in quibusdam ecclesiis receptus,

affigendi pannum sericum rubri coloris in cavo ipsius throni, ut inde melius emineat Ostensorii splendor: color rubrus, iuxta ritum romanae Ecclesiae, pro Sacramento non praescribitur, ideoque est reiiciendus.

7. In throni plano, ubi collocabitur Ostensorium, sternetur corporale mundum explicatum, vel etiam palla, supra qua commode collocetur Ostensorium.

8. In parte inferiore throni, prope mensam altaris, aderit tabernaculum, seu ciborium, in quo reponetur SS. Sacramentum, nisi tamen ex altari, in quo custoditur, ad aliud, in quo exponatur, translocetur, antequam sacrae functionis initium fiat. Hoc casu, non opus est tabernaculum seu ciborium praeparare.

9. A lateribus throni ponentur candelabra cum candelis: eorum numerus dependet ab usu et legibus synodalibus uniuscuiusque loci, quum ad Episcopum spectet statuere numerum, ad SS. Sacramenti expositionem idoneum.

10. Ad altare statuetur pallium albi coloris et tapetum super eius gradus. Pallium semper albi coloris erit, quodcumque sit Officium quod celebretur. Praeparabitur etiam scabellum seu brevis scala, in commodum Sacerdotis, qui Sacramentum in throno exponet.

11. In sacristia praeparabitur pluviale cum stola albi coloris et superpelliceum cum bireto pro Celebrante: item superpellicea pro clericis et ceteris assistentibus: stola alba pro Sacerdote, qui exponet SS. Sacramentum: Ostensorium albo velo contectum: corporale super altare extendendum in bursa albi coloris: velum humerale, et ipsum albi coloris: clavicula tabernaculi seu ciborii: thuribulum cum navicula: liber precum et orationum recitandarum, ac bina intorticia cerea.

12. Sin autem ab uno altari ad alterum transferendum sit SS. Sacramentum, praeparabitur etiam umbraculum album, altera clavicula tabernaculi, in quo custoditur SS. Sacramentum, et corporale alterum cum bursa alba. In altari autem, ex quo accipiendum erit SS. Sacramentum, ardebunt saltem duo lumina cerea in candelabris, dum fiet translatio.

§ 2. *De functione.*

13. Sacra functio populo indicabitur campanarum sono, pro more uniuscuiusque loci.

14. Hora praestituta, ab uno aut duobus clericis superpelliceo indutis, in altari expositionis candelae accendentur, regula tradita lib. I, tit. I, cap. I, n. 10.

15. Clericus alter, vel ipse Sacrista, quod esset convenientius, afferet ad altare Ostensorium, claviculam tabernaculi et bursam cum corporali, quam reponet super altare, prope medium: tabellas secretarum seu chartas gloriae ex illo amovebit, si aderunt, et ponet super abacum, sic etiam mensam altaris tela stragula denudabit, si posita fuerit. Afferet etiam velum humerale et librum precum, quem deponet super abacum vel super aliquod scabellum.

16. Si translatio SS. Sacramenti fiet, in medio altari expositionis explicabit corporale, et ad altare alterum, ex quo accipiendum sit Sacramentum, deferet claviculam tabernaculi, bursam cum corporali, velum humerale atque umbraculum, et altare ipsum tela stragula denudabit, iubens binas saltem candelas in ipso accendi.

17. Quum omnia disposita erunt ad incipiendam functionem, qui Sacerdos expositurus est SS. Sacramentum, lavabit manus, induet sibi superpelliceum, et super ipso stolam albam, ac bireto cooperiet caput.

18. Duo clerici, superpelliceo induti, accendent intorticia, et clericus alter cum superpelliceo accipiet thuribulum cum navicula. Aequum etiam esset, ut unus aut duo clerici induti superpelliceo Sacerdotem supradictum comitarentur.

19. Si translatio SS. Sacramenti ab uno ad alterum altare fiet, thuriferarius praesto erit cum thuribulo ad altare expositionis, et absentibus aliis clericis, relinquet ibi thuribulum, et sustinebit umbraculum translationis tempore, si clerici plures aderunt, umbraculum gestabit alter clericus vel Sacerdos.

20. Supradicti clerici cum Sacerdote reverentiam simul facient ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacristiae, et ad altare expositionis procedent: praeibit thuriferarius, sequentur duo clerici, intorticia gestantes; qui dextrorsum incedet, intorticium dextera sustinebit, qui sinistrorsum, sinistra; postremo loco Sacerdos stola circumdata collo, et capite cooperto, medius inter duos clericos, aut si clericus erit unus, is incedet a laeva Sacerdotis ipsius, et ibunt iunctis manibus. Si transferendum sit Sacramentum, qui clericus incedet a latere Sacerdotis portabit umbraculum, nisi iam allatum fuerit ad altare.

21. Quum ad altare SS. Sacramenti ventum erit, clerici intorticia ferentes dirimentur, et consistent in lateribus ante

infimum gradum: Sacerdos cum clerico seu clericis veniet ante infimum gradum, et capite nudato bireto, quod tradet clerico sibi dextrorsum adstanti, genuflectetur ab omnibus in pavimento.

22. Clerici sustinentes intorticia genuflectent in pavimento, et clerici assistentes Sacerdoti in gradu infimo. Alter istorum statim explicabit velum humerale. Sacerdos ascendet ad altare, ibi in medio explicabit corporale, accipiet claviculam, aperiet porticulam tabernaculi, et genuflexionem faciet genu dextero tantum. Tum extrahet custodiam seu pyxidem, in qua erit s. Hostia exponenda, ponet eam in corporali, claudet porticulam, ac rursus flectet genua in suppedaneo altaris.

23. Clericus super humeros illius velum humerale imponet, et ante pectus ipsi alligabit. Idem clericus, nisi aderit alius, accipiet umbraculum et aperiet, advertet autem ut biretum Sacerdotis ferat secum.

24. Sacerdos, postquam ipsi velum humerale impositum fuerit, assurget, custodiam, cum SS. Sacramento sinistra accipiet, eamque cooperiet utraque extremitate anteriori veli humeralis, manu dextera, qua deinde imposita sinistrae ad custodiam, descendet de altari, et ad alterum, in quo fiet expositio, proficiscetur.

25. Praecedent duo clerici, sustinentes intorticia, sequetur Sacerdos cum Sacramento, et desuper umbraculum sustinebitur a clerico, qui post Sacerdotem ibit. Si aderit et alter clericus, a sinistris ipsius Sacerdotis incedet.

26. Eundo ab altari SS. Sacramenti ad alterum, in quo fiet expositio, aliquod canticum vel psalmus a Sacerdote et clericis alternatim mediocri voce recitandus erit.

27. Ad altare expositionis ubi ventum erit, duo clerici ferentes intorticia ante altare genuflectent a lateribus in pavimento clericus gestans umbraculum, ad ingressum presbyterii, claudet illud, et deponet seorsim; Sacerdos autem ascendet ad altare.

28. Conscenso suppedaneo, custodiam SS. Sacramenti deteget extremitatibus veli humeralis, eamque ponet super altare, in medio corporali iam extenso; genuflectet, expediet velum humerale, quod recipietur a clerico, qui ferebat umbraculum, vel ab altero, qui a sinistris adstabit Sacerdoti.

29. Quod si expositio fiet in eodem altari, in quo asservatur SS. Sacramentum, sequens ordo tenebitur.

30. Thuriferarius ad altare quum venerit, ibit prope la-

tus epistolae, duo clerici intorticia sustinentes consistent in presbyterio a lateribus altaris. Sacerdos cum ceteris clericis procedet ante infimum gradum. Sacerdos, ingrediens intra septa presbyterii (1), nudabit caput, ac biretum tradet clerico a sinistris adstanti. Ab omnibus fiet simul genuflexio.

31. Thuriferarius stabit loco praedicto, clerici sustinentes intorticia genuflectent loco indicato, ceteri clerici in gradu infimo. Sacerdos ascendet in suppedaneum, extrahet e bursa corporale, quod in medio altari explicabit, et clavicula aperiet ostiolum tabernaculi, genuflectet, educet custodiam cum s. Hostia, quam ponet in medio corporali, et ostiolum tabernaculi claudet.

32. Interea clericus aliquis accipiet scabellum seu brevem scalam, et portabit eam in suppedaneum in latus evangelii, ibique a latere altaris genuflexus subsistet.

33. Sacerdos postquam custodiam cum SS. Sacramento e tabernaculo eduxerit, Ostensorium accipiet, intra corporale ponet, deteget velo quo tectum erit, quodque in altari deponet, et aperiet crystallum, quae sphaeram Ostensorii occludit: deinde aperiet custodiam, lunulam cum s. Hostia manubrio accipiet, et quin contingat digitis, intromittet eam in spheram Ostensorii, ipsumque occludet; custodiam postea, qua continebatur s. Hostia, claudet et ponet supra corporale, a latere; accipiet Ostensorium, convertet ipsum ex parte principali, et ponet in medio corporali. Recedet aliquantulum ad latus epistolae, dum clericus admovebit parvam scalam seu scabellum in medium suppedaneum.

34. Clericus et Sacerdos, uterque in latere suo, genuflexionem faciet ad SS. Sacramentum (2), clericus assurget, ut Sacerdotem ascendentem sustentet: Sacerdos ascendet super brevem scalam seu scabellum, Ostensorium dextera accipiet, ac in throno collocabit.

---

(1) Melius ante altaris gradus, ubi clerus in choro non adest.

(2) Earum nobis probatur ecclesiarum usus, in quibus Celebrans et Assistentes seu Ministri, dum expositum in altari est SS. Sacramentum, genuflexione simplici non duplici utuntur, quum sunt in suppedaneo altaris. Sane regula generalis est, ut in accessu ad altare, quum ibi expositum est SS. Sacramentum, et in discessu, si permanet adhuc expositio, a Celebrante, a Ministris et clero fiat genuflexio duplex, et in reliqua functione, cuiuscumque generis ea sit, fiat semper genuflexio simplex. Celebrans et ipse inter Missam genuflexione utitur simplici. Quapropter non intelligitur qua ratione in hac tantum circumstantia Celebrans et reliqui Assistentes genuflexionem duplicem in suppedaneo exsequantur. A.

35. Exposito in throno SS. Sacramento, Sacerdos descendet de scabello, et simul cum clerico iterabit genuflexionem, ut antea. Deinde se vertens versus latus epistolae descendet in planum, et in genua procumbet in infimo gradu, * mediocri reverentia adorans SS. Sacramentum, et assurget.

36. Clericus scabellum referet quo loco erat; redibit prope Sacerdotem, et in infimo gradu genuflectet.

37. Thuriferarius, quum Sacerdos descendet de altari, accedet in medium, et cum Sacerdote genuflexionem exsequetur. Consurget cum eo, et naviculam ipsi praesentabit. Si clericus alter adsit, qui Sacerdoti dextrorsum assistat, assurget, naviculam a thuriferario accipiet, et incensum sine osculis ministrabit Sacerdoti. Thuriferarius stans offeret thuribulum apertum Sacerdoti, qui sine benedictione incensum in illud iniiciet.

38. Iniecto, ut supra, incenso, Sacerdos rursus genibus incumbet in medio gradu infimo, thuribulum a thuriferario vel ab alio clerico, si aderit, accipiet, thurificabit SS. Sacramentum, postea thuribulum ei restituet, a quo acceperit.

39. Thuriferarius, recepto thuribulo, procedet in medium presbyterium, ante altare: consurgent duo clerici intorticia sustinentes, addentur thuriferario, exsequentur ad SS. Sacramentum genuflexionem, et in sacristiam revertentur, praeeunte thuriferario, sequentibus clericis intorticia gestantibus (1).

40. Sacerdos, qui adest ad altare, recitabit preces statutas clerici praedicti intorticia gestantes ac thuriferarius, relictis his rebus in sacristia, redibunt ad altare, genuflexionem duplicem conficient in plano ante altare, deinde genua flectent in infimo gradu, a lateribus Sacerdotis.

41. Preces ac processus functionis dependet a dispositionibus, quae ad rem dabuntur ab Episcopo Ordinario.

42. Sub finem precum aut Litaniarum, Celebrans in sacristia induetur superpelliceo, et supra ipsum imponet sibi stolam et pluviale albi coloris, ac bireto caput operiet.

43. Dum Sacerdos orationes recitabit post Litanias sive alias preces, duo clerici praedicti, thuriferarius ac reliqui adstantes Sacerdoti redibunt in sacristiam: ibique thuriferarius recipiet thuribulum, duo supradicti intorticia accensa, et unus aut duo alii clerici assistent a lateribus Celebranti.

44. Fiet simul ab omnibus reverentia ad Crucem vel ad

---

(1) V. pag. 120, tit. II, lib. I, n. 57.

imaginem principalem sacristiae, et procedent ad altare, videlicet, thuriferarius cum thuribulo, duo clerici cum intorticiis, ultimo loco Celebrans, medius inter duos clericos, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt, aut si unus clericus aderit, a sinistris ipsius incedet. Celebrans ibit iunctis manibus et bireto cooperto capite, quod nudabit statim ac venerit in conspectum SS. Sacramenti.

45. Sacerdos ille, qui ad altare permanserit, superveniente Celebrante cum clericis, assurget, genuflexionem * simplicem in infimo gradu efficiet, detrahet sibi de collo stolam, et ibit ad genua flectenda in latus epistolae, supra infimum gradum.

46. Quum Celebrans et ceteri clerici accesserint ad altare, thuriferarius recedet versus cornu epistolae, clerici intorticia sustinentes ad latera altaris, ut supra, et Celebrans cum duobus clericis assistentibus subsistet ante altare. Genuflexionem duplicem omnes in pavimento conficient, et postquam e genuflexione assurrexerint, thuriferarius stabit, clerici cum intorticiis genibus incumbent loco iam demonstrato, Celebrans cum clericis assistentibus in infimo gradu.

47. Si clericus unus Celebranti assistet, genuflectet a dextris ipsius Sacerdos ille, qui SS. Sacramentum exposuerit, atque hic, relate ad genuflexiones, cum reliquis congruet, methodo iam tradita.

48. Celebrans, ad altare quum venerit, biretum suum tradet clerico sibi dextrorsum adstanti, ac facta ut supra genuflexione, priusquam genua submittat in gradu infimo, incensum in thuribulum imponet. Qui clericus adstabit ei sinistrorsum, accedet ad dexteram, et fimbriam dexteram pluvialis eius attollet, alter clericus a dextris adstans incensum ei ministrabit, ac thuriferarius stans praesentabit ei thuribulum apertum, in quod ipse Celebrans, conversus paullum a latere super dexteram suam, incensum sine benedictione iniiciet (1).

49. Idem deinde Celebrans genua flectet in gradu infimo, cum assistentibus a lateribus, ac thuriferarius genua submittet a dextris primi assistentis.

---

(1) Quod ad thurificationem SS. Sacramenti in principium hymni *Tantum ergo*, sequuti sumus Ritualis Romani dispositionem, tit. *De Processione in festo SS. Corporis Christi*. Eadem fere inveniuntur in Caeremoniali Episcoporum, lib. II, cap. XXXIII, nn. 25 et 26. A. — S. R. C., n. 4202, I, respondit: « Quoad expositionem in Ostensorio, duplicem incensationem requiri, unam post expositum SS.mum Sacramentum, alteram ad stropham *Genitori*, etsi inter expositionem et *Tantum ergo* nullae interponantur preces; quo in casu, non fit nova thuris impositio.

50. Celebrans cum clericis assistentibus intonabit *Tantum ergo*, quod canendo continuabitur ab adstantibus. Ad illa verba *Veneremur cernui*, fiet ab omnibus inclinatio capitis profunda, et post ea verba thuriferarius tradet thuribulum primo assistenti, hic autem Celebranti, qui SS. Sacramentum thurificabit.

51. Post thurificationem, Celebrans thuribulum assistenti restituet, hic autem thuriferario, qui referet illud in sacristiam (1), si proxima erit, secus relinquet in pavimento ex parte epistolae prope parietem.

52. Cantabitur dehinc altera strophe *Genitori Genitoque* etc., post quam adiicietur ℣. *Panem de coelo* etc.

53. Celebrans, post versiculum, nullam faciens reverentiam, nullamque aliam genuflexionem, assurget, et orationem cantabit tono feriali: *Oremus. Deus, qui nobis* etc., cum conclusione brevi, idest: *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum.* Librum ei sustinebunt duo assistentes, vel si magis placeat, poterit sibi ipse sustinere. Post orationem rursus procumbet in genua.

3. *In functione minus solemni.*

54. Oratione cantata, qui Sacerdos ab initio exposuit SS. Sacramentum, imponet sibi stolam collo, et ascendet in suppedaneum altaris: eodem tempore ascendet etiam clericus cum scabello, quod applicabit ad medium altaris. Sacerdos in suppedaneo genuflexionem simul cum clerico efficiet. Idem Sacerdos conscendet scabellum, ac dextera educet de throno Ostensorium, et ponet ipsum in altari. Descendet de scabello, et genuflexionem cum clerico iterabit; ipse genua flectet in suppedaneo, a latere prope medium, paullum versa facie ad latus evangelii (2), clericus autem amovebit scabellum, ipsumque referet ubi erat.

55. Ascendente ad altare Sacerdote, Ostensorium deposituro de throno, clericus primus Celebranti assistens assurget, velum humerale sumet, explicabit et Celebrantis humeris imponet. Clericus alter assistens velum ipsum illi ante pectus alligabit.

56. Celebrans ascendet ad altare cum duobus assistentibus, qui genuflectent in extremo suppedaneo, ac Celebrans

(1) Vide notam ad n. 64, cap. I, art. I, lib. I, tit. II.

(2) Haec postrema verba addit A., n. 87; alia similiter vide eadem § 3.

manibus insistens altari genuflectet. Quum assurget ipse, assurget etiam Sacerdos, qui eum adiuvabit in cooperiendis manibus veli humeralis extremitatibus, eique porriget Ostensorium, quod convertet, ut in danda benedictione pars anterior Ostensorii vergat ad populum, Sacerdos recedet ad latus epistolae, stolam sibi detrahet e collo, et submittet genua in extremo suppedaneo. Si deesset qui Celebranti dextrorsum assisteret, genuflectet in suppedaneo a dextris Celebrantis, eique fimbriam pluvialis attollet.

57. Celebrans super dexteram suam convertetur ad populum, et benedictionem SS. Sacramenti impertietur. Clerici assistentes fimbrias pluvialis eius sublevabunt.

58. Qua ratione autem sit populo danda SS. Sacramenti benedictio, nihil heic adiiciendum videtur, quum satis declaratum iam sit pag. 277, n. 122, lib. I, nota 2 (1).

59. Completo benedictionis actu, Celebrans super dexteram suam convertetur ad altare, adiuvante Sacerdote saepius indicato, qui stolam collo rursus imposuerit, deponet Ostensorium, reducens ipsum ex parte anteriori, et peracta genuflexione, seque dextrorsum convertens, aliquantum versus cornu evangelii, de altari descendet, et genibus rursus incumbet, in medio gradu infimo.

60. Sacerdos interea, respositurus Sacramentum intra ta-

(1) *Urbis et Orbis*. Ad aures S. Rituum Congregationis delatum est, in nonnullis Monialium publicis ecclesiis, tum extra tum quandoque intra almam hanc Urbem exsistentibus, sensim irrepsisse abusum, ut SS.mo Eucharistiae Sacramento in earundem Monialium ecclesiis fidelium venerationi exposito, antequam illius fiat depositio, et confluenti populo cum illo benedictionem Sacerdos de more concedat, idem Sacerdos primum ac separatim benedicat Monialibus in interiori earundem choro, sive oratorio post altare, vel alibi genuflexis, et deinde populo in publica ecclesia adstanti. Sacra eadem Congregatio, referente me infrascripto Secretario, loco Celsitudinis Regiae E.mi et R.mi D. Card. Ducis Eborancensis Ponentis, « ad hanc reprehensibilem et a sacris ritibus atque Ecclesiae praxi deviam consuetudinem radicitus convellendam, praesenti generali Decreto districte prohibet, illam in posterum observari, etiamsi diuturno et immemorabili tempore atque usu convaluerit; ac praecipit, ut Sacerdos sacram illam exercens functionem in quibusvis ecclesiis Monialium ubique locorum erectis, cuiusvis sint Ordinis et Instituti (omissa speciali ac separata Monialium benedictione) unicam tantum cum eodem SS.mo Sacramento benedictionem interessenti populo impertiatur. Et ita decrevit ac servari mandavit. Die 11 Decembris 1773. Factaque deinde per me Secretarium de praedictis SS. Domino nostro relatione, Sanctitas Sua praefatum Sacrae Congregationis generale Decretum confirmavit, et ubique exsequutioni dandum esse praecepit. Die 18 eiusdem mensis decembris et anni 1773 (n. 2499). A.

bernaculum, manebit flexis genibus in suppedaneo, aliquantulum a latere, versus cornu epistolae.

61. Genuflexus Celebrans in infimo gradu, reverentiam nullam ad Sacramentum efficiet (1): tum ei de humeris a clerico sinistrorsum adstante expedietur velum humerale, quod recipietur ab altero clerico dextrorsum adstante, vel ipso absente, ab eodem clerico a sinistris.

62. Sacerdos assurget, genuflectet paullum a latere versus cornu epistolae, approximabit ad medium altaris, convertet aliquantulum Ostensorium, et crystallum sphaerae aperiet: accipiet deinde sinistra, et aperiet custodiam, in qua reponenda erit s. Hostia: lunulam Ostensorii manubrio accipiet, reponet intra custodiam, quam claudet, et deponet in medio corporali; deinde crystallum sphaerae dextera claudet, et sinistra ponet Ostensorium extra corporale: aperiet porticulam tabernaculi, reponet intus Sacramentum cum custodia, genuflectet ut antea, assurget, claudet ostiolum, ac sibi de collo detrahens stolam, recedet.

63. Si tabernaculum in alio altari locum haberet, velo albo cooperiet custodiam cum SS. Sacramento, quam relinquet supra corporale, ut deinceps ad altare suum transferatur.

64. Clauso tabernaculo, Celebrans assurget, et simul cum clericis intorticia ferentibus, cum thuriferario et clericis assistentibus, ordine superius innuto, redibit in sacristiam; quo quum ventum erit, fiet ab omnibus reverentia ad Crucem, et sacram vestem quisque suam deponet.

65. Si referendum sit SS. Sacramentum ad altare, in quo asservatur, redibit in sacristiam Celebrans cum clericis assistentibus. Clerici sustinentes intorticia ac thuriferarius manebunt apud altare cum Sacerdote, qui postquam discesserit Celebrans, reponet sibi collo stolam, ascendet ad altare, aperiet tabernaculum, et genuflectet in suppedaneo. Thuriferarius velum humerale sumet, imponet humeris Sacerdotis eique ante pectus alligabit.

66. Sacerdos assurgens custodiam cum Sacramento educet, aut velum, quod cooperiet ipsum, amovebit, si positum erit in altari, eo quod ibi non sit tabernaculum, cooperiet extremitatibus veli humeralis, et referet ad altare in quo solet asservari.

67. Thuriferarius portabit umbraculum apertum supra Sacerdotem gestantem SS. Eucharistiam, et meminerit etiam biretum deferre illius.

(1) S. R. C., n. 4179, IV.

68. Ad altare SS. Sacramenti, clerici ferentes intorticia flectent genua a lateribus altaris, ac thuriferarius claudet umbraculum, quod seorsim deponet.

69. Sacerdos ascendet ad altare, velum humerale dimittet de custodia Sacramenti, quam ponet in medio corporali explicato in altari: genuflectet, deponet velum humerale, quod recipiet thuriferarius, et quin det aliam benedictionem, aperiet porticulam tabernaculi, Sacramentum reponet, genuflexionem iterabit, claudet tabernaculum, et claviculam inde tollet.

70. Descendet deinde ex altari, et clerici intorticia sustinentes cum thuriferario simul consurgent. Ubi Sacerdos ante altare descenderit, fiet ab omnibus genuflexio, ac thuriferarius dabit biretum Sacerdoti. Redibunt in sacristiam clerici ferentes intorticia, quos sequetur Sacerdos, capite cooperto iunctisque manibus, ac thuriferarius incedet a sinistris eius.

71. Clerici referent se ad altare expositionis, candelas exstinguent, et Sacrista recipiet ac referet in sacristiam ea omnia, quae illic paraverat.

72. Haec methodus servari poterit diebus ferialibus, et in expositionibus ordinariis.

§ 4. *In functione solemniori.*

73. Non raro accidit, ut maiori solemnitate fieri debeat expositio, quae peragi poterit cum Ministris paratis Celebranti assistentibus. Hoc casu observentur quae heic subiicimus.

74. In sacristia praeparanda sunt pro Celebrante et Ministris albi coloris paramenta, nempe pluviale cum stola, dalmatica cum stola, tunicella, tria cingula, tres albae, tres amictus ac tria bireta: quatuor intorticia pro benedictione: superpellicea quae satis sint. Curabitur etiam ut sufficiens adsit clericorum inservientium numerus.

75. Tota functio administrabitur ut superius traditum est, usque ad benedictionem SS. Sacramenti.

76. Sub finem Litaniarum, seu precum recitandarum, clerici designati in sacristia parabunt Celebrantem, Diaconum et Subdiaconum paramentis superius nominatis, qui ubi parati fuerint, bireto caput cooperient. Aderunt etiam clerici quatuor numero, qui sustineant intorticia, ac thuriferarius cum thuribulo. Expediret etiam ut adesset Caeremoniarius.

77. Ad nutum Caeremoniarii, Celebrans et Ministri discedentes de loco quo parati fuerint, procedent in mediam sacristiam, et simul cum clericis ferentibus intorticia ac thuriferario, reverentiam efficient ad Crucem sive ad imaginem praecipuam sacristiae, et ad altare procedent, hoc ordine:

78. Praeibit thuriferarius cum thuribulo, sequentur quatuor clerici cum intorticiis, incedentes bini, deinde Caeremoniarius, postremo Celebrans medius inter Ministros, et incedent capite cooperto; Ministri autem fimbrias pluvialis Celebrantis sustinebunt.

79. Ad fores sacristiae Caeremoniarius poterit Aquam benedictam offerre Subdiacono et Diacono, atque hic dabit Celebranti, qui omnes eam accipientes seque signantes caput bireto detegent. In conspectu vero SS. Sacramenti Celebrans et Ministri bireta deponent.

80. Ubi ventum erit in presbyterium, thuriferarius recedet ad latus epistolae, duo primi clerici ferentes intorticia dirimentur, et pergent ad latera altaris, paullo longe ab infimo gradu, reliqui duo clerici etiam dirimentur, et accedent ad primos eadem linea. Caeremoniarius in aditu presbyterii accipiet bireta Subdiaconi et Diaconi, hic autem biretum a Celebrante sine osculis acceptum tradet Caeremoniario.

81. Celebrans ante altare genuflexionem duplicem cum Ministris, cum clericis ferentibus intorticia et cum thuriferario exsequetur. Assurget deinde Celebrans cum Ministris, et clerici praedicti genuflexi manebunt. Thuriferarius accedet ad Celebrantem, qui aliquantulum conversus super dexteram suam incensum sine benedictione in thuribulum iniiciet. Diaconus ministrabit incensum; Subdiaconus approximabit ad dexteram Celebrantis eiusque fimbriam pluvialis dexteram attollet; thuriferarius stans obiiciet ei thuribulum.

82. Iniecto in thuribulum incenso, Celebrans genua flectet in infimo gradu cum Ministris a lateribus: Caeremoniarius a dextris Diaconi, ac thuriferarius a dextris Caeremoniarii.

83. Celebrans cum Ministris intonabunt *Tantum ergo*, quod populus continuabit. Ad illa verba *Veneremur cernui*, fiet ab omnibus reverentia capitis profunda. Post supradicta verba Caeremoniarius a thuriferario acceptum thuribulum tradet Diacono, atque hic Celebranti, qui Sacramentum thurificabit. Deinde, ordine inverso, Celebrans thuribulum reddet

Diacono, Diaconus Caeremoniario, et Caeremoniarius thuriferario, qui referet in sacristiam (1).

84. Sub finem ℣. *Genitori Genitoque* etc., Caeremoniarius tradet Diacono librum orationum. Celebrans, ad ℣. *Panem de coelo*, assurget, ac Ministri librum ante ipsum sustinebunt. Caeremoniarius assurget, et accedet ad dexteram Celebrantis, ut ei monstret orationem canendam, si opus fuerit. Celebrans, iunctis manibus, ac tono feriali, cantabit orationem de SS. Sacramento, cum conclusione brevi, scilicet *Qui vivis et regnas in saecula* etc., ac rursus in genua procumbet.

85. Diaconus recipiet librum, ex quo Celebrans orationem cecinerit, claudet illum, ac restituet Caeremoniario.

86. Postea Diaconus ab eodem Caeremoniario accipiet velum humerale, assurget, et imponet illud humeris Celebrantis. Subdiaconus autem ipsi ante pectus alligabit.

87. Interea clericus apprehendet scabellum, seu brevem scalam, afferet ad altare, et collocabit eam in medio suppedaneo. Diaconus ascendet ad altare, genuflectet simul cum clerico, qui scabellum attulerit, conscendet ipsum, Ostensorium e throno educet, supra mensam deponet in medio corporali, genuflexionem cum supradicto clerico iterabit, et genuflexus manebit suppedaneo, a latere, prope medium, paullum versa facie ad latus evangelii.

88. Clericus iterabit genuflexionem, scabellum tollet ab altari, ac reponet quo loco erat antea.

89. Celebrans ascendet ad altare cum Subdiacono, ac genuflectet. Subdiaconus consistet genuflexus in extremo suppedaneo, a latere evangelii. Diaconus cum Celebrante assurget, eumque adiuvabit in cooperiendo manus extremitatibus anterioribus veli humeralis. Deinde ei tradet Ostensorium, advertens ut pars eius anterior spectet ad populum, quum Celebrans ad illum convertetur, benedictionem daturus; Ministri, dum benedictionem largietur, fimbrias pluvialis elevabunt.

90. Celebrans benedictionen populo donabit, ut superius declaratum est.

91. Peracta benedictione, Diaconus assurget, recipiet a Celebrante Ostensorium, quod deponet in altari, conversum ex parte anteriore. Celebrans una cum Diacono genuflectet.

92. Celebrans assurget, et cum Subdiacono de altari de-

---

(1) V. notam ad num. 51.

scendet versus partem evangelii, ne tergum vertat Sacramento, Diaconus autem genuflexus manebit in suppedaneo.

93. Celebrans, quum descenderit ante altare, genua flectet in infimo gradu, Subdiaconus expediet velum humerale ac tollet ex humeris Celebrantis, ipsumque tradet Caeremoniario.

94. Genuflexo Celebrante cum Subdiacono ante altare, Diaconus assurget, genuflectet ad Sacramentum paullum a latere, ne tergum vertat Celebranti, et accedens ad medium altare convertet aliquantulum Ostensorium, quin id inclinet super altare. Sinistra deinde sumet custodiam, in qua reponenda sit s. Hostia, eamque aperiet dextera: tum eadem manu, aperta crystallo spherae, accipiet manubrio lunulam cum s. Hostia, eamque reponet intra custodiam, quam claudet: deinde custodiam ipsam super altare ponet, in medio corporali, dextera claudet crystallum Ostensorii, et sinistra collocabit ipsum extra corporale. Postea aperiet porticulam tabernaculi, intromittet illuc custodiam cum Sacramento, genuflectet ut ante, claudet tabernaculi porticulam, relinquet claviculam in altari, de suppedaneo descendet, et redibit ad dexteram Celebrantis.

95. Dum de altari Diaconus descendet, assurgent Celebrans et Subdiaconus, et cum eis consurgent clerici intorticia sustinentes ac thuriferarius, qui post benedictionem recipiet thuribulum (nisi forte iam retulerit in sacristiam, ut superius innuimus), et medius consistet inter clericos intorticia gestantes.

96. Quum Diaconus ad Celebrantis dexteram descenderit, genuflectetur ab omnibus. Caeremoniarius tradet biretum Celebrantis Diacono, et hic dabit Celebranti: idem Caeremoniarius deinde Diacono et Subdiacono bireta restituet.

97. Eodem ordine, quo demonstratum est in exitu, redibitur in sacristiam, et facta ad Crucem reverentia, Celebrans et Ministri paramentis suis, clerici autem reliqui superpelliceo exuentur.

ARTICULUS II.

De expositione privata et benedictione SS. Sacramenti.

1. Possemus super hoc dubio longam adoriri dissertationem, an licite permitti possit privata expositio SS. Sacramenti. Spartam hanc doctissime inter alios adornavit vir cl.mus Aloisius Gardellini, S. Rituum Congregationis Assessor, in suis Commentariis ad Instructionem Clementinam, § VI, n. 8 et seqq. Gardellini exemplum, praeter alios scriptores, secutus dissertissime pariter agit Sacerdos neapolitanus, Ioannes Baptista Gallo, in suo praeclaro opere, cui titulus: « La liturgia pratica. Napoli, nella tipografia del Vesuvio, 1854, Voll. 3 ». Si alicubi huiusmodi usus sensim sit inductus (1), videant Episcopi, qua ratione sit tollendus, vel saltem moderandus, si nimia in populo admiratio suscitetur. Quum omnino hac super re sileant rubricae, nobis sufficiat regulas nonnullas indicare, iuxta sapientissimam horum scriptorum doctrinam, quid in casu sit agendum, ut debita erga SS. Eucharistiam veneratio servetur.

2. Ab Episcopo Ordinario facultas habeatur, quae necessario requiritur, etiamsi ecclesia sit ab eius iurisdictione exempta.

3. Super altare, tempore expositionis, sex saltem cerei ardebunt (2). Super altaris mensa apponetur tabernaculi clavis, et explicabitur corporale, si cum sacra pyxide benedictio impertienda erit. In abaco eiusdem altaris apponetur liber pro orationibus, ac etiam velum humerale coloris albi, si benedictio, ut supra, erit donanda. In sacristia aderit stola coloris albi et superpelliceum cum bireto pro Sacerdote celebrante, superpellicea pro clericis inservientibus, intorticia duo et thuribulum cum navicula, et loco congruo focus cum igne in thuribulo apponendus.

4. Hora praestituta, dato signo cum campanis, et accensis cereis in altari et intorticiis in sacristia, praecedentibus

(1) Ex Decretis S. R. C., hodie legitimus evasit hic usus, ideo verbum « abusus » abstulimus; res tamen tota semper de iure Ordinariorum est.

(2) Romae, pluribus in ecclesiis, etiam bene ordinatis, quatuor satis esse iudicatur.

clericis cum thuribulo et intorticiis accensis (1), procedet Sacerdos, indutus superpelliceo et stola, ad altare, et aperiet ostiolum tabernaculi, et repetita genuflexione versus ostiolum, educet sacram pyxidem, quin eam e tabernaculo extrahat. Repetita genuflexione, descendet de altari, genuflectet utroque genu cum mediocri reverentia in infimo gradu (2), incensum in thuribulum iniiciet, SS.mum Sacramentum genuflexus thurificabit, et reddito thuriferario thuribulo, sacras praescriptas preces recitabit, quae oportet sint ab Episcopo vel ab eius Vicario approbatae et revisae.

5. Absolutis precibus, iterum in thuribulum incensum immittet, intonabit hymnum *Tantum ergo*, SS. Sacramentum thurificabit; et recitata oratione *Deus, qui nobis*, ascendet iterum ad altare, et facta genuflexione ostiolum claudet.

6. Si vero benedictio danda esset, post orationem apponetur ab uno ex clericis assistentibus velum humerale humeris Celebrantis, qui ascendet ad altare, et extracta sacra pyxide, eaque extremitatibus anterioribus veli humeralis omnino contecta, benedictionem adstantibus impertietur.

7. Reposita sacra pyxide in tabernaculo, et ostiolo tabernaculi eiusdem occluso, redibit cum clericis Sacerdos in sacristiam, ac sacras vestes dimittet.

---

(1) Thurificatio in hac functione omitti potest (S. R. C., n. 2957). Intorticia item non sunt necessaria.

(2) S. R. C., n. 4179, III.

Articulus III.

De expositione SS. Sacramenti pro quadraginta horarum oratione.

1. Ut functio haec regulariter procederet, editae a Summis Pontificibus identidem sunt dispositiones, quae simul collectae, iussu Clementis XII, die 1 Septembris 1731, publicatae sunt sub titulo *Instructionis Clementinae*, quae Romae tantum vim habet legis. Regulae in hac functione servandae deducentur ex ipsa Instructione Clementina, et penes Episcopum Ordinarium erit, ex toto aut ex parte sequi ea quae Summi Pontifices pro urbe Roma disposuerunt (1).

§ 1. *De iis quae sunt praeparanda.*

2. Ad externam ecclesiae portam appendetur tabella seu signum SS. Sacramenti, exornatum panno colorato ad indicandam expositionem. Idem signum suspendetur in proximis viis, praesertim si ecclesia remoto loco sita esset, ut significetur fidelibus, quod in proxima ecclesia adest expositum SS. Sacramentum.

3. Expositio fieri debet in altari maiore; ac si ecclesia valde spatiosa esset, non dedeceret, ut in aliquo altari laterali fieret, quemadmodum assolet in ecclesiis patriarchalibus Urbis.

4. Propter expositionem cooperietur principalis pictura altaris, et reliquae etiam, si proximae altari erunt: panni, quibus cooperientur picturae illae, non violaceo nec nigro colore, sed albo aut rubro, ac si fieri poterit, serici erunt. Eadem Instructio Clementina interdicit aulaea aut peristromata, in quibus imagines et historiae profanae pictae sint.

5. Super altari non disponentur Reliquiae Sanctorum, nec statuae aut hermae sive imagines ipsorum, ac ne figurae quidem animarum purgatorii. Non tamen excluduntur imagines Angelorum sustinentes candelabra seu fanalia cum candelis.

---

(1) Ecclesiae Urbis debent omnino Clementinam Instructionem observare, non attendentes, quae contra vel praeter eam hoc articulo dicit Auctor, quaeque extra Urbem tantum sustineri possunt, citra tamen Indulgentiarum et privilegii altarium beneficio, quod non servata forma Clementina evanescit.

Super ipsum altare statuetur thronus seu baldachinum coloris albi, et in basi aderit corporale, conveniens amplitudini basis ipsius, in qua collocabitur Ostensorium (1).

6. In quibus ecclesiis stabiliter positum in altari baldachinum erit, vel ciborium quatuor columnis sustentum, non est necesse ut apponatur thronus, sed satis erit in medio altari posita basis, in qua collocetur Ostensorium.

7. A lateribus throni super altari disponetur conveniens candelabrorum et fanalium numerus, cum candelis e cera, ut decora fiat expositio. SS. Sacramento exposito, ardebit semper nocte dieque numerus luminum e cera, constitutus ab Episcopo vel a synodo aut laudabili dioecesis consuetudine. Idem numerus noctu etiam ardebit, si nocte continuabitur expositio, et penes Episcopum erit, ecclesiis pauperibus facultatem facere substituendi nocte clausis portis partem luminum olei, loco cereorum (2).

8. Abusio intolerabilis esset, unum vel plura lumina post s. Hostiam ponere, ut lucida et splendens videretur.

9. Altare pallio albi coloris ornabitur, quodcumque sit officium quod celebretur. Gradus altaris cooperientur decenti tapeto.

10. Si in eodem altari cantabitur Missa pro expositione et repositione, praeparabitur scamnum pro Celebrante et Mini-

---

(1) Non potest probari usus (ac praestaret dicere abusionem) erigendi machinas enormes, siquidem praeterquam quod SS. Sacramentum maneret prorsus extra altare, periculum etiam esset incendii et ruinae. Peius autem esset, si ad statuendum Sacramentum super machina non posset commode ascendere Sacerdos; itemque si quod artificium adhiberetur, quo ascendere ac descendere ultro posset Ostensorium. Abusio illa tolli prorsus a Superiore ecclesiastico deberet. A.

(2) Reprobandus etiam videtur usus vulgo receptus, disponendi in altari magnum cereorum numerum, quorum minor pars accenditur, maior reservatur accendenda prima tantum noctis hora. Sapienter in hanc rem Card. Morozzo Episcopus Novariae, tractatu VIII, num. 21, de Sacris Caeremoniis (Novariae 1827, typograph. episcop. Iosephi Rosario) monet, *universa altaris lumina oportere ut ardeant tempore expositionis, quamvis plurima praeparata et disposita fuerint, eo quod singulis horis eadem semper adsit praesentia et maiestas SS. Sacramenti, quod adoratur: quocirca si propter circumstantias, in quibus versantur ecclesiae, nimium grave sentiatur dispendium satius erit cereorum numerum imminuere, quam unam tantum partem accensam relinquere.* Indecentius autem esset, si in magnifico cereorum ingentium apparatu interponerentur exiles candelae, quae iugiter in expositione arderent, ne consummentur cerei ad pompam praeparati, siquidem praeter indecentiam et parum observantiae erga SS. Sacramentum, sordide et avare id factum videretur. A.

stris, itemque abacus, quemadmodum traditum est cap. III, art. III, libri huius, de Missa solemni.

11. Praeparabitur etiam scamnum longum sine postergali, contectum panno rubri aut viridis coloris, ponendum super gradus altaris in commodum Sacerdotum, qui adorationi vacaturi sunt: aderunt etiam pulvini genibus supponendi et Breviaria. Huius rei causa, genuflexorium cum strato et pulvinis numquam praeparabitur, siquidem haec distinctio in ecclesia et in presbyterio adhibetur Summo Pontifici, Cardinalibus et Episcopis in ipsorum dioecesi tantum, iuxta Decretum Congregationis Caeremonialis. Pro laicis sacco indutis, qui ad adorationem invitabuntur, praeparabitur genuflexorium nudum, extra presbyterium, ex Decreto Concilii Romani, ii enim in functionibus solemnibus excludendi sunt e Sanctuario.

12. Item clericis superpelliceo indutis curae erit prospicere luminibus in altari ardentibus, nec permittendum est, ut laicus ullus, quamquam sacco indutus, ad altare accedat hoc officio functurus.

13. Deligentur plures Sacerdotes, qui superpelliceo et stola induti adorationem ante SS. Sacramentum per vicem agant. Ubi numerus sufficiens Sacerdotum clericorum colligi non poterit, supplebitur ab aliqua Confraternitate modo iam declarato, vel secus ut Episcopo videbitur.

14. Ad fores ecclesiae, nisi aderunt cancelli, applicabitur pannus densus, vel intra vel extra portam, dummodo tamen inter ostium et pannum intersit sufficiens spatium, ne de publica via prospiciatur Sacramentum in altari expositum.

15. Licebit obumbrare ecclesiae fenestras, praesertim quae proximae altari sunt, sed curabitur ne obscuritas eiusmodi sit, ut aliquod incommodum eveniat.

16. Si facultatem faciet Episcopus, ut portae ecclesiae pateant primis noctis horis, illuminetur ecclesia, ne obscuritatis et noctis praesidio quid mali oriatur.

17. Excludantur etiam ab ecclesia cuiuscumque generis quaestuantes, licet quaestus fieret pro expositione ipsa; distrahere enim id posset fideles, qui orare cum animi applicatione cupiunt.

18. Decenter etiam exornabuntur reliqua altaria, et in uno aliquantum remoto locabitur SS. Sacramentum intra tabernaculum, ut fideles, qui velint, possint ad sacram eucharisticam mensam facile accedere.

19. In Missis privatis toto expositionis tempore non sona-

bitur campanula ad elevationem, tantummodo, quum Sacerdos celebraturus e sacristia exibit, dabitur parvum signum campanula ad fores sacristiae appensa.

20. Donec erit expositio, non celebrabuntur Missae de requie, excepto die Commemorationis solemnis omnium defunctorum (1). Missae ritu Officii de die celebrabuntur, et adiicietur oratio de SS. Sacramento, post omnes orationes a rubrica praescriptas. Eadem commemoratio omittetur, quum Officium duplex erit primae aut secundae classis, et in Dominica Palmarum, in Vigilia Pentecostes et Natalis Domini. Dummodo non obstet ritus, licebit celebrare Missas votivas de SS. Sacramento, sine *Gloria* et sine *Credo,* et cum orationibus praescriptis, ut videre est tit. IX, *De orationibus,* in rubricis generalibus Missalis Romani.

21. Si ad maiorem solemnitatem fiet processio, tum pro expositione tum etiam pro repositione, non exibit de ecclesia, quae tamen si exigua fuerit, licebit processionem facere per plateam vel viam tantum ante ecclesiam, non vero per alias vagari. Hoc casu curabitur, ut via scopis mundetur et spargantur herbae virentes, ac processionis tempore claudentur tabernae eius viae.

22. Vespere expositionem praecedente triplex signum dabitur festivo omnium campanarum sono, videlicet ad *Salutationem angelicam,* ad dimidiam noctis horam, et ad primam horam noctis. Donec erit expositio, nocte dieque uniuscuiusque horae signum dabitur campana maiori.

23. Si nocturno tempore continuabitur adoratio, fiet clausis portis, et curabitur, ut tota nocte adsint Sacerdotes vel saltem aliqua Confraternitas, quae adorationem prosequatur, foemineo sexu semper excluso (2).

24. Quod si SS. Sacramentum reponetur vespere, et postridie summo mane rursus exponetur, Missae repositionis locus non erit, quoniam expositio finem habet vespertino tempore non matutino. Hoc casu, penes Episcopum erit praescribere, quae preces recitandae sint unoquoque vespere, et prae ceteris recitari possent Litaniae maiores cum *Pange, lingua,* et

(1) In colore violaceo (S. R. C., n. 3864, IV).

(2) Instituta Romae fuit, usque ab anno 1810, Archiconfraternitas Adorationis nocturnae SS. Sacramenti, cuius finis est, prosequi adorationem in noctem, in quibus ecclesiis fit expositio SS. Sacramenti. Haec Archiconfraternitas aggregat alias extra Urbem, iisque communicat sua privilegia a Summis Pontificibus concessa. A.

orationibus, post quas benedictio SS. Sacramenti impertietur, et reponetur ipsum in sua custodia. Mane autem exponi posset canendo *Pange, lingua,* tantum et orationem *Deus, qui nobis* etc.

25. Instructiones seu documenta deinceps tradentes, sequemur ex toto ecclesiarum Urbis consuetudinem.

§ 2. *Regulae servandae in Missis solemnibus occasione expositionis.*

26. Pro expositione et repositione SS. Sacramenti Missa solemnis de SS. Sacramento post Nonam cantabitur. In ecclesiis collegiatis, quae tenentur Missam conventualem peragere, suppleri non licet Missa praedicta, sed una vel plures Missae conventuales cantandae erunt, iuxta qualitatem Officii, postremo autem loco votiva de SS. Sacramento post Nonam, et etiam post Missam conventualem de feria et vigilia (1).

27. Missa votiva quum sit solemnis, celebranda erit cum *Gloria* et *Credo,* una tantum oratione, praefatione de *Nativitate* et evangelio S. Ioannis in fine, idque etiam si incidat in Dominicam, non solum pro ecclesiis collegiatis, sed etiam in aliis, quae non tenentur obligatione Officii, et consequenter ne Missae quidem seu Missarum conventualium.

28. Relate ad Missam solemnem *pro pace,* quae celebratur die medio, eadem regula servabitur, omittetur autem *Gloria* et *Credo,* praefatio erit communis vel de tempore, numquam de *Nativitate,* dummodo non dicenda esset ratione temporis; in fine autem evangelium S. Ioannis. In hac Missa adiungetur commemoratio SS. Sacramenti orationi Missae sub unica conclusione. Si celebranda erit in Dominica, dicetur *Credo* tantummodo, et praefatio de *Trinitate,* nisi dicenda esset altera de tempore, et in fine dicetur semper evangelium S. Ioannis (2).

29. Celebratio Missarum solemnium, quas innuimus, interdicitur nonnullis diebus, videlicet in omnibus Dominicis primae et secundae classis; diebus omnibus in quibus celebratur Officium primae et secundae classis, idque intelligi

(1) Non erit abs re monere, quod si expositio fiat quadragesimali tempore in una ex ecclesiis, quae tenentur obligatione Officii, recitandae sunt Vesperae post functionem expositionis, seu repositionis, nec recitatio Vesperarum adiungi poterit Missae feriali post Nonam. A.

(2) Circa praefationem cfr. Decr. S. R. C., n. 4116, II.

volumus, non solum pro festis Calendarii universalis, sed etiam peculiaris illius ecclesiae, in qua fiet expositio; in feria quarta Cinerum; in feriis secunda, tertia et quarta maioris hebdomadae; in tota octava Paschatis et Pentecostes; in vigiliis Natalis Domini et Pentecostes, et in tota octava Epiphaniae. Hisce itaque diebus celebrabitur Missa de Officio, quod fit in die, ac tantum orationi Missae adiungetur oratio seu Sacramenti seu pro pace, sub unica conclusione orationis secundae (1). Dicetur *Gloria* et *Credo*, vel etiam omittetur, iuxta ritum Missae: non dicentur plures orationes et collectae, etiamsi eas exposceret ritus diei (2); praefatio congruet cum ritu Missae, atque ita ultimum evangelium, quum hoc casu statuendum sit principium, quod nullam patitur exceptionem (3), nempe quum expositio sit functio votiva, quae nihil commune habet cum Officio, immutari nec potest nec debet ritus Missae, in qua adiungetur tantum commemoratio cum prima oratione, ut superius innutum est.

30. Quapropter notandum quoque illud occurrit, quod sonandum organis non est, si ritus id vetat, quod adhibenda sunt paramenta rubri coloris, paramenta violacea, planetae plicatae etc., ac reliqua omnia, quae ritus Missae requirit. Eodem modo Celebrans processionis causa induetur pluviali, quod congruat cum colore Officii, excepto velo humerali in processione et benedictione adhibendo, quod coloris albi semper erit. In casibus praedictis sonabitur organis tantum in functione, idest ubi Sacrum peractum erit.

31. Iuvat denique monere, quod in festis Purificationis, Cinerum, Palmarum et benedictione fontis in vigilia Pentecostes poterit functio fieri in alio altari ab expositionis altari remoto, si ampla erit ecclesia (4), sed omittenda prorsus erit processio candelarum sive palmarum, propter perturbationem, quam haec functio afferret adorationi SS. Sacramenti.

(1) Si Missa erit de Cruce, Passione, Pretioso Sanguine, SS. Corde Iesu, SS. Redemptore, ratione identitatis mysterii, non additur oratio SS. Sacramenti (S. R. C., n. 3924, IV).

(2) S. R. C., n. 3574, V. Feria IV Cinerum oratio supra populum non est omittenda (S. R. C., ibid.). Si festum I vel II classis venerit in Dominica, tunc commemoratio Dominicae fiet sub secunda conclusione, et dicetur eius evangelium in fine (S. R. C., ibid.).

(3) Exceptio reipsa habetur quoad orationes, ut diximus; et quoad evangelium vigiliae vel feriae occurrentis, quae in Missa non sunt commemorandae.

(4) S. R. C., n. 2621, IX, ait tantum: « si fieri debeat, vel deceat ut fiat, benedictio ».

32. Si ecclesia fuerit exigua, omittentur etiam praedictae benedictiones (1). Id intelligi volumus tantum si expositum erit SS. Sacramentum; si enim exponetur post earum functionum Missam, peragendae erunt antea functiones, quas innuimus.

§ 3. *De Missa pro expositione.*

33. Missa solemnis celebrabitur apud altare, in quo locum habebit expositio, dummodo non esset receptus usus eam cantandi in sacello chori, ut assolet in patriarchalibus, ac deinde in processionem afferendi SS. Sacramentum ad altare, in quo permanebit expositum. Si igitur apud supradictum altare celebretur, curabitur ut adsit Crux visibilis, tabellae secretarum seu chartae gloriae, et mensa sit prorsus vacua candelabris, vasis floreis aliisque similibus ornamentis. Ad Missam accendentur sex e candelis iis, quae propius Crucem positae sunt.

34. In abaco praeter ea quae in Missis solemnibus recensita sunt superius, cap. III, art. III, n. 9, preparabitur alterum thuribulum cum navicula, si fiet processio; velum humerale albi coloris pro Celebrante, si processio pro expositione fiet, siquidem in repositione adhibetur pro benedictione, quamquam processioni locus non esset; pluviale concolor paramentis, quibuscum cantabitur Missa; Ostensorium albo velo contectum; capsula cum hostia consecranda iam in lunula Ostensorii aptata; liber cum precibus et orationibus recitandis, tum pro Celebrante, tum etiam pro duobus cantoribus; stola concolor paramentis (2) pro Sacrista, si expositurus erit SS. Sacramentum, ut deinceps tradetur.

35. Plures hastae cum gossypio cerato seorsim ponentur ad accendendas altaris candelas, et brevis scala seu scamnum commodum ad conscendendum altare.

36. Apud abacum praeparabitur Crux processionalis; loco opportuno baldachinum albi coloris hastile, et quatuor lampades grandiores hastis infixae, si de ecclesia processio exierit; candelae et intorticia clero distribuenda. Haec omnia in promptu erunt, si locus erit processioni, secus pro expositione quatuor tantum clerici intorticia sustinebunt.

37. In sacristia, quemadmodum in aliis Missis solemnibus, paramenta praeparabuntur.

(1) V. notam ad num. praecedentem.

(2) S. R. C., 27 Maii 1911.

38. Missa solemnis cantabitur ritibus cap. III, art. III, praescriptis. Quod ad ritum Missae, observabitur quod paragrapho 2 huius articuli traditum est.

39. Ad offertorium, Subdiaconus, simul cum Calice, vel etiam Caeremoniarius, ad altare afferet capsulam cum hostia consecranda, quam Diaconus e capsula extrahet, ac ponet a latere in Patena, quam tradet celebranti pro oblatione. Celebrans autem, antequam hostiam Missae ponat in corporali, tollet de Patena hostiam in Ostensorio locandam, eamque ponet a sinistris in corporali, cavens ne manipulo deinceps contingat.

40. Duo pluresve clerici tempore debito accendent candelas altaris. Id fiet plus minusve sero pro quantitate cereorum, ideoque nulla statui potest certa regula. Aequum autem esset, ut omnes candelae ante elevationem essent in altari accensae.

41. Quum Celebrans, fragmenta colliget post s. Hostiae sumptionem, Caeremoniarius factis debitis genuflexionibus, vadet ad abacum, accipiet Ostensorium velo contectum, afferet ipsum ad altare, et statuet in latere epistolae, extra corporale.

42. Celebrans, postquam consummaverit Calicem, ponet ipsum in corporali versus partem evangelii, et Subdiaconus palla illum cooperiet. Deinde Diaconus et Subdiaconus genuflexionem conficient et locum mutabunt, videlicet Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram Celebrantis transibit.

43. Ministri ad latera Celebrantis quum venerint, cum ipso genuflexionem ad Sacramentum iterabunt. Diaconus Ostensorium deteget, velum ad abacum deferente altero ex acolythis, et ponet illud super corporale, quin ipsum inclinet, aperiet crystallum, accipiet lunulam cum s. Hostia, eamque ponet in Ostensorio, crystallum rursus claudet, et Ostensorium in medio corporali versus gradus candelabrorum collocabit, efficiens ut pars eius anterior Celebrantem respiciat. Hoc facto, Celebrans cum Ministris iterabunt genuflexionem. Chorus autem non genuflectet, sed stabit semper.

44. Posteaquam Celebrans cum Ministris genuflexionem confecerint, Diaconus ad laevam, Subdiaconus ad dexteram Celebrantis redibunt, et rursus genuflectent.

45. Subdiaconus Calicem deteget; Celebrans fragmenta colliget in loco, in quo fuerit Hostia Ostensorii, eaque intra

Calicem admittet; deinde, non abscedens de medio altaris, ablutionem et purificationem accipiet.

46. Ministri ex hoc momento advertant, quod omittenda sunt oscula usitata in tradenda aut accipienda re ulla a Celebrante.

47. Quum Celebrans ablutionem accipiet, Ministri genuflectent, Diaconus transferet Missale cum cussino seu legili in cornu epistolae, et Subdiaconus veniet in cornu evangelii, ad extergendum et cooperiendum Calicem.

48. Interea, si fiet processio, duo pluresve clerici accendent intorticia seu candelas, et cum debitis genuflexionibus eas distribuent clero, qui aderit in choro. Sic etiam siqua aderit Confraternitas, quae se processioni aggregabit, ordinabitur per ipsam ecclesiam. Duo thuriferarii ignem in thuribulis praeparabunt, ut cum ipsis et naviculis adsint sub finem Missae prope scamnum Celebrantis. Acolythi, postquam cum debitis genuflexionibus ampullas ad abacum retulerint, explicabunt pluviale super scamno Celebrantis.

49. Praesto erit apud abacum etiam clericus, superpelliceo indutus, qui Crucem processionalem gestabit. Clerici, qui curam gerent umbraculi hastilis, praesto erunt et ipsi ut illud afferant ante altare, vel ad ingressum presbyterii; aderunt alii quoque clerici, qui laternas hastis infixas gestabunt.

50. Celebrans, ablutione sumpta, genuflexionem faciet, manibus insistens altari; transibit in latus epistolae, ibique ex Missali leget ℣. *Communio.*

51. Subdiaconus exterget et cooperiet Calicem, ut in aliis Missis solemnibus, sed relinquet corporale in altari, siquidem super eo positum erit Ostensorium. Idem Subdiaconus advertat ut paullum recedat de medio altari, quum Celebrans cantabit *Dominus vobiscum.* Genuflectet in suppedaneo, Calicem coopertum accipiet, de altari descendet; rursus genuflectet in medio gradus infimi, deferet Calicem ad abacum, redibit ad altare seque post Diaconum locabit.

52. Celebrans quum legerit ℣. *Communio,* redibit ad medium altaris, genuflectet, altare osculabitur, convertetur ad populum versus partem evangelii, ne tergum vertat Sacramento, cantabit *Dominus vobiscum,* conversus ad altare genuflectet rursus, redibit in cornu epistolae, et orationem cantabit.

53. Diaconus sequetur Celebrantem, cum ipso genuflexionem faciet, quum venerit in medium, illamque iterabit rediens cum eodem in latus epistolae.

54. Postquam Celebrans cecinerit orationem sive orationes, redibit in medium cum Ministris, et genuflexionem simul conficient. Celebrans osculabitur altare, convertetur ad populum, ut supra, et cantabit *Dominus vobiscum*. Diaconus hoc tempore genuflectet, convertetur ad populum, ut Celebrans, et cantabit *Ite, missa est*. Quo cantu peracto, Celebrans cum Ministris genuflexionem iterabunt. Celebrans dicet orationem *Placeat* etc. Ministri autem venient in latera suppedanei, in quo genua flectent ad benedictionem Celebrantis.

55. Celebrans, completa praedicta oratione, osculabitur altare, dicet *Benedicat vos omnipotens Deus*, et loco inclinandi caput, genuflectet ad Sacramentum, convertetur ad populum ut ad *Dominus vobiscum*, benedictionem dabit, et quin compleat circulum ac repetat aliam genuflexionem, convertetur versus partem evangelii, recitabit ultimum evangelium, cuius initio se signabit, non vero altare, et ad *Et Verbum caro factum est* genuflectet Sacramentum versus.

56. Completo ultimo evangelio, Celebrans cum Ministris genuflectent in suppedaneo, et descendent in planum, * ibi duplicem genuflexionem facient, et ibunt ad scamnum, ubi iam praesto erunt acolythi. Ibi convertent tergum scamno, ne vertant Sacramento; Ministri manipulos deponent, adiuvantibus acolythis, qui statim ad abacum redibunt, Celebrans autem, dimissa planeta et manipulo, induetur pluviali, adiuvante Caeremoniario.

57. Hoc tempore, Sacrista de altari tollet Crucem, tabellas secretarum et Missale cum legili, eaque omnia in abaco deponet.

58. Postquam Celebrans pluviale sibi induerit, se sistent ante eum duo thuriferarii, alter post alterum. Diaconus ministrabit incensum sine osculis, et Subdiaconus sustinebit elatam fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, qui sine benedictione incensum in thuribula iniiciet.

59. Interea ordinabitur processio, de qua inferius sermo erit.

60. Acolythi cum candelabris, et clericus, qui medius inter eos gestabit Crucem, simul ac paratus pluviali Celebrans erit, pergent in aditum presbyterii seu sacelli, quo iam delatum erit baldachinum, et hastae traditae fuerint octo Sacerdotibus, vel aliis huic officio delegatis.

61. Celebrans, postquam incensum, ut supra, in thuribula iniecerit ante scamnum, non ante altare, cum Ministris sustinentibus fimbrias pluvialis, ante altare procedet, ibique genuflexionem utroque genu faciet in pavimento, deinde assurget, et cum iis in gradu infimo genibus incumbet.

62. Thuribulum a Diacono accipiet, ac triplici ductu SS. Sacramentum thurificabit. Diaconus receptum a Celebrante thuribulum restituet thuriferario. Remanebunt duo thuriferarii in lateribus altaris, ut se deinde collocent in ordinem processionis. Diaconus Celebrantis humeris imponet velum humerale album, quod illi Subdiaconus ante pectus alligabit. Celebrans manus suas extremitatibus anterioribus veli humeralis cooperiet.

63. Diaconus ascendet ad altare, genuflexionem in suppedaneo uno tantum genu efficiet paullum versus partem epistolae, ne tergum vertat Celebranti, assurget. Ostensorium accipiet, dexteram ponens ferme infra radiorum spheram, sinistram infra pedem, convertetur, et Ostensorium tradet Celebranti, * in ora suppedanei genuflexo, advertens, ut partem anteriorem illius ad se convertat.

64. Celebrans inclinationem faciet, manibus velo contectis accipiet Ostensorium, dexteram ad nodum applicans, sinistram ad pedem, et assurget. Exspectabit dum Diaconus genuflectat et Sacramentum adoret, quo facto, ascendens suppedaneum, ad populum convertetur. Diaconus et Subdiaconus, dum ad populum cum Celebrante convertentur, meminerint locum suum servare, videlicet prior a dexteris, alter a sinistris Celebrantis.

65. Statim ac Celebrans conversus ad populum erit, duo cantores intonabunt *Pange, lingua*, et processionis initium fiet.

66. Processionis tempore pulsabuntur festivo more omnes ecclesiae campanae, et sonabunt etiam aliae ecclesiarum proximarum, si processio de sua ecclesia egressa, prope alias ecclesias transibit.

67. Processio instruetur ordine sequenti. Praeibit Confraternitas laicorum; unus e confratribus gestabit Crucifixum forma diversa a Cruce cleri, et a lateribus eius incedent duo aut quatuor confratres cum intorticiis accensis: sequentur bini reliqui confratres, et ultimi incedent officiales sive hetaeriarchae, qui ipsam Confraternitatem repraesentant, quibus etiam in propria ecclesia interdicitur sequi baldachinum, quandoquidem locus iste ad ecclesiasticas dignitates tantummodo spectat: si Confraternitati suus erit Cappellanus, et sit in more positum, ut ipse Confraternitatem sequatur, ibit post officiales sive hetaeriarchas indutus superpelliceo. Eadem regula ser-

vabitur, si plures aderunt Confraternitates, quoniam unaquaeque separatim ab altera ordine iam declarato incedet.

68. Post Confraternitatem procedet Crux cleri gestata a Subdiacono vel a clerico superpelliceo induto inter duos acolythos, sustinentes candelabra cum candelis accensis. Sequentur cantores, induti superpelliceo, qui cantabunt hymnum *Pange, lingua*, concentu musico vel simplici canendi modo. Monendi autem sunt, quod post ℣. *Verbum caro* resumendus est cantus hymni ex altero ℣. *Nobis datus*, etc. Deinde qui de clero sunt, omnes bini incedentes, digniores autem seu seniores propius Celebrantem; unusquisque manu sustinebit candelam vel intorticium et biretum; qui dextrorsum incedent, gestabunt candelam dextera, et biretum sinistra, qui sinistrorsum, candelam sinistra, biretum dextera sustinebunt. Eadem regula servabitur a Confraternitate, et confratres extensam pectori applicabunt manum vacuam.

69. Duo thuriferarii post eos leviter agitantes thuribula ut SS. Sacramentum adoleant; prior thuriferarius, dextrorsum, sustinebit thuribulum sinistra, alter, sinistrorsum, dextera thuribulum sustinebit. Postremo incedet Celebrans sub baldachino, gestans SS. Sacramentum, et Ministri a lateribus fimbrias pluvialis eius elatas sustinebunt. Hastas baldachini gestabunt digniores cleri vel Nobiles, ut praescribitur a Caeremoniali Episcoporum, regula inferius tradenda, ubi de processione Corporis Christi peragetur.

70. Si processio de ecclesia exibit, quatuor clerici a lateribus baldachini gestabunt laternas grandiores cum candelis accensis intus, hastis infixas. Sequentur baldachinum Praesules, si aderunt, palliolo induti ac etiam rocheto, si eius usu gaudebunt.

71. Processio dirigetur in mediam ecclesiam, si egredietur foras per plateam aut viam adiacentem, sin de ecclesia non egredietur, dirigetur ad dexteram, et per medium ad altare primarium redibit.

72. Reversa ad altare processione, Crux Confraternitatis cum gestantibus intorticia, subsistet extra presbyterium, versus partem sinistram ingressus, et tum qui gestabit Crucem, tum qui sustinebunt intorticium, stabunt semper: reliqui confratres disponentur circum balaustrium extra presbyterium, ibique flectent genua.

73. Acolythi deponent candelabra in abaco, et clericus gestator Crucis reponet illam loco quo praeparata fuerit.

74. Clerus sine ulla reverentia aut genuflexione ad altare redibit ad sua subsellia. Cantores duo libros precum de abaco accipient, quas deinde cantabunt progressi in medium presbyterium, ut deinceps docebitur.

75. In aditu presbyterii subsistent delatores baldachini, quod recipietur a duobus clericis, et referetur quo loco erat praeparatum.

76. Uterque thuriferarius consistent, stantes hinc inde a lateribus altaris. Celebrans, quum ante altare venerit, stabit; Diaconus genuflectet ante eum, in plano, Sacramentum adorabit, recipiet, ac assurget: exspectabit autem donec Celebrans unico genu adoret illud; tum ascendet ad altare, et Sacramentum in throno praeparato exponet. Interim Celebrans in genua super infimo gradu procumbit (1).

77. Si non ita facile posset Diaconus ad altare ascendere ut Sacramentum exponat, relinquet ipsum in altari, genuflectet ut antea, et redibit ad dexteram Celebrantis, ubi flectet genua. Sacrista, stola collo imposita, accipiet Sacramentum, et in throno exponet.

78. Subdiaconus Celebranti expediet velum humerale, quod de humeris eius detrahetur a Caeremoniario, et ad abacum referetur.

79. Sacramento exposito, cantores intonabunt *Tantum ergo*, etc., post illa verba *Veneremur cernui*, ad quae omnes inclinabunt se, Celebrans cum Ministris consurget, ac sine benedictione incensum demittet in unum ex thuribulis ipsi obiectum a thuriferario stante: Diaconus ei ministrabit incensum, et Subdiaconus fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit. Deinde Celebrans rursus genuflectet cum Ministris, et accepto a Diacono thuribulo, triplici ductu SS. Sacramentum thurificabit.

80. Statim ac thurificatum fuerit Sacramentum, duo thuriferarii simul ante altare genuflexionem duplicem efficient, et proficiscentur in sacristiam ad deponenda thuribula, quibus in hac functione opus amplius non est.

81. Completo cantu hymni *Tantum ergo*, cantores duo genuflexi in medio choro seu presbyterio, Litanias cantabunt (2).

(1) S. R. C., n. 4198, XIII XIV.

(2) Notandum, quod Litaniis, seu quae vocantur Sanctorum seu de beata Virgine, vetitum est alios versiculos addere, ut saepius declaravit S. Congregatio Rituum, sequens praescriptiones Constitutionum Pontificiarum de libris liturgicis. A.

Chorus et adstantes ad Litanias respondebunt. Caeremoniarius accipiet librum, ex quo deinde leget Celebrans, eumque apud se retinebit.

82. Post Litanias, Celebrans elata voce cantabit *Pater noster*, reliqua secrete recitabuntur, deinde rursus elata voce *Et ne nos inducas*, etc. Postea cantores intonabunt psalmum *Deus, in adiutorium*, etc., et in fine huius psalmi Caeremoniarius librum tradet Diacono, qui simul cum Subdiacono illum sustinebit ante Celebrantem. Poterit etiam ipse sibi Celebrans sustinere librum, si commodius ei videbitur.

83. Post psalmum Celebrans tono feriali cantabit versiculos, ad ℣. *Dominus vobiscum* assurget, et orationes praescriptas eodem tono cantabit. Notandum autem, quod in urbe Roma praestitutae sunt orationes propriae, quibus aliam ullam adiungere fas non est, quemadmodum iubet Instructio Clementina. Quamobrem temere quidem nonnulli addunt vel addi iubent Collectas, quas pro temporum ac circumstantiarum varietate praescribere Superior in Missis solet. Post orationes Celebrans in genua procumbet, cantabit ℣. *Domine, exaudi orationem meam*, cantores alterum ℣. *Exaudiat nos*, etc., ac Celebrans submissa voce adiiciet ℣. *Fidelium animae*, etc. Diaconus recipiet et dabit librum Caeremoniario, qui reponet eundem in abaco, et bireta Celebrantis ac Ministrorum accipiet.

84. Clerus brevi tempore morabitur orans. Duo pluresve clerici candelas seu intorticia a clero recipient, et exstinguent.

85. Innuente Caeremoniario, acolythi consurgent, candelabra sument, procedent ante altare, genuflexionem duplicem conficient, et de choro seu presbyterio discedent. Clerus sequetur acolythos, omnesque, ut supra, genuflectent bini: Celebrans et Ministri ad nutum Caeremoniarii consurgent, genuflexionem in pavimento exsequentur, ut supra, et sequentes clerum discedent: Diaconus biretum tradet Celebranti, Caeremoniarius, Diacono et Subdiacono, qui caput cooperient, quum extra conspectum SS. Sacramenti pervenerint.

86. Eodem, ordine ac pro Missis solemnibus tradito, redibit clerus in sacristiam, ibique Celebrans et Ministri sacra indumenta dimittent.

87. Postquam Celebrans ex altari profectus erit, discedet etiam cum debito ordine Confraternitas. Duo clerici ante altare praeparabunt scamnum cum pulvinis, loco genuflexorii adhibendum, et adorationis principium fiet. Sacerdotes singulis horis adorationem peracturos comitabitur ad altare clericus

aliquis, qui in sacristiam reducet alteros iam adoratione functos (1). Quaeque pro functione adhibita fuerint a clericis ex abaco tollentur et in sacristiam referentur.

88. Quod si processioni locus non esset, observanda sunt quae sequuntur.

89. Celebrans postquam pluviali indutus erit, medius inter Ministros ad altare procedet, genuflexionem utroque genu in pavimento conficiet, deinde assurget, et in gradu infimo genua flectet. Tunc de sacristia exibunt thuriferarius cum thuribulo et navicula, ac quatuor clerici cum intorticiis accensis, qui facta duplici genuflexione, et sine reverentia aut inclinatione mutua, in genua procumbent ante altare. Thuriferarius a latere altaris consistet. Clerus in choro genibus insistet. Interea Diaconus vel etiam Sacrista in throno ponet Ostensorium cum SS. Sacramento. Ad *Tantum ergo* incensum demittetur in thuribulum et SS. Sacramentum, ut supra dictum est, thurificabitur. Postea eodem ordine canentur Litaniae, quibus absolutis, quatuor ii clerici cum intorticiis consurgent, genuflexionem conficient, et in sacristiam redibunt. Postremo clerus ordine iam innuto e choro proficiscetur.

§ 4. *De Missa pro Pace.*

90. Altero post expositionem die, qui dies medius vulgo appellatur, cantabitur Missa *pro Pace*, ut praescribit supra nominata Instructio Clementina. Quum cantanda haec erit quumque substituenda erit Missa de Officio, quod incidit in diem, iam dictum est huiusce articuli n. 26 et seqq. Missa erit votiva solemnis, et adhibebuntur paramenta coloris violacei. Cantabitur apud altare laterale, non vero in quo asservabitur Sacramentum in tabernaculo inclusum. Ritus pro Missa solemni praescripti servabuntur, ac tantum a campanula pulsanda ad elevationem abstinebitur (2).

§ 5. *De Missa pro repositione.*

91. Cantabitur Missa solemnis in altari, in quo expositum erit SS. Sacramentum, et stabitur ritibus praescriptis cap. III, art. III, huius libri, § 6, de Missa solemni ante SS. Sacramentum expositum, quem ad locum, ne frustra eadem repetamus, illos

(1) Confer quae diximus lib. I, tit. I, cap. II, § 20, num. 215. A.

(2) A rubricis sonus campanulae in Missa solemni numquam praescribitur, sed non videmus cur, admissa consuetudine pro aliis, prohibendum sit ratione expositionis, in casu, cum agatur de Missa publica, et quidem cum cantu.

remittimus quibus negotium dabitur hanc functionem moderandi. Excipitur tantum casus, in quo mos esset cantandi Missa in alio altari, ut fit in patriarchalibus Urbis; quod si fieret servabuntur ritus pro Missa solemni praescripti, et Sacro peracto, clerus cum Celebrante et Ministris in processionis ordinem veniet ad altare, in quo expositum erit. SS. Sacramentum, ut functio compleatur.

92. Notandum autem quod super abaco praeparandae sunt res omnes superius notatae pro expositione, excepto Ostensorio, sed insuper aderit capsula vel pyxis, qua reponatur Sacramentum, et clavis ciborii seu tabernaculi, intra quod praeparatum iam erit corporale vel palla. Si tabernaculo altare careret, praeparabitur velum album, ad contegendum Sacramentum.

93. In Missa ad elevationem non pulsabitur campanula, sive in altari in quo fit expositio sive in alio celebretur (1).

94. Absoluta Missa solemni, Celebrans cum Ministris ad scamnum veniet, induetur pluviali, redibit ante altare, et canentur Litaniae cum precibus usque ad totum ℣. *Domine, exaudi orationem* etc.

95. Quum Celebrans apud scamnum erit, ut induatur pluviali, Sacrista tollet de altari Crucem, si posita ibi fuerit, tabellas secretarum, legile cum Missali, quod reponet in abaco et super altare deferet corporale, claviculam tabernaculi et capsulam vel pyxidem ad reponendum Sacramentum, vel etiam velum album quo illud contegatur, ut deinceps declarabitur.

96. Dum canentur Litaniae, distribuentur clero intorticia seu candelae, duo thuriferarii praeparabunt thuribula, et cum ipsis praesto erunt ad altare; sic apud abacum aderit clericus gestaturus Crucem. Monebitur Confraternitas, ut ordinata et disposita sit in ecclesia, saltem sub Litaniarum finem. Clericis etiam curae erit afferre baldachinum hastile, et infixas hastis laternas cum candelis accensis, si processio extra ecclesiam egredietur.

97. Quum cantatus erit versiculus praedictus *Domine, exaudi* etc., ante orationes, assurget Celebrans cum Ministris, et incensum in bina thuribula sine benedictione iniiciet; Diaconus ei ministrabit incensum, et Subdiaconus fimbriam dexteram pluvialis attollet. Rursus Celebrans cum Ministris genuflectet; Diaconus thuribulum unum tradet Celebranti, qui

(1) Vide notam ad n. 90.

triplici ductu Sacramentum thurificabit. Interea, quo modo superius notatum est, processio in ordinem disponetur.

98. Postquam Celebrans thuribulum Diacono et hic thuriferario reddiderit, Diaconus velum humerale album Celebrantis humeris imponet, et Subdiaconus ei ante pectus alligabit.

99. Diaconus ascendet super altare, et de throno accipiet SS. Sacramentum. Si hoc fieret a Sacrista, hic ponet Ostensorium super altare, et Diaconus inde accipiet ipsum ac tradet Celebranti, et processionis initium fiet, ut descriptum est superius, num. 60 et seqq.

100. In reditu processionis ad altare, Confraternitas in ordinem disponetur, ut innuimus, extra presbyterium, clerus ad sua subsellia redibit, et Diaconus acceptum a Celebrante Sacramentum ponet in altari, genuflectet, et revertetur ad dexteram Celebrantis. Tunc duo cantores intonabunt *Tantum ergo* etc., incensum in thuribulum iniicietur, et Sacramentum thurificabitur.

101. Hac thurificatione completa, thuriferarii simul genuflexionem duplicem facient ante altare, et in sacristiam referent thuribula, quibus in hac functione locus amplius non est.

102. Post illa verba *Genitori Genitoque* etc., cantabitur ℣. *Panem de coelo* etc., cui adiungetur *Alleluia*, tempore paschali, et in festo atque octava Corporis Domini. Assurget Celebrans, et omittens *Dominus vobiscum*, cantabit omnes orationes praescriptas post preces, quibus absolutis, rursus genuflectet, cantabit ℣. *Domine, exaudi* etc., cantores alterum ℣. *Exaudiat nos*, et Celebrans adiiciet submissa voce *Fidelium animae* etc.

103. Diaconus velum humerale album Celebranti rursus imponet, eique ante pectus alligabit Subdiaconus. Tum Celebrans una cum Ministris ad altare ascendet, ac benedictionem SS. Sacramenti donabit, eadem ratione ac decriptum est cap. I, tit. II, libri I, § 7, n. 122. Celebrans cum Ministris de altari descedet, genua flectet in gradu infimo, et Caeremoniarius Celebrantis humeris detrahet velum humerale, a Subdiacono expeditum. Caeremoniarius velum referet ad abacum, et Celebrantis ac Ministrorum bireta accipiet.

104. Diaconus iterum ad altare ascendet, genuflexionem faciet, aperiet capsulam vel pyxidem, quam ponet super corporale, convertet aliquantulum Ostensorium, quin inclinet ipsum super corporale, aperiet crystallum, extrahet lunulam cum s. Hostia, quam ponet in capsula vel pyxide, et operculo claudet; crystallum quoque claudet Ostensorii, quod extra

corporale ponet a latere altaris, aperiet tabernaculum seu ciborium, intus reponet Sacramentum, genuflectet, porticulam claudet tabernaculi, et rediens ad dexteram Celebrantis flectet genua.

105. Si altare careret tabernaculo, Diaconus, reposito Sacramento in capsula vel pyxide, ponet ipsam in medio corporali, et cooperiet velo albo; tum iterata genuflexione, ad Celebrantis dexteram redibit.

106. Hoc tempore, a duobus pluribusve clericis recipientur et exstinguentur expedite intorticia vel candelae in processione gestatae.

107. Statim ac a Diacono clausa erit porticula tabernaculi, consurgent acolythi, candelabra accipient, et proficiscentur extra chorum seu presbyterium versus sacristiam; clerus sequetur acolythos, et ultimo loco Celebrans cum Ministris, qui facta ad Sacramentum genuflexione, accipiet biretum a Diacono cum osculis, et caput cooperiet: idipsum facient Ministri, qui biretum accipient a Caeremoniario.

108. Ordine saepius innuto redibitur in sacristiam, ubi Celebrans et Ministri sacra indumenta dimittent.

109. Quum discesserit clerus, proficiscetur etiam cum ordine debito Confraternitas.

110. A duobus clericis exstinguentur altaris candelae. Si opportuna fuerit hora, aequum esset, ut functionem sequeretur Missa lecta, celebranda in altari expositionis, consummandi causa s. Hostiam ibi conditam post benedictionem. Si tabernaculum non adesset, transferetur statim ad altare, in quo asservari solet Sacramentum, methodo superius tradita. cap. IV, art. I, n. 16 et seqq.

111. Si processioni locus non erit, servabitur methodus sequens:

112. Celebrans, postquam pluviale sibi induerit, procedet ante altare, et canentur Litaniae cum precibus, usque ad totum ℣. *Domine, exaudi* etc. Sub finem Litaniarum, quatuor clerici et thuriferarius afferent intorticia et thuribulum, ut supra dictum est. Post indicatum versiculum cantabitur *Pange, lingua*, ac sine intermissione *Tantum ergo*, thurificabitur Sacramentum, ac deinde Celebrans cantabit orationes praescriptas, non praemittens *Dominus vobiscum*. Post ℣. *Fidelium animae* etc., imponetur Celebranti velum humerale album, Diaconus vel Sacrista accipiet de throno Ostensorium, dabitur benedictio, eadem ratione ac superius descriptum est.

CAPUT V.

DE PROCESSIONIBUS

ARTICULUS I.

De processione cum SS. Sacramento in III cuiusque mensis Dominica.

1. Antiquissimus ecclesiarum cathedralium et parochialium usus est, in tertia uniuscuiusque mensis Dominica processionem cum SS. Sacramento peragere, quae consuetudo et mos laudabilis a Summis Pontificibus Martino V et Paulo III sancitus est, qui multas Indulgentias concesserunt fidelibus, hac occasione SS. Sacramentum comitantibus; ut videre est in Notificatione V Benedicti XIV, num. 7.

2. In quibusdam ecclesiis, exponi solet SS. Sacramentum, et cantatur Missa, qua peracta, celebratur processio. In aliis autem consecratur s. Hostia in Missa solemni, post quam in processionem defertur. Quum de peculiaribus usibus agatur, videtur, unicuique ecclesiae licere suam servare consuetudinem. Trademus autem instructiones pro ratione secundo loco innuta, videlicet de modo in processione deferendi SS. Sacramentum sine expositione, qui usus generaliter servatur in ecclesiis cleri saecularis.

3. Missa conventualis celebrabitur post Nonam, siquidem officium terminatur processione. Cantabitur Missa de Officio eius diei, cui addetur commemoratio SS. Sacramenti post omnes commemorationes a rubrica praescriptas.

4. Processio fiet intra ecclesiam, vel si ecclesia fuerit exigua, poterit exire extra ipsam et circumire adiacentem plateam. Processio complebitur ad ipsum chori altare, in quo Missa cantata fuerit, vel ad aliud altare in quo asservabitur SS. Sacramentum.

5. Non erit abs re monere, quod haec processio omitti solet, quum mense eodem alia similis processio celebratur, ut feria quinta in Coena Domini, in festo Corporis Christi,

quumque SS. Sacramentum pro oratione quadraginta horarum cum processione exponitur.

6. Quoniam haec functio similis est processioni quae fit pro quadraginta horis, et feria quinta in Coena Domini, et in festo Corporis Christi, quaedam breviter indicabimus in commodum eorum, qui illam erunt directuri.

§ 1. *De iis quae sunt praeparanda.*

7. Res omnes, quae pro Missa solemni opus sunt, in abaco praeparabuntur: praeterea pluviale coloris respondentis officio ac velum humerale album in processione adhibendum a Celebrante, si color paramenti esset ruber aut viridis vel violaceus: alterum thuribulum cum navicula pro processione: Ostensorium albo velo contectum: hostia consecranda, iam aptata in lunula et reposita in capsula operculo clausa: libellus pro oratione *Deus, qui nobis* etc. post processionem, et clavicula tabernaculi.

8. Apud abacum aderunt candelae sive intorticia clero distribuenda processionis causa, et Crux processionalis.

9. Extra cancellos seu balaustrium aderit baldachinum album hastile, et laternae cum candelis impositae hastis, si processio de ecclesia exibit.

10. Si processio absolvetur ad alterum altare, praeparabuntur ibi sex candelae in candelabris maioribus accendendae, corporale extensum in mensa altaris, clavicula tabernaculi, et libellus orationis, ut supra dictum est.

11. Si Confraternitas SS. Sacramenti exstabit, quae in processione SS. Eucharistiam comitetur, monebitur ut adsit in ecclesia cum suetis insignibus, sub finem Missae solemnis.

§ 2. *In functione.*

12. Missa cantabitur ritu praescripto.

13. Ad offertorium Subdiaconus una cum Calice, vel Caeremoniarius, afferet ad altare capsulam cum hostia pro processione, quae a Diacono superponetur Patenae, a Celebrante offeretur simul cum altera, ac deinde ponetur super corporale a sinistris ipsius Celebrantis, et aliquantulum versus Calicem.

14. Post *Agnus Dei,* pace donata clero, candelae sive intorticia in choro distribuentur, propter processionem.

15. Ad communionem Celebrantis, Caeremoniarius perget ad abacum, accipiet Ostensorium velo contectum, cum debitis genuflexionibus illud afferet ad altare, et collocabit in latere epistolae, prope corporale.

16. Celebrans Calicem post sumptionem in corporali ponet versus cornu evangelii, et Subdiaconus palla cooperiet.

17. Ministri genuflectent, et locum commutabunt, videlicet Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram Celebrantis venient, ibique simul cum Celebrante genuflectent.

18. Diaconus Ostensorio detrahet velum, quod ab acolytho aliquo referetur ad abacum, accepto Ostensorio, aperiet crystallum, et Ostensorium ponet super corporale, quin illud inclinet: lunulam deinde cum s. Hostia accipiet eamque ponet in Ostensorio, crystallum claudet, et Ostensorium cum Sacramento statuet in medio corporali, paullum versus partem posteriorem altaris.

19. Celebrans cum Ministris genuflexionem conficient, et Diaconus ad sinistram, Subdiaconus ad dexteram Celebrantis redibunt, et Missa continuabitur, ritu inferius indicato, feria quinta in Coena Domini, relate ad genuflexiones, ad benedictionem, ad ultimum evangelium.

20. Sub finem Missae aderunt apud abacum duo clerici cum thuribulis et cum naviculis.

21. Data a Celebrante benedictione, ordinabitur processio, si clerus fuerit valde numerosus.

22. Sacro peracto, Celebrans cum Ministris genuflexionem in suppedaneo conficient, de altari a latere descendent,* in plano genuflexionem duplicem facient, pergent ad abacum, ubi Ministri deponent manipulos, Celebrans autem dimissa planeta et manipulo induetur pluviali, ibique stans incensum in bina thuribula sine benedictione iniiciet.

23. Redibit Celebrans cum Ministris ante altare, et facta in pavimento genuflexione duplici, genua flectent in infimo gradu: Celebrans, accepto a Diacono thuribulo, SS. Sacramentum incensabit.

24. Tum Diaconus velum humerale Celebrantis humeris imponet.

25. Diaconus ascendet ad altare, cum debitis genuflexionibus accipiet SS. Sacramentum, quod tradet Celebranti,* in ora suppedanei genuflexo, et hic assurgens convertetur ad populum; cantores autem canere incipient *Pange, lingua.*

26. Processio dirigetur ad dexteram, seu versus partem

evangelii, et redibit versus partem epistolae, ac si de ecclesia exibit * recta ibit ad portam, et extra ipsam tenebit partem dexteram, ut supra.

27. Ordo autem sequens servabitur: Confraternitas SS. Sacramenti cum suis insignibus, et fratres incedent bini, sustinentes candelas accensas: clavigeri ecclesiae, si erit cathedralis: Crux cleri gestata a clerico induto superpelliceo, qui medius ibit inter acolythos candelabra gestantes: cantores, qui alternatim cum clero cantabunt hymnum *Pange, lingua:* deinde bini omnes, qui de clero sunt, ac si ecclesia fuerit collegiata vel cathedralis, incedent clerici Seminarii, tum Beneficiarii seu Mansionarii, postremo Canonici et Dignitates. Post clerum incedent duo thuriferarii cum thuribulis, Celebrans gestans SS. Sacramentum sub umbraculo medius inter Diaconum et Subdiaconum, qui fimbrias eius pluvialis sustinebunt, et cum ipso alternatim recitabunt hymnos et psalmos. Hastas umbraculi gestabunt seniores confratrum, et ipsis absentibus, digniores cleri, prout disponit Caeremoniale Episcoporum, lib. I, cap. XIV, num. 4.

28. Processionis tempore, festivo more sonabunt ecclesiae campanae, et in processione sonabitur etiam organis, quamquam in Missa non licuisset, pro ritus qualitate.

29. In reditu processionis ad altare, locum quisque suum in choro occupabit, vel si processionis finis fieret apud altare a chori altari diversum, disponetur clerus circa balaustrium vel in ambitu sacelli, in unum aut plures ordines iuxta numerum ipsius.

30. In aditu presbyterii removebitur umbraculum, et Celebrans, quum venerit ante altare, Sacramentum tradet Diacono, qui illud ad altare deferet, ac ponet in media mensa cum debitis genuflexionibus, eodem modo ac supra, cap. IV, articulo III, n. 76 et seqq. dictum est.

31. Cantabitur *Tantum ergo*, et Celebrans thurificato Sacramento ac recitata oratione, ascendet ad altare, et benedictionem impertietur.

32. Diaconus SS. Sacramentum in tabernaculo reponet, et clerus cum Celebrante et Ministris redibunt in sacristiam, sacrisque paramentis exuentur.

Articulus II.

De aliis processionibus.

1. Praeter processiones in festo Purificationis B. Virginis, Dominica Palmarum, in Coena Domini, in Litaniis maioribus minoribusque, et in solemnitate SS. Corporis Christi, de quibus propriis locis peragemus, sunt et aliae processiones in Rituali Romano indicatae, videlicet: ad petendam pluviam, ad postulandam serenitatem, ad repellendas tempestates, tempore penuriae et famis, tempore mortalitatis et pestis, tempore belli, et illa etiam pro quacumque tribulatione.

2. Processiones huiusmodi indicendae sunt ab Episcopo ordinario, vel a Vicario generali, nomine Episcopi.

3. Quod ad ritum in ipsis servandum, satis perspicua est dispositio Ritualis Romani; ibi enim legitur: « aguntur omnia, ut in Litaniis maioribus... omnia fiunt ut in Litaniis maioribus » aut alia similis elocutio.

4. Quocirca, quin frustra eadem repetamus, quum detur occasio celebrandi aliquam ex praedictis processionibus, servabitur methodus praescripta in Litaniarum processione, et pro circumstantiis variabuntur preces post Litanias praescriptae, atque in Litaniis addentur etiam versiculi praestituti in Rituali ad titulos respectivos.

5. Quod ad alteram processionem *pro gratiarum actione*, servabitur generatim eadem methodus, sed paramenta Celebrantis et Ministrorum erunt albi coloris, neque cantabitur antiphona *Exaudi nos, Domine* etc., antequam principium fiat processionis, neque canentur per viam Litaniae, sed hymnus *Te Deum* et psalmi indicati et praescripti in Rituali.

6. In processione pro translatione solemni sacrarum Reliquiarum insignium; quum non frequenter detur occasio ipsam peragendi, et opus sit auctoritate Episcopi pro identitate et authenticitate ipsarum Reliquiarum, penes eum etiam erit statuere methodum servandam, quum apud multos scriptores liturgicos indicetur, quae accommodanda etiam erit diversis circumstantiis uniuscuiusque loci.

7. Solent etiam in quibusdam locis celebrari processiones

in festo Sancti Patroni, vel alius Sancti, qui magna a populo religione colitur.

8. In hac processione anteibunt Confraternitates, sequentur Regulares, postremo clerus saecularis, ordine declarato in processione solemni Corporis Domini. Aequum esset, ut unusquisque ferret candelam sive intorticium accensum. Clerus autem, quamquam ad cathedralem pertineret, non induetur paramentis sacris, quae praerogativa tantum est processionis Corporis Domini, et capite bireto cooperto incedet. Aderit Celebrans paratus pluviali, et parati etiam Diaconus et Subdiaconus, qui Celebranti assistent. Si Celebrans gestabit Reliquias vel imaginem Sancti, incedet cum Ministris nudato capite, uno tantum thuriferario cum thuribulo praeeunte, qui leviter thuribulum agitans in itinere Reliquias seu imaginem Sancti adolebit; nec deerunt octo saltem Sacerdotes vel clerici cum intorticiis ante Reliquias, si clerus candelam vel intorticium accensum non gestabit.

9. Antequam exeatur de ecclesia, Celebrans veniet ante altare, in quo expositae erunt Reliquiae vel etiam imago, incensum, ministrante Diacono, in thuribulum iniiciet, atque accepto a Diacono thuribulo, Reliquias vel imaginem stans adolebit duplici ductu, profundam exsequens reverentiam ante et post thurificationem. Ascendet deinde Diaconus ad altare, accipiet Reliquias seu imaginem, et tradet Celebranti, ac processionis initium fiet, dummodo maior ipsius pars iam ordinata esset, ut fieri deberet, si numerosa esset.

10. In processione cantabitur hymnus de Sancto aliique psalmi ad rem, qui de Officio Sancti eiusdem desumi poterunt.

11. Non erit incongruum monere, quod Decreto generali S. Congregationis Rituum vetitum est, in processionem ferre Reliquias vel imagines sacras sub umbraculo (1).

12. Oporteret etiam ut in laetitiae signum sonarent campanae ecclesiarum ante quas transibit processio.

13. In reditu ad ecclesiam, processio intra ipsam in ordinem disponetur, et Celebrans ante altare progressus Reliquias vel imaginem tradet Diacono, qui eam in altari reponet. Deinde, cantato analogo versiculo, cantabit Celebrans orationem, post quam incensum in thuribulum immisso, ut supra, ss. Reliquias seu imaginem thurificabit.

(1) Decretum illud datum est die 27 Maii 1826, n. 2647. Id autem intelligendum esse videtur de processionibus ordinariis, quae celebrari solent quotannis, non vero de solemnibus pro translatione alicuius sacrae imaginis vel Reliquiarum. Praeter translationes imaginis S. Mariae maioris a Paulo V, corporis S. Gregorii Nazianzeni a Gregorio XIII, et S. Leonis a Clemente XI peractas, recentissimum exstat exemplum de translatione capitis S. Andreae Apostoli, a Summo Pontifice Pio IX facta, in qua sacrae illae Reliquiae sub umbraculo fuerunt gestatae. A.

14. Si mos erit, Celebrans cum Ministris conscendet suppedaneum, et acceptis Reliquiis vel imagine, adiuvante Diacono, benedictionem adstantibus impertietur.

15. Dum dabitur benedictio, omnes qui aderunt in genua procumbent, non exceptis sacris Ministris, neque ipsis etiam Praesulibus, si adessent.

16. Post benedictionem, vel (si benedictio dari non soleat) post thurificationem, redibit clerus et Celebrans cum Ministris in sacristiam, ubi sacra indumenta dimittentur.

CAPUT VI.

DE OFFICIIS SOLEMNIBUS PRO VARIIS ANNI ECCLESIASTICI ADIUNCTIS

ARTICULUS I.

De Adventu.

1. Primam Dominicam Adventus initium esse anni ecclesiastici, nemo quidem ignorat. Vetustissima est eius institutio; tempus autem luctus et moestitiae. Quocirca, in Officiis divinis, quae celebranda erunt hoc tempore, documenta quae sequuntur animadvertentur.

2. In Dominicis I, II et IV, color violaceus adhibendus est in Missis solemnibus, sacri Ministri induentur planetis plicatis ante pectus in ecclesiis praecipuis, in aliis minoribus ministrare poterunt (1) ad altare *in albis:* organis non sonabitur; altare instruetur simpliciter pallio violaceo; tapetum violaceum sternetur super gradus; excluduntur vasa florea, statuae Sanctorum, thecae cum sacris Reliquiis inter candelabra.

3. Haec eadem methodus servabitur etiam diebus ferialibus, quum nullo incidente Officio festivo ritus duplicis aut semiduplicis, feriae Officium celebrabitur.

4. In tertia Dominica, appellata *Gaudete* (ex primo vocabulo introitus Missae), in Missis, solemni et privatis, nec non in Officio (2), licet, pro violaceo, uti colore rosaceo (qui medius est inter violaceum et rubrum); Ministri sacri induentur dalmatica et tunicella, licetque altare vasis floreis exornare. In Missa sonabitur organis, in reliquo autem Officio organorum sonus interdicitur (3).

(1) V. notam ad n. 94, lib. I, pag. 191.

(2) S. R. C., n. 4084, III.

(3) Dispositio sonandi organis in Missa tantum Dominicae tertiae Adventus, desumitur a Caeremoniali Episcoporum, lib. I, cap. XXVIII, n. 2. A. — Cum tamen hodie declaratum sit, colorem rosaceum etiam in Officio adhiberi posse, hac Dominica, putamus, sonum organorum in casu permitti.

5. Si quam in Dominicam, ex superius indicatis, incideret festum Sancti, cuius ritus praestaret Dominicae, ratio habebitur solemnitatis propriae Officii, quod celebrabitur, non vero Officii de Dominica. Si festum incidens celebrari nequiret, inspiciatur quod in capite primo huius libri, *De modo celebrandi dies festos*, demonstratum est.

6. Die 17 Decembris incipiunt antiphonae maiores, quae intonabuntur in Officio temporis ante *Magnificat* ab Hebdomadario, seu Celebrante. Antiphonae supradictae duplicabuntur, seu in Officio temporis canentur ex toto ante *Magnificat*, et chorus una cum Celebrante et reliqui omnes ad supradictum cantum stabunt.

7. Quibus autem diebus fieri forte debeat Officium festivum, eaque de re fiet sola commemoratio de feria Adventus, antiphonae supradictae intonabuntur a Celebrante vel ab aliis, iuxta cuiusque ecclesiae consuetudinem.

8. Quatuor temporibus, et in vigilia S. Thomae Apostoli, in Missa de feria aut de vigilia, relate ad genuflexiones cleri inter Missam, observetur quod lib. I, tit. I, cap. II, § 5, n. 77, traditum est.

Articulus II.

De vigilia Nativitatis Domini.

1. Altare exornabitur ut in Dominicis praecedentibus.

2. Martyrologium cantabitur solemniter, ideoque, dum recitatur Matutinum aut Laudes, omnes campanae, actionis praedictae causa, pulsabuntur in laetitiae argumentum.

3. In sacristia praeparabitur pluviale violaceum, candelabra cum candelis pro acolythis, thuribulum cum navicula et superpellicea pro clericis.

4. In medio presbyterio ponetur legile, ornatum panno serico violaceo, superque ipsum Martyrologium apertum.

5. Initio Horae primae, accendentur sex candelae in altari, nisi iam essent accensae, candelae etiam candelabrorum pro acolythis in sacristia, et ignis in thuribulo praeparabitur. Hebdomadarius, sive alius ad quem spectabit canere Martyrologium, veniet in sacristiam, ibique supra superpelliceo induetur pluviali violaceo, et caput operiet bireto. Induent sibi superpelliceum acolythi ac thuriferarius, Caeremoniarius et clerici duo, qui Hebdomadario supradicto assistent.

6. Innuente Caeremoniario, thuriferarius sumet thuribulum cum navicula, et acolythi candelabra cum candelis accensis. Sese addent Celebranti, quocum facient reverentiam ad Crucem sive ad imaginem sacristiae praecipuam. Celebrans, post reverentiam capite nudato factam, bireto operiet caput. Tum ad altare procedent, ordine sequenti: Praeibit thuriferarius cum thuribulo; sequentur duo acolythi cum candelabris, deinde Caeremoniarius, postremo Cantor sive Hebdomadarius paratus, operto capite, medius inter duos clericos, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt.

7. Dabunt operam ut ad altare perveniant dum recitabitur oratio *Domine, Deus omnipotens, qui ad principium* etc.

8. In chorum ubi venerint, thuriferarius consistet in aditu dextrorsum, acolythi dirimentur, et in medio choro se sistet Hebdomadarius cum duobus assistentibus. Hebdomadarius caput deteget, ac biretum tradet primo assistenti, hic Caeremoniario. Ab omnibus, excepto Hebdomadario parato, fiet genuflexio ad altare, et reverentia ad chorum versus cornu evangelii, deinde epistolae.

9. Accedent ad legile, acolythi stabunt hinc inde a lateribus legilis, facie ad invicem conversa, Hebdomadarius cum assistentibus ante legile, ac thuriferarius prope primum assistentem.

10. Primus assistens incensum cum osculis ministrabit Hebdomadario, qui iniiciet illud cum usitata benedictione *Ab illo benedicaris* etc. in thuribulum, quod ante eum sustinebit thuriferarius. Secundus assistens in hac actione approximabit Hebdomadario dextrorsum, ut pluviale ipsi sustineat, deinde redibit ad dexteram illius.

11. Cantato seu recitato a choro *Benedicamus Domino. Deo gratias*, Hebdomadarius, thuribulo accepto a primo assistente, adolebit librum in medio, a sinistris et a dextris suis; thuribulum restituet primo assistenti, hic autem thuriferario, qui post ipsum Hebdomadarium stabit.

12. Hebdomadarius, nec se nec librum signans, incipiet canere Martyrologium nempe: *Octavo Kalendas Ianuarii, Luna... Anno a creatione mundi* etc., et ad illa verba, *in Bethlehem Iudae nascitur ex Maria Virgine factus homo*, attollet amplius vocem, omnesque procumbent in genua, exceptis acolythis atque Hebdomadario: statim elatiori voce, eodemque tono quo canitur Passio, cantabit *Nativitas Domini nostri Iesu Christi secundum carnem*. Quibus prolatis verbis, Hebdomadarius etiam genuflectet.

13. Clerus et reliqui omnes consurgent; Hebdomadarius autem cum clericis supradictis, facta respective ad altare reverentia vel genuflexione, et reverentia ad chorum, redibunt in sacristiam, quo ordine ad altare venerunt, Hebdomadarius deponet pluviale, acolythi candelabra, etc.

14. Postquam Hebdomadarius e choro seu presbyterio discesserit, alter cantor persequetur Martyrologium canere usque ad finem (1).

15. Missa Vigilae est solemnis, et post Horam nonam cantatur. Sonabitur organis, sacri Ministri induentur dalmatica et tunicella. Clerus genua non flectet, ut in aliis Vigiliis, ac Diaconus cantabit *Benedicamus Domino*, illis notis musicis, quibus cantatur in festis de ritu duplici.

16. Si Vigilia ista in Dominicam inciderit, Missa cantabitur post Tertiam, ritibus indicatis, et ante Missam fiet consueta Aquae sanctae aspersio.

(1) Ritus Martyrologii canendi desumptus est ex usu Patriarchalium aliarumque Urbis Basilicarum. A.

Articulus III.

De festo Natalis D. N. I. C.

1. Ecclesia exornabitur nobiliter, ut in festis primariis, excepto quod in porticu, si aderit, aut in fronte, nullum statuetur signum festivum, ut fieri solet in festis localibus de Sancto titulari et de aliis Sanctis particularibus ecclesiae ipsius.

2. Vespertino vigilae tempore canentur Vesperae solemnes, ut cap. III, art. I, huius libri.

3. Completis Vesperis, disponentur omnia, quae opus sunt ad functionem nocturnam peragendam, ac praesertim cavebitur, ne quid incommodi ac perturbationis in obscuritate noctis fiat. Quocirca dabitur opera, ut ecclesia sufficientibus luminibus illustrata sit, non solum circa altare maximum et in choro, sed in reliquis etiam partibus, et praecipue in angulis et recessibus occultioribus.

4. Unus etiam aut plures eligentur custodes, qui ordini invigilent ac silentio, praesertim si vastum et valde frequens templum sacrum esset.

5. In choro aderunt *fanalia,* seu candelabra cum candelis, sive intorticiis. Altaria etiam minora illustrabuntur candelis cereis, in ecclesia vero accendi poterunt lumina cerea vel olearia (1).

6. In abaco et ad altare maximum praeparabuntur ea omnia, quae opus sunt pro Missa solemni, pro Matutino solemni et Laudibus, quemadmodum superius notatum est, cap. III.

7. Si mos erit exponendi super altare imaginem divini Infantis in cunis, exponetur antequam aperiantur fores ecclesiae, et priusquam incipiatur Matutinum; ac si exposita erit in altari maiori, tempore thurificationis adolebitur a Celebrante post Crucem triplici ductu, ut prorsus incensatur Crux cum imagine Crucifixi (2).

---

(1) Quoad alterius generis lumina, et praesertim *gaz* et lucem electricam, videatur ne regulae per S. R. C. Decreta constitutae parvipendantur: maxime vero nn. 4086 et 4097.

(2) Imaginem Iesu pueri ante Matutinum in altari exponendam (si fieri soleat) contendimus. Habet id rationem cum Officio divino, in cuius invitatorio

8. In abaco autem ponetur parvum candelabrum cum candela etiam exigua, ad usum Celebrantis, et praeparabuntur aliae candelae subtiles in commodum eorum qui lectiones cantabunt. In promptu erit etiam vasculum argenteum aut vitreum cum aliquanta aqua, cum operculo et purificatorio, quod adhibebitur a Celebrante in digitorum purificatione.

9. Prope scamnum Celebrantis vel apud abacum praeparabitur pulvillus coloris albi, adhibendus in genuflexione Celebrantis, dum cantabitur ℣. *Et incarnatus est* etc.

10. Hora praestituta, pulsabuntur campanae, illuminabitur et aperietur ecclesia. Matutinum solemniter cantabitur, ritu praescripto cap. III, art. II, huius libri.

11. Tempore Matutini, semel aut saepius pulsabuntur campanae festivo modo, ad annunciandam Missam solemnem.

12. Post *Te Deum laudamus* etc. Celebrans cantabit *Dominus vobiscum* et orationem, repetet canendo *Dominus vobiscum,* deinde a cantoribus canetur ℣. *Benedicamus Domino.* Responso a choro *Deo gratias,* Celebrans non adiiciet ℣. *Fidelium animae* etc., siquidem immediate sequetur Missae celebratio. Dum canitur oratio, acolythi candelabra sustinebunt ante Celebrantem, et repetito ab eo *Dominus vobiscum,* venient ante altare, ut cum illo in sacristiam revertantur.

13. Completo Matutino, Celebrans cum Pluvialistis proce-

---

cantatur *Christus natus est nobis, venite, adoremus.* Non possumus respectivos ecclesiarum praesides non admonere de novitatibus ac ritibus peregrinis in huius sanctissimae noctis functionem invectis apud plures ecclesias, etiam regulariter directas, relate ad processionem quae fit cum imagine divini Pueri. Non incongruum fortasse esset, si fieret ante Matutinum, vel etiam ad *Te Deum.* Illud est vitium, quod abrumpitur Missa et cantus etiam ipsius evangelii, ut modis quibusdam perquam curiosis et absurdis, quos supervacaneum est referre, exponatur ad venerationem et osculanda fidelibus detur. — Romana-Dubii. Quum hodiernus Apostolicarum Caeremoniarum Praefectus in suo opere, cui titulus *Manuale Sacrarum Caeremoniarum,* variis opinionibus sepositis, proposuerit, imaginem divini Infantis natalitio tempore super altare expositam triplici ductu thurificandam esse, quumque a nonnullis huiusmodi ritus errore redarguatur, ad tollendas praesertim varietates, quae sine aliqua fidelium admiratione continuari nequeunt, hanc sacram Congregationem adivit humiliter postulans ut velit praefinire quid sit in casu agendum. Quapropter dubium proposuit: « An sacra imago divini Infantis, natalitio tempore principe loco super altari exposita, sit post Crucem thurificanda triplici ductu, eodem prorsus modo, quo incensatur Crux cum imagine Crucifixi? » Eadem sacra Congregatio, audita relatione, a Secretario facta, nec non voto R. D. Laurentii Salvati sanctae Fidei Promotoris Coadiutoris, re mature accurateque perpensa, rescribendum censuit: Affirmative. Atque ita rescripsit, et ubique locorum servari mandavit. Die 15 Februarii 1873. A.

dent ante altare, et facta simul cum acolythis ad altare reverentia vel genuflexione, et reverentia ad clerum in choro, redibunt in sacristiam, praecedentibus acolythis, ibique pluvialistae deponent pluviale, ac Celebrans, exutus et ipse pluviali, parabitur pro Missa cum sacris Ministris.

14. Clerus restabit in choro, ac sedebit, dum in sacristia Celebrans parabitur cum Ministris, qui exibunt e choro aut cum Celebrante ipso, aut paullo ante quam absolvatur Matutinum.

15. Deinde Celebrans cum Ministris, praeeuntibus acolythis, redibunt in chorum, et salutato clero procedent ad altare, et prima Missa inchoabitur. Notandum autem, quod Missa prima non est ante mediam noctem incipienda.

16. Missa celebrabitur ritu praescripto cap. III, art. III, et ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* pulsabuntur campanae festivo more.

17. Dum cantabitur ℣. *Et incarnatus est* etc., Celebrans cum Ministris totusque clerus, suo quisque loco, et capite nudato, in genua procumbent. Celebrans et Ministri infimo gradu, a latere epistolae, si sederint in scamno; sin autem essent ad altare, genua flectent in medio, super extremo suppedaneo. Thuriferario curae sit, vel alteri clerico, praeparare pulvillum in quo genua flectat Celebrans, si sit Praelatus (1).

18. Ad Celebrantis communionem, Caeremoniarius, vel acolythus aliquis afferet ad altare in latus epistolae vasculum aquae cum purificatorio pro Celebrantis purificatione digitorum, alter acolythus in eandem partem feret Calicis velum.

19. Calicem a Celebrante consummatum, et in medio corporali depositum, Subdiaconus palla cooperiet. Celebrans iunctis manibus adiiciet orationem *Quod ore sumpsimus* etc. Subdiaconus, extra corporale, praesentabit ei vasculum aquae, in quo pollices et indices purificabit, recitans orationem *Corpus tuum, Domine* etc., et illos digitos purificatorio absterget. Subdiaconus Patenam imponet Calici, quem velo cooperiet, et super corporale relinquet in medio altari, ita tamen, ut sit in parte posteriori, prope tabellam secretarum, ne altare impediat, quum ad *Benedictus* thurificandum erit. Idem Subdiaconus purificatorium velo Calicis supponet versus dexterum latus (2).

---

(1) S. R. C., n. 4267, IX.

(2) Instructio a S. R. C. data, die 12 Sept. 1857, pro Missionariis bis eadem die celebrantibus, et in Appendice Ritualis Rom. inserta, habet: « Calicem...

20. Subdiaconus de altari descendet, Diaconus Missale transferet in cornu epistolae, et Missa solemnis complebitur. Celebrans veniens aut rediens ad medium altare non genuflectet.

21. Nemo autem ignorat, quod non est reponendus Calix intra ciborium seu tabernaculum, in quo reponendum et custodiendum est unum SS. Sacramentum.

22. Sub exitum Missae solemnis duo Pluvialistae pro Laudibus exibunt e choro, vadent in sacristiam, induent sibi pluviale, et uno aut duobus clericis praecedentibus, ad altare redibunt, dum recitabitur ultimum evangelium, et consistent apud scamnum Celebrantis, vel prope stallum primum chori, iuxta locum quo Celebrans sedere debebit.

23. Sacro peracto, Celebrans cum Ministris, facta in suppedaneo ad Crucem reverentia, descendet a latere ad scamnum. Ibi Ministri reverebuntur Celebrantem, et acceptis biretis, comitantibus duobus clericis, redibunt in sacristiam post debitas reverentias, et sacra indumenta deponent.

24. Celebrans autem, adiuvante Caeremoniario, deponet planetam et manipulum (et haec ponentur in abaco, vel ab aliquo clerico referentur in sacristiam), induet sibi pluviale, et intonabit Laudes, quae canentur ritu superius praescripto, cap. III, art. II, n. 49. Hoc tamen tradidimus brevitatis causa; at si quis iuxta regulas vellet functionem exsequi, Celebrans redibit in sacristiam, acolythis praecedentibus, et comitantibus Ministris, ibique sacras vestes demittet, ac supra superpelliceo, vel rocheto, si uti ei licebit, induetur pluviali.

25. Postea, praeeuntibus acolythis, et comitatus a duobus Pluvialistis, redibit in chorum, reverebitur clerum et altare, procedet ad locum sibi constitutum, atque immediate Laudes intonabit.

26. Pro Missis lectis (1) praeparabitur in altari, sive in altaribus, in quibus celebrandae erunt, vasculum operculatum, vitreum aut argenteum, cum aqua pro purificatione digitorum

---

cooperiat ceu mos est, scilicet primum purificatorio linteo, deinde Patena etc. ». Et merito, namque purificatorium, plicatum, Patenam sublevat, et labium Calicis eventualiter proteget, ne reliquiae divini Sanguinis subtus Patenam adhaereant.

(1) Notandum, quod hac nocte Missas lectas celebrare non licet, excepta solemni post Matutinum, quae pertinet ad Officium. Ut celebrari possint Missae lectae, nocturno tempore, requiritur specialis facultas Summi Pontificis, quae facultas eadem necessaria est ad communionem nocte administrandam, ne

Celebrantis, et capsula etiam operculata, cum hostiis, diligenter spoliatis fragmentis, ad alteram et tertiam Missam substituendis. Celebrans in prima et secunda Missa, postquam consummaverit et omnino hauserit Calicem, ponet ipsum in medio corporali, et cooperiet palla; dicet iunctis manibus orationem *Quod ore sumpsimus* etc., deinde extra corporale in vasculo praeparato purificabit pollices et indices, recitans orationem *Corpus tuum, Domine* etc., et purificatorio exterget. Patenam (1) pallae imponet, et ex capsula hostiarum accipiet unam, et ponet supra Patenam, Calicem velo cooperiet, et Missam persequetur. Non est autem facienda ad Calicem genuflexio, si veniendum aut transeundum sit ad medium altaris. In secunda et tertia Missa, ad offertorium, postquam velum de Calice detraxerit, amovebit de medio Calicem ipsum, relinquens eum in corporali, coopertum palla, et hostiae peraget oblationem. Patena corporali supposita, Calicem deteget, ac manu sustinens illum, quin imponat super altare, transibit in cornu epistolae, et in eum infundet vinum et aquam, nec purificatorio exterget. Si opus fuerit, guttas vini in Calicis parte interiori sparsas colliget, inclinans in gyrum Calicem, ut a reliquo vino excipiantur. Deponet deinde Calicem in corporali, seorsim, ac reversus ad medium altare, recipiet ipsum, et oblationem illius exsequetur.

27. Aquam in vasculo, qua usus fuerit ad purificandos digitos, poterit Celebrans infundere in Calicem ad ablutionem tertiae Missae; vel relinquet eam in altari, et Sacristae officium erit, eam demittere in piscinam seu sacrarium, post omnium Missarum celebrationem.

28. Cantu Laudum absoluto, claudetur ecclesia, ac si fuerit necesse, munditiae debitae fient. Si noctis hora ad diluculum inclinaret, cantabitur Hora prima, et secunda Missa.

29. Ad canendam Horam primam non sunt adhibenda paramenta, et intonabitur Hora a digniore in choro praesente, vel ab alio, iuxta consuetudinem cuiusque ecclesiae. Celebrans cum Ministris morabuntur in sacristia, ibique se parabunt.

30. Quod ad celebrationem secundae Missae, servabitur quod superius traditum est de cantu ℣. *Et incarnatus*. Si Calix iam in altari praeparatus erit, Subdiaconus, post *Oremus* offertorii, sine genuflexione, conscendet suppedaneum, et consistet a dexteris Diaconis.

31. Diaconus, quum ascenderit ad dexteram Celebrantis, deteget Calicem, et aliquantum de medio removebit, relinquens ipsum super corporali, et Patenam cum hostia tradet Celebranti. Idem Calicem sinistra sustinens, nec abstergens, neque locans eum super altare, infundet ipse vinum, et Subdiaconus aquam, ritu usitato. Diaconus Calicem paullum agitabit, ut guttae in interno Calice sparsae colligantur vino eodem: tradet illum Celebranti, cumque ipso peraget oblationem.

32. Interea unus ex acolythis ad altare deferet velum humerale, quod imponet humeris Subdiaconi, atque hic, accepta Patena, servabit ritum pro Missis solemnibus statutum. Quod ad purificationem sive ad ablutionem digitorum, observabitur quod superius, num. 19 huius articuli, pro Missa prima traditum est.

33. Tertia Missa solemnis cantabitur hora convenienti post Tertiam, regulis superius traditis pro cantu ℣. *Et incarnatus* et pro offertorio. In hac Missa, Celebrans purificationem et ablutionem sumet, ut in aliis Missis.

---

solemni quidem Officii Missa excepta. A. — Nunc praesertim, post S. R. C. Decretum n. 4136, I, sustinemus, *in Missa Officii* dari posse s. communionem, quia ibi declaratur, communionem esse ministrandam a tempore ad tempus quo Missa celebrari permittitur; nunc autem reipsa hac nocte solemnis Missa Officii nedum permittitur, sed praescribitur; Decreta nn. 752, 781, quae a nonnullis oppositoribus invocantur, tantum prohibent secundam et tertiam Missam cum communione, *post primam Missam decantatam*.

(1) V. notam ad n. 19.

ARTICULUS IV.

De festis quae Nativitatem Domini sequuntur.

1. Diebus sequentibus festum Nativitatis Redemptoris, celebrantur alia festa, S. Stephani Protomartyris, S. Ioannis Apostoli et Evangelistae, ac sanctorum Innocentium Martyrum. Quamquam gaudeant ritu duplici secundae classis, tamen propter festum antecedens reputantur ut solemnia. Quocirca in apparatibus et in ornatu ecclesiae, saltem quod ad duo priora, solemni more celebrabuntur, videlicet distinguentur plusquam alia festa secundae classis, observando praescriptionem in colore sacrorum paramentorum requisitam.

2. Postremo anni die, celebratur festum S. Silvestri Pontificis et Confessoris, de ritu duplici minore. Recensitum tamen est inter dies festos in Constitutione Urbani VIII *Universa per orbem*, die XIII Septembris 1642, ac etiamsi per indultum pontificium sit abrogatum, in choro et in functionibus ecclesiasticis servabitur ritus, quo festi dies a diebus ferialibus distinguuntur (1).

3. Prima anni die, celebratur festum Circumcisionis D. N. Iesu Christi, in quo nihil peculiare notandum occurrit, quod quum sit duplex secundae classis, relate ad apparatum et Officium, observabitur quod pro celebratione festorum praescribitur.

---

(1) Ultimo anni die cantari vulgo solet *Te Deum*, in gratiarum actionem Domino pro beneficiis anno vertente collatis. Kalendis Ianuariis cani solet hymnus *Veni, creator Spiritus*, ad impetrandum a Domino novi anni faustum initium et processum. Quum hic sit pius devotionis usus, penes legitimum ecclesiasticum Superiorem erit, decernere qua methodo extra functiones praescriptas peragendus sit. Non videtur probandus usus in quibusdam locis receptus, ut cantetur *Te Deum* tempore Missae solemnis, ante orationem *Postcommunio*. A.

ARTICULUS V.

De festo Epiphaniae.

1. Epiphaniae festum est maxime solemne propter mysteria, quae in ipso commemorantur; ea sunt: Gentium ad fidem vocatio in adoratione Regum; Baptisma Christi in Iordane, et primum ab ipso editum in nuptiis Canae prodigium.

2. In vigilia non fit ieiunium, ideoque Missa cum paramentis albis cantabitur post Tertiam; neque clerus genuflectet ad orationes, neque a trisagio usque ad *Agnus Dei*, ut fit in aliis vigiliis, in quibus ieiunium indictum est.

3. Quum igitur festum sit maxime solemne, ornabitur ecclesia ut in die Natali I. C.

4. Relate ad Vesperas solemnes, nihil monendum occurrit; siquidem celebrabuntur ritu praescripto (1).

5. In Matutino servabitur ritus peculiaris huiusce diei, nempe incipietur sine *Domine, labia mea* etc., sine *Deus, in adiutorium*, sine invitatorio et hymno. In tertio nocturno, ad psalmum *Venite, exultemus*, omnis clerus, iuxta consuetudinem (2), stabit capite nudato.

6. Ambo, seu parvum pulpitum, in ecclesiis cathedralibus praeparabitur in presbyterio, prope balaustrium seu cancellos, ex latere evangelii, et contegetur atque exornabitur panno serico, superque illud ponetur pulvillus albus cum Pontificali Romano, parte III, aperto ad signaculum publicationis festo-

---

(1) Ritus benedictionis aquae in vigilia Epiphaniae, qui tantummodo prius est Ecclesiae orientalis, a Rituali Romano, cui arbitrarie additus fuerat, iussu Benedicti XIV P. M. expunctus fuit. In indice librorum prohibitorum antiquato sub tit. *Lucatelli* legebatur: « Lucatelli Petrus. Coniurationes potentissimae et efficaces ad expellendas et fugandas aereas potestates, et benedictio aquae, quae fit in vigilia Epiphaniae. 4 Dec. 1725 ». In pluribus ecclesiis, tum civitatis tum dioecesis Venetiarum, adhuc servabatur. V. E. Iacobo Monico Patriarchae, qui supremum diem obiit die 25 Aprilis an. 1851, huius irregularis ritus exstinctionem debemus. Conferendus idem Benedictus XIV in opere de Canonizatione, lib. IV, par. 2, cap. 20. A. — Ex Decreto S. R. C., n. 3730, nec non 3792, iterum prohibitus est ritus ille; sed tandem eadem S. Congregatio novum alium proposuit, die 6 Decembris 1890, qui in recentioribus Ritualis Rom. editionibus prostat.

(2) S. R. C., n. 3855, VIII.

rum mobilium. Eidem Pontificali in commodum cantoris inseretur nota manu scripta ac latine, dierum quibus praedicta festa celebrantur, exempli gratia: « Die vigesima Februarii, Dominica in Septuagesima - Dies Cinerum, die nona Martii - Die vigesima quarta Aprilis, Pascha Resurrectionis - Die prima Iunii Ascensio Domini - Festum Pentecostes, die duodecima Iunii - Solemnitas sanctissimi Corporis Christi, die vigesima sexta Iunii - Die vigesima septima Novembris erit Dominica prima Aventus », ut cantor adiumento notae illius possit dies festos praedictos diligenter nunciare.

7. In sacristia, praeter paramenta pro Missa solemni, praeparabitur etiam pluviale albi coloris, pro cantore qui festa mobilia publicaturus sit.

8. Missa solemnis celebrabitur ritu praestituto, et quum cantabitur evangelium, ad illa verba *Et procidentes adoraverunt eum*, omnes genuflectent versus Diaconum canentem evangelium, stantibus tantum acolythis candelabra gestantibus, et Subdiacono sustinente librum.

9. Post cantatam epistolam, cantor delegatus publicationi festorum mobilium, qui tamen oportebit ut ordine Diaconatus constitutus sit, in sacristiam ibit, ac supra superpelliceo, vel supra rocheto, si uti licebit, induet sibi pluviale albi coloris, iunctisque manibus, et capite bireto cooperto, comitantibus duobus clericis, in chorum redibit, paulo ante quam cantus evangelii incipiatur.

10. Presbyterium ingressus, genuflectet ad altare (vel si fuerit Canonicus et in sua ecclesia, reverentiam faciet), salutabit clerum, idque facient etiam duo clerici, qui comitati eum fuerint. Consistet in presbyterio prope latus evangelii, conversus ad Diaconum, qui evangelium cantabit.

11. Postquam Diaconus, completo evangelii cantu, Celebrantem thurificaverit, cantor idem biretum tradet cuidam clericorum, qui comitati ipsum fuerint, ascendet in ambonem, et stans publicabit festa mobilia, qua formula a Pontificali praecipitur.

12. Celebrans eodem suo loco stabit, ut in cantu evangelii, Diaconus in primo gradu, a sinistris et eadem cum Celebrante linea, Subdiaconus autem ante infimum gradum, a sinistris, et in eadem linea Diaconi, omnes ad cantorem supradictum conversi. Acolythi, depositis in abaco candelabris, apud ipsum manebunt itemque thuriferarius. Clerus in choro stabit ad cantorem conversus.

13. Nunciationis praedictae canendae fine facto, cantor de ambone descendet, et eodem modo ac supra, redibit in sacristiam, ubi sacra indumenta deponet.

14. Tum Celebrans ad altare conversus intonabit *Credo*, et Sacrum ritu usitato continuabitur.

15. Notetur quod publicatio festorum mobilium de iure pertinet ad ecclesias cathedrales et ad ecclesiam in unoquoque loco primariam.

Articulus VI.

De Dominicis post Epiphaniam.

1. In Dominicis post Epiphaniam nihil est quod peculiariter animadvertendum sit. Officium peragetur eodem modo atque in aliis Dominicis et festis. Supervacaneum est monere, quod in Sabbato praecedente Septuagesimam, ad ℣. *Benedicamus Domino* in Vesperis, bis additur *Alleluia;* tum initio Horarum, loco *Alleluia* dicitur *Laus tibi, Domine, Rex aeternae gloriae.*

Articulus VII.

De Dominicis Septuagesimae, Sexagesimae et Quinquagesimae.

1. A Dominica Septuagesimae initium ducit luctus Ecclesiae, et omittitur cantus *Alleluia*, usque ad Pascham, ut superius dictum est.

2. Color, quo Ecclesia utitur in paramentis et ornatu altarium in hisce Dominicis, est violaceus. Ex altari tollentur vasa florea, reliquiaria seu statuae Sanctorum. In Missa atque in Officio sonabitur organis, et sacri Ministri induentur dalmatica ac tunicella.

Articulus VIII.

De festo Purificationis B. M. V.

§ 1. *De rebus praeparandis.*

1. Altare maximum, apud quod celebrabitur functio, praeter tobaleas, instruetur pallio albi coloris, super quod imponetur aliud violaceum: in altari ponentur candelabra cum candelis ex cera alba, et Crux aequalis candelabrorum, quae distinctiora erunt quam quae diebus ferialibus adhibentur. Gradus altaris tapeto decoro sternentur. In altari, e latere epistolae, ponetur legile seu cussinus violaceus cum Missali, tegumento violaceo exornato pro functione.

2. Apud altare, ex eodem epistolae latere, praeparabitur parvus abacus alba tobalea coopertus, qui conspici possit a Celebrante: super ipso disponentur candelae albae benedicendae, et clero populoque distribuendae. Sacristae officium erit, eas ita disponere, ut possint facile accipi ac sine mora, praesertim si in clero adessent Praelati, Canonici aut alii, quibus conveniret candela distincta. Candelae velo violaceo aut alba tobalea linea contegentur.

3. Non procul a latere epistolae paratum erit pro Celebrante et Ministris solitum scamnum, cui praeter stragulum pro Missa solemni, superponetur alterum violaceum pro functione.

4. Abacus iis rebus omnibus, quae ad Missam solemnem opus sunt, instruetur, quemadmodum superius, cap. III, art. III, notatum est: in promptu etiam erit vasculum cum Aqua benedicta et cum aspersorio; urceus cum malluvio ac mantile, pro manuum ablutione Celebrantis post distributionem; aliquanta medulla panis in pelvicula, eadem pro re: cussinus albi coloris et Missale cum tegumento simili pro Missa: tabellae seu chartaegloriae in altari pro Missa ponendae: abacus cooperietur amplo velo violaceo, ne res albi coloris ibi pro Missa praeparatae conspiciantur.

5. Apud abacum praeparabitur Crux in hasta adhibenda in processione.

6. In sacristia praeparabuntur in canistro planeta cum stola et manipulo, dalmatica cum stola et manipulo, tunicella

cum manipulo pro Ministris et Celebrante, coloris albi, quae ad altare afferentur, ut deinceps declarabitur. Si occurrat hac die altera ex Dominicis privilegiatis, paramenta praedicta erunt coloris violacei.

7. Loco solito in promptu erunt candelabra cum candelis gestanda ab acolythis, pluviale cum stola violacea, duo planetae plicatae et stola diaconalis coloris violacei, tria cingula, tres albae, tres amictus ac tria bireta pro Celebrante et Ministris, praeter superpellicea pro inservientibus, atque ignis in foculo pro thuribulo. Nisi ecclesia fuerit ex praecipuis Ministri sacri planetis plicatis * uti non tenentur.

8. Parati erunt etiam libelli, sive aliquot exemplaria Ritualis, quibus cantores utentur ad antiphonas in processione canendas.

9. Si candelae distribuentur populo in quodam sacello separato, evitandae confusionis causa, praeparabitur stola violacea cum superpelliceo, pro Sacerdote qui distributionem exsequetur.

10. Eligentur etiam custodes, seu viri idonei, qui perturbationem populi prohibeant; verum huiusmodi negotium numquam dabitur militibus, multo minus apparitoribus.

§ 2. *De functione.*

11. Functioni locus est post Horam tertiam, in iis ecclesiis, quae Officium peragere tenentur. Si hoc festum in Dominicam inciderit, ante candelarum benedictionem, aspersio Aquae benedictae fiet, eodem ordine ac superius, capite III, articulo III, § 3, traditum est.

12. Hora praestituta, clerici congregabuntur in sacristiam, induentur superpelliceo, ac Ministri deinde et Celebrans se parabunt, ut cap. III, art. III, n. 14. Celebrans, sumpta stola, induetur pluviali violaceo, et Ministri pro dalmatica et tunicella induentur planetis plicatis, si his * utantur in ecclesia in qua fiet functio, secus ministrabunt alba tantum induti, et Diaconus stolam diaconalem super albam sibi imponet.

13. Praecedentibus acolythis cum candelabris accensis, procedent ad altare, ac Celebrans medius inter Ministros capite operto incedet, atque isti fimbrias pluvialis Celebrantis sustinebunt.

14. Si transeundum sit ante altare SS. Sacramenti, vel

ante aliud, in quo expositae essent ss. Reliquiae, observabitur quod cap. III, art. III, n. 21, iam descriptum fuit.

15. In aditu chori, etiam fiet quod eodem numero 21, relate ad reverentias peragendas, traditum est.

16. Chorum intrantes, Ministri, deposita bireta tradent Caeremoniario, Celebrans autem suum dabit Diacono, qui eidem transmittet Caeremoniario; hic autem ea ponet vel poni iubebit in scamno pro Celebrante et Ministris apparato.

17. Celebrans cum Ministris, progressus ante altare, reverentiam faciet ad Crucem, Ministri autem genuflexionem, qui tamen, si fuerint Canonici et in sua ecclesia ministraverint, hac vice nedum, sed etiam deinceps, non genuflexionem facient ad Crucem, sed reverentiam.

18. Celebrans cum Ministris ascendet ad altare, quod osculabitur in medio, et Ministri non genuflectent. Celebrans accedet ad Missale: Ministri stabunt a lateribus eius, non vero sustinentes fimbrias pluvialis: advertant autem, ut passum unum stent post eum. Si in suppedaneo sufficiens locus deesset, Diaconus in primo gradu poterit consistere. Interim Sacrista, vel Caeremoniarius discooperiet candelas benedicendas.

19. Celebrans, iunctis manibus, non conversus ad populum cantabit tono feriali *Dominus vobiscum*, cum orationibus pro benedictione candelarum praescriptis: ad *Oremus* caput ad Crucem inclinabit.

20. Thuriferarius in promptu habebit thuribulum cum igne, et sub finem quartae orationis, a sinistris alterius clerici ferentis vasculum Aquae benedictae cum aspergillo, veniet cum illo ante infimum gradum, in cornu epistolae.

21. Quum Celebrans benedicturus sit candelas, sinistram altari imponet, ac dextera Crucis signum versus candelas efficiet: Diaconus hoc tempore fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

22. Interea Sacrista ad altare aderit, traditurus candelas distributionis tempore.

23. Caeremoniarius vel alius quispiam efficiet, ut apud altare adsit dignior cleri, ad quem pertinebit candelam porrigere Celebranti, quique ordine sacerdotali insignitus sit oportet, nec stola uti debet.

24. Post quintam orationem, ad altare ascendet e latere thuriferarius. Diaconus attollet pluvialis Celebrantis fimbriam dexteram, quam tradet Subdiacono; hic autem accedet prope dexteram Celebrantis, ad extremum suppedaneum: idem Diaconus naviculam accipiet, et cochlear praesentabit Celebranti, dicens *Benedicite, Pater reverende*, et Celebrans accipiet incensum, et iniiciet ipsum in thuribulum apertum, obiectum ei a thuriferario, dicens *Ab illo benedicaris* etc., tum benedictionis signum super illud faciet. Thuriferarius post benedictionem claudet thuribulum, recipiet naviculam, et aliquantulum recedet ad dexteram Diaconi.

25. Ad altare statim ascendet alter clericus, cum vasculo et aspergillo, ac Diaconus acceptum aspergillum tradet Celebranti. Celebrans, sumpto aspergillo, asperget candelas in medio, ad sinistram et ad dexteram suam, dicens submissa voce antiphonam *Asperges me* etc., et aspersorium restituet Diacono, hic autem clerico praedicto. Postea thuriferarius thuribulum tradet Diacono, et hic Celebranti, qui nihil dicens candelas adolebit, in medio, a sinistris et a dexteris suis, ac thuribulum restituet Diacono, a quo illud recipiet thuriferarius.

26. Subdiaconus dimittet fimbriam pluvialis Celebrantis, quam hactenus sustinuerit, et ad sinistram illius redibit.

27. Duo clerici cum thuribulo et cum vasculo redibunt ad abacum, ibique res illas deponent.

28. Sacrista accipiet candelam Celebrantis et alteram pro digniore cleri.

29. Celebrans cum Ministris veniet ad medium altare, et convertetur versus gradus. Diaconus adstabit sinistrae, ac Subdiaconus dexterae Celebrantis, et fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit.

30. Sacrista accedet ad altare super gradus, prope Diaconum, cum candelis praedictis.

31. Caeremoniarius admonebit digniorem cleri, qui sine stola, ut supra dictum est, approximabit ad medium altare, ante gradus ipsius, ibique reverentiam aut genuflexionem faciet: ascendet in gradum superiorem, et acceptam a Sacrista candelam osculabitur ac porriget Celebranti, quin eius manum osculetur.

32. Celebrans accipiet candelam, osculabitur ipsam ac tradet Diacono, qui ponet eam super altare. Deinde idem dignior inter clerum, nisi fuerit Canonicus aut Praesul, genuflexus in extremo suppedaneo, accipiet a Celebrante candelam, quam osculabitur primum, deinde manum Celebrantis, at si fuerit Praesul accipiet eam stans, et candelam tantum oscu-

labitur, si Canonicus, stans et ipse illam accipiet, sed candelam et Celebrantis manum pariter osculabitur (1). Postea de altari descendet, et cum debitis reverentiis, vel cum genuflexione, redibit ad locum suum. Candela danda digniori tradetur Celebranti a Diacono.

33. Interim acolythi, sive alii clerici, huic rei delegati, sument ex abaco candelas reliquas pro Canonicis et clero, easque ordine suo tradent Sacristae, qui dabit Diacono, hic autem Celebranti.

34. Distributio fiet ordine sequenti. Postquam Celebrans candelam digniori dederit, porriget singulas Praesulibus, si aderunt, deinde Ministris, qui simul descendentes in gradum superiorem ante Celebrantem, accipient eam seu stantes sive genuflexi, ut superius de digniore docuimus, postea Canonicis. Ministri candelas suas tradent Caeremoniario vel acolytho cuipiam, qui deponat super abacum, ut libere possint Celebranti ministrare. Si Ministri e Canonicorum coetu non essent distribuentur candelae primum Canonicis deinde Ministris.

35. Quum Celebrans candelas praebebit Ministris, Caeremoniarius ei pro Diacono ministrabit illas. Postea Celebrans candelas largietur Magistratui, si aderit, qui a Caeremoniario invitabitur ad altare; deinde Beneficiariis seu Mansionariis, Cappellanis, clericis Seminarii ceterisque clericis, et illis etiam qui altari inservient; postremo fiet distributio populo, sed ad balaustrium, ubi tamen foeminae a viris dirimentur.

36. Dum Celebrans candelam suam accipiet, cantores inchoabunt cantum antiphonae *Lumen ad revelationem* etc., ut in Missali, quam prosequentur distributionis tempore.

37. Omnes de clero bini ad candelam accipiendam procedent, ac si dispar numerus in aliquo coetu esset, ultimum par e tribus constabit.

38. In accessu et in recessu observari poterit ordo in communione descriptus, cap. III, art. III, n. 295. Posteaquam unusquisque ordo candelam acceperit, chorus considebit.

39. Si populo candelas distribuit non Celebrans, sed alius Sacerdos in alio sacello, superpelliceo et stola violacea indutus hic distributionem inchoabit statim ac incipiet eandem peragere Celebrans, et curabit ut compleatur priusquam initium processionis fiat, praesertim si sacellum in quo distributio peragetur, proximum esset navi sive lateri ecclesiae, qua transitura sit processio.

(1) *Caerem. Epp.*, lib. II cap. XVII, n. 2 (cfr. 3), manus osculum, quoad Canonicos, etiam collegiatae, excludit.

40. Nisi adesset Sacerdos, qui candelam praesentet Celebranti, Diaconus eam imponet medio altari: Celebrans ad altare se convertet, genuflectet, candelam sumet, osculabitur, et dabit Subdiacono, qui eam rursus deponet in altari (1). Post haec se convertet, ac distributionem exsequetur, modo superius indicato.

41. Si Diaconus aut Subdiaconus essent Presbyteri, non licebit eis candelam tradere Celebranti, siquidem in ordine interiori ministrant.

42. Aderunt duo vel plures clerici, candelis cleri accendendis delegati, qui tamen mature accendere incipient, ne retardetur processio. Item thuriferarius, ubi candelam acceperit, advertet animum ad praeparandum thuribulum in processione adhibendum.

43. Caeremoniarius, vel acolythus aliquis, candelam Celebrantis ab altari amovebit, ut accendere et tradere Diacono possit, ut deinceps, itemque in promptu habebit alteram pro Diacono ipso.

44. Sub finem distributionis, acolythi provideant, ut in promptu sit pelvis cum urceo, et mantile cum medulla panis, si opus fuerit, ut ablutionem Celebranti, peracta distributione, ministrent.

45. Quum distributio absoluta erit, si Celebrans ad balaustrium sive cancellos descenderit, distribuendi causa populo candelas, redibit ante altare cum Ministris, reverentiam ibi faciet, et transibit in latus epistolae apud abacum, ubi manus lavabit, easque medulla panis, si opus fuerit, etiam mundabit. Sin ex altari non descenderit, acolythi ad altare ascendent a latere cum pelvi, urceo et mantili, ac Celebrans stans in latere epistolae, eodem modo quo lavat manus in Missa, lavabit ac mundabit manus, et mantili exterget. In hac actione Ministri pluviale illius elatum sustinebunt.

46. Manibus lotis, si Celebrans adstabit abaco, ascendet a latere ad altare in cornu epistolae, et ad Missale consistet. Sin autem lavabit manus in latere epistolae, manibus ablutis, convertetur ad Missale. Ministri adstabunt lateribus eius, ut in functionis initio.

(1) Dignitas vel Canonicus non Sacerdos potest candelam Celebranti praesentare (S. R. C., n. 2552, II).

47. Interea in choro accendentur a clero candelae, ut supra dictum est, a cantoribus canetur antiphona *Exurge, Domine,* ut in Missali: chorus autem stabit.

48. Praesto erit thuriferarius cum thuribulo apud altare.

49. Celebrans, post cantatam praedictam antiphonam, conversus ad Missale, iunctis manibus, cantabit *Oremus*, et orationem *Exaudi, quaesumus, Domine* etc., tono feriali.

50. Si festum hoc inciderit post Septuagesimam, et dies ferialis fuerit, post *Oremus*, Diaconus cantabit *Flectamus genua*, omnesque genuflectent, excepto Celebrante, Subdiaconus cantabit *Levate*, tunc omnes consurgent, ac Celebrans orationem, quam supra nominavimus, continuabit.

51. Thuriferarius, post orationem ad altare ascendet cum thuribulo et navicula. Celebrans stans in cornu epistolae, ubi orationem praedictam cecinerit, convertetur ad thuriferarium, qui stabit in gradu superiori prope illum: Subdiaconus accedet ad dexteram Celebrantis, et dexteram fimbriam pluvialis eius sustinebit. Diaconus accipiet naviculam, et incensum ministrabit Celebranti, qui ponet illud in thuribulo cum benedictione.

52. Quum Celebrans incensum in thuribulum iniecerit ac benedixerit, thuriferarius, recepta navicula, descendet a latere de altari, et prope abacum consistet: Subdiaconus pariter a latere de altari descendet, et accedet ad abacum, ibique Crucem processionalem accipiet, quam ei praesentabit Caeremoniarius vel clericus quispiam: acolythi sument candelabra, seque adiungent Subdiacono a lateribus: thuriferarius praeibit Cruci, eumque sequentur Subdiaconus cum acolythis, et simul procedent ad ingressum presbyterii: ibi Subdiaconus et acolythi subsistent ad altare conversi, thuriferarius autem se sistet post Subdiaconum, et ipse conversus ad altare.

53. Interim Caeremoniarius Diacono dabit candelam accensam Celebrantis, ac Diaconus eandem candelam praesentabit Celebranti, osculans manum eius: deinde candelam ipse suam Diaconus a Caeremoniario accipiet.

54. Ubi Crux, ut supra dictum est, ad ingressum presbyterii pervenerit, et clerus paratus erit ad proficiscendum in processionis ordinem, Diaconus ad populum convertetur, et suo tono cantabit *Procedamus in pace*: chorus respondebit *In nomine Christi. Amen.*

55. Thuriferarius ad altare genuflectet, convertetur ad navem primariam ecclesiae, et initium processionis fiet, quae ordinabitur sequenti ratione:

56. Thuriferarius: Subdiaconus, Crucem gestans inter acolythos cum candelabris accensis: cantores, veste talari et superpelliceo induti, qui cantabunt antiphonam *Adorna thalamum* etc., et reliquas deinceps, nec sustinebunt candelam accensam: clerici Seminarii; Beneficiarii seu Mansionarii: Canonici, incedentes omnes bini, ac si quo in coetu ex supradictis dispar numerus esset, ultimum par constabit e tribus. Nisi ecclesia sit collegiata aut cathedralis, sed numerosus sit clerus, primi incedent iuniores, postremi ordine suo antiquiores. Candelam gestabunt dextera qui dextrorsum incedent, et sinistra qui sinistrorsum, altera manu biretum sustinebunt. Caeremoniarius, dum ordinabitur processio, in promptu habebit biretum Celebrantis et Diaconi; et quum Celebrans cum Diacono proficisci debeat, innuet eis ut descendant, qui de altari postquam descenderint, genuflexionem vel reverentiam ibi conficient: Diaconus accipiet Celebrantis biretum, eique tradet, deinde suum recipiet; idem processionem sequens adstabit Celebranti sinistrorsum, ac tum ipse tum Celebrans caput bireto cooperient.

57. Processio fiet per ecclesiam, vel extra ipsam, iuxta morem loci ipsius. Si transibit ante altare SS. Sacramenti, genuflectetur ab omnibus, exceptis Subdiacono Crucem gestante, et acolythis cum candelabris. Illud notandum, quod si apud minora altaria celebrantur Missae lectae, non est pulsanda campanula ad *Sanctus* neque ad elevationem, ne clerus genuflectat, neu processio abrumpatur. Si extra ecclesiam exibit, omnes bireto cooperient caput, exceptis Subdiacono, acolythis, thuriferario et Caeremoniario. Si de ecclesia non egredietur, omnes capite nudato ibunt, excepto Celebrante et Diacono.

58. Ubi processio de altari abscesserit, Sacrista cum clericis inservientibus cussinum album et Missale cum tegumento simili substituet violaceo, quod erat antea; reponet tabellas secretarum, tollet pallium violaceum ex altari, et album ibi relinquet; itidem abacum prope altare positum, quo opus fuit pro benedictione candelarum et velum violaceum, quod tegebat abacum, amoveri iubebit, et poterunt etiam poni vasa florea, vel Reliquiaria inter candelabra: tapetum etiam seu stratum violaceum detrahetur scamno, in quo sedebit Celebrans cum Ministris, et super ipso ponentur paramenta albi coloris pro Celebrante et Ministris, quae in sacristia, ut supra dictum est, parata erunt in canistro.

59. Toto processionis tempore omnia aera campana festivo more pulsabuntur.

60. In reditu processionis ad ingressum ecclesiae, si exierit, vel in aditu presbyterii, a cantorum choro cantabitur antiphona *Obtulerunt pro eo* etc.

61. Redeunte in presbyterium processione, thuriferarius, Subdiaconus et acolythi venient ante altare: thuriferarius genuflectet ac perget ad renovandum ignem in thuribulo pro Missa, acolythi pergent ad abacum, ibique deponent candelabra, deinde praesto erunt apud abacum, ut exuant ac rursus vestiant sacros Ministros. Subdiaconus Crucem deponet, quo loco posita erat, vel tradet clerico, qui referet ipsam eodem, et consistet apud abacum, ut se addat Celebranti et Diacono. Ceteri de clero in medio presbyterio genuflexionem vel reverentiam facient ad Crucem altaris, iuxta gradum uniuscuiusque, et se salutantes ad invicem petent stallum quisque suum, et candelam exstinguent. Diaconus et Celebrans in aditu presbyterii nudabunt caput, et ante altare progressi, Celebrans reverentiam, Diaconus genuflexionem ad Crucem efficient, tum pergent ad scamnum sibi apparatum.

62. Ibi Diaconus relinquet in scamno biretum, tradet candelam suam Caeremoniario et Celebrantis biretum, et acceptam candelam eiusque manum osculatus, eidem transmittet Caeremoniario, qui utrasque in abaco deponi iubebit.

63. Celebrans, adiuvante Caeremoniario, Ministri, adiuvantibus acolythis, dimittent paramenta violacea, et alba sibi induent, iam in ipso scamno praeparata. Paramenta violacea statim in sacristiam referentur a Sacrista eiusque clericis.

64. Chorus, dum Celebrans et Ministri parabuntur, considebit, ac rursus consurget, quum e scamno discedent, Sacrum inchoaturi.

65. Celebrans et Ministri, albis paramentis induti, reverentiam ad chorum efficient, ut superius cap. III, art. III, n. 22, procedent ad altare, et exordientur Missam, ritibus eodem capite descriptis.

66. Qui clerici funguntur officio accendendi in choro candelas, accendent eas eodem modo ac supra notatum est, pro cantu evangelii, statim post epistolam, et ipsorum alter candelam etiam Celebrantis accendet.

67. Quum Celebrans convertetur ad Diaconum cantaturum evangelium, Caeremoniarius, acceptam Celebrantis candelam

tradet ei cum osculo manus, postquam ille se signaverit ad verba *Sequentia sancti evangelii* etc. Idem Caeremoniarius eam ab ipso recipiet post cantatum evangelium, exstinguet eam, et iubebit in abaco deponi. Clerus etiam in choro, cantato evangelio, candelas exstinguet.

68. Candelae in choro a clericis accendentur post thurificationem chori, ita ut initio praefationis omnes accensae sint, usque ad Calicis sumptionem (1).

69. Si Missa erit de Dominica Septuagesimae, Sexagesimae vel Quinquagesimae, non tollentur ex altari ornamenta violacea, sed a Sacrista tantum afferentur ad scamnum paramenta pro celebranda Missa, videlicet manipuli violacei, planeta, dalmatica, ac tunicella violacea. Hoc casu Celebrans et Ministri post processionem induentur paramentis praedictis, nec tempore Missae candelae accendentur, ut numero praecedenti traditum est.

70. Si Missa non de B. Virgine, sed de Patrono, de titulo aut Dedicatione fieret, non accendentur candelae tempore Missae, quae rationem nullam habet cum Redemptoris ad templum praesentatione.

71. Si forte in hac Missa communio sit administranda clero, quum communicandi e suo loco discedent ut genuflectant ad *Confiteor*, candelas exstinguent, et relinquent in scamno, in quo sederint.

Articulus IX.

De feria IV Cinerum.

§ 1. *De iis quae sunt praeparanda.*

1. Altare maius, in quo functio celebranda est, instruetur pallio violaceo, tobaleis, tapeto violaceo super gradibus, et sex candelabris ex aurichalco cum candelis cerae albae, et Cruce simili candelabris. In altari, e latere epistolae, prope Missale, aderit pelvicula argentea plena cinerum aridorum, ex reliquiis

(1) Ad Pacis osculum, alicubi, quin candela relinquatur, unicum brachium dexterum admovetur; sed res non est periculi expers. Melius candelae exstinguentur, ac si tempus superfuerit, rursus accendentur.

palmarum et olivarum, quae in Dominica palmarum anni superioris benedictae fuerunt, qui cineres contegentur exiguo velo violaceo, vel operculo simili pelviculae argenteae: in eodem latere ponetur etiam Missale apertum, tegumento violaceo exornatum, et cussinus violaceus aut legile ad Missale sustinendum.

2. Apud latus epistolae praeparabitur scamnum pro Celebrante et Ministris, et tapeto panni violacei cooperietur. In hoc scamno disponentur manipuli violacei pro Ministris, planeta et manipulus similis pro Celebrante.

3. In abaco praeparabuntur ea omnia quae opus sunt ad Missam solemnem, ut notatum est cap. III, art. III, n. 5 et seq., iusuper vasculum Aquae benedictae cum aspersorio; urceus cum pelvi, mantile, et aliquanta medulla panis in pelvicula, pro ablutione manuum Celebrantis: tabellae secretarum ponendae in altari pro Missa, et stola latior pro Diacono, si Ministri utentur planetis plicatis.

4. In sacristia praeparabuntur paramenta pro Celebrante et Ministris, idest pluviale cum stola violacea pro Celebrante, planetae plicatae pro Ministris, si eis uti contingat, stola pro Diacono, tria cingula, tres albae, tres amictus ac tria bireta, superpellicea pro inservientibus, et candelabra cum candelis pro acolythis.

5. Si apud aliud altare distribuerentur populo cineres ab alio Sacerdote, praeparabitur stola violacea et superpelliceum pro ipso, et alia pelvicula, in qua ponetur pars cinerum, qui benedicentur.

§ 2. *De functione.*

6. In ecclesiis quae peragere officium tenentur, haec functio incipietur post recitatam Horam nonam Officii divini.

7. Hora constituta, congregabuntur clerici in sacristiam, superpelliceum induent sibi, et parabunt Celebrantem ac Ministros, ut cap. III, art. III, n. 14, descriptum est. Celebrans circumdata collo stola, induetur pluviali violaceo, et Ministri loco dalmaticae ac tunicellae vestientur planetis plicatis violaceis, si eis utantur in ecclesia in qua facienda est functio, secus ministrabunt alba tantum induti, Diaconus autem stola diaconali albae superposita.

8. Praecedentibus acolythis cum candelabris accensis, procedent ad altare Celebrans et Ministri a lateribus eius, sustinentes fimbrias pluvialis, capite bireto cooperto.

9. Si transeundum sit ante altare SS. Sacramenti, observabitur quod loc. cit., n. 21, notatum est.

10. In aditu chori fiet etiam quod n. 22 eiusdem articuli, relate ad reverentias peragendas, monuimus.

11. Ministri chorum ingredientes deponent bireta et tradent Caeremoniario; Celebrantis biretum accipiet Diaconus cum osculis, et transmittet Caeremoniario, qui vel ipse ponet vel ponenda curabit in scamno, Celebranti et Ministris praeparato.

12. Celebrans, progressus cum Ministris ante altare, reverentiam faciet ad Crucem, Ministri genuflexionem, qui tamen, si fuerint Canonici et in sua ecclesia ministraverint, et hac vice et deinceps, reverentiam semper, non genuflexionem facient.

13. Celebrans cum Ministris ascendet ad altare, et osculabitur illud: Ministri non genuflectent. Celebrans accedet ad Missale: Ministri adstabunt lateribus eius passum fere unum post eum, nec fimbrias pluvialis sustinebunt. Diaconus stare poterit in primo gradu superiori, si locus in suppedaneo non satis esset.

14. Caeremoniarius, ubi Celebrans ad Missale venerit, deteget cineres; Celebrans, iunctis manibus et submissa voce, leget ℣. *Exaudi nos, Domine* etc. Cantores eundem versiculum cantabunt, quo modo canitur introitus Missae; clerus autem in choro, dum cantabitur, sedebit.

15. Cantu illo absoluto, consurget clerus, et Celebrans iunctis manibus ac tono feriali, non conversus ad populum, cantabit *Dominus vobiscum* et quatuor orationes: ad *Oremus* inclinabit caput ad Crucem: cineres benedicturus, sinistram imponet altari, ac dextera signum Crucis versus cineres efficiet, atque in hac actione Diaconus eius fimbriam pluvialis dexteram sublevabit.

16. Initio secundae orationis, thuriferarius praeparabit thuribulum cum igne, et initio quartae aderit apud abacum; ibi se addet a sinistris clerico ferenti vasculum Aquae benedictae cum aspersorio, et a latere ibunt ante infimum gradum in latus epistolae.

17. Sub finem quartae orationis, Caeremoniarius vel alius vice illius curabit ut apud altare praesto sit dignior inter clerum, qui in sacerdotalem ordinem adscitus sit (1), ut cineres Celebranti imponat, neque stola uti debet id faciens.

(1) Nisi fuerit Dignitas vel Canonicus in sua ecclesia (S. R. C., n. 2552, II).

18. Post quartam orationem, thuriferarius a latere ascendet ad altare: Diaconus attollet fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, eamque tradet Subdiacono, qui accedet ad extremitatem suppedanei, prope Celebrantis dexteram: Diaconus accipiet naviculam, et Celebranti cochlear praesentabit, dicens *Benedicite, Pater reverende*, Celebrans autem incensum accipiet et iniiciet in thuribulum apertum, sibi a thuriferario obiectum, dicens *Ab illo benedicaris* etc., tum signum benedictionis super illud faciet. Thuriferarius post benedictionem thuribulum claudet, recipiet naviculam, et aliquanto recedet ad dexteram Diaconi.

19. Confestim ad altare ascendet alter clericus cum vasculo et aspersorio, quod accipiet Diaconus et Celebranti tradet,

20. Celebrans, aspersorio accepto, cineres asperget in medio, a sinistris et a dexteris suis, dicens submissa voce antiphonam *Asperges me* etc., et restituet aspersorium Diacono, hic autem clerico a quo acceperit. Deinde thuriferarius tradet thuribulum Diacono, hic Celebranti, qui nullum proferens verbum, cineres adolebit in medio, a sinistris et a dexteris suis, ac thuribulum restituet Diacono, qui rursus tradet thuriferario. Subdiaconus demittet pluvialis Celebrantis fimbriam dexteram, quam hucusque sustinuerit, et ad sinistram eius redibit.

21. Duo clerici cum thuribulo et cum vasculo redibunt ad abacum, et in illo res eas deponent.

22. Celebrans cum Ministris veniet ad medium altaris, et versus ipsius gradus convertetur. Diaconus adstabit Celebranti a dexteris, Subdiaconus a sinistris, et fimbrias pluvialis eius sustollent. Caeremoniarius sumptam pelviculam cum cineribus tradet Diacono.

23. Caeremoniarius invitabit digniorem cleri, qui sine stola accedet ad altare, ante gradus genuflexionem vel reverentiam faciet, ascendet in gradum superiorem, et aliquantulum cinerem extremis digitis pollice, indice ac medio dexterae sumptum imponet in modum Crucis capiti Celebrantis, dicens: *Memento homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris.* Celebrans accipiet cinerem, capite inclinato. Deinde ipse dignior cleri, nisi fuerit Canonicus, flexis genibus, accipiet cinerem a Celebrante, qui illi et reliquis omnibus illum imponet, modo supradicto. Quod si fuerit Canonicus vel Praesul, accipiet a Celebrante cinerem profunde inclinatus. Cinere accepto, de altari descendet, ac debita cum genuflexione aut reverentia ad locum suum redibit.

24. Cantorum chorus statim incipiet canere antiphonam *Immutemur habitu* etc. et reliquas, quas canere continuabit, et repetere quoque, si opus fuerit, dum cineres distribuentur.

25. Cinerum autem distributio fiet hoc ordine. Postquam Celebrans cinerem imposuerit digniori cleri, imponet Praesulibus, si aderunt, deinde Ministris, qui simul descendent in gradum inferiorem ante Celebrantem, eumque accipient aut stantes aut genuflexi, ut superius de digniore innuimus, postea Canonicis. Quum Ministri in gradum descendent accepturi cineres, Caeremoniarius substinebit Celebranti pelviculam, et absente Caeremoniario, Diaconus pelviculam ponet super altare. Si Ministri non fuerint Canonici, dabitur cinis primo Canonicis, postea Ministris. Post hos dabitur Beneficiariis, seu Mansionariis, Cappellanis, clericis Seminarii ceterisque clericis, si aderunt, non exceptis iis qui altari inservient; post totum clerum dabitur Magistratui, si aderit, et a Caeremoniario ad altare invitabitur; postremo autem populo, sed ad balaustrium, et feminae a viris dirimentur.

26. Chorus considebit, quum unusquisque ipsius ordo cinerem acceperit.

27. Qui de clero sunt, bini venient ad accipiendum cinerem, et si quo in coetu dispar esset numerus, ultimum par e tribus constabit.

28. In accessu et in recessu, poterit servari ordo in communione descriptus (1).

29. Si Celebrans populo non largietur cineres, sed alius Sacerdos in alio sacello huic rei delegatus erit, hic superpelliceo et stola violacea indutus incipiet distributionem simul ac eandem inchoabit Celebrans. Sacristae curae sit alia pelvicula accipere cineres a Celebrante benedictos ad hanc rem. Feminis non est imponendus cinis super velum, sed supra capillos aut in fronte.

30. Si alter Sacerdos non adesset, qui cineres Celebranti imponeret, hic genibus flexis ad medium altaris in suppedaneo versus Crucem, sibi ipse cineres imponet, nihil dicens. Nec Diaconus neque Subdiaconus poterunt ei dare cineres, etsi Sacerdotes, eo quod in ordine inferiori ministrant.

31. Sub finem distributionis, acolythi in promptu habebunt urceum cum pelvi, mantile et medullam panis pro Celebrantis manuum ablutione.

---

(1) V. cap. III, art. III, n. 295.

32. Distributione peracta, Celebrans lavabit manus, eodem modo ac superius, art. VIII n. 45, descriptum est (1).

33. Posteaquam Celebrans laverit manus, chorus consurget, ac Celebrans stans in cornu epistolae ante Missale, adstantibus a lateribus Ministris, iunctis manibus, non conversus ad populum, tono feriali cantabit *Dominus vobiscum ..... Oremus. Concede nobis* etc.

34. Celebrans et Ministri eodem loco facta ad Crucem reverentia, descendent de altari a latere, et vadent ad scamnum, ubi, adiuvantibus acolythis et Caeremoniario, Celebrans deponet pluviale, et induetur manipulo ac planeta, Ministri autem sibi manipulum imponent.

35. Interea clericus aliquis super altare disponet tabellas secretarum.

36. Parati Celebrans et Ministri reverentiam facient ad chorum, quemadmodum superius traditum est, cap. III, art. III, n. 22, procedent ad altare, et Sacrum inchoabunt, quod quum sit feriale, servabitur ritus, superius, loc. cit., § 5, descriptus.

Articulus X.

De Quadragesima ac tempore Passionis.

1. Functio primi diei articulo praecedenti descripta est.

2. Quadragesimae tempore ornamentum altaris simplex erit, sine vasis floreis, sine reliquiariis aut statuis Sanctorum. Color in paramentis sacris erit violaceus, et in Missa temporis non sonabitur organis: sacri Ministri in ecclesiis principalibus pro dalmatica et tunicella induentur planetis plicatis; in minoribus autem ministrare possunt *in albis*.

3. A Sabbato ante primam Dominicam, toto Quadragesimae tempore, Vesperae recitabuntur vel canentur ante meridiem, seu post Nonam et Missam ferialem, exceptis Dominicis, in quibus recitabuntur vel canentur hora usitata.

4. In quarta Dominica, appellata *Laetare*, in Officio et Missis, tam solemni quam privatis, adhibere licebit colorem

(1) *Caerem. Epp.* (II, xix, 6) docet, hac in functione, manus esse lavandas a Celebrante postquam exuerit pluviale, et antequam accipiat casulam.

rosaceum, Ministri utentur dalmatica ac tunicella, poterunt disponi vasa florea ad altaris ornamentum, et sonabitur organis. In reliquo officio observabuntur praescriptiones pro tempore Quadragesimae (1).

5. Festum Annunciationis B. Virginis, eo quod rationem habet cum mysterio Incarnationis divini Redemptoris, est maxime solemne. In Missa Celebrans Ministri et chorus genua flectent dum cantabitur ℣. *Et incarnatus* etc., ut superius art. III, n. 17.

6. * Si hoc festum transferatur, genuflexio ad verba *Et incarnatus* fiet quo die celebrabitur Officium.

7. Si quod hoc tempore celebrandum erit funus solemne sive anniversarium, assistente clero, qui teneatur Officium peragere in choro, post Nonam id fiet* et illissam feriolem, numquam vero post Vesperas.

8. In Sabbato ante Dominicam Passionis, Cruces et sacrae imagines velandae sunt ante Vesperas. Notandum autem quod velamina seu tegumenta sint coloris violacei, nec translucida, ita ut conspici possit imago aut Crux, licet velata. Simplicia esse debent, neque ulla figura intexta, ne Crux quidem et alia instrumenta Passionis depicta sint. Praecedenti die disponentur omnia, ut in praedicto Sabbato post Missam feriae contegi possint imagines et Cruces. Id omnimode fiet saltem in altari, in quo Officium celebrandum erit.

9. Attendetur etiam ad qualitatem cantus tempore Passionis, ut sit non *figuratus*, sed *gregorianus* (1).

10. Si quod festum in hoc tempus inciderit, non detegetur imago eius Sancti, de quo celebrandum festum sit; poterit utique exornari altare candelabris nobilibus, sed sine statuis aut hermis Sanctorum interpositis, adhibere licebit paramenta nobilia, exponere Sancti Reliquias, et horis praescriptis cantare Missam, Vesperas etc. (2).

(1) Inspiciatur quod in tertia Dominica Adventus, hoc eodem cap., art. I, n. 4, notatum est. A.

(1) Id in *Caerem. Epp.* veteri editione (lib. II, cap., xx n. 4) praescriptum erat, nunc ibidem habetur: « Cantores vero ab hac Dominica Passionis ... utantur cantu gregoriano vel figurato polyphono. »

(2) V. sup., cap. I, nn. 5 et 6 huius libri II.

ARTICULUS XI.

De Dominica Palmarum.

§. *1. De iis quae sunt praeparanda.*

1. Altare maius, in quo fiet functio, instruetur pallio violaceo, tobaleis, sex candelabris cum candelis albis et Cruce tecta velamine violaceo simili candelabris, quae non erunt nobilia qualia adhibentur in solemnitatibus et festis praecipuis: candelabris non interponentur Reliquiaria nec vasa florea, multo minus imagines Sanctorum. In altari, e latere epistolae locabitur cussinus violaceus seu legile cum Missali ornato tegumento violaceo. Gradus altaris violaceo tapeto sternentur.

2. Apud altare, in latere epistolae, praeparabitur parvus abacus tobalea alba coopertus, in quo collocabuntur palmae et rami olivarum clero et populo distribuendi. Palmae et rami ipsi contegentur alba tobalea, aut velo coloris violacei.

3. Abacus apparabitur loco usitato cum rebus pro Missa solemni descriptis, quibus adiugenda sunt stola latior pro Diacono, si Ministri planetis plicatis utentur, et vasculum Aquae benedictae cum aspersorio, et adhiberi poterit idem quod in aspersione Aquae benedictae: urceus cum pelvi et mantile pro lotione manuum Celebrantis post palmarum distributionem: tabellae seu chartae gloriae, pro Missa in altari disponendae.

4. Apud abacum vel in latere evangelii ponetur Crux processionalis contecta velo violaceo, cui adnexae erunt chordulae eiusdem coloris, quibus alligari palma possit.

5. Scamnum Celebrantis et Ministrorum positum loco solito, contegetur tapeto panni violacei, et in eo praeparabitur planeta ac manipulus pro Celebrante, manipulique duo pro Ministris.

6. In sacristia praeparabuntur pro Celebrante et Ministris paramenta, videlicet pro Celebrante pluviale cum stola violacea, cingulum, alba, amictus cum bireto; pro Ministris autem planetae plicatae, sit uti oportebit, cingula, albae, amictus et bireta; ac pro Diacono praeparabitur etiam stola violacea diaconalis: item superpellicea pro clericis inservientibus: candelabra cum candelis albis pro acolythis.

7. Pro iis autem qui cantabunt passionem aderunt stolae tres violaceae, tres manipuli similes, tria cingula, tres albae, tres amictus ac tria bireta, et liber continens passionem in notis musicis, instructus tegumento violaceo (1).

8. Aderunt etiam libelli sive exemplaria aliquot Ritualis, quibus utendum erit cantoribus in processione.

9. Si palmae populo in aliquo sacello segregato distribuentur, praeparabitur stola violacea cum superpelliceo pro Sacerdote, qui distributionem exsequetur.

10. Eligentur custodes sive homines idonei, qui populi turbam prohibeant, sed ut in distributione candelarum monuimus, hoc negotium hominibus militaribus aut apparitoribus numquam committetur. Destinabitur etiam aliquis clericus ad aperiendam claudendamque tempestive portam ecclesiae, qui si opus fuerit, ab altero etiam adiuvabitur.

§ 2. *In functione.*

11. Functioni locus erit post Horam tertiam, in illis ecclesiis, quae Officium exsequi tenentur.

12. Benedictio aquae fiet in sacristia, ut cap. III, art. III § 3, ideoque praeparabitur vas cum aqua benedicenda; sal in pelvicula, mantile pro Celebrante, vasculum vacuum cum aspergillo, et Missale seu Rituale pro benedictione peragenda.

13. Hora praestituta, clerici congregabuntur in sacristiam, induentur superpelliceo, et parabuntur Ministri ac Celebrans, ut loc. cit., § 2, n. 14. Posteaquam Celebrans et Diaconus sibi stolam induerint, ac Subdiaconus sibi praecinxerit cingulum, benedicetur sal et aqua, ut eodem loco, § 3. Post benedictionem aquae, Ministri planetas plicatas, Celebrans pluviale sibi imponent.

14. Praeeunte clerico seu thuriferario, qui feret vasculum aquae benedictae cum aspersorio, et acolythis cum candelabris accensis, procedent ad altare, Celebrans medius inter Ministros capite operto, Ministri hinc inde a lateribus eius fimbrias pluvialis sustinentes.

15. Si transeundum sit ante altare SS. Sacramenti, observabitur quod eodem cap. III, art. III, n. 21, notatum est.

---

(1) Ne cui mirum forte videatur, si ad cantandam passionem unum tantum librum praescripsimus praeparandum, ratio afferetur deinceps. A.

16. Chorum ingredientes, relate ad reverentias, servabunt ea quae eodem articulo, n. 22, praescripta sunt.

17. In aditu chori Ministri deponent bireta, quae tradent Caeremoniario, Celebrans suum dabit Diacono, qui Caeremoniario transmittet, atque hic ea ponet vel poni iubebit in scamno Celebrantis et Ministrorum.

18. Celebrans et Ministri ante altare progressi in genua procumbent, et aspersio Aquae sanctae fiet, ut loco citato, § 3.

19. Sub finem aspersionis, dum Celebrans cantabit orationem *Exaudi nos* etc., acolythi sument manipulos Ministrorum, procedent ante altare, et consistent prope illos. Completa a Celebrante oratione, acolythi statim et celeriter manipulos imponent Ministris, et facta postea genuflexione ad altare, redibunt ad locum suum ante abacum.

20. Celebrans cum Ministris, sine alia genuflexione aut reverentia, ascendent ad altare, quod Celebrans in medio osculabitur, Ministri autem non genuflectent.

21. Celebrans transibit ad Missale in cornu epistolae: Ministri adstabunt lateribus eius, sed retro aliquantulum, nec fimbrias pluvialis sustinebunt. Diaconus poterit stare in gradu primo, si locus non satis esset in suppedaneo.

22. Quum Celebrans venerit in cornu epistolae, Caeremoniarius vel Sacrista deteget palmas benedicendas.

23. Cantores statim cantabunt antiphonam *Hosanna filio David*, quam Celebrans leget iunctis manibus, submissa voce, nec signans se (1). Completo antiphonae cantu, Celebrans non conversus ad populum et iunctis manibus cantabit tono feriali *Dominus vobiscum*, deinde eodem modo orationem *Oremus. Deus, quem diligere* etc., inclinationem tantum capitis versus Crucem efficiens ad *Oremus*, tum in ista, tum in aliis orationibus sequentibus.

24. Initio praedictae orationis, Subdiaconus, conversus super dexteram suam, de altari lateraliter descendet, subsistet in plano post Celebrantem, si planeta plicata usus fuerit, deponet eam, adiuvante acolytho, et a Caeremoniario vel ab aliquo acolytho Epistolarium accipiet: in fine orationis veniet in medium ante altare, genuflectet ad Crucem, et salutabit chorum, redibit post Celebrantem quo loco epistola cantari solet, et lectionem cantabit epistolae tono.

(1) Numero 25, ait Auctor: *legere poterit;* sed *Caerem. Epp.* (II, xxi, 4) ait: *iis omnibus, quae cantantur, lectis.*

25. Celebrans legere poterit eandem lectionem, unum ex responsoriis post lectionem, et loco eodem dicere poterit *Munda cor meum*, ac legere evangelium.

26. Subdiaconus, post cantatam lectionem, redibit ante altare, genuflexionem ad Crucem et reverentiam ad chorum efficiet; ascendet ad altare a latere, genuflexus ante Celebrantem deosculabitur dexteram illius manum, quam ille imponet epistolario, ab eoque nullum proferente verbum, benedictionem accipiet.

27. Subdiaconus de altari descendet, epistolarium deponet, resumet planetam plicatam, si ea utatur, et ad sinistram Celebrantis redibit.

28. Cantata a Subdiacono lectione, cantorum chorus canet unum ex responsoriis in Missali notatis.

29. Interea thuriferarius in promptu habebit thuribulum cum igne, adhibendum in cantu evangelii.

30. Subdiacono ad laevam Celebrantis reverso, Diaconus a latere de altari descendet, perget ad abacum, deponet planetam plicatam, si utetur, et pro illa sibi induet stolam latiorem: a Caeremoniario vel ab acolytho Evangeliarium accipiet, et cum debitis choro reverentiis, ut in Missis solemnibus, deferet ad altare, et ante ipsum genuflectet; tum conscendet suppedaneum, librum ponet in medio altari, ac sine alia genuflexione veniet a latere ad dexteram Celebrantis.

31. Thuriferarius a latere ascendet ad altare cum thuribulo et navicula, quam tradet Diacono. Subdiaconus accedet ad dexteram Celebrantis, et fimbriam dexteram pluvialis eius attollet. Diaconus ministrabit incensum, ac thuriferarius obiiciet Celebranti thuribulum, in quo ille ponet incensum cum solita formula *Ab illo benedicaris* etc., et cum benedictione.

32. Thure benedicto, thuriferarius, recepta navicula, de altari descendet, et accedet ad abacum, ubi deponet naviculam, et post eum ibunt cum ipso duo acolythi candelabra accensa gestantes, et in planum ante altare procedent.

33. Subdiaconus conversus super sinistram suam descendet de altari, et ante infimum gradum altaris consistet.

34. Diaconus veniet ad medium altaris, genuflexus in extremo suppedaneo dicet submissa voce *Munda cor meum* etc., assurget, accipiet Evangeliarium, cuius apertura ipsius latus sinistrum respiciet, convertetur ad Celebrantem, et genuflexus ab ipso petet benedictionem. Dum genuflectet conversus ad Celebrantem, sinistrorsum habebit altare.

35. Celebrans, non abscedens a latere epistolae, convertetur ad Diaconum, ideoque altare habebit dextrorsum. Diaconus dicet *Iube, domne, benedicere,* Celebrans respondebit *Dominus sit* etc., ut in Missis solemnibus.

36. Diaconus, accepta benedictione, descendet in planum ante altare, se adiunget Subdiacono, acolythis ac thuriferario, et facta ad altare genuflexione, ad chorum hinc inde reverentia, procedet ad canendum evangelium, qua in re observabuntur ea omnia, quae pro Missa solemni art. III, n. 109 et seq. descripta sunt.

37. Evangelio cantato, Subdiaconus afferet librum osculandum Celebranti, qui dicet *Per evangelica dicta* etc., deinde Diaconus ipsum Celebrantem adolebit.

38. Thuriferarius perget ad deponendum thuribulum, itemque acolythi candelabra in abaco reponent, ut in Missa solemni.

39. Celebrans, postquam thurificatus erit, convertetur ad librum, et exspectabit donec ad se redeant Ministri. Hi vero non redibunt statim ad Celebrantem, sed pergent prius ad abacum ac deponent manipulos, Diaconus autem etiam stolam latiorem, si usus fuerit, ac resumet planetam plicatam: ascendent a latere ad altare, atque ut initio functionis redibunt ad latera Celebrantis.

40. Celebrans, ubi Ministri redierint ad ipsius latera, tono feriali, iunctis manibus, nec conversus ad populum, cantabit *Dominus vobiscum* et orationem *Oremus. Auge fidem,* etc. Benedicturus, seu Crucis signum facturus dextera super palmas, locis a Missali indicatis, imponet sinistram altari, et Diaconus in illa actione attollet eius fimbriam dexteram pluvialis; post orationem, iunctis adhuc manibus, ac tono feriali, cantabit praefationem in Missali notatam, post quam paullulum inclinatus, iunctisque manibus, submissa voce una cum Ministris recitabit trisagium, quod a cantoribus notis ferialibus cantabitur.

41. Clerus in choro alternatim recitabit *Sanctus,* ac tum Celebrans et Ministri, tum clerus in choro se signabit ad *Benedictus, qui venit* etc.

42. Postea Celebrans recitabit, ut supra, reliquas quinque orationes pro benedictione, cum animadversionibus superius notatis.

43. Quarta oratione, turiferarius praeparabit thuribulum cum igne, et initio quintae adstabit a latere alteri, clerico qui

feret vasculum Aquae sanctae cum aspergillo ad latus epistolae in planum. Clericus ferens Aquam sanctam et aspergillum adstabit thuriferario dextrorsum.

44. Post quintam orationem, ascendet a latere ad altare thuriferarius. Diaconus elevabit fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, eamque tradet Subdiacono, qui accedet ad extremum suppedaneum prope ipsius Celebrantis dexteram: idem Diaconus ministrabit Celebranti incensum, quod is iniiciet in thuribulum cum usitata benedictione. Thuriferarius claudet thuribulum, naviculam a Diacono recipiet, ac recedet paullum prope dexteram Diaconi. Ascendet ad altare clericus alter cum Aqua benedicta, et tradet aspersorium Diacono, qui porriget Celebranti.

45. Accepto aspersorio, Celebrans asperget palmas in medio, a sinistris et a dextris suis, submissa voce recitans antiphonam *Asperges me* etc., et reddet aspersorium Diacono, hic clerico a quo acceperit. Postea thuriferarius dabit thuribulum Diacono, et hic Celebranti, qui palmas adolebit in medio, a sinistris et a dextris suis, et thuribulum restituet Diacono, qui rursum dabit thuriferario. Subdiaconus demittet fimbriam dexteram pluvialis, quam hactenus sustinuerit, et ad laevam illius redibit.

46. Duo clerici, alter thuribulum alter vasculum gestantes, revertentur ad abacum, in quo illa deponent.

47. Celebrans, conversus ad Missale, iunctis manibus, ac tono feriali, cantabit *Dominus vobiscum... Oremus,* et orationem *Deus, qui Filium tuum* etc.

48. Hoc tempore, Caeremoniarius, vel alius vice illius, efficiet, ut prope altare praesto sit dignior cleri, palmam Celebranti daturus, qui Sacerdotali ordine insignitus esse debet (1), neque in tali actione utetur stola.

49. Item apud altare aderit Sacrista, qui palmas aut ramos olivarum tradet in distributione.

50. Post orationem, quam indicavimus, Celebrans cum Ministris veniet ad medium altaris, et convertetur versus ipsius gradus. Diaconus adstabit a sinistris, Subdiaconus a dextris Celebrantis, eiusque fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

51. Sacrista, sumpta Celebrantis et dignioris palma, accedet ad altare super gradus prope Diaconum.

(1) Nisi fuerit Dignitas vel Canonicus in sua ecclesia (S. R. C., n. 2552, II).

52. Innuente Caeremoniario, dignior inter clerum, appropinquabit ad medium altaris, reverentiam aut genuflexionem ad ipsum efficiet, ascendet in gradum superiorem, et acceptam a Sacrista Celebrantis palmam osculabitur ac porriget Celebranti, manum eius non osculans. Celebrans palmam accipiet, osculabitur ac tradet Subdiacono, qui eam ponet in altari.

53. Deinde ipse dignior cleri, nisi hic fuerit Canonicus aut Praesul, genuflexus in extremo suppedaneo palmam a Celebrante accipiet, osculans prius palmam, deinde manum Celebrantis, ac si fuerit Praesul, accipiet eam stans, et palmam tantum osculabitur; sin fuerit Canonicus, accipiet stans quidem, sed palmam, deinde manum Celebrantis osculabitur (1). Postea de altari descendet, et cum debitis reverentiis, aut cum genuflexione, redibit ad locum suum. Palma dignioris praesentabitur Celebranti a Diacono.

54. Interim acolythi, vel alii clerici huic rei delegati, sument ex abaco palmas pro Canonicis et reliquis de clero, easque ordinatim porrigent Sacristae, qui tradet Diacono, hic autem Celebranti.

55. Distributio peragetur ordine sequenti. Postquam Celebrans palmam dederit digniori inter clerum, dabit Praesulibus, si aderunt, deinde Ministris, qui simul descendent in gradum superiorem ante Celebrantem, eamque accipient vel stantes, vel genuflexi, quemadmodum superius de digniore notatum est, postea Canonicis. Ministri suam palmam tradent Caeremoniario, vel acolytho, qui eas ponat in abaco, ut libere ipsi possint Celebranti ministrare. Si Ministri non essent Canonici, dabitur palma prius Canonicis, postea Ministris. Quum Celebrans palmas daturus erit Ministris, spectabit ad Caeremoniarium loco Diaconi porrigere illi palmas. Dabuntur deinceps Magistratui, si aderit, et a Caeremoniario invitabitur ad altare; post Magistratum Beneficiariis seu Mansionariis, Cappellanis, clericis Seminarii, ceterisque clericis, non exceptis illis qui altari inservient, postremo dabuntur populo, sed ad balaustrium, ubi alter sexus ab altero separabitur.

56. Ubi Celebrans suam palmam accipiet, cantores incipient canere antiphonam *Pueri Hebraeorum* etc., deinde alteram, quam distributionis tempore continuabunt.

57. Chorus considebit, quum quisque eius ordo palmam acceperit.

(1) V. notam ad n. 32, pag. 164.

58. Qui de clero sunt, bini accedent ad accipiendas palmas, ac si quo in coetu dispar esset numerus, ultimi ibunt terni. In accessu et in recessu poterit servari ordo in communione, § 4, descriptus.

59. Si Celebrans palmas populo non distribuet, sed Sacerdos alius in alio sacello, hic, indutus superpelliceo et stola violacea, distributionem incipiet simul, ac inchoabit Celebrans, et dabit operam, ut absolvat priusquam initium processionis fiat, praesertim si sacellum, in quo distributionem faciet, proximum esset navi seu parti illi ecclesiae, qua ipsa processio transibit.

60. Nisi alius adesset Sacerdos, qui palmam Celebranti praesentaret, Diaconus palmam ponet in medio altari: Celebrans convertetur ad altare, genuflectet, palmam accipiet, osculabitur ac tradet Subdiacono, qui reponet eandem in altari, deinde conversus ad populum distributionem, ut dictum est, exsequetur.

61. Si Diaconus aut Subdiaconus essent Sacerdotes, non licebit ipsis dare palmam Celebranti, siquidem in ordine inferiori ministrant.

62. Quum distributio incepta erit, clericus aliquis in apice Crucis processionalis palmam deligabit.

63. Caeremoniarius vel unus ex acolythis tollet de altari palmam Celebrantis, ut possit eam dare Diacono, itemque Diaconi palmam in promptu habebit.

64. Sub finem distributionis, mentem advertant acolythi ad subministrandum urceum cum pelvi et mantile pro manuum lotione Celebrantis.

65. Celebrans manus lavabit quo modo superius, in festo Purificationis, art. VIII, num. 45, descriptum fuit.

66. Interea thuriferarius ignem praeparabit in thuribulo, et cum ipso aderit apud abacum.

67. Postquam Celebrans manus laverit, clerus in choro consurget, et unusquisque illorum dextera sustinebit palmam.

68. Celebrans stans ante Missale, ut initio functionis, non conversus ad populum, iunctis manibus, ac tono feriali cantabit *Dominus vobiscum*, deinde orationem *Oremus. Omnipotens, sempiterne Deus* etc.

69. Post orationem, thuriferarius ad altare ascendet cum thuribulo et navicula. Celebrans eodem perstans loco, convertetur ad thuriferarium, qui constiterit in gradu superiori, prope Celebrantem: Subdiaconus accedet ad dexteram Celebrantis, et fimbriam pluvialis eius sustollet: Diaconus incen-

sum ministrabit Celebranti, qui cum benedictione illud iniiciet in thuribulum.

70. Postquam Celebrans incensum in thuribulum iniecerit ac benedixerit, thuriferarius, navicula recepta, descendet de altari a latere, et iuxta abacum subsistet: Subdiaconus pariter a latere descendet, ac veniens ad abacum accipiet Crucem processionalem a Caeremoniario vel a clerico quodam: acolythi, sumptis candelabris, ibunt cum Subdiacono a lateribus: thuriferarius praeibit Cruci, eum sequetur Subdiaconus cum acolythis, et proficiscentur simul prope aditum presbyterii: ibi consistent Subdiaconus cum acolythis, et post Subdiaconum thuriferarius, omnes ad altare conversi.

71. Interea Caeremoniarius Diacono dabit palmam Celebrantis: Diaconus eam tradet Celebranti, deosculans * illam et manum eius; deinde ipse suam a Caeremoniario accipiet.

72. Ubi Crux ad presbyterii aditum venerit, et paratus erit clerus ad proficiscendum in processionis ordinem, Diaconus ad populum conversus, suo tono cantabit *Procedamus in pace;* chorus respondebit *In nomine Christi. Amen.*

73. Thuriferarius ad altare genuflectet, et convertetur ad portam ecclesiae praecipuam, et processionis initium fie tordine sequenti:

74. Thuriferarius: Subdiaconus gestans Crucem, in cuius apice erit palma, medius inter acolythos cum candelabris accensis: cantores veste talari et superpelliceo induti, qui cantabunt antiphonam *Cum appropinquaret Dominus* etc., et alteram *Cum audisset* etc., nec manu palmam sustinebunt: clerici Seminarii: Beneficiarii seu Mansionarii et Canonici. omnes incedentes bini, ac si quo in coetu dispar esset numerus, ultimum par e tribus constabit. Si ecclesia non esset cathedralis aut collegiata, sed copiosus cleri esset numerus, primi procedent iuniores, ultimi seniores. Qui dextrorsum ibunt, palmam gestabunt dextera, qui sinistrorsum, sinistra; altera manu biretum sustinebunt. Caeremoniarius, dum ordinabitur processio, in promptu habebit bireta Celebrantis et Diaconi: quum tempus erit, innuet Celebranti et Diacono ut de altari descendant, iique ad pedes altaris facient respective reverentiam aut genuflexionem: Diaconus Celebranti porriget acceptum a Caeremoniario biretum, deinde suum recipiet: sequentes processionem, Diaconus adstabit Celebranti et sinistrorsum, uterque caput bireto cooperiet.

75. Processio dirigetur extra ecclesiam. Si transeundum erit ante altare SS. Sacramenti, fiet ab omnibus genuflexio, exceptis Subdiacono gestante Crucem,* et acolythis candelabra ferentibus. Notandum etiam, quod si celebrentur Missae in altaribus minoribus, non est pulsanda campanula ad *Sanctus* neque ad elevationem, ne clerus cogatur genuflectere ac processionem abrumpere.

76. Processione ex ecclesia egrediente, omnes cooperient caput, exceptis Subdiacono, acolythis, thuriferario et Caeremoniario. Processio sequetur partem dexteram portae, ac redibit ante portam ipsam, quoad fieri poterit propter spatium plateae seu viae, quae principem ecclesiae portam prospectat. Antequam ex ecclesia exeant cantores, duo ex istis consistent apud portae interiorem partem.

77. Egressa processione, claudetur porta principalis, ac duo cantores stantes intra, conversi erunt ad portam ipsam.

78. Processionis tempore, pulsabuntur festivo more omnes ecclesiae campanae.

79. Interea Sacrista amoveri iubebit abacum prope altare si-
tum, in quo iacebant palmae, et poni in altari tabellas secreta-
rum, et in scamno Celebrantis ac Ministrorum praeparari pro
Celebrante manipulum et planetam, pro Ministris manipulos.

80. In Processionis reditu ad portam ecclesiae, Subdiaco-
nus consistet in limine cum acolythis a lateribus, ac thurife-
rarius prope acolythum primum: clerus ordinabitur in duas
alas iisdem lineis cum postibus portae, et in plures etiam or-
dines, si necesse fuerit: Celebrans cum Diacono subsistet in
medio adversus portam.

81. Hoc vel alio modo, ut commodius videbitur, stante pro-
cessione, duo cantores, qui erunt intra ecclesiam, cantabunt
℣. *Gloria, laus et honor* etc. Cantores et clerus, qui erunt extra,
respondebunt canendo eundem versiculum. Deinde duo can-
tores intra continuabunt canere alterum versiculum *Israel es*
tu etc. Cantores et clerus extra respondebunt *Gloria, laus et*
honor etc., atque ita deinceps. Omnes praedicti versiculi vel
pars illorum cantabitur, prout libebit.

82. Quum completa erit responsio a clero extra ecclesiam
data, Subdiaconus partem imam portae extremitate inferiori
hastae Crucis leviter pulsabit; aperta statim porta, redibit in
ecclesiam processio. In ingressu a cantoribus cantabitur an-
tiphona seu responsorium *Ingrediente Domino* etc., neque adii-
cietur *Gloria Patri.*

83. In reditu processionis in presbyterium, thuriferarius, Subdiaconus et acolythi procedent ante altare; thuriferarius genuflectet, et ibit ad renovandum pro Missa ignem in thuribulo; acolythi pergent ad abacum et in eo candelabra deponent, postea consistent apud scamnum Celebrantis, ut sacris Ministris inserviant; Subdiaconus Crucem suo loco reponet, vel eam tradet clerico, qui referat eodem, et subsistet prope scamnum, exspectans ibi Celebrantem et Diaconum, quibus se adiungat. Reliqui de choro in medio presbyterio genuflexionem et reverentiam iuxta gradum quisque suum exsequentur, ac salutatione ad invicem facta redditaque, petet unusquisque stallum suum et in eo palmam deponent. Diaconus et Celebrans caput nudabunt in aditu presbyterii, et progressi ante altare facient, Celebrans reverentiam, Diaconus genuflexionem, deinde ad scamnum sibi paratum. Ibi Diaconus deponet biretum in scamno, palmam suam Caeremoniario committet, deinde Celebrantis palmam et biretum accipiet et Caeremoniario tradet, qui ea in abaco poni iubebit.

84. Celebrans, adiuvante Caeremoniario, pluviale dimittet, sibique manipulum et planetam violaceam induet: Ministri autem, adiuvantibus acolythis, manipulum suo brachio sinistro imponent.

85. Chorus, Celebrante et Ministris se parantibus, considebit, ac rursus consurget quum e scamno discedent, Missam inchoaturi. Caveat autem unusquisque, ne palmae insideat, quod valde indecorum esset, sed eam applicet directim postergali scamni seu stalli choralis.

86. Parati Celebrans et Ministri reverentiam ad chorum facient, quo ordine notatum fuit cap. III, art. III, n. 22, procedent ad altare, et exordientur Missam, quae celebrabitur ritibus eodem capite descriptis, et cum variationibus pro Ministris, si utentur planetis plicatis, loc. cit., § 5, descriptis.

87. Haec insuper notanda, quod in Missa, ad confessionem omittitur psalmus *Iudica me, Deus* etc.,* nec non *Gloria Patri* ad psalmum *Lavabo,* et una tantum oratio cantatur, omissis collectis a Superiore praescriptis, vel etiam si esset aliqua commemoratio Officii simplicis.

88. Celebrans, legens epistolam, non genuflectet cum Diacono ad illa verba *Ut in nomine . . . infernorum.* Quum vero Subdiaconus illa verba cantabit, unum tantum genu submittet, cumque ipso genuflectent omnes in choro praesentes, qui ad verba praedicta nudabunt caput, consurgent ac genuflectent.

Idem Subdiaconus, post cantatam epistolam, et post genuflexionem et reverentias consuetas, veniet ad osculandam manum Celebrantis, ac nisi hic finierit legere tractum, morabitur prope latus epistolae apud Diaconum; tum, deosculata manu Celebrantis, deponet Epistolarium, ac planetam plicatam, si usus fuerit, resumet.

89. Si cantus tractus diutius protrahetur, Celebrans, cum Ministris de altari a latere descedens, ad scamnum sessum ibit, methodo tradita cap. III, art. III, n. 63 et seq.

90. Interea, dum cantabitur epistola, adiuvantibus tribus clericis huic rei delegatis, in sacristia tres cantores passionis parabuntur amictu, alba, cingulo, manipulo et stola diaconali coloris violacei (1). Cantores praedicti esse debent saltem Diaconali ordine constituti (2), neque huic actioni supplere licet clericis, quum cantare evangelium Diaconi sit. Debent esse omnino alii ac Celebrans et Ministri altaris, licet uterque Minister esset Diaconus et Presbyter etiam, quandoquidem Celebrans nequit eodem tempore personam agere Diaconi et Celebrantis; Diaconus Celebranti ministrare debet: Subdiaconus autem non potest eodem tempore Diaconi et Subdiaconi Officio fungi (3).

91. Sub finem tractus, Celebrans et Ministri, si in scamno consederint, sine ulla ad chorum reverentia, ad altare a latere redibunt. Caeremoniarius accipiet Celebrantis et Ministrorum palmas, atque ubi incipietur cantari passio, incipiet et Celebrans legere illam. Diaconus palmam dabit Celebranti, qui dextera eam sustinebit, Caeremoniarius dabit Diacono et Subdiacono, qui et ipsi dextera sustinebunt.

92. Diaconus et Subdiaconus adstabunt Celebranti, ut in introitu, donec leget passionem.

93. Cantores passionis exibunt e sacristia, et aderunt in aditu presbyterii sub finem tractus cantati. Praecedet Caeremoniarius, tum qui canit textum afferens pectori applicitum

---

(1) Tres Diaconi cantores passionis indui debent amictu, alba, cingulo, manipulo et stola diaconali coloris violacei. Abusio esset si stola etiam latiore uterentur, siquidem illa propria est Diaconi ad altare ministrantis, cuius officium a cantorum passionis officio differt. A.

(2) Possunt sententiae *turbae* cani a schola, etiam ex laicis confecta (S. R. C., 4044, II).

(3) Permittitur, ex necessitate, quod Celebrans, ad altare stans, Christi personam gerat (S. R. C., n. 3804, III, 4).

librum, cuius apertura versa sit ad sinistram, deinde Succentor sive, ut aiunt, cantor turbarum, iunctis manibus, postremo qui Christi personam agit, et ipse iunctis manibus: et hi tres caput bireto operient (1). Sequentur eos tres clerici qui simul incedent, iunctis manibus.

94. In ingressu psesbyterii, caput nudabunt, et biretum tradent Caeremoniario, qui apud partem dexteram ipsius aditus subsistet. Qui cantor portabit librum, medium locum obtinebit. Qui Christi personam agit adstabit dextrorsum, qui turbarum, sinistrorsum, èt sequentibus tribus clericis procedent simul ante altare, genuflectent, et chorum salutabunt, primo ex parte epistolae, deinde evangelii.

95. Eodem et ordine et situ venient ad locum in quo canitur evangelium: cantor stabit medius, a dextris eius qui

(1) Super ritu cantandae passionis ipsa verba Caeremonialis Episcoporum iuvat referre: « Tres qui passionem cantaturi sunt, dum cantatur epistola et tractus, parantur amictu, alba, cingulo, manipulo et stola ab humero sinistro pendente, coloris violacei, in sacristia; et circa finem tractus procedunt a sacristia hoc ordine. Antecedit Caeremoniarius, tum ille qui Evangelistae personam agit, portans sibi librum, deinde qui turbarum, ultimo qui Christi, sequentibus tribus cappellanis cum cottis sine candelabris et sine incenso, et factis debitis reverentiis... descendunt ad locum ubi cantant passionem, versus cornu evangelii, seu in pulpito, secundum consuetudinem ecclesiarum. Et cappellani tres antedicti stant contra illos, quorum qui est medius tenet librum, quem inter se mutuant aequali spatio, dum recitatur passio, prout Caeremoniarius eos prius admonuit, et in ipso actu, cum tempus est, eisdem significat nutu ». Ex hoc loco infertur, tres cantores in eodem libro canere debere, ideoque regulare esse, quod cantor praecipuus manu gestet librum. Qua ratione factum sit, ut in praxi tres libri adhibeantur, nos quidem latet, quum facilius et commodius videatur ex uno eodemque libro legere, ad vitandas etiam hallucinationes, quae ex diversis editionibus oriri possent. Liber autem oporteret ut dedita opera manu scriptus aut typis excusus grandioribus literis esset, additis musicis notis. Quod ad usum legilis, est etiam perspicua Caeremonialis dispositio, quod scilicet liber sustineatur a cappellanis, qui debent sibi vicissim succedere. Fortasse usus legilis receptus sensim est ex clericorum penuria vel impotentia ad hoc praestandum officium. Utcumque res se habeat, quum satis pateat Caeremonialis dispositio, supersedemus sententiam nostram hac super re proferre, neque aliud nobis licet quam proponere et ostendere quid sit iuxta leges ecclesiasticas faciendum.

Solet quibusdam mirum videri, quod Caeremoniale medium locum attribuat Diacono cantori, non illi Diacono qui Christi personam agit. Nobis quidem evidens ratio videtur, nempe quia Diaconus cantor maiorem aliis partem canere debet. Diaconus autem qui Christi partem agit, licet adstet cantori dextrorsum, tamen propius abest ab altari, qui locus hac de causa dignior videtur. A. — Admittitur hodie usus « trium pluteorum sive legivorum et totidem librorum (S. R. C., 3804, III, 1). »

Christi, a sinistris qui turbarum partes sustinet. Cappellani adversus cantores ipsos consistent. Diaconus cantor librum gestans aperiet ac tradet eum suo cappellano, qui sustinebit apertum, et sic deinceps reliqui duo alternatim librum sustinebunt.

96. Cantor incipiet canere verba *Passio Domini nostri* etc. Chorus statim consurget; unusquisque, toto passionis cantatae tempore, non excepta ultima parte a Diacono ministrante canenda, palmam dextera sustinebit (1). Id etiam servabitur a cantoribus passionis.

97. Ut passio quae canitur bono adstantibus exemplo sit, necesse est ut antecedenter cantores inter se de hoc cantu conveniant, nec dissonae sint eorum diversae voces; necessarium magis est, ut super notis praescriptis cantetur, neque ullum fiat notarum additamentum aut crispatio vocis seu frequentamentum, aut arbitrarius depressus concentus, et alia huiusmodi: quae praeterquam quod extra regulam essent, locum dare possent ineptiis, dissonantiis, et risum etiam circumstantibus movere, quod functionem luctus moestitiae et gravitatis plenam maxime dedeceret. Multo autem peius esset, si passionis cantui iungeretur sonus organorum, cymbali, physarmonici aut aliorum instrumentorum, quod contra leges ecclesiasticas esset omnino.

98. Celebrans, ut superius dictum est, passionem leget simul ac incipietur ipsa cantari; nonnihil morae interponet ad illa verba *emisit Spiritum*, sed non genuflectet; perget deinde legere passionem, usque ad eam partem quae tono evangelii cantabitur. Quum legere passionem desierit, convertetur ad illius cantores, ut in cantu evangelii: Diaconus eadem positione ac Celebrans stabit in gradu superiore, et in eadem cum ipso linea, et Subdiaconus in plano ante infimum gradum, eadem cum Diacono linea. Tum Celebrans tum Ministri palmam dextera sustinebunt.

99. Ad illa verba *emisit Spiritum*, Celebrans et Ministri, eodem loco eademque positione, qua erunt, flectent genua; tres cantores in genua procumbent versus librum, ceteri omnes loco quisque suo, exceptis cappellanis sustinentibus librum, qui perseverabunt stare. Assurgente Celebrante, consurgent etiam ceteri omnes, et cantus passionis continuabitur usque

(1) Possent clerici in choro palmam sustinere a parte altaris respective (Cfr. *Rituale Camald. Montis Coronae*, a S. R. C. approb. an. 1906).

ad finem, nempe ad eam partem quae a Diacono erit cantanda.

100. Quum cantores passionem canere desierint, qui Evangelistae partem egerit, librum claudet ac secum referet, ut in accessu ad altare: tres cantores ibunt in medium chori ante altare, videlicet cantor medius inter alios duos, a dextera qui Christi, a laeva qui turbarum partes sustinuit, et post ipsos clerici seu cappellani, genuflexionem, ad altare, reverentiam ad chorum, prius ex parte evangelii, deinde epistolae conficient. Praecedet Caeremoniarius, tum qui evangelistae personam egit, deinde qui turbarum, postremo qui Christi, ac sequentibus tribus clericis seu cappellanis exibunt de choro: in aditu presbyterii recipient bireta, et capite operto redibunt in sacristiam, ubi sacris vestibus exuentur. Clerus in choro, palmis depositis, considebit.

101. Ubi cantus passionis completus erit, Caeremoniarius palmam Diaconi et Subdiaconi accipiet, easque in abaco poni iubebit. Celebrantis palmam accipiet Diaconus ac tradet Caeremoniario. Celebrans accedet ad medium altare, et recitabit *Munda cor meum* etc., cum *Iube, Domine* etc. Subdiaconus ascendet ad altare, accipiet Missale cum cussino seu legili, et deferet illud in cornu evangelii. Diaconus descendet ad abacum, dimittet planetam plicatam, si utetur, sibi induet stolam latiorem, et sumptum Evangeliarium ad altare afferet, ritu usitato.

102. Interea Celebrans ultimam passionis partem non se signans leget, sed in fine ipsius Subdiaconus respondebit *Laus tibi, Christe.* Praesto erit etiam thuriferarius cum thuribulo.

103. Quum Celebrans legerit ultimam partem passionis, redibit ad medium altare, et Diaconus ei ministrabit incensum, quod ille ponet in thuribulo cum benedictione. Thuriferarius ibit cum acolythis, qui procedent iunctis manibus, nam non gestabunt candelabra, et ante altare subsistent: Subdiaconus ante altare descendet: Diaconus recitabit *Munda cor meum*, accipiet librum, benedictionem a Celebrante petet, et additus Subdiacono, acolythis ac thuriferario, praemissis ad chorum reverentiis, procedet ad ultimam passionis partem tono evangeli cantandam: non tamen signabit librum nec seipsum, non dicet *Dominus vobiscum*, nec *Sequentia* etc., sed thurificato libro, incipiet statim canere *Altera autem die* etc.

104. Celebrans convertetur ad Diaconum, et Caeremoniarius ei dabit palmam. Clerus consurget, et palmam recipiet ad verba praedicta. Quum Diaconus canere desierit, Celebrans suam palmam tradet Caeremoniario; itemque clerus in choro deponet palmam, quae manu amplius non sustinebitur, ne ad elevationem quidem. Subdiaconus textum evangelii osculandum afferet Celebranti, qui postea a Diacono thurificabitur.

105. Nulla autem in hac Missa solemni notanda variatio occurrit, nisi quod in ipsa legitur ultimum evangelium s. Ioannis, loco alterius in Missis lectis praescripti, quod in functione benedictionis palmarum cantatum est.

Articulus XII.

De reliquis maioris hebdomadae diebus.

1. Nullus hisce diebus peculiaris sese offert ritus, de quo singillatim facienda sit mentio.

2. Altaris ornatus et reliqua omnia disponentur ut in Dominica praecedenti.

3. In feriis III et IV, pro cantu passionis servabitur methodus praescripta in Dominica Palmarum. In feria autem quarta cantabitur prima lectio a clerico superpelliceo induto, ut superius, cap. III, art. III, n. 321, et seq. indicatum est.

4. Notandum autem, quod a meridie feriae IV, usque ad completam functionem Sabbati sancti, locus esse non potest expositioni SS. Sacramenti pro supplicationibus novendialibus, pro triduis aliisque functionibus huiusmodi (1).

5. Officium vero Superioris est, providere ne quid pro functionibus sequentium dierum desit, quod pous esse possit.

(1) Expositio pro Oratione XL Horarum durare potest usque ad Missam feriae V.

Articulus XIII.

De Matutino tenebrarum.

§ 1. *Animadversiones praeviae.*

1. In feriis IV, V, et VI maioris Hebdomadae, vespere cantatur Matutinum cum Laudibus, quod ante occasum solis complendum erit. Ad annunciandum Matutinum feriae IV, pulsabuntur ecclesiae campanae festivo more, non ita duobus subsequentibus diebus, quibus campanarum sonus intermittitur. Si in altare maiore servaretur SS. Sacramentum, transferetur in aliud sacellum sive altare laterale.

§ 2. *De iis quae sunt praeparanda.*

2. Altare maius exornabitur pallio violaceo, tobaleis et sex candelabris ex aurichalco, cum candelis ex cera communi, et Cruce simili, cooperta velo violaceo. Super gradibus sternetur tapetum violaceum. In Matutino feriae V, vespertino tempore altare erit omnino denudatum, et aderunt tantum sex candelabra ex aurichalco aut ex aere, cum candelis ex cera communi, et Cruce cooperta velo nigro: vespertino autem tempore feriae VI, ad Matutinum, altare ut in feria quinta erit dispositum, sed Crux erit detecta.

3. Quo loco epistola cantari solet, statuetur candelabrum ligneum, in cuius culmine aptatum erit triangulum, pariter ligneum, quod sustinebit quindecim candelas aequales ex cera communi: prope candelabrum aderit hasta cum exstinctorio ad candelas exstinguendas, et seorsim praeparabitur scabellum seu brevis scala, ut suo tempore possit tolli candela, quae in summitate erit (1). Si altare esset orientale, seu versum ad populum, ut in Basilicis, quae formam antiquam retinuerunt, praeparabitur etiam laterna grandis lignea, ex toto clausa, prope latus epistolae altaris, in qua condenda est candela accensa. Aderit et alia hasta pariter instructa exstinctorio; qua candelae super altari ardentes exstingui possint.

(1) Omnes candelabri triangularis candelae esse debent ex cera communi, etiam illa quae in culmine erit, et accensa servabitur. A.

4. In medio choro ponetur legile maioris formae, sine ullo tegumento, sed imposito libro, qui contineat lamentationes cum notis musicis et lectiones in Matutino cantandas.

§ 3. *In functione.*

5. Si clerus ecclesiae, in qua facienda est functio, teneatur peragere Officium, ante Matutinum recitabitur Completorium, ritu in rubricis Breviarii Romani praescripto. Sin haec obligatio non erit, Completorium omittetur.

6. Innuente Caeremoniario, candelae altaris et candelabri triangularis ab acolythis accendentur, et clerus in sacristiam congregatus, signo campanulae vespere feriae IV, et signo crotali vespere feriae V et VI, proficiscetur ad altare maius, ordine constituto cap. II huius libri, n. 4 et seq.

7. Statim ac suo quisque loco aderunt, omnes genua flectent, et orationem recitabunt *Aperi, Domine, os nostrum* etc., deinde consurgent, et stantes ac secreto recitabunt *Pater, Ave* et *Credo.* Caeremoniarius, qui aderit prope Superiorem, sive digniorem cleri, primum chori stallum occupantem, postquam dictum erit *Pater, Ave* et *Credo* innuet cantoribus, ut statim primam antiphonam primi nocturni cantare incipiant; post antiphonam, duo ex illis, eodem loco quo cantata erit antiphona, intonabunt primum psalmum.

8. Ad intonationem psalmi chorus considebit, et caput bireto cooperiet.

9. Caeremoniarius signum faciet ad illam chori partem, ad quam spectabit continuare cantum psalmi; idque observabitur in illis praesertim ecclesiis, in quibus quum Officium quotidianum non fiat, accidere forte posset in continuatione cantus psalmi aliqua hallucinatio.

10. In psalmorum fine omittetur *Gloria Patri,* sed in ultimo aut penultimo verbo fiet quaedam inflexio vocis, vel producetur aliquanto cantilena.

11. Psalmo absoluto, statim assurget acolythus exstinguendis candelis delegatus, et veniens ad candelabrum triangulare, exstinguet candelam ultimam, impositam extremitati trianguli versus partem evangelii, et ad suum locum redibit.

12. Post psalmum, repetetur antiphona a cantoribus, qui pariter canendo adiicient secundam, deinde secundum psalmum intonabunt, ut supra, atque hanc methodum deinceps sequentur pro reliquis antiphonis et psalmis.

13. In fine secundi psalmi, acolythus alteram exstinguet candelam, quae sita erit in extremitate trianguli, a latere epistolae, in fine tertii, exstinguet penultimam versus latus evangelii, in fine quarti penultimam a latere epistolae, atque ita deinceps alternatim in fine uniuscuiusque psalmi.

14. Repetita a cantorum choro tertia antiphona, qui duo cantores intonabunt psalmos, cantabunt versiculum, et chorus eis respondebit.

15. Chorus nudabit caput, consurget, et secreto recitabitur *Pater noster*, nec a Superiore indicabitur.

16. Interea Caeremoniarius aut alius quisquam, vice illius, perget ad invitandum, inclinatione capitis, eum qui canere primam lamentationem debebit, et comes illi addetur a sinistris, simulque procedent ad legile in medio choro positum, et ibi genuflexionem ad altare facient, ac reverentiam ad chorum, versus partem prius evangelii, deinde epistolae.

17. Chorus considebit, et cantor incipiet lamentationem canere, cantu praestituto, attendens quae superius monuimus, art. XI, n. 97, pro cantoribus passionis. Post lamentationes seu lectiones, omittetur *Tu autem, Domine* etc., iterata autem ad altare genuflexione, et ad chorum reverentia, redibit cantor ad locum suum, ubi salutabit Caeremoniarium, qui comitatus fuerit, ac sedebit.

18. Absoluto primae lamentationis cantu, chorus cantorum primum responsorium cantabit, et sub ipsius finem Caeremoniarius invitabit secundae lamentationis cantorem, et prorsus ut in prima omnia peragentur, idque observabitur in tertia et in lectionibus secundi et tertii nocturni.

19. Post cantum noni responsorii, chorus perget sedere, et chorus cantorum cantabit primam antiphonam Laudum, tum intonabitur psalmus *Miserere*, quemadmodum de primo psalmo primi nocturni traditum est, et Laudum cantus continuabitur.

20. Repetita in notis quinta Laudum antipona, duo praedicti cantores cantabunt versiculum, et chorus interea sedebit, tum a cantorum choro cantabitur antiphona ante *Benedictus*, choro adhuc sedente.

21. Ad intonationem cantici *Benedictus*, clerus in choro consurget, seque signabit. Ad versiculum *Ut sine timore* etc., qui clericus candelas exstinxerit candelabri triangularis, sumet hastam longiorem, et candelas altaris exstinguet, singulas nempe singulis versiculis, a praedicto incipiendo; easque exstinguet eodem ordine quo candelas exstinxit candelabri tringularis,

videlicet ultimam ex angulo evangelii, tum ultimam ex angulo epistolae, deinde penultimam ex angulo evangelii, et penultimam ex angulo epistolae, postea illam quae adstat Cruci e latere evangelii, postremo alteram Cruci adstantem ex latere epistolae.

22. Vespere feriae IV, dum cantabitur canticum praedictum, unus vel duo clerici exstinguet omnia lumina in ecclesia ardentia, exceptis lampadis quae apud altare SS. Sacramenti ardebunt (1).

23. Cantato cantico *Benedictus* cum inflexione vocis in fine ultimi versiculi, clerus considebit, et cantores repetent canendo antiphonam.

24. Interea, dum antiphona repetetur, acolythus sive clericus qui candelas altaris exstinxerit, deposita hasta qua exstinxerit cereos, admovebit, si opus fuerit, scabellum ad candelabrum triangulare, tollet e summitate illius ultimam candelam accensam, veniet ad altare, eamque sustinebit in latere seu cornu epistolae. Absoluto autem cantu praedictae antiphonae, candelam adhuc accensam abscondet post altare, vel in laterna praeparata, ut superius dictum est.

25. Amoto lumine, incipietur cantari antiphona *Christus factus est* etc., et universi in genua procumbent. Deinde secreto recitabitur *Pater noster*, ac post ipsum modulata et flebili voce cantabitur *Miserere* alternatim a choro, vel defectu vocum concentum facientium, recitabitur commode et submissa voce.

26. Superior eodem vocis tono, non dicens *Dominus vobiscum* neque *Oremus*, recitabit orationem *Respice, quaesumus, Domine* etc., usque ad conclusionem *Qui tecum* etc., quam dicet secreto.

27. Oratione completa, Caeremoniarius manu pulsabit scamnum vel librum, et ceteri omnes paullum fragoris facient, statimque cessabunt, quum clericus, qui candelam accensam abscondebat, rursus eam ostendet.

28. Candela accensa monstrata, statim omnes consugent, et quo ordine in chorum venerunt, eodem in sacristiam redibunt, Candela praedicta ab acolytho exstinguetur, et in sacristiam referetur.

(1) Lampadae, quae exstinctae sunt sub finem Matutini feriae IV, non sunt amplius accendendae usque ad functionem Sabbati sancti, exceptis illis tantum, quae ardent ante altare, in quo SS. Sacramentum asservatur. A.

29. Postquam clerus e choro excesserit, amovebitur candelabrum triangulare e loco quo positum erat, et referetur in sacristiam aut in cubiculum contiguum, ne impedimento sit functionibus, matutinis temporibus, quae sequuntur, peragendis.

Articulus XIV.

De Feria V in Coena Domini.

§ 1. *De iis quae sunt praeparanda.*

1. Altare maius exornabitur festive candelabris nobilibus sex numero cum candelis albis, et Cruce simili candelabris, contecta velo albi coloris. Praeter tres tobaleas, quae tali modo sternentur super altare, ut facile inde tolli possint, apponetur pallium album, facile et ipsum amovendum, et super gradibus nobile tapetum. In altari aderit legile seu cussinus albus ac Missale, tegumento albo instructum, ac tabellae secretarum seu chartae gloriae. Si in choro altaris maioris recitabuntur Horae minores ante Missam, velo albi coloris Crucis superponetur velum violaceum, tollendum ante Missam, itemque pallio albo superponetur alterum violaceum, ante Missam et ipsum tollendum.

2. Scamnum Celebrantis et Ministrorum contegetur tapeto vel panno serico albi coloris, ac super abaco alba tobalea cooperto, praeter ea quae notata sunt pro Missis solemnibus, ponetur Calix cum Patena, palla, velo exiguo serici albi, quod totum Calicem contegat, et vitta sericea alba, qua velum ipsum Calici alligari possit: super Patena adhibenda in Missa aderunt binae hostiae maiores, altera pro Missa, altera servanda in Calice praedicto: pyxis operculata et particulae pro communione cleri et populi quoque, si ecclesia erit paroecialis; tobalea linea in communione ad altare adhibenda: vasa vitrea cum vino et aqua, et mantilia pro purificatione communicandorum, si mos erit; stolae albi coloris numero sufficienti adhibendae in communione Sacerdotum; schedulae populo in communione distribuendae, si ecclesia erit paroecialis; velum humerale nobile pro Celebrante; pluviale pro eodem; intorticia vel candelae a clero in processione gestandae, ac duo thuribula cum naviculis, pariter in processione adhibenda.

3. Iuxta abacum ponetur Crux processionalis, velo violaceo contecta.

4. Prope aditum presbyterii, parieti applicitum aderit umbraculum album hastile.

5. Si populo administrabitur communio, ponentur in balaustrio tobaleae.

6. Apparabitur sacellum, in quo exponetur Sacramentum (1), et eius altare exornabitur sufficienti numero candelabrorum cum candelis albis. In media illius parte aderit urna, in qua condetur Sacramentum, cum palla vel corporali intra ipsam, cumque clavicula in ostiolo; id porro cavendum, ne, quum urna clausa erit, appareat ex ulla parte Calix intus inclusus: praeterea tobaleae super altare, pallium album, et tapetum super gradus aptabitur. Poterit etiam exornari altare et sacellum vasis cum floribus virescentibus et fictis (2). Caveatur etiam ne quid ornamenti sit quod luctum significet; sed omnia laetitiam ostendant.

---

(1) Feria V in Coena Domini, recurrit memoria institutionis SS. Eucharistiae. Quum propter officia lugubria non liceat solemniter hac die celebrare huius institutionis festum, exponitur SS. Sacramentum in sacello laterali, ut fideles ipsum venerentur et adorent cum gratiarum actione pro singulari accepto beneficio. Quapropter perperam haec expositio appellatur *Sepulcrum*, quandoquidem in Sacramento Eucharistiae Christus Dominus est vivus et impassibilis. Commemoratio mortis Redemptoris nostri ab Ecclesia postridie celebratur, qua quidem die ipsa abstinet Sacrificio, Crucem adorat, et a sacris templis removet Sacramentum. Hac igitur de causa, sacellum in quo expositio SS. Sacramenti fiet, festivo more parabitur cum luminum copia, cum floribus aliisque ornamentis quae solemnitatem praeseferant, neque locus omnino esse potest pannis nigris aut luctuosis aliisque signis, quae solemnitatem hanc dedeceant. Imno nullatenus probandus est usus in quibusdam ecclesiis receptus, exponendi contra regulam imaginem Christi vita functi subtus altare, ut hac re significetur sepulcrum, siquidem toto passionis tempore imagines velo contectae sunt, et insuper in hac expositione nihil minus spectatur quam Christi sepulcrum. Eadem ratione improbanda est consuetudo hinc inde apponendi imagines Angelorum deflentium habitu, et instrumenta passionis sustinentium, et alia eiusmodi, quum haec abhorreant a mente et fine quem sibi in tali occasione Ecclesia proposuit. Quod siquis requireret quam ob rem SS. Sacramentum exponatur inclusum, non sub aspectum oculorum in Ostensorio, respondetur illud esse veteris ritus vestigium, etenim expositio patens SS. Sacramenti non est valde antiquae institutionis A. — Circa *Sepulcri* appellationem, et opinionem qua nullatenus hac feria Christi sepultura spectetur, S. R. C., n. 3939, contra Auctoris ivit sententiam, edicens, istiusmodi expositionem utrumque significare: Eucharistiae institutionem, et dominicum sepulcrum. Circa tamen altaris ornatum cum Auctore cohaesit, dicens, statuas, picturas, aliaque huiusmodi non admitti, nisi ex antiqua consuetudine.

(2) Dummodo altare non videatur esse in viridario.

7. Cetera altaria instructa adhuc erunt Cruce velata, candelabris cum candelis, ac tobaleis quae facile tolli possint. Sed nullae in ipsis ardebunt lampadae, nisi in altari in quo recondetur SS. Sacramentum.

8. Si ecclesia fuerit paroecialis, ponentur tobaleae super balaustrio, et conopaeum violaceum imponetur tabernaculo altaris, in quo asservabitur SS. Sacramentum.

9. In sacristia, praeter paramenta albi coloris pro Missa, ut in aliis Missis solemnibus, in promptu erunt binae stolae violaceae, altera pro Celebrante, pro Diacono altera, quibus utentur in denudatione altarium, ac tunicella albi coloris cum cingulo, alba et amictu pro Subdiacono, qui Crucem in processione gestaturus erit.

10. Praeterea in eadem sacristia praeparabitur locus remotus, ubi decenter reponi possit SS. Sacramentum pro infirmis, videlicet aderit tabernaculum cum corporali vel palla intra ipsum, clavicula claudendum, super altari, vel etiam tabula cooperta alba tobalea, quatuor candelabra cum candelis et lampadae. In promptu etiam erit parvum umbraculum album, duo intorticia, velum humerale album, stola alba, superpelliceum, claviculae tabernaculorum et corporale, ut debito tempore fieri possit SS. Sacramenti in sacristiam translatio, ut suo loco notabitur.

§ 2. *In functione.*

11. Hora praestituta, omnium campanarum sono congregabitur clerus in sacristiam, et accensis candelis altaris, ibit in chorum, et Horas minoras recitabit. Ordo ad chorum procedendi cap. II huius libri, n. 4 et seq., iam est descriptus. Illuc quum venerit, unusquisque suo loco genua flectet, et dicet *Aperi, Domine* etc. Stans autem et secreto recitabit *Pater, Ave* et *Credo*. Tum, innuente Superiore, cantor destinatus, qui suo loco stabit, incipiet psalmum *Deus, in nomine tuo* etc., et a choro alternatim continuabitur, sed submissa voce, itemque reliqui psalmi: initio primi psalmi chorus considebit: post tres psalmos universi nudabunt caput, consurgent, genua flectent, et antiphonam recitabunt *Christus factus est* etc. Deinde *Pater noster* secreto et *Miserere* submississima voce; absoluto psalmo *Miserere*, Superior, pariter submissa voce, nec praemittens *Oremus*, recitabit orationem *Respice, quaesumus, Domine* etc., cum conclusione secreta. Chorus consurget, recitabit se-

creto *Pater* et *Ave*, et incipietur psalmus *Legem pone*, Hora tertia, atque ita deinceps fiet ad Sextam et Nonam, observando quiquid pro Hora prima innutum est.

12. Recitatis Horis minoribus, tolletur velum violaceum de Cruce, in qua supererit alterum albi coloris; item ab altari amovebitur pallium violaceum, et apparebit alterum albi coloris.

13. Dum in choro recitabuntur Horae minores, in sacristia Celebrans et Ministri induentur paramentis albi coloris.

14. Post recitatas Horas minores, exibit e sacristia Celebrans cum Ministris, et fient illa omnia quae praescripta sunt in aliis Missis solemnibus, ut cap. III, art. III, notatum est. Sonabitur organis quum Celebrans et Ministri e sacristia egredientur (1).

15. In confessione omittitur psalmus *Iudica me, Deus*, nec dicitur *Gloria Patri* in introitu.

16. Ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* pulsabuntur festivo more campanae, quibus amplius non sonabitur usque ad intonationem eiusdem hymni in Missa Sabbati sancti: sic etiam aliquandiu sonabunt campanulae, quae aderunt in ecclesia, neque ipsae amplius usque ad Missam Sabbati sancti, ut supra, pulsabuntur. Organis autem sonabitur dum totus hymnus *Gloria* cantabitur, et ipsa, ut campanae, usque ad Missam Sabbati sancti tacebunt.

17. In Missa una tantum oratio recitabitur. Pro communione cleri observabitur quod superius, cap. III, art. III, § 4, declaratum est. Celebrans, ponens post offertorium Hostias iam oblatas in corporali, meminerit ex una parte corporalis eiusdem seponere Hostiam, quae intra Calicem reponenda erit, si minoris esset mensurae, ne difficile sit eam ibi reponere.

18. In fine psalmi *Lavabo*, Celebrans omittet *Gloria Patri*. Ad *Sanctus* et ad elevationem non pulsabitur campanula (2). Clerici sustinentes intorticia perstabunt genibus flexis, etiam post elevationem, quoniam administranda erit communio. Recitabitur *Agnus Dei*, sed pax non dabitur, ideoque postquam Diaconus et Subdiaconus cum Celebrante recitaverint *Agnus*

---

(1) Iuxta *Caerem. Epp.* (I, xxviii, 2), et praxim observantiorum ecclesiarum, organa, hac die, tantummodo ad *Gloria* pulsantur.

(2) Quod ad ritum attinet quatiendi crotalum ad *Sanctus* et ad elevationem, de quo disputatur a Clericato, Merati aliisque, monebimus id neque a rubrica Missalis nec a Caeremoniali Episcoporum praescribi. A.

Dei, genuflectent ad Sacramentum, Diaconus transibit ad laevam, et Subdiaconus ad dexteram Celebrantis, ubi remanebunt pro suo ministerio.

19. Duo clerici eligentur ad tradendas stolas Sacerdotibus qui de sacra mensa participabunt. Clerici illi, post *Agnus Dei*, discedent de loco suo, genuflectent simul in medio ad Sacramentum, venient ad abacum, accipient stolas ibi praeparatas, redibunt in medium chorum ante altare, iterabunt genuflexionem ad Sacramentum, dirimentur, ac pergent in chorum, alter in latus evangelii, alter epistolae, et stolas tradent Sacerdotibus. Si stolae numero satis non esset pro numero Sacerdotum, clerici praedicti paullo ante quam Diaconus cantet *Confiteor*, sument ex abaco stolas, consistent a lateribus altaris, easque tradent Sacerdotibus ad altare accedentibus ut communicent, a quibus post communionem eas recipient, et reliquis communicandis dabunt. Aderunt bini alii clerici, qui genuflexi in gradu superiore altaris a lateribus, tobaleam communicandis sustinebunt. Eligentur etiam quidam ex clericis, qui purificationem, si fieri soleat, communicatis administrent.

20. Dum Celebrans dicet *Domine, non sum dignus*, Caeremoniarius ex abaco accipiet alterum Calicem cum Patena, palla, velo albo et vitta, afferet ad altare, ibique ponet in latere epistolae.

21. Postquam Celebrans Calicem consummaverit, ipsum palla cooperiet Subdiaconus: Diaconus et Subdiaconus genuflectent ad Sacramentum, et locum mutabunt, nempe Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad laevam Celebrantis transibit. Caeremoniarius alterum Calicem vacuum ponet iuxta corporale. Celebrans cum Ministris genuflectet.

22. Celebrans accipiet Hostiam maiorem, quae ex una parte corporalis aderit, eamque ponet in Calice, quem ei sustinebit Diaconus intra corporale, animum advertens ad eam ponendam leniter, nec vim adhibendam, ne forte frangatur. Diaconus, quin Calicem cum Sacramento a corporali amoveat, imponet Calici pallam, deinde Patenam inversam super pallam, seu quod idem est, concavam Patenae partem super Calicem, et velum album supra extendet: Celebrans dexteram seu digitum medium et annularem imponet velo et Patenae, ac Diaconus adstringens velum circa pedem cohibebit ipsum * vitta sericea supra nodum Calicis.

23. Composito tali modo Calice, Celebrans dexteram retrahet ab ipso, et Diaconus eundem ponet in medio corporali,

versus Crucem, Calicem vero Missae versus cornu evangelii, sed intra limites corporalis; tum accipiet pyxidem cum Particulis, eamque ponet ante Calicem velo contectum, in quo conditum erit Sacramentum, eique detrahet operculum.

24. Ministri genuflectent ad Sacramentum, et descendent in gradum superiorem altaris, uterque ex ea parte in qua erit nempe Diaconus ex parte epistolae, Subdiaconus ex parte evangelii. Diaconus inclinatus cantabit *Confiteor* pro communione, quae peragetur ritibus, cap. III, art. III, § 4, n. 278 et seq. descriptis.

25. Celebrans, antequam sumat purificationem, animum advertet ad fragmenta Patena colligenda eo loco quo erat s. Hostia, quae clausa erit intra Calicem.

26. Post communionem, clerici intorticia sustinentes consurgent, et facta tantummodo genuflexione ad Sacramentum, ad intorticia deponenda discedent.

27. Celebrans ablutionem accipiet super altari, sed extra corporale, sine genuflexione, et perstans in medio, paullum tantum conversus ad latus epistolae (1).

28. Clerus in choro non considebit post communionem, ut ratio habeatur SS. Sacramenti in altari expositi.

29. Post haec, Ministri, genuflectent a lateribus Celebrantis, locum mutabunt, ut in aliis Missis, sed non genuflectent in medio post Celebrantem. Subdiaconus Calicem cooperiet, sed relinquet corporale, super quo erit SS. Sacramentum, genuflectet, Calicem accipiet, et genuflectens in medio (2), ad abacum referet.

30. Interea duo vel plures clerici accendent et in promptu habebunt intorticia vel candelas accensas, clero distribuendas processionis causa; item duo thuriferarii praeparabunt thuribula cum igne in fine Missae adhibenda: in sacristia se parabit amictu, alba, cingulo et tunicella albi coloris Subdiaconus, Crucem gestaturus; duo clerici prompti erunt ad transferendum umbraculum hastile ante altare, vel ad ingressum presbyterii, quum Sacrum peractum erit, et ad tradendas hastas dignioribus de clero, quos admonebit prius et invitabit Caeremoniarius: clericus aliquis, vel etiam acolythi, explicabunt in

(1) Haec conversio a rubrica non praescribitur; et nos eam inconcinnam iudicamus.

(2) Hunc numerum mutavimus iuxta Decretum S. R. C., n. 4172, IV, et uti ipse A., pag. 84, n. 377, docuerat.

scamno Celebrantis et Ministrorum pluviale, quo ipse Celebrans induendus erit, atque unus vel plures clerici candelas accendent in sacello, in quo exponetur SS. Sacramentum.

31. Si cleri numerus esset exiguus, neque adesset Subdiaconus qui paratus ferret Crucem, supplere poterit clericus superpelliceo indutus.

32. Postquam Celebrans ablutionem sumpserit, et labra purificatorio absterserit, Calicem Subdiacono committet, genuflexionem uno genu efficiet, manibus insistens altari (quod etiam deinceps faciet, nisi aliter praecipiatur), et in latus epistolae transibit, ubi e Missali leget versiculum *Communio.*

33. Redibit Celebrans ad medium altare, genuflectet, altare osculabitur, convertetur ad populum, non directe, sed a latere, super dexteram suam, paullum vertens humeros ad latus evangelii, ad cantabit *Dominus vobiscum.* Ministri sequentur Celebrantem, ut in aliis Missis, et cum ipso congruent in genuflexionibus, quas loco uterque suo exsequentur. Celebrans convertetur ad altare, iterabit genuflexionem, rursus transibit in cornu epistolae, et cantabit *Postcommunio:* redibit deinde, ut antea, ad medium altare, genuflexiones faciet, cantabit *Dominus vobiscum,* paullum conversus ad populum, ac Diaconus, paullum conversus ut Celebrans, cantabit *Ite, missa est.*

34. Convertetur Celebrans ad altare, genuflectens simul cum Ministris, et recitabit orationem *Placeat* etc. Ministri autem recedent in gradum superiorem a lateribus, ut benedictionem accipiant.

35. Post *Ite, missa est,* respondet chorus cantando *Deo gratias,* siquidem non amplius organis sonatur.

36. Celebrans altare osculabitur, dicet ritu solito *Benedicat vos omnipotens Deus,* et ad verbum *Deus,* non inclinabit caput ad Crucem, sed genuflectet, se convertet ut ad *Dominus vobiscum,* et benedictionem populo impertietur: deinde, quin circulum compleat et genuflexionem iteret, convertetur super sinistram suam, appropinquabit ad latus evangelii, et recitabit evangelium S. Ioannis, non tamen signabit altare, dicens *Initium,* sed seipsum tantum, et ad *Et Verbum caro factum est* genuflectet versus Sacramentum.

37. Hoc autem tempore, distribuentur clero candelae vel intorticia, introibit in chorum Subdiaconus, qui Crucem in processionem gestaturus erit, et cum debitis genuflexionibus consistet prope Crucem eandem, ac duo thuriferarii cum thuribulis et naviculis se sistent iuxta scamnum Celebrantis, ubi aderunt etiam acolythi, adiuturi Ministros, ut infra declarabitur.

38. Sacro peracto, Celebrans cum Ministris, quin in suppedaneo genuflexionem efficiant ad Sacramentum; de altari a latere descendent, utrumque genu flectent in plano (1), et ad scamnum, quo sederint in Missa, procedent: caveant autem Ministri, ne manibus insistant altari, quum genuflexionem efficient.

39. Ad scamnum ubi venerint, Celebrans et Ministri advertant ut tergum ad ipsum scamnum convertant, non ad altare, ratione SS. Sacramenti. Ibi Ministri, adiuvantibus acolythis, deponent manipulos, Celebrans planetam et manipulum, adiuvante Caeremoniario, et pluviali induetur; paramenta praedicta a clerico in sacristiam referentur.

40. Acolythi, statim ac manipulos detraxerint Ministris, pergent ad abacum, sumptisque candelabris, ibunt cum altero Subdiacono, qui accipiet Crucem, et medius inter ipsos procedens, in aditu prope balaustrium consistet.

41. Si clerus erit numerosus, statim initium processionis fiet, secus exspectari poterit donec Celebrans accipiat Sacramentum, et intonetur hymnus *Pange, lingua* etc. In exitu de choro observabitur methodus, cap. III, lib. I, tit. I, descripta.

42. Ubi Celebrans indutus erit pluviali, procedet ante altare cum Ministris, fimbrias pluvialis eius sustinentibus, et in plano ante infimum gradum genuflectent utroque genu ad Sacramentum, deinde consurgent, et in gradu infimo genua flectent.

43. Interea processio ordinabitur, ut infra, et unus e clericis velum humerale Celebrantis in promptu habebit.

44. Postquam Celebrans et Ministri brevi tempore oraverint, innuente Caeremoniario, Celebrans cum Ministris consurget, et convertetur aliquantulum super dexteram suam, non recedens de medio altari: Subdiaconus ad eius dexteram approximabit, et fimbriam pluvialis sustinebit: accedent ad altare duo thuriferarii, qui stantes alter post alterum obiicient ei thuribulum apertum: Diaconus incensum ei ministrabit sine osculis: Celebrans, sine benedictione, nec recitans consuetam formulam *Ab illo benedicaris* etc., demittet incensum in thuribula; deinde medius inter Ministros una cum ipsis in gradu infimo rursus genuflectet.

(1) S. R. C., n. 4048, V.

45. Accipiet Celebrans a Diacono sine osculis unum ex thuribulis, ac triplici ductu SS. Sacramentum thurificabit: restituet thuribulum Diacono, hic thuriferario, qui simul cum altero thuriferario perstabunt stare in lateribus altaris ante gradus, ut officio suo in processione fungantur.

46. Diaconus, postquam thuribulum reddiderit thuriferario, assurget, accipiet a clerico vel a Caeremoniario velum humerale, et humeris Celebrantis imponet illud: Subdiaconus velum ipsum Celebranti ante pectus alligabit. Deinde Diaconus ascendet ad altare, genuflexionem ad Sacramentum uno tantum genu efficiet, humeris paullum conversis ad latus epistolae, ratione Celebrantis, assurget, reverenter accipiet Calicem, in quo conditur SS. Sacramentum, dextera infra cuppam, sinistra infra pedem, se convertet super sinistram suam, et porriget illum Celebranti, qui cum Subdiacono in ora suppedanei genua flexerit.

47. Celebrans reverebitur SS. Sacramentum, Calicem accipiet, ponens sinistram nodo et dexteram supra Patenam, et assurget. Diaconus statim genuflectet ad Sacramentum, assurget, adiuvante Subdiacono accipiet utramque extremitatem anteriorem veli humeralis, et ipsis conteget Calicem et manus Celebrantis. Celebrans convertetur, ut in processionem proficiscatur, et Ministri prompte et simul se sistent a Celebrantis lateribus (1).

48. Simul ac Celebrans, ut supra dictum est, convertetur, ut in processionis ordinem proficiscatur, cantores incipient cantare hymnum *Pange, lingua*, eumque prosequentur processionis tempore, excepta ultima illius parte, scilicet *Tantum ergo*, ac si opus fuerit, illum etiam repetent, resumendo tamen ex altera strophe *Nobis datus, nobis natus* etc.

49. Processio autem disponetur et procedet hoc ordine. Praeibit Magistratus, si aderit: deinde acolythi cum candelabris accensis, et medius inter eos Subdiaconus tunicella indutus, qui Crucem processionalem gestabit: cantores, qui cantabunt hymnum *Pange, lingua*: clerici et Seminarium: Beneficiarii seu Mansionarii: sequentur Canonici, tum duo thuriferarii, qui leviter agitantes thuribula adolebunt SS. Sacramentum: Celebrans postremo loco sub umbraculo hastili gestabit SS. Sacramentum, medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius

(1) Donec Celebrans Sacramentum apud altare et in presbyterio sustinet, non oportet eum comitari parvo umbraculo: quod si adhibendum esset, multo aequius ad balaustrium in communione laicorum esset sustinendum. A.

sustinebunt. In processione, qui a dexteris incedet, dextera gestabit intorticium seu candelam accensam, sinistra biretum; qui vero a sinistris incedet, intorticium sinistra, biretum dextera ante pectus sustinebit. Siquis seu Beneficiarius seu Canonicus sive alius ob numeri disparitatem medius ibit inter alios duos, candelam sive intorticium dextera manu feret. Porro supervacaneum esse ducimus monere, quod unusquisque paullulum absit a praecedente, ne cera forte fluente ex intorticio seu candela vestem eius offendat. Qui thuriferarius dextrorsum incedit, ferat sinistra thuribulum in summitate, et dextera naviculam, qui vero incedit sinistrorsum, thuribulum dextera, naviculam sinistra sustineat. Dignitates et Canonici umbraculum gestabunt. Ex gestatoribus umbraculi (1), ut debito ordine incedant, dignissimus sustinebit hastam primam ex parte Diaconi, secundus primam ex parte Subdiaconi, tertius secundam prope Diaconum, quartus secundam prope Subdiaconum, quintus primam post Diaconum, sextus secundam post Subdiaconum, eodemque ordine reliqui duo ultimas, si octo numero fuerint. Celebrans poterit cum Ministris tempore processionis recitare psalmos, sed sine *Gloria Patri* in fine. Processio non exibit ex ecclesia, sed ipsam circumibit, iuxta eius capacitatem, et secundum positionem Sacelli, in quo SS. Sacramentum exponetur.

50. Processione ex altari maiore profecta, Sacrista ab eodem amovebit corporale, transferet in sacristiam res omnes, quae erunt in abaco, quaeque in Missa solemni adhibitae erunt, et curabit, ut bireta Celebrantis et Ministrorum transferantur in sacellum, in quo exponetur SS. Sacramentum, nisi hoc officio alius clericus fungatur.

51. Quum in sacellum, in quo fiet expositio, venerit processio, Subdiaconus gestans Crucem cum acolythis subsistent prope aditum, versus latus evangelii: clerus autem consistet vel intra vel extra sacellum, in unum aut plures ordines se disponens, iuxta capacitatem loci, sed illud notandum, quod digniores esse debent propiores altari. Thuriferarii consistent hinc inde a lateribus altaris. Delegabitur clericus, qui scabellum seu brevem scalam, si opus fuerit, afferat Diacono. Gestatores umbraculi consistent in aditu sacelli vel etiam ante altare, et umbraculum tradent duobus clericis delegatis, qui applicabunt illud ad alterutrum parietem proximum sacello.

(1) Consule *Caerem. Epp.*, lib. I, cap. XIV, n. 4. A.

vel intra sacellum ipsum, eo quod in functione diei sequentis adhibendum rursus sit. Gestatores superius nominati ante altare in genua procumbent.

52. Celebrans cum Ministris procedet ante altare, ibique stabit. Diaconus se sistet ante Celebrantem * infra gradus altaris, genua flectet, ac detracto velo e manibus Celebrantis, Calicem dextera infra cuppam, sinistra ad pedem applicata accipiet, et assurget. Celebrans, tradito Sacramento Diacono, genuflectet in plano coram illo, et adorabit. Diaconus postquam Celebrans Sacramentum adoraverit, ascendet ad altare, et Sacramentum condet in urna praeparata, ac si ascendere supra scabellum necesse sit, Caeremoniarius vel clericus quispiam sustentabit eum (1): apertum relinquet ostiolum urnae, descendet de scabello, genuflectet in suppedaneo, ut superius traditum est, redibit ad dexteram Celebrantis, iam in infimo gradu genuflexi, et in genua procumbet. Dum Diaconus operam dabit reponendo SS. Sacramentum, Subdiaconus Celebranti velum humerale expediet, ac de humeris tollet, et clerico alicui tradet. Aderunt etiam duo vel plures clerici, qui candelas et intorticia cleri recipiant, ut infra.

53. Statim ac Diaconus redierit ad dexteram Celebrantis, cantores intonabunt versiculum *Tantum ergo* etc., deinde continuabunt alterum *Genitori Genitoque* etc. Post verba *Veneremur cernui*, ad quae omnes se inclinabunt, assurget Celebrans cum Ministris, et ad altare accedet thuriferarius, qui aderit ex parte epistolae: Celebrans, eodem modo ac supra, incensum demittet in thuribulum praesentatum a thuriferario, qui stabit, Diacono incensum ei ministrante, et fimbriam dexteram attollente Subdiacono.

54. Celebrans rursus genibus flexis cum Ministris, accipiet a Diacono thuribulum, SS. Sacramentum triplici ductu thurificabit, et reddet thuribulum Diacono, qui thuriferario restituet. Uterque thuriferarius ibunt ante altare, genuflexionem duplicem simul efficient, et redibunt in sacristiam ad thuribula deponenda.

55. Diaconus, reddito thuribulo thuriferario, assurget, ad altare ascendet, genuflectet, ut supra, in suppedaneo, claudet urnam, in qua conditum erit SS. Sacramentum, et claviculam

(1) Sequuti sumus *Caerem. Epp.* dispositionem, lib. II, cap. xxiii, n. 13: « Diaconus accipiet de manu ipsius (Celebrantis) stantis sanctissimum Sacramentum... quod deponet *super altari in loco praeparato* ». A.

ex ostiolo tollet, ac tradet Caeremoniario (1). Descendet de scabello, genuflexionem iterabit in suppedaneo, redibit ad dexteram Celebrantis, et rursus in genua procumbet.

56. Completo cantu ℣. *Genitori* etc., exstinguentur a clero intorticia et candelae, quae a clericis destinatis recipientur, et in sacristiam referentur.

57. Innuente Caeremoniario, clerus recta redibit ad altare maius, ad Vesperas recitandas, ut deinceps declarabitur, et in discessu de sacello fiet ab omnibus genuflexio duplex, servando ordinem, cap. III, lib. I, tit. I, descriptum; praeibunt autem digniores, ut cap. II, n. 5, huius libri notatum est.

58. Ubi clerus discesserit, acolythi cum Subdiacono gestante Crucem directe se sistent ante altare. Celebrans cum Ministris assurget ad nutum Caeremoniarii, tunc acolythi, Ministri et Celebrans genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum efficient, ac recta in sacristiam redibunt. Extra sacellum Caeremoniarius biretum Celebrantis tradet Diacono, et hic Celebranti, deinde ipse Caeremoniarius dabit bireta Diacono et Subdiacono, qui simul cum Celebrante caput cooperient.

59. In sacristiam quum venerint, peractis reverentiis praescriptis, acolythi candelas in candelabris exstinguent, et Subdiaconus, qui gestabat Crucem, illam deponet, ac exuet paramenta, quibus erat indutus: Celebrans autem et Ministri albis paramentis exuentur: Subdiaconus retinebit albam, Diaconus super alba sibi imponet stolam diaconalem violaceam, Celebrans et ipse stolam violaceam superponet albae decussatam in pectore, ibique exspectabunt donec fiet altarium denudatio. Stabunt iuxta mensam ubi se paraverint, nec per sacristiam vagabuntur, sed poterunt interea privatim Vesperas recitare.

60. In choro autem, postquam illuc venerit clerus, et stallum quisque suum occupaverit, recitabitur secreto *Pater noster* et *Ave, Maria*. Cantor, qui stabit in extremitate chori ex parte Hebdomadario opposita, recitabit antiphonam *Calicem salutaris* etc. Alter cantor adversus praedictum, ex altera parte chori, incipiet psalmum *Credidi propter quod* etc., qui alternatim a choro recitabitur, atque ita de reliquis psalmis et antiphonis. Ad primi psalmi intonationem chorus considebit.

(1) Clavis custodiae, in qua conditum erit Sacramentum, nulli committenda est quamvis nobili laico, sed in sacristia, ut clavis tabernaculi, asservabitur. A. — Si fieri potest, tradatur Sacerdoti in crastino celebraturo, iuxta plura S. R. C. Decreta.

et cantores tantum assurgent, quum recitabunt antiphonas, et psalmos incipient. Initio cantici *Magnificat* consurget chorus, et unusquisque se signabit. Quod ad antiphonam *Christus*, ad psalmum *Miserere* et ad orationem *Respice*, quam dicet dignior cleri, observabitur quidquid superius de Horis minoribus traditum est. Vesperae recitabuntur tono chorali, sine cantu, submissa voce, et *Miserere* voce submissiore.

61. Sub idem tempus. Sacrista, indutus superpelliceo et stola albi coloris, afferens bursam cum corporali et claviculam, praecedentibus duobus clericis cum intorticiis accensis, et altero clerico afferente velum humerale et parvum umbraculum, procedet ad altare SS. Sacramenti. Hoc in altari, et in altero loco ad hanc rem in sacristia praeparato, binae saltem candelae huius actionis causa ardebunt.

62. Illuc quum venerint, clerici intorticia sustinentes consistent ante altare a lateribus; Sacrista ante infimum gradum, et prope eum alter clericus, ferens velum et umbraculum: genuflexionem simul uno genu in pavimento conficient: clerici sustinentes intorticia flectent genua: alter clericus umbraculum applicabit gradibus, vel altari (1): Sacrista ad altare ascendet, cuius in medio explicabit corporale, et aperiet tabernaculum: alter clericus in promptu habebit velum humerale.

63. Sacrista genua submittet, et clericus praedictus imponet eius humeris velum, ipsumque ante pectus eius alligabit; accipiet deinde et aperiet umbraculum, et in latere suppedanei genua flectet (2).

64. Sacrista assurget, s. Pyxidem e tabernaculo educet, ponet in altari, accipiet sinistra, et dextera cooperiet ipsam extremitatibus anterioribus veli humeralis, postea dexteram quoque Pyxidi apponet. Convertetur, et de altari descendet: assurgent clerici cum intorticiis, et ei praeibunt, clericus alter sequetur eum, gestans umbraculum super Sacramentum.

65. In itinere recitabitur aliquis psalmus, omittendo *Gloria Patri*. Ex altari supradicto ad sacristiam proficiscentur, et venient in locum seu cellam iam dispositam: ibi clerici cum intorticiis in genua procumbent, et alter claudet umbraculum et relinquet seorsim: Sacrista tollet dextera extremitatem veli tegentis s. Pyxidem, quam in tabernaculo manu eadem reponet: tum genuflectet, claudet porticulam tabernaculi, ac tollet claviculam: deponet velum humerale, quod ibi cum umbraculo et intorticiis exstinctis poterit relinqui, et unusquisque discedet.

(1) Melius parieti, vel columnae, vel abaco, vel scamno.

(2) Etiam A. alibi (nota ad n. 47) docet, non esse adhibendum umbraculum intra presbyterium, ergo multo minus ad gradus altaris.

66. Sacristae officium erit, portam claudere huius cellae, in qua custodietur SS. Sacramentum, iubere accendi lampadas et candelas accensas exstingui.

67. Quum Sacramentum ex altari, in quo asservabatur, amotum erit, unus e clericis exstinguet lampadas et candelas, tollet conopaeum et corporale de medio altari, et claviculam tabernaculi in sacristiam reportabit. Tunc tabernaculi porticulam licebit relinquere apertam.

68. Dum in choro recitabitur *Miserere*, paullo ante aut post, secundum distantiam sacristiae ab altari maiore, Celebrans cum Ministris et acolythis, innuente Caeremoniario, reverentiam facient ad Crucem vel ad imaginem sacristiae, et proficiscentur ad altare primarium, ut altarium denudationis initium ab eo faciant. Illuc curabunt ut adsint statim ac completa erit Vesperarum oratio.

69. Praecedent acolythi simul et iunctis manibus, sequetur Subdiaconus, tum Diaconus, postremo Celebrans, iunctis manibus et capite operto.

70. In aditu presbyterii, acolythi dirimentur, et ad latera Ministrorum transibunt; Ministri caput nudabunt, biretum tradent Caeremoniario, et medium accipient Celebrantem, qui, capite detecto, biretum tradet Diacono. Diaconus biretum cum osculis acceptum Caeremoniario committet. Clerus in choro stabit. Celebrans, Ministri et acolythi reverentiam simul ad chorum conficient, primo versus partem evangelii, deinde epistolae: postea simul ante altare procedent. Ante infimum gradum progressi exsequentur respective reverentiam seu genuflexionem Celebrans, Ministri et acolythi.

71. Sacrista cum suis clericis superpelliceo indutis aderit prope altare, transferendi causa res omnes, quae ab illo tollentur.

72. Celebrans cum Ministris ascendet simul in suppedaneum, et acolythi in latera super gradus. In suppedaneo Celebrans voce mediocri et sine cantu intonabit antiphonam *Diviserunt sibi*, quam chorus continuabit simul cum psalmo *Deus, Deus meus, respice in me* etc.

73. Id curandum a choro, ut psalmum praedictum ita sensim recitet, ut cum denudatione altarium prorsus absolvatur.

74. Celebrans, intonata praedicta antiphona, adiuvantibus Ministris, tollet tres tobaleas, alteram post alteram, relicta tantum tobalea cerata, qua tegitur mensa seu petra sacra: acolythi autem amovebunt pallium, tabellas secretarum, tapetum, stragulum scamni Celebrantis et tobaleam abaci, atque hanc denudationem exsequentur accurate et sine perturbatione. Relinquentur suo loco in altari candelabra cum candelis et Crux velata tantummodo.

75. Denudato altari maiore, descendent inde Celebrans, Ministri et acolythi, et facta, ut antea, reverentia vel genuflexione, et ad chorum inclinatione, procedent eodem ordine ad reliqua altaria denudanda, initium sumendo ab illo quod proximum erit altari maiori, a cornu evangelii, deinde ad alterum ex eadem parte, et sic de ceteris deinceps, ita ut ultimum quod spolietur sit propius altari maiori, e latere epistolae. Celebrans et Ministri caput bireto cooperient exeuntes e choro, quum ex altero ad alterum altare transibunt.

76. Transeuntes ante altare, in quo expositum erit SS. Sacramentum, genuflexionem duplicem conficient Celebrans, Ministri, clerici et quisquis alius illac transibit. Atque illud erit unicum altare, quod relinquetur rebus omnibus instructum.

77. Altaribus cunctis denudatis, Celebrans cum Ministris redibit in chorum, ordine superius descripto, et subsistent ante altare, non ascendentes in gradus, ibique exspectabunt, donec ex toto recitetur psalmus, et repetatur antiphona *Diviserunt* etc.

78. Postea clerus redibit in sacristiam, ordine cap. III, art. III, n. 223 et seq. huius libri notato, sequentibus Ministris et Celebrante, qui in sacristia sacra indumenta deponent.

79. Si altaria magno essent numero, poterunt in eis denudandis adiumento esse et alii Sacerdotes, superpelliceo et stola violacea induti; atque in eo casu necesse erit statuere antecedenter, quae quotque altaria a Celebrante, quaeque ab aliis Sacerdotibus exuenda sint.

80. Post altarium denudationem, si mos erit, poterit a Sacrista cum clericis tolli e vasis ecclesiae Aqua benedicta, et infundi in sacrarium, reservando eius partem in sacristia pro administratione s. Viatici et extremae Unctionis, si haec in hos dies inciderent. Quod si soleat relinqui in vasis suis, licebit hanc consuetudinem servare.

§ 3. *De Mandato seu lotione pedum.*

81. Mandati ritus, quamquam in Missali enumeretur inter ritus huisce diei, tamen non in omnibus peragitur ecclesiis, sed tantum in cathedralibus et in aliis ecclesiis regularium. In quibus igitur locis haec consuetudo recepta erit, monendum est, quod huiusmodi functio peragenda est in sacristia sive in alia aula capaci, sed omnino extra ecclesiam, propter strepitum, qui hac in functione vitari non potest.

82. Quod spectat ad eos, quorum lavandi pedes erunt, tredecim numero viri esse debent, et oporteret ut essent pauperes, qui misericordi et liberali animo excepti, possint purgari illuvie, novis indui vestibus, et ad prandium hac die vocari. Pro functione autem aequum esset ut uniformiter albo colore induti essent, eaque de re possent sacci cuiusdam confraternitatis adhiberi. Praevidendum autem, ut facile possint excalceare dexterum pedem, qui abluendus ipsis erit. Sin erit in more positum, ut laventur pedes Canonicis, vel clericis sive aliis laicis, servabitur totum id, quod usu receptum est.

83. Itaque, in capite aulae ad hanc rem gerendam constitutae, praeparabitur altare instructum pallio violaceo, tobalea hinc inde a lateribus pendente, sex candelabris cum candelis e cera alba, et in medio ipsorum Cruce aequali, velo violaceo contecta: in cornu epistolae aderit cussinus violaceus vel legile cum Missali exornato tegumento violaceo ad usum Celebrantis: gradus altaris sive unus seu plures sint, tapeto violaceo cooperientur.

84. Prope altare, in latere epistolae, praeparabitur abacus ingens alba tobalea contectus, in quo ponetur Evangeliarium albo velamine ornatum; cincticulus seu pannus lineus exornatus reticulis, ac taeniis longis e serico albo: urceus cum pelvi, manutergium, et aliquantula medulla panis in pelvicula, pro ablutione manuum Celebrantis: praeterea plures urcei cum aqua calida et frigida, cum duobus aut pluribus pelvibus grandioribus ad excipiendam aquam, quae de ablutis pedibus pauperum decidet, tredecim mantilia ad abstergendos eorum pedes: eleemosynae illis distribuendae, positae in pelvicula et singillatim divisae.

85. In latere evangelii collocabitur scamnum longum, panno viridi coopertum, et cum gradu seu suppedali alto et lato, in commodum Celebrantis, in quo scamno sedebunt pauperes,

quum eorum pedes abluentur. Curabitur, ut sub scamno sint apti fori, qui loco cuiusque pauperis respondeant, ex quibus deiici possit aqua illa, qua pes illius erit ablutus: quod si hoc fieri non posset, praeparabitur seorsim in capite scamni magna concha ex aere, in quam effundi possit aqua in lotione adhibita.

86. Eadem in aula, si capax erit, statuentur subsellia seu scamna, quibus sedeat clerus, secus poterit assistere stans iuxta altare, vel prorsus abstinebit hac functione, et clerici tantum, quibus opus erit ad hanc actionem, intererunt.

87. Ibidem in pavimento spargentur flores et herbae odorae virentes, et aulae ipsius parietes poterunt floribus exornari.

88. Praeterea septum fiet e scamnis seu tabulis vel alio modo circum altare et scamnum pauperum, ut submoveatur nimia populi multitudo, quae forte impedimento esset, et turbaret actiones Celebrantis et Ministrorum.

89. In aliquo cubiculo aulae contiguo vel alio modo praeparabitur locus idoneus pro sacristia. Statuetur ibi mensa capax cooperta panno vel tobalea, in qua ponentur paramenta Celebrantis et Ministrorum, nempe pluviale violaceum cum stola simili, cingulum, alba, amictus et biretum; pro Diacono autem manipulus, dalmatica et stola albi coloris, cingulum, alba, amictus et biretum, pro Subdiacono manipulus et tunicella albi pariter coloris, cingulum, alba, amictus et biretum, insuper duo candelabra cum candelis albis pro acolythis, thuribulum cum navicula, superpellicea, quae satis sint pro clericis, et seorsim focus cum igne et forcipe pro thuribulo.

90. Functionem peraget Superior, qui regulariter Missam solemnem celebravit, eique assistent Diaconus et Subdiaconus: aderunt acolythi ac thuriferarius, clericus qui gestabit pelvim cum eleemosynis, alter mantilia seu manutergia pro pauperibus, quatuor clerici, qui urceos et pelves afferant ablutionis tempore: aderit etiam unus vel duo laici decenti habitu, qui adiumento erunt inde trahendis iterumque inducendis calceis pauperum pedibus.

91. Hora praestituta, quae ante meridiem erit, Celebrans, Ministri ceterique inservientes superius nominati congregabuntur in eum locum, qui pro sacristia statutus erit. Clerus superpelliceo indutus poterit locum sibi sumere, vel in subselliis praeparatis, vel in lateribus prope altare, ita tamen ut functionis visum non impediat. Interea ab acolythis aut a clerico accendentur candelae in altari, et in candelabris acolythorum in sacristia. Thuriferarius praeparabit thuribulum. Pauperes, quorum erunt lavandi pedes, ordinatim disponentur apud scamnum sibi praeparatum, in cuius capite aderit Caeremoniarius, ac prope ipsum duo laici praedicti, officium suum exsecuturi. Innuente Caeremoniario, Celebrans et Ministri parabuntur indumentis superius descriptis.

92. Celebrante et Ministris paratis, acolythi sument candelabra accensa, et cum eis ibit thuriferarius. Celebrans, Ministri, acolythi ac thuriferarius reverentiam conficient ad Crucem sive ad imaginem praecipuam sacristiae, et procedent ad aulam Mandati. Praeibit thuriferarius cum thuribulo et navicula, deinde acolythi cum candelabris, postea Celebrans, medius inter Ministros, capite bireto cooperto, et ii fimbrias pluvialis Celebrantis sustinebunt.

93. Si adesset clerus, procedet post acolythos, regula superius tradita pro Missis solemnibus, cap. III, art. III, n. 24, postremo Celebrans cum Ministris, modo iam declarato, incedet. Ceteri clerici superius indicati, qui functioni inservient, poterunt praesto esse apud abacum.

94. In aulam ingressi, recta procedent ad altare; acolythi dirimentur, ac thuriferarius transibit ad dexteram acolythi, qui dextrorsum stabit; Ministri, nudato capite, biretum tradent Caeremoniario, Celebrans suum dabit Diacono, qui illud accipiet cum osculis consuetis, et committet Caeremoniario; hic autem ea ponet vel poni iubebit in abaco: Ministri cum Celebrante, medii inter acolytos, eadem linea venient ante altare. Ibi Celebrans reverentiam ad Crucem, ceteri genuflexionem conficient: acolythi candelabra sustinentes ibunt ante altare pro evangelio, quod cantabitur, ac thuriferarius transibit in latus epistolae.

95. Celebrans cum Ministris ascendent ad altare, quod Celebrans osculabitur in medio, sed Ministri non genuflectent: Celebrans cum Subdiacono perstabit ad altare. Diaconus inde a latere descendet, ibit ad abacum, ibique accipiet Evangeliarium, quod afferet ad altare, ritibus pro Missa solemni notatis, et in medio illius librum deponet.

96. Ascendet a latere in suppedaneum thuriferarius cum thuribulo et navicula. Celebrans paullum convertetur ad thuriferarium, qui ei thuribulum apertum obiiciet; Diaconus ministrabit incensum cum osculis usitatis; Subdiaconus, appropinquans dexterae Celebrantis, sublevabit eius fimbriam dexteram pluvialis; Celebrans iniiciet incensum in thuribulum cum for-

mula consueta *Ab illo benedicaris* etc., et benedicet illud, applicans sinistram pectori, quum signum Crucis super incensum efficiet.

97. Thuriferarius, recepta navicula, descendet a latere de altari seque addet acolythis, ut in Missis solemnibus; Subdiaconus descendet ante altare, et Diaconus, in gradum superiorem descendens, genua flectet in suppedaneo, et recitabit *Munda cor meum* etc. Caeremoriarius prompte accedet ad Celebrantem.

98. Diaconus, post recitatam praedictam orationem, assurget, accipiet Evangeliarium, tali modo ut libri apertura spectet ad sinistram suam, genuflectet ut in Missa solemni, ante Celebrantem, et ab eo benedictionem petet. Celebrans, ad ipsum conversus, benedictionem largietur, dicens *Dominus sit* etc. Caeremoniarius fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis attollet, quum ille Diacono benedictionem impertietur.

99. Diaconus de altari descendet, ibit cum Subdiacono, acolythis ac thuriferario, et facta simul ad Crucem genuflexione et reverentia ad chorum, si aderit, perget ad evangelium canendum, eodem loco eisdemque ritibus ac in Missis solemnibus. Subdiaconus sustinebit librum, et Celebrans ad Diaconum convertetur, ut assolet in iisdem Missis.

100. Postquam Diaconus cecinerit evangelium, Subdiaconus afferet librum osculandum Celebranti, qui, dum osculabitur illum, superponet ipsi manus, dicens *Per evangelica dicta* etc. Acolythi pergent ad abacum, et in eo candelabra deponent: Diaconus Celebrantem adolebit triplici ductu. Post haec thuriferarius referet in sacristiam thuribulum, quo in hac functione non opus est amplius.

101. Statim ac incensatus fuerit Celebrans, pauperes, qui toto hoc tempore steterint, considebunt, et adiuvantibus praedictis laicis, dexterum pedem excalceabunt.

102. Celebrans, accepta thurificatione, reverentiam faciet ad Crucem, et a latere descendet ad abacum cum Subdiacono: Diaconus, facta ad altare genuflexione, perget ad abacum, ibique se addet Celebranti.

103. Celebrans, quum venerit ad abacum, deponet pluviale, et Caeremoniarius praesentabit ei pannum lineum, quo se praecinget, quemque taeniis cohibebit circa lumbos, vel ad cingulum. Ministri manipulos dimittent.

104. Interea praesto erunt duo clerici, alter cum pelvi maiori, alter cum urceo, quo continebitur aqua tepens: aderit

etiam alter clericus, afferens pelvim seu canistrum cum tredecim mantilibus, et ille qui sustinebit pelviculam cum eleemosynis; item alii duo clerici, unus ferens aliam pelvim, alter alterum urceum cum aqua tepente.

105. Quum omnia disposita erunt, ad nutum Caeremoniarii, procedetur hoc ordine: praeibunt duo clerici, alter pelvim, alter urceum ferens; sequetur Celebrans, medius inter Ministros, iunctis manibus et capite cooperto: deinde duo alteri clerici cum mantilibus et cum eleemosynis, postremo reliqui duo cum urceo et cum pelvi. Transeuntes ante altare, genuflectent ad Crucem duo primi clerici, Celebrans, deposito bireto, reverentiam, Ministri, pariter bireto deposito, genuflexionem facient, itemque reliqui quatuor clerici bini genuflectent.

106. Cantores incipient cantare antiphonas *Mandatum novum* etc., easque prosequentur, donec tota actio Mandati durabit.

107. Clericus cum urceo consistet ante primum pauperem a sinistris eius, qui locus respondebit dexterae Celebrantis; alter pelvim sustinens, ponet ipsam sub pedem dexterum eius, ac postea consistet a dextris ipsius, qui sinistrae Celebrantis adstabit. Celebrans genua flectet ante primum pauperem; Subdiaconus sustinebit aliquantulum e pelvi elatum pauperis pedem; clericus cum urceo aquam sensim super pedem effundet, ne manus aut albam Celebrantis madefaciat; tum Celebrans pedem pauperis manu dextera lavabit; Diaconus accipiet unum ex mantilibus, quod explicabit et in promptu habebit, ut dare possit Celebranti. Quum Celebrans laverit pedem primi pauperis, Diaconus tradet ei mantile, quo absterget pedem iam ablutum, et mantile pauperi donabit; et pedem ablutum osculabitur; deinde Diaconus tradet eleemosynam Celebranti, et hic eam largietur pauperi, qui dum accipiet, manum eius osculabitur.

108. Eadem methodo, quam de primo tradidimus, lavabitur pes alterius, et sic deinceps reliquorum pauperum.

109. Clericus sustinens urceum aquae, quum aqua opus erit, innuet clerico alterum urceum sustinenti, et hic succedet in locum primi, qui perget ad abacum, ut rursus aqua impleat urceum. Clericus autem sustinens pelvim, quum haec aquam amplius continere non poterit, innuet alteri qui pelvim vacuam habebit, ut succedat in locum suum, et perget ad effundendam aquam in concham praeparatam, de qua dictum est principio, si in suppedali scamni, quo considebunt pauperes, deessent fori, apti ad eam effundendam.

110. Quum Celebrans lavabit pedem alterius pauperis, laici praedicti calceos rursus inducent primo, cui pes lavatus erit, atque ita fiet deinceps cum reliquis.

111. Dum Celebrans ultimi pauperis lavabit pedem, aderunt apud abacum acolythi, alter cum pelvi et urceo, alter cum medulla panis et mantili pro Celebrante. Clericus alter in promptu habebit ipsius Celebrantis pluviale.

112. Omnium pauperum abluto pede, canere desinent cantores; Celebrans cum Ministris ad abacum redibit, sequentibus clericis, qui ei servierint in actione superius descripta, quique referent res omnes, quibus ipse usus fuerit; genuflexionem, ut antea, ad altare aut reverentiam respective exsequentur.

113. Prope abacum Celebrans manus lavabit, et medulla panis mundabit: acolythus sustinebit pelvim, et aquam effundet: Ministri autem sustinebunt mantile, quo ille manus exterget. Postquam manus laverit, deponet pannum lineum, quo se praecinxerat, et pluviali rursus induetur.

114. Celebrans cum Ministris a latere ascendet ad altare, et consistet ante Missale in cornu epistolae: Diaconus a dextris eius adstabit in suppedaneo, si capax erit, secus infra ipsum; Subdiaconus in suppedaneo a sinistris.

115. Clerus, si sederit, consurget, ac simul cum eo pauperes. Celebrans elata voce cantabit *Pater noster*, quam orationem continuabit secreto, deinde versiculos, *Et ne nos* etc. cum reliquis in Missali notatis, et orationem tono feriali.

116. Dum cantabitur oratio, acolythi candelabra recipient ex abaco, et ante altare procedent: Caeremoniarius bireta Celebrantis et Ministrorum sustinebit.

117. Completa oratione praedicta, Celebrans et Ministri, conversi super sinistram suam, descendent de altari, et in plano ante ipsum, Celebrans reverentiam, Ministri et acolythi genuflexionem conficient, et clerum in choro, si aderit, salutabunt. Diaconus biretum Celebranti cum osculis, Caeremoniarius bireta Ministris tradet, qui cum Celebrante caput operient, et ante euntibus acolythis, redibunt in sacristiam, ubi, methodo iam tradita, sacra indumenta deponent.

118. Si clerus in sacristiam cum Celebrante redibit, post orationem Celebrans cum Ministris veniet ad medium altare in suppedaneo, ubi exspectabit signum discedendi. Acolythi, orationis cantu absoluto, genuflectent, et ad sacristiam proficiscentur, clerus acolythos sequetur, ordine alias innuto; ultimus ibit Celebrans, medius inter Ministros, fimbrias pluvialis eius sustinentes (1).

Articulus XV.

De Feria VI in Parasceve.

§ 1. *De iis quae praeparanda sunt.*

1. Altare maius omni ornamento erit exutum: aderunt tantum sex candelabra ex aurichalco aut ex aere, neque inaurata neque argenteo colore obducta, cum candelis e cera communi, et in medio ipsorum Crux aequalis eisdem: poterit commoditatis causa substitui Crux levior, quae tamen aptabitur pedi seu basi aequali candelabris. Crux cooperietur velo nigri coloris (2), quod ita statuetur, ut facile tolli possit.

2. In suppedaneo vel in gradu superiori ponentur tres pulvilli lanei, coloris violacei, quibus Celebrans et Ministri utentur in prostratione.

3. Ex parte epistolae, praeparabitur scamnum pro Celebrante et Ministris, omni ornamento spoliatum.

4. In abaco posito loco solito statuetur tobalea alba, quae illum cooperiat in parte tantum superiori: super ipsam disponentur res sequentes: duo candelabra cum candelis e cera communi, seu lutea, pro acolythis; ampullae aquae et vini in pelvicula, cum sudariolo seu manutergio; bursa nigri coloris cum corporali et purificatorio; Epistolarium et Evangeliarium cum tegumentis nigris; Missale pro Celebrante cum tegumento nigro, positum in cussino nigro, vel in legili; vasculum vitreum cum aliquantula aqua, et purificatorium pro purificatione Celebrantis digitorum, si opus fuerit; stola latior pro Diacono, si oporteat illa uti; velum nigrum Calicis; tobalea altaris, quae tamen eadem sit mensura ac altaris mensa, siquidem hac die nequaquam debet a lateribus pendere.

5. Super eodem abaco, vel etiam alio modo, praeparabitur tapetum violaceum in Crucis adoratione adhibendum, cum

---

(1) Si altaris lotionis ritus peragi soleat, inspiciatur, lib. VI, ubi de functionibus pontificalibus huius diei. A.

(2) S. R. C., n. 3535, VIII, ad dubium utrum velum Crucis hac die possit esse coloris nigri, respondit: « Serventur Rubricae ».

pulvino maiori e serico villoso coloris violacei, simul cum velo albo serico (1), Cruci supponendo, ut suo loco notabitur. Pulvino annexae erunt taeniae, quibus possit Crux cohiberi, si opus fuerit.

6. Prope latus evangelii praeparabitur Crux processionalis, velo violaceo contecta.

7. Aderunt etiam hastae cum gossypio cerato pro candelis altaris et abaci, tempore debito, accendendis.

8. In sacello, in quo expositum erit SS. Sacramentum, praeparabitur clavicula urnae, scabellum seu brevis scala, si necesse fuerit, ad ascendendum ad altare, velum humerale album pro Celebrante, intorticia seu candelae e cera alba adhibendae in processione, et umbraculum album hastile in eadem processione adhibendum.

9. In sacristia praeparabuntur paramenta nigri coloris pro Celebrante et Ministris, videlicet planeta, stola et manipulus, duae planetae plicatae, si his Ministri utentur, stola diaconalis ac duo manipuli, tria cingula, tres albae, tres amictus ac tria bireta. Praeterea duo thuribula cum naviculis; planeta plicata cum cingulo, alba et amictu pro Subdiacono Crucem in processionem gestante; tres amictus, tres albae, tria cingula, tres manipuli et tres stolae nigri coloris pro Diaconis cantoribus passionis: liber passionis cum notis musicis tegumento nigro instructus, et superpellicea sufficienti numero pro clero.

10. Si laici a clero seiuncti adorabunt Crucem, in alio sacello praeparabitur aliud stratum violaceum cum pulvino simili et velo albo, et in sacristia Crux cum Crucifixo, stola nigra et superpelliceum pro Sacerdote, qui Crucem deferet ad praedictum sacellum.

§ 2. *In functione.*

11. Hora praestituta, clerus in sacristiam congregabitur, et induetur superpelliceo, seu propriis indumentis choralibus: ad sonum crotali procedet ad chorum, et recitabuntur Horae minores, ut pridie, sed altaris candelae erunt exstinctae.

12. Dum Horae recitabuntur, Celebrans et Ministri, adiuvantibus Caeremoniario et acolythis, ut in aliis Missis solemnibus, se parabunt in sacristia. Notandum autem, quod hac

(1) *Caerem. Epp.* (II, xxv, 3) habet: « velum album serico violaceo intertextum », et « pulvinus ex serico villoso violaceo auroque factus ».

die omittuntur oscula manus Celebrantis, et post detectam Crucem (1) reverentiae ad chorum,

13. Quum in choro praedictae Horae ex toto recitatae fuerint, exibunt e sacristia Celebrans, Ministri et acolythi, praemonente Caeremoniario. Porro hoc ordine procedent: thuriferarius sine thuribulo, duo acolythi sine candelabris, deinde Subdiaconus, sequetur Diaconus, postremo Celebrans, omnes iunctis manibus; Celebrans et Ministri etiam capite bireto cooperto.

14. Ad fores sacristiae Celebrans et Ministri non se signabunt Aqua sancta, si e vasis ecclesiae amota fuerit: sin soleret ibi servari, signabunt sese, ut in aliis Missis solemnibus.

15. Si in eundo ad altare maius transeundum esset ante altare, in quo expositum erit SS. Sacramentum, genuflectent utroque genu, methodo tradita pro Missa solemni.

16. In aditu chori, thuriferarius recedet super sinistram suam, acolythi dirimentur, ut eadem linea cum Ministris et Celebrante se addant, Ministri caput nudabunt, biretum tradent Caeremoniario, et ad latera Celebrantis transibunt; Celebrans et ipse nudabit caput, et biretum dabit Diacono, qui sine osculis illud accipiet ac tradet Caeremoniario. Clerus in choro capite nudato stabit, quum advenient Celebrans, Ministri, acolythi ac thuriferarius.

17. Celebrans, ubi venerit ante altare, reverebitur Crucem, et Ministri cum ceteris genuflectent. Celebrans et Ministri flectent genua in * vel sub infimo gradu, et procumbent ante altare, ponentes brachia et caput in cussinis iam in suppedaneo aut in gradu superiori praeparatis, quos licebit eis ad libitum propius admovere vel removere a se. Thuriferarius, facta genuflexione, in genua procumbet aliquantulum post Celebrantem, versus sinistram ipsius. Clerus in suis stallis flectet genua, et aequum esset, ut caput et humeros inclinaret. Duo acolythi, facta genuflexione, pergent ad abacum, et alter ex illis sumet altaris tobaleam: deinde procedent simul ad altare, et super mensam explicabunt tobaleam, quae, ut iam demonstratum est, debet mensam tantum contegere, neque a lateribus pendere: meminerint autem incedentes in suppedaneo, quod ibi prostrati sunt Celebrans et Ministri: explicata in altari tobalea, descendent in planum prope Ministros, et genibus in-

(1) V. notas 1 et 2 ad pag. 249, n. 305, lib. I.

cumbent in eadem linea cum thuriferario. Caeremoniarius ex abaco sumet cussinum vel legile cum Missali aperto, et ponet super altare, in cornu epistolae: efficiet etiam ut iuxta abacum adsit genuflexus cantor vel clericus, qui cantare primam lectionem debebit.

18. Postquam Celebrans cum Ministris aliquandiu oraverint, quod fieri poterit spatio fere unius *Miserere,* ad nutum Caeremoniarii, consurgent e prostratione, et stabunt. Consurgent etiam acolythi ac thuriferarius, et statim tollent e gradibus altaris pulvinos in prostratione adhibitos, et prope abacum illos deponent.

19. Celebrans cum Ministris conscendent suppedaneum. Celebrans altare in medio osculabitur, sed Ministri non genuflectent. Celebrans perget in cornu epistolae ad Missale, et Ministri adstabunt illi a dexteris, ut in introitu Missae.

20. Interea Caeremoniarius vel thuriferarius invitabit cantorem, ad quem spectabit canere lectionem seu prophetiam, tradet illi Epistolarium, quod accipiet apertura ad suam sinistram versa: et simul venient ante altare, genuflectent ad Crucem, deinde vadent ubi cantatur epistola, et cantor sibi ipse sustinens librum cantabit lectionem seu prophetiam *Haec dicit Dominus* etc., tono pro lectionibus praestituto.

21. Clerus, assurgente Celebrante, consurget, et postquam Celebrans osculatus erit altare, considebit.

22. Celebrans leget prophetiam et tractum, manibus impositis Missali aut legili, ut in epistola.

23. Postquam cantor cecinerit lectionem, librum claudet, redibit in medium ante altare, genuflectet ad Crucem, revertetur ad abacum, librum tradet Caeremoniario, a quo comitatus fuerit, et reveniet in chorum ad locum suum.

24. Interea tractus *Domine, audivi* etc. a cantoribus cantabitur. Si Celebrans cum Ministris sedere volet, dum canitur tractus, a latere perget cum Ministris ad scamnum, quemadmodum traditum est de Missa solemni; deinde etiam a latere ad altare redibit, quum cantabitur ultimus versiculus *Operuit coelos* etc.

25. Post tractum, Ministri se sistent post Celebrantem, ut ad orationes Missae solemnis, et clerus consurget.

26. Celebrans tono praescripto cantabit *Oremus,* Diaconus canet ℣. *Flectamus genua,* Subdiaconus adiiciet *Levate.* Tum, iunctis manibus ac tono feriali, Celebrans cantabit orationem *Deus, a quo et Iudas* etc.

27. Tum in ista, tum in aliis orationibus huius functionis, ad ℣. *Flectamus genua,* omnes genuflectent, genu solum dextero, praeter Celebrantem, qui semper stabit, et ad *Levate* omnes consurgent.

28. Dum cantabitur oratio supra nominata, acolythus accedet ad Subdiaconum, eumque exuet planeta plicata, si illa utetur, et reponet eam super abacum. Caeremoniarius, vel alius loco illius, tradet Subdiacono Epistolarium, qui post orationem, ritibus solitis ac tono epistolae cantabit lectionem *In diebus illis: dixit Dominus ad Moysen* etc. Celebrans submissa voce lectionem leget et tractum.

29. Hoc tempore, in sacristia tres Diaconi cantores passionis, adiuvantibus suis cappellanis, se parabunt amictu, alba, cingulo, manipulo et stola diaconali nigri coloris, et exsequentur quae tradita sunt de cantu passionis in Dominica Palmarum.

30. Postquam Subdiaconus cecinerit lectionem, redibit in medium ante altare, genuflectet ad Crucem, et quin petat benedictionem et manum Celebrantis osculetur, ibit prope abacum, librum reddet Caeremoniario, induetur ab acolytho planeta plicata, si uti contigerit, et ad locum suum apud altare ad dexteram Diaconi redibit.

31. Cantores tractum *Eripe me, Domine* etc. cantabunt.

32. Si Celebrans sedere vellet, fiet ut paullo superius, n. 24, traditum est, et sub exitum tractus cantati ad altare a latere revertetur.

33. Cantores passionis intrabunt in presbyterium seu chorum, quum cantabitur penultimus vel etiam ultimus versiculus, et peragent quidquid praescriptum fuit Dominica praedicta.

34. Celebrans in cornu epistolae submissa voce leget passionem, ut praedicto capite declaratum est, et antequam convertatur ad Diaconos cantores, recitabit etiam *Munda cor meum* tantum, et leget ultimam passionis partem, quam deinceps cantabit Diaconus ministrans. De reliquo Celebrans, Ministri et chorus observabunt, quae loco eodem sunt descripta, praeterquam quod palmam non sustinebunt (1).

35. Passione cantata, Celebrans convertetur versus Missale, quin de suo loco discedat, et cantores passionis de choro

---

(1) Super ritu cantandae passionis inspiciantur observationes, quas notavimus in praecedente Dominica Palmarum in adiecta adnotatione, n. 93. A.

proficiscentur et in sacristiam redibunt, ad sacras vestes deponendas. Diaconus a latere descendet ad abacum, deponet planetam plicatam, et pro ea stolam latiorem sibi induet, Evangeliarium sumet et ad altare deferet. Subdiaconus se sistet ante altare, et acolythi iunctis manibus illuc venient.

36. Diaconus librum in medio altari deponet, deinde flexis genibus in extremo suppedaneo recitabit *Munda cor meum*, assurget, Evangeliarium resumet, se addet Subdiacono dextrorsum, quocum simul et acolythis, facta ad altare genuflexione, procedet cum ipsis ad ultimam partem passionis cantandam *Post haec autem rogavit* etc., tono evangelii, advertens quod nec librum nec seipsum signare debet.

37. Celebrans convertetur ad Diaconum, ut in Missis solemnibus.

38. Clerus, qui sederit in discessu Diaconorum passionis cantorum, consurget dum Diaconus incipiet canere praedictam partem passionis.

39. Evangelio, seu parte ultima passionis cantata, Diaconus claudet librum, quem Subdiaconus tradet acolytho cuipiam.

40. Celebrans convertetur ad Missale, ut cantet orationes, quum a Caeremoniario ipsi indicabitur. Ministri et acolythi redibunt ante altare, et ad Crucem genuflectent. Diaconus ascendet in gradum superiorem, et stabit post Celebrantem, et Subdiaconus post Diaconum in gradu infimo: acolythi ad abacum redibunt, ibique, deposito Evangeliario, permanebunt.

41. Quum Ministri post Celebrantem stabunt, Caeremoniarius significabit ei, ut canere incipiat orationes. Notandum, quod admonitiones sive invitatio ante orationes cantanda est tono praestituto et iunctis manibus, quod ad *Oremus* ante orationes aperiendae et claudendae sunt manus, et caput ad Crucem inclinandum, quodque orationes cantandae sunt tono feriali manibusque apertis. Caeremoniarius innuet Diacono, quum dicere debebit *Flectamus genua*, quumque erit omittendum (1).

42. Innuente Caeremoniario (quod esse fere poterit ad orationem *pro haereticis*), duo acolythi sument tapetum violaceum pro Crucis adoratione praeparatum, explicabunt et extendent ipsum ante altare, in medio, non vero a latere: eiusque summitas pertinget non sublimius quam ad infimum altaris gradum: deinde alter pulvinum violaceum, alter velum album

(1) De oratione *pro Romano imperio*, vide lib. I, pag. 296, n. 302. A.

accipiet; pulvinus ponetur super gradu infimo in medio, et velum album super pulvinum superque tapetum in longitudinem extendetur.

43. Postquam Celebrans omnes orationes cecinerit, clerus in choro considebit.

44. Cantores duo venient versus latus epistolae, ut Celebranti adiumento sint in cantu, quemadmodum mox declarabitur.

45. Post orationes cantatas, Celebrans, medius inter Ministros, a latere descendet de altari, et perget ad solitum scamnum ipsis praeparatum. Celebrans ibi, et Subdiaconus, si uti ipsi contingat, planetam deponent. Interea clericus aliquis in promptu habebit scabellum a Diacono utendum, si opus fuerit. Unus ex acolythis Missale Celebrantis accipiet, et paratus erit ad illud sustinendum ante eundem Celebrantem, ut deinceps tradetur.

46. Celebrans inter Ministros redibit ad altaris planum, versus epistolae latus, ibique stabit, versa ad populum facie. Diaconus relinquet ibi Celebrantem cum Subdiacono a sinistris eius, ad altare ascendet a latere, et facta genuflexione in medio suppedaneo, sumet Crucem ex altari, pedem ibi seu basim eius relinquens: si opus fuerit, conscendet scabellum, et Caeremoniarius sustinebit eum.

47. Diaconus Crucem sumptam utraque manu afferet reverenter ad Celebrantem, quam ob rem descendet de medio altari. Clerus in choro consurget, quum Celebrans et Ministri de scamno discedent, redituri ad altare.

48. Diaconus Celebranti sine osculis tradet Crucem (1), et se sistet a dextris eius. Acolythus accedet ad Subdiaconum cum Missali aperto in commodum Celebrantis.

49. Celebrans, accepta Cruce, dextera deteget partem superiorem eius usque ad partem transversam, adiuvante Diacono aut Caeremoniario, si opus fuerit. Crucis superiore parte detecta, Celebrans e Missali cantabit *Ecce lignum Crucis*, et cantores praedicti vel etiam Ministri (2) continuabunt *in quo salus mundi pependit*, et chorus cantorum *Venite, adoremus*.

(1) Crux quae detegitur et adoranda proponitur, potest esse lignea, metallica, etc., debet autem illi inhaerere imago Crucifixi. Expressio *Ecce lignum Crucis* est historica, siquidem refertur ad originem huiusce ritus, ex eo quod in urbe Hierusalem in verae Crucis functione fiebat. A.

(2) Rubrica Missalis hoc loco ait, Sacerdotem a Ministris adiuvari.

50. His verbis *Venite, adoremus*, omnes in genua procumbent, excepto Celebrante: acolythus sustinens librum claudet ipsum statim, et genua submittet.

51. Post primam adorationem, omnes consurgent, et Celebrans cum Ministris et acolythus cum libro ascendent a latere ad altare, in angulum seu cornu epistolae: Celebrans, adiutus, ut supra, deteget brachium dexterum Crucis et Crucifixi et caput eiusdem imaginis, Crucemque paullo plus attollens cantabit iterum *Ecce lignum Crucis*, vocem etiam elevans intervallo unius hemitonii, et respendebitur, ut supra, *in quo* etc., et *Venite, adoremus*, omnesque, ut prima vice, flectent genua.

52. Tandem Celebrans cum Ministris et acolytho veniet in medium suppedaneum, Crucem in totum deteget, quam paullo amplius attollet, vocemque elevans altero hemitonio, canet tertia vice *Ecce lignum Crucis*, cantores prosequentur *in quo* etc., et chorus *Venite, adoremus*, omnesque genua flectent, et genibus flexis remanebunt.

53. Celebrans, comitante Caeremoniario, de altari descendet, ac deferet Crucem ad tapetum praeparatum, ibique genuflexus, Crucem cussino et velo albo imponet, ac taeniis, si opus fuerit, cohibebit.

54. Imposita cussino Cruce, assurget, et genuflectet: eodem tempore consurgent Ministri, qui cum Celebrante et ipsi genuflectent ad Crucem, ceteri omnes consurgent, et stabunt.

55. Celebrans perget ad scamnum, et Ministri ei obviam venient, et cum ipso ad scamnum procedent. Ibi Celebrans deponet manipulum, sedebit, et calceos sibi detrahet. Ministri stabunt loco uterque suo (1).

56. Cantorum chorus incipiet canere improperia, et unam eorum partem vel omnia cantare poterit, prout requiret Crucem adorantium numerus.

57. Celebrans, comitante Caeremoniario, veniet versus medium presbyterium, et sex fere passus procul a Cruce subsistens, in genua procumbet, et brevi Crucem adorabit: assurget, accedet paullo plus ad Crucem, genua flectet et adorationem peraget, eodem modo: postremo assurget, et ante Crucem progressus, genibus insistet, et postquam adoraverit eam, ut supra, prosternet se, pedes osculabitur Crucifixi, as-

(1) Qua ratione Celebrans et Ministri in hac actione debeant manipulum dimittere, inspice notam, pag. 251, n. 321, lib. I. A.

surget, genuflexionem simplicem faciet, et recta ad scamnum redibit, ubi sedebit, calceos rursus sibi inducet, manipulumque et planetam resumet.

58. Postea clerus Crucem adoratum procedet, hoc ordine, videlicet: Praesules, si aderunt, Ministri sacri, Canonici, Beneficiarii seu Mansionarii, clerici, post omnem clerum Magistratus, postremo laici sequentur. Si Ministri non fuerint Canonici, immediate post Canonicos ibunt, et ante Beneficiarios.

59. In adoratione praedicta incedent bini, et si quo in coetu dispar esset numerus, terni incedent, qui ultimum par constituunt: digniores seu seniores procedent primi. Curabitur ut haec actio peragatur ordinatim, ideoque ad confusionem vitandam destinari poterunt sex clerici, qui adsint in locis adorationum, videlicet bini in singulis locis, qui nutu significent quum tempus sit assurgendi et progrediendi ulterius: haec regula servabitur, quod quum primi osculata Cruce assurgent, tunc assurgant alii, qui in secunda adoratione erunt; qui vero erunt in prima transibunt ad secundam, ac duo in primam introibunt. Calceamenta a Ministris et Canonicis deponentur, si usus iste receptus fuerit.

60. Ministri ad scamnum reversi, sibi rursus calceamenta inducent, deinde manipulos; Subdiaconus autem rursus induetur etiam planeta plicata, si utetur ea, acolythus sustinebit Missale apertum ante Celebrantem, ex quo hic simul cum Ministris leget improperia (1). Celebrans et Ministri stabunt capite bireto cooperto.

61. Postquam Celebrans detegerit Crucem, clericus aliquis deteget Crucem processionalem, itemque ipse vel alius clericus denudabit Cruces in altaribus ecclesiae.

62. Si mos esset, ut laici non post clerum, sed in alio sacello adorarent Crucem, praeparatum ibi erit tapetum cum cussino, ut superius descriptum est: statim ac Celebrans Crucem adoraverit, Sacerdos aliquis, indutus superpelliceo et stola nigra, Crucem cum Crucifixo detecto afferet ad sacellum praedictum, imponet eam cussino, et laicis adorandam proponet. Caveatur omnino, ne haec actio fiat in sacello, in quo expositum erit SS. Sacramentum. Postea Crux illa a Sacerdote removebitur, et in sacristiam referetur, quum initium proces-

(1) Si Ministri legent improperia simul cum Celebrante, divisio versiculorum poterit servari illa, quae proponitur a *Memoriali rituum*, et legetur lib. III. A.

sionis fiet, ad referendum in altare maius SS. Sacramentum.

63. Interea, dum Crucis adoratio fiet, ut functio bene procedat, praevidenda haec erunt: Subdiaconus Crucem in processionem gestaturus, postquam adoraverit Crucem, revertetur in sacristiam, ibique se parabit amictu, alba et cingulo, atque etiam planeta coloris nigri ante pectus plicata, si ea uti contingat; aderit deinde in choro, quum adoratio Crucis peracta erit. Duo thuriferarii, thuribula in processionem gestaturi, postquam Crucem adoraverint, pergent in sacristiam, ignem praeparabunt in thuribulis, et aderunt in sacello, in quo expositum est SS. Sacramentum, quum illuc veniet processio. Clerici delegati intorticiis seu candelis distribuendis universo choro, vel parti ipsius (1), post adorationem, ut supra, venient in praedictum sacellum, ibique in promptu habebunt candelas sive intorticia accensa clero advenienti distribuenda: aderunt etiam ibi duo clerici, qui tradant umbraculum hastile dignioribus cleri, iam praemonitis. Item praesto erit in eodem sacello Sacrista, indutus superpelliceo et stola nigra, qui custodiam SS. Sacramenti aperiat.

64. Postquam Celebrans improperia legerit cum Ministris, acolythus Missale in cussino seu legili referet ad altare.

65. Sub finem adorationis, unus ex acolythis ibit in sacristiam, et accendet gossypium ceratum, deinde candelas altaris et candelabrorum in abaco accendet. Diaconus nudabit caput, biretum in scamno relinquet (2), perget ad abacum, bursam sumet cum corporali, addito purificatorio. Ascendet a latere ad altare, genuflectet versus Crucem, ad altare convertetur, corporale et purificatorium extrahet e bursa, quam loco solito versus partem evangelii deponet: deinde in medio altari explicabit corporale, et prope ipsum a dextris ponet purificatorium: hoc eodem tempore, Caeremoniarius vel acolythus accipiet Missale cum cussino seu legili e latere epistolae, et facta genuflexione versus Crucem, transferet illud in cornu evangelii, prope corporale, ut in Canone Missae. Postea Caeremoniarius cum Diacono convertentur ad Crucem, genuflexionem iterabunt, de altari a latere descendent, et ad locum

(1) Iuxta dispositionem Caeremonialis Episcoporum, non omnis clerus, sed octo aut decem Cappellani seu Beneficiarii ferre deberent intorticia vel candelas ante SS. Sacramentum. A.

(2) Subdiaconus, capite detecto assurget, uti alias.

uterque suum redibunt: Diaconus rursus sedebit, et caput bireto operiet. Clericus quispiam ponet in altari vasculum vitreum cum aqua et purificatorio, de quorum usu dicetur inferius.

66. Completa Crucis adoratione, Diaconus assurget, nudabit caput, et comitante Caeremoniario, veniet ad tapetum, in quo posita erit Crux: ibi prius genuflectet, deinde genuflexus accipiet Crucem, eamque elatam sustinens utraque manu referet ad altare. Si opus fuerit, aderit clericus, qui scabellum afferat, quo Diaconus ascendat.

67. Statim ac Diaconus genua flexerit, Celebrans, Subdiaconus et chorus nudabunt caput, et in genua procumbent.

68. Diaconus ascendet ad altare, et Crucem in pede seu basi reponet, atque iterata in suppedaneo genuflexione, a latere ad Celebrantem redibit. Cruce basi imposita, Celebrans, Subdiaconus et chorus consurgent. Acolythi vel duo clerici solicitissime tollent velum album, pulvinum et tapetum violaceum, quae in Crucis adoratione adhibita fuerint, eaque referent ad suum locum, vel in sacristiam.

69. Sine cunctatione, ordinabitur processio, quae ad altare vel sacellum, in quo expositum erit SS. Sacramentum, procedet hoc ordine:

70. Praecedet Subdiaconus cum Cruce processionali detecta, medius inter acolythos, qui candelabra cum candelis accensis gestabunt, quique acolythi e presbyterio discedentes * non genuflectent ad Crucem altaris: deinde cantores: clerici bini: Beneficiarii seu Mansionarii bini: Canonici pariter bini, ac si quo in coetu dispar esset numerus, ultimo loco incedent terni: subsequetur Subdiaconus, tum Diaconus, postremo Celebrans. Canonici et Celebrans, de altari discedentes, genuflexionem ad Crucem uno genu conficient: Celebrans et Ministri incedent iunctis manibus et capite cooperto. In quibus ecclesiis desideraretur Subdiaconus, qui Crucem processionalem gestaret, poterit clericus superpelliceo indutus supplere.

71. Processione in sacellum perveniente, ubi SS. Sacramentum erit expositum, acolythi, simul cum Subdiacono gestante Crucem, recedent prope aditum versus partem evangelii, ut expeditior sit eorum discessus: reliqui omnes de clero genuflexionem utroque genu exsequentur, et intra vel extra sacellum, iuxta ipsius capacitatem, in unum aut plures ordines disponentur, et in genua procumbent: qui primi in pro-

cessionem incedent, consistent propius aditum, ceteri versus altare. Celebrans cum Ministris nudabunt caput ante aditum sacelli, et in ipso aditu Subdiaconus et Diaconus biretum tradent Caeremoniario, Celebrans autem Diacono, et hic committet Caeremoniario, qui curabit ut a clerico aliquo ad scamnum Celebrantis et Ministrorum illa referantur, Celebrans in ipso aditu medius accipietur a Ministris, et simul procedent ante altare, genuflectent utroque genu in plano ad SS. Sacramentum, tum consurgent, et in genua procumbent super infimum gradum, ac brevi tempore orabunt.

72. Interea clero distribuentur intorticia seu candelae accensae, afferetur umbraculum ante sacellum, et tradetur dignioribus cleri, qui hoc officio fungi debebunt, ac prope altare aderunt duo turiferarii cum thuribulis et naviculis.

73. Quum omnia erunt disposita, Caeremoniarius innuet Sacristae (1), qui assurget, conscendet suppedaneum, genuflectet non in medio, sed versus latus epistolae, ne tergum vertat Celebranti, accipiet claviculam urnae, et aperiet ostiolum seu porticulam, quin educat Sacramentum, ac si opus fuerit, ascendet super scabellum appositum, genuflexionem iterabit in suppedaneo, de gradibus descendet, redibit ad locum suum, deponet stolam, et genibus insistet. Tum assurget Celebrans cum Diacono, et Subdiaconus genuflexus remanebit.

74. Celebrans, postquam assurrexerit, quin de medio abscedat, convertetur paullum super dexteram suam, et sine benedictione iniiciet incensum in thuribula, quae subinde alterum post alterum illi obiicient thuriferarii stantes; Diaconus autem incensum Celebranti ministrabit. Rursus Celebrans et Diaconus in genua procumbent; Diaconus acceptum ab uno e thuriferariis thuribulum tradet Celebranti, qui facta * mediocri inclinatione, ante et post thurificationem, triplici ductu SS. Sacramentum thurificabit. In incensationis actu Ministri partem posteriorem planetae Celebrantis sustollent. Deinde Celebrans thuribulum restituet Diacono, hic thuriferario. Duo illi thuriferarii stabunt a lateribus ante altare, ut locum deinde suum in processione sumant.

75. Si clerus fuerit numerosus, poterit ordinari processio per ecclesiam, et ad altare maius proficisci, quo ordine inferius describemus.

---

(1) Nisi quid obstet, haec actio peragenda est a Diacono (S. R. C., n. 2669, I).

76. Thuribulo a Diacono reddito, ut supra, Caeremoniarius velum humerale sumet, ac Celebrantis humeris imponet; Subdiaconus illud alligabit ante pectus Celebrantis: Diaconus ascendet ad altare, genuflectet in suppedaneo, paullum a latere, ne tergum vertat Celebranti, educet ex urna Calicem cum Sacramento, et dextera acceptum infra cuppam, sinistra infra pedem, se convertens, tradet Celebranti (1). Celebrans adorabit Sacramentum, accipiet Calicem sinistra ad nodum, et dexteram extensam ponet super Patenam; Diaconus extremitatibus anterioribus veli humeralis operiet Calicem manusque Celebrantis, et genuflectet. Celebrans et Subdiaconus assurget,* et in suppedaneo cum Ministris versus populum convertetur, statimque cantores cantare incipient hymnum *Vexilla regis prodeunt* etc., quem processionis tempore prosequentur. Celebrans, medius inter Ministros, qui iunctis manibus incedent, proficiscetur in processionem, quae sequenti modo disponetur:

77. Crux processionalis gestata a Subdiacono, adstantibus a lateribus acolythis cum candelabris accensis: cantores hymnum supradictum canentes: clerici: Beneficiarii seu Mansionarii: Canonici, qui candelam aut intorticium sustinebunt, meminerint sustinere dextera, si dextrorsum incedent, sinistra si sinistrorsum: si una tantum cleri pars feret candelam sive intorticium, qui ferent intorticium incedent ante SS. Sacramentum: deinde sequentur thuriferarii, qui leviter agitantes thuribula, dum incedent, SS. Sacramentum adolebunt; idcirco thuriferarius a dextris, thuribulum sinistra, naviculam dextera sustinebit; alter a sinistris, thuribulum sustinebit dextera, naviculam sinistra: postremo Celebrans, medius inter Ministros, gestans SS. Sacramentum sub umbraculo. Quod ad delatores umbraculi, observabitur quod num. 49 articuli praecedentis traditum est.

78. Dum processio veniet ad altare maius, acolythi recta ibunt ad abacum, ibique candelabra deponent, Subdiaconus redibit, ad saponet Crucem quo loco erat, et in sacristiam redibit, ad sacras vestes deponendas: clerus, nullam faciens genuflexionem, siquidem SS. Sacramentum in processione comitatur, ad sua subsellia redibit, ibique statim genuflectet. Canonici, sive illi qui ferent intorticia, dirimentur in duas alas ante altare, et quum Celebrans venerit ad Altare, ante ipsum semicirculum

---

(1) Celebrans in ora suppedanei genuflexus iam erit.

efficient. Thuriferarii cum thuribulis stabunt ante latera altaris. Umbraculum removebitur in aditu presbyterii, et a clericis huic rei delegatis referetur in sacristiam, vel applicari poterit ad parietem, prope ingressum altaris maioris.

79. Diaconus, statim ac Celebrans ante altare veniet, genuflexus ante eum, Sacramentum adorabit, de manibus eius tollet extremitates veli humeralis, et ab eodem accipiet Sacramentum, ponens dexteram infra cuppam et sinistram infra pedem Calicis, assurget, atque exspectabit dum Celebrans unicum flectat genu, ut Sacramentum adoret. Deinde ascendet ad altare, et in medio ponet Calicem super corporale, genuflectet, assurget, solvet taeniam alligantem velum infra cuppam, expandet velum ipsum, cavens ne moveat Patenam, iterabit genuflexionem, et ad dexteram Celebrantis redibit, qui in gradu infimo genua flexerit (1).

80. Interea Subdiaconus Celebranti expediet velum humerale, quod a Caeremoniario recipietur, et in abaco reponetur.

81. Diaconus, reversus ad dexteram Celebrantis, genibus procumbet, deinde cum Celebrante tantum assurget, genibus flexis manente Subdiacono. Celebrans incensum, Diacono ministrante, sine benedictione iniiciet in thuribulum, a thuriferario stante ipsi obiectum. Rursus genuflectet Celebrans cum Diacono, atque hic acceptum a thuriferario thuribulum porriget Celebranti, qui SS. Sacramentum triplici ductu thurificabit; eique Sacramentum thurificanti Ministri partem posteriorem planetae sustollent. Celebrans Diacono, Diaconus thuriferario restituet thuribulum. Thuriferarii ibunt in medium ante altare, genuflectent Sacramento, deinde alter ex illis redibit in sacristiam ad thuribulum deponendum, functus iam officio suo, alter remanebit apud abacum pro reliqua functione.

82. Celebrans, cum Diacono a dextris et Subdiacono a sinistris, ascendet ad altare, et ubi venerint in suppedaneum iterabunt genuflexionen: Celebrans manus imponet altari, Ministri autem genuflectent, etiam deinceps, iunctis manibus, non eas imponentes altari. Subdiaconus, genuflexione facta transibit ad dexteram Diaconi, et genuflexionem iterabit. Acolythus primus ampullas cum pelvicula et manutergio sumet, ut in Missis solemnibus, easque afferet ad altare, genuflectet, ibique remanebit donec eas recipiet. Diaconus e Calice tollet

(1) S. R. C., n 4198, XIII, XIV.

velum album, quod tradet Caeremoniario, et in abaco reponetur: deinde Diaconus ipse e Calice Patenam tollet et pallam: Patenam accipiet, et ante Celebrantem sustinebit intra corporale: Celebrans accipiet Calicem, et sacram Hostiam ex illo faciet leviter effluere super Patenam, ac si opus fuerit, poterit eam digito extollere; hoc casu digitum purificabit in vasculo praeparato, et exterget purificatorio: sic etiam advertat demittere Hostiam in mediam Patenam.

83. Diaconus dabit Patenam Celebranti, qui accipiet illam utraque manu, et ponet Hostiam in medio corporali, nullum faciens Crucis signum, et Patenam reponet super corporale a dextris suis. Diaconus accipiet Calicem, neque eum imponens altari neque extergens purificatorio, sustinebit sinistra; ampullam vini a Subdiacono accipiet, et aliquantulum infundet in Calicem; Subdiaconus sumet ampullam aquae, et tres vel quatuor guttas in Calicem infundet, quin benedictionem petat a Celebrante, qui consuetam orationem omittet. Subdiaconus ampullam aquae acolytho reddet, recipietque a Diacono ampullam vini, et eidem acolytho restituet; genuflectet, transibit ad laevam Celebrantis, ibique genuflexionem iterabit.

84. Acolythus recipiet ampullas cum pelvicula et manutergio, genuflectet, easque referet ad abacum, et ibi genuflexus manebit. Diaconus, ampulla vini Subdiacono reddita, Calicem, quin abstergat intus, tradet Celebranti, qui nullum faciens Crucis signum ponet eum super corporale, et Diaconus palla cooperiet.

85. Tum ad altare ascendet thuriferarius (1) cum thuribulo et navicula, ac thuribulum obiiciet Celebranti, qui, ministrante Diacono, incensum in thuribulum sine benedictione iniiciet. Diaconus a thuriferario acceptum thuribulum tradet Celebranti, qui altare et Oblata adolebit, ritu Missarum solemnium, recitans orationes *Incensum istud* etc., *Dirigatur, Domine* etc. (2). Interea acolythi in promptu habebunt ampullam aquae cum pelvicula, et manutergium sive sudariolum. Thurificatione completa, Celebrans thuribulum Diacono restituet, dicens *Accendat* etc. Diaconus acceptum ab eo thuribulum reddet thuriferario, quin Celebrantem thurificet. Thuriferarius in sa-

(1) Meminerit ut genuflectat in plano antequam ascendat, quia in altari SS. Sacramentum invenitur.

(2) Cum genuflexionibus necessariis, ut fit quando SS.mum Sacramentum est in altari expositum.

cristiam reportabit thuribulum, quo non amplius opus erit in functione. Celebrans de suppendaneo descendet in primum aut alterum gradum, a latere altaris, ne tergum vertat Sacramento, et facie ad populum versa lavabit manus, omittens psalmum *Lavabo* etc. Subdiaconus aquam, Diaconus manutergium ei ministrabit, easque res deinde acolythi recipient, et ad abacum referent.

86. Celebrans redibit ad medium altaris, Ministris sequentibus, nempe Diacono in primo gradu, Subdiacono in plano, ante infimum gradum. Ad medium altaris ut venerint, genuflectent. Celebrans, iunctis manibus et paullum inclinatus, recitabit orationem *In spiritu humilitatis* etc. Deinde, non osculans altare, genuflectet, ad populum convertetur super dexteram suam, non complens circulum, nec tergum Sacramento vertens, dicet elata voce *Orate, fratres, ut meum ac vestrum* etc. Ministri non respondebunt *Suscipiat Dominus* etc.

87. Celebrans, conversus ad altare, genuflexionem ad Sacramentum iterabit: deinde, tono feriali et iunctis manibus (neque enim rubrica indicat aperiendas esse), cantabit *Oremus. Praeceptis salutaribus* etc., et *Pater noster* etc. Chorus canendo respondebit *Sed libera nos a malo;* Celebrans secreto adiiciet *Amen:* tum eodem vocis tono et iunctis manibus subiunget orationem *Libera nos, quaesumus, Domine* etc., cui non praeponet *Oremus,* nec se Patena signabit.

88. Sub finem orationis, Diaconus transibit ad dexteram in primo gradu, et Subdiaconus in primum eundem gradum ascendet ad laevam Celebrantis, et in extremo suppedaneo genibus insistent. Celebrans genuflectet, Patenam accipiet et Hostiae supponet, tum sinistra accipiet Patenam, dextera s. Hostiam, quam sola dextera paullum elevabit perpendiculariter supra Patenam, ut ab adstantibus conspici possit, postea demittet. Non attollent Ministri planetam Celebrantis (1), non thurificabitur Sacramentum, nec pulsabitur crotalum.

89. Quo momento Celebrans s. Hostiam demittet, Ministri consurgent, et accedent ad latera Celebrantis, qui non reponet s. Hostiam in Patena, nec genuflectet, sed Diaconus statim deteget Calicem, et Celebrans, relicta Patena super corporale, ponet Hostiam supra Calicem, eamque dividet ut in aliis

(1) Si ratio, ob quam planeta sublevatur ad Elevationem ordinariam Missarum, est brachiorum elevatio, nescimus cur A. noster cum aliis, huc docent non esse sublevantam, eo quod dexterum brachium tantum elevatur.

Missis, nihil dicens; ponet binas Hostiae partes super Patena, deinde particulam Hostiae in Calicem infundet, nullum faciens Crucis signum, nullumque proferens verbum. Diaconus rursus cooperiet Calicem, et Celebrans cum Ministris genuflectent.

90. Diaconus ad laevam, Subdiaconus ad dexteram Celebrantis transibit, et genuflexionem iterabunt. Celebrans, iunctis manibus in altari, secreto dicet orationem *Perceptio Corporis tui* etc., postea genuflectet, s. Hostiam cum Patena accipiet, dicens *Panem caelestem* etc., ter pectus percutiens dicet *Domine, non sum dignus* etc., se signabit, dicens *Corpus Domini nostri* etc., ritu pro Missa praescripto (1).

91. Interea primus acolythus afferet ad altare ampullas aquae et vini in pelvicula, alter deferet velum nigrum Calicis, quod ponet in altari ipso, versus cornu evangelii.

92. Postquam Celebrans communicaverit, Subdiaconus tollet de Calice pallam: Celebrans et Ministri genuflectent. Celebrans fragmenta Patena colliget, quo loco fuerit s. Hostia, eaque demittet in Calicem, quem deinde accipiens dextera, et mento supponens Patenam, consummabit vinum, quod erit intra Calicem cum sacra Particula, nihil dicens, nec se signans.

93. Consurget clerus in choro, exstinguentur intorticia seu candelae, quae a clericis huic rei delegatis colligentur, et in sacristiam referentur.

94. Subdiaconus deinde ablutionem vini et aquae ministrabit Celebranti, qui accipiet eam nihil dicens, ut in aliis Missis.

95. Diaconus de altari descendet, et apud abacum deponet stolam latiorem, sibique rursus induet planetam plicatam, si ea utatur, secus veniet ad dexteram Celebrantis. Subdiaconus ad laevam Celebrantis transibit, Calicem exterget, plicabit corporale, ut in Missis solemnibus, referet illud ad abacum, et ad laevam Celebrantis redibit. Ministri, transeuntes ex altero ad alterum latus altaris, genuflectent in medio ad Crucem, post Celebrantem.

96. Quum ad latera Celebrantis redierint Ministri, Celebrans, iunctis manibus, inclinatus, et voce intelligibili, reci-

(1) Caeremoniale Episcoporum praescribit, ut oratio *Perceptio* etc. secreto recitetur, ut in aliis Missis: « Tunc secrete ut alias dicit *Perceptio Corporis* etc. *Panem caelestem* etc. et *Domine, non sum dignus* etc., et continuat *Corpus Domini* etc. » A. — S. R. C., n. 4198, XVIII, respondit, orationes *Incensum istud... Perceptio Corporis... Panem caelestem... Corpus Domini nostri... Quod ore*, esse dicendas tono ad Missam solemnem ordinariam consueto.

tabit orationem *Quod ore sumpsimus* etc., qua huius functionis fiet finis.

97. Caeremoniarius accipiet bireta Celebrantis et Ministrorum, et acolythi, iunctis manibus, venient ante altare.

98. Celebrans cum Ministris descendet de altari, et simul cum Ministris et acolythis genuflectet ad Crucem. Diaconus biretum dabit Celebranti, et Caeremoniarius Diacono et Subdiacono, qui omnes, nullam facientes reverentiam ad chorum, praecedentibus acolythis, redibunt in sacristiam, ut in Missis solemnibus, et sacra paramenta dimittent.

99. Quum e choro discesserit Celebrans cum Ministris, recitabuntur Vesperae a clero, qui remanebit in choro, ut pridie.

100. Item, profecto e choro Celebrante, duo clerici designati amovebunt ab altari tobaleam, Missale cum cussino vel legili, et ex abaco reliqua omnia in functione adhibita, et ipsam abaci tobaleam. In altari adhuc ardebunt candelae dum recitantur Vesperae; Vesperis absolutis, exstinguentur.

101. Clerus e choro discedens genuflectet universus ad Crucem, et mutuae reverentiae, ut superius traditum fuit, omittentur.

Articulus XVI.

De Sabbato sancto.

§ 1. *De iis quae sunt praeparanda.*

1. Pridie vespere, quum clausa erit ecclesia, vel etiam ipso mane Sabbati sancti, mature exornentur festive omnia altaria, in quibus tamen non ponentur reliquiaria aut alia ornamenta inter candelabra, nec pallium albi coloris, quum id faciendum sit post functionem. Itidem velatae adhuc erunt in altaribus imagines sacrae, in fine Litaniarum detegendae, ut deinceps declarabitur. Super altare, in quo post functionem reponetur Sacramentum, praesertim si ecclesia fuerit paroecialis, imponetur ciborio seu tabernaculo conopaeum album, coopertum altero violaceo, et relinquetur aperta eiusdem tabernaculi porticula.

2. Altare maius ornabitur candelabris nobilibus numero sex, cum candelis e cera alba: in medio Crux detecta similis

candelabrorum. Ponentur in eo tres tobaleae, pallium album, coopertum alio violaceo, superposito, et tapetum nobile super gradus, quod contegi possit alio violaceo, si tamen id facile erit factu. In altari, a latere epistolae, praeparabitur cussinus vel legile cum Missali exornato tegumento violaceo in usum Celebrantis.

3. In latere evangelii ponetur candelabrum, et super ipsum Cereus paschalis (1), qui habebit ellychnium ita dispositum, ut facile accendi possit: prope candelabrum apponetur commodum scabellum, cuius ope possit Diaconus grana thuris infigere Cereo: prope idem candelabrum praeparabitur legile maius, coopertum nobili panno albi coloris, ad cantandum *Exsultet*, et ita disponetur, ut Diaconus stet eo statu, quo solet canere evangelium. Ex eadem parte praeparabitur alterum legile nudum applicitum parieti, ponendum in presbyterio pro canendis prophetiis. Aderunt etiam hastae cum gossypio cerato, quo candelae altaris tempore debito accendentur.

4. In latere epistolae praeparatum erit scamnum Celebrantis et Ministrorum, quod cooperietur nobili panno, qui adhiberi solet in solemnitatibus, et superponetur alter violaceus, amovendus quum tempus erit.

5. Abacus in latere epistolae contegetur alba tobalea, super ipsa, praeter res omnes pro Missa solemni albi coloris, ponetur etiam cussinus albus cum Missali instructo albo tegumento pro Celebrante, tabellae secretarum seu chartaegloriae: liber pro canendo *Exsultet*, albo tegumento exornatus, et alterum Missale cum tegumento violaceo, pro canendis prophetiis: omnia cooperientur velo amplo violaceo, quod sternetur super totum abacum, et debito tempore amovebitur, ut inferius. Si in ecclesia aderit fons baptismalis, erunt etiam in promptu duo candelabra cum candelis albis pro acolythis.

6. Apud abacum aderunt tres cussini violacei, adhibendi in prostratione, et scabellum ligneum cum Missali pro cantoribus Litaniarum.

---

(1) Cereus paschalis ponendus est super candelabro, non vero super cornucopio, ut statutum est a S. Congregatione Rituum. Cereus autem imponendus est candelabro usque a principio functionis huius diei, idque eruitur e Caeremoniali Episcoporum, lib. II, cap. XXVII, n. 1: « Praeparetur etiam Cereus paschalis praegrandis cum quinque granis incensi in eo infigendis, qui ponitur in aliquo candelabro condecenti, regulariter in latere evangelii, vel alibi pro situ loci ». Idcirco curabitur, ut scabellum, quo utetur Diaconus ad infigenda in Cereo grana, idoneum sit huic circumstantiae. A.

7. Planeta violacea cum manipulo simili, quibus induetur Celebrans, poterit disponi super abaco vel super scamno eiusdem Celebrantis.

8. Apud altare maius, et reliqua etiam altaria, praeparabuntur lampades, ita aptatae, ut facile accendi possint.

9. In atrio ecclesiae, extra portam maiorem, aut in aditu ipso, si ecclesia caruerit porticu, praeparabitur abacus, alba tobalea coopertus, in quo ponetur dalmatica albi coloris cum stola et manipulo simili pro Diacono; manipulus violaceus pro Subdiacono; Missale cum tegumento violaceo pro benedictione ignis: aliquantum gossypii cerati vel etiam laterna cum subtili candela, et duo vel tria sulphurata ad accendendum lumen. Iuxta eundem abacum praeparabitur arundo cum tricereo in summitate, et poterit floribus exornari: arundo locata erit in basi (1).

10. Extra portam aderit focus decens, in quo praeparati erunt carbones accendendi, forcipes ad sumendum ignem, et instrumenta ad eliciendam e silice favillam, qua ignis accendatur.

11. Si ecclesia fuerit paroecialis, et habuerit fontem baptismalem, educetur ex ipso Aqua baptismalis octo ante Pascha diebus, reservata aliqua eius parte in sacristia, ut in necessitatibus adhiberi possit, siquidem octo diebus Pascha praecedentibus Baptismum publice administrare non licet. Quapropter fons purgabitur, et apertus relinquetur, ut evanescant inde udor et graveolentia. Implebitur autem hoc mane, vel praecedenti vespere, aqua limpida, eaque copia, ut quum sanctificata fuerit, una pars pro Baptismo servari possit, altera infundatur in conchas seu vasa ante portas ecclesiae, tertia pro usu fidelium conservetur. Exterior fontis pars exornabitur floribus virescentibus, qui poterunt etiam spargi et herbis odoriferis misceri super fontis pavimentum.

12. Prope baptisterium, intra sive extra sacellum, prout commodius videbitur, praeparabitur abacus contectus alba tobalea, in quo ponetur urceus cum pelvi, manutergium, medulla panis et mali medici in pelvicula, pro ablutione manuum Celebrantis; binae ampullae argenteae pariter in pelvicula,

(1) Arundo oportet ut sit cannea, nec probari potest usus quarundam ecclesiarum, quae utuntur hasta lignea picta ad instar cannae. Tricereus, seu candelae arundini impositae, debent in extremitate vicissim adhaerere, nec licet adhibere tria cornucopia cum candelis posita in apice arundinis. A.

quarum altera plena erit sacro Chrismate, altera Oleo sancto pro Catechumenis; Missale cum tegumento violaceo, ad usum Celebrantis; spongia vel mantile e tela rudi, ad abstergendam aquam in labro fontis; pannus e tela subtili pro extergendo Cereo, ut inferius docebitur; stola violacea; vasculum vacuum cum aspergillo; aliquantum gossypii, et vasa ad hauriendam aquam e fonte baptismali, ut suo tempore declarabitur. Si fontis operculum esset amovibile, ponetur seorsim, ut postea, completa benedictione, statim reponatur.

13. Si baptizandi erunt infantes vel etiam adulti, praeparabitur in abaco separato quidquid necesse erit pro administratione Baptismi, qua super re sermo erit libro IV, et rebus ibi notatis addetur pluviale album pro Celebrante Baptismum administraturo.

14. Apud fontem statuetur scamnum contectum panno violaceo pro Celebrante et Ministris, ac si loci amplitudo patietur, disponentur etiam scamna et subsellia pro clero.

15. In sacristia, super tabula, seu mensa, erunt in promptu paramenta albi coloris pro Celebrante et Ministris, videlicet: planeta, stola et manipulus pro Celebrante; dalmatica, stola diaconalis et manipulus pro Diacono, tunicella et manipulus pro Subdiacono.

16. Pro iisdem in altera mensa praeparabuntur paramenta, idest pluviale cum stola violacea, cingulum, alba, amictus et biretum pro Celebrante; planeta plicata, si illa sit utendum, stola diaconalis coloris violacei, cingulum, alba, amictus et biretum pro Diacono; planeta plicata, si debeat illa uti, cingulum, alba, amictus et biretum pro Subdiacono: superpellicea sufficienti numero pro clero; thuribulum cum navicula; vasculum Aquae sanctae cum aspergillo; quinque grana Cereo infigenda, aliquantum gossypii cerati ad accendendum tricereum, Crux processionalis; ac si ecclesia caruerit fonte baptismali, duo candelabra cum candelis albis pro acolythis.

17. In sacello, seu loco illo, in quo asservabitur SS. Sacramentum, aderunt res eaedem, quas innuimus feria V in Coena Domini, ut referri possit in ecclesiam post functionem: insuper apud ipsum altare in ecclesia disponentur tobaleae in balaustrio, si post functionem administrabitur s. communio pro complemento praecepti paschalis.

18. Si soleat in ecclesia servari Aqua sancta in vasis ante portas, si erit paroecialis, et instructa fonte baptismali, educetur a vasis supra dictis Aqua benedicta, quo tempore ca-

nentur prophetiae, ut in illa possit rursus infundi altera, quae in fonte benedicta fuerit.

§ 2. *In functione.*

19. Si, de more ecclesiae, amota fuerit e vasis Aqua benedicta, nec reservata sit quaedam quantitas sufficiens pro administratione Sacramentorum, Sacrista vel alius Sacerdos, indutus superpelliceo et stola violacea, aliquam aquae sufficientem quantitatem benedicet ante functionem, eaque servabitur in sacristia, adhibenda, ut inferius docebitur.

20. Hora praestituta congregabitur clerus in sacristiam, quumque omnia disposita erunt, pulsabitur aliquantisper crotalum ad portam sacristiae, et clerus ibit in chorum, Horasque minores recitabit, ritu praescripto duobus anteactis diebus, ac si aderunt Praesules aut Canonici in sua ecclesia, salutabunt * cum genuflexione Crucem altaris maioris. Candelae altaris erunt exstinctae.

21. Dum clerus in chorum veniet ad recitandas Horas minores, duo clerici superpelliceo induti procedent ad portam, et accendent ignem praeparatum, elicientes e petra focaria favillam, siquidem hic ritus excutiendi ignem e lapide non caret mysterio. Accenso igne, ponent focum in medio atrio, vel si ecclesia carebit atrio, extra portam, in medio aditu ecclesiae.

22. Interea in sacristia se parabunt Celebrans et Ministri paramentis violaceis, superius indicatis, methodo tradita pro Missis solemnibus, et praesto erunt, quum clerus in sacristiam revertetur.

23. Clerus, recitatis in choro Horis minoribus, redibit in sacristiam. Praesules aliique, ut supra, absque genuflexione.

24. Thuriferarius thuribulum sine igne et naviculam accipiet, acolythus alter sumet vasculum Aquae sanctae cum aspergillo, alter sumet pelvim cum granis incensi, Cereo infigendis, et Subdiaconus Crucem processionalem, ac procedetur recta ad portam primariam, ordine sequenti:

25. Praeibunt tres clerici sive acolythi, videlicet medius ibit acolythus ferens vasculum Aquae sanctae, thuriferarius a dextris eius, a sinistris autem alter acolythus, afferens grana thuris: deinde solus incedet Subdiaconus, Crucem processionalem gestans: tum clerus, ordine praestituto, nempe clerici, Beneficiarii et Canonici, in quibus ordinibus si quis esset nu-

mero dispari, terni incedent ultimo loco: postremus ibit Celebrans cum Diacono a sinistris, iunctis manibus, et capite bireto cooperto: reliqui omnes capite nudato. Clericus quispiam ad scamnum Celebrantis et Ministrorum apud altare afferet biretum Subdiaconi.

26. Quum pervenerint in atrium, aut extra portam ecclesiae, sive in aditum, Subdiaconus subsistet contra portam, si erit extra ecclesiam, secus in limine portae, si erit in aditu. Clerus disponetur circa portam in unum vel plures ordines, iuxta loci capacitatem et cleri numerum. Digniores de clero erunt propiores Celebranti. Celebrans stabit contra Crucem, conversis humeris ad altare maius, ita ut focus cum igne sit medius inter Crucem et Celebrantem. Clerici cum thuribulo et granis incensi subsistent prope Celebrantem, a dextris eius.

27. Clericus cum vasculo quum ad portam venerit, deponet vasculum in abaco, et sumet Missale, quod apertum sustinebit ante Celebrantem, stans prope sinistram eius. Ubi Celebrans venerit ad locum superius indicatum, Diaconus caput deteget, ac biretum suum tradet Caeremoniario, tum transibit ad dexteram Celebrantis, et salutabit eum transiens ante ipsum, neque enim transire debet post humeros eius. Celebrans deponet biretum, quod cum osculis consuetis accipiet Diaconus, et Caeremoniario tradet.

28. Celebrans, iunctis manibus, ac tono feriali, cantabit *Dominus vobiscum* et tres orationes pro benedictione ignis: chorus respondebit *Amen* in fine orationum: Diaconus elevabit fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, quum hic facturus erit signum Crucis, ut in Missali notatur.

29. Post tres praedictas orationes, qui acolythus ante pectus sustinebit pelvim cum quinque granis, se sistet ante Celebrantem, qui benedicet illis, dicens orationem *Veniat, quaesumus, Domine* etc., non praeponens *Oremus*. Dum haec oratio recitabitur, thuriferarius ignem forcipe sumptum demittet in thuribulum, deinde rursus recedet versus dexteram Diaconi.

30. Postquam Celebrans recitaverit orationem, superius nominatam, super grana thuris, clericus librum sustinens claudet illum, et in abaco reponet; recipiet vasculum cum aspergillo, et recedet prope thuriferarium.

31. Celebrans incensum cum usitata benedictione demittet in thuribulum a thuriferario obiectum: Diaconus ministrabit incensum, et Caeremoniarius supplebit pro Subdiacono in attollenda fimbria dextera pluvialis Celebrantis. Iniecto a Ce-

lebrante in thuribulum incenso, recedet aliquantulum thuriferarius, et acolythus cum vasculo accedet ad Diaconum. Diaconus accipiet ab eo aspergillum, et tradet Celebranti, qui asperget primo grana in medio, a sinistris et dextris suis, postea eodem modo ignem in foco, dicens submissa voce antiphonam *Asperges me* etc.; restituet aspergillum Diacono, hic autem acolytho, qui ad abacum supra dictum referet vasculum et aspersorium. Diaconus acceptum a thuriferario thuribulum tradet Celebranti, qui eodem modo ac supra adolebit grana et ignem. Postea Diaconus receptum a Celebrante thuribulum thuriferario restituet.

32. Diaconus discedet a Celebrante, salutans eum, et veniet ad abacum ibi praeparatum, exuetur planeta plicata, si utetur, et stola violacea, et adiuvantibus Caeremoniario et acolytho, qui vasculum ferebat, induet sibi manipulum album, stolam diaconalem albam et dalmaticam similem: deinde idem acolythus accipiet manipulum violaceum Subdiaconi, eiusque brachio imponet illum. Haec actio fieri debet expedite. Acolythus praedictus ex igne benedicto accendet ramento sulphurato gossypium ceratum vel parvam candelam in laterna, et retinebit apud se, curans ne exstinguatur.

33. Postquam Diaconus indutus erit paramento albi coloris, rursus redibit ad Celebrantem cum thuriferario, qui obiiciet illi thuribulum apertum, et Diaconus ministrabit incensum. Celebrans iterum cum benedictione incensum in thuribulum iniiciet pro processione proque thurificatione, antequam cantetur *Exsultet*. Diaconus deinde arundinem utraque manu accipiet, ac processio proficiscetur versus altare maius, ordine, quem mox describemus. Duo autem clerici advertent, ut alter eorum ad scamnum Celebrantis deferat planetam plicatam, stolam, manipulum et biretum Diaconi, alter transferat pedem arundinis, et collocet prope altare, ex parte evangelii.

34. Itaque praeibit thuriferarius leviter agitans thuribulum, a dextris eius acolythus gestans pelvim cum quinque granis Cereo infigendis: Subdiaconus gestans Crucem processionalem, qui solus incedet: deinde qui de clero sunt, iuxta ordinem, ut superius innuimus, bini incedent: tum Diaconus cum arundine, et a sinistris eius acolythus ferens parvam candelam accensam; postremo Celebrans, incedens iunctis manibus et capite cooperto. Reliqui omnes ibunt capite nudato.

35. Sacrista autem cum clericis suis, quum in ecclesiam introiverit processio, removebit, seu iubebit removeri ignem a porta, et poni seorsim in angulo ecclesiae, ut eo possint uti fideles, item claudi portam ecclesiae, et abacum una cum rebus quae in ipso erant, in sacristiam referri.

36. Ingresso in ecclesiam Celebrante, consistet omnis clerus. Diaconus inflectet aliquantulum arundinem, et primus acolythus, ferens candelam seu gossypium ceratum prope Diaconum, accendet unam e tribus candelis tricerei. Diaconus rursus eriget arundinem, genuflectet, et cum eo omnis clerus, et ipse Celebrans, qui nudabit caput, excepto Subdiacono, qui stabit. Diaconus, dum genuflectet, cantabit *Lumen Christi*, et chorus canendo respondebit *Deo gratias*, quod faciet deinceps duabus aliis vicibus. Postquam responsum erit, ut supra, consurgent omnes de genuflexione, et processio versus altare maius progredietur.

37. Ubi Celebrans in mediam ecclesiam pervenerit, clerus rursus subsistet, Diaconus inflectet arundinem, accendetur altera candela, cantabit, ut ante, *Lumen Christi*, secunda vice, vocem attollens hemitonio.

38. Procedet deinde ad altare maius processio. Subdiaconus, cum thuriferario et acolytho gestante grana thuris, consistet ante altare, clerus petet subsellia chori. Quum Celebrans prope altare venerit, a Diacono inflectetur arundo, et accendetur tertia tricerei candela: tum Diaconus idem cantabit *Lumen Christi*, attollens vocem altero hemitonio.

39. Thuriferarius recedet versus latus evangelii, ante gradum altaris; acolythus gestans grana thuris recedet versus partem epistolae, ante altare; Subdiaconus gestans Crucem consistet a dextris thuriferarii; acolythus sustinens candelam vel gossypium ceratum, exstinguet ipsum, accipiet a Diacono arundinem, et subsistet a sinistris clerici gestantis grana, Diaconus recedet versus latus epistolae ante altare, et locum transeundi dabit Celebranti, qui, nudato capite, biretum tradet Diacono; hic illud cum osculis acceptum Caeremoniario committet. Celebrans reverebitur Crucem, ascendet ad altare, quod osculabitur in medio, et ibi consistet, ad altare conversus (1).

40. Diaconus a Caeremoniario accipiet librum praeconii Paschalis, ascendet ad altare, genua flectet in extremitate suppedanei, et benedictionem petet a Celebrante, qui ad eum conversus benedictionem ipsi largitur, dicens *Dominus sit* etc., ut in Missali, videlicet pro verbis *evangelium suum*, dicet

(1) Rubrica Missalis mittit illico celebrantem in cornu epistolae.

suum paschale praeconium. In nomine Patris etc. Diaconus autem manum Celebrantis osculabitur (1).

41. Diaconus, accepta benedictione, de altari descendet, et veniet medius inter Subdiaconum et clericos, alterum ferentem arundinem, alterum grana thuris, et cum thuriferario; conversus autem ad altare, genuflectet cum ipsis, exceptis Subdiacono ferente Crucem et clerico cum arundine; et alius post alium procedent ad legile praeparatum pro canendo praeconio *Exsultet.*

42. Ibi Diaconus librum imponet legili et aperiet, Subdiaconus consistet a dexteris Diaconi prope legile, facie prout Diaconus conversa (2), et Crucifixi imagine versa ad altare; a sinistris Diaconi stabit clericus cum arundine, conversus ut Subdiaconus, et prope eundem clericum consistet alter grana ferens. Diaconus aperiet librum, et omittens *Dominus vobiscum*, nec se signans, adolebit librum, ut in evangelio, tum, reddito thuriferario thuribulo, incipiet canere *Exsultet* (3), cuius initio clerus consurget, et Celebrans convertetur ad Diaconum, iunctis manibus, in latere epistolae, ut in cantu evangelii. Chorus meminerit canendo respondere Diacono, ut notatum est in Missali.

43. Thuriferarius receptum a Diacono thuribulum referet cum debitis genuflexionibus ad abacum, tollet inde ignem, et redibit ad legile iuxta Subdiaconum pro aliis actionibus, quae muneris eius sunt.

44. Posteaquam Diaconus cecinerit verba *curvat imperia*, cantum abrumpet, et chorus considebit. Celebrans autem non sedebit, sed suo loco apud altare manebit. Diaconus, comitatus a Caeremoniario et clerico grana ferente, ad Cereum accedet, conscendet scabellum, et quinque grana, alterum post alterum, Cereo in modum Crucis infiget, hoc ordine:

1
4 2 5
3

(1) Rubrica Missalis nihil habet de osculo manus Celebrantis; *Caerem. Epp.* illud excludit, benedicente Episcopo (II, xxvii, 9).

(2) Ipsemet Diaconus ministrans cantare praeconium debet; novus igitur est ritus, sive ut melius dicam, abusio substituere alterum Diaconum, pro canendo *Exsultet;* siquidem Diaconus ministrans unus esse debet, non duo. Si qua de causa Diaconus ministrans cantare praeconium nequiret, tolerabilius erit, si post cantatum praeconium ex altari discedat, et alter eius vice fungatur. A.

(3) *Caerem. Epp.*, II, xxvii, 10; S. R. C., n. 4198, VIII.

45. Diaconus de scabello, descendet, et redibit ad legile; clericus deferet ad abacum pelvim adhibitam pro granis, et sumpta candela, seu gossypio cerato, redibit prope clericum sustinentem arundinem: clerus rursus consurget.

46. Reversus ad legile Diaconus canere praeconium perget *In huius igitur* etc., usque ad illa verba *rutilans ignis accendit*, inclusive; post quae clerus iterum considebit. Diaconus accedet ad candelabrum Cerei, sequente clerico cum arundine, et arundine ab illo accepta, Cereum ipsum accendet.

47. Diaconus redibit ad legile, et clerus consurget rursus. Clericus, qui sustinebat arundinem, deferet eam prope altare, et imponet basi ibi praeparata, in latere evangelii.

48. Diaconus cantum praeconii redintegrabit a verbis *Qui licet sit divisus* etc., et interea thuriferarius et acolythus, qui sustinebat grana, e Cereo, vel tricereo, accendet candelam, vel gossypium ceratum, quod secum habebunt.

49. Diaconus, ubi cecinerit verba *apis mater eduxit*, abrumpet cantum, ac duo praedicti clerici, vel unus eorum, accendet lampadas altaris maioris, postea reliquas per ecclesiam; chorus sedebit, ut antea, et consurget quum Diaconus cantum continuabit.

50. Accensis lampadis altaris maioris, Diaconus prosequetur cantum praeconii, a verbis *O vere beata nox*, usque ad finem (1).

51. Fine facto canendi *Exsultet*, Diaconus claudet librum, et in legili eum relinquet. Subdiaconus Crucem tradet thuriferario vel acolytho, qui sustinebat grana, et ab eodem applicabitur parieti vel super basi locabitur. Ministri simul venient ante altare, ibique genuflectent, ed ad scamnum redibunt.

52. Celebrans, dum Ministri ante altare genuflectent, suo loco reverebitur Crucem, de altari a latere descendet, et ad scamnum veniet. Ibi, adiuvantibus Caeremoniario et acolythis, Celebrans deponet pluviale, et induetur manipulo ac planeta violacea, Diaconus autem dimittet paramenta albi coloris, et resumet manipulum, stolam diaconalem violaceam et planetam quoque plicatam, si uti debeat. Clericus quispiam in sacristiam referet paramenta alba Diaconi, et pluviale etiam Celebrantis, si ecclesia fonte baptismali carebit.

(1) In praeconio, omittendam esse orationem pro Romano Imperio iam innuimus lib. I, eo quod saepius id decreverit S. Congregatio Rituum. A.

53. Hoc tempore, alter clericus legile nudum cum Missali seu libro pro canendis prophetiis deferet in medium chorum, seu presbyterium; tolletur legile adhibitum ad canendum *Exsultet;* amovebitur etiam scabellum a candelabro Cerei, si deerit in ecclesia fons baptismalis.

54. Caeremoniarius vel alius vice illius, paratus erit ad invitandum primum cantorem primae prophetiae.

55. Celebrans et Ministri parati, ut supra, redibunt a latere ad altare, in cornu epistolae, ibique disponentur eodem modo ac in introitu Missarum solemnium.

56. Caeremoniarius cum inclinatione invitabit primae prophetiae cantorem, qui caput bireto deteget, assurget, et simul cum illo procedet ad legile praeparatum, ibique genuflexionem ad Crucem, et reverentiam ad chorum ex utraque parte efficient. Cantor, manibus libro impositis, cantabit prophetiam, statim ac legere eam incipiet Celebrans. Cantabitur autem tono praestituto pro lectionibus, non excepta ultima (1).

57. Si quas prophetias cantarent Canonici in sua ecclesia, reverentiam ipsi facient ad Crucem altaris, non vero genuflexionem.

58. Quum cantor prophetiae prope finem ipsius pervenerit, Diaconus et Subdiaconus ibunt post Celebrantem, ut ad orationem in Missis solemnibus.

59. Completo prophetiae cantu, chorus nudato capite consurget; Celebrans, caput versus Crucem inclinans, et manus iungens, cantabit *Oremus*, Diaconus *Flectamus genua,* et Subdiaconus *Levate.* Deinde Celebrans, extensis manibus, ac tono feriali, cantabit orationem. Ad verba *Flectamus genua*, omnes, excepto Celebrante, genuflectent, ad *Levate* consurgent.

60. Cantor, post cantatam prophetiam, morabitur ante legile, genuflectet cum aliis ad *Flectamus genua,* et nullam iterans genuflexionem, aut reverentiam, salutabit clerum, et comitante Caeremoniario, redibit in chorum ad locum suum, ac se mutua reverentia salutabunt. Caeremoniarius statim cantorem invitabit secundae prophetiae, et in medium ad legile ducet eum; ac prorsus in totum fiet, ut in prima, et sic deinceps de reliquis.

---

(1) Malus est usus abrumpere cantum prophetiarum, quum Celebrans eas legere desierit. Abusivus est etiam cantus non praescriptus, quo in ultima prophetiarum utuntur nonnulli. A.

61. Ad illas prophetias, post quas cantabitur tractus, cantor non exspectabit *Flectamus genua*, sed statim genuflexionem faciet aut reverentiam ad altare et ad chorum, ac redibit ad locum suum. Eodem modo Caeremoniarius se geret in invitando altero cantore, quum cantabitur oratio, non vero quum cantabitur tractus. Illud etiam facient Ministri, ut eant scilicet post Celebrantem sub finem tractus cantati, qui etiam admonendi erunt, ne cantent *Flectamus genua*, ante orationem post duodecimam prophetiam.

62. Si aderunt infantes vel etiam adulti, quibus Baptisma conferendum sit, dum canentur prophetiae, fiant super eos exorcismi a Rituali romano praescripti, usque ad totam Oleo sancto Catechumenorum unctionem, faciendam in pectore et humeris baptizandorum; idque exsequetur Parochus vel alius Sacerdos ex eius mandato, qui stola violacea induetur imposita superpelliceo, eique duo assistent clerici. Qua super re inspiciatur liber IV. Quod si Celebrans ipse cupiat hunc ritum peragere, locus Parocho sive alteri Sacerdoti non erit.

63. Si in ecclesia aderit fons baptismalis, sub finem duodecimae prophetiae, accendentur candelae in candelabris acolythorum super abaco praeparatis.

64. Ad orationem, post duodecimam prophetiam, clericus, altero adiuvante, extrahet e candelabro Cereum paschalem. Alter clericus e medio presbyterio tollet legile maius cum Missali seu libro adhibito pro canendis prophetiis.

65. Completa praedicta oratione, Celebrans cum Ministris de altari a latere descendent, et ad scamnum venient. Clerus in choro considebit.

66. Ad scamnum quum venerint, Celebrans dimittet planetam et manipulum, et induetur pluviali; Ministri, adiuvantibus Caeremoniario et acolythis, manipulos dimittent.

67. Ad baptisterium autem procedetur hoc ordine: clericus, elatum gestans Cereum paschalem; alter clericus superpelliceo indutus, gestans Crucem processionalem inter acolythos, qui sustinebunt candelabra cum candelis accensis; cantores, qui cantabunt tractum *Sicut cervus desiderat* etc., deinde clerus, nempe clerici Seminarii, Beneficiarii seu Mansionarii, Canonici, omnes incedentes bini, quibus in coetibus si dispar sit numerus, terni incedent ultimo loco: prostremo Celebrans medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt. Omnes ibunt capite nudato, praeter Celebrantem et Ministros, qui caput bireto cooperient.

68. Quum ad baptisterium processio venerit, clericus gestans Cereum subsistet prope illud, versus dexteram Diaconi. Crux cum acolythis locum capiet extra aditum baptisterii, versus partem dexteram: clerus disponetur in duos vel plures ordines, iuxta capacitatem loci, et Celebrans cum Ministris extra ingressum, Clericus Missale accipiet, et apertum sustinebit ante Celebrantem. Ministri deponent bireta, et Caeremoniario tradent. Celebrans autem, nudato capite, biretum dabit Diacono, et hic committet illud Caeremoniario, qui poni iubebit super scamnum pro Celebrante et Ministris praeparatum.

69. Celebrans tono feriali cantabit *Dominus vobiscum* et orationem *Oremus. Omnipotens, sempiterne Deus, respice propitius* etc.

70. Post orationem, clericus cum Cruce et acolythi cum candelabris introibunt in septa fontis, ac post eos clerus, si capax erit sacellum; secus intrabunt tantum Celebrans cum Ministris, clericus cum Missali et alter cum Cruce, atque acolythi cum candelabris. Quod si ne acolythis quidem et clerico cum Cruce locus esset, hi, quam maxime poterunt, approximabunt ad fontem.

71. Ingressus Celebrans in baptisterium tono feriali cantabit *Dominus vobiscum* et orationem *Oremus. Omnipotens, sempiterne Deus, adesto* etc.; ac tono etiam feriali et iunctis manibus prosequetur praefationem. Caeremoniarius in promptu habebit mantile seu manutergium pro Celebrante.

72. Postquam cecinerit verba *gratiam de Spiritu sancto*, Celebrans aquam in formam Crucis dividet dextera, quam statim exterget mantili porrecto a Diacono, deinde canendo continuabit *Qui hanc aquam* etc. Post verba *non inficiendo corrumpat*, tanget aquam dextera, quam, ut supra, exterget, ac praefationem canere perget *Sit haec sancta et innocens* etc., ad verba *per Deum vivum* etc., signum benedictionis dextera faciet versus aquam, et Diaconus ei sustollet pluviale. Cantatis verbis *cuius Spiritus super te ferebatur*, aliquantulum aquae eadem manu extra labrum fontis effundet versus quatuor ventos, exterget, ut supra manum, et cantare perget *Qui te de paridisi fonte* etc. Aquam deinde uno Crucis signo benedicet ad verba *Benedico te* etc.

73. Postquam Celebrans aquam, ut supra, extra fontem effuderit, Caeremoniarius spongia vel panno e tela rudi exterget partem externam fontis.

74. Verba *Haec nobis praecepta* etc. Celebrans dicet elata voce, sed sine cantu: ter deinde halitabit super aquam in modum Crucis, et voce elata prosequetur *Tu has simplices aquas*, etc., usque ab verba *purificandis mentibus efficaces*, inclusive.

75. Interea clericus cum Cereo ad fontem accedet, et cavebit ne cera liquescens defluat super manus Celebrantis aut Ministrorum.

76. Post praedicta verba, Celebrans, adiuvantibus Ministris, si opus fuerit, accipiet Cereum, et in aquam aliquantum immerget, cantans *Descendat* etc. Extrahet deinde Cereum, et altius in aquam immerget eum, ac repetet canendo *Descendat* etc., vocem efferens hemitonio. Rursus extractum ex aqua Cereum, profundius in fontem immerget, ac tertia vice cantabit *Descendat* etc., vocem attollens altero hemitonio. Perget Cereum in aqua immersum sustinere, ter in aquam sufflabit in modum literae graecae Ψ, et postea cantabit *totamque huius aquae substantiam regenerandi foecundet effectu*, et educet ex aqua Cereum, qui a clerico recipietur, et panno telae subtilis extergetur, qua parte fuerit immersus.

77. Celebrans prosequetur praefationem *Hic omnium peccatorum* etc., usque ad finem, et legens recitabit conclusionem *Per Dominum nostrum* etc. Postea cum Ministris e fonte abibit, et simul procedent ad scamnum ipsis praeparatum.

78. Dignior de clero, vel Parochus, stolam violaceam sibi collo imponet supra superpelliceum, seu supra vestem choralem, si utetur; clericus ex abaco accipiet aspersorium et vasculum vacuum, quod implebit Aqua benedicta fontis, seque adiunget Parocho vel digniori de clero, et simul se sistent ante Celebrantem et Ministros, qui caput bireto detegent et assurgent; tum utrique mutua se reverentia salutabunt.

79. Dignior de clero vel Parochus aspersorium Aqua benedicta perfusum accipiet, ac Celebranti praesentabit, qui seipsum signabit, deinde asperget eum ipsum, qui aspersorium sibi porrexerit, postea Diaconum et Subdiaconum, qui profunde inclinati aut genuflexi ad aspersionem se signabunt, et post haec aspersorium digniori vel Parocho restituet (1). Tum Celebrans cum Ministris considebunt, et caput cooperient, Diacono Celebranti et Caeremoniario Ministris biretum porrigente.

(1) Celebrans etiam Caeremoniarium, clericum vas deferentem, aliosque, si qui ibi servitii causa aderunt (non tamen Crucem, candelabra, Cereum deferentes) asperget.

80. Dignior de clero vel Parochus clerum asperget, ordine tradito in aspersione Aquae benedictae in Dominicis, libro I. Postremo, per ecclesiam incedens, circumstantes asperget. Deinde redibit ad fontem, et facta ad Celebrantem et clerum reverentia, stolam dimittet, et ad locum suum revertetur.

81. Interea Sacrista cum clericis Aquam vasis praeparatis hauriet a fonte, et infundet in conchas seu vasa apud portas ecclesiae, et pars aliqua reservabitur in usum fidelium, ac pro aspersione posteri diei, relicta in fonte ea quantitate, quae satis sit ad Baptismum administrandum, iuxta maiorem minoremve numerum fidelium. Sic etiam praesto erit apud fontem clericus, qui sustinebit ampullas cum s. Chrismate et Oleo sancto Catechumenorum.

82. Quum omnia disposita erunt, Caeremoniarius invitabit Celebrantem cum Ministris, ut ad baptisterium redeant. Caput, ut supra, nudabunt, et clerum salutabunt. Celebrante ad fontem reverso, Diaconus ampullam Olei sancti Catechumenorum a clerico accipiet, ac tradet Celebranti, qui accepta ampulla, aliquantulum Olei in aquam infundet in modum Crucis, dicens voce intelligibili *Sanctificetur et foecundetur* etc. Tum ampullam Diacono restituet, ac Diaconus clerico.

83. Diaconus deinde acceptam ampullam cum s. Chrismate porriget Celebranti, qui aliquantulum eiusdem s. Chrismatis in Aquam infundet in modum Crucis, dicens voce intelligibili *Infusio Chrismatis* etc.

84. Ampullam Olei sancti Catechumenorum resumet Diaconus, et rursus dabit Celebranti, qui utramque ampullam manu dextera sustinens, dicet alta voce *Commixtio Chrismatis* etc., et ad verba *in nomine Patris* etc. ter Olea praedicta infundet in fontem. Diaconus recipiet ampullam utramque, et clerico tradet, qui in abaco reponet.

85. Celebrans extremitate dexterae leviter expandet Olea sancta per totam aquae superficiem quae erit in fonte, manumque statim gossypio exterget (1). Si qui erunt baptizandi, sive infantes sive adulti, servabitur ritus praescriptus libro IV.

(1) Nisi Olea sancta accepta sint in Sabbato sancto, dummodo probabile sit ut quam primum recipiantur, infusio ipsorum in fontem baptismalem fiet privatim a Parocho statim ac acceperit ea. Quod si difficile esset habere, nec spes subesset habendi cito, adhibebuntur Olea sancta anni transacti (Conf. Decretum S. Congregationis Rituum n. 2773, in *Oriolen.*, 23 Sept. 1837, ad II). A. — V. etiam D. n. 3879, quo iubetur veterum Oleorum infusio, si aliquis baptizari debeat.

86. Si iam super eosdem, dum canentur prophetiae, peracti fuerint exorcismi, Celebrans pluviale et stolam violaceam dimittet, ac pluviali et stola albi coloris induetur, retinentibus Ministris paramenta quae habebunt. Ante eum se sistent ad fontem baptizandi cum suis compatribus, et ipse functionem Baptismatis administrandi exordietur ab interrogatione ante Baptismum ipsum, videlicet, quod spectat ad infantes, *N., credis in Deum* etc., ad adultos autem *Quis vocaris?*

87. Post Baptisma, vel si Baptisma non conferatur, post benedictionem fontis, Celebrans manus lavabit apud abacum, easque absterget medulla panis, duobus ei clericis in hac actione inservientibus, ac Ministri porrigent ipsi mantile. Si Baptisma administraverit, deponet pluviale et stolam albi coloris, ac stolam cum pluviali coloris violacei resumet.

88. Dum Celebrans permanebit apud fontem, clericus in extremo suppedaneo altaris maioris tres ponet pulvinos violaceos pro Celebrantis et Ministrorum prostratione.

89. Absoluta, ut supra, fontis benedictione et Baptismatis administratione, rursus ordinabitur processio ad altare maius ordine superius indicato. Cereus reponetur in candelabro, et de candelabro ipso removebitur scabellum: Crux eodem referetur, ubi erat: candelabra in abacum ab acolythis: unusquisque de clero cum debita genuflexione aut reverentia ad Crucem, deinde mutua inclinatione, petet locum suum, ibique stabit: Celebrans cum Ministris, facta respective reverentia aut genuflexione ad altare, vadent ad scamnum sibi praeparatum, ubi Celebrans deponet pluviale, Ministri autem planetas, si utentur.

90. Si ecclesia fonte baptismali carebit, post orationem, quae duodecimam prophetiam sequitur, Celebrans cum Ministris a latere descendent ad scamnum, ibique manipulos et planetas deponent.

91. Scabellum cum Missali pro cantoribus Litaniarum a clerico statuetur in medio choro, vel a latere, si transitum Celebranti prohiberet.

92. Celebrans cum Ministris, iunctis manibus, ante altare procedent, reverentiam vel genuflexionem respective facient ad Crucem, tum simul genuflectent in infimo gradu, seque prosternent, brachia et caput ponentes in pulvinis, iam in suppedaneo praeparatis; suum quisque pulvinum, ut commo-

dius videbitur, sibi aptabit. Clerus in choro statim genuflectet. Acolythi cum Caeremoniario genibus flexis manebunt apud altare, non vero prostrati. Duo cantores statim incipient Litanias in Missali notatas; clerus autem non respondebit, sed versiculos a binis illis cantoribus cantatos repetet ex toto (1).

93. Sacrista cum clericis praesto erunt apud altare ad amovenda ornamenta violacea, ut infra. Caeremoniarius bireta Celebrantis et Ministrorum accipiet ante ℣. *Peccatores*.

94. Quum cantabitur ℣. *Peccatores*, consurgent Celebrans et Ministri, quos adiuvabunt acolythi et Caeremoniarius, si opus fuerit. Celebrans reverentiam, ceteri genuflexionem facient ad Crucem altaris: Celebrans a Diacono, Diaconus autem et Subdiaconus a Caeremoniario accipient biretum, et ab altari discedent, revertentes ad sacristiam: in aditu presbyterii caput cooperient; praecedent duo acolythi, iunctis manibus, tum Subdiaconus, Diaconus et Celebrans, alius post alium.

95. In sacristiam quum venerint, caput nudabunt, reverentiam facient ad Crucem vel ad imaginem praecipuam, accedent ad tabulam, in qua disposita erunt paramenta albi coloris; Diaconus et Celebrans deponent stolam violaceam, tum Celebrans et uterque Minister induentur paramentis albis. Si candelabra acolythorum praeparata erunt in sacristia, eo quod ecclesia careat fonte baptismali, accendentur ut deferantur, quemadmodum docebitur infra.

96. Cantores Litaniarum advertent, ut producant clausulam cantus, si opus fuerit, quod faciet et chorus in repetitione versiculorum.

---

(1) Relate ad id, quod notavimus pro cantu Litaniarum, observationem iuvat referre, quam ex opere P. Pavone excerpimus. Eius haec est sententia: « Rubrica docet, Litanias cantari post benedictionem fontis, *revertentibus Sacerdote et Ministris ad altare*. Verbum illud *revertentibus* induxit quosdam ad statuendum, ut Litaniae incipiantur in reditu a fonte ad altare. Rursus Caeremoniale Episcoporum perspicue notat, cantari postquam Celebrans cum reliquis ad altare pervenit et genua submisit, etiamsi non celebret neque adsistat Episcopus. Hanc ob causam alii scripserunt Litanias canendas esse ante altare. Merati, innixus principio, quod statuit et nos retulimus, n. XII, docet in cathedralibus cantandas esse ante altare, in aliis autem ecclesiis per viam in reditu ad fontem. Nos vero citato numero iam monuimus, opinionem Merati probandam esse in iis casibus tantum, quibus patet discrimen rubricarum Missalis et Caeremonialis. Sed in casu praesenti rubrica est perspicua, nam vox illa *revertentibus* eundem sensum admittit, ac si diceret *postquam reversi sunt*. Si ex. gr. quis diceret: *ego mane exeo domo et venio ad ecclesiam celebraturus, deinde domum revertens orationem facio*, horum verborum sensus obvius et naturalis non est sane, quod ipse orat dum ab ecclesia domum revertitur, sed postquam domum se recepit, orat. Quod si velit declarare se orationem facere in itinere, diceret *dum revertor domum*. Huius igitur rubricae obvius et naturalis sensus est, Celebrantem cum Ministris, fonte benedicto, redire ad altare et canere Litanias. Licet autem sensus Rubricae quibusdam videatur ambiguus, Caeremoniali rem perspicue ostendenti, standum est ». A. — Sed quum Decretum S. R. C., n. 3108, X, dicat: « *Episcopo non praesente*, servandam Missalis rubricam », inde patet, rem differre in uno et in altero casu; et S. Congregationem, aliter ac dicit A., verbum *revertentibus* interpretatam esse; et sane *Caerem. Epp.* non dicit perspicue, idem faciendum etiam in casu absentiae Episcopi; hinc: *Episcopo praesente*, servabitur *Caerem. Epp.* II, XXVII, XXVIII; Episcopo absente, Litaniae in ipso reditu incipientur.

97. Statim ac Celebrans cum Ministris de altari discesserit, ab uno vel duobus clericis accendentur altaris candelae, amovebitur pallium violaceum, substituetur cussinus albus cum Missali instructo tegumento albi coloris pro Celebrante in latere epistolae, ponentur in altari tabellae secretarum, tollentur tres pulvini in prostratione adhibiti, et a gradibus tapetum violaceum, si aderit, velum violaceum ex abaco, pannus violaceus e scamno Celebrantis, omniaque in sacristiam referentur, quum ornamenta tantum festiva albi coloris adesse debeant. Detegetur pictura sive imago imminens altari, nisi forte soleret detegi ad intonationem hymni *Gloria in excelsis*.

98. Innuente Caeremoniario, discedent e sacristia Celebrans cum Ministris, ut in aliis Missis solemnibus, praeeuntibus acolythis candelabra accensa gestantibus, nisi exstabit fons baptismalis, vel iunctis manibus, si fons exstabit.

99. Celebrans cum Ministris et acolythis de sacristia exibunt quum a cantoribus cantabitur *Agnus Dei*, vel etiam prius, iuxta distantiam altaris a sacristia; adesse enim debent ante altare quum canitur *Christe, exaudi*, siquidem in hodierna Missa *Kyrie* locum occupat introitus, nec licet incipere cantum introitus, nisi quum Celebrans et Ministri ad altare pervenerint.

100. Clerus consurget, adveniente in presbyterium Celebrante, qui cum Ministris salutabit chorum, deinde procedet ad altare, et exordietur Missam, quae non differt ab aliis, praeter aliquem ritum proprium huius diei, etiam in Missali notatum, quem tamen, nos heic innuemus. Resumetur psalmus *Iudica me, Deus* etc. cum *Gloria Patri* in confessione: post thurificationem altaris ipse Celebrans in latere epistolae statim

cum Ministris recitabit *Kyrie*, quod etiam a choro alternatim fiet. Ad intonationem *Gloria in excelsis* sonabitur organis, quae deinceps, etiam temporibus statutis in Missa, ut assolet, pulsabuntur: ad eandem intonationem detegetur sacra imago seu tela picta super altare, nisi iam detecta fuerit, reliquorum quoque altarium imagines per ecclesiam detegentur, et aliquandiu pulsabuntur campanulae ad fores sacristiae appensae, nec non campanae omnes in turri ecclesiae, qua tamen in re servanda est dispositio Concilii Lateranensis sub Leone X.

101. Celebrans leget epistolam tantum, exspectabit dum Subdiaconus epistolae cantum absolverit, ut benedictionem ipsi largiatur, et data benedictione ter cantabit *Alleluia*, singulis vicibus respondente choro, animadvertens, ut unaquaque vice attollat vocem hemitonio, quod faciet etiam cantorum chorus.

102. Quum cantabitur *Alleluia*, clerus in choro caput nudabit, et consurget, ac post repetitum tertia vice a cantoribus, rursus sedebit: tunc Celebrans perget legere versiculum et tractum: Ministri, quum cantabitur *Alleluia*, adstabunt Celebranti, ut in introitu. Quum clerus cathedralibus aut collegiatis addictus dimittere debeat cappas cum pellibus armellineis (si huiusmodi privilegio fruatur) ad cantum *Alleluia* post epistolam, ne chorus relinquatur totaliter vacuus, dimidium Canonicorum et Beneficiariorum recedet in sacristiam sub finem *Gloria*, ibique dimissis cappis induent superpelliceum vel cappam ornatam serico, et revertentur in chorum statim ac finitus erit cantus epistolae. Tum discedent ceteri, qui remanserint in choro, recedent in sacristiam ad cappas, ut supra, dimittendas, deinde in chorum redibunt.

103. Ad cantum evangelii, acolythi non deferent candelabra, sed assistent iunctis manibus. Non dicetur nec cantabitur *Credo*, sed Celebrans cantabit *Dominus vobiscum* et *Oremus*, sine versiculo offertorii.

104. Non dicetur *Agnus Dei*, nec dabitur pax; ideoque Subdiaconus non ascendet ad sinistram Celebrantis. Postquam Celebrans in Calicem demiserit particulam Hostiae ad illa verba *Haec commixtio*, Calicem Diaconus teget. Celebrans cum Diacono genuflectet; recitabit triplicem orationem consuetam ante communionem, iunctis manibus in altari, Diaconus transibit ad sinistram, et Subdiaconus, * facta, quo tempore Diaconus, genuflexione, ascendet ad dexteram Celebrantis, ac uterque genuflexionem iterabit.

105. In hac Missa communicare adstantibus licebit, et in paroeciis adimpleri praeceptum paschale; quapropter, si fieret communio, observabitur quod traditum est cap. III, art. III, § 4.

106. Sumpto a Celebrante Calice, chorus considebit, et cantores, loco ℣. *Communio*, statim intonabunt antiphonam *Alleluia* etc., cum psalmo *Laudate Dominum, omnes gentes* etc., cum *Gloria Patri*, et cum repetitionibus etiam antiphonae cantatae.

107. Thuriferarius praesto erit cum thuribulo ad intonationem antiphonae ante *Magnificat*.

108. Celebrans, postquam sumpserit ablutionem, vadet in latus epistolae, et submissa voce cum Ministris recitabit antiphonam et psalmum praedictum: Ministri adstabunt ut in introitu.

109. Repetita a cantoribus antiphona *Alleluia* etc., Celebrans iunctis manibus intonabit antiphonam *Vespere autem Sabbati*, quam canendo prosequentur cantores, et Celebrans recitabit submissa voce cum Ministris. Clerus in choro, nudato capite, consurget ad intonationem praedictae antiphonae, postea considebit.

110. Post antiphonam, a duobus cantoribus intonabitur ad legile canticum *Magnificat*. Celebrans se signabit cum Ministris, et veniet ad medium altare, Subdiacono ad sinistram, Diacono ad dexteram eius transeunte. Chorus quoque nudabit caput, consurget, seque signabit.

111. Quum Celebrans venerit ad medium altare, ascendet a latere thuriferarius in suppedaneum, et thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui ministrante Diacono, iniiciet incensum cum benedictione. Deinde idem Celebrans adolebit altare, ut in Vesperis, et Ministri in ipso thurificationis momento attollent eius partem posteriorem planetae. Completa altaris thurificatione, Celebrans thuribulum tradet Diacono, a quo incensabitur, ut in Missae introitu.

112. Diaconus, post incensatum Celebrantem, procedet ad chorum, comitante thuriferario, et clerum adolebit, regulis usitatis.

113. Celebrans cum Subdiacono manebunt apud altare, ut in introitu.

114. Diaconus, fine facto thurificandi chorum, redibit prope altare, et subsistens ante gradus versus partem epistolae, adolebit Subdiaconum, qui convertetur ad eum super dexteram suam. Postea Diaconus thuribulum thuriferario restituet, re-

dibit ad locum suum, iuxta Celebrantem, convertetur ad illum, ut de Subdiacono diximus, et accipiet thurificationem. Thuriferarius autem incensationem prosequetur.

115. Repetita a cantorum choro antiphona *Vespere autem* etc., Celebrans veniet ad medium altare, et Ministri post eum, osculabitur altare, convertetur ad populum, cantabit *Dominus vobiscum*, et Sacrum peraget usque ad finem, ritu usitato, excepto quod Diaconus cantabit *Ite, missa est* cum duplici *Alleluia*.

116. Postremo clerus cum Ministris et Celebrante revertetur in sacristiam, eodem ordine ac in Missis solemnibus, ut cap. III, n. 225, traditum est.

117. Si ecclesia erit paroecialis, vel ibi servabitur SS. Sacramentum, referetur hoc in ecclesiam e sacristia, quo modo notatum est hoc capite, art. XIV, n. 61, et seqq., et licebit administrare fidelibus communionem, etiam in satisfactionem praecepti paschalis (1).

Articulus XVII.

De Paschate et de tempore paschali.

§ 1. *Animadversiones praeviae.*

1. Paschalis solemnitas, seu dies Resurrectionis Dominicae, est, e communi Ss. Patrum sententia, omnium maxima; eaque de causa ab Ecclesia appellatur *Dies, quam fecit Dominus*.

2. Ecclesia et altaria exornanda sunt ut in festis primariis, et cum discrimine iam in die s. Natalis demonstrato.

3. Ritus Officii proprius est huius solemnitatis, ut indicatur in Breviario Romano.

4. Peragere officium huius diei spectat ad Superiorem vel digniorem cleri, et admodum commendabilis est usus quarundam ecclesiarum, canendi solemniter Matutinum ante auroram, in memoriam Resurrectionis I. C., qui illa prorsus hora voluit resurgere.

5. In horum dierum Officio antiphona *Haec dies* etc. intonabitur a Celebrante, capite nudato et stante; omnis etiam chorus in Laudibus et Vesperis solemnibus stabit.

(1) Vide n. 7 articuli sequentis. A.

6. Missa solemnis cantabitur hora praestituta, ac toto paschali tempore ad aspersionem Aquae benedictae cantabitur antiphona *Vidi aquam*. In paroeciis, fonte baptismali instructis, fiet hac die aspersio Aquae benedictae pridie in baptisterio, et ad hanc rem extractae, antequam Olea sancta illuc infusa sint.

7. Parochi populis suis inculcabunt, ut servent vetustissimam traditionem vescendi hac die cibis benedictis, quorum quidem benedictio fieri poterit ab ipso Parocho, vel ab alio Sacerdote ex eius mandato, in benedictione domorum post functionem hesternam.

8. Die Paschatis administrare fidelibus s. communionem, praeter quam in ecclesiis paroecialibus, non licet.

9. In duobus sequentibus festis eadem cum solemnitate Missa et Vesperae canentur, quum dies isti sint quaedam festi principalis quasi continuatio.

10. Cereus paschalis regulariter accendendus esset in Missa et Vesperis solemnibus tribus Paschatis diebus, in Sabbato in albis, in Dominicis et in festo Ascensionis, quemadmodum deinceps docebitur. In aliis festis in hoc tempus incidentibus, licet solemnibus, non accendetur, nisi vigeat contraria consuetudo. Ita quidem statuit S. C. Rituum, die 19 Maii 1607, n. 235, in *Placentina*, dub. XI. Vulgo autem solet accendi etiam in aliis festis, ex. gr. Ss. Philippi et Iacobi, Inventionis S. Crucis, Patroni, Titularis et anniversarii Dedicationis, si in tempus paschale incidant.

11. Quod attinet ad processiones Litaniarum maiorum minorumque, describetur articulo sequenti earum ritus. Illud tantum notandum, quod in Missa feriae non est accendendus Cereus paschalis, siquidem Officium est feriale; nisi forte consuetudo contraria recepta sit.

Articulus XVIII.

De processionibus maiorum minorumque Litaniarum.

1. Processiones Litaniarum maiorum celebrantur die 25 Aprilis; at si in illum diem Pascha incideret, referentur ad feriam III sequentem: alterae autem minorum Litaniarum celebrantur in tribus diebus ante Ascensionem, videlicet in feriis II, III et IV post quintam a Pascha Dominicam.

2. Quum finis huius operis, quemadmodum in praefatione declaratum est, sit regulam, quoad fieri possit, accuratam tradere omnium sacrarum functionum, nihil disseremus de illarum origine nec qua ratione maiores minoresve appellentur. Satis erit tantum monere, quod maiores maiori, minores minori celebrantur solemnitate.

3. In Rituali Romano, titulo *de Processionibus*, praescribuntur regulae pro decora ac decenti harum functionum ratione: hunc titulum consulere poterit lector, qui cuperet his de rebus doceri.

4. Processionibus praedictis interesse debet universus clerus tum saecularis tum regularis, et congregandus erit in ecclesiam primariam loci, vel aliam iuxta laudabilem cuiusque loci consuetudinem, et dispositiones, quae in hanc rem ab Episcopo emittentur. Quibusdam in locis intervenire solent etiam Confraternitates laicales, quae quidem pia consuetudo, ubi vigeat, servabitur.

5. Processiones huiusmodi matutino semper tempore sunt celebrandae. Regulariter post Nonam dabitur initium processioni, ac propterea in choro Matutinum cum Laudibus pridie vespere post Completorium recitabitur.

6. In qua urbe sedem habet Episcopus, in vulgus edentur leges et dispositiones, si opus fuerit, pro regulari istarum processionum ratione.

7. In aliis locis, ubi populus est limitatus, satis erit ut Parochus vel Vicarius foraneus, sive alius ab Episcopo electus, curam eius rei gerat.

8. Si forte alicubi de praecedentia contendatur, ecclesiastica Auctoritas statuet ordinem servandum, sine partium contendentium detrimento, quibus ampla potestas fiet probandi sua iura. Hisce casibus, ad vitandum scandalum aut moram functionis, prospiciet Episcopus edendo absolutum mandatum, et plurimum expediet, ut mulctam pecuniariam imperet detrectatoribus.

9. Processiones Litaniarum maiorum minorumque ex regula deberent principium habere in una et finem in altera ecclesia. In qua processionis fiet finis, cantabitur Missa ferialis praestituta, excepta die 25 Aprilis, qua si processio absolveretur in ecclesia S. Marco dicata, cantanda erit Missa de Sancto.

10. Sin non ita facile esset cantare Missam in ecclesia, ubi processio finem habet cantari poterit in cathedrali. Ad

quem spectet cantare Missam in ecclesia praedicta, nulla certa statui potest regula: servanda erit cuiusque loci consuetudo; quoniam, quum multae in hanc rem exstent S. C. Rituum decisiones, quae specie non satis cohaerent inter se, videtur eadem S. C. hoc statuisse principium, observandi nempe singulas locorum consuetudines.

§ 2. *De iis quae sunt praeparanda.*

11. In sacristia eius ecclesiae, ex qua processionis initium fiet, praeparabuntur paramenta coloris violacei pro Celebrante et Ministris, videlicet pluviale cum stola, dalmatica et stola diaconalis, tunicella, tria cingula, tres albae, tres amictus et bireta; insuper superpellicea pro inservientibus, ritualia seu libelli in usum cantorum, pro antiphonis et Litaniis.

12. Si processio subsistet in aliqua ecclesia, quae occurrat in itinere, in libellis praedictis erunt antiphonae et versiculi de Sancto titulari uniuscuiusque ecclesiae. Antiphonae, versiculi et orationes desumentur de suffragiis (1) in Officio divino, non vero de die festo. Praeparabitur etiam hoc casu liber orationum a Celebrante recitandarum in ecclesiis praedictis.

13. Aderit Crux in hasta pro clero, duo candelabra cum candelis pro acolythis.

14. In altari maiori ponentur sex candelabra cum candelis et Crux similis, pallium violaceum ac tapetum.

15. In eadem ecclesia praeparabuntur singulae Cruces Regularium cum panno appenso coloris violacei, et signa Confraternitatum laicalium, si intererunt.

16. Statuetur locus, in quo possit decenter suis insignibus indui clerus et Confraternitates etiam laicales. Praecisiores dispositiones omittimus, quum dependeant ex circumstantiis cuiusque loci, quae opportuno tempore erunt praevidendae.

17. In quibus ecclesiis processio stationem faciet, in altari maiori ardebunt sex candelabra, praeparabitur vasculum Aquae benedictae cum aspergillo et superpelliceum pro Superiore illarum.

18. In ecclesia autem, in qua processio complebitur, altare maius instruetur sex candelabris cum candelis, Cruce simili, pallio violaceo et tapeto. In abaco praeter ea, quae opus erunt

(1) Hodie, suppressis distinctis Suffragiis in divino Officio, eadem regula, ac antea in illis, servabitur in eligendis antiphonis, versiculis et orationibus,

ad Missam solemnem, ut cap. III, art. III, descriptum est, praeparabitur etiam planeta violacea cum manipulo pro Celebrante, manipuli pro Ministris et vasculum Aquae benedictae cum aspergillo. Quum in hac Missa nec *Gloria* neque *Credo* dicatur, scamno pro Celebrante et Ministris non opus est.

19. Sin Missa non celebraretur ab eo qui processionem peregerit, praeparabuntur in sacristia omnia paramenta in Missa solemni adhibenda.

20. Locus etiam praeparabitur, in quo suis vestibus clerus et ceteri qui processioni intervenerunt, exui possint.

§ 3. *In functione.*

21. Clerus saecularis et regularis, nec non Confraternitates, si processioni intererunt, congregabuntur paullo ante horam praestitutam in ecclesiam, in qua fiet collecta, ut ad processionem sint parati.

22. Deligentur duo pluresve clerici, qui processionem ordinent, et curent ut unusquisque occupet locum sibi proprium; quapropter alteri ipsorum scriptus tradetur ordo praecedentiae, cui expediret ut subsignatus esset Episcopus, ad prohibendas quaestiones.

23. Supersedemus monere unumquemque, qui processioni interfuturus est, ut moretur in ecclesia cum debita observantia et animi applicatione, ac praesertim abstineat ineptis sermonibus.

24. Hora praestituta, Caeremoniarius efficiet, ut Celebrans et Ministri in sacristia induantur paramentis violaceis supradictis; accendentur candelabra acolythorum, et candelae in altari maiore. Deinde incipietur ordinari processio.

25. Praeibit Crux cleri, gestata a Subdiacono, vel etiam a clerico superpelliceo induto, inter acolythos candelabra sustinentes: sequetur clerus saecularis iuxta ordinem praecedentiae, ut docebitur inferius, postremo loco Celebrans, medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt.

26. Clerus praedictus introibit in presbyterium altaris maioris, si capax fuerit, secus disponetur prope ipsum. Crux cum acolythis subsistet a latere evangelii, et clerici qui Crucem et candelabra sustinebunt, stabunt semper: clerus in unum aut plures ordines circa altare ordinabitur, dignioribus seu senioribus stantibus propius altare; Celebrans cum Ministris ante altare subsistent.

27. Clerus regularis ordinabitur apud altare maius, extra balaustrium, ita ut ordines antiquioris institutionis sint propius altare.

28. Confraternitates disponentur post Regulares, methodo tradita.

29. Celebrans ante altare quum venerit, reverentiam ad Crucem, vel genuflexionem faciet, si aderit in altari SS. Sacramentum, tum in genua procumbet, ac brevi orabit, quod ipsum facient reliqui omnes in processionem ituri.

30. Assurget Celebrans, et cum eo reliqui omnes, qui genuflexi erant; tum a cantoribus cantabitur antiphona *Exsurge, Domine* etc., ut in Rituali, cum ℣. psalmi *Deus, auribus nostris*, cum *Gloria Patri*, et repetetur canendo antiphona *Exsurge*.

31. Repetito antiphonae cantu, rursus genuflectent omnes ac duo cantores, flexis genibus in medio choro, incipient canere Litanias, et respondebit clerus, repetens eosdem versus, quos cecinerint cantores iidem.

32. Quum cantores cantaverint ℣. *Sancta Maria, ora pro nobis*, et clerus responderit etiam *Sancta Maria, ora pro nobis*, abrumpetur cantus, consurgent omnes, et principium processionis fiet.

33. Campanae ecclesiae, ex qua exibit processio, pulsabuntur festivo more donec omnis clerus de ecclesia discesserit. Aequum esset, ut festivo more sonarent etiam campanae earum ecclesiarum, ante quas praeteribit processio. Itidem festive sonabunt campanae illius ecclesiae, quo processio perveniet.

34. A duobus vel pluribus clericis delegatis ordinabitur processio, ordine sequenti:

35. Confraternitates laicorum, si aderunt, unaquaeque cum suis insignibus et cum Cruce, vel Crucifixo, in fronte ipsarum. De praecedentiae ordine servabitur quod capite III, n. 13, lib. I, tit. I, traditum est.

36. Regulares, iuxta ordinem fundationis respectivi Coenobii, ut praescribitur a Gregorii XIII Constitutione *Exposcit pastoralis*, 25 Iulii 1583. Incedent bini, canentes Litanias.

37. Crux cleri saecularis, gestata, ut supra, inter duos acolytos ferentes candelabra.

38. Cantores, induti superpelliceo; qui tamen hunc locum obtinebunt, nisi fuerint Beneficiarii seu Mansionarii.

39. Clerici Seminarii, pariter bini, superpelliceo induti, et capite cooperto bireto, quod sibi imponent dum exibunt de ecclesia.

40. Parochi urbani, induti superpelliceo et bireto, vel alio insigni, quo utentur ex privilegio a Sancta Sede donato.

41. Capituli collegiatarum, qui incedent iuxta ordinem praecedentiae, seu institutionis, vel privilegii, choralibus insignibus induti, et capite cooperto bireto.

42. Mansionarii seu Beneficiarii cathedralis, cum suis insignibus, et bireto capiti imposito.

43. Canonici cathedralis, cum insignibus suis, ut supra.

44. Dignitates cathedralis, ut supra.

45. Postremo Celebrans medius inter Ministros ibit.

46. Aderit clericus ferens librum, quo in stationibus, si fient, Celebrans utetur.

47. Statim ac processio de ecclesia exierit, duo cantores resument Litanias a versiculo *Sancta Dei Genitrix*, et ita deinceps, curantes ut Litaniarum cantus in itinere conficiatur.

48. Si clerus esset numerosus, neque ita facile esset audire cantores prope Crucem cleri incedentes, poterit eis statui locus ad dimidiam cleri partem. Hoc casu ad vitandam de praecedentiae loco quaestionem, praedicti cantores oporteret ut induti essent pluviali imposito superpelliceo, ut Romae fieri solet in huiusmodi functionibus.

49. Si clerus limitatiori numero erit, iuxta qualitatem locorum, servabitur in summa idem ordo, et quando desit collegiata aut alius ordo ecclesiasticus, Sacerdotes loci incedent, servantes ordinem praecedentiae, ab epocha ordinationis quisque suae.

50. Si processio introibit in aliquam ecclesiam, quae occurreret in itinere, dummodo ecclesia capax sit, ingredi poterunt omnia collegia, seque disponere eodem ordine ac supradicto de ecclesia, in qua facta erit collecta: si ecclesia capax non erit, subsistent in via Confraternitates, insuper et Regulares, quin abrumpatur processionis ordo, ac totus clerus saecularis tantum, vel etiam pars illius introibit, et disponetur ut supra.

51. Si cuidam ex istis ecclesiis esset addictus clerus, exemptus ab interveniendo processioni, hic extra portam ordinatus excipiet ipsum. Quod si iste clerus, vel etiam eius pars, locum haberet in processione, subsistere deberet extra portam, ad excipiendam reliquam processionem, dum sine perturbatione aut mora id fieri possit.

52. E parte dextera ingressus ecclesiae aderit Rector, indutus superpelliceo, et capite nudato, ac prope ipsum clericus cum vasculo Aquae benedictae et cum aspersorio. Rector porriget aspersorium singulis a dextra incedentibus, qui sumptam Aquam sanctam manu offerent socio a laeva incedenti. Rector denique porriget eam Diacono, hic Celebranti, postea Rector ipse Subdiacono (1).

53. Ubi Celebrans cum Ministris ante altare pervenerit, cantus Litaniarum abrumpetur.

54. Clericus deferens librum consistet prope Diaconum.

55. Celebrans, facta ad altare reverentia, vel genuflexione, si aderit SS. Sacramentum, procumbet in genua, et brevi orabit, quod ipsum faciet et clerus.

56. Celebrante assurgente, omnes consurgent; tunc vero cantores antiphonam Sancti titularis cantabunt; cantores illi duo, qui Litanias per viam cantabunt, adiicient versiculum relativum, et Celebrans orationem cantabit tono feriali, et cum brevi conclusione.

57. Post haec de ecclesia exibit processio, et illi duo cantores Litaniarum cantum resument a versiculo, quo abruptae fuerunt.

58. Processione adveniente ad ecclesiam, in qua ipsa complebitur, Rector eiusdem indutus superpelliceo, porriget clero Aquam benedictam.

59. Confraternitates, clerus regularis et saecularis locum in ecclesia sument, eadem methodo ac superius traditum est, quum sermo erat de processionis initio.

60. Ubi Celebrans cum Ministris ad altare pervenerit, omnes in genua procumbent, et a cantoribus absolventur Litaniae, si nondum absolutae essent.

61. Post Litanias, Celebrans cantabit preces, ut in Breviario post Litanias; ad ℣. autem *Dominus vobiscum*, ipse solus assurget, et cantabit orationes, post quas rursus flexis genibus cantabit ℣. *Dominus vobiscum*, alterum *Exaudiat nos* etc., postremo, submissa voce, *Et fidelium animae* etc.

62. Celebrans cum Ministris recedet prope abacum, ubi deposito pluviali, induetur manipulo et planeta, Ministri autem induentur manipulo. Acolythi candelabra deponent, et Cru-

---

(1) Rector, in casu, stolam deferre nequit (S. R. C. n. 3043, IV).

cifer applicabit Crucem parieti ex parte evangelii; tum Missa cantata inchoabitur (1).

63. Si qua de causa caneretur Missa, non in ecclesia in qua processionis factus sit finis, sed in cathedrali, post preces canetur a cantoribus antiphona de B. V. *Sancta Maria, succurre* etc., et a Celebrante recitabitur oratio *Concede nos* etc., postea altera antiphona cum versiculo et oratione, ut supra, de Sancto titulari.

64. Clerus saecularis et regularis atque Confraternitates discedent post ℣. *Fidelium animae* etc., ac dimittent superpelliceum, vel alia insignia, quibus utentur.

65. Sin Missa non cantaretur ab eo qui processionis functionem peregerit, clerus saecularis, Cruce et acolythis praecedentibus, ac sequente Celebrante cum Ministris, perget in sacristiam, ibique vestes sacras dimittet.

66. In minoribus Litaniis idem ordo servabitur, at si placeat eas celebrare minori solemnitate, poterit in tres dies dispertiri clerus saecularis et regularis, ita ut unusquisque individuus uni tantum intersit processioni. Licebit etiam adesse Celebranti sine Ministris.

67. Quibusdam in locis mos est in hac processione ferre quasdam insignes Reliquias, vel imaginem prodigiis celebrem, et agros etiam benedicere. Quum huic mori non contradicat Rituale Romanum, licebit locorum usus servare. Prospiciet tamen Episcopus, ne irrepant abusiones praesertim in benedictionibus praedictis, quae ex precibus et orationibus eiusdem Ritualis essent desumendae.

ARTICULUS XIX.

De festo Ascensionis Dominicae.

1. Festum Ascensionis Dominicae est unum e festis primariis et solemnibus. Quapropter altare et chorus exornabitur nobiliter, et Superior vel dignior cleri officium peraget hac die, in Vesperis et Missa.

(1) An in hac Missa sit Cereus paschalis accendendus, notavimus supra art. XVII, n. 11. A.

2. Primis Vesperis accendetur Cereus paschalis, itemque in Missa solemni; in qua tamen, ut cantatum erit evangelium, a clerico exstinguetur.

3. Sacro peracto, Cereus de candelabro tolletur, et reponetur in sacristia, ut adhiberi possit in Vigilia Pentecostes, ad benedictionem fontis, ut infra docebimus.

4. Quod ad Matutinum et Laudes solemnes attinet, uniuscuiusque ecclesiae consuetudo servabitur.

ARTICULUS XX.

De Vigilia Pentecostes

1. Vigilia Pentecostes est perquam solemnis: in ipsa fontis baptismalis benedictio peragenda est, et Baptisma administrandum.

2. Caeremoniale Episcoporum (lib. II, cap. XXVII, n. 18) Baptisma octo Sabbatum Sanctum praecedentibus diebus conferri vetat, nisi in periculo mortis imminente; idque ut servetur vetusta consuetudo conferendi Baptisma in duabus Vigiliis Paschatis et Pentecostes, quam ob rem aqua in fonte baptismali solemniter benedicitur.

3. Servata proportione, id observandum est etiam in Pentecoste, neque per aliquot dies ante hanc solemnitatem administrandum esset Baptisma, nisi necessitate cogente, ut servetur ritus et tempus pro solemni Baptismo praestitutum.

4. Omnino hac die peragenda est benedictio; nec iuvat contrariam consuetudinem quamvis vetustissimam proferre, ut statuit S. Congregatio Rituum Decreto diei 7 Decembris 1844, n. 2878, quod cum rubricis Missalis cohaeret.

5. Quapropter, praecedentibus diebus extrahetur Aqua e fonte baptismali, qui expurgabitur, et in Vigilia replebitur aqua recenti consecranda, atque exornabitur quemadmodum traditum est art. XVI, n. 11, huius capitis. Notandum tamen quod in sacristia conservandum est aliquantulum Aquae iam benedictae, quae adhiberi possit, si necessitas premat, ut superius docuimus.

6. Altare exornabitur nobiliter, candelabris nempe, Cruce, tapetis et pallio rubri coloris, cui superponetur alterum violaceum.

7. In abaco disponetur quidquid opus erit pro Missa solemni coloris rubri, et pluviale violaceum pro Celebrante benedictionem fontis facturo, omnia contegente velo violaceo.

8. Idem fiet de scamno Celebrantis, quod instruetur tapeto pro Missa solemni, superposito altero violaceo.

9. Apud abacum praeparabitur Cereus paschalis cum granis infixis, adhibendus in benedictione fontis.

10. In medio presbyterio praeparabitur legile nudum cum Missali pro canendis prophetiis.

11. Ad baptisterium aderunt illa omnia, quae de Sabbato Sancto notavimus, n. 12 praedicti articuli.

12. Aequum esset, ut Officium perageretur in alio sacello, si plura essent in quibus peragi soleret, secus fieri poterit ad altare, in quo postea functio celebrabitur. Hoc autem casu, altare instruetur pallio albi coloris, quod amovebitur statim post peractum Officium, et exstinguentur candelae, quae Officii tempore in altari erunt accensae.

13. Functio maxima ex parte similis est Sabbati Sancti, ideoque ad articulum illum legentes remittimus, ne frustra eandem materiam retractemus: aliquid tantum innuemus, ut normam inde sumat, qui functionem moderabitur.

14. Dum in choro nona Hora recitabitur, Celebrans cum Ministris induetur paramentis coloris violacei, nempe Celebrans amictu, alba, cingulo, manipulo, stola et planeta, Ministri autem planetis plicatis (1).

15. Fine facto recitandi in choro Nonam, statim exstinguentur in altari candelae, amovebitur pallium album, et ita apparebit alterum violaceum.

16. Non sonabitur campanula sacristiae, quum de illa exibit Celebrans cum Ministris, qui, praecedentibus acolythis, iunctis manibus, alter post alterum, capite cooperto et iunctis manibus, ad altare proficiscentur.

17. In chorum quum venerit, salutabunt clerum, venient ante altare, Celebrans reverentiam, Ministri genuflexionem facient ad Crucem, nisi fuerint Canonici, et in sua ecclesia ministraverint.

18. Celebrans cum Ministris ad altare ascendet, ipsumque in medio osculabitur; Ministri non genuflectent; deinde Celebrans et Ministri simul transibunt in cornu epistolae, ibique subsistent, ut in introitu Missae solemnis.

(1) Super alba, cum cingulo et amictu (Diaconus stola) atque manipulis.

19. Canentur prophetiae, ut in Sabbato sancto, Celebrans cantabit orationem respectivam tono feriali, sed non cantabitur *Flectamus genua*.

20. Sub finem sextae sive ultimae prophetiae, clericus candelas in candelabris acolythorum, super abaco praeparatis, accendet, et Cereum paschalem, quem iuxta abacum sustinebit.

21. Post sextam prophetiam sextamque orationem, Celebrans cum Ministris descendet a latere ad scamnum, ubi Ministri deponent manipulum, et Celebrans, planeta et manipulo dimisso, induetur pluviali violaceo.

22. Deinde eodem ordine ac supra citato articulo, procedetur ad fontem seu baptisterium, et clericus ante Crucem processionalem Cereum paschalem accensum gestabit.

23. In accessu ad baptisterium, a cantoribus cantabitur tractus *Sicut cervus* etc.

24. Fontis benedictio est prorsus aequalis Sabbato sancto, diversa tantum est oratio, quae recitatur in principio priusquam intretur ad fontem. Quocirca observabitur quod eo loco descriptum fuit, etiam relate ad Baptismum infantibus et adultis, si aderunt, administrandum.

25. Postea redibitur ad altare, ordine ibidem notato, et clericus gestans Cereum paschalem, non imponet illum candelabro, sed referet in sacristiam, exstinguetur, ac reponetur, quum usque ad Sabbatum sanctum anni venturi non sit amplius adhibendus.

26. Celebrans et Ministri se prosternent ante altare, et Litaniae in Missali notatae ritu duplici canentur (1).

27. Ad ℣. *Peccatores*, Celebrans cum Ministris et acolythis redibunt in sacristiam, deponent paramenta violacea, et aliis nobilibus rubri coloris induentur, pro Missa solemni.

28. Profectis ex altari Celebrante et Ministris, amovebitur pallium et reliqua omnia ornamenta violacea, et remanebunt altera rubri coloris; tum candelae in altari accendentur.

29. Non cantabitur introitus, sed loco eius cantabitur et repetetur canendo *Kyrie*, sine organorum sono.

30. Sub finem Litaniarum, Celebrans cum Ministris redibit ad altare, et Sacrum inchoabitur. Notandum quod, redeunte Celebrante cum Ministris ad altare ad Missam celebrandam, non est pulsanda campanula sacristiae.

(1) Vide notam ad pag. 250, n. 92

31. Ad intonationem hymni *Gloria in excelsis*, pulsabuntur organa, campanae ecclesiae et campanulae ad fores sacristiae.

32. Ad evangelium canendum, acolythi non afferent candelabra cum candelis accensis, sed iunctis manibus assistent.

33. De reliquo observabitur ritus pro Missis solemnibus praescriptus.

34. In ecclesiis fonte baptismali carentibus, eadem fiet functio, excepta tantum benedictione fontis, et Baptismi administratione (1).

Articulus XXI.

De festo Pentecostes.

1. Quoniam haec etiam solemnitas e praecipuis est, ad digniorem cleri spectat officium peragere.

2. Primae Vesperae ritu superius descripto celebrabuntur: notandum tantum, quod ad intonationem hymni *Veni, creator Spiritus,* omnes in genua procumbent, exceptis acolythis, qui suo loco stabunt ante Celebrantem. Celebrans autem stans intonabit hymnum, et statim genua flectet quo loco erit, nempe aut in primo chori stallo, aut in scamno a latere epistolae, prope altare. Si scamnum hoc aderit pro Celebrante, praeparabitur pulvinus, in quo ipse possit genua submittere. Clerus, Celebrans et pluvialistae perstabunt genibus insistere, donec canentur primi quatuor versus, seu tota prima strophe.

3. Matutinum cum Laudibus aut cantabitur aut legetur, iuxta morem et consuetudinem cuiusque ecclesiae.

4. Hora tertia cantabitur, et in hac hora officium peraget dignior, qui aderit in choro. Ad hymnum *Veni, creator Spiritus* omnes genuflectent ad cantum primae strophae, ut in Vesperis.

5. Post cantatam Tertiam, cantabitur Missa, cui praemittetur aspersio Aquae pridie in sacro fonte benedictae, et consulto extractae antequam Olea sancta illuc infundantur, si ecclesia habeat fontem baptismalem.

(1) *Montis regalis.* An occurrente vigilia Pentecostes, cantari possit Missa iuxta ritum pro Missis privatis praescriptum, cum introitu *Cum sanctificatus fuero?* S. R. C. resp. *negative,* die 8 Augusti 1835, n. 2731. A.

6. In Missa solemni nihil notandum occurrit, praeter genuflexionem ad ℣. *Veni, sancte Spiritus, reple* etc., post epistolam. Quam ob rem admoneantur cantores, ut incipiant cantum versus praedicti tempore opportuno. Etenim Subdiaconus cantabit epistolam, et osculatus manum Celebrantis, deferet Missale in cornu evangelii. Celebrans veniet ad medium altare, et Diaconus ascendet in suppedaneum ad dexteram eius. Quum Subdiaconus librum posuerit super altare, subsistet a sinistris Celebrantis, qui una cum ipsis Ministris descendet in gradum superiorem, cumque iisdem genua submittet in extremo suppedaneo, et statim tunc a cantoribus praedictus versus cantabitur. Celebrans genua ponet in pulvillo, quem ei supponet clericus. Ceteri omnes, nudato capite, suo quisque loco genibus incumbent.

7. Cantato versiculo, usque ad verba *ignem accende*, Celebrans assurget, ac recitabit *Munda cor meum,* Diaconus et Subdiaconus venient ad locum suum, ceteri omnes consurgent, et clerus in choro considebit.

8. Si cantus sequentiae prolixus esset, eaque de causa deberet Celebrans cum Ministris sedere, Subdiaconus, osculata manu Celebrantis, non transferet Missale, sed Epistolario tradito clerico vel Caeremoniario, veniet ad medium altare cum Celebrante, et genua flectent, ut supra. Post genuflexionem, Celebrans cum Ministris de altari a latere descendent, et recedent ad scamnum, in quo sedebunt.

9. Idem ordo servabitur in Vesperis et in Missis, quae reliquis duobus festis subsequentibus celebrabuntur, in quibus cantabitur etiam Hora tertia.

10. Id ipsum fiet in aliis Missis conventualibus, quae canentur per totam huius solemnitatis octavam.

Articulus XXII.

De festo SS. Trinitatis.

1. In Dominica, quae immediate sequitur festum Pentecostes, celebratur memoria solemnis de mysterio sanctissimae Trinitatis. Haec Dominica est primae classis, festum

item primae classis (1), quae excludunt quodcumque Officium quamvis maxime solemne.

2. Relate ad ritum Vesperarum et Missae nihil occurrit, de quo specialis fiat mentio. In Hora prima recitabitur symbolum *Quicumque*, ut in peculiaribus huius diei rubricis notatur.

Articulus XXIII.

De solemnitate SS. Corporis Christi.

§ 1. *Animadversiones praeviae.*

1. Festum est perquam solemne, rituque gaudet peculiari, processionis et expositionis, tum die festo, tum reliquis octo diebus (2).

2. De processione agetur separatim paragrapho sequenti. Quod ad ritum Missae solemnis ante SS. Sacramentum expositum, remittimus legentes ad praecedens cap. III, art. III, § 6.

3. Relate ad Officium, meminerit clerus, numquam cooperiendum esse caput; faciendam genuflexionem duplicem in accessu ad chorum et in recessu, si SS. Sacramentum erit expositum, et omittendam esse omnem inclinationem seu reverentiam. Fient tamen illae reverentiae sive inclinationes, quas liceat appellare improprias, quandoquidem nihil aliud sunt, quam invitatio ad actionem quae sequitur. Exempli gratia, duo cantores qui psalmos in medio choro intonant, se convertunt cum inclinatione ad partem illam quae cantum prosequi debet: unusquisque clericus in choro inclinatur ad alterum qui prope adest, invitans eum pro thurificatione accipienda, atque ita de ceteris. Porro clerus stare semper deberet, sed venia haec datur, ut sedeat propter Officii prolixitatem. Cantores qui psalmos intonabunt, quicumque intonaturus erit antiphonam, vel in medium processurus, vel rediturus ad locum suum

(1) S. R. C., n. 4273, IV.

(2) Ex citato Decreto S. R. C., ad VI, solemnis processio, quam praecipit *Caerem. Epp.*, Dominica sequente peragenda est. Ceteris diebus non praecipitur, sed ad functionis complementum aequum est, imo necessarium putamus, ut fiat omnino, esto minus solemnis, prima die.

seu transiturus ex altera ad alteram partem, genuflexionem exsequatur.

4. In hymno *Pange, lingua*, genuflectent omnes ad totam stropham *Tantum ergo*, si expositum erit SS. Sacramentum super altari chori, aut in ipso intra tabernaculum SS. Eucharistia asservetur.

5. Quod ad expositionem, servabitur usus cuiusque ecclesiae, exponendi nempe SS. Sacramentum a principio Officii, vel in quadam ipsius parte; ac iuxta regulam videtur esse, si saltem exponatur in Missa conventuali et in Vesperis. De ritu benedictionis inspiciatur cap. IV, art. I, huius libri. Si dabitur benedictio statim post Missam, functionem peraget ipse Celebrans, qui deponet planetam ac manipulum, et pluviali induetur. Si dabitur post Vesperas, observentur S. Congregationis Rituum Decreta.

6. Notetur et illud, quod primae et secundae Vesperae huius solemnitatis cantandae sunt solemniter, ut cap. III, art. I, huius libri descriptum est.

7. Vespere autem diei octavi, completo Officio, ad reponendum SS. Sacramentum iterabitur (1) processio per ecclesiam, vel etiam per plateam; sed erit minus solemnis, quam prima, et poterit componi ut processio, quae in tertia cuiusque mensis Dominica fieri solet.

§ 2. *De processione SS. Corporis Domini.*

8. Haec processio (2) maxime solemnis omni cum magnificentia celebranda est; simulque vitandum quidquid potest profanationibus, iurgiis, scandalis et irreverentiis locum praebere.

9. In parvis regionibus, quum exiguus sit corporum ecclesiasticorum numerus, difficiliter oriri potest de ordine praecedentiae contentio. In magnis civitatibus, in quibus cleri et Confraternitatum amplior est numerus, fiet tempore debito a Curia Episcopali quod vulgo dicitur *rotulus*, videlicet statuetur et publicabitur ordo, quo unusquisque in processionem incedere debet, ut omnis prohibeatur controversia, quae sacrae functionis tempore posset suscitari.

(1) Non tamen ex praecepto.

(2) Quae tamen, ut in superiori nota diximus, Dominica infra Octavam SS. Corporis Christi peragenda est.

10. Processio fiet mane, et insuper mature, ut vitetur aestus anni temporis, in quod hoc festum solet incidere.

11. Eadem Curia, ex Episcopi auctoritate, statuet horam, qua incipienda erit functio. Huius principium fiet a principali ecclesia loci, et reditus ad eandem. Inter Curiam et Magistratum civitatis conveniet de munditie et ornatu viarum, qua sit transitura processio. Cavebitur autem, ne in ornamentis sit quicquam indecens aut profanum, et quidquid a sacris functionibus abhorreret. Eligentur etiam ab Episcopo, sive ab eius Curia, ii qui hastas umbraculi gestare debebunt, easque principio processionis in exitu de ecclesia, et in reditu ad ipsam sustinebunt digniores reliquorum.

12. Interdicentur repraesentationes puerorum, Angelorum cum mysteriis Passionis, vel Sanctorum speciem praeseferentium, et quidquid aliud sapere potest vanum et inane.

13. Non erigentur in viis altaria sive sacella, apud quae subsistat processio, sine speciali Episcopi facultate, quae si detur facultas, visitanda erunt antecedenter ab aliquo ecclesiastico, ut sint decentia.

14. Praecipietur Superioribus ecclesiarum, ante quas transitura sit processio, ut campanae pulsentur festivo more, dum tota processio transibit.

15. Non subsistet processio in omni ecclesia et apud omne altare, quod occurret in itinere, sed poterit subsistere semel, aut iterum, quum tractus itineris percurrendi esset valde longus; et super altaribus debita opera erectis aut intra ecclesias super altari deponetur SS. Sacramentum, cantabitur *Tantum ergo*, recitabitur oratio, fiet thurificatio, ut infra; deinde, quin detur benedictio, quae impertietur in processionis fine, continuabitur processionis iter.

16. In itinere poterunt spargi flores, herbae virentes et odorae, paullo ante quam transeat processio.

17. Exornabitur ecclesia eodem modo, quo exornatur in solemnitatibus praecipuis.

18. Prope ecclesiam ipsam praeparabitur locus aliquis, ubi suis insignibus induentur qui processioni intervenire debebunt.

19. Confraternitates congregabuntur in ecclesiam, si capax locus erit, secus subsistent in platea ante ecclesiam sita.

20. Singulae candelae distribuendae essent in singulos processioni intervenientes, quas in processionem accensas sustineant.

21. Praeparabuntur etiam libelli, si mos sit, distribuendi clero saeculari et regulari, in quibus sint scripti manu, vel typis excusi, hymni et preces, quae a Rituali Romano praescribuntur.

§ 3. *De iis quae sunt praeparanda.*

22. In sacristia praeparabuntur paramenta albi coloris pro Missa solemni, videlicet tres amictus, tres albae, tria cingula, tunicella cum manipulo, dalmatica cum stola et manipulo, ac planeta cum stola et manipulo pro Celebrante et Ministris.

23. Praeparabuntur duo thuribula cum naviculis et incenso, candelabra cum candelis pro acolythis, intorticia et candelae e cera alba, sufficienti copia, pro numero intervenientium processioni.

24. Si ecclesia sit cathedralis, nec functio fiat ab Episcopo, praeparabuntur paramenta cum amictibus pro Canonicis, iuxta praebendarum distributionem, octo pluvialia pro Beneficiariis hastile umbraculum in processionem gestaturis, tunicella cum cingulo, alba et amictu pro Subdiacono, qui Crucem gestabit.

25. Altare maius exornabitur festivo more, videlicet sex candelabris nobilibus cum candelis, et Cruce simili candelabris, pallio albi coloris et tapeto super gradus. Si in hoc ipso altari fiet expositio SS. Sacramenti hac die et per octavam, statuetur thronus seu baldachinum albi coloris, in quo exponetur SS. Sacramentum; aderunt candelabra cum candelis numero praescripto, iuxta morem, vel leges synodales. Aderit etiam in altari tabernaculum, ubi reponi possit SS. Sacramentum; quod si tabernaculum desit, praeparabitur velum album, adhibendum ut infra.

26. In abaco praeter Calicem, Patenam etc., pro Missa solemni, Missale cum cussino pro Celebrante, Evangeliarium et Epistolarium, ampullas, campanulam etc., velum humerale pro Subdiacono, praeparabitur alterum velum humerale nobile albi coloris pro Celebrante et pluviale pro eodem, Ostensorium albo velo contectum, hostia aptata in lunula ponenda in Ostensorio, et in Missa solemni consecranda; libellus cum oratione *Deus, qui nobis* etc., pro Celebrante, ac si opus esset, taenia seu chordula e serico albo collo Celebrantis imponenda ad sustinendum Ostensorium.

27. In presbyterio praeparabitur Crux processionalis, et prope illud statuetur umbraculum album octo hastis instru-

ctum, et quatuor laternae hastis infixae cum candelis e cera intus occlusis, gestandae circum SS. Sacramentum.

28. Si processio subsistet apud quodpiam altare in via erectum, vel in aliqua ecclesia, altare in quo deponetur SS. Sacramentum ornabitur festivo more, ardebunt in ipso candelae, et super mensa aderit corporale extensum. In eadem ecclesia vel apud altare disponentur scamna sine postergali, cooperta tapeto sive aulaeo, apud quae genua flectent Canonici, si aderunt. Prope altare aut in ecclesia aequum esset ut adesset ignis renovandus, si opus sit, in binis thuribulis.

§ 4. *In functione.*

29. Pridie, post Vesperas et Completorium, si ecclesia erit cathedralis vel collegiata, recitabitur vel cantabitur Matutinum cum Laudibus, mane autem mature recitabuntur horae minores, et post eas locus erit Missae solemni cantatae a prima Dignitate seu digniore de clero, qui Sacramentum etiam gestare in processionem debet.

30. Missa ritibus usitatis cantabitur; Caeremoniario autem vel etiam Subdiacono curae erit ante offertorium afferre hostiam pro processione consecrandam, quae extracta e capsula, in qua erit, ponetur super corporale (1).

31. Postquam Celebrans communicaverit, Subdiaconus Calicem palla cooperiet, Ministri genuflectent, et locum mutabunt, videlicet Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram Celebrantis transibit.

32. Interea Caeremoniarius ex abaco ad altare afferet Ostensorium, albo velo contectum, et ponet ipsum in altari.

33. Diaconus deteget Ostensorium, et quin inclinet ipsum ponet supra corporale et crystallum aperiet.

34. Celebrans cum Ministris genuflectet, ac Diaconus, cavens ne tangat Hostiam, sumet manubrio lunulam cum Sacramento, eamque ponet in Ostensorio, et clausa crystallo, collocabit Ostensorium in medio corporali, versus eiusdem partem posteriorem (2).

---

(1) Id et quaedam alia ex sequentibus respiciunt primam diem, qua consecratur hostia, non Dominicam, vel alios dies de octava, quibus SS. Sacramentum iam ab initio Missae erit expositum.

(2) De velo, quo cooperiendum esse Ostensorium a Rituali praescribitur postquam repositum ibi erit SS. Sacramentum, inspiciatur eruditum commentarium Praesulis Gardellini ad Instructionem Clementinam § 19. A.

35. Celebrans cum Ministris iterabunt genuflexionem, et illi redibunt ad locum uterque suum, ut antea, observantes genuflexiones praescriptas cap. III, art. III, § 6, de Missa solemni ante SS. Sacramentum expositum.

36. Interea Canonici, si ecclesia erit cathedralis, pergent in sacristiam, induentur sacris paramentis, et in chorum redibunt. Idipsum facient Beneficiarii, qui induent sibi pluviale, eo quod hastas umbraculi gestaturi sunt, et Subdiaconus gestaturus Crucem, qui omnes sub exitum Missae praesto erunt ad altare.

37. Paullo ante, vel paullo post medietatem Missae, iuxta numerum corporum seu collegiorum, quibus constabit processio, Caeremoniarius, adiuvantibus clericis quibusdam, processionem in ordinem disponet, ut, peracto Sacro, sine ulla mora possit Celebrans proficisci.

38. Aderunt clerici delegati intorticiis et candelis accensis distribuendis clero et reliquis, quorum est eas gestare; clero autem in choro distribuentur, postquam donata pax erit.

39. Processio autem sequenti ordine dirigetur:

40. Signum albi coloris seu vexillum cum stemmate SS. Sacramenti a clerico gestatum.

41. Confraternitates laicorum cum suis insignibus, servantes ordinem praecedentiae ab epocha suae institutionis.

42. Regulares et unumquodque corpus incedent post propriam Crucem, diversam a Cruce cleri, cum panno appenso, et in ordine praecedentiae observabitur Constitutio Gregorii XIII, *Exposcit pastoralis*, 25 Iulii 1583.

43. Curiales et Officiales togati, atque ultimo loco Magistratus, unusquisque cum intorticio accenso.

44. Crux cleri inter acolythos cum candelabris, ac si Canonici erunt parati, Subdiaconus etiam, qui gestabit Crucem cleri, sacris vestibus seu tunicella indutus erit, ut superius traditum est.

45. Chorus cantorum, qui candelam non sustinebunt, sed cantabunt hymnos praescriptos.

46. Clerici Seminarii.

47. Parochi induti superpelliceo, sive aliis insignibus, si sua propria habebunt.

48. Collegiatae, iuxta ordinem in processione Litaniarum maiorum.

49. Mansionarii seu Beneficiarii cathedralis.

50. Octo Mansionarii seu Beneficiarii pluviali albo supra superpelliceo induti, hastas umbraculi delaturi, ut infra.

51. Canonici et Dignitates cathedralis, induti sacris paramentis, et in suos ordines distincti.

52. Duo clerici cum thuribulo et navicula, qui SS. Sacramentum iugiter in itinere adolebunt.

53. Celebrans manibus sustinens SS. Sacramentum, medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt, et incedet sub umbraculo.

54. Quatuor clerici ad quatuor angulos umbraculi gestabunt laternas cum candelis accensis, impositas hastis.

55. Aderit etiam clericus delegatus ferendo libro cum oratione a Celebrante recitanda, si forte statio fieret in aliqua ecclesia, vel apud altare in via erectum.

56. Praesules, si aderunt, induti palliolo et rocheto, si utentur, sequentur processionem.

57. Omnes capite nudato incedent, manu sustinentes biretum.

58. Candelam seu intorticium gestabit dextra qui dextrorsum incedet, sinistra qui sinistrorsum.

59. Clerus non utetur paramentis, nisi aderit clerus cathedralis, sed unusquisque induetur superpelliceo (1), ac si nulla aderit collegiata, clerus seu Sacerdotes qui intererunt processioni, incedent iuxta ordinem antiquitatis, desumendum ab epocha ordinationis.

60. Sub exitum Missae praesto erunt bini thuriferarii cum thuribulis et naviculis, clericus vel Subdiaconus gestaturus Crucem, Beneficiarii parati (si erit cathedralis), pro sustinendis hastis umbraculi, alter clericus apud abacum, qui res quae opus sunt, ministret.

61. Si clerus erit numerosus, praestaret ut Crux cum acolythis et clero minore discederet e choro statim post benedictionem a Celebrante impertitam, ne ipse nimium exspectet antequam in processionem proficiscatur.

62. Celebrans, peracto Sacro, non genuflectet cum Ministris in suppedaneo, sed a latere per latus epistolae descendens, utroque genu in plano reverentiam ad SS.mum Sacramentum faciet (2), ac perget ad scamnum. Ibi cavebit ne tergum vertat ad altare; Ministri deponent manipulum; ipse autem dimissa planeta et manipulo, induetur pluviali.

---

(1) S. R. C., n.4048, V.

(2) S. R. C., n. 2362, paramenta admittit, etiam sine interventu cleri cathedralis.

63. Clericus vel Subdiaconus accipiet Crucem, eique se addent acolythi et ante altare procedent. * Neque Subdiaconus, neque acolythi genuflectent ad Sacramentum; deinde processionis principium facient.

64. Celebrans ante scamnum, incensum ei sine osculis ministrante Diacono, et fimbriam dexteram pluvialis attollente Subdiacono, incensum in utrumque thuribulum sine benedictione iniiciet.

65. Interea clericus in promptu habebit velum humerale, utendum a Celebrante.

66. Bini clerici umbraculum hastile accipient, et deferent ante aditum presbyterii, ubi explicabunt illud, et hastas tradent delatoribus eius (1).

67. Ordo quo disponendi erunt delatores, innuitur a Caeremoniali Episcoporum (lib. I, cap. XIV, n. 2), nempe dignior gestabit primam hastam a dexteris Celebrantis, secundam, quae prima est a sinistris Celebrantis, secundus dignior, tertiam, quae secunda est a dexteris Celebrantis, tertius, quartam, seu secundam a sinistris Celebrantis, quartus, quintam, seu tertiam a dexteris Celebrantis et fere post ipsum, quintus, sextam, nempe tertiam a sinistris et post Celebrantem, sextus, septimam, quae quarta est a dexteris post Celebrantem, septimus, octavam, quae quarta est a sinistris post Celebrantem, octavus.

68. Primi delatores umbraculi erunt Beneficiarii praedicti, induti pluvialibus, relate ad cathedrales, vel etiam Canonici relate ad collegiatas, qui hoc casu non utuntur pluviali, et ab altari maiore solent illud deferre, usque ad portam ecclesiae: ab ecclesiae porta usque ad alterum locum designandum succedet Magistratus: deinde alii togati, si aderunt: postea Confraternitates; donec illud recipient togati, tum Magistratus, postremo clerus, ut supra, a porta ecclesiae ad altare in reditu processionis. Delatores supradicti, si locus iis erit in processione, quum venerint ad locum ipsis praestitutum, subsistent ibi ut hastas accipiant, et alii delatores qui eas tradent ipsis, accelerabunt gradum cum gravitate et occupabunt locum sibi proprium in processione.

69. Celebrans, incenso iniecto in bina thuribula, ut supra, medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt,

---

(1) De usu umbellae, seu parvi umbraculi, inspiciatur nostra adnotatio, art. XIV huius capitis et libri, n. 47. A.

cum ipsis procedet ante altare, et facta genuflexione duplici in plano, genua flectent in infimo gradu.

70 Diaconus unum thuribulum sine osculis tradet Celebranti, qui thurificabit SS. Sacramentum, postea restituet thuribulum Diacono, hic thuriferario.

71. Diaconus velum humerale a clerico accipiet, assurget, imponet illud humeris Celebranti, cui Subdiaconus ante pectus alligabit.

72. Diaconus, alligato Celebranti velo, cuius extremitates anteriores super manus eius, adiuvante Subdiacono, aptabit, ascendet ad altare, genuflexionem a latere, ne tergum vertat Celebranti, uno genu efficiet ad SS. Sacramentum, Ostensorium accipiet dextra infra radiorum sphaeram, sinistra ad pedem applicata, et elatum sustinens convertetur ad Celebrantem, * qui in ora suppedanei cum Subdiacono genua flexerit, eique tradet illud.

73. Celebrans, inclinatione facta, Ostensorium manibus velo contectis accipiet, ponens dextram ad nodum et sinistram infra pedem illius, et assurget.

74. Diaconus, Ostensorium Celebranti tradito, genuflectet, de altari descendet, et se sistet a dexteris Celebrantis.

75. Celebrans, accepto Ostensorio, et adorato SS. Sacramento a Diacono, convertetur ad populum. Ministri simul cum Celebrante ad populum convertentur, suum locum servantes, et elatas sustinentes fimbrias pluvialis.

76. Cantores intonabunt hymnum *Pange, lingua*, qui cum aliis hymnis cantabitur tempore processionis.

77. Clerus a choro proficiscetur, vel si chorus deesset, dispositus iam erit ante altare, et facta duplici genuflexione, unusquisque, ut superius traditum est, locum in processione suum occupabit.

78. Celebrans et Ministri, submissa voce, alternatim, recitabunt hymnos, psalmos et cantica functioni convenientia.

79. Si qua fiet statio secundum viam, sive in ecclesiis, quae occurrent, sive ad altaria dedita opera erecta, ut n. 15 iam notatum est, processio intrabit in ecclesiam, si capax erit, secus vel totus clerus vel pars illius; ac si aderunt Canonici parati, locum occupabunt ad scamna praeparata. Omnes illi, qui ingredientur in ecclesiam, aut in conspectum altaris erunt, genua flectent.

80. Celebrans, ante altare quum venerit, consistet; Diaconus, sistens gradum, praesto erit ante eum.

81. Diaconus utrumque genu flectet, Sacramentum adorabit, Ostensorium accipiet, assurget, exspectabit dum Celebrans cum Subdiacono genuflectant unico genu, in plano, coram SS.mo; tum deferet illud super altare, et collocabit in medio, genuflectet a latere, ut supra, redibit ad dexteram Celebrantis, qui in infimo gradu iam genua flexit (1), et ipse similiter genuflectet prope eum.

82. Interea Subdiaconus expediet velum humerale, quod tolletur de humeris Celebrantis. Alter e thuriferariis vadet ad renovandum ignem in thuribulo, et eo revertente, idem faciet alter.

83. Ostensorio a Diacono posito super altare, cantores cantabunt *Tantum ergo*, et post verba *Veneremur cernui*, ad quae adorabitur Sacramentum, consurget Celebrans cum Ministris. Subdiaconus attollet fimbriam dexteram pluvialis, Diaconus ministrabit incensum, thuriferarius stans obiiciet thuribulum Celebranti, qui sine benedictione incensum iniiciet.

84. Rursus genuflectent in infimo gradu Celebrans et Ministri, ac Diaconus acceptum a thuriferario thuribulum porriget Celebranti, qui SS. Sacramentum thurificabit, tum restituet thuribulum Diacono, hic autem thuriferario.

85. Post cantatum praedictum hymnum, duo cantores cantabunt versiculum *Panem de caelo* etc., et Celebrans assurget, et cantabit orationem *Oremus. Deus, qui nobis* etc., cum brevi conclusione *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum*. Responso ab adstantibus *Amen*, Celebrans rursus genuflectet.

86. Clerus, qui genibus insistebat, consurget, ac facta, ut supra, ad Sacramentum genuflexione, in ordinem processionis rursus proficiscetur.

87. Diaconus velum humerale humeris Celebrantis iterum imponet, et ascendens ad altare, SS. Sacramentum ei tradet, ut supra, et procedent cum processione, quae perget per vias praestitutas, revertens ad ecclesiam, ex qua erit egressa.

88. In reditu processionis ad ecclesiam, ex qua initium eius factum fuit, ratio habebitur ordinis delatorum umbraculi.

89. Quum autem processio ad ecclesiam redierit, Confraternitates versus portam principalem intra ecclesiam, si capax erit, disponentur, secus in platea, deinde ulterius in ecclesia ipsa regulares, et postremo clerus intra presbyterium, vel circa ipsum, iuxta capacitatem.

---

(1) S. R. C., n. 4198, XIII, XIV.

90. Prospiciet Caeremoniarius vel qui processionem diriget, ne quis ex illis, qui processioni interfuerint, de ecclesia discedat, aut candelam seu intorticium exstinguat, nisi post datam benedictionem, et repositum a Diacono in tabernaculo SS. Sacramentum.

91. Canonici, si aderunt, vel antiquiores de clero, in ordinem disponentur circa altare, si capax erit, aut redibunt in chorum.

92. Celebrante in aditum presbyterii perveniente, recedent clerici gestantes laternas in hastis cum lumine incluso, easque referent in sacristiam: duo clerici, qui primum attulerunt umbraculum, recipient illud a delatoribus, et applicabunt parieti, ubi erat ab initio praeparatum. Delatores autem, si fuerint ecclesiastici, ut supra dictum est, pergent in chorum vel consistent cum aliis in presbyterio. Sin autem essent laici, remanebunt extra ingressum presbyterii.

93. Celebrans ante altare consistet, ac Diacono tradet Ostensorium, quod deponet in altari, et fient omnia illa, quae superius notata sunt, de statione in aliqua ecclesia vel altari facienda.

94. Si opus fuerit, thuriferarius unus ignem in thuribulo renovabit.

95. Postquam Celebrans thurificaverit SS. Sacramentum, uterque thuriferarius, facta ante altare duplici genuflexione, redibunt in sacristiam ad thuribula deponenda, quibus in hac functione opus amplius non est.

96. Postquam Celebrans SS. Sacramentum thurificaverit et orationem cecinerit, rursus imponetur ei velum humerale a Diacono, ascendet cum Ministris in suppedaneum altaris, et ad Sacramentum genuflectet.

97. Subdiaconus genuflectet in extremitate suppedanei, et Diaconus cum Celebrante assurget, eique tradet Ostensorium, quod manibus contectis extremo velo humerali Celebrans accipiet. Diaconus rursus genua in suppedaneo flectet, ut Subdiaconus. Celebrans convertetur ad populum, et benedictionem SS. Sacramenti largietur. Ministri fimbrias elatas pluvialis sustinebunt.

98. Post benedictionem, Diaconus assurget, Ostensorium recipiet e manibus Celebrantis, et super altare reponet. Assurget etiam Subdiaconus, seque addet Celebranti in suppedaneo. Celebrans cum Ministris iterabit genuflexionem simplicem ad SS. Sacramentum, et de altari descendent. Cavebit

Celebrans ne tergum vertat Sacramento, dum de altari descendet, sed versus partem evangelii aliquantum recedet.

99. Ante altare quum descenderint, rursus genuflectent in infimo gradu. Subdiaconus velum humerale expediet et detrahet Celebranti. Diaconus, genuflexo Celebrante, redibit in suppedaneum ad altare, et a latere genuflectet ad Sacramentum; hoc tempore Caeremoniarius vel Sacrista afferet ad altare capsulam cum clavicula tabernaculi, aut velum album superius nominatum (1).

100. Diaconus, non inclinans Ostensorium super altare, aperiet crystallum, extrahet lunulam cum s. Hostia, eamque reponet in capsula, quam claudet operculo. Deinde aperiet ciborium seu tabernaculum, et intra reponet Sacramentum, ac facta genuflexione a latere, claudet porticulam tabernaculi, plicabit corporale, quod relinquet in altari, et ad dexteram Celebrantis redibit.

101. Sin tabernaculum deesset, Diaconus, clauso intra capsulam Sacramento, relinquet illam in altari, cooperiet velo albo, et ad dexteram Celebrantis redibit.

102. Si post processionem expositum per totum diem in altari maneret SS. Sacramentum, Diaconus, conscenso suppedaneo, et facta genuflexione, accipiet Ostensorium, et ponet ipsum sub throno seu baldachino praeparato in altari, ac si opus fuerit, clericus ad altare afferet scabellum seu parvam scalam, super quam ascendet Diaconus, ut SS. Sacramentum sub throno collocet.

103. Acolythi candelabra ex abaco sument, venient ante altare, genuflectent, et in sacristiam revertentur; post acolythos ibit clerus, et ultimo loco Celebrans, medius inter Ministros, fimbrias pluvialis eius sustinentes.

104. Intorticia et candelae exstinguentur quum repositum erit SS. Sacramentum, et aderunt clerici illis recipiendis delegati.

105. Si SS. Sacramentum erit expositum, acolythi, clerus et Celebrans cum Ministris genuflexionem duplicem conficient, atque isti, egressi presbyterio, caput bireto cooperient extra conspectum SS. Sacramenti; quod si expositum non erit, sed clausum in ciborio vel coopertum velo, fiet genuflexio simplex, et Celebrans cum Ministris caput cooperient, quum de altari discedent.

---

(1) V. aliam methodum ab A. traditam, pagg. 117, 118, nn. 91-94.

ARTICULUS XXIV.

De Dominicis post Pentecosten usque ad Adventum.

In Dominicis, quae in hoc tempus incidunt, nihil specialiter notandum occurrit. Si celebrabitur Officium de Dominica, adhibenda erunt paramenta viridis coloris, sonabitur organis, et sacri Ministri induentur dalmatica et tunicella (1).

ARTICULUS XXV.

De ceteris festis principalibus quae intra annum occurrunt.

1. Quaedam superius notavimus ex festis mobilibus pro sua celebratione solemnibus. Convenienti pompa celebrabuntur alia festa primae classis, v. gr. Nativitas S. Ioannis Baptistae, Solemnitas S. Ioseph sponsi B. M. V. Ecclesiae catholicae patroni, SS. Apostolorum Petri et Pauli almae Urbis Protectorum principalium, Assumptionis B. Mariae Virginis, et Omnium Sanctorum.

2. Maiori pompa celebrabitur festum Patroni, Titularis ecclesiae et anniversarium Dedicationis ecclesiae, utpote propria loci et ecclesiae cuiusque.

3. In anniversario autem Dedicationis ecclesiae propriae, a primis Vesperis, ac toto die festo accendi solent candelae ante Cruces parietum, in quibus sacra unctio, consecrationis tempore, ab Episcopo peracta fuit.

4. In praedictis diebus, Officium spectat ad Superiorem, seu digniorem cleri.

5. Cetera secundae classis festa minori pompa celebrabuntur, quum aequum sit ut inter prima et secunda aliquod intersit discrimen.

6. In Omnium Sanctorum festo, post Vesperas, canentur Vesperae pro omnium defunctorum Commemoratione, ritu descripto cap. III, art. IV, huius libri.

---

(1) Si celebrabitur Officium de Dominica etiam minori, cum commemoratione festi duplicis, vel haec incideret intra aliquam octavam sive Ecclesiae universalis, sive particularem cuiusdam ecclesiae, semper color proprius Dominicae adhibebitur. non autem color festo aut octavae congruens (Novae rubricae, ex Constit. *Divino afflatu*, 1 Nov. 1911, tit. X, n. 4).

APPENDIX

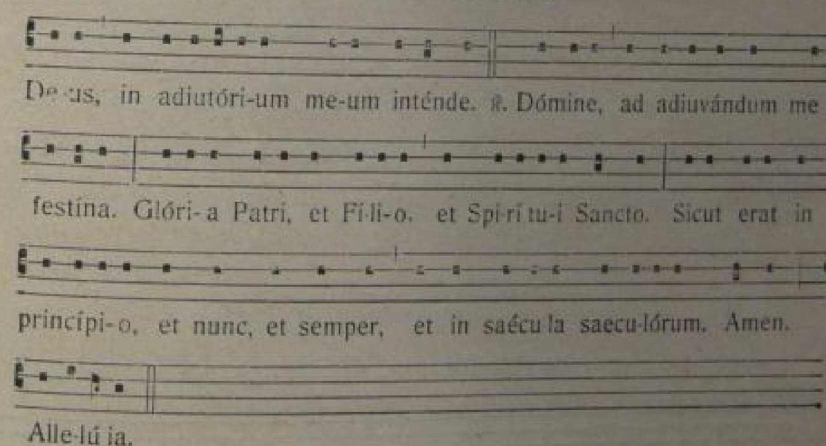
AD LIBRUM SECUNDUM

Toni communes, seu de Tonis orationum et aliorum quae per annum, praesertim a Celebrante et Ministris, in ss. functionibus solemniter vel simpliciter canenda sunt (1).

I. — AD HORAS CANONICAS

1. *In principio Horarum.*

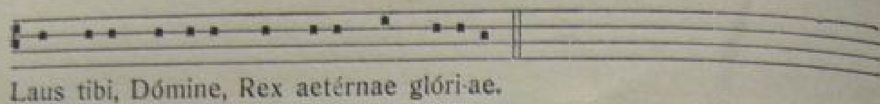
TONUS FESTIVUS.



---

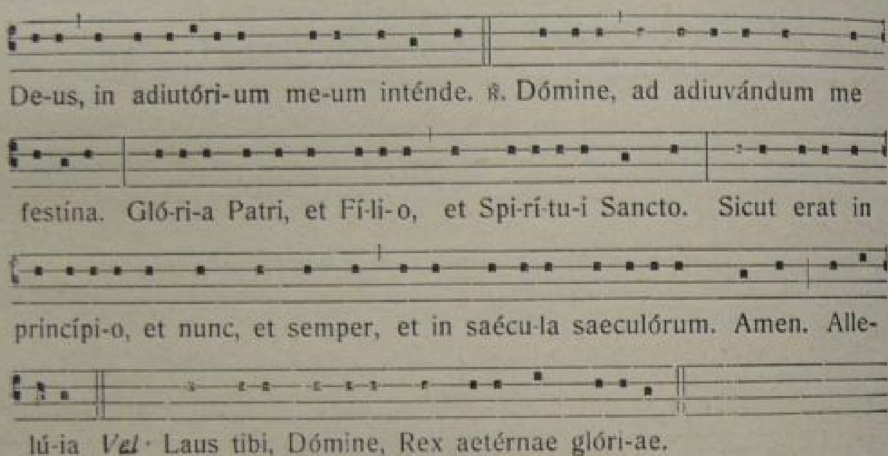
(1) Quae exposuerat Auctor in lib. IV, e Caeremoniali Paridis Crassi (an. 1580), praesertim a Celebrante et Ministris canenda, hic opportunius exhibenda censuimus, ad tramitem officialium, qui hucusque editi sunt, librorum, et aliquando (quod singulis vicibus notabitur) ceterorum probatiorum excerpta.

A Septuagesima usque ad Pascha, loco *Alleluia*, dicitur:



Hoc Tono utendum est in Duplicibus, Semiduplicibus et Dominicis ad Matutinum, Laudes et Vesperas; et ad Tertiam ante Missam Pontificalem.

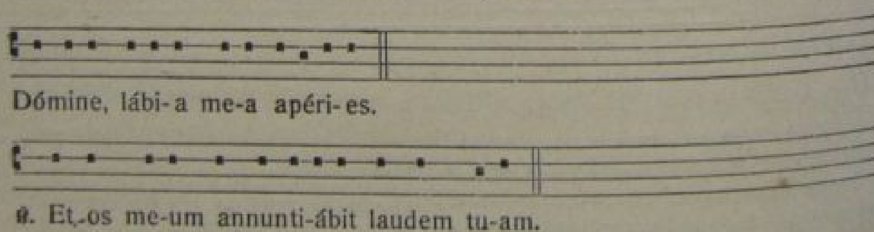
Tonus ferialis.



Hoc Tono utendum est supradictis diebus ad Primam, Tertiam, Sextam, Nonam et Completorium; et in festis simplicibus et feriis ad omnes Horas.

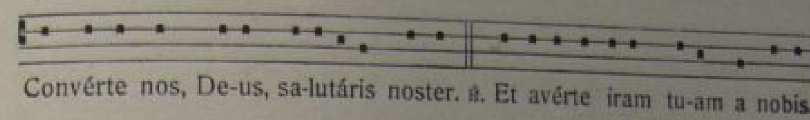
Ad Matutinum.

Ante ℣. *Deus, in adiutorium,* dicitur:



Ad Completorium.

Ante ℣. *Deus, in adiutorium,* dicitur (1):



2. *Toni Psalmorum.*

Tot sunt Toni regulares Psalmorum, quot modi cantionum, id est octo. Est etiam Tonus Peregrinus et Tonus in directum, de quibus infra.

In singulis Tonis habetur flexa (si in versiculo locus sit flexae) (2), mediatio et terminatio.

In Tonis 1, 3, 4, 7, et 8 habentur variae terminationes seu *Differentiae*, quae respondent variis modis quibus inchoantur Antiphonae istorum Tonorum, ita ut ex fine versiculi facilior evadat transitus ad Antiphonam quando resumi debet.

Psalmus quil bet cum Antiphona cantandus, in ipso Tono Antiphonae cantari debet, et terminari in Differentia quam Antiphona postulat.

In eodem Tono variae Differentiae designantur per litteram ultimae notae cuiusque Differentiae respondentem; id est A pro *la;* B pro *si;* C pro *ut;* D pro *re;* E pro *mi*, F pro *fa;* G pro *sol.*

Littera conveniens inscribitur cum ipso Tono Antiphonae: ponitur maiuscula, quando respondet chordae finali modi; secus, minuscula.

Si plures Differentiae eiusdem Toni terminantur in eadem nota, distinguuntur per numerum litterae adiunctum: v. g. in Tono **1**, **g**, **g2**, **g3**.

Psalmus quilibet intonandus est a Cantore cum initio proprii Toni, ad omnes Horas, etiam in Officio feriali vel pro Defunctis. Versiculi sequentes incipiuntur in chorda tenoris.

---

(1) Textus nondum recognitus.

(2) Flexa regulariter fit ut notatur, nempe vocem deprimendo. Attamen, ubi magis placuerit, fieri potest in recta voce, cum aliquali pausa.

Si duo vel plures Psalmi, vel plures eiusdem Psalmi divisiones substant eidem Antiphonae, et dicendi sunt cum distinctis *Gloria Patri*, intonatio rursus fieri debet a Cantore in initio cuiusque Psalmi vel divisionis. Sed si dicuntur sub eodem *Gloria Patri*, non fit nova intonatio.

In Canticis ex Evangelio: *Benedictus, Magnificat, Nunc dimittis*, omnes versiculi inchoantur sicut primus, etiam in Officio feriali vel pro Defunctis.

Pro Canticis *Magnificat* et *Benedictus*, in singulis Tonis, antiqui utebantur quotidie modulatione solemni, nempe magis ornata, quae, secundum usum nunc communionem, usurpari potest saltem in festis maioribus, seu primae vel secundae classis.

Quando Antiphona est tantum inchoanda ante Psalmum (ut in Semiduplicibus et infra, et ad Horas minores), si eius prima verba sunt eadem ac prima verba Psalmi et ex ipso Psalmo desumpta, Psalmus incipi debet in chorda tenoris, ab eo verbo in quo desinit inchoatio Antiphonae. In Antiphonario post prima verba Psalmi quae non repeti debent, ponitur signum]. Si Antiphona componitur ex primo versu Psalmi, ut Ant. *Qui habitat* in Officio Dedicationis, Cantor in Officio Duplici incipit Psalmum cum initio a secundo versu (nisi in fine Antiphonae addatur *Alleluia;* tunc enim resumitur Psalmus a primo versu).

De concordantia textus et melodiae in clausulis.

Sciendum est, omnes fere clausulas in Psalmis et in ceteris Tonis communibus usurpatas ad duo genera reduci, prout uno, vel duplici accentu (melodico) constant.

A) In clausulis quae unico accentu constant, syllabae textus per singulas notas seu neumas cantus distribuendae sunt sine acceptione quantitatis usque ad accentum melodicum, cui respondere debet accentus ultimae dictionis. In his ergo non potest haberi nisi una nota *superveniens*, nempe post ultimum accentum.

Quando textus desinit in monosyllaba voce, ultimus accentus in casu est accentus dictionis quae praecedit, si in penultima reperitur: v. g. *ingressus sum, indutus est;* si vero dictio haec in antepenultima accentum habet, ultimus accentus censendus est in ultima syllaba quam excipit vox monosyllaba: v. g. *genui te, vivifica me*. Si vero textus desinit cum duabus monosyllabis, ultimus accentus censendus est in priore monosyllaba, v. g. *mandavit* de *te*.

B) In clausulis vero quae duplici accentu melodico constant, prior accentus seu prior elevatio debet fieri in secunda syllaba ante ultimum accentum, nisi haec immediate subsequatur syllabam tonicam (acutam), quo casu ad hanc syllabam tonicam (acutam) elevatio anticipanda est. Haec eadem elevatio potest etiam fieri in quacumque monosyllaba, vel in finali cuiuscumque vocis hebraicae indeclinatae, quae secundo loco occurrat ante ultimum accentum. — In his ergo clausulis duplex pars distingui debet, et post primum accentum potest haberi una nota superveniens, sicut et post alterum.

Ceterum, in qua chorda reponi debeat syllaba superveniens, non exprimi potest per regulam uniformem, sed apparebit pro singulis clausulis. Praeterea, in quibusdam clausulis ubi penultimo loco habetur neuma, ipsa syllaba superveniens sibi hanc neumam adsciscit, et syllabae principali tribuenda est altera nota simplex, quae *superveniens anticipata* vocari potest.

Stante vero in quibusdam clausulis voce monosyllaba vel hebraica indeclinabili, modulatio solita aliquo modo immutatur.

In omnibus Tonis Psalmorum flexa fit deprimendo ultimam syllabam ac etiam penultimam si sit brevis. Sed in monosyllaba vel hebraica dictione fit tantum sustinendo vocem in tenore, cum aliquantula pausa.

Quando pro terminatione integra deest numerus sufficiens syllabarum in textu, haec tantum pars clausulae adhibetur, cui textus aptari potest, servatis regulis, omissis primis notis, pro quibus non est textus.

Nota. — Pro *Initio* cuiusque Toni regula est, ut syllabae textus aptentur singulis notis vel neumis cantus, prout obveniunt.

Tonus Peregrinus.

Hic Tonus adhibetur tantum pro Psalmo *In exitu Israël* quando cantatur in Vesperis Dominicae, et aliquoties pro Cantico *Benedicite* ad Laudes, et Psalmo *Laudate, pueri*, ad Vesperas.

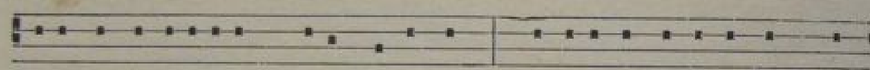
In hoc Tono, mediatio incipitur in qualicumque syllaba secundo loco occurrente ante ultimum accentum.





Tonus in directum.

Hic Tonus usurpatur pro Psalmis qui dicendi praescribuntur in Precibus Officii sine Antiphona: ut sunt Ps. 145 in Vesperis pro Defunctis, et Ps. 129 in Laudibus; Ps. 69 in Litaniis Sanctorum, etc.

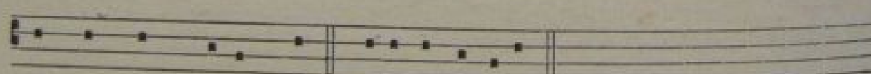




Flexa fit ut in finali.

In voce monosyllaba vel hebraica, flexa fit recta voce et protracta cum pausa, sicut in aliis Tonis Psalmorum.

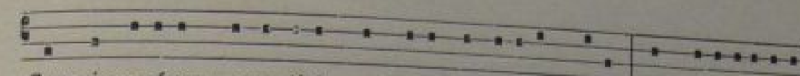
Mediatio, in monosyllaba vel hebraica, fit ut sequitur:



Finalis, in monosyllaba vel hebraica fit sequenti modo:



Sabbato Sancto, ad Completorium, pro Psalmis, et in Officio Resurrectionis Domini usque ad Vesperas Sabbati in Albis, pro Psalmis, qui ad Horas cantantur sine Antiphona, et pro Cantico *Nunc dimittis,* potest usurpari Tonus sequens:

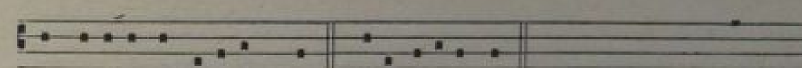




Exempla aliarum mediationum:

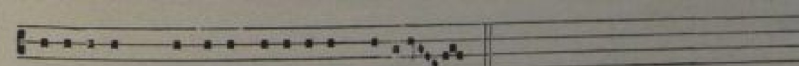


Terminationes, in hoc Tono, pausam correptam non habent:



3. *Toni Versiculorum.*

TONUS CUM NEUMA.



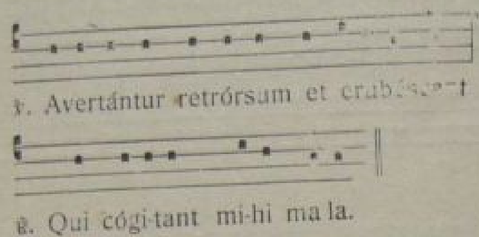
vel iuxta recentiorem usum:



Sic cantatur ℣. cum ℟. suo post Nocturnos, ad Laudes et ad Vesperas post Hymnum, et ad Horas post Responsorium breve.

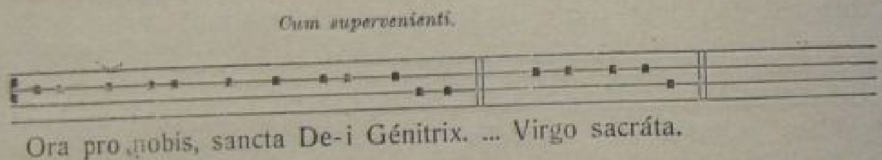
In quibusdam festis solemnioribus, ℣. et ℟. cantantur ad Vesperas in Tono magis ornato, ut notatur propriis locis.

Tribus ultimis diebus Maioris Hebdomadae ad Nocturnos et ad Laudes, et in Officio Defunctorum ad Nocturnos, Vesperas et Laudes post Psalmos, Versiculi cantantur in Tono speciali, ut notatur propriis locis.

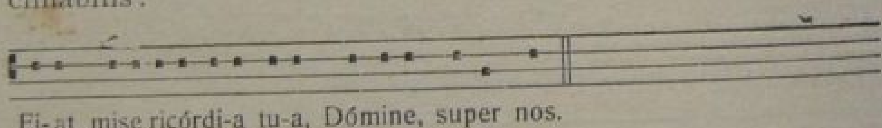


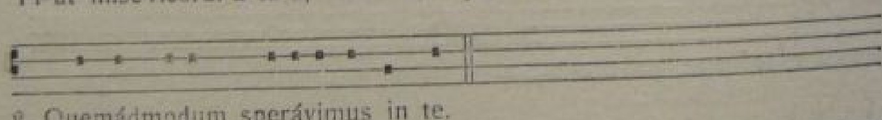
Tonus simplex.

Omnes Versiculi, praeter eos qui supra memorantur, cantantur in Tono simplici (nisi aliter notetur), ut infra:



Si in fine occurrat vox monosyllaba vel hebraica indeclinabilis:





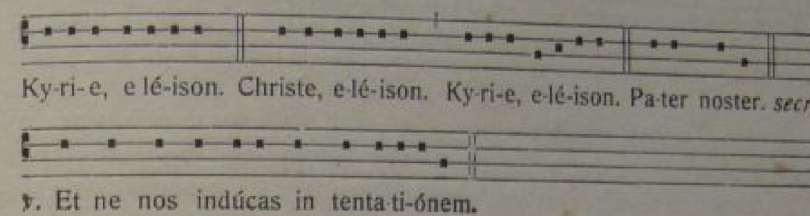
Nota, vocem *Alleluia* in fine Versiculi semper tractandam esse latino modo. Nomen vero *Iesus*, etiamsi declinetur, semper acui in ultima syllaba. Et hoc in omnibus Tonis communibus.

Quando Versiculus est solito longior, ut accidit in Precibus *Pretiosa* vel post Litanias Sanctorum, potest in eo fieri flexa †, et metrum *, eodem modo quo fiunt flexa et mediatio in Tono Psalmorum in directum, ut supra.

℣. *Dominus vobiscum* ante vel post Orationem cantatur semper recta voce, nisi adhibeatur pro Oratione Tonus antiquus ad libitum.

Pro Versiculis post Orationem in fine Officii, confer quae infra notantur ad Tonum Orationis.

Preces ad Primam ante Orationem et post *Pretiosa*, sicut et Preces ad Tertiam, Sextam, Nonam et Completorium, cantantur in Tono simplici Versiculorum, quibus praemittitur:

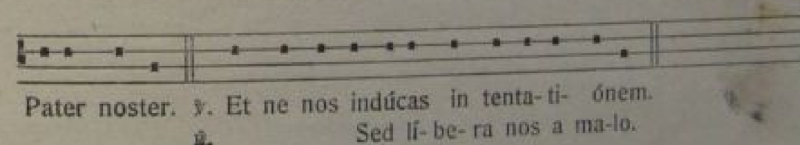


Confessio vero, sive in principio Completorii, sive intra Preces, non cantatur umquam, sed tota dicitur, cum ℣℣. *Misereatur* et *Indulgentiam*, voce recta et paulisper depressa.

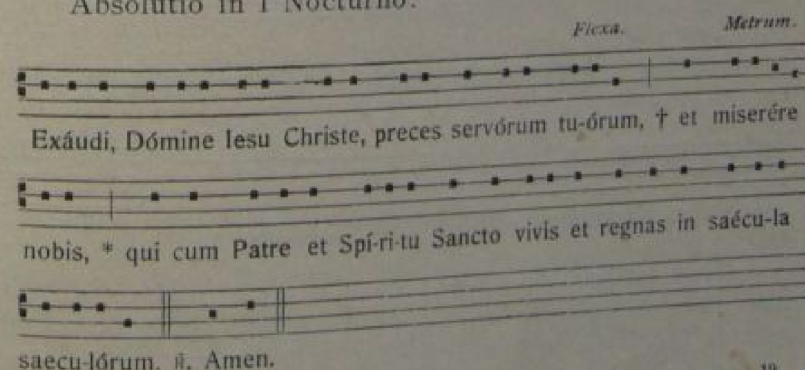
Item, Preces feriales ad Laudes et Vesperas non cantantur, sed dicuntur recto Tono, nisi contraria adsit consuetudo.

4. *Tonus Absolutionum et Benedictionum.*

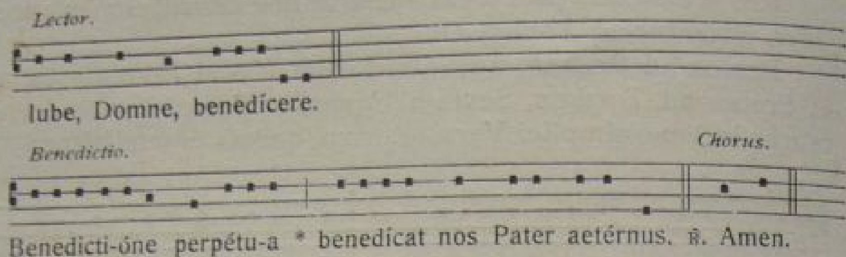
Ad Matutinum, post singulos Nocturnos:



Absolutio in I Nocturno:



Post Absolutionem, Lector Benedictionem petit, cui respondet Hebdomadarius, sequenti modo:



Haec est Benedictio ad primam Lectionem; reliquae, ad secundam et tertiam, variantur in verbis, sed non in cantu.

Similiter, Absolutiones ad secundum et tertium Nocturnum variantur in verbis tantum, sed attendendum est quod locus non sit flexae, ob brevitatem periodi, sed tantum metro.

Sic in Absolutionibus fit flexa, si sit locus flexae, metrum, et in fine punctum per semiditonum.

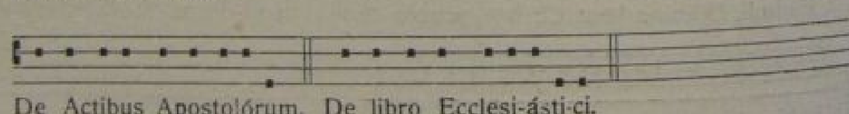
In Benedictionibus fit metrum tantum, et in fine punctum per diapente.

Quando loco Toni soliti Lectionis sumitur alter Tonus ad libitum, *Iube, Domne*, et Benedictiones dicuntur etiam in Tono speciali, ut suis locis notatur. Absolutiones vero semper dicuntur ut supra.

5. *Tonus Lectionis.*

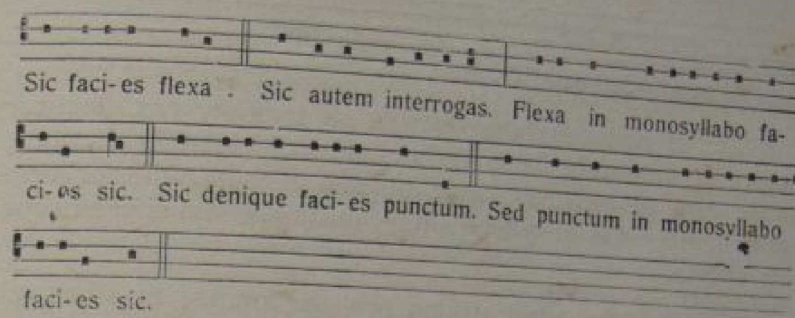
Tonus communis.

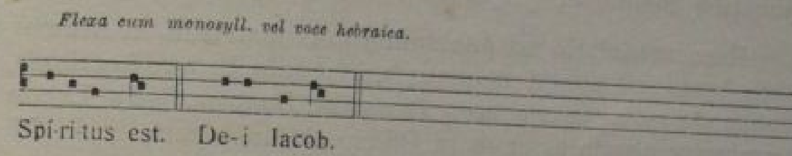
Post *Iube, Domne, benedicere*, et Benedictionem, ut supra, canitur titulus:

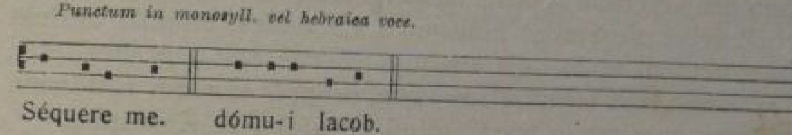


Circa medium cuiusque periodi, nisi sit brevissima, debet fieri flexa, vel plures flexae si periodus sit longior, ubi tamen sensus permittit. In hoc Tono non fit metrum.

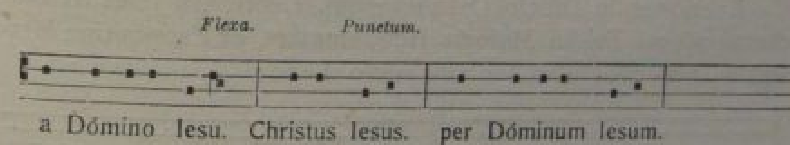
Flexa fit deprimendo tantummodo ultimam syllabam, etiam si penultima sit sine accentu. Ad punctum vero deprimitur etiam penultima, si brevis sit:



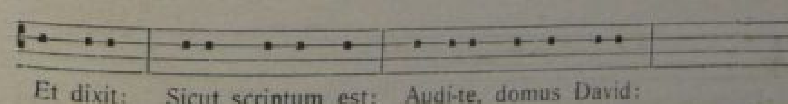




Vox *Iesu, Iesus, Iesum*, semper in ultima syllaba acuitur, ut infra:

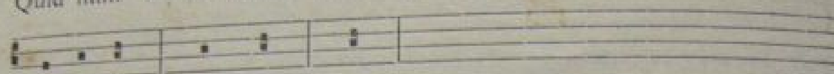


Ad duo puncta, quae praenuntiant rectam orationem, seu relatum sermonem, non fit vocis flexio, sed pausa tantum, voce protracta:



Periodus interrogativa, alias, scilicet iuxta maiorem vel minorem numerum syllabarum, sic habebitur:





Sic, si periodus interrogativa sit longior, vox flectitur tantum paulo ante finem, ita ut inflexio incipiat in dictione, quae cum sequentibus faciat aliquem sensum. Inferior vero nota semper fiat in syllaba antepenultima, etiam si penultima sit brevis.

Ad punctum admirativum seu exclamans, fit sicut ad punctum commune.

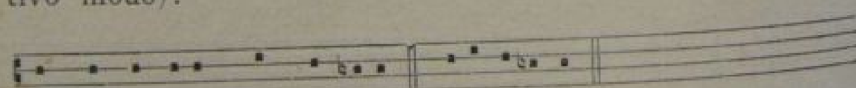
Haec modulatio ad punctum interrogativum fit semper loco flexae vel puncti communis, et etiam in fine Lectionis, dummodo sequatur conclusio *Tu autem, Domine*. Sed si Lectio terminatur absolute, ut fit in Officio Defunctorum, et in Officio ultimi Tridui Maioris Hebdomadae, et in Prophetiis, concludi debet sicut aliae huiusmodi Lectiones, etiamsi desinat interrogativo modo, quia alioquin Chorus non deprehenderet, Lectionem esse terminatam. Idem, propter eandem rationem, observandum est in fine Capituli, Epistolae et Evangelii.

Tonus peculiaris.

Lectiones in Officio Defunctorum, Lectiones II et III Nocturni ultimi Tridui Maioris Hebdomadae, et Prophetiae Missarum, nisi concludendae sint recto Tono:

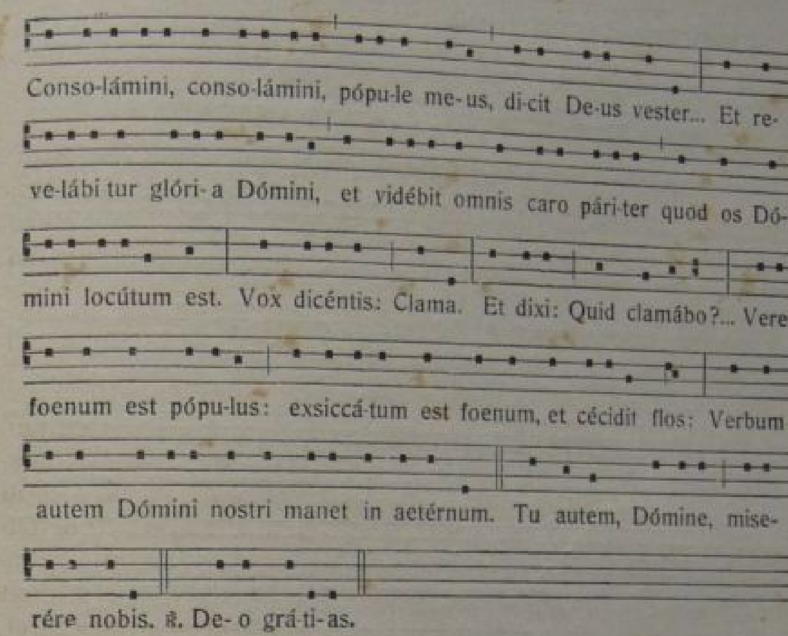


terminandae sunt ut sequitur (etiam si finiantur interrogativo modo):



Prima nota clausulae anticipatur tantum si occurrat penultima brevis.

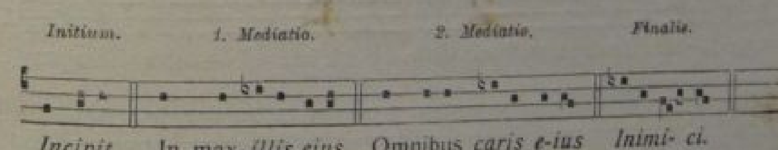
Exemplum Toni Lectionis (1):



Tonus « Lamentationum ».

Lectiones I Nocturni, ultimo Triduo Maioris Hebdomadae, vocantur *Lamentationes*.

Habetur in iis initium, duplex mediationis species, et finalis, quae canuntur ut infra (2):



(1) Haec Lectio *Consolamini* ad Officium pertinet Nativitatis Domini, et legitur sine titulo.

(2) Textus nondum recognitus.

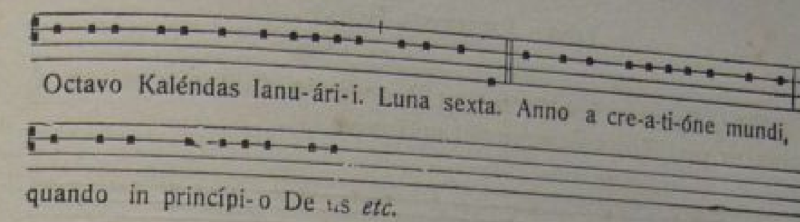
Exemplum Lamentationis:



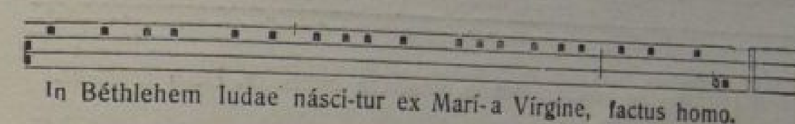
Tonus Martyrologii.

Ad Primam, post *Benedicamus Domino,* cantatur Martyrologium. Tonus Martyrologii est per annum idem ac Le-

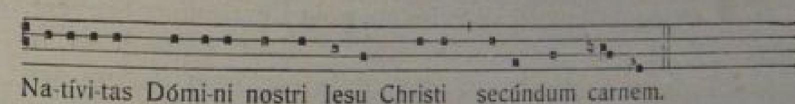
ctionum, excepta Vigilia Nativitatis Domini, quo die Cantor deputatus incipit solito Tono (1):



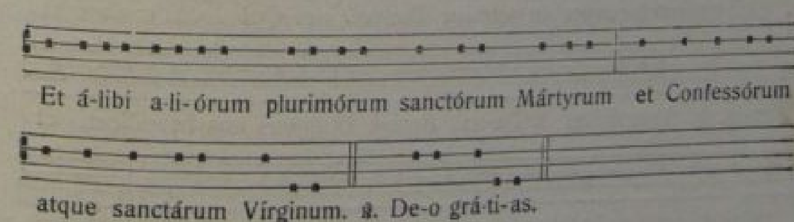
Et hoc modo prosequitur eadem voce, usque ad clausulam sequentem, in qua vox elevatur ut sequitur:



Sequens autem clausula cantatur primitiva voce, sed Tono Passionis:



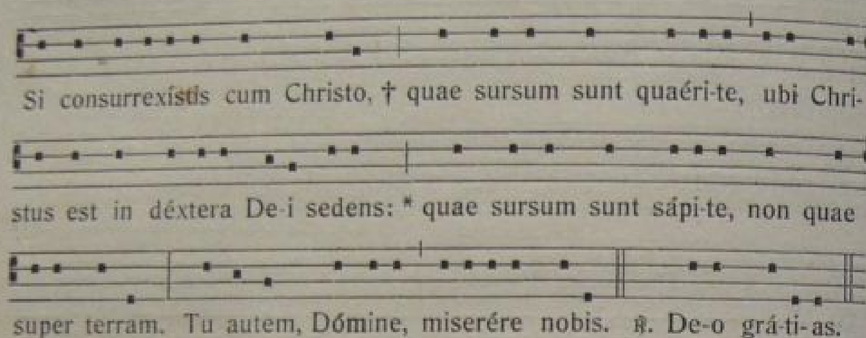
Cantata hac clausula, alius Cantor prosequitur Martyrologium in Tono Lectionis, et sic concludit:



(1) Textus nondum recognitus.

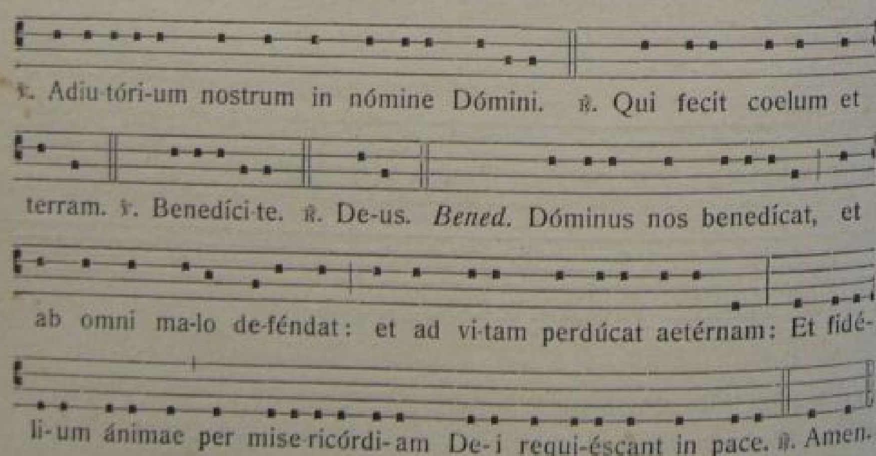
Tonus Lectionis Brevis.

Iube, Domne, benedicere, et Benedictio, dicuntur ut supra notantur pro Tono communi Lectionis.



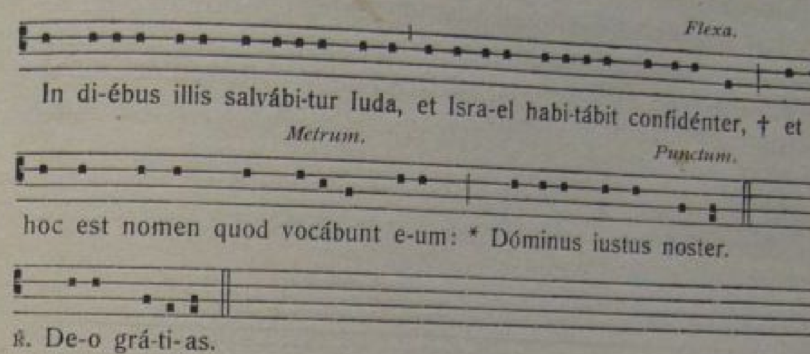
In Lectione brevi, flexa et metrum fiunt ut infra in Tono Capituli; punctum vero ut in Tono solito Lectionis. Item, interrogatio modulatur ut in eodem Tono.

In fine Officii Capituli ad Primam, post Lectionem brevem, dictis ℣℣. et ℟℟. *Adiutorium* etc., canitur Benedictio in eodem Tono ac Lectio Brevis decantata est, cum iisdem scilicet flexa, metro et puncto, additis verbis *Et fidelium animae* etc., eadem voce qua ultima nota in puncto pronunciata est, ut sequitur:

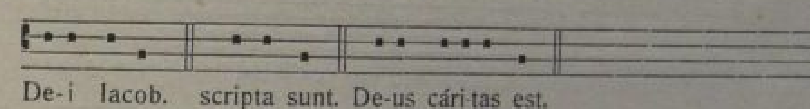


6. *Tonus Capituli.*

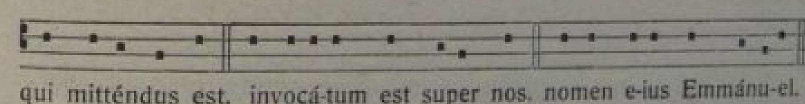
Ad Tonum Capituli fit flexa et metrum, ut sequitur:



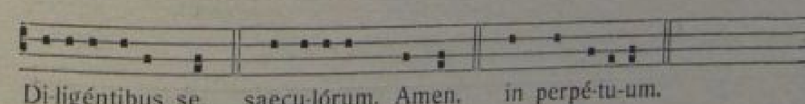
Flexa cum monosyllabo vel voce hebraica:



Metrum cum monosyllabo vel hebraica voce:



Exempla pro *puncto*:



Punctum non mutatur ad vocem monosyllabam vel hebraicam. Omittitur flexa, si textus brevior sit, vel alio modo non permittat.

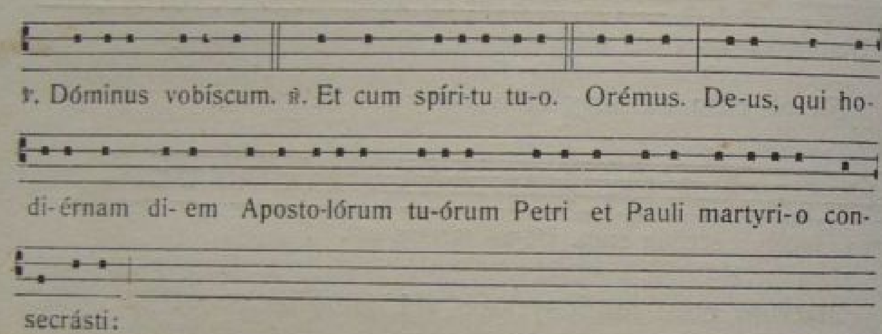
Si loco flexae vel metri, vel alibi in Capitulo occurrit interrogatio, modulatur ut in Lectione; sed si venerit in fine, servatur Tonus puncti.

7. *Toni Orationum.*

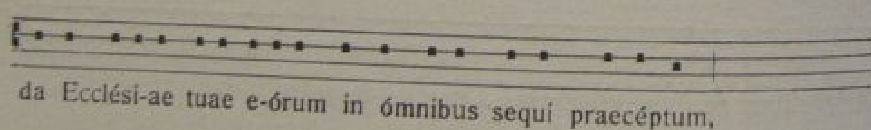
Tonus festivus.

Hic Tonus servatur quando Officium est duplex, vel semiduplex, vel de Dominica, ad Orationes Missae, in Matutinis, Laudibus et Vesperis, ad Orationem principalem, et ad Orationes Suffragii et Commemorationum; et ad Tertiam ante Missam pontificalem.

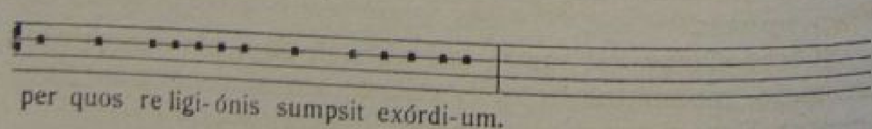
Saepe *Oremus* praeceditur salutatione: *Dominus vobiscum*, et tunc ita canitur:



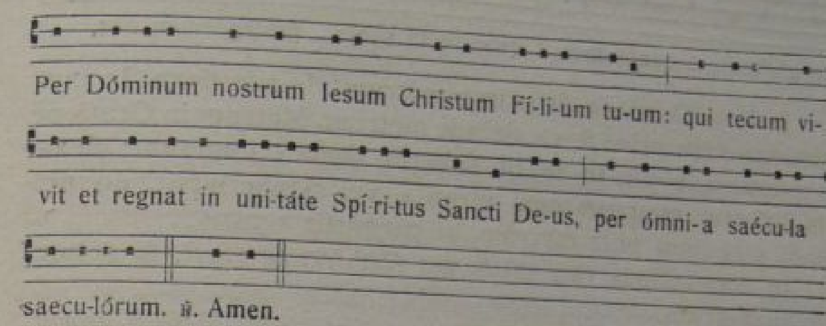
Haec est prima Orationis pars, quae prima clausula terminatur; hanc excipit pars secunda, quae secunda clausula, seu semipuncto, sic terminatur:



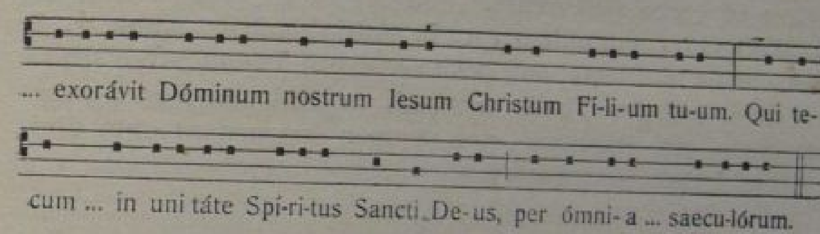
Finalis terminatur recto Tono:



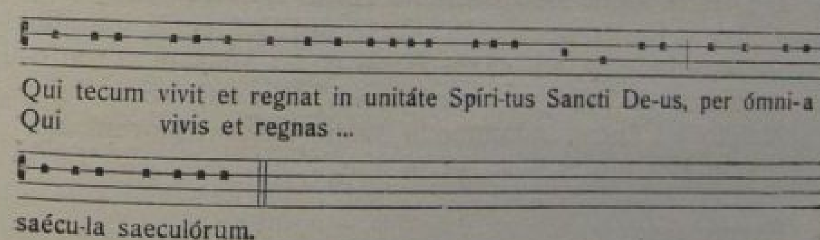
Conclusio binas inflexiones habet: prima fit uti diximus de secunda clausula, altera uti de prima:



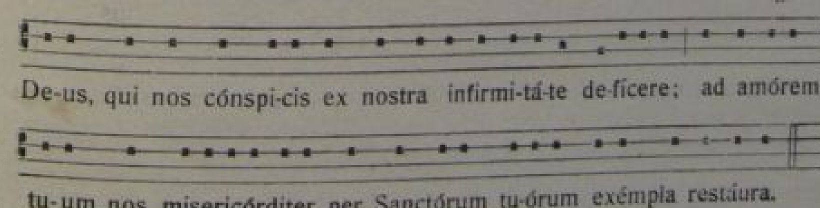
Si conclusio cum ipsa Oratione connectitur, fit ut sequitur:



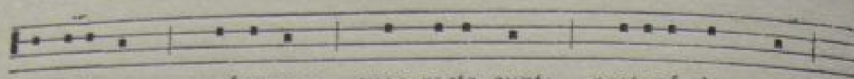
Si brevior est conclusio, fit tantum clausula principalis:



Similiter, si brevior est Orationis textus, tribus consuetis partibus minime constans, omittitur in ea punctum secundarium:



Flexa cum superveniente. *In monosyllaba.*



percépimus; ... quaésumus; ... quae recta sunt: ... protegéndum nos,

In ipsa Oratione fit primo metrum, deinde flexa. In conclusione vero prius flexa, deinde metrum. Metrum in Oratione fit plerumque ubi in textu habetur duplex punctum; flexa, ubi habetur punctum cum virgula, vel si non adsit, ad primam virgulam post metrum, si permittit sensus.

In conclusione *Qui vivis* vel *Qui tecum vivit,* fit solummodo metrum.

Advertendum est, verba *Iesum Christum Filium tuum,* aliquando in fine Orationis posita, pertinere ad corpus Orationis, ut in Festo et in Octava S. Stephani. Conclusio tunc incipit ad verba *Qui tecum.*

(Diligenter notandum est, in Antiphonario, signa †, *, Orationibus interiecta, non posita esse pro Tono festivo supra descripto, *sed pro Tonis antiquis* ad libitum. Porro praefata signa, etsi aliquando, non semper concordant cum divisionibus istius Toni festivi).

Tonus ferialis.

A) Diebus supra memoratis, ad Horas minores, in Festis simplicibus et Feriis, nec non in Officiis pro Defunctis, quando fit conclusio longior, ad omnes Horas et ad Missam, Orationes cantantur in Tono, ut aiunt, *feriali,* hoc est: recta voce a principio ad finem, solummodo sustendando tenorem, ubi alias fieret metrum et flexa, et in fine.

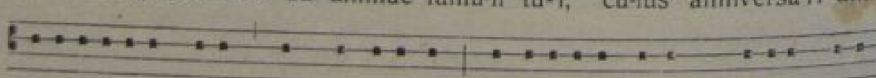
Exemplum:



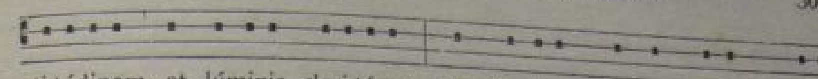
℣. Dóminus vobíscum. ℟. Et cum spí-ri-tu tu-o. Orémus. De-us indul-



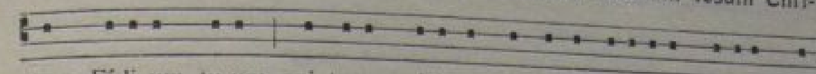
genti-árum, Dómine: da ánimae fámu-li tu-i, cu-ius anniversá-ri-um



deposi-ti-ónis di-em commemorámus, refrigé-ri-i sedem, qui-étis be-a-



ti-túdinem, et lúminis clari-tátem. Per Dóminum nostrum Iesum Chri-



stum Fí-li-um tu-um, qui tecum vivit et regnat in uni-táte Spí-ritus San-



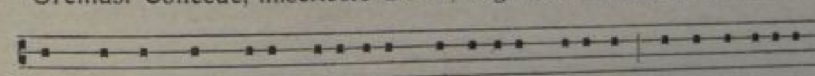
cti De-us, per ómni-a saécu-la saecu-lórum. ℟. Amen.

B) Est etiam in usu alius Tonus ferialis, qui assignatur pro Orationibus positis in fine Psalterii post Antiphonas B. M. V.; pro Oratione *Dirigere* ad Primam, et pro Orationibus n Officio vel exsequiis Defunctorum quando cum minori clausula dicuntur. Inservit etiam pro Orationibus Litaniarum, Aspersionis Aquae benedictae in Dominicis, et si quae sunt aliae huiusmodi, ut est Oratio post pedum ablutionem, et Orationes omnes in Benedictionibus Candelarum, Cinerum et Olivarum.

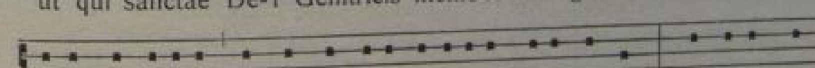
Hic alter Tonus in omnibus convenit cum primo Tono feriali *A*), praeterquam quod in fine Orationis et conclusionis ifit punctum per semiditonum:



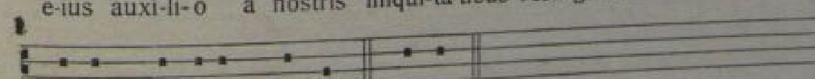
Orémus. Concéde, misériсors De-us, fragi-li-tá-ti nostrae praesídi-um:



ut qui sanctae De-i Genitrícis memó-ri-am ágimus, intercessi-ónis



e-ius auxí-li-o a nostris iniqui-tá-tibus resurgámus. Per e-úmdem

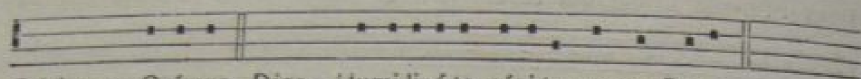


Christum Dóminum nostrum. ℟. Amen.

Oratio *Libera nos,* in Parasceve, et omnes quae ante Missam Sabbati Sancti habentur (et pro Benedictione Fontium) cantantur sub primo Tono feriali. Quae vero notantur pro Benedictione ignis et incensi, leguntur.

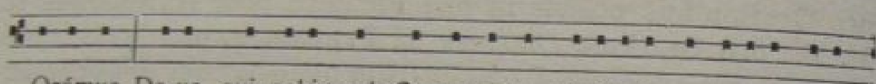
In primo Tono feriali cantantur Orationes, quando praemittitur monitio *Flectamus genua* (V. inferius, ad Missam, Feria VI in Parasceve).

Oratio *Super populum* in Quadragesima dici potest in altero Tono feriali, post monitionem:

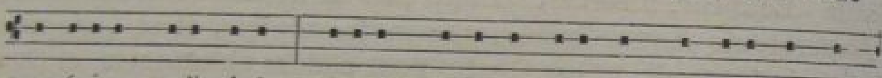


Celebrans: Orémus. *Diac.:* Humi-li-á-te cápi-ta vestra De-o.

Etiam ad Benedictionem cum SS.mo Sacramento adhibetur Tonus ferialis, uti diximus ad literam *B*), ut sequitur



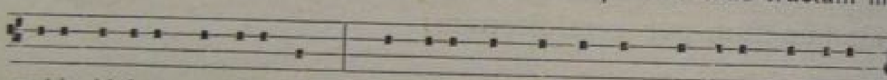
Orémus. De-us, qui nobis sub Sacraménto mirábi-li passi-ónis tu-ae



memó-ri-am re-liquísti: tríbu-e, quaésumus, i-ta nos Córporis et Sán-



guinis tu-i sacra mysté-ri-a venerári; ut redempti-ónis tuae fructum in

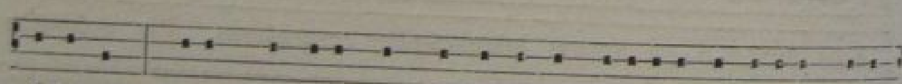


nobis iúgi-ter senti-ámus. Qui vivis et regnas in saécu-la saecu-ló-

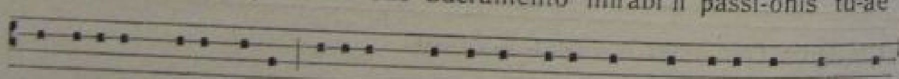


rum. ℟. Amen.

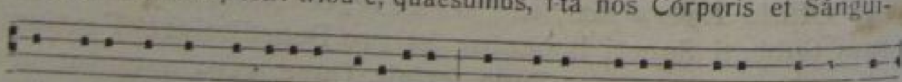
Potest haec eadem Oratio sequenti modo, ad libitum, cantari, cum *flexa* et *metro*:



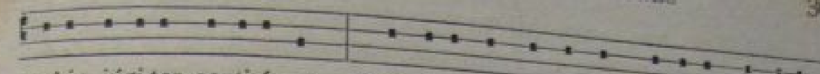
Orémus. De-us, qui nobis sub Sacraménto mirábi-li passi-ónis tu-ae



memóri-am re-liquísti: tríbu-e, quaésumus, i-ta nos Córporis et Sángui-



nis tu-i sacra mystéri-a venerári; ut redempti-ónis tu-ae fructum in



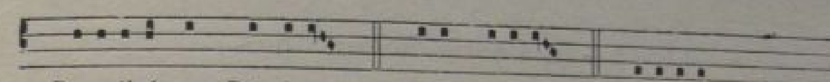
nobis iúgi-ter senti-ámus. Qui vi-vis et regnas in saécu-la saecu-ló-



rum. ℟. Amen.

8. *In fine Horarum.*

In fine Primae (ante Martyrologium), Tertiae, Sextae, Nonae et Completorii, dicta Oratione, et post Orationem, repetito ℣. *Dominus vobiscum.* ℟. *Et cum spiritu tuo,* dicitur:



℣. Benedicámus Dómino. ℟. De-o grá-ti-as. ℣. Fidé-li-um...

Deinde ad Tertiam, Sextam et Nonam, voce recta et paululum depressa:

℣. *Fidélium ánimae per misericórdiam Dei requiéscant in pace.* ℟. *Amen.*

Sequitur *Pater noster,* totum secreto. Et si discedendum est a Choro, dicitur, in eodem Tono ac ℣. *Fidelium:*

℣. *Dóminus det nobis suam pacem.* ℟. *Et vitam aetérnam. Amen.*

Tunc dicitur Antiphona B. M. V. pro tempore cum ℣. et Oratione in altero Tono feriali (vel antiquo simplici), si sit cantanda. Deinde, voce depressa et recta, ut supra:

℣. *Divínum auxílium máneat semper nobíscum.* ℟. *Amen.*

Isti Versiculi *Fidelium animae, Dominus det nobis, Divinum auxilium,* dicuntur eodem modo ad Laudes (etiam post Matutinum, si Laudes non sequantur) et ad Vesperas (si tunc dicendi sunt), post ℣. *Benedicamus Domino* decantatum in Tono competenti, ut infra.

In fine Completorii, post ℣. *Benedicamus Domino,* Benedictio *Benedicat et custodiat* dicitur ab eo qui praeest, recta quidem, sed gravi et protracta voce.

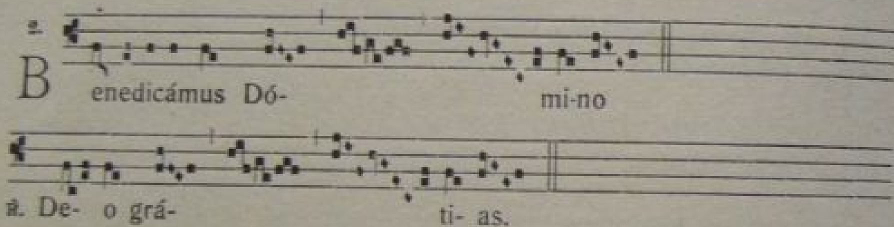
Ad Tertiam, ante Missam pontificalem, Oratio recitatur in Tono festivo (seu in Tono antiquo solemni, sicut et ℣. *Dominus vobiscum*); et ℣. *Benedicamus* a Cantoribus sub uno ex Tonis infra scriptis (verbi gratia, illo qui ponitur ad Laudes pro Festis duplicibus); nec additur ℣. *Fidelium*.

9. *Toni* ℣. « *Benedicamus Domino.* »

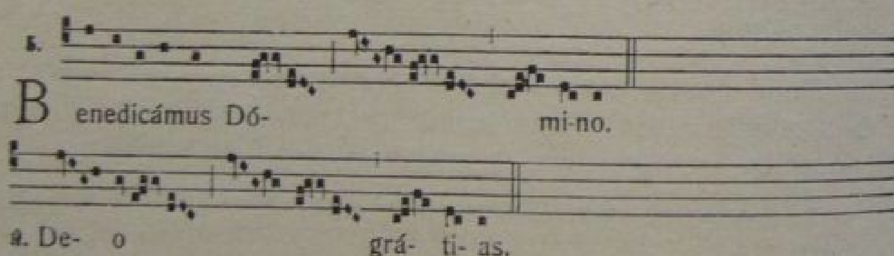
In fine Laudum (Matutini, si separetur a Laudibus), et Vesperarum, ℣. *Benedicamus Domino* cantatur a Cantore vel Cantoribus in uno ex Tonis infra positis, prout qualitas diei vel Festi requirit. Eodem modo respondetur a Choro *Deo gratias*.

I. - In Festis Solemnibus.

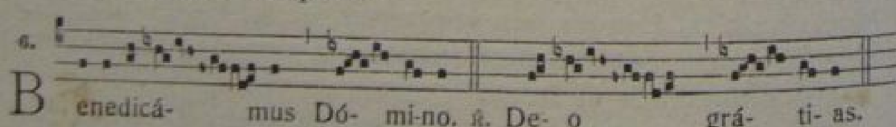
In primis Vesperis:



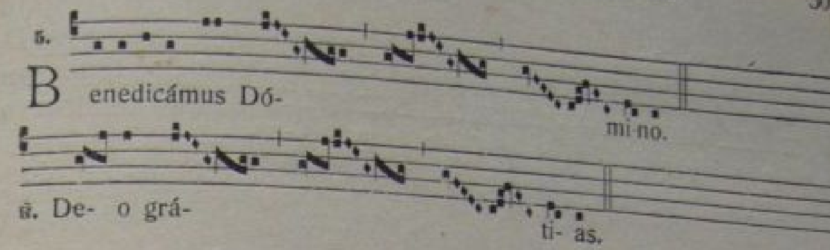
Ad Laudes:



In secundis Vesperis:

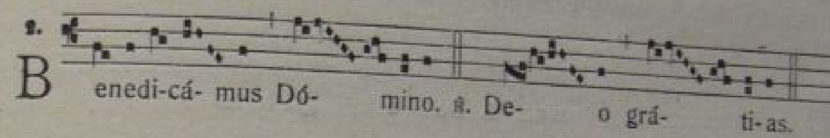


Potest etiam, his in Vesperis, decantari ut sequitur:

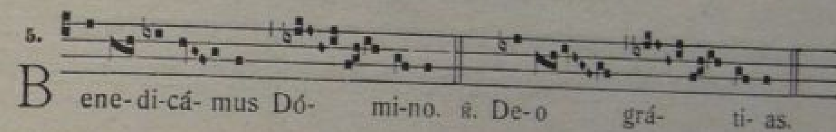


II. - In Festis Duplicibus.

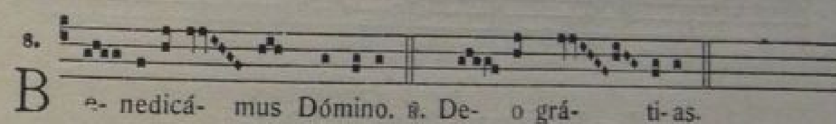
In primis Vesperis:



In Laudibus:



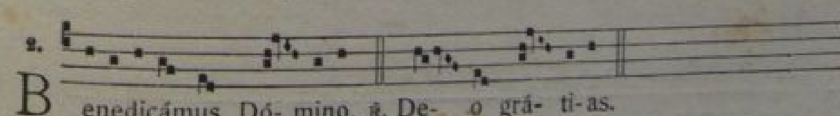
In secundis Vesperis:



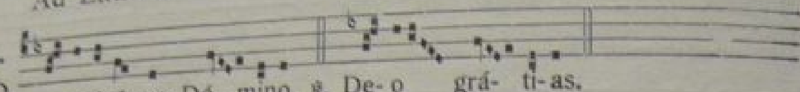
III. - In Festis Semiduplicibus

In Vigilia Epiphaniae, in Dominicis infra Octavas Nativitatis, Epiphaniae et SS.mi Corporis Christi, et diebus infra Octavas, quae non sunt de B. Maria Virgine (praeter Octavas Paschae, Ascensionis et Pentecostes).

In primis Vesperis:



Ad Laudes :



In secundis Vesperis cantatur ut supra dictum est de primis.

IV. - In Festis B. Mariae Virginis.

In Festis B. Mariae Virginis maioribus, cantatur *Benedicamus Domino* ut in aliis solemnibus Festis. In Festis eiusdem B. M. V. minoribus, in diebus octavis et infra Octavas eiusdem, ad Laudes et Vesperas, ut sequitur:



V. - In Dominicis per annum

et in Dom. Septuagesimae, Sexagesimae et Quinquagesimae.

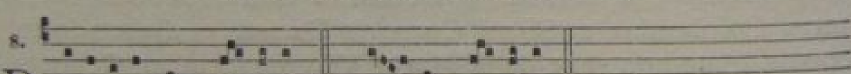
Ad Laudes, et ad utrasque Vesperas, si fiunt de Dominica :



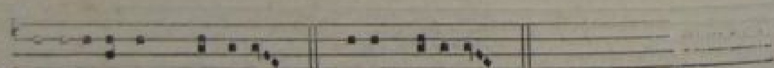
VI. - In Festis Simplicibus.



In Officio B. M. V. in Sabbato.

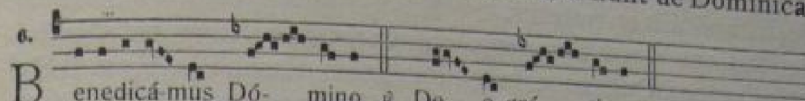


VII. - In Feriis.



VIII. - In Dominicis Adventus et Quadragesimae.

Ad Laudes, et ad utrasque Vesperas, si fiunt de Dominica:



Per octavam Paschae cantatur cum *Alleluia*, ut sequitur:





Pro reliquo Tempore Paschali, quando Officium fit de Tempore, ℣. *Benedicamus Domino* notatur propriis locis in Antiphonario. — In Festo Ascensionis, in Festo Pentecostes, et duobus diebus sequentibus, cantatur ut in Festis solemnibus.

Post ℣. *Benedicamus Domino*, ad Completorium adiicitur Benedictio, voce mediocri, ut sequitur (1):





10. *De cantu Hymnorum.*

Ad Matutinum, Laudes et Vesperas, Hymni semper cantandi sunt in Tono assignato, vel in uno ex assignatis, si plures ponuntur ad libitum. Excipe tantum Tempus a Nativitate ad Epiphaniam decurrens, et Tempus Paschale usque ad Pentecosten: in quibus omnes Hymni (eiusdem metri) etiam in Officio Sanctorum, cantandi sunt in Tonis pro Tempore propriis, ut in suis locis ponuntur, nisi aliter notetur.

(1) Textus nondum recognitus.

Hymni vero Horarum, i. e. Primae, Tertiae, Sextae, Nonae et Completorii, cantatur *per annum* in uno ex tribus Tonis communibus in Psalterio positis, pro qualitate diei vel Festi, nisi aliter notetur.

Ratione vero Temporis currentis, i. e. Adventus, Nativitatis Domini, Quadragesimae, Passionis, Paschalis, Hymni Horarum cantandi sunt in Tonis pro Tempore assignatis, etiam in Festis occurrentibus, nisi aliter notetur [In Festis tamen I et II classis infra Adventum vel Quadragesimam, sumi potest ad Primam, Tertiam, Sextam et Nonam Tonus pro Festis maioribus in Psalterio assignatus].

In Festis quae habent doxologiam propriam, Tonus specialis assignatur pro Horis et Completorio; si insuper habent Octavam, idem Tonus servandus est ad easdem Horas per totam Octavam, etiam in Festis Sanctorum occurrentibus, nisi aliter notetur. Sed ad Matutinum, Laudes et Vesperas Festorum quae occurrunt, Tonus solitus servatur, etiam si mutanda sit doxologia.

De syllabis in hymnodia hypermetricis seu supervenientibus.

Quaestio est de syllaba quae excedit numerum metri regularem, ut in sequentibus versibus: Cum Patr*e* et almo Spíritu - O sola magná*rum* úrbium - Spec*u*látor astat désuper. Iuxta usum apud antiquos receptum, talis syllaba etiam in cantu non opprimenda seu elidenda, sed distincte pronuntianda est: et ipsi tribuenda est propria nota, quae aliquando debet esse in eadem chorda ac syllaba praecedens, aliquando in chorda syllabae sequentis reponi: nam pro tali casu regula uniformis non potest proponi, sed solutio pendet ex ipsa Hymni melodia.

In Antiphonario, singulis casibus providetur sequenti ratione:

Vocalis syllabae supervenientis scribitur charactere *cursivo* seu *italico*, quo facilius secernatur.

In Hymnis, qui per singulas strophas cantu instruuntur, pro quavis syllaba huiusmodi scribitur nota conveniens.

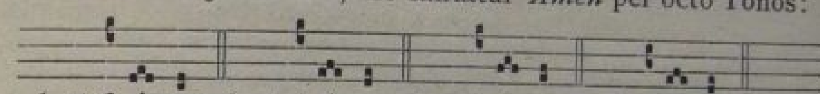
Si stropha prima tantum notis instruitur, syllabae supervenienti in hac occurrenti nota propria non superscribitur, ne in cantu aliarum stropharum confusio gignatur. Sed in qua nota reponi debeat, indicatur eodem modo ac in ceteris strophis sine cantu, scilicet per lineolam - quae ante sylla-

bam posita denuntiat illam in sequenti nota esse decantandam. Si vero deest lineola, in praecedenti. Si syllaba superveniens est per se dictio monosyllaba, signum - ante vel post ponitur prout vel praecedenti vel sequenti notae reponenda est.

Si autem ante vel post syllabam supervenientem adest in cantu neuma duarum vel plurium notularum, aliquando fieri potest ut res melius componatur per neumae disiunctionem, scilicet tribuendo praedictae syllabae pro casu seu ultimam praecedentis neumae, seu primam sequentis notulam. Quod per signum * indicatur, syllabae adiunctum: ut videre est in Antiphonario.

Haec sedulo observanda sunt a Cantoribus, et etiam a Notatoribus qui Hymnos ex Antiphonario desumptos per singulas strophas cantu adornare vellent.

In fine Hymnorum, sic cantatur *Amen* per octo Tonos:

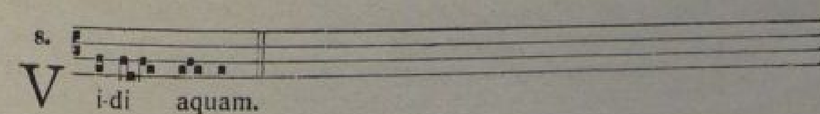


1. et 2. Amen. *3. et 4.* Amen. *5. et 6.* Amen. *7. et 8.* Amen.

II. — AD MISSAM.

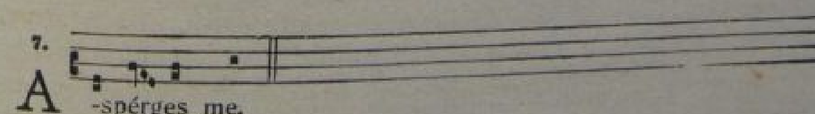
1. *Toni ad Aspersionem Aquae benedictae in Dominicis.*

Tempore Paschali, scilicet a Dominica Paschae, usque ad festum Pentecostes, inclusive:



8. V-i-di aquam.

Per annum:



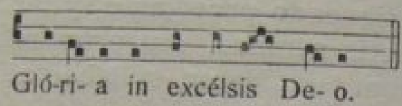
7. A-spérges me.

In Dominica de Passione et in Dominica Palmarum, non dicitur *Gloria Patri,* sed post psalmum *Miserere,* repetitur immediate antiphona *Asperges me.*

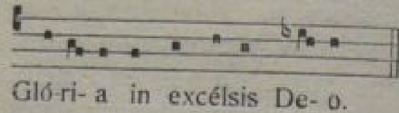
2. *Toni ad « Gloria in excelsis ».*

Celebrans priora verba Hymni *Gloria in excelsis* intonat, sequenti ordine, iuxta diversitatem cantus a choro Cantorum adhibendi. Si cantus polyphonicus adhibetur, poterit ad libitum Celebrans qualicumque intonatione uti, ex iis quae variae pro qualibet occasione proponuntur.

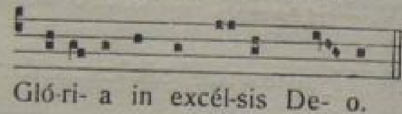
1. **Tempore Paschali.**



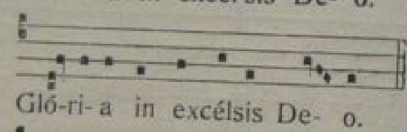
2. **In Festis Solemnibus, I.**



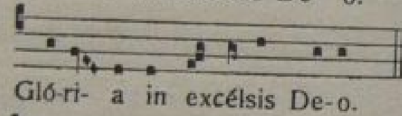
3. **In Festis Solemnibus, II.**



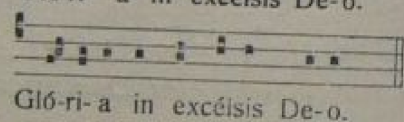
4. **In Festis Duplicibus, I.**



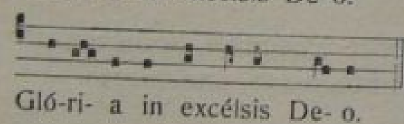
5. **In Festis Duplicibus, II.**



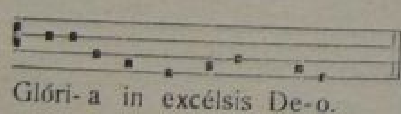
6. **In Festis Duplicibus, III.**



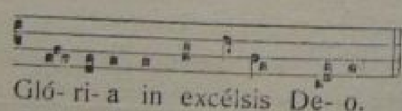
7. **In Festis Duplicibus, IV.**



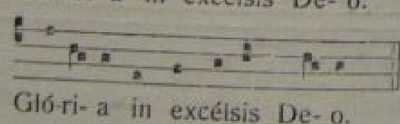
8. **In Festis Duplicibus, V.**



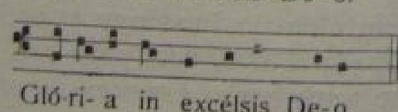
9. **In Festis B. Mariae V., I.**



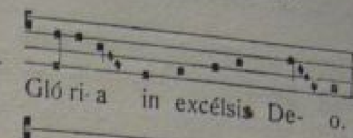
10. **In Festis B. Mariae V., II.**



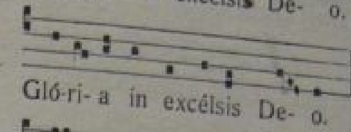
11. **In Dominicis infra annum.**



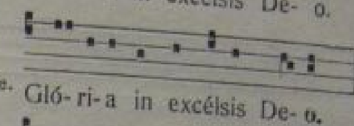
12. **In Festis Semiduplicibus, I.**



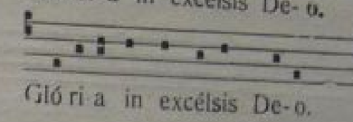
13. **In Festis Semiduplicibus, II.**



14. **Infra Octavas quae non sunt de B. Maria Virgine.**



15. **In Festis Simplicibus.**



3. *Toni Orationum.*

Quod Tonum attinet Orationum in Missa, videantur quae dicta sunt de Orationibus in Officio (pagg. 298-302).

Tonus festivus adhibetur in Missis de ritu duplici vel semiduplici, etiam Dominicarum, nec non in Missis votivis solemnibus pro re gravi vel publica Ecclesiae causa.

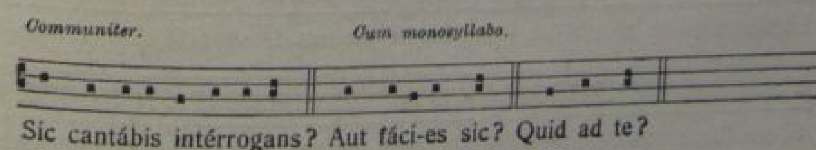
Tonus simplex, adhibetur in Festis ritus simplicis; in feriis; in Missis votivis communibus, et in Missis pro Defunctis.

Ad Aquae benedictae aspersionem in Dominicis, quocumque tempore, Tonus ferialis usurpatur.

Item Tono feriali utendum est ad Orationem *super populum* in Quadragesima, ac in absolutione pro Defunctis.

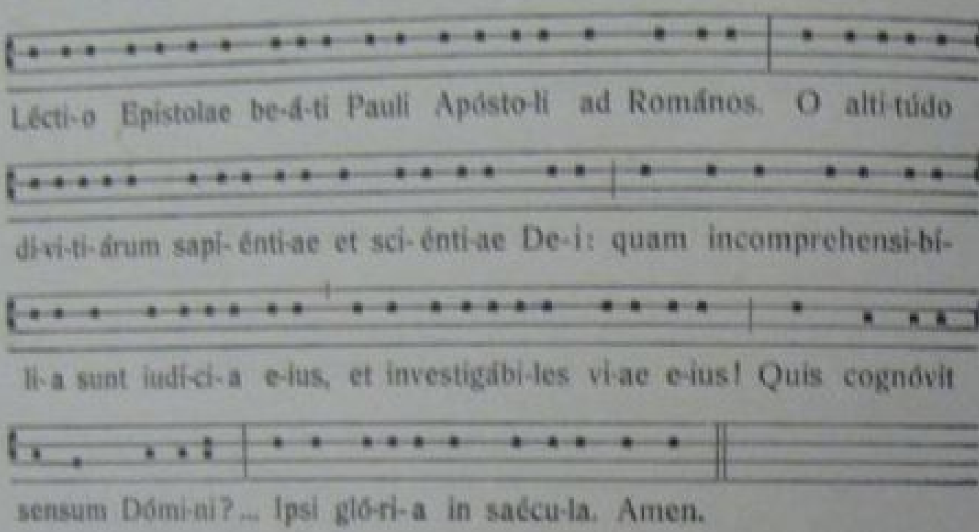
4. *Tonus Epistolae.*

Pro Epistola, iuxta usum in Romanis libris hucusque traditum, vox aequaliter et protracte continuatur, sine ulla modulatione, nisi quod ad interrogationem servatur Tonus solitus interrogativi, ut supra, in Tono Lectionis.



Ubi viget Tonus ex traditione acceptus, servari potest. Quod etiam valet pro Oratione et Evangelio, ubi habentur proprii Toni, dummodo a stylo gregoriano non discrepent.

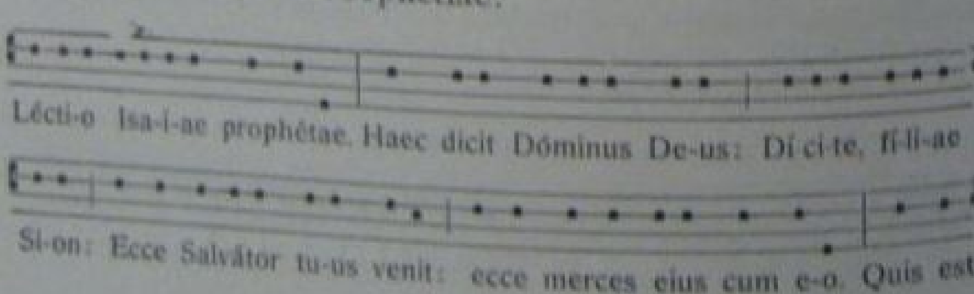
Exemplum Toni Epistolae:

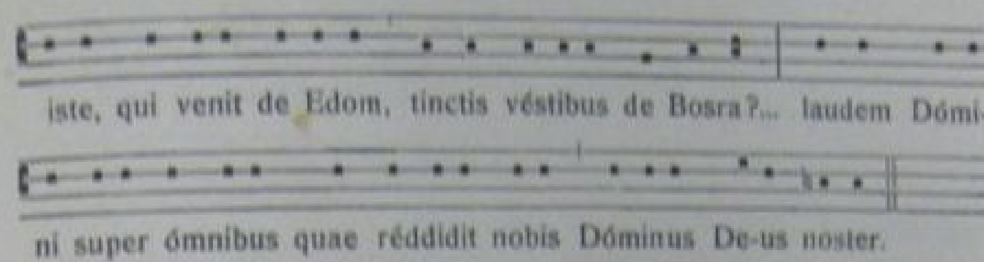


Epistolam aliquando praecedit Prophetia (una vel plures). Tonus Prophetiae convenit in omnibus cum Tono Lectionis ut supra, pag 290 et seqq., praeterquam in ultimo puncto, quod modulatur ut apparet in suprascriptis exemplis (l. cit.) pro Lectionibus Officii Defunctorum et aliis, quae terminantur absolute sine *Tu autem*.

Sed quando finis Prophetiae annuntiat cantum sequentem, terminatur recta et protracta voce: ut fit in Sabbato Sancto post Prophetiam quartam, quae praenuntiat Canticum Moysi (item in Vigilia Pentecostes); et post Prophetiam quintam in Sabbatis Quatuor Temporum, quae praenuntiat Canticum Trium Puerorum.

Exemplum Toni Prophetiae:

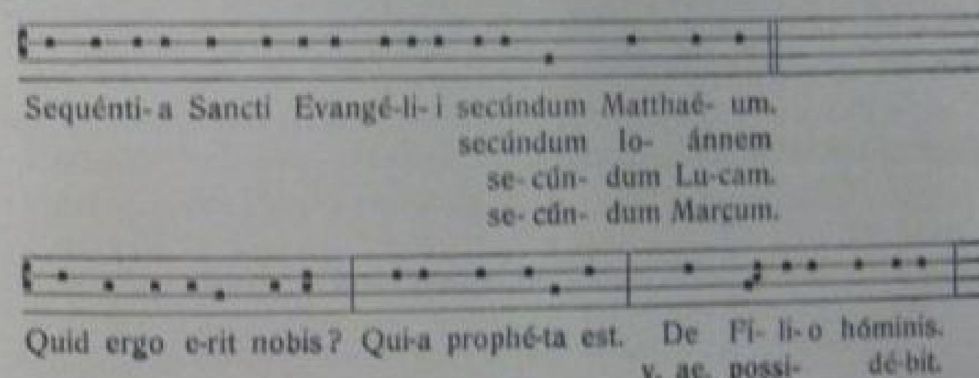




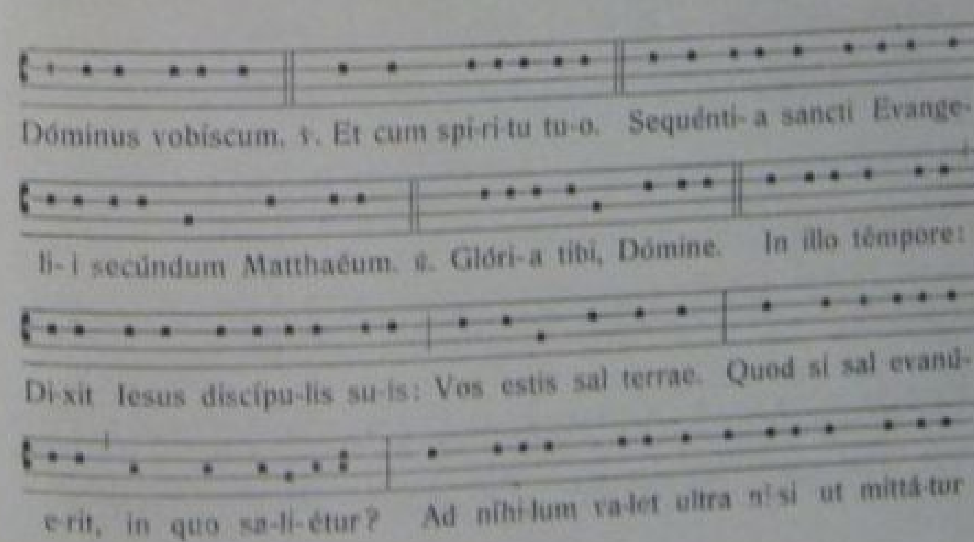
5. *Tonus Evangelii.*

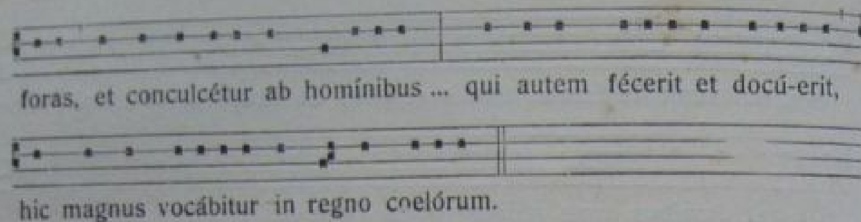
In hoc Tono fit tantummodo punctum, vocem deprimendo in quarta syllaba ante finem periodi. Ad interrogationem, servatur Tonus solitus interrogativi, ut supra in Lectione, nisi venerit in fine. Ad monosyllabum, punctum fit prout in Lectione.

Modulatio puncti finalis seu conclusio incipienda est in penultimo accentu, ut sequitur:



Exemplum toni Evangelii:

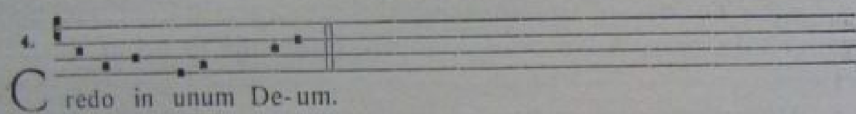




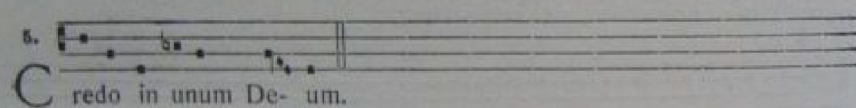
6. *Toni ad Symbolum Apostolorum.*

Iuxta diversitatem cantus a choro Cantorum adhibendi, Celebrans Symbolum intonat, priora verba sic decantans:

4.



5.

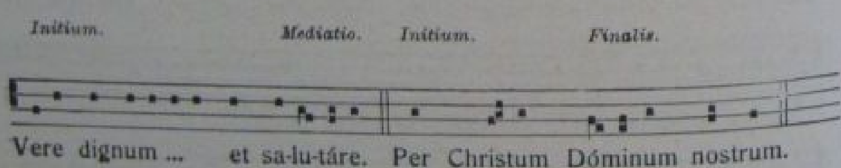


Si cantus polyphonicus habeatur, poterit Sacerdos utramlibet intonationem assumere.

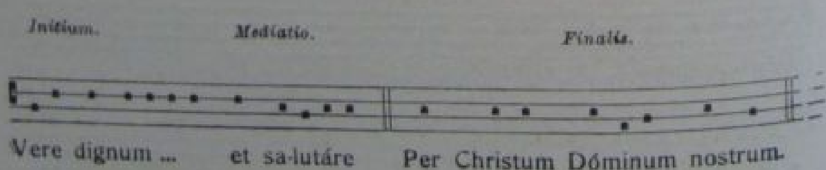
7. *Toni Praefationum.*

Melodia Praefationum habet: *initium, mediationem* et *finalem.*

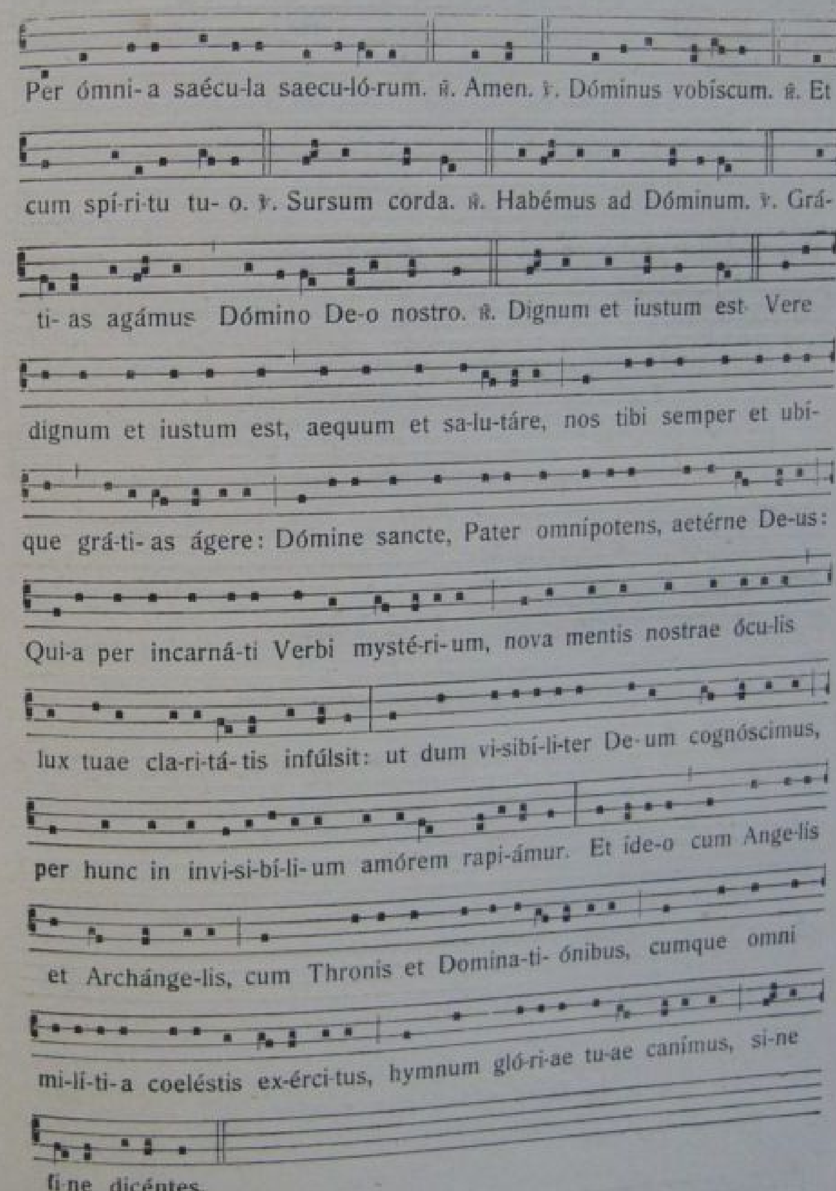
In tono solemni hae partes sic distribuuntur:



In Tono feriali:

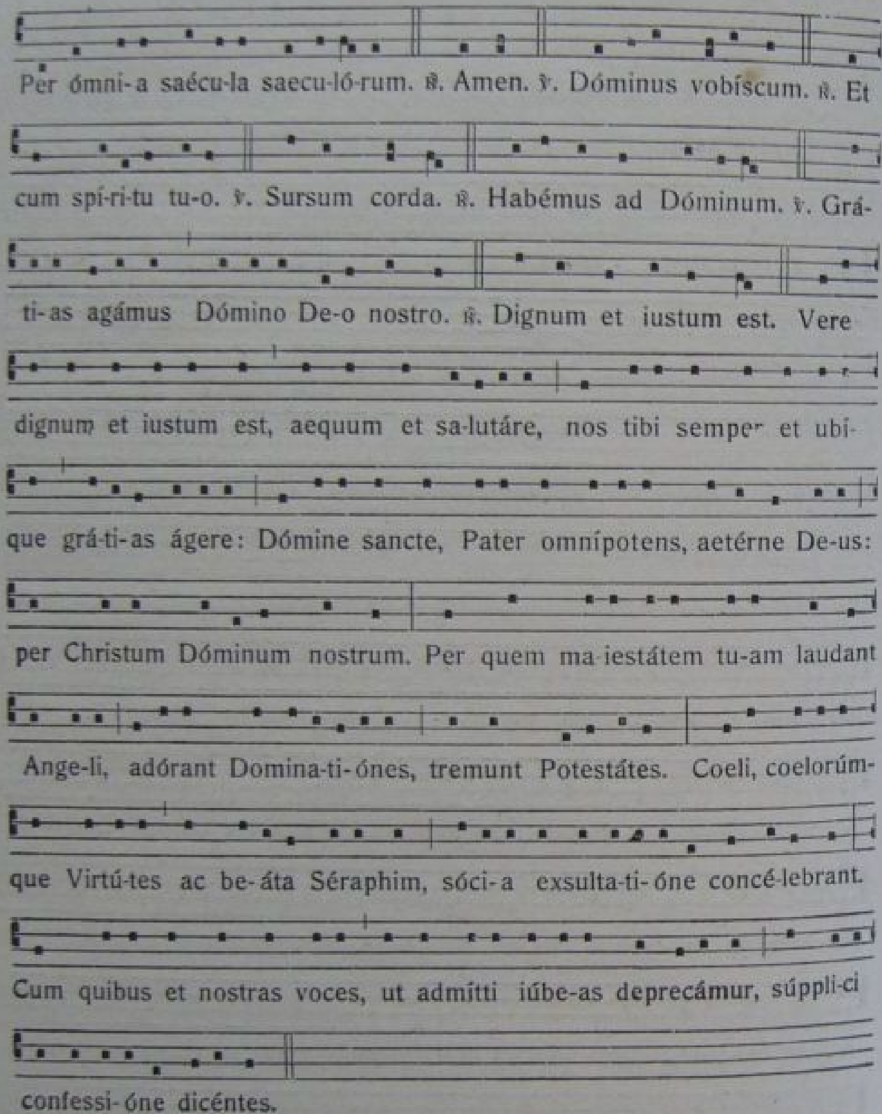


Exemplum Praefationis in cantu solemni (1):



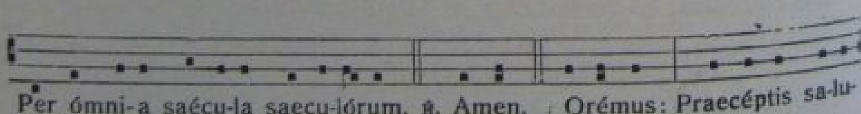
(1) Exhibemus Praefationem de Festo Nativitatis Domini.

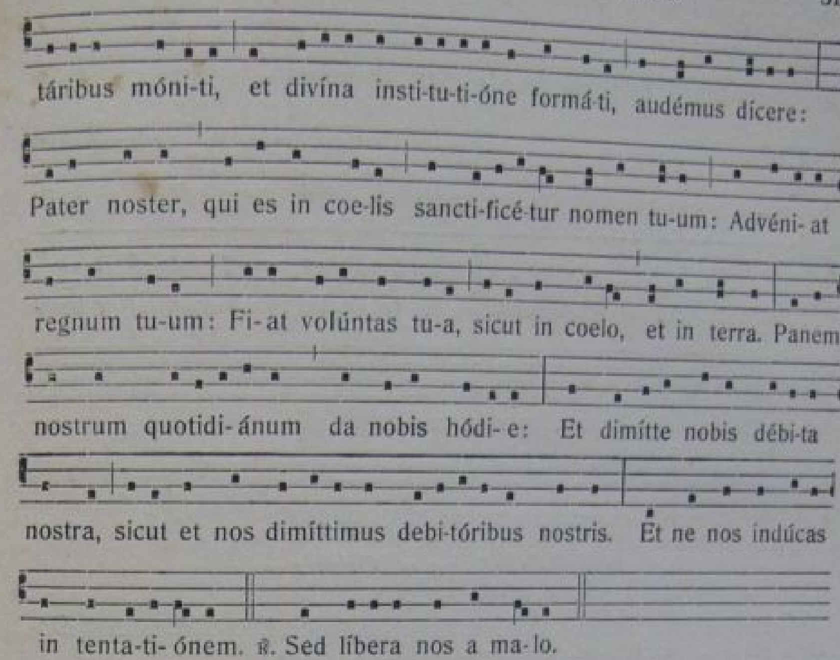
Exemplum Praefationis in cantu feriali:



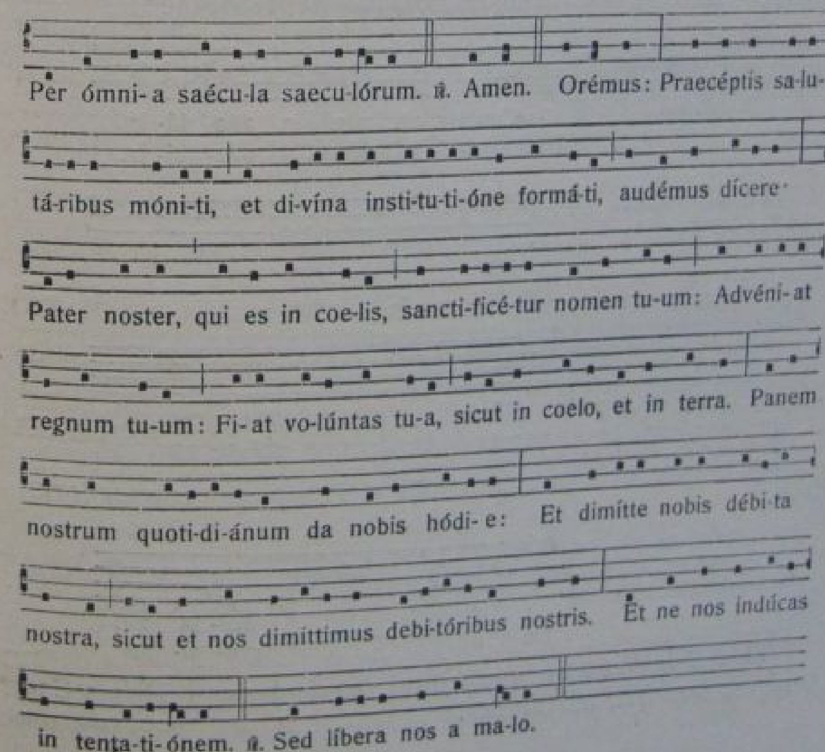
8. *Toni ad «Pater noster».*

Tonus festivus:



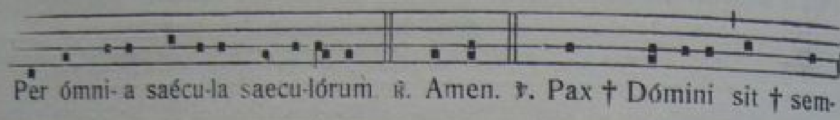


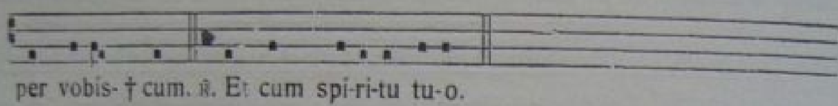
Tonus ferialis:



9. *Tonus ad « Pax Domini ».*

Unicus est semper Tonus *Pax Domini*, tam in Festis quam in feriis:



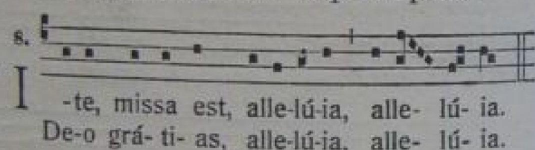


10. *Toni ad « Ite, missa est » et ad « Benedicamus Domino ».*

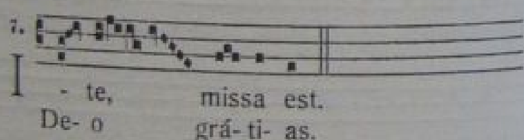
Generatim, Tonus *Ite, missa est* ac *Benedicamus Domino* cum melodia prioris *Kyrie* concordat.

En variae intonationes, iuxta dierum et qualitatis Missarum diversitatem, ex Graduali Romano depromptae:

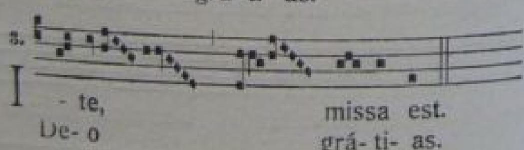
A Sabbato Sancto ad Sabbatum in Albis inclusive.



Ab Octava Paschae ad Sabb. IV Temp. Pent. inclusive.



In Festis Solemnibus, I.



Loco huius melodiae, potest adhiberi sequens, communioris usus:

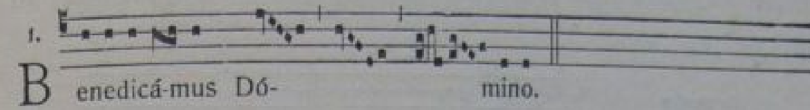
In Festis Solemnibus, II. *(Sec. communior. usum).*

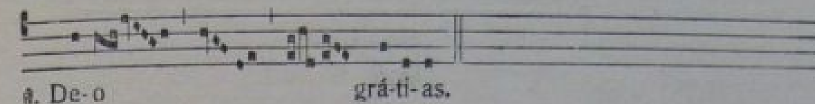


Vide *Benedicamus* huic cantui respondens, ad Horas Canonicas, pag. 304, ad Laudes.

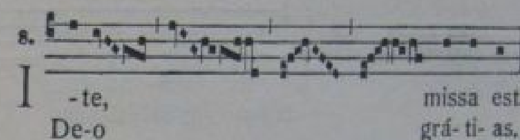
In Festis Duplicibus, I.



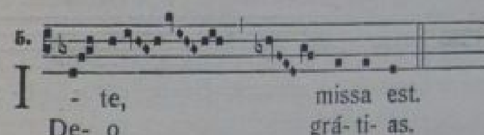




In Festis Duplicibus, IV.



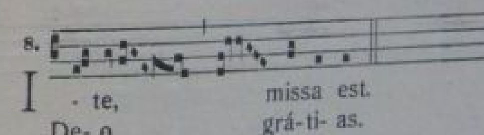
In Festis Duplicibus, V.



In Festis Duplicibus, II.



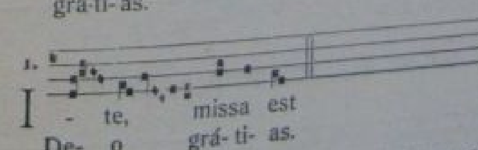
In Festis Duplicibus, III.





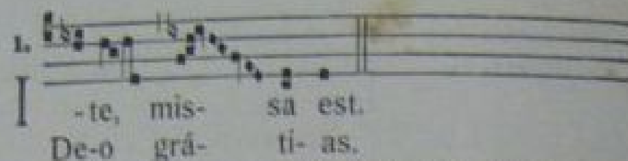


In Festis B. Mariae Virginis, I et II.



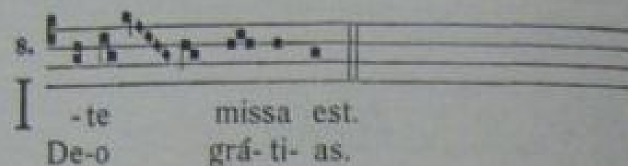
Vide Tonum *Benedicamus* ad Horas Canonicas, ad paginam 306, IV.

In Dominicis infra annum.

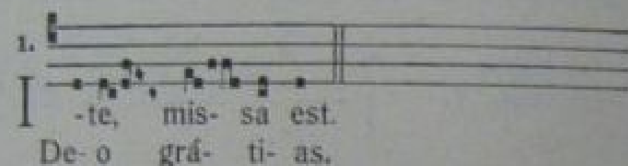


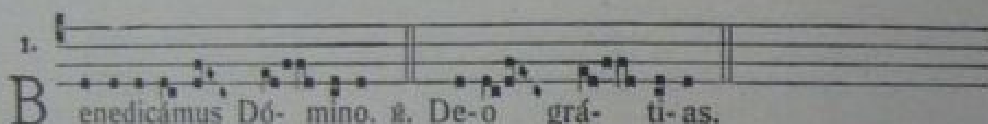
Vide melodiam *Benedicamus* ad Horas Canonicas, ad paginam 306, V.

In Festis Semiduplicibus, I.

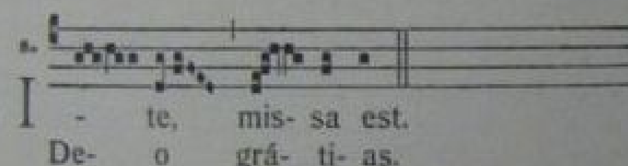


In Festis Semiduplicibus, II.

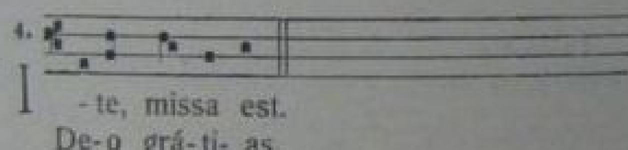




Infra Octavas quae non sunt de B. Maria Virgine.

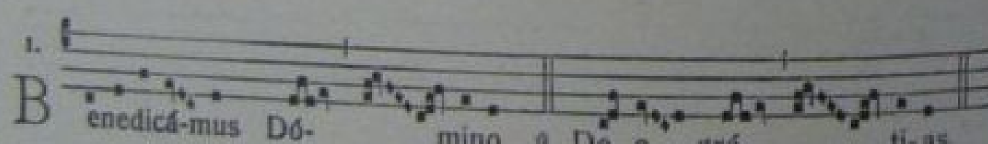


In Festis Simplicibus.

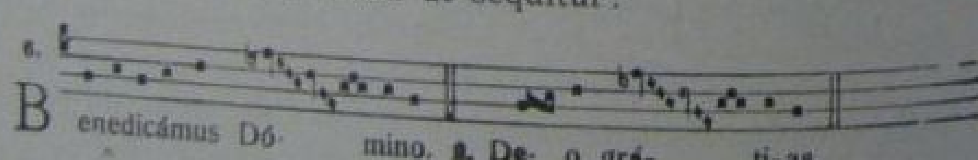


Pro feriis per annum, etiam in Adventu et Quadragesima, vide ad Horas Canonicas, pag. 307, VII.

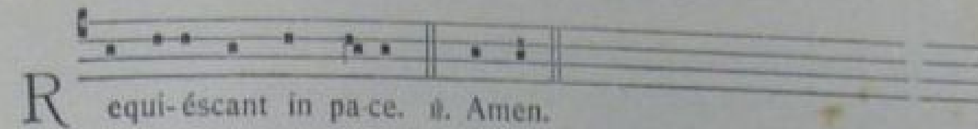
In Dominicis Adventus et Quadragesimae adhibentur sequens:



Sed potest cani etiam ut sequitur:



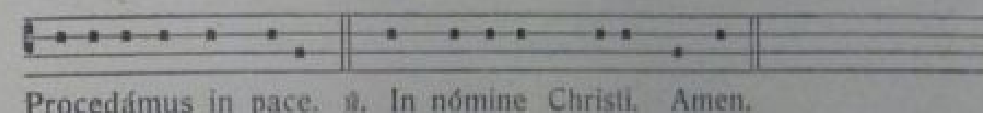
In Missis pro Defunctis, loco *Ite, missa est* vel *Benedicamus*, dicitur:



III. - AD PECULIARES PER ANNUM FUNCTIONES.

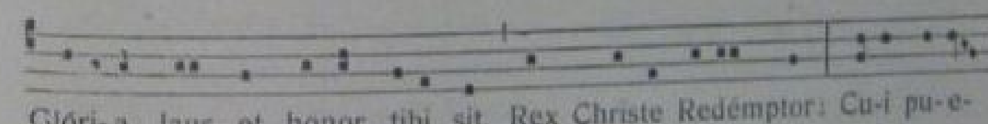
1. *Tonus ad inchoandas Processiones quando SS.mum Sacramentum non defertur.*

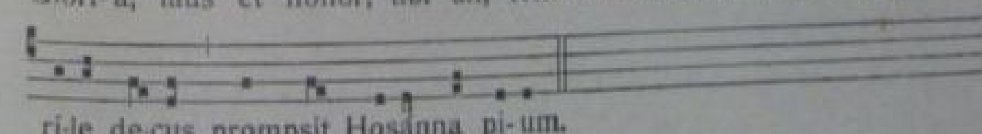
Diaconus cantat ℣. *Procedamus in pace*, et respondent omnes *In nomine Christi. Amen*, ut sequitur:



2. *Tonus ad Versiculos Processionis Palmarum.*

In reversione Processionis, Cantores aliquot, ecclesiam ingressi, clauso ostio, stantes versa facie ad Processionem, incipiunt sequentes duos ℣℣., quos Sacerdos cum aliis extra ecclesiam repetunt:





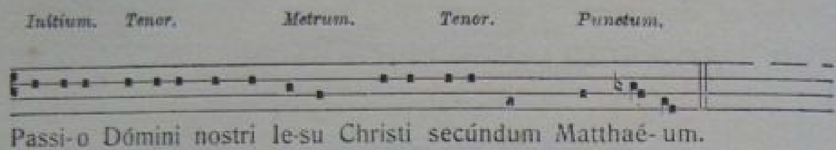
Deinde qui sunt intus, cantant alios Versus sequentes, et qui sunt extra, ad quoslibet duos Versus respondent *Gloria* etc., ut supra.

Similiter cantantur omnes alii Versus, qui sequuntur vel pars eorum, prout videbitur (Rub. pecul. hoc loco).

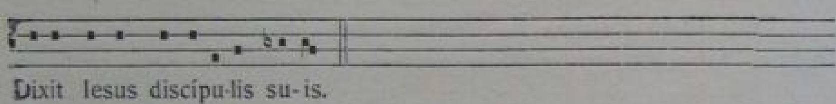
3. *Tonus* « *Passionis.* »

Hic Tonus est varius, iuxta diversas partes Cantorum, scilicet: illius qui Chronistae, alterius qui Christi, et postremi qui Synagogae partes gerit.

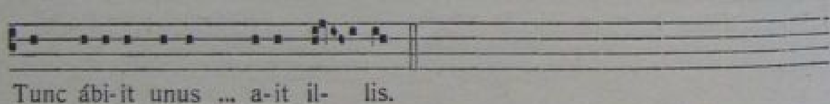
Incipit Chronista (1).



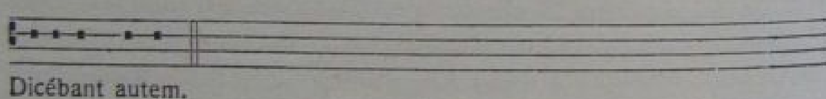
Finalis Chronistae, sequente Christo:



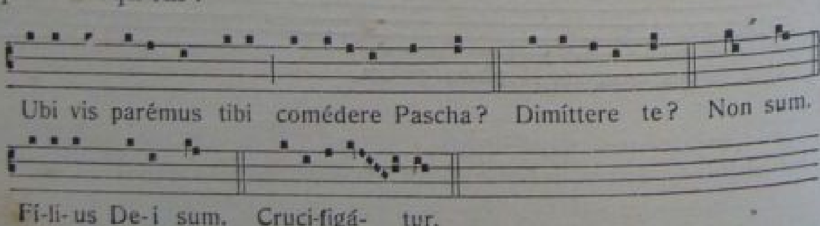
Finalis Chronistae, sequente uno ex aliis:



Finalis Chronistae, sequentibus pluribus:

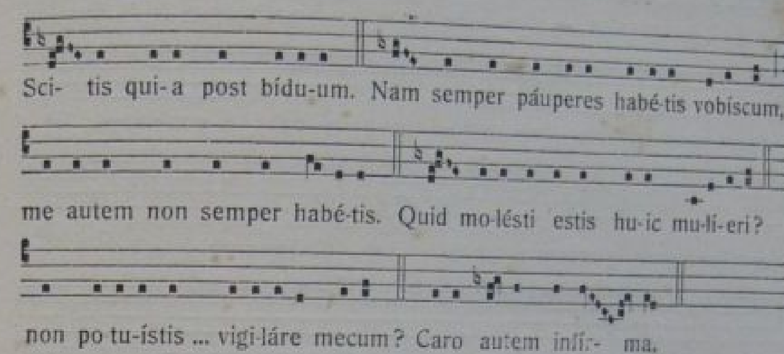


Pars Synagogae habet: 1. *Metrum* simile metro Chronistae; 2. *Interrogativum* proprium; 3. *Monosyllabum cum Interrogativo* proprium; 4. *Monosyllabum simplex*; 5. *Finalem*, prout sequitur:



(1) Textus nondum recognitus. Ita seqq. sub. n. 4, et Monitio n. 5.

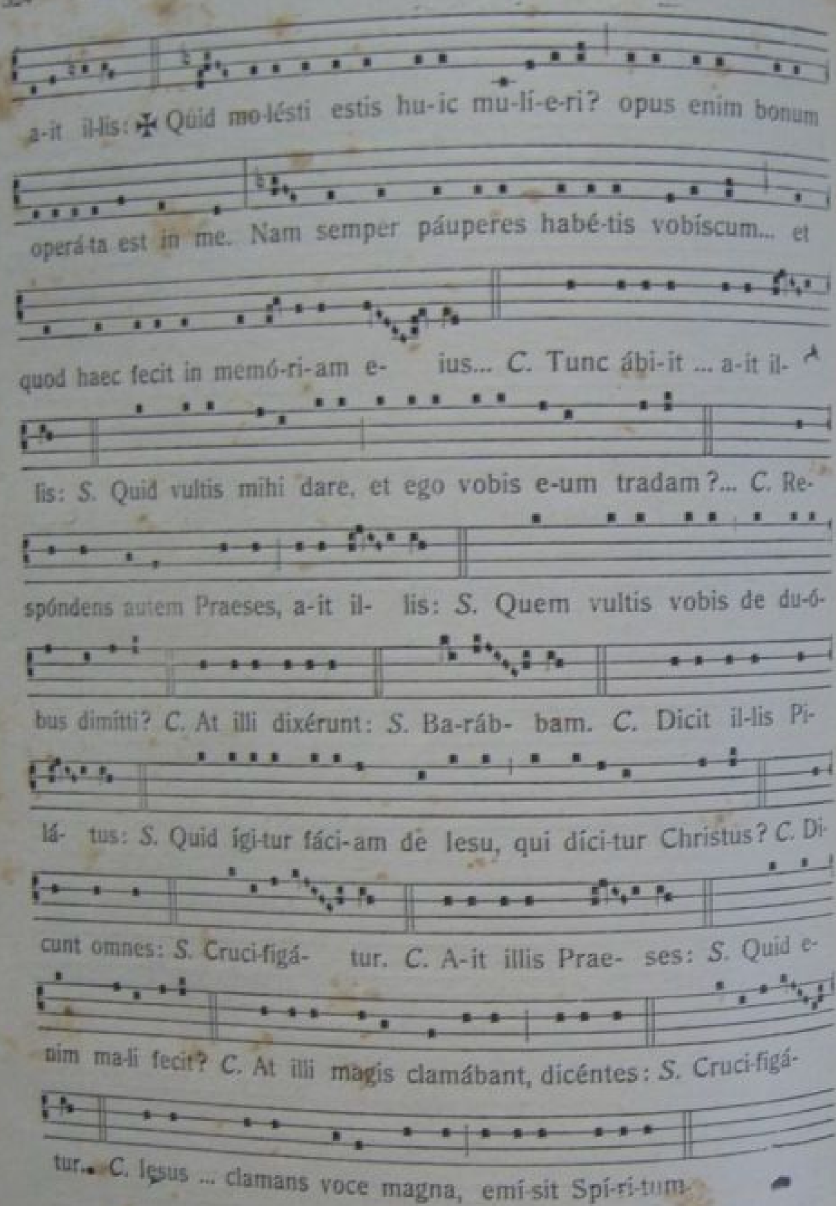
Pars Christi varia initia variasque alias partes habet, distinctas ut sequitur:



Scilicet: 1. *Initium primum*; 2. *Initium subsequens, Metrum*, et *Punctum intermedium*; 3. *Interrogativum solemnius*; 4. *Interrogativum simplex*; 5. *Finalis.*

Exemplum cantus Passionis:





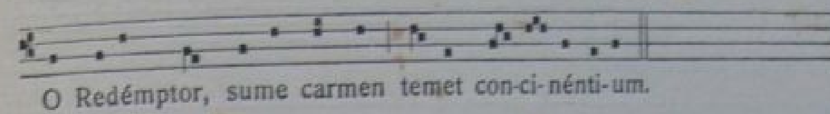
4. *Tonus ad Oleorum Benedictionem*
Feria V in Coena Domini.

Archidiaconus cantat:

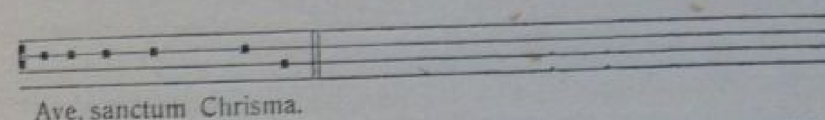


Similiter, suo tempore, cantat: *Oleum ad sanctum Chrisma,* ac deinde: *Oleum Catechumenorum.*

Durante Processione cum ss. Oleis, duo Cantores sequens cantant Versiculum, quem repetit Chorus, et expleto a Cantoribus secundo Versiculo, Chorus eundem rimum repetit, et sic deinceps:



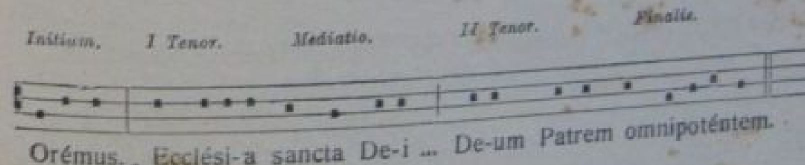
Ad salutationem Chrismatis, tam Episcopus quam duodecim Sacerdotes parati, ita cantant:



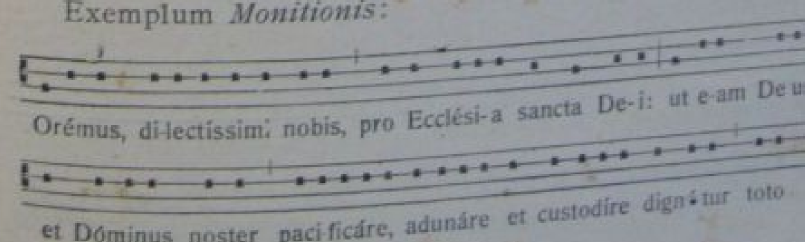
Ad salutationem Olei Catechumenorum idem cantus adhibetur, sub verbis *Ave, sanctum Oleum.*

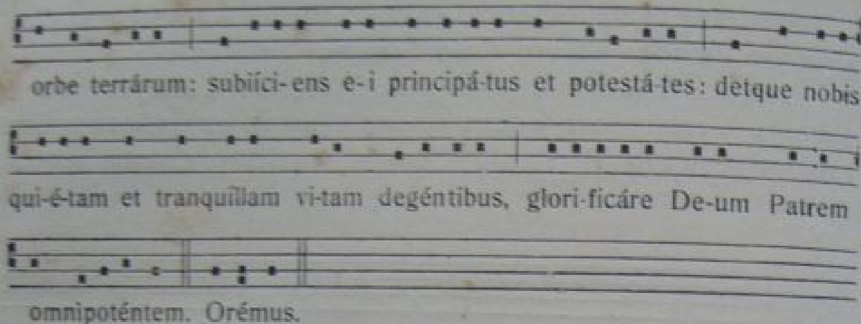
5. *Toni ad « Monitiones » — et ad detectionem Crucis*
Feria VI in Parasceve.

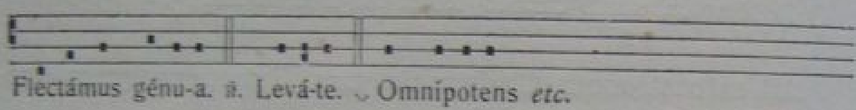
Aute Orationes, quae sequuntur Passionem, Feria VI in Parasceve, Celebrans *Monitiones* praemittit, hoc modo:



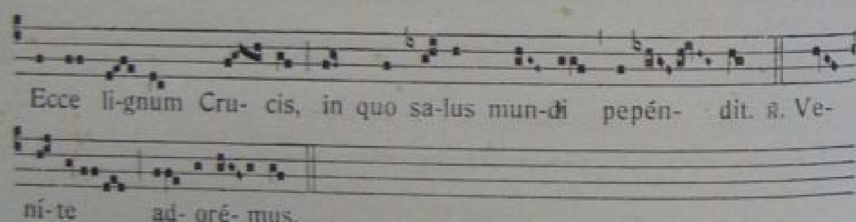
Exemplum *Monitionis:*





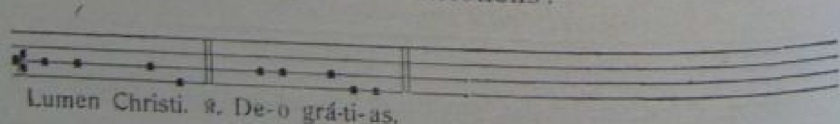


Postquam Celebrans summitatem Crucis detexit, cantat verba: *Ecce lignum Crucis,* deinde adiuvatur a Ministris, prosequens: *in quo salus mundi pependit;* et Chorus subiungit: *Venite, adoremus,* hoc modo:



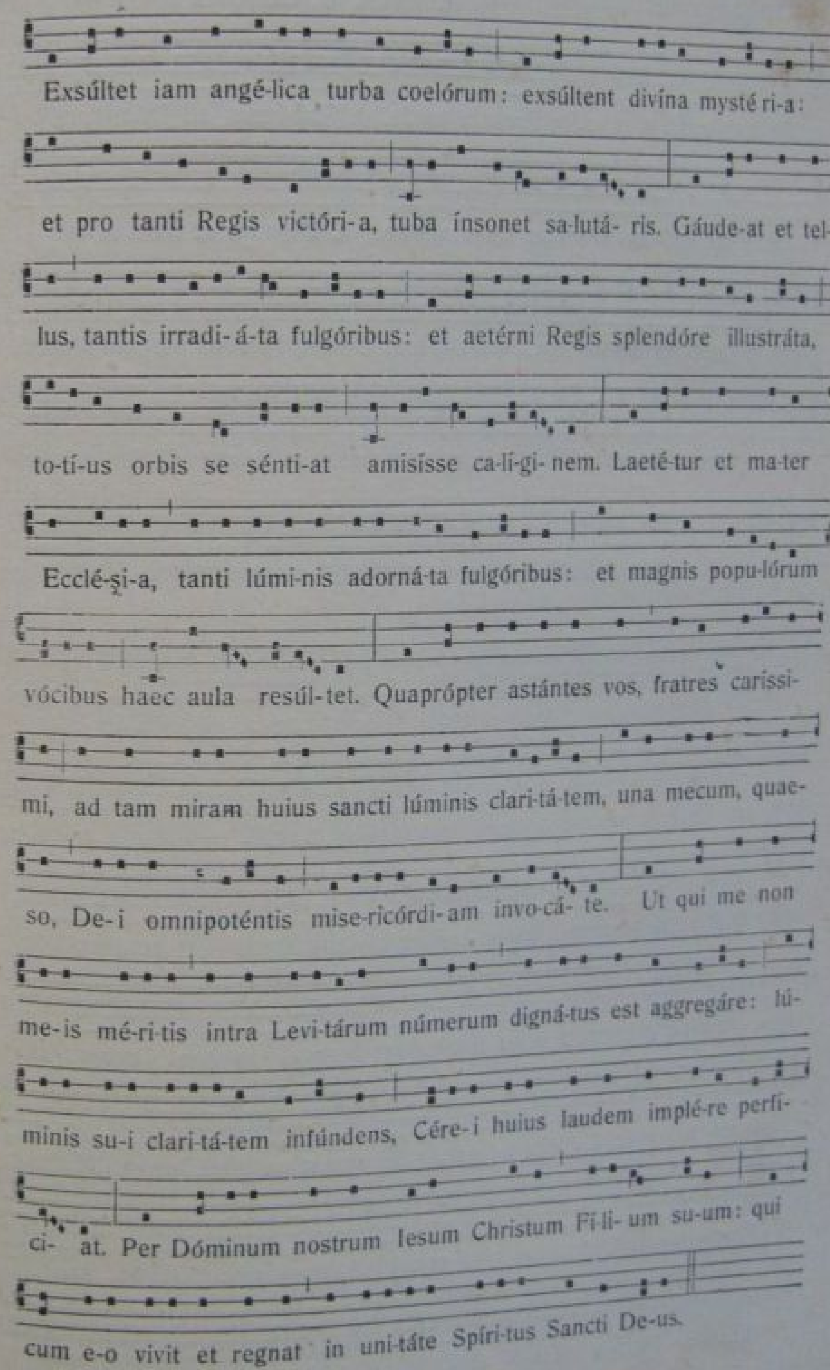
6. *Toni ad « Praeconium Paschale » ad aliaque in Sabbato Sancto.*

Diaconus, ad Altare procedens cum tricereo, ad Praeconium canendum, ter cantat *Lumen Christi,* ut sequitur, vocem qualibet vice aliquantum extollens:



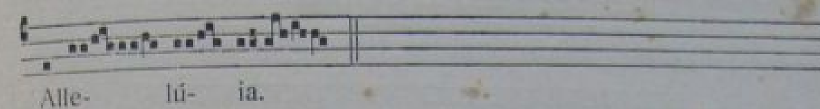
Exemplum, Toni *Praeconii Paschalis*; in quo pars prior, utpote difficilior, per extensum ponitur, altera autem in suis

variis modulationibus, ut recte adhibeantur *Initium, Flexa, Mediatio, Finalis*:

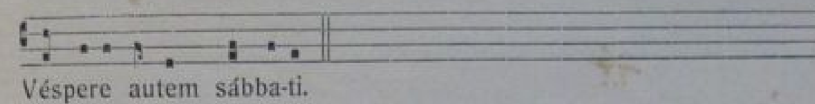




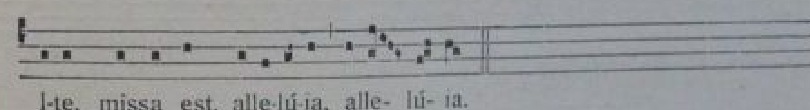
Postquam Subdiaconus Epistolam decantaverit, Celebrans ter canit *Alleluia,* vocem qualibet vice sustollens, repetente tamen Choro, singulis vicibus, eodem cantu:



Communione peracta, postquam Cantores Antiphonam *Alleluia,* expleto Psalmo cum *Gloria Patri* etc., repetiverint, Celebrans intonat Antiphonam ad *Magnificat*:

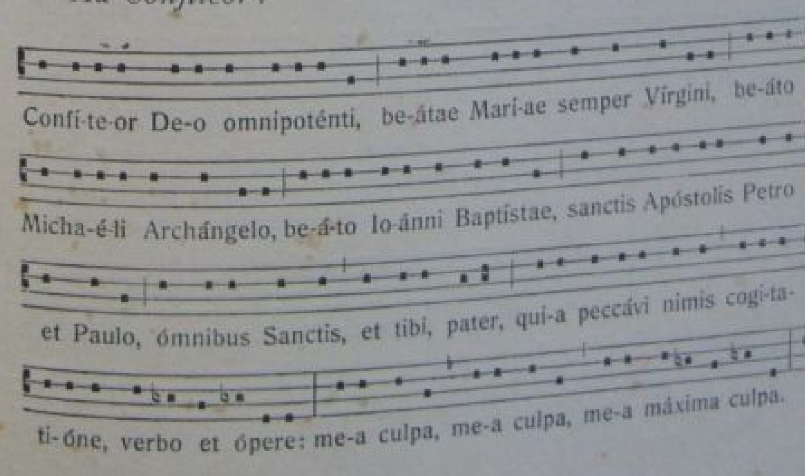


In fine, Diaconus cantat *Ite, missa est,* sequenti modulatione, cum duplici *Alleluia:*



7. *Toni pro diversis rerum adiunctis.*

Ad *Confiteor*:

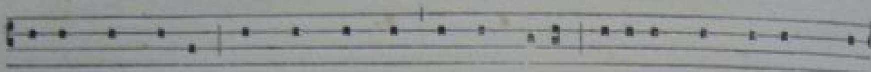




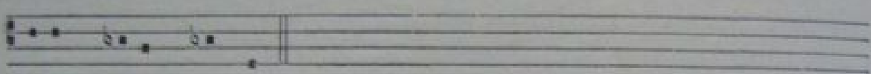
Ide-o precor be-á-tam Marí-am semper Vírginem, be-á-tum Micha-é-



lem Archánge-lum, be-á-tum Io-ánnem Baptístam, sanctos Apósto-los



Petrum et Paulum, omnes Sanctos, et te, pa-ter, oráre pro me ad Dó-



minum De-um nostrum.

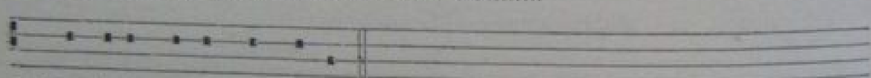
Ad Benedictionem pontificalem:



Sit nomen Dómini benedíctum. ℟. Ex hoc nunc et usque in saécu-lum.



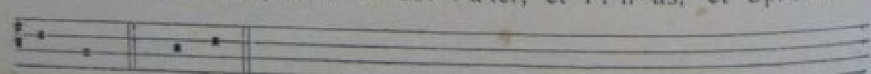
℣. Adiutó-ri-um nostrum in nómine Dómini.



℟. Qui fecit coelum et terram.



Be-ne-dí-cat vos omnípo-tens De-us: Pa-ter, et Fí-li-us, et Spí-ri-tus

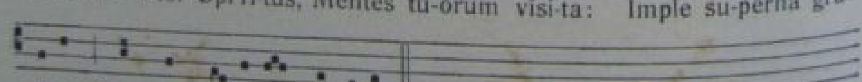


Sanctus. ℟. Amen.

Ad Hymnum de Spiritu Sancto:

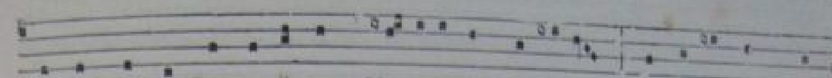


Veni, cre-á-tor Spí-ri-tus, Mentes tu-órum vísi-ta: Imple su-pérna grá-



ti-a, Quae tu cre-ásti, péctora.

Ad Hymum *Tantum ergo*:



Tantum ergo Sacraméntum Venerémur cérnu-i: Et antíquum do-



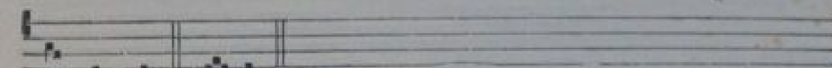
cuméntum Novo cedat rí-tu-i: Praestet fides suppleméntum Sénsu-um



de-féctu-i. Geni-tóri Genitóque laus et iubi-lá-ti-o, Sa-lus, honor,



virtus quoque sit et benedícti-o: Procedénti ab utróque compar sit

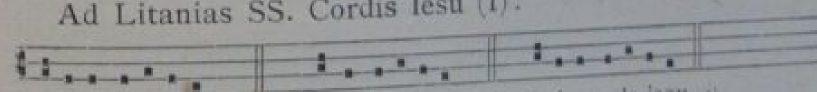


laudá-ti-o. Amen.

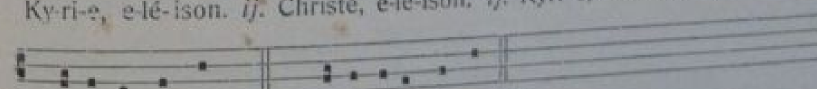


℣. Pa- nem de coe-lo praesti- tí- sti e- is.
℟. Omne de-le-cta-mén-tum in se ha-béntem.

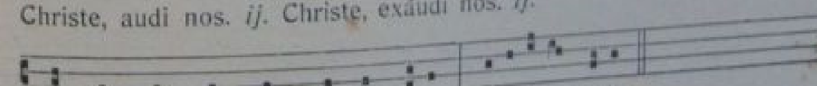
Ad Litanias SS. Cordis Iesu (1):



Ky-ri-e, e-lé-ison. *ij.* Christe, e-lé-ison. *ij.* Kyri-e, e-le-ison. *ij.*



Christe, audi nos. *ij.* Christe, exáudi nos. *ij.*

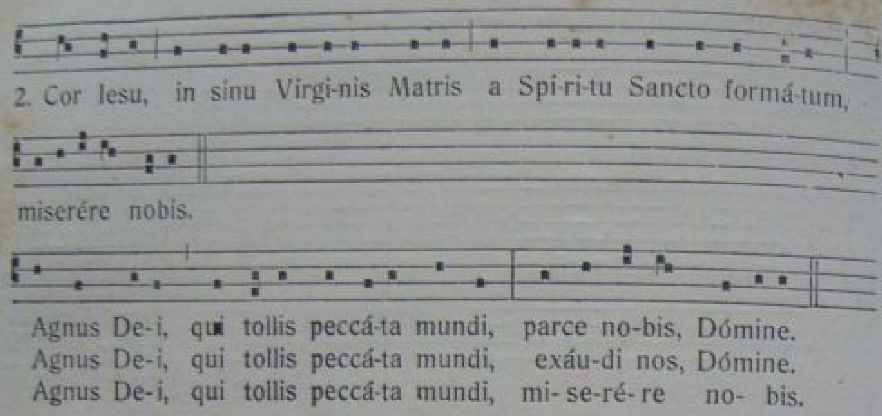


Pa- ter de coe- lis De-us, miseré-re nobis.
Fi- li Red- émptor mundi De-us, miseré-re nobis.
Spí- ri- tus San-cte De-us, miseré-re nobis.
Sancta Trí- ni- tas unus De-us, miseré-re nobis.

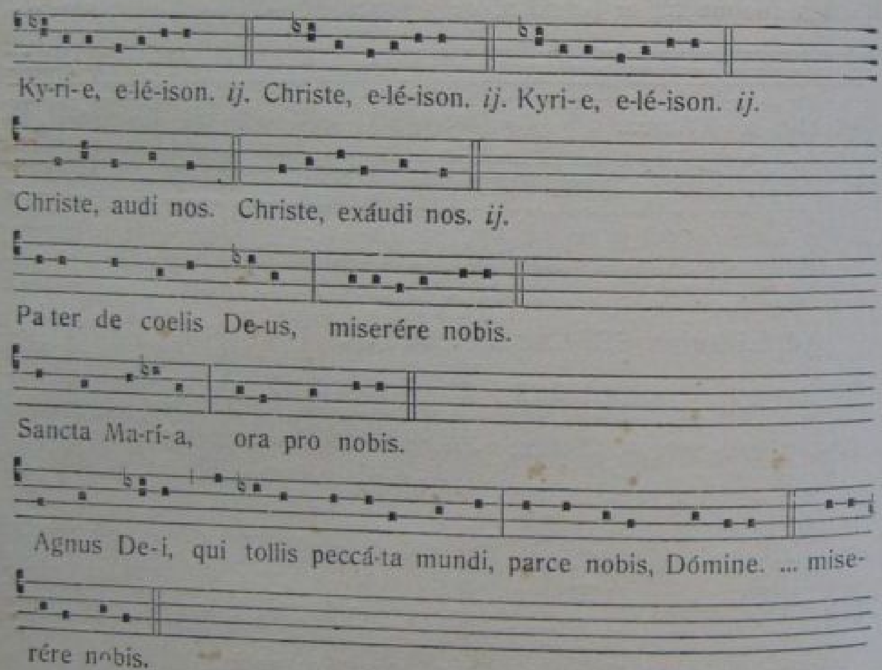


1. Cor Iesu, Fí-li-i Patris aetérni, miseré-re nobis.

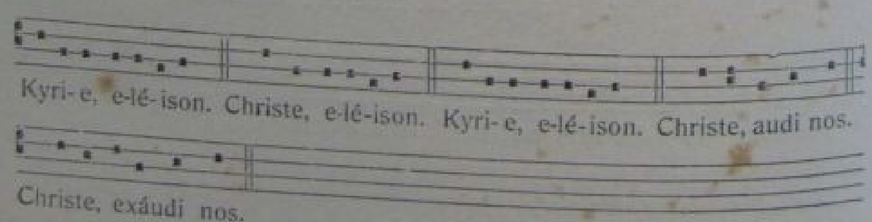
(1) Textus qui sequuntur adhuc non sunt recogniti.

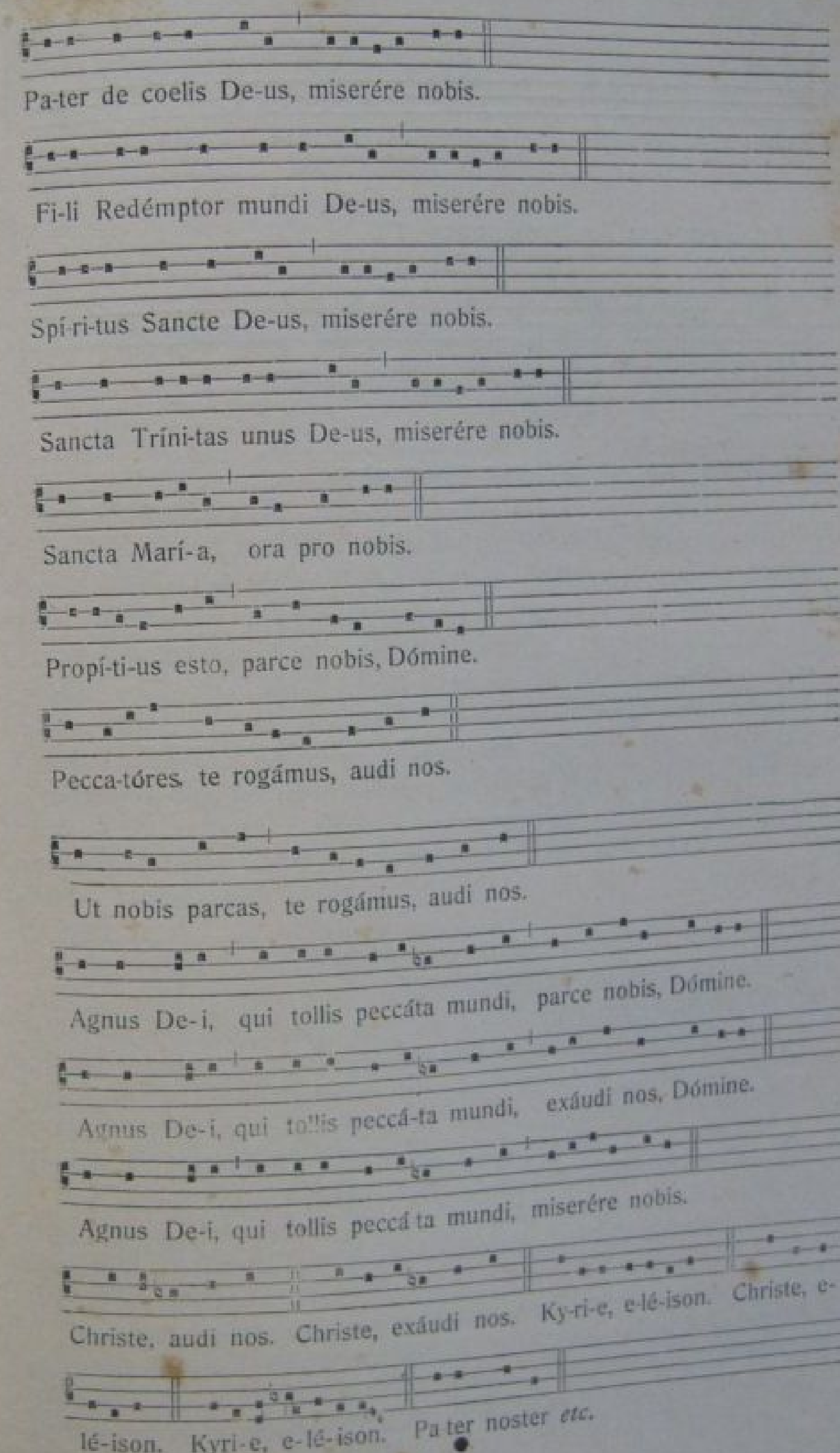


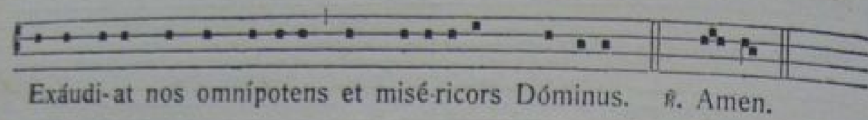
Ad Litanias Lauretanas:



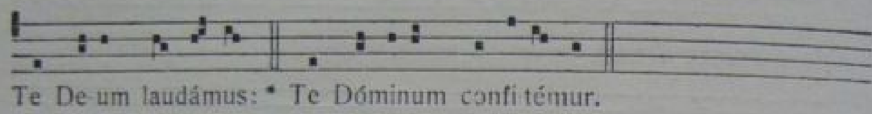
Ad Litanias Sanctorum:







Ad Hymnum Ambrosianum (1).



(1) Textus recognitus iuxta morem Romanum.

LIBER III.

De praecipuis functionibus in paroeciis ruralibus clero carentibus peragendis.

MONITUM.

Benedictus XIII Pontifex Maximus, dum Archiepiscopus Beneventi sedebat, opusculum edidit, quod inscribitur *Memoriale Rituum pro aliquibus praestantioribus sacris functionibus persolvendis in minoribus ecclesiis parochialibus*, ut in paroeciis ruralibus, clero carentibus, fieri possent sacrae anni principales functiones, praesertim maioris Hebdomadae. Opusculum illud adprobatum fuit die 28 Iulii 1821 a S. Rituum Congregatione, quae studium excitavit Episcoporum, qui darent operam ut in ecclesiis et paroeciis clero carentibus illi ab Ecclesia instituti celebrarentur ritus, qui mysteria Passionis, Mortis et Resurrectionis divini Redemptoris commemorant.

Haec colligentes documenta, opusculo illo usi sumus, et quibus in locis visa nobis materies est maiorem requirere explicationem, studuimus res, ut nobis videtur, luculentius exponere. Addidimus documenta pro vigilia Pentecostes, pro expositione et benedictione SS. Sacramenti, pro processione Corporis Christi ceterisque processionibus, nec ritum exsequiarum et sacrae Visitationis praeteriimus.

In hisce documentis multam nobis attulerunt lucem eiusdem Cardinalis opera, edita sub titulo *Acta Ecclesiae Beneventanae*, et alicuius etiam scriptoris liturgici auctoritatem sumus sequuti.

Nostrum esse putavimus haec praemonere, ne methodus, qua usi sumus, ignoraretur, neve argui forte possemus, novos ritus et caeremonias, quae nusquam inveniuntur in libris liturgicis a S. Sede adprobatis, invexisse.

CAPUT I.

DE FESTO PURIFICATIONIS B. MARIAE VIRGINIS.

---

§ 1. *De iis quae sunt praeparanda.*

1. In abaco altaris maioris praeparabitur Calix cum omnibus ornamentis coloris albi; si hoc festum inciderit in unam ex Dominicis privilegiatis Septuagesimae vel Sexagesimae aut Quinquagesimae, Calicis apparatus erit coloris violacei.

2. Planeta, stola et manipulus albi coloris; quod si festum in unam ex supradictis Dominicis inciderit, manipulus et planeta erunt coloris violacei.

3. Pulvinus albi coloris pro Missali, si Missa celebrabitur de B. Virgine.

4. Thuribulum, navicula cum thure et cum cochleari.

5. Vasculum Aquae benedictae cum aspersorio.

6. Urceus cum pelvi, mantile seu manutergium, et aliquantula medulla panis in pelvicula.

7. Ampullae vini et aquae in sua pelvicula, cum mappula seu manutergio.

8. Campanula.

9. Nonnulla exemplaria huius libri, pro antiphonis in processione recitandis.

10. Apud abacum praeparabitur Crux hastilis.

11. In altaris fronte locabitur pallium albi coloris, supraque ipsum alterum violaceum, quod facile amoveri possit. Nisi Missa de B. Virgine celebretur, sed de quadam ex antedictis Dominicis privilegiatis, pallium tantum violaceum statuetur.

12. Super altari, in latere epistolae, collocabitur pulvinus violaceus, seu legile cum Missali aperto.

13. Ex eodem latere, in plano, praeparabitur parvus abacus, coopertus alba tobalea, et super eo disponentur candelae benedicendae, quae altero mantili albo contegentur.

14. Ex parte evangelii in suppedaneo statuetur scabellum a Celebrante in sermone adhibendum, ut postea docebimus.

15. In sacristia aderunt tria superpellicea pro clericis; amictus, alba, cingulum, stola cum pluviali coloris violacei et biretum pro Celebrante. Seorsim aderit foculus cum igne ardenti adhibendo in thuribulo.

§ 2. *In functione.*

16. Hora statuta, festivus campanarum sonus fidelibus nunciabit initium functionis, quae curabitur ut fiat hora a rubricis praescripta, videlicet circa horam Tertiam, quoad fieri poterit.

17. Tres clerici, quorum officium erit functioni assistere, praesto erunt in sacristia circa horam praestitutam, super veste talari induentur superpelliceo, resque indicatas in altari et abaco disponent, nisi iam praeparatae essent.

18. Celebrans, praemissa praeparatione Missae, lavabit manus, sibi induet amictum, albam, cingulum, stolam et pluviale violaceum, adiuvante secundo ac tertio clerico.

19. Interea clericus primus amovebit ab altari vasa florea, si aderunt inter candelabra, accendet sex candelas, et in sacristiam redibit.

20. Si festum hoc in Dominicam inciderit, Celebrans in sacristia benedicet aquam pro aspersione usitata.

21. Postea Celebrans simul cum clericis reverentiam conficiet ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacristiae, et capite bireto cooperto ad altare procedet.

22. Clericus primus iunctis manibus praeibit Celebranti, qui medius ibit inter secundum ac tertium clericum, fimbrias pluvialis eius sustinentes.

23. Postquam Celebrans cum clericis pervenerit ante infimum altaris gradum, caput deteget, ac biretum tradet primo clerico, qui recipiet illud, osculans Celebrantis manum et biretum ipsum.

24. Clericus primus recedet aliquantulum versus cornu epistolae.

25. Celebrans reverentiam profundam faciet ad Crucem, eodemque tempore clerici genuflexionem. Si intra tabernaculum altaris adesset SS. Sacramentum, Celebrans et ipse faciet genuflexionem, atque ita deinceps in tota functione.

26. Si fuerit dies dominica, fiet aspersio Aquae benedictae.

27. Primus clericus ponet super abaco biretum Celebrantis, deinde a candelis benedicendis amovebit mantile seu tobaleam, qua fuerint coopertae.

28. Celebrans, medius inter secundum et tertium clericum, ascendet ad altare, quod osculabitur in medio, et ad Missale in cornu epistolae transibit. Clerici non genuflectent dum Celebrans altare osculabitur, sed perseverabunt stare a lateribus eius, usque dum benedictio perficiatur.

29. Celebrans, facie versa ad altare, et iunctis manibus, dicet elata voce *Dominus vobiscum*, et subiunget quinque orationes pro benedictione candelarum praescriptas. Quum candelas benedicturus erit, imponet altari sinistram, et signum Crucis versus candelas dextera efficiet, clerico secundo fimbriam pluvialis eius sublevante.

30. Interea clericus primus accipiet ex abaco thuribulum, in quo praeparabit ignem, et sumpta navicula subsistet in plano a latere epistolae.

31. Dum recitabitur quinta oratio, clericus tertius discedet a sinistra Celebrantis, de altari descendet a latere, veniet ad abacum, accipiet vasculum Aquae benedictae cum aspersorio, et redibit ad altare, accedens ad dexteram primi clerici, qui thuribulum cum navicula sustinebit.

32. Absoluta quinta oratione, primus clericus cum thuribulo et navicula ad Celebrantem ascendet.

33. Alter clericus cum osculis usitatis incensum ministrabit Celebranti, qui cum debita benedictione iniiciet illud in thuribulum.

34. Tertius clericus cum aspersorio et vasculo Aquae benedictae ascendet ad Celebrantem.

35. Secundus clericus accipiet aspersorium, et cum osculis ipsum tradet Celebranti, qui candelas asperget in medio, a sinistris et a dextris suis, recitans submissa voce antiphonam *Asperges me* etc., et aspersorium restituet secundo clerico, hic autem tertio.

36. Postea clericus secundus acceptum thuribulum a primo dabit Celebranti, qui nullum proferens verbum adolebit candelas, eodem modo ac asperserit, et thuribulum restituet secundo clerico, hic autem primo.

37. Primus ac tertius clericus redibunt ad abacum, ubi deponent vasculum et turibulum, ibique stantes manebunt.

38. Secundus clericus, bireto Celebrantis ex abaco resumpto, ad sinistram illius redibit.

39. Celebrans veniet ad medium altaris, reverentiam faciet ad Crucem, tum sedebit in scamno seu scabello in cornu evangelii, humeris ad altare versis, biretum accipiet a secundo clerico, et caput cooperiet.

40. Clericus secundus de altari descendet, et subsistet in plano a latere evangelii, facie ad abacum versa.

41. Celebrans convenienti sermone populum docebit de institutione huius solemnitatis, de mysteriis et de utilitate candelarum benedictarum, ut accipiant et utantur eisdem reverenter.

42. Sermone absoluto, Celebrans capite detecto biretum tradet secundo clerico, qui scabellum tollet de suppedaneo altaris, et ponet in plano a latere evangelii.

43. Clericus primus sumet ex abaco candelam Celebrantis, eamque ponet in medio altari.

44. Celebrans, facta ad Crucem reverentia, genua flectet in suppedaneo, accipiet candelam suam, quam osculabitur et tradet primo clerico.

45. Si adsit et alter Sacerdos, Celebrans stabit facie ad populum versa. Sacerdos alter superpelliceo indutus, sed sine stola, acceptam Celebrantis candelam osculabitur, eique praesentabit non osculans eius manum. Celebrans candelam suam accipiet, osculabitur, et committet primo clerico.

46. Post haec, Celebrans redibit ad Missale in cornu epistolae, ibique alternatim cum secundo ac tertio clerico leget voce aequali et elata antiphonam *Lumen ad revelationem* etc. cum cantico *Nunc dimittis*.

47. Primus clericus in promptu habebit candelas, Sacerdotibus, si aderunt, et clericis distribuendas.

48. Repetita antiphona *Lumen ad revelationem* etc., post ℣. *Sicut erat in principio* etc., Celebrans redibit ad medium altare, reverentiam faciet ad Crucem, humeros vertet ad altare, et candelas distribuet Sacerdotibus, si aderunt, deinde clericis, omnibus genuflexis in extremitate suppedanei, dignioribus sive antiquioribus prope cornu epistolae.

49. Secundus ac tertius clericus candelam acceptam committent primo, qui simul cum sua illas ponet in abaco.

50. Clericus primo sumet candelas populo distribuendas; secundus autem ac tertius ibunt a lateribus Celebrantis, cui fimbrias pluvialis sublevabunt.

51. Celebrans cum clericis ab altari descendent, reverentiam vel genuflexionem respective facient ad Crucem, et de-

venient ad balaustrium seu cancellos a latere epistolae, ubi Celebrans primo viris, deinde foeminis distribuere candelas incipiet. Primus clericus candelas offeret tertio, qui tradet eas Celebranti, dum interea secundus fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit.

52. Completa distributione, Celebrans cum clericis veniet in planum a latere epistolae, et prope abacum lavabit manus. Primus clericus, sustinens urceum et pelvim, effundet aquam super manus eius, et reliqui duo extensum ante ipsum sustinebunt manutergium, nempe secundus clericus dextera sustinebit manutergium, sinistra sublevabit fimbriam dexteram pluvialis; tertius sinistra manutergium, dextera fimbriam sinistram pluvialis sustinebit. Si hoc quoque opus fuerit, secundus clericus porriget ei pelviculam cum medulla panis, ut manus extergat.

53. Post haec clerici ad abacum referent urceum cum pelvi et manutergio.

54. Celebrans, medius inter secundum ac tertium clericum, redibit per latus ad altare.

55. Clericus primus subsistet apud abacum.

56. Celebrans in cornu epistolae accedens ad Missale, recitabit cum clericis elata voce antiphonam *Exsurge, Domine* etc.

57. Postea recitabit *Oremus* et orationem, *Exaudi, quaesumus, Domine* etc., iunctis manibus. Si festum hoc inciderit post Septuagesimam et in diem ferialem, Celebrans, dicto *Oremus*, adiiciet *Flectamus genua*, et ab ipso omnibusque adstantibus genuflectetur, ac secundus clericus respondebit *Levate*, omnesque consurgent: Celebrans autem prosequetur orationem, ut supra.

58. Interea, primus clericus accendet candelam Celebrantis, secundi ac tertii clerici, et in promptu habebit exemplaria huius libri.

59. Post orationem, Celebrans veniet ad medium altaris, et a primo clerico accipiet candelam accensam et exemplar huius libri. Secundus etiam et tertius clericus accipiet suam candelam accensam et exemplar, ut supra; secundus insuper clericus meminerit etiam sumere biretum Celebrantis.

60. Clericus primus accipiet Crucem processionalem, et subsistet ante altare.

61. Tunc Celebrans convertetur ad populum, dicet alta voce *Procedamus in pace*, et clerici respondebunt *In nomine Christi. Amen.*

62. Celebrans una cum secundo ac tertio clerico recitare incipient antiphonam *Adorna thalamum* etc., de altari descendent, et respective inclinationem seu genuflexionem ad altare facient, et in processionem proficiscentur. Celebrans caput bireto teget.

63. Primus clericus cum Cruce praeibit, sequetur Celebrans, medius inter secundum ac tertium clericum, et populus subsequetur eos.

64. Processio fieri deberet intra ambitum ecclesiae; et procedendo a dextera ad sinistram redibitur ad altare: licebit tamen extra ecclesiam etiam exire, si consuetudo ista in loco vigebit.

65. Recitabuntur antiphonae praenominatae ad versiculos redactae in maiorem commoditatem.

Antiph. *Adorna thalamum tuum, Sion: et suscipe Regem Christum.*

Amplectere Mariam: quae est caelestis porta,

Ipsa enim portat Regem gloriae, novi luminis.

Subsistit Virgo, adducens manibus Filium: ante luciferum genitum.

Quem accipiens Simeon in ulnas suas, praedicavit populis: Dominum eum esse vitae et mortis, et Salvatorem mundi.

Responsum accepit Simeon a Spiritu Sancto: non visurum se mortem, nisi videret Christum Domini.

Et cum inducerent Puerum in templum: accepit eum in ulnas suas, et benedixit Deum, et dixit:

Nunc dimittis servum tuum, Domine: secundum verbum tuum in pace.

Cum inducerent puerum Iesum parentes eius, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo: ipse accepit eum in ulnas suas.

66. Ingrediendo in ecclesiam, si processio de ea exierit, vel ad ingressum presbyterii, recitabitur sequens responsorium:

Resp. *Obtulerunt pro eo Domino par turturum; aut duos pullos columbarum,*

Sicut scriptum est: in lege Domini.

Postquam impleti sunt dies purgationis Mariae: secundum legem Moysi,

Tulerunt Iesum in Ierusalem: ut sisterent eum Domino,

Sicut scriptum est: in lege Domini.

67. Clericus primus deponet Crucem processionalem apud abacum, quo loco iam posita erat, recipiet candelas Celebrantis et ceterorum clericorum, easque exstinguet, et super abaco reponet.

68. Celebrans, completa ante altare recitatione responsorii, reverentiam faciet ad Crucem, secundus autem et tertius clericus simul genuflectent, et pergent in planum epistolae, apud abacum, una cum Celebrante.

69. Ibi Celebrans pluviale dimittet cum stola violacea, et adiuvante secundo ac tertio clerico, induet sibi manipulum, stolam et planetam albi coloris. Nisi Missa fuerit de beata Virgine, sed de Dominica, Celebrans, pluviali dimisso, induetur manipulo et planeta violacea.

70. Interea, si Missa de beata Virgine celebrabitur, primus clericus detrahet altari pallium violaceum, et apparebit alterum album; reponet vasa florum inter candelabra, et Calicem deferet super altare, explicans corporale in medio.

71. Celebrans ad altare procedet, et Sacrum exordietur, quod si erit de festo, clerici praedicti sustinebunt candelas accensas ad evangelium, et a praefatione usque ad communionem.

72. Post Missam, Celebrans redibit in sacristiam, ubi paramenta dimittet; clerici autem illuc referent ea omnia, quae ad functionem opus fuerunt.

CAPUT II.

DE FERIA IV CINERUM

§ 1. *De rebus praeparandis.*

1. In abaco altaris maioris praeparabitur Calix pro Missa celebranda, cum velo et bursa coloris violacei.

2. Manipulus et planeta violacea.

3. Thuribulum et navicula cum thure et cochleari.

4. Vasculum Aquae sanctae cum aspersorio.

5. Urceus cum plevi, mantile seu manutergium, et aliquantula medulla panis in pelvicula.

6. Ampullae vini et aquae in sua pelvicula, sudariolum et campanula.

7. Altare exornabitur pallio violaceo, Cruce et sex candelabris cum cereis, sine reliquiariis, vasis floreis, aut alio ornatu festivo.

8. Missale apertum in cornu epistolae, super cussino violaceo, vel legili.

9. Pelvicula argentea, vel ex alio metallo, cum cineribus aridis et subtilibus, ex ramis olivae benedictis in Dominica Palmarum anni superioris, cooperta velo violaceo, posita inter Missale et latus epistolae.

10. In latere evangelii statuetur scabellum nudum, in quo sedebit Celebrans, dum sermonem ad populum habebit.

11. In sacristia aderunt tria superpellicea pro clericis.

12. Amictus, alba, cingulum, stola cum pluviali violaceo, et bireto.

13. Seorsim foculus cum igne ardenti pro thuribulo.

§ 2. *In functione.*

14. Campanarum sonitus convocabit populum ad ecclesiam.

15. Clerici, superpelliceo in sacristia sibi induto, res superius notatas disponent super altari, et super abaco.

16. Celebrans, praemissa praeparatione, lavabit manus, et adiuvante secundo ac tertio clerico, se parabit amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo.

17. Interea, clericus primus accendet cereos altaris, postea redibit in sacristiam.

18. Celebrans reverentiam una cum clericis faciet ad Crucem, vel ad imaginem principalem, caput cooperiet, iunctisque manibus, ad altare procedet, medius inter secundum ac tertium clericum, fimbrias pluvialis eius sustinentes, primo autem clerico praeeunte.

19. Quum ad altare ventum erit, primus clericus subsistet versus cornu epistolae, Celebrans nudabit caput, et biretum tradet primo clerico, tum reverentiam ad Crucem faciet, clericis genuflectentibus. Si conditum in tabernaculo aderit SS. Sacramentum, Celebrans et ipse genuflectet, quod deinceps etiam exsequetur.

20. Clericus primus perget ad abacum ubi deponet biretum Celebrantis.

21. Ascendet ad altare Celebrans medius inter secundum ac tertium clericum, qui fimbrias pluvialis eius sustollent.

22. Celebrans altare in medio osculabitur, et vadet ad Missale in cornu epistolae. Secundus ac tertius clericus dum Celebrans osculabitur altare, non genuflectent, eumque sequentur stantes a lateribus eius.

23. Celebrans, ad Missale quum venerit, primus clericus a latere ascendet ad altare, deteget vas cinerum, et velum, quo illud tegebatur, ad abacum deferet.

24. Celebrans ad Missale conversus recitabit elata voce cum clericis antiphonam *Exaudi nos, Domine* etc., cum *Gloria Patri.*

25. Repetita antiphona, Celebrans, non conversus ad populum, dicet alta voce *Dominus vobiscum*, deinde subiunget quatuor orationes, semper iunctis manibus. Quum cineres benedicturus erit, sinistram imponet altari, et clericus secundus fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit.

26. Interea, primus clericus accipiet ex abaco thuribulum, in eoque praeparabit ignem, et sumpta navicula consistet in plano, ex parte epistolae.

27. Initio quartae orationis, clericus tertius discedet a sinistra Celebrantis, de altari a latere descendet, perget ad abacum, sumet vasculum Aquae sanctae cum aspersorio, et veniet ad dexteram thuriferarii, in planum, a cornu epistolae.

28. Completis orationibus, thuriferarius ad Celebrantem ascendet. Secundus clericus incensum ritu usitato ministrabit

Celebranti, qui cum solita benedictione illud in thuribulum iniiciet.

29. Ad Celebrantem etiam ascendet clericus tertius cum vasculo et aspersorio, secundus autem clericus aspersorium ab illo acceptum praesentabit Celebranti, qui cineres asperget in medio, a sinistris et dexteris suis, submissa voce recitans antiphonam *Asperges me* etc.

30. Clericus secundus receptum a Celebrantis manu aspersorium restituet tertio: deinde idem secundus clericus acceptum a primo thuribulum dabit in manus Celebrantis, qui cineres adolebit in medio, a sinistris et dexteris suis, nihil dicens, ac thuribulum restituet secundo clerico, hic autem primo.

31. Thuriferarius et alter clericus cum vasculo et aspersorio descendent de altari, super abaco deponent ea quae sustinebant, ibique consistent.

32. Celebrans veniet ad medium altaris, et facta ad Crucem reverentia, sedebit in scabello a latere evangelii, humeris ad altare versis. Secundus clericus porriget Celebranti biretum, quo caput operiat, neque omittet ponere in medio altari pelviculam cum cineribus, dum Celebrans ibit sessum in scabello.

33. Secundus clericus, dato, ut supra, bireto Celebranti, descendet a latere de altari, et in plano a cornu evangelii stabit, facie ad abacum versa, eique se addet clericus tertius.

34. Celebrans, in scabello sedens, verba faciet ad populum, super ritu et mysteriis cinerum benedictorum.

35. Sermone absoluto, Celebrans nudato capite assurget, et ad medium altaris veniet.

36. Secundus clericus acceptum Celebrantis biretum ad abacum referet, scabellum amovebit a suppedaneo, et prope parietem in latere evangelii deponet.

37. Celebrans submittet genua in suppedaneo, sibique ipse cinerem capiti imponet in modum Crucis, nullum proferens verbum.

38. Si aderit alter Sacerdos, iste cinerem Celebrantis capiti imponet. Sacerdos ille, indutus superpelliceo, sine stola, se sistet ante Celebrantem, qui convertetur ad eum, humeris versis ad altare, et capiti Celebrantis cinerem imponet in modum Crucis, dicens *Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris.* Secundus clericus in hac actione sustinebit Sacerdoti pelviculam cum cineribus.

39. Celebrans, accepto cinere, redibit ad Missale, et elata voce cum clericis recitabit antiphonas *Immutemur habitu* etc., in distributione cinerum praescriptas.

40. Redibit Celebrans ad medium altaris, et cineres imponet clericis genuflexis in extremitate suppedanei, primo genuflexo in latere epistolae, secundo in medio, tertio in latere evangelii. Si aderunt et alii Presbyteri, primum ipsis imponet cineres, initium sumens a seniore, et ordine supradicto genua flectent illi in suppedaneo.

41. Celebrans, dum cineres imponet clericis, pelviculam cinerum sibi ipse sustinebit. Singulis autem, seu clericis sive laicis, viris et foeminis, proferet, sine ulla variatione, formulam *Memento, homo* etc.

42. Clericus primus, accepto cinere, recedet prope abacum; secundus ac tertius ascendent ad latera Celebrantis, eique fimbrias pluvialis sustollent, secundus autem sinistra sustinebit pelviculam cinerum, dextera fimbriam pluvialis.

43. Celebrans descendet, medius inter secundum ac tertium clericum, ad cancellos seu balaustrium presbyterii, et cineres primo viris deinde foeminis imponet, initium sumens in angulo a cornu epistolae.

44. Distributione completa, perget in planum ad latus epistolae apud abacum. Secundus clericus relinquet super abaco pelviculam cinerum. Primus accipiet urceum cum pelvi, alter manutergium, tertius pelviculam cum medulla panis. Secundus ac tertius manutergium extensum sustinebunt ante Celebrantem, sublevantes eodem tempore fimbrias pluvialis eius, primus autem fundet aquam super manus ipsius, qui eas lavabit, utens etiam medulla panis ad ipsas emundandas, si opus fuerit.

45. Lotis manibus, iterum ad altare per latus ascendet Celebrans in cornu epistolae, una cum secundo ac tertio clerico, ut initio functionis, ibique iunctis manibus et ad altare conversus dicet elata voce *Dominus vobiscum... Oremus. Concede nobis, Domine* etc.

46. Post orationem, Celebrans inclinationem faciet ad Crucem, de altari a latere descendet, ac prope abacum dimisso pluviali, induetur manipulo et planeta violacea, adiuvante secundo ac tertio clerico.

47. Interea, clericus primus Calicem afferet ad altare, explicabit corporale, et in ipso Calicem ponet.

48. Celebrans, iunctis manibus, ad altare procedet, et Missam exordietur.

49. Sacro peracto, clerici cum Celebrante redibunt in sacristiam, eumque adiuvabunt in dimittendis vestibus sacris; postea reversi ad altare recipient ibi res in functione adhibitas, et in sacristiam reportabunt.

CAPUT III.

DE DOMINICA PALMARUM

§ 1. *De rebus praeparandis.*

1. In abaco altaris maioris praeparabitur Calix pro Sacro celebrando, cum ornamentis coloris violacei.

2. Manipulus cum planeta coloris violacei.

3. Thuribulum et navicula cum thure et cochleari.

4. Urceus cum pelvi et manutergio, et aliquantula medulla panis in pelvicula.

5. Ampullae vini et aquae in pelvicula, mappula et campanula.

6. Aliquot exemplaria libri huius, pro antiphonis in processione recitandis.

7. Ad altare statuetur pallium violaceum, et Missale in cornu epistolae super cussino violaceo vel in legili.

8. In suppedaneo a cornu evangelii scabellum nudum, in quo sedebit Celebrans, quum sermonem ad populum habebit.

9. Inter candelabra loco florum poterunt misceri rami palmarum vel olivae.

10. Apud latus epistolae statuetur parvus abacus alba tobalea contectus, in quo disponentur rami palmarum vel olivae benedicendi, et cooperientur tobalea seu mantili albo.

11. Prope abacum aderit Crux processionalis contecta velo violaceo, cui alligata erit chordula violacea, qua cohiberi possit ramus palmae vel olivae in summitate Crucis ipsius.

12. In sacristia tria superpellicea pro clericis: amictus, alba, cingulum stola cum pluviali violaceo et biretum pro Celebrante: vas Aquae benedictae cum aspersorio. Seorsim foculus cum igne ardenti adhibendo in thuribulo.

§ 2. *In functione.*

13. Festivo campanarum sono populus ad ecclesiam congregabitur.

14. Clerici, hora praestituta, aderunt in sacristia, induentur superpelliceo supra vestem talarem, et res superius indicatas eodemque ordine ac supra disponent in abaco et in altari, nisi iam praeparatae fuissent.

15. Celebrans, praemissa praeparatione, lavabit manus, et adiuvante secundo ac tertio clerico, sibi induet amictum, albam, cingulum et stolam violaceam.

16. Interea, clericus primus accendet sex cereos in altari, quo facto, redibit in sacristiam.

17. Celebrans in sacristia benedicet aquam; postea induetur pluviali violaceo, et facta simul cum clericis reverentia ad Crucem vel ad imaginem principalem, capite bireto cooperto, procedet ad altare, medius inter secundum ac tertium clericum, fimbrias pluvialis eius sustinentes; primus autem eis praeibit, deferens vasculum Aquae benedictae et aspersorium.

18. Celebrans, quum venerit ad altare, nudabit caput, tradens biretum secundo clerico, qui deponet illud in abaco, inclinationem faciet ad Crucem, clerici autem genuflexionem. Primus clericus ad secundum accedet a dextris. Si in altari aderit intra tabernaculum SS. Sacramentum, Celebrans et ipse faciet genuflexionem, et deinceps etiam exsequetur.

19. Celebrans genua submittet in medio gradus infimi una cum clericis, et ritu praescripto aspersionem peraget Aquae benedictae.

20. Primus clericus, post aspersionem praedictam, ponet in abaco vasculum Aquae benedictae cum aspersorio, ibique subsistet.

21. Clericus tertius manipulum accipiet ex abaco, et brachio sinistro Celebrantis imponet (1).

22. Celebrans ascendet in suppedaneum, medius inter secundum ac tertium clericum, altare osculabitur in medio, et perget ad Missale in cornu epistolae.

23. Clerici supradicti non genuflectent, dum Celebrans osculabitur altare, neque a lateribus eius discedent.

24. Quum Celebrans ad Missale venerit, primus clericus detrahet palmis mantile, quo tectae erant, complicabit illud, et in abaco deponet.

25. Celebrans alta voce recitabit cum clericis antiphonam *Hosanna Filio David* etc.

26. Deinde iunctis manibus, nec convertens se ad populum, dicet *Dominus vobiscum*, et iunctis manibus recitabit orationem *Oremus. Deus, quem diligere* etc.

---

(1) Hodie omnes fere Liturgistae conveniunt, cum pluviali numquam manipulum esse assumendum.

27. Leget postea lectionem, manibus ad Missale appositis, ut in epistola Missae, qua lecta, subiunget cum clericis responsorium *Collegerunt* etc. *In monte Oliveti* etc.

28. Eodem loco, quin transeat ad medium altaris, recitabit secreto *Munda cor meum* etc. *Iube, Domine, benedicere. Dominus sit in corde meo* etc., iunctis manibus leget evangelium, postea librum osculabitur, dicens *Per evangelica dicta* etc.

29. Celebranti, osculato evangelio, tertius clericus detrahet manipulum, quem ad abacum referet, deinde redibit ad sinistram Celebrantis, advertens ut descendat et ascendat a latere quum ex altari perget ad abacum, et ad altare ex abaco redibit.

30. Celebrans, ad altare adhuc conversus, et iunctis manibus, dicet *Dominus vobiscum,* orationem cum praefatione, et cum clericis recitabit *Sanctus,* paullulum inclinatus. Ad *Benedictus, qui venit* etc., se signabit, et secundum clericus attollet fimbriam dexteram pluvialis eius.

31. Postea, repetito *Dominus vobiscum,* subiunget reliquas quinque orationes pro benedictione palmarum, et dum faciet signum Crucis versus palmas, non omittet sinistram imponere altari. Secundus clericus in hac actione fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit.

32. Interea, clericus primus praeparabit ignem in thuribulo, quo accepto simul cum navicula, remanebit in plano, a latere epistolae.

33. Initio quintae orationis, tertius clericus discedet a sinistra Celebrantis, de altari a latere descendet, ibit ad abacum, accipiet vasculum cum aspersorio, et accedet ad dexteram primi clerici thuribulum sustinentis.

34. Completa quinta oratione, primus clericus ad altare ascendet cum thuribulo, in quod Celebrans iniiciet incensum cum benedictione, altero clerico incensum ei ministrante.

35. Ascendet ad Celebrantem tertius clericus cum vasculo et aspersorio; secundus aspersorium a tertio acceptum porriget Celebranti, qui palmas asperget in medio, a sinistris et a dextris suis, recitans submissa voce antiphonam *Asperges me* etc., tum aspersorium secundo clerico restituet, hic tertio.

36. Postea secundus clericus accipiet thuribulum, et tradet illud Celebranti, qui palmas adolebit in medio, a sinistris et a dexteris suis, nihil dicens; restituet thuribulum secundo clerico, et hic reddet primo.

37. Secundus clericus, tam in ministrando thure, quam in aspersione ac thurificatione, meminerit fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis attollere.

38. Bini clerici cum thuribulo et cum vasculo redibunt ad abacum, ibique res illas deponent. Clericus tertius ascendet rursus a latere ad altare, et accedet ad sinistram Celebrantis, clericus primus apud abacum remanebit.

39. Post thurificationem, Celebrans, conversus ut ante ad altare, dicet *Dominus vobiscum,* et adiiciet sextam orationem.

40. Sexta oratione completa, redibit Celebrans ad medium altaris, inclinationem faciet ad Crucem, sedebit in scabello posito in cornu evangelii, caput bireto cooperiet, quod porriget ei secundus clericus, et sermonem ad populum habebit, super mysteriis et ritu huius benedictionis.

41. Dum sermo fiet, tertius clericus ibit cum primo apud abacum; secundus de altari a latere descendet, et subsistet in plano lateris evangelii, conversus ad latus epistolae.

42. Sermone absoluto, Celebrans nudabit caput, biretum tradet secundo clerico, et vadet ad medium altaris, facie ad altare versa.

43. Clericus primus sumet palmam Celebrantis, eamque ponet in medio altare.

44. Celebrans submittet genua, palmam accipiet et osculabitur, tum assurget.

45. Si aderit alter Sacerdos, hic indutus superpelliceo, sine stola, dabit palmam Celebranti, qui non flectet genua, sed stabit in medio altaris, facie ad populum versa. Sacerdos ille ascendet, ad Celebrantem accedet, et acceptam a primo clerico palmam osculabitur, et praebebit Celebranti.

46. Celebrans palmam cum osculo acceptam tradet primo clerico, qui ponet eam super abaco, vadet ad Missale, et cum secundo ac tertio clerico alta voce leget ant. *Pueri Hebraeorum* etc. et reliquas in Missali notatas pro actione distributionis.

47. Interea, clericus primus in promptu habebit palmas distribuendas clericis et Presbyteris, si qui aderunt.

48. Lectis antiphonis, ut supra, Celebrans redibit ad medium altaris, inclinationem faciet ad Crucem, convertetur ad populum, et palmas distribuet Presbyteris, si aderunt, postea clericis, qui omnes genua submittent in extremitate suppedanei, dignoribus seu senioribus ex parte epistolae genuflexis, unde a Celebrante distributionis initium fiet. Unusquisque osculabitur primo palmam, deinde manum Celebrantis.

49. Secundus ac tertius clericus acceptam palmam tradent primo, qui simul cum sua ponet eas in abaco.

50. Primus accipiet palmas populo distribuendas, alter cum tertio adstabunt Celebranti a lateribus, eique fimbrias pluvialis sublevabunt.

51. Celebrans cum clericis de altari descendent, facient respective reverentiam vel genuflexionem ad Crucem, et venient ab balaustrium seu cancellos, versus partem epistolae, ibique Celebrans palmas incipiet distribuere, primo viris, deinde foeminis. Clericus primus palmas dabit tertio et hic Celebranti: secundus autem fimbriam dexteram pluvialis, sustinebit.

52. Distributione peracta, Celebrans cum clericis perget ad abacum ex parte epistolae, ibique manus lavabit. Clericus primus accipiet urceum et pelvim, ac fundet aquam super manus Celebrantis, dum reliqui duo extensum ante eum sustinebunt manutergium, nempe secundus dextera manutergium, sinistra fimbriam dexteram pluvialis, tertius sinistra manutergium, dextera fimbriam sinistram pluvialis sustinebit. Secundus porriget Celebranti pelviculam cum medulla panis, qua manus emundet, si opus fuerit.

53. Clerici ad abacum referent urceum cum pelvi et manutergio.

54. Celebrans, medius inter secundum ac tertium clericum, ad altare redibit, ascendens illuc a latere.

55. Interea, primus accipiet ramum palmae vel olivae, eumque chordula violacea alligabit summitati Crucis processionalis.

56. Reversus Celebrans ad Missale in cornu epistolae, non conversus ad populum, et iunctis manibus dicet *Dominus vobiscum* et orationem.

57. Postea clericus primus accipiet palmas Celebrantis et clericorum duorum, et aliquot exemplaria libri huius.

58. Completa oratione, Celebrans veniet ad medium altaris, accipiet a primo clerico palmam et exemplar huius libri. Itidem duo clerici accipient palmam et librum, secundus autem sumet etiam biretum Celebrantis.

59. Primus accipiet Crucem processionalem, et subsistet ante altare.

60. Celebrans convertetur ad populum, et elata voce dicet *Procedamus in pace;* clerici respondebunt *In nomine Christi. Amen.*

61. Celebrans cum secundo ac tertio clerico incipient recitare antiphonam *Cum appropinquaret* etc., de altari descendent, facient respective reverentiam vel genuflexionem ad altare, et in processionem proficiscentur. Celebrans caput bireto cooperiet.

62. Praeibit primus clericus, gestans Crucem, sequetur Celebrans, medius inter secundum ac tertium clericum, eumque subsequetur populus.

63. Processio de ecclesia exibit, ac procedet extra ipsam, a dextera ad sinistram. Recitabuntur antiphonae in versiculos redactae, ad maiorem commoditatem.

Antiph. *Cum appropinquaret Dominus Ierosolymam: misit duos ex discipulis suis, dicens:*

Ite in castellum, quod contra vos est: et invenietis pullum asinae alligatum, super quem nullus hominum sedit.

Solvite eum: et adducite mihi.

Si quis vos interrogaverit: dicite: opus Domino est.

Solventes, adduxerunt ad Iesum: et imposuerunt illi vestimenta sua, et sedit super eum.

Alii expandebant vestimenta sua in via: alii ramos de arboribus sternebant.

Et qui sequebantur clamabant: hosanna; benedictus, qui venit in nomine Domini.

Benedictum regnum Patris nostri David: hosanna in excelsis, miserere nobis, fili David.

Alia Antiph. *Cum audisset populus, quia Iesus venit Ierosolymam: acceperunt ramos palmarum.*

Et exierunt ei obviam: et clamabant pueri, dicentes:

Hic est: qui venturus est in salutem populi.

Hic est salus nostra: et redemptio Israel.

Quantus est iste: cui Throni et Dominationes occurrunt.

Noli timere, filia Sion, ecce Rex tuus venit tibi sedens super pullum asinae: sicut scriptum est.

Salve, Rex, fabricator mundi: qui venisti redimere nos.

Alia antiph. *Ante sex dies solemnis Paschae: quando venit Dominus in civitatem Ierusalem.*

Occurrerunt ei pueri: et manibus portabant ramos palmarum.

Et clamabat voce magna, dicentes: hosanna in excelsis.

Benedictus, qui venisti in multitudine misericordiae tuae: hosanna in excelsis.

Alia antiph. *Occurrunt turbae cum floribus et palmis Redemptori obviam: et victori triumphanti digna dant obsequia.*

Filium Dei ore gentes praedicant: et laudem Christi voces tonant per nubila, hosanna in excelsis.

Alia antiph. *Cum Angelis et pueris fideles inveniamur: triumphatori mortis clamantes, hosanna in excelsis.*

64. Reversus ante portam, primus clericus subsistet extra ipsam, facie ad portam versa. Item Celebrans facie versa ad portam subsistet, capite adhuc cooperto.

65. Secundus ac tertius clericus intrabunt in ecclesiam, et clausa porta, stantes facie ad ipsam conversa, dicent elata voce:

℣. *Gloria, laus et honor tibi sit, Rex Christe Redemptor: cui puerile decus prompsit hosanna pium.*

66. Celebrans extra portam repetet eundem versiculum *Gloria, laus* etc.

67. Deinde clerici et Celebrans repetent alternatim hunc hymnum, sequenti methodo:

Clerici. *Israel es tu Rex, Davidis inclyta proles: nomine qui in Domini, Rex benedicte, venis.*

Celebrans. *Gloria, laus et honor* etc.

Clerici. *Caetus in execlsis te laudat caelicus omnis: et mortalis homo et cuncta creata simul.*

Celebrans. *Gloria, laus et honor* etc.

Clerici. *Plebs Hebraea tibi cum palmis obviam venit: cum prece, voto, hymnis, adsumus ecce tibi.*

Celebrans. *Gloria, laus et honor* etc.

Clerici. *Hi tibi passuro solvebant munia laudis: nos tibi regnanti pandimus ecce melos.*

Celebrans. *Gloria, laus et honor* etc.

Clerici. *Hi placuere tibi, placeat devotio nostra: Rex bone, Rex clemens, cui bona cuncta placent.*

Celebrans. *Gloria, laus et honor* etc.

68. Completa huius hymni recitatione, quo ordine heic notata fuit, clericus primus extremitate inferiori Crucis leviter pulsabit portam ecclesiae, versus partem imam; tunc secundus ac tertius clericus portam aperient, et consistent in lateribus ipsius.

69. Primus clericus, Crucem gestans, intrabit in ecclesiam, eumque sequetur Celebrans, qui recitare incipiet responsorium *Ingrediente Domino* etc., et illud prosequetur cum secundo ac tertio clerico, qui accedent, ut antea, ad latera illius.

Resp. *Ingrediente Domino in sanctam civitatem: Hebraeorum pueri resurrectionem vitae pronuntiantes,*

Cum ramis palmarum: hosanna clamabant in excelsis.

Cumque audissent, quod Iesus veniret Ierosolymam: exierunt obviam ei.

Cum ramis palmarum: hosanna clamabant in excelsis.

70. Processio absolvetur cum responsorio praedicto ante altare. Si qua de causa processio extra ecclesiam exire nequiverit, hymnus *Gloria, laus et honor* etc. recitabitur ante presbyterii cancellos, et in ingressu presbyterii eiusdem legetur responsorium *Ingrediente Domino* etc.

71. Clericus primus Crucem referet quo loco praeparata erat, palmas recipiet a Celebrante et reliquis duobus clericis, easque in abaco reponet.

72. Celebrans nudabit caput, ac respective cum secundo et tertio clerico facient respective reverentiam vel genuflexionem ad Crucem, et in planum lateris epistolae ad abacum transibunt.

73. Ibi Celebrans pluviale dimittet, et adiuvantibus secundo ac tertio clerico induet sibi manipulum et planetam violaceam.

74. Interea, primus clericus Calicem afferet ad altare, explicabit corporale, et in ipso Calicem ponet.

75. Celebrans ad altare procedet, ac Missam exordietur. Clerici palmam dextera sustinebunt, dum legetur passio. In fine Missae Celebrans recitabit evangelium s. Ioannis, *In principio erat Verbum* etc.

76. Sacro peracto, Celebrans in sacristiam redibit, ibique sacra indumenta dimittet. Clerici, Celebrantem in sacristiam comitati, adiuvabunt eum in exuendis paramentis: deinde ex abaco et altari recipient res in functione adhibitas, et in sacristiam reportabunt illas.

CAPUT IV.

DE FERIA V IN COENA DOMINI.

---

§ 1. *De rebus praeparandis.*

1. Altare maius exornabitur nobiliter, et pallio albo.
2. Crux altaris velo albo contegetur.
3. In cornu epistolae, Missale in cussino albo vel in legili.
4. In abaco, Calix pro Missa cum ornatu albi coloris et binis hostiis.
5. Calix alter cum palla, Patena, velo albo ac taenia serica alba.
6. Pyxis cum particulis consecrandis pro communione adstantium, et pro infirmis.
7. Ampullae vini et aquae in pelvicula, et mappula seu manutergium.
8. Schedulae distribuendae iis qui communicabunt.
9. Thuribulum cum navicula.
10. Velum humerale albi coloris.
11. Mantile oblongum, ante communicandos explicandum.
12. Prope abacum Crux processionalis, contecta velo violaceo.
13. Baldachinum hastile albi coloris, et umbella.
14. Crotalum, ad annunciandum meridiem.
15. Super balaustrio, ante altare, erunt extensae tobaleae pro communione populi.
16. In sacristia tria superpellicea pro clericis. Amictus alba, cingulum, manipulus, stola, planeta albi coloris et biretum pro Celebrante: pluviale albi coloris et stola violacea pro eodem, in altarium denudatione adhibenda.
17. Intorcitia vel candelae, in processione gestandae.
18. Seorsim, ignis ardens in foculo pro thuribulo.
19. In sacristia ipsa praeparabitur cella vel alius decens locus, in quo recondetur SS. Sacramentum pro infirmis, et aderit altare sive abacus in modum altaris dispositus, tobalea coopertus, candelabra cum candelis, et tabernaculum cum corporali et clavicula, et lampas quae ardeat iugiter.
20. In sacello ecclesiae, in quo exponetur SS. Sacramentum, altare instruetur luminibus, floribus aliisque ornamentis coloris albi, excluso et interdicto omni alio ornatu, nempe reliquiariis, statuis sive imaginibus Sanctorum, velis nigri vel violacei coloris et similibus. Super altari ad exponendum SS. Sacramentum praeparabitur custodia vel urna, in qua aderit corporale: aderit quoque corporale extensum in altari. Si opus fuerit, praeparabitur etiam climacis, seu scabellum graduatum, pro Sacramento intra custodiam reponendo (1).

§ 2. *In functione.*

21. Campanarum sonus populum ad ecclesiam invitabit.
22. Clerici superpelliceum sibi induent supra vestem talarem, et res superius notatas praeparabunt.
23. Hora congrua, Parochus, postquam confessiones fidelium audierit, adiuvantibus secundo ac tertio clerico, induetur paramentis albi coloris pro celebranda Missa, dum interea primus accendet sex cereos altaris, cuius in media parte Calicem et Pyxidem praeparabit.
24. Celebrans, iunctis manibus, ad altare procedet, praeeunte primo clerico, quem coniunctim sequentur secundus ac tertius, et post eos Celebrans ipse.
25. In Missa omittetur psalmus *Iudica me, Deus* etc., cum *Gloria Patri.*
26. Ad hymnum *Gloria in excelsis* pulsabuntur festivo more omnes campanae, quae postea tacebunt usque ad Sabbatum sanctum.
27. In Missa consecrabit Celebrans alteram quoque hostiam, servandam in Calice, et particulas in Pyxide repositas.
28. Animum advertet ad *Communicantes*, ad *Hanc igitur* et ad *Qui pridie*, quae propria sunt huius diei.
29. Dum Celebrans post *Agnus Dei* recitabit orationes ante communionem, clericus primus ex abaco ad altare afferet alterum Calicem vacuum cum Patena, palla, velo albo et taenia alba, ac ponet ipsum in altari, extra corporale, et prope dexteram Celebrantis.
30. Celebrans, postquam consummaverit Calicem, teget eum palla, et ponet seorsim, versus cornu evangelii, super corporale.

---

(1) Inspiciatur adnotatio, quam subiecimus praecedenti lib. II, cap. VI, num. 6. A.

31. Accipiet alterum Calicem vacuum, eumque ponet in medio corporali: genuflexionem faciet, accipiet alteram Hostiam, et ponet in Calice, quem conteget palla et Patena inversa, ac desuper expandet velum albi coloris, relinquens eum in medio corporali, sed paullulum versus Crucem altaris. Deinde rursus genuflectet, accipiet Pyxidem, admovebit eam ad medium altaris ante Calicem, in quo reposuerit Sacramentum, deteget ipsam, atque iterata genuflexione convertetur ad adstantes, retrahens se paullulum in cornu evangelii, facie aliquantulum versa ad latus epistolae, ne tergum directe vertat ad Sacramentum.

32. Interea, secundus clericus accipiet ex abaco tobaleam, ante communicandos extendendam.

33. Clericus unus genibus flexis super gradibus in cornu epistolae, omnibus pariter genua flectentibus seu clericis seu populo, recitabit alta voce *Confiteor*, postea Celebrans subiiciet *Misereatur vestri* etc. et *Indulgentiam* etc.

34. Celebrans se vertet ad altare, et genuflectet.

35. Clerici consurgent, simul cum eo genuflectent, ascendent in suppedaneum, in cuius extremitate submittent genua, dum interea secundus explicabit tobaleam, quam tradet primo ac tertio.

36. Celebrans, accepta Pyxide, se convertet ad populum, dicet *Ecce Agnus Dei* etc., et S. Eucharistiam ministrabit clericis ad altare, deinde ad cancellos descendet, et ministrabit ipsam primo viris, postea mulieribus.

37. Clericus primus animum advertet ad distribuendas schedas communicatis. Alter complicabit tobaleam in communione adhibitam, eamque reponet in abaco, et reliquo communionis tempore genibus flexis manebit apud altare, una cum tertio.

38. Post communionem, Celebrans Pyxidem referet ad altare, cooperiet, et reponet eam intra tabernaculum.

39. Postea, nil prorsus abscedens a medio altaris, purificationem et ablutionem accipiet, Calicem exterget, cooperiet, ac tradet primo clerico, qui ad abacum referet.

40. Interea accendentur candelae altaris, in quo exponetur SS. Sacramentum, et distribuentur intorticia vel candelae accensae confratribus alicuius Confraternitatis, si aderit, vel primis de populo, et disponetur etiam baldachinum, utendum in processione.

41. Celebrans, cooperto ac tradito, ut supra, Calice, genuflectet, redibit in cornu epistolae, et leget ℣. *Communio*.

42. Redibit ad medium altaris, genuflexionem faciet, osculabitur altare, et recedens versus cornu evangelii, dicet *Dominus vobiscum*.

43. Se convertet ad medium altaris, iterabit genuflexionem, redibit ad Missale, et leget orationem *Postcommunio*.

44. Reversus inde ad medium altaris, rursus genuflectet, altare osculabitur, se vertet, ut antea, et dicet *Dominus vobiscum... Ite, missa est.*

45. Convertetur ad altare, genuflectet, recitabit orationem *Placeat* etc., osculabitur altare, dicet *Benedicat vos omnipotens Deus*, ac denuo genuflectet.

46. Conversus, ut supra, versus cornu evangelii, benedictionem impertietur, nec complens circulum, neque rediens in medium, se vertet ad cornu evangelii, et recitabit evangelium S. Ioannis: non signabit altare, sed tabellam seu librum, si aderit, postea seipsum. Ad *Et Verbum caro* genuflectet versus Sacramentum.

47. Celebrans redibit ad medium altaris, genuflexionem faciet ad Sacramentum, descendet de altari a latere, et veniet prope abacum (1).

48. Primus clericus in promptu habebit thuribulum cum igne et naviculam, alter pluviale, tertius operam dabit exuendo Celebrantem, qui apud abacum dimittet planetam ac manipulum, et induetur pluviali.

49. Clericus tertius planetam ac manipulum in abaco reponet, vel referet in sacristiam, si proxima erit altari.

50. Celebrans cum secundo clerico a dexteris adstante, procedet ad altare, genuflexionem faciet utroque genu ad SS. Sacramentum in plano, assurget, ac genua submittet in medio infimo gradu.

51. Interea, ordinabitur processio, ut inferius, et dirigetur circa ecclesiam ad sacellum vel altare, in quo exponendum erit SS. Sacramentum; notandum autem, quod processionem extra ecclesiam facere non licet. Tertius clericus accipiet Crucem processionalem velatam, et se sistet in medio presbyterio, prope aditum.

52. Celebrans, facta brevi oratione, assurget, ac ponet incensum in thuribulo sine benedictione, ei ministrante incensum sine osculis secundo clerico, qui et ipse fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit.

---

(1) Confer quae diximus lib. II. cap. VI. art. XIV, n. 38.

53. Rursus Celebrans genua submittet, et clericus secundus thuribulum acceptum a primo tradet Celebranti, qui SS. Sacramentum thurificabit.

54. Idem clericus receptum a Celebrante thuribulum reddet primo, qui stans manebit prope latus epistolae.

55. Idem secundus velum humerale ex abaco accipiet, explicabit, imponet Celebrantis humeris, et rursus genuflexus a dexteris eius, illud ipsi ante pectus alligabit.

56. Celebrans assurget, ascendet in suppedaneum, iterabit genuflexionem simplicem, et consurgens ligabit taenia serica velum album ad nodum Calicis, ne decidat Patena, siquidem antea ligare illud non licebat, quia nondum purificati digiti erant. Accipiet Calicem sinistra ad nodum et dexteram imponet Patenae. Secundus clericus cum ipso ascendet ad altare, eique, postquam acceperit Calicem, extremitatibus anterioribus veli humeralis utramque manum cooperiet.

57. Celebrans inde conversus ad populum, incipiet alta voce dicere hymnum *Pange, lingua,* quem simul cum clericis perget recitare cum pausa. Clericus secundus sustinebit eum in descensu et extremitatem anteriorem vestium ipsius attollet quum ascensurus erit. Idem meminerit secum ferre biretum illius.

58. Procedetur ad altare praedictum, ordine sequenti:

59. Signum seu vexillum, quod gestari solet in processionibus cum SS. Viatico.

60. Confratres, vel laici delecti, bini cum candelis aut intorticiis accensis; qua in re notandum, quod qui incedit dextrorsum sustinere candelam debet dextera, qui sinistrorsum, sinistra.

61. Crux processionalis, a tertio clerico delata.

62. Primus clericus leviter agitans thuribulum, ut adoleat SS. Sacramentum.

63. Celebrans cum secundo clerico adstante a sinistris, sub baldachino sustento a confratribus vel a praecipuis paroeciae viris. Sequetur Celebrantem populus, pietatem praeseferens.

64. Quum ventum erit in sacellum, vexillarius subsistet a latere, confratres cum intorticiis vel candelis se disponent extra balaustrium seu presbyterium, ita ut liberum transitum dent Celebranti, et in genua procumbent; clericus ferens Crucem introibit in sacellum, eamque deponet prope cornu evangelii: thuriferarius consistet prope cornu epistolae: baldachinum removebitur et ad alterutrum ecclesiae parietem applicabitur, Celebrans ascendet ad altare, et quum venerit in suppedaneum, secundus clericus detrahet manibus eius extremitates veli humeralis.

65. Celebrans ponet Calicem in altari, ac dimittet velum humerale, quod recipiet secundus clericus. Deinde ipse Celebrans genuflectet, et apposito scabello gradato a tertio clerico, accipiet Calicem, et reponet illum intra custodiam, quin claudat porticulam.

66. Descendet de altari, iterabit genuflexionem duplicem in medio gradus infimi, assurget, et sine benedictione imponet in thuribulum incensum, quod ipsi ministrabit secundus clericus; tertius autem fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit.

67. Denuo Celebrans genuflectet in medio gradus infimi, inter secundum ac tertium clericum. Recitare incipiet ℣. *Tantum ergo Sacramentum* etc., accipiet thuribulum a secundo, et Sacramentum thurificabit.

68. Completo altero versiculo *Genitori Genitoque* etc., ascendet ad altare, claudet porticulam custodiae, descendet rursus de altari, et ante ipsum una cum secundo clerico genua submittet in medio gradus infimi, ibique brevi tempore fundet preces.

69. Dum haec peragentur, curabit aliquis ut dispositus convenienter sit ac praeparatus in sacristia locus superius indicatus, in quo custodiatur s. Pyxis cum Particulis pro infirmis, ut nempe ostium pateat, ardeant lumina cerea et lampas, et adsit corporale super altari vel mensa ad hunc usum redacta.

70. Celebrans, facta brevi oratione, assurget, genuflexionem faciet utroque genu in plano, et discedet de sacello, praeeunte tertio clerico, qui gestabit Crucem, et inter primum ac secundum, qui fimbrias pluvialis illius sublevabunt.

71. Extra sacellum, caput cooperiet bireto, quod ei dabit primus clericus, et cum ipsis ad altare maius denuo revertetur.

72. Ante altare maius, tertius clericus deponet Crucem suo loco, et Celebrans, nudato capite, biretum dabit primo, et una cum reliquis genuflectet.

73. Secundus ac tertius accipient intorticia accensa, primus sumet velum humerale, quod nisi alterum in promptu erit, deferet secum illud quod in processione adhibitum fuerit.

74. Celebrans, conscenso suppedaneo, aperiet porticulam tabernaculi, genuflectet, extrahet inde Pyxidem cum ss. Particulis, eamque ponet in medio altari super corporali. Deinde

genua submittet in suppedaneo, et primus clericus humeris ipsius imponet velum humerale.

75. Primus accipiet umbellam, redibit ad altare, ibique umbellam aperiet.

76. Celebrans assurget, accipiet s. Pyxidem, quam conteget extremitatibus anterioribus veli humeralis.

77. De altari descendet, et praecedentibus duobus clericis cum intorticiis, et primo cum umbella, Sacramentum deferet in sacristiam, recitans aliquem psalmum, in cuius fine omittet *Gloria Patri.*

78. Quum in cellam in sacristia praeparatam venerit, Pyxidem deteget, et ponet super corporali expanso in mensa, sive in altari. Genua submittet, ac primus clericus, clausa iam umbella, detrahet humeris eius velum humerale.

79. Assurget, accipiet s. Pyxidem, et ponet ipsam intra tabernaculum, genuflectet, claudet ostiolum custodiae, complicabit corporale; de altari descendet, vel discedens de mensa praeparata, duobus inde aut tribus passibus genuflectet. Clerici exstinguent intorticia et candelas ibi ardentes, sed una saltem lampada ardere iugiter debet, et claudetur ostium, ne prospectus inde pateat in sacristiam.

80. Unus e clericis redibit ad altare, amovebit inde Missale cum cussino seu legili, complicabit corporale, et ponet in abaco; recipiet biretum Celebrantis, et redibit in sacristiam.

81. Celebrans, adiuvantibus clericis, dimittet in sacristia pluviale cum stola albi coloris, et induet sibi stolam violaceam in pectore plicatam in modum Crucis, eamque cohibebit extremitatibus cinguli.

82. Accepto bireto, faciet cum clericis reverentiam ad Crucem vel imaginem praecipuam sacristiae, caput cooperiet, et praeeunte primo clerico, deinde altero ac tertio, simul incedentibus, ad altare maius procedet.

83. Ante altare maius, Celebrans nudabit caput bireto, quod dabit primo clerico, reverentiam ad Crucem faciet, clerici genuflexionem.

84. Stans ante altare, elata voce incipiet antiphonam *Diviserunt sibi*, quam una cum clericis prosequetur, cum psalmo *Deus, Deus meus, respice in me* etc.

85. Celebrans ascendet ad altare, unde tollet tobaleas, quae a clericis acceptae complicabuntur, et ponentur super abaco. Clerici autem amovebunt pallium, tapetum et vasa florum, quae intererunt candelabris, et altaris cereos exstinguent. Omnia ornamenta amovenda sunt, neque in altari quidquam aliud superesse debet, quam Crux cum candelabris.

86. Denudato altari maiore, Celebrans cum clericis gradum facient ad reliqua altaria, si aderunt, et illa denudabunt eodem modo ac supra.

87. Omnium altarium completa denudatione, redibit cum clericis Celebrans ante altare maius, et una cum illis repetet antiphonam *Diviserunt sibi* etc.

88. Primus clericus signum meridiei crotalo dabit, et Celebrans cum clericis genua submittent ante altare, ac secreto recitabunt *Angelus Domini.*

89. Celebrans assurget, reverentiam faciet ad Crucem, et accepto bireto, quo caput cooperiet, redibit in sacristiam eodem ordine ac supra notatum est. Clerici consurgent cum Celebrante, genuflectent, et praecedent ei ad sacristiam.

90. Ibi Celebrans et clerici reverentiam facient ad Crucem vel ad imaginem praecipuam. Celebrans, adiuvantibus clericis, sacra paramenta dimittet, ac persolvet gratiarum actionem pro Missa.

91. Clerici redibunt ad altare, unde tollent res omnes, quae ibi aderunt, et in sacristiam reportabunt. Primus clericus meminerit velum album detrahere Cruci, cui supererit alterum violaceum.

92. Curabit Parochus ut sex saltem lumina cerea ardeant in altari, quo expositum erit SS. Sacramentum, et ut adsit perpetuo aliquis, qui ibi peragat adorationem.

CAPUT V.

DE FERIA VI IN PARASCEVE.

1. Altare maius erit ex toto nudatum; aderunt tantum sex candelabra ex aurichalco vel ex aere cum candelis e cera lutea seu communi.

2. Crux inter candelabra, quae tamen sit levis, et velum nigri coloris (1) ita aptatum, ut facile solvi ac tolli possit.

3. Pulvinus e panno violaceo super secundo gradu altaris.

4. Abacus etiam erit nudus, et quum ibi ponenda erunt quae opus sunt pro functione, contegetur tobalea, quae superficiem tantum superiorem cooperiat. In illo pro functione praeparabitur:

5. Tobalea una, quae mensam tantum altaris cooperire debet.

6. Legile vel cussinus nigri coloris cum Missali.

7. Bursa nigri coloris cum corporali et purificatorio.

8. Velum nigrum pro Calice.

9. Vasculum vitreum cum aliquantula aqua et purificatorio, si forte Celebrans digitis tangeret SS. Sacramentum dum extrahet ipsum e Calice.

10. Ampullae vini et aquae in pelvicula, et manutergium.

11. Pelvis argentea vel ex alio metallo decenti ponenda prope Crucem pro oblationibus.

12. Plura exemplaria huius libri pro recitandis improperiis et hynno *Vexilla* etc.

13. Thuribulum cum navicula.

14. Prope abacum praeparabitur plicatum tapetum violaceum, pulvinus sericus violaceus, et velum album serico violaceo contextum, pro Crucis adoratione.

15. Crux processionalis contecta velo violaceo.

16. Hastae cum gossypio cerato ad accendendas candelas.

17. A latere epistolae, quo loco statui solet scamnum pro Celebrante et Ministris, aderit scabellum nudum in usum Celebrantis.

18. A latere evangelii, scabellum gradatum ad amovendam Crucem ab altari.

---

(1) Vide notam ad num. 1 art. XV, cap. VI, lib. II.

19. In sacello vel altari, ubi expositum erit SS. Sacramentum ponetur corporale explicatum in medio altaris cum clavicula custodiae.

20. Velum humerale albi coloris.

21. Baldachinum hastile albi coloris.

22. Intorticia vel candelae e cera alba pro processione.

23. Scabellum seu brevis scala ad extrahendum Sacramentum e custodia.

24. In sacristia tria superpellicea pro clericis; amictus, alba, cingulum, manipulus, stola, planeta nigri coloris et biretum pro Celebrante.

§ 3. *In functione.*

25. Signum crotalo dabitur extra portam ecclesiae, ut populus ad functionem concurrat.

26. Hora praestituta, clerici superpelliceum induent sibi supra vestem talarem, et diligenter quae superius notata sunt, suo quaeque loco praeparabunt.

27. Celebrans, facta brevi oratione, lavabit manus, et induetur amictu, alba, cingulo, manipulo, stola et planeta nigri coloris, et manu sustinens biretum faciet cum clericis reverentiam ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacristiae.

28. Praeeunte primo clerico, deinde reliquis duobus, qui coniunctim incedent, ad altare procedet, bireto capiti imposito et iunctis manibus.

29. Primus clericus ante altare progressus, locum sibi sumet versus cornu epistolae, reliqui duo dirimentur, et ad latera Celebrantis transibunt.

30. Celebrans ante altare deponet biretum, quod dabit secundo clerico, hic autem illud accipiet sine osculis, quae in huius diei functione omittuntur.

31. Celebrans reverentiam faciet ad Crucem, clerici genuflexionem. Deinde Celebrans genua submittet in pavimento, et procumbet super gradus altaris, ponens caput et brachia in pulvino ibi praeparato, sic perstans orando fere spatio unius *Miserere*.

32. Clerici, facta ut supra cum Celebrante genuflexione, pergent ad abacum, in quo secundus deponet biretum Celebrantis.

33. Clericus primus accipiet altaris tobaleam, eamque ad altare deferet, et adiuvante altero, extendet ipsam in longitu-

dinem versus gradum candelabrorum, ita ut duplicata sit ultra dimidium mensae.

34. Tertius accipiet legile cum Missali aperto, ac ponet ipsum in cornu epistolae.

35. Secundus ac tertius genua submittent a lateribus Celebrantis, primus autem paullo propius ipsum.

36. Celebrans surget e prostratione, et clericus primus amovebit de gradibus pulvinum violaceum, quem ponet prope abacum. Idem clericus stans subsistet prope abacum ipsum.

37. Celebrans ascendet in suppedaneum, osculabitur altare in medio, et accedet ad Missale in cornu epistolae.

38. Duo clerici consurgent, ibique stabunt.

39. Celebrans ad Missale elata voce leget primam lectionem cum tractu sequenti, manibus Missali appositis, ut in epistola Missae. Deinde, ut in Missa, dicet *Oremus,* et genuflectens subiunget *Flectamus genua*, et ab omnibus genuflectetur. Secundus clericus assurgens dicet *Levate,* et omnes consurgent. Celebrans apertis manibus recitabit orationem *Deus, a quo et Iudas* etc.

40. Leget deinde secundam lectionem cum tractu, postea passionem, iunctis manibus, in ipso latere epistolae. Post lectam passionem, eodem in loco recitabit *Munda cor meum* etc. ante Missale, leget ultimam passionis partem, sed in fine non osculabitur librum.

41. Si post lectam passionem habendus esset sermo super ipsa, descendet a latere de altari, et perget ad scabellum praeparatum, ut supra, ibique sedebit, ac bireto caput cooperiet.

42. Post sermonem, deteget caput, assurget, redibit a latere ad altare in cornu epistolae pro orationibus, ut infra.

43. Nisi fiet sermo, statim post passionem recitabit orationes, videlicet monitiones iunctis manibus, et orationes manibus expansis, et post *Oremus*, ante singulas orationes subiunget *Flectamus genua,* et genuflectet, clericus autem secundus dicet *Levate,* ut superius pro oratione prima dictum est. Omittet autem *Flectamus genua* ante orationem pro Hebraeis.

44. Sub finem orationum, primus clericus, adiuvante tertio, accipiet tapetum violaceum iam praeparatum apud abacum, et expandet illud in longitudinem in medio presbyterio, ponens partem superiorem tapeti cum pulvino in medio, et super gradu infimo: explicabunt etiam in longitudinem velum album cum ornatu violaceo super pulvino ac tapeto.

45. Completis orationibus, Celebrans de altari a latere descendet, et apud abacum dimittet planetam.

46. Clericus primus accipiet Missale, et subsistet in plano lateris epistolae. Reliqui duo Celebrantem adiuvabunt in dimittenda planeta, quam deponent in abaco, et remanebunt in eodem latere. Si opus fuerit, tertius transibit in cornu evangelii, et ponet scabellum gradatum in suppedaneo, Celebrantis commoditati.

47. Celebrans veniet ante altare, faciet reverentiam ad Crucem, ascendet in suppedaneo, et super scabellum quoque, si necesse fuerit, accipiet ex altari Crucem velatam, et utraque manu sustinens illam, descendet in planum lateris epistolae, ibique subsistet, facie ad populum versa.

48. Secundus ac tertius clericus accedent ad latera Celebrantis; primus autem, stans aliquantulum versus sinistram eius, Missale apertum ante ipsum sustinebit.

49. Celebrans deteget summitatem Crucis usque ad partem transversam, deinde utraque manu paullulum attollens Crucem gravi voce dicet *Ecce lignum Crucis,* et clerici eodem vocis tono continuabunt *in quo salus mundi pependit,* et omnibus, excepto Celebrante, genuflectentibus, subiungent *Venite, adoremus.* Clericus primus, ad illa verba *Venite, adoremus,* claudet librum, et genuflectet.

50. Celebrans cum clericis ascendet ad altare, et subsistet in cornu epistolae super suppedaneo, deteget brachium dexterum Crucis cum brachio et capite Crucifixi, et elevans paullo plus Crucem et vocem, dicet *Ecce lignum Crucis* et reliqua, ut superius.

51. Post genuflexionem, Celebrans cum clericis in suppedaneo venient ad medium altaris, et Celebrans totum detrahet Cruci velum, quod secundus clericus accipiet, et postea ponet super abaco, ut dicetur inferius. Celebrans, paullo amplius attollens Crucem et vocem, dicet tertia vice *Ecce lignum* etc., ut supra.

52. Post verba *Venite, adoremus,* omnes genibus flexis manebunt.

53. Celebrans solus, (1) portans elatam utraque manu Crucem, de altari descendet, ex parte anteriori graduum versus cornu evangelii, submittet genua, et Crucem pulvino imponet.

54. Deinde assurget, ac genuflectet.

(1) Posset saltem opportunitate unus clericus Celebrantem adiuvare, cum nullibi id prohibeatur.

55. Clerici consurgent cum Celebrante, et cum ipso genuflexionem facient ad Crucem. Primus clericus reponet Missale apertum super legili in cornu epistolae.

56. Celebrans cum clericis venient in planum lateris epistolae.

57. Primus clericus deteget Crucem processionalem.

58. Alter ponet in abaco velum Crucis altaris, quod receperit a Celebrante.

59. Tertius accipiet pelvim argenteam, eamque ponet prope Crucem, ad excipiendas oblationes.

60. Celebrans, adiuvante secundo clerico, dimittet manipulum, sedebit in scamno, et excalceabit se.

61. Deinde Celebrans solus procedet ad adorandam Crucem, genuflectens tribus vicibus utroque genu et cum brevi pausa ad Crucem, ita ut a prima ad secundam, et a secunda ad tertiam genuflexionem, quam faciet ante Crucem, adsit intervallum trium vel quatuor passuum. Post tertiam genuflexionem, inclinatus osculabitur pedes Crucifixi, offeret eleemosynam, quam ponet in pelvi, assurget, iterabit genuflexionem simplicem, et redibit ad latus epistolae, ubi sedens in scamno calceos resumet, a secundo clerico rursus ipsi imponetur manipulus, et caput bireto cooperiet.

62. Tres clerici prope abacum calceos sibi detrahent et pergent ad adorationem, exsequentes ea quae Celebrans peregerit.

63. Redibunt ad abacum, calceos rursus sibi inducent, tum primus subsistet prope Crucem, ut laicos in adoratione deducat.

64. Post clericos procedent ad adorationem confratres, si aderunt, induti sacco, deinde reliqui laici, postremo loco mulieres, omnes tamen bini.

65. Celebrans, secundus ac tertius clericus, qui stabunt a lateribus eius, recitabunt elata voce improperia, in maiorem commoditatem divisa sequenti modo:

I Pars.

Celeb. ℣. *Popule meus, quid feci tibi? aut in quo contristavi te? responde mihi.*

℣. *Quia eduxi te de terra Aegypti. parasti Crucem Salvatori tuo.*

2. Cl. ℟. *Agios o Theos.*

3. Cl. *Sanctus Deus.*

2. Cl. *Agios ischyros.*

3. Cl. *Sanctus fortis.*

2. Cl. *Agios athanatos, eleison imas.*

3. Cl. *Sanctus immortalis, miserere nobis.*

Celeb. ℣. *Quia eduxi te per desertum quadraginta annis: et manna cibavi te: et introduxi te in terram satis bonam: parasti Crucem Salvatori tuo.*

2. Cl. ℟. *Agios o Theos.*

3. Cl. *Sanctus Deus.*

2. Cl. *Agios ischyros.*

3. Cl. *Sanctus fortis.*

2. Cl. *Agios athanatos, eleison imas.*

3. Cl. *Sanctus immortalis, miserere nobis.*

Celeb. ℣. *Quid ultra debui facere tibi, et non feci? Ego quidem plantavi te, vineam meam speciosissimam; et tu facta es mihi nimis amara, aceto namque sitim meam potasti, et lancea perforasti latus Salvatori tuo.*

2. Cl. ℟. *Agios o Theos.*

3. Cl. *Sanctus Deus.*

2. Cl. *Agios ischyros.*

3. Cl. *Sanctus fortis.*

2. Cl. *Agios athanatos, eleison imas.*

3. Cl. *Sanctus immortalis, miserere nobis.*

II Pars.

Celeb. ℣. *Ego propter te flagellavi Ægyptum cum primogenitis suis; et tu me flagellatum tradidisti.*

2. et 3. Cl. ℟. *Popule meus, quid feci tibi? aut in quo contristavi te? responde mihi.*

Celeb. ℣. *Ego eduxi te de Ægypto, demerso Pharaone in mare rubrum; et tu me tradidisti principibus sacerdotum.*

2. et 3. Cl. ℟. *Popule meus, quid feci tibi? aut in quo contristavi te? responde mihi.*

Celeb. ℣. *Ego ante te aperui mare; et tu aperuisti lancea latus meum.*

2. et 3. Cl. ℟. *Popule meus, quid feci tibi? aut in quo contristavi te? responde mihi.*

Celeb. ℣. *Ego ante praeivi in columna nubis; et tu me duxisti ad praetorium Pilati.*

2. et 3. Cl. ℟. *Popule meus, quid feci tibi? aut in quo contristavi te? responde mihi.*

Celeb. ℣. *Ego te pavi manna per desertum, et tu me caecidisti alapis et flagellis.*

2. et 3. Cl. ℟. *Popule meus, quid feci tibi? aut in quo contristavi te? responde mihi.*

Celeb. ℣. *Ego te potavi aqua salutis de petra; et tu me potasti felle et aceto.*

2. et 3. Cl. ℟. *Popule meus, quid feci tibi? aut in quo contristavi te? responde mihi.*

Celeb. ℣. *Ego propter te Chananaeorum Reges percussi; et tu percussisti arundine caput meum.*

2. et 3. Cl. ℣. *Popule meus, quid feci tibi? aut in quo contristavi te? responde mihi.*

Celeb. ℣. *Ego dedi tibi sceptrum regale; et tu dedisti capiti meo spineam coronam.*

2. et 3. Cl. ℟. *Popule meus, quid feci tibi? aut in quo contristavi te? responde mihi.*

Celeb. ℣. *Ego te exaltavi magna virtute; et tu me suspendisti in patibulo Crucis.*

2. et 3. Cl. ℟. *Popule meus, quid feci tibi? aut in quo contristavi te? responde mihi.*

III Pars.

Celeb. ℣. *Crucem tuam adoramus, Domine, et sanctam Resurrectionem tuam laudamus et glorificamus: ecce enim propter lignum venit gaudium in universo mundo.*

Psal. *Deus misereatur nostri et benedicat nobis:*

2. et 3. Cl. ℟. *Illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri.*

Celeb. ℣. *Crucem tuam Domine, adoramus, et sanctam Resurrectionem tuam laudamus et glorificamus: ecce enim propter lignum venit gaudium in universo mundo.*

2. et 3. Cl. ℟. *Crux fidelis, inter omnes, arbor una nobilis, nulla silva talem profert fronde, flore, germine. Dulce lignum, dulces clavos, dulce pondus sustinet.*

Celeb. ℣. *Pange, lingua, gloriosi lauream certaminis: et super Crucis trophaeo dic triumphum nobilem: qualiter Redemptor orbis immolatus vicerit.*

2. et 3. Cl. ℟. *crux fidelis, inter omnes, arbor una nobilis, nulla silva talem profert, fronde, flore, germine.*

Celeb. ℣. *De parentis protoplasti fraude factor condolens; quando pomi noxialis in necem morsu ruit; ipse lignum tunc notavit, damna ligni ut solveret.*

2. et 3. Cl. ℟. *Dulce lignum, dulces clavos, dulce pondus sustinet.*

Celeb. ℣. *Hoc opus nostrae salutis ordo depoposcerat, multiformis proditoris ars ut artem falleret: et medelam ferret inde, hostis unde laeserat.*

2. et 3. Cl. ℟. *Crux fidelis, inter omnes, arbor una nobilis; nulla silva talem profert fronde, flore, germine.*

Celeb. ℣. *Quando venit ergo sacri plenitudo temporis; missus est ab arce Patris, Natus, orbis conditor; atque ventre virginali carne amictus prodiit.*

2. et 3. Cl. ℟. *Dulce lignum, dulces clavos, dulce pondus sustinet.*

Celeb. ℣. *Vagit infans inter arcta conditus praesepia, membra pannis involuta Virgo mater alligat; et Dei manus pedesque stricta cingit fascia.*

2. et 3. Cl. ℟. *Crux fidelis, inter omnes arbor una nobilis; nulla silva talem profert fronde, flore, germine.*

Celeb. ℣. *Lustra sex qui iam peregit tempus implens corporis; sponte libera Redemptor passioni deditus; Agnus in Crucis levatur immolandus stipite.*

2. et 3. Cl. ℟. *Dulce lignum, dulces clavos, dulce pondus sustinet.*

Celeb. ℣. *Felle potus ecce languet, spina, clavi, lancea mite corpus perforarunt, unda manat et cruor; terra, pontus, astra, mundus, quo lavantur flumine.*

2. et 3. Cl. ℟. *Crux fidelis, inter omnes, arbor una nobilis; nulla silva talem profert fronde, flore, germine.*

Celeb. ℣. *Flecte ramos, arbor alta, tensa laxa viscera: et rigor lentescat ille, quem debit nativitas; et superni membra Regis tende miti stipite.*

2. et 3. Cl. ℟. *Dulce lignum, dulces clavos, dulce pondus sustinet.*

Celeb. ℣. *Sola digna tu fuisti ferre mundi victimam; atque portum praeparare, arca mundo naufrago; quam sacer cruor perunxit fusus Agni corpore.*

2. et 3. Cl. ℟. *Crux fidelis, inter omnes arbor una nobilis; nulla silva talem profert fronde, flore, germine.*

Celeb. ℣. *Sempiterna sit beatae Trinitati gloria; aequa Patri, Filioque, par decus Paraclito, unius trinique nomen laudet universitas. Amen.*

2. et 3. Cl. ℟. *Dulce lignum, dulces clavos, dulce pondus sustinet.*

66. Versiculi isti legentur ex toto, quamvis esset completa adoratio.

67. Sub finem adorationis primus clericus accendet sex cereos altaris.

68. Improperiis a Celebrante cum secundo ac tertio clerico lectis, secundus recipiet exemplaria huius libri, et reponet ea super abaco.

69. Primus cum ceteris duobus clericis redibunt ad altare. Tertius ab ipso amovebit Missale cum legili, et primus cum secundo, in lateribus altaris, expandent super mensam ipsius tobaleam, quae hactenus relicta fuerit complicata versus candelabra.

70. Clerici praedicti exsequentes actiones indicatas, et quae inferius tradentur, advertent ad genuflectendum versus Crucem, in accessu et in recessu de altari.

71. Secundus clericus ex abaco accipiet bursam cum corporali et purificatorio, eam deferet ad altare, et in medio suppedanei educet e bursa corporale, quod explicabit in medio altari, ponet purificatorium versus dexteram, et bursam applicabit gradui candelabrorum, in latere evangelii.

72. Tertius clericus accipiet legile cum Missali aperto, et locabit illud in cornu evangelii, prope corporale, aliquantum conversum ad mediam partem. Secundus et tertius, iterata genuflexione ad Crucem, redibunt ad latera Celebrantis.

73. Completa adoratione Crucis, Celebrans nudabit caput, assurget, ac procedet ad Crucem, et ibi genuflexionem faciet. Tum procumbet in genua, accipiet utraque manu Crucem, et ascendens per medium referet illam ad altare, et in basi sua reponet. Clerici et omnes adstantes ad hanc actionem in genua procumbent. Si opus fuerit, tertius clericus ponet brevem scalam, seu scabellum in suppedaneo, ad reponendam in sua basi Crucem.

74. Celebrans, Cruce imposita basi, genuflectet in suppedaneo, descendet a latere de altari, redibit ad scannum, ubi, adiuvante secundo clerico, resumet planetam.

75. Interim primus ac tertius clericus amovebunt velum, pulvinum ac tapetum adhibitum in adoratione Crucis, eaque reponent ubi erant.

76. Primus clericus praeparabit thuribulum cum igne, et ex abaco accipiet naviculam.

77. Accendentur hoc tempore candelae vel intorticia in sacello sive apud altare, in quo expositum erit SS. Sacramentum, distribuentur confratribus vel primariis viris loci, praeparabitur baldachinum, et distribuentur hastae, ut supra.

78. Quum omnia disposita erunt, tertius clericus accipiet Crucem processionalem, et subsistet prope aditum presbyterii: Celebrans, manu sustinens biretum, procedet ante altare, genuflectet ad Crucem, cooperiet caput, et proficiscetur ad sacellum praedictum.

79. Praeibit primus clericus, ferens thuribulum cum navicula, sequetur tertius, gestans Crucem processionalem, postea Celebrans cum secundo clerico a sinistris eius.

80. Ubi ventum erit in sacellum, Celebrans nudabit caput, et biretum tradet secundo clerico, primus subsistet versus cornu epistolae, tertius cum Cruce prope latus evangelii.

81. Celebrans cum secundo ac primo clerico genuflexionem duplicem conficient ante altare, et Celebrans cum secundo clerico genua submittent in medio gradu infimo, ac brevi tempore orabunt.

82. Secundus clericus, si necesse fuerit, ponet scabellum vel brevem scalam in suppedaneo commoditati Celebrantis.

83. Deinde Celebrans, assurget, ascendet ad altare, aperiet ostiolum urnae seu custodiae, iterabit genuflexionem in suppedaneo, descendet de altari in planum, ubi stans demittet in thuribulum sine benedictione incensum, quod ipsi a secundo clerico ministrabitur.

84. Celebrans rursus genua submittet in gradu infimo, et accepto thuribulo a secundo clerico, thurificabit SS. Sacramentum, et idem clericus sublevabit ei partem posteriorem planetae, dum thurificationem peraget.

85. Celebrans, postquam thuribulum reddiderit secundo clerico, hic autem primo, ascendet rursus in suppedaneum, genuflectet, educet Sacramentum de custodia, ponet ipsum super altare in medio corporali, et procumbet in genua.

86. Secundus clericus velum humerale accipiet, imponet humeris Celebrantis, et ante pectus eius alligabit ipsum.

87. Celebrans assurget, sinistra accipiet Calicem ad nodum, dexteram autem imponet Patenae: secundus clericus animum advertet ad manus eius cooperiendas extremitatibus anterioribus veli humeralis.

88. Celebrans convertetur ad populum, et incipiet hymnum *Vexilla Regis* etc., quem elata voce una cum clericis prosequetur.

89. Hymnum praenominatum in commodum clericorum hic subiicimus:

Vexilla Regis prodeunt,
Fulget Crucis mysterium,
Qua vita mortem pertulit,
Et morte vitam protulit.
Quæ vulnerata lanceae
Mucrone diro, criminum
Ut nos lavaret sordibus,
Manavit unda et Sanguine.
Impleta sunt quae concinit
David fideli carmine,
Dicendo nationibus:
Regnavit a ligno Deus.
Arbor decora et fulgida,
Ornata Regis purpura,
Electa digno stipite
Tam sancta membra tangere.
Beata, cuius brachiis
Pretium pependit saeculi,
Statera facta corporis,
Tulitque praedam tartari.
O Crux, ave, spes unica,
Hoc passionis tempore,
Piis adauge gratiam
Reisque dele crimina.
Te, fons salutis, Trinitas,
Collaudet omnis spiritus,
Quibus Crucis victoriam
Largiris, adde praemium. Amen.

90. Processio non exibit extra ecclesiam, et redibit ad altare maius ordine sequenti: Vexillum quod praeferri solet in processionibus s. Viatici. Confratres cum intorticiis vel candelis accensis. Tertius clericus, gestans Crucem processionalem. Primus cum thuribulo, quod leviter agitans adolebit SS. Sacramentum. Celebrans sub baldachino, qui gestabit SS. Samentum, et a sinistris eius incedet secundus clericus, qui meminerit secum ferre biretum Celebrantis.

91. Quum processio pervenerit ad altare, delator vexilli remanebit extra balaustrium seu cancellos, in alterutro latere, confratres se disponent extra presbyterium ad cancellos, ibique genibus flexis manebunt, sustinentes cereos, sive intorticia ardentia, usque ad finem officii. Baldachinum removebitur extra ingressum presbyterii, et collocabitur apud unum e parietibus proximis ipsi presbyterio; tertius clericus deponet Crucem processionalem in presbyterio, prope cornu evangelii, primus, sustinens thuribulum, remanebit in plano versus partem epistolae; Celebrans autem cum secundo ascendet in suppedaneum altaris.

92. Interea aderit qui cereos exstinguet in sacello vel altari, in quo erat expositum SS. Sacramentum.

93. Secundus clericus extremitates veli humeralis detrahet manibus Celebrantis, qui Calicem deponet in medio altaris, et facta genuflexione, descendet in planum, atque in medio gradus infimi submittet genua.

94. Ibi genuflexus secundus clericus expediet ac detrahet ei velum humerale, quod a tertio referetur ad abacum.

95. Assurget Celebrans, et ministrante ei secundo clerico, incensum demittet in thuribulum, quod ipsi a primo praesentabitur.

96. Celebrans rursus genua submittet in infimo gradu, et accepto a secundo clerico thuribulo SS. Sacramentum thurificabit. Secundus ac tertius clericus, genuflexi a lateribus Celebrantis, advertent ut ipsi in thurificatione attollant partem posteriorem planetae.

97. Celebrans thuribulum restituet secundo clerico, hic autem primo, qui stans subsistet in plano lateris epistolae.

98. Celebrans cum secundo clerico consurget, ascendet in suppedaneum, et genuflexionem faciet ad Sacramentum.

99. Tertius clericus vadet ad abacum, accipiet ampullas vini et aquae cum pelvicula, et deferet eas ad altare, quo loco poni solent, in latere epistolae. * genuflectens in plano, antequam ascendat.

100. Celebrans, post genuflexionem, solvet taeniam qua firmatum erit velum Calicis, et ab ipso Calice amovebit velum. Secundus clericus deferet ad abacum velum cum taenia, ac redibit ad dexteram Celebrantis, faciens genuflexionem in discessu et in reditu.

101. Celebrans accipiet Patenam, et ponet ipsam in medio corporali, versus partem anteriorem altaris, amovebit a Calice pallam, quam etiam in corporali ponet, prope latus epistolae, in parte superiori, et accepto reverenter Calice faciet leviter effluere s. Hostiam super Patenam. Relinquet Calicem super corporali, et accepta ambabus manibus Patena cum s. Hostia,

ponet Sacramentum super corporale, nullum signum Crucis Patena efficiens, et Patenam ipsam in corporali collocabit versus dexteram suam.

102. Si ad extrahendum e Calice Sacramentum opus esset ut illud tangeret indice vel pollice dextero, purificabit digitum in vasculo aquae, quod tertius clericus deferet ad altare, exterget digitum vel digitos purificatorio, et vasculum supradictum relinquetur in altari.

103. Celebrans accipiet Calicem sinistra, et quin abstergat ipsum, ac perstans in medio altaris, vinum et aquam, ut in aliis Missis, infundet in Calicem, sustinens ipsum aliquantulum elevatum ab altari, sed non absterget illum. Advertet ne benedicat aquam, neu dicat orationem consuetam.

104. Ponet Calicem a latere corporalis, quem deinde acceptum dextera reponet in medio, et nihil dicens neque ullum faciens Crucis signum, illum palla cooperiet.

105. Tertius clericus tollet de altari ampullas vini et aquae cum pelvicula, et referet illas ad abacum, * genuflectens in plano postquam descenderit. Procedet deinde in cornu evangelii, ut thurificationis tempore amoveat ab altari Missale cum legili.

106. Primus cum thuribulo, facta genuflexione, ascendet ad altare, et Celebrans, ministrante ei secundo clerico, incensum sine benedictione demittet in thuribulum.

107. Accepto autem thuribulo a clerico eodem, genuflectet, Oblata thurificabit, dicens *Incensum istud* etc., genuflexionem iterabit, thurificabit Crucem et altare, ut in Missis solemnibus, dicens *Dirigatur, Domine* etc., advertens quod, quum transibit in medium altaris, facere debet genuflexionem. Secundus clericus partem posteriorem planetae eius sublevabit, ut superius traditum est. Tertius autem amovebit ab altari legile cum Missali, quod rursus post thurificationem ibi ponet, et cum debitis genuflexionibus redibit ad abacum, et accipiet ampullam aquae cum pelvicula et manutergio.

108. Celebrans, peracta altaris thurificatione, thuribulum tradet secundo clerico, dicens *Accendat in nobis* etc., sed ipse non thurificabitur. Secundus tradet thuribulum primo, qui referet illud in sacristiam vel ad abacum, siquidem in hac functione non opus est amplius.

109. Celebrans, tradito, ut supra, thuribulo, advertens ne tergum vertat ad Sacramentum, de suppedaneo descendet in secundum gradum, et facie ad populum versa, lavabit manus,

non tamen recitans psalmum consuetum *Lavabo inter innocentes* etc. Tertius clericus aquam ipsi ministrabit, secundus manutergium seu mappulam.

110. Extersis manibus, Celebrans rursus ascendet in suppedaneum, redibit ad medium altaris, genuflectet, postea, iunctis manibus super altari, et paullulum inclinatus, voce intelligibili recitabit *In spiritu humilitatis* etc. Osculabitur deinde altare, genuflexionem faciet, se convertet versus cornu evangelii ad populum, dicens eodem vocis tono *Orate, fratres, ut meum* etc., circulum non complens, rursus se convertet ad altare, ac genuflexionem iterabit.

111. Non respondebitur *Suscipiat Dominus* etc.

112. Clerici manebunt genuflexi in gradibus altaris, videlicet secundus versus cornu epistolae, tertius versus partem evangelii, et primus super gradu in latere epistolae.

113. Celebrans, manibus iunctis ante pectus, dicet altiori vocis tono *Oremus. Praeceptis salutaribus* etc., et ad *Pater noster* aperiet manus. Clerici respondebunt *Sed libera nos a malo.* Celebrans secreto dicet *Amen;* deinde adhuc extensis manibus recitabit eodem vocis tono, ac supra, *Libera nos, quaesumus* etc., et clerici respondebunt *Amen.*

114. Celebrans genuflectet, assurget, deteget Calicem, Patenam supponet s. Hostiae, et sustinens dextera s. Hostiam, sinistra Patenam, elevabit s. Hostiam usque eo ut conspici possit ab adstantibus. Non pulsabitur crotalum, non fiet thurificatio, nec planeta Celebrantis sublevabitur (1).

115. Deinde Celebrans immediate s. Hostiam demittet super Calicem, relinquet Patenam super corporali, dividet s. Hostiam, ut in aliis Missis, ponens duas maiores partes supra Patenam et Particulam in Calice, nihil dicens, et nullum faciens Crucis signum.

116. Cooperiet Calicem, genuflectet, assurget, et manibus iunctis super altari, paullulum inclinatus et secreto recitabit orationem *Perceptio Corporis tui* etc.

117. Post hanc orationem, genuflectet rursus, accipiet Patenam cum s. Hostia, ut in aliis Missis, dicet *Panem coelestem* etc., ac tribus vicibus *Domine, non sum dignus* etc., percutiens pectus. Se signabit dicens *Corpus Domini nostri* etc., et communicabit.

(1) V. notam ad pag. 232 huius voluminis.

118. Brevi interposita mora, seu meditatione, deteget Calicem, et genuflexionem faciet; Patena colliget fragmenta super corporali, purificabit Patenam supra Calicem, et accepto Calice, non signans se, reverenter sumet vinum cum particula s. Hostiae.

119. Secundus clericus assurget, et ampullas vini et aquae deferet ad altare. Tertius ex abaco accipiet velum nigri coloris, et ponet ipsum super altare versus cornu evangelii. Primus autem advertet, ut exstinguantur intorticia seu candelae, quae adhuc ardentes a sodalibus sustentae fuerint, et universi consurgent.

120. Celebrans, omissa purificatione Calicis, super Calicem ipsum lavabit digitos aqua et vino, absterget digitos, et in medio altaris sumet ablutionem, absterget os suum, deinde Calicem, quem ut in aliis Missis, velo nigro cooperiet.

121. Primus clericus acceptum Calicem deferet ad abacum.

122. Celebrans stans in medio altaris, manibus ante pectus iunctis et paullulum inclinatus, dicet secreto *Quod ore sumpsimus, Domine* etc.

123. Clericus secundus amovebit ampullas ab altari; tertius post praedictam orationem claudet Missale, et deferet ipsum ad abacum.

124. Celebrans de altari descendet, genuflexionem faciet ad Crucem, recipiet biretum, et caput cooperiet; deinde praeeuntibus clericis, ut in accessu, in sacristiam redibit.

125. Illuc quum venerit, reverentiam cum clericis faciet ad Crucem, vel ad imaginem primariam, et adiuvantibus eisdem clericis, dimittet sacra indumenta, ac parumper attendet orationi.

126. Clerici redibunt ad altare, exstinguent cereos, ex ipso et ex abaco tollent tobaleam, et omnia quae in hac functione adhibita sunt in sacristiam reportabunt.

CAPUT VI.

DE SABBATO SANCTO

§ 1. *De iis quae sunt praeparanda.*

1. Extra portam primariam ecclesiae praeparabitur mensa cooperta albo mantili, et super ea ponentur:

2. Legile parvum cum Missali aperto.

3. Pelvis argentea vel argenteo colore obducta, cum quinque granis incensi Cereo infigendis.

4. Thuribulum cum navicula.

5. Vasculum Aquae sanctae cum aspersorio.

6. Manipulus, stola et dalmatica albi coloris.

7. Laterna cum exigua candela, et ramentum sulphuratum ad accendendum lumen.

8. Prope eandem mensam, praeparabitur focus cum carbonibus accendendis, ut infra, et cum forcipe ferrea ad accipiendum ignem.

9. Arundo cum tricereo in summitate, ornata floribus, seu veris seu fictis.

10. Altare maius exornabitur candelabris nobilibus cum cereis albi coloris, Cruce, tobaleis, tapeto et duplici pallio, videlicet violaceum superpositum erit albo. Aderunt etiam tabellae secretarum, et in latere epistolae pulvinus violaceus vel legile cum Missali aperto.

11. Basis marmorea vel lignea in latere evangelii, in qua statuetur arundo.

12. In eodem latere Cereus paschalis iam impositus candelabro, et ante candelabrum ponetur scabellum gradatum in commodum Celebrantis, qui tempore debito quinque grana thuris infigit Cereo eidem: curabitur ut ellychnium sit ita diligenter compositum, ut facile accendi possit.

13. Ante, vel etiam iuxta candelabrum, aderit legile maius, panno albi coloris contectum.

14. Lampades erunt ita compositae, ut facile accendi possint.

15. Super abaco altaris maioris, cooperto alba tobalea, ponetur Missale pro praeconio et alterum pro Litaniis, ac pulvinus albi coloris pro Missali, nisi adhibebitur legile.

16. Calix cum ornamentis albi coloris.
17. Ampullae vini et aquae in pelvicula.
18. Manutergium seu mappula.
19. Campanula.
20. Prope cornu evangelii collocabitur scabellum nudum, commoditati Celebrantis.
21. In sacristia quatuor superpellicea pro clericis, qui quatuor aderunt; amictus, alba, cingulum, manipulus et stola, pluviale cum planeta violacea; manipulus, stola et planeta albi coloris ac biretum pro Celebrante.
22. Crux processionalis.
23. Velum humerale album, intorticia et umbella, pro referendo SS. Sacramento in ecclesiam post officium.
24. In baptisterio, si aderit, abacus coopertus albo mantili super quo duae mappae maiores seu manutergia.
25. Vas pro Aqua benedicta et aspersorium.
26. Alia vasa ad hauriendam e fonte Aquam benedictam.
27. Ampullae cum Oleis sanctis, Chrismatis et Catechumenorum, in lance argentea.
28. Urceus cum pelvi et manutergio, pro abluendis manibus.
29. Medulla panis et mali medici, ad tergendas manus, et aliquantulum gossypii, seu bombacii.
30. Extra baptisterium, legile maioris formae cum Missali aperto.
31. Si administrabitur Baptisma infantibus, praeparabitur etiam Rituale Romanum.
32. Pelvicula, seu lanx cum sale.
33. Vascula cum Oleo sancto Catechumenorum et cum s. Chrismate in pelvicula.
34. Cochlear ad effundendam Aquam baptismalem in caput baptizandorum.
35. Stola et pluviale albi coloris.
36. Mantile pro extergendo capite infantis.
37. Alterum mantile loco vestis candidae.
38. Candela, quae postea tradetur accensa baptizato.

§ 2. *In functione.*

39. Hora praestituta, pulsabitur crotalum extra ecclesiam, ad annunciandum fidelibus functionis initium.

40. Quatuor clerici superpelliceum induent sibi supra vestem talarem, et disponent res omnes suis locis indicatas, nisi iam preparatae fuerint.

41. Clericus unus indutus superpelliceo accendet ignem extra ecclesiam, et favillam eliciet e silice, siquidem hic ritus non caret mysterio.

42. Celebrans praeparationem ad Missam praemittet, et quum omnia disposita erunt ut officii initium fiat, lavabit manus, et adiuvantibus clericis induetur amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo.

43. Reverentia simul cum clericis faciet ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacristiae, caput cooperiet bireto, et cum clericis proficiscetur ad portam principalem ecclesiae.

44. Praeibit primus clericus iunctis manibus, sequetur tertius gestans Crucem processionalem, postremo Celebrans, medius inter secundum et quartum, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt.

45. Ad portam ecclesiae quum ventum erit, clericus tertius, subsistet in limine portae, humeris versis ad ipsam, et imagine Crucifixi conversa ad Celebrantem.

46. Celebrans accedet ad abacum ibi praeparatum, qui erit inter ipsum et Crucem.

47. In eo loco caput nudabit bireto, quod tradet secundo clerico; hic accipiet illud cum osculis consuetis, et ponet in abaco.

48. Iunctis manibus, ex Missali posito in legili recitabit voce convenienti *Dominus vobiscum* et orationem triplicem super ignem et alteram super grana thuris. Secundus clericus animadvertet ad elevandam fimbriam dexteram pluvialis, quum Celebrans faciet signum Crucis versus ignem et versus grana.

49. Dum Celebrans dicet quartam orationem pro benedicendis granis, primus clericus accipiet thuribulum, et forcipe novum ignem ponet in ipso, deinde relicta forcipe, accipiet naviculam.

50. Quartus clericus accedet ad dexteram Celebrantis, et fimbriam pluvialis eius sublevabit, quum secundus ei ministrabit incensum cum osculis consuetis. Celebrans incensum in thuribulum sustentum a primo clerico iniiciet cum benedictione *Ab illo benedicaris* etc.

51. Secundus clericus accipiet aspersorium, et tradet Celebranti, qui ignem et grana thuris asperget, in medio, a sinistris et a dextris suis, dicens submissa voce ant. *Asperges me* etc. Restituet aspersorium secundo clerico; hic reponet illud in vasculo, et accipiet a primo thuribulum, quod tradet Celebranti. Celebrans ignem et grana adolebit, eodem modo ac supra, nihil

dicens. Tum reddet thuribulum secundo clerico, et hic primo, qui, si opus fuerit, ignem in thuribulo renovabit.

52. Celebrans, adiuvante quarto clerico, dimittet pluviale cum stola violacea, et induet sibi manipulum, stolam diaconalem et dalmaticam albi coloris.

53. Aderit aliquis, qui referat in sacristiam pluviale, stolam violaceam et biretum, et quum Celebrans ingressus fuerit in ecclesiam, reportabit in sacristiam res etiam illas, quae aderant super mensa vel abaco.

54. Interea secundus clericus ex igne benedicto accendet ramentum sulphuratum, et ex ipso parvam candelam vel gossypium ceratum, quod abscondet in laterna, et reponet in abaco.

55. Quartus clericus accipiet pelviculam, seu lancem cum granis incensi.

56. Secundus accedet rursus cum primo ad dexteram Celebrantis, et ipsi ministrabit incensum cum osculis consuetis, quod Celebrans cum benedictione demittet in thuribulum.

57. Recepta a primo clerico navicula, secundus accipiet arundinem cum tricereo, quam tradet Celebranti, deinde resumet laternam.

58. Procedetur ad benedictionem Cerei ordine sequenti:

59. Clericus quartus, ferens grana thuris, a dextris primi, qui sustinebit thuribulum cum navicula: deinde tertius clericus, gestans Crucem processionalem: sequetur Celebrans, sustinens arundinem cum secundo clerico a sinistris, qui lumen in laterna conditum portabit.

60. Omnes in ecclesiam ingressi subsistent apud portam. Celebrans inclinabit, seu potius flectet arundinem, et secundus clericus accendet unam e candelis tricerei. Celebrans eriget arundinem, submittet genua et reliqui cum ipso, excepto clerico gestante Crucem. Tum Celebrans elata voce dicet *Lumen Christi,* et assurget ac ceteri omnes consurgent cum eo, respondentibus clericis *Deo gratias.*

61. Procedetur ad medium ecclesiae, accendetur altera candela, et fiet ut antea, nisi quod Celebrans paullo amplius attollere vocem debet.

62. Denique devenietur ante altare, accendetur tertia candela, ut supra, sed Celebrans elatiori etiam voce dicet *Lumen Christi.*

63. Responso a clericis tertia vice *Deo gratias,* primus cum thuribulo locum sibi sumet versus cornu evangelii, et quartus cum granis incensi versus partem epistolae, tertius gestans

Crucem adstabit a dexteris primo sustinenti thuribulum, et secundus cum laterna a sinistris quarto, qui feret grana, Celebrans autem cum arundine medius inter eos.

64. Secundus clericus, responso ut supra, perget ad abacum, ibique deponet laternam, et accipiet librum seu Missale pro praeconio, redibit ad altare, librum tradet Celebranti, et ab ipso accipiet arundinem.

65. Celebrans, accepto libro, submittet genua in medio gradu infimo, dicet *Iube, Domine, benedicere. Dominus sit in corde meo et in labiis meis, ut digne et competenter annuntiem suum paschale praeconium. Amen.* Assurget, genuflexionem ad altare faciet cum clericis, exceptis duobus, quorum alter Crucem processionalem sustinebit, alter arundinem, ac vadent ad legile praeparatum iuxta candelabrum cum Cereo, ordine sequenti: Thuriferarius, cui adstabit a dexteris quartus clericus cum granis, tertius cum secundo a sinistris arundinem ferente, postremo Celebrans solus, sustinens Missale.

66. Ad legile quum venerint, se disponent recta linea, versa facie ad parietem oppositum, qui respondet lateri epistolae altaris maioris (1). Celebrans Missale imponet legili; clericus cum Cruce a dexteris Celebrantis, thuriferarius a sinistris clerici gestantis Crucem, clericus cum arundine a sinistris Celebrantis et alter cum granis a dextris clerici sustinentis arundinem.

67. Celebrans ponet Missale seu librum apertum super legile, et accedente thuriferario accipiet thuribulum, et librum adolebit in medio, a sinistris et a dexteris suis.

68. Celebrans commode et hilari voce leget praeconium *Exsultet iam* etc.

69. Post verba *curvat imperia,* discedet a legili cum clerico sustinente grana, ascendet scabellum gradatum, et infiget Cereo quinque grana hoc ordine:

1
4 2 5
3

quae clericus idem ei ministrabit.

---

(1) S. R. C., n. 4198, VIII, edixit: « Praeconium paschale eodem loco ac evangelium in Missa cani debet, et Diaconus [Celebrans] cum reliquis ministris, lineam rectam efforment, omnesque ad librum faciem convertant, latera dextera altari obversa tenentes, facie Crucifixi Celebrantem [Diaconum] respiciente.

70. Celebrans revertetur ad Missale, et prosequetur praeconium ad verba *In huius igitur* etc.

71. Quartus clericus perget ad abacum, relinquet ibi pelviculam, quae continebat grana, accipiet gossypium ceratum, seu parvam candelam accensam in laterna, et ad suum locum redibit.

72. Ad verba *rutilans ignis accendit,* Celebrans accedet ad Cereum, accipiet a secundo clerico arundinem, et ex ipsa accendet Cereum. Deinde clericus cum arundine redibit ad locum suum, et Celebrans reversus ad legile prosequetur *Qui licet sit divisus* etc., usque ad verba *apis mater eduxit.*

73. Post haec verba, Celebrans abrumpet lectionem, et clericus quartus circumibit ecclesiam, accendens lampades candelula vel gossypio cerato.

74. Lampadibus accensis, Celebrans prosequetur praeconium usque ad finem (1).

75. Completo praeconio, secundus clericus portabit arundinem prope latus evangelii, et firmabit ipsam in sua basi, tertius relinquet Crucem processionalem apud parietem in eodem latere.

76. Celebrans simul cum clericis faciet in medio ante altare genuflexionem ad Crucem, et praecedentibus duobus clericis, nempe thuriferario et qui ferebat grana, deinde secundo ac tertio, redibit in sacristiam, ubi deponet dalmaticam, stolam et manipulum albi coloris, ac sibi induet manipulum, stolam et planetam violaceam.

77. Interea clericus quartus redibit ad altare, tollet de legili pannum sericum adhibitum pro lectione praeconii, et deferet legile nudum cum Missali ad fontem baptismalem, vel si deerit fons, illa omnia referet in sacristiam.

78. Celebrans, accepto bireto, reverentiam una cum clericis faciet ad Crucem vel ad imaginem principalem sacristiae, et capite bireto cooperto ac iunctis manibus redibit ad altare, praecedentibus clericis.

79. Ante altare quum venerit, nudabit caput, biretum tradet secundo clerico, reverentiam faciet ad Crucem, ascendet ad altare, et osculabitur ipsum in medio, transibit in cornu epistolae, et leget alta voce duodecim prophetias. Post unamquamque ipsarum dicet *Oremus. Flectamus genua,* et genuflectet, ac secundus clericus respondebit *Levate;* tum assurget et subiunget orationem.

(1) Satis est si Celebrans unius vel alterius lampadis accensionem exspectet.

80. Clerici, in accessu ad altare, genuflexionem facient ad Crucem. Secundus cum tertio stabunt ante gradum infimum a lateribus, reliqui duo apud abacum.

81. Advertet Celebrans, quod legendus est etiam tractus quum notatus in Missali erit, et omittendus ℣. *Flectamus genua* ante duodecimam orationem.

82. Post ultimam orationem, Celebrans reverentiam faciet ad Crucem, et descendens a latere de altari, perget ad scabellum positum prope abacum in latere epistolae, ibique dimittet planetam et manipulum.

83. Si ecclesia habuerit fontem baptismalem, Celebrans induetur pluviali violaceo, quod ibi iam delatum erit a quarto clerico.

84. Clericus primus Cereum paschalem tollet de candelabro, et deferens illum utraque manu veniet ante altare prope ingressum presbyterii. Tertius accipiet Crucem processionalem, veniet et ipse ante altare, et subsistet a dexteris clerici sustinentis Cereum.

85. Celebrans procedet ante altare, medius inter secundum et quartum clericum, qui pluviale eius sustinebunt. Secundus autem advertet ut ferat etiam biretum Celebrantis et Missale, vel exemplar huius libri pro recitando tractu, ut infra.

86. Celebrans cum clericis, ante altare progressus, reverentiam faciet ad Crucem, clerici autem genuflexionem.

87. Secundus clericus Celebranti biretum et librum dabit.

88. Celebrans incipiet tractum, caput cooperiet, et proficiscetur ad fontem, alta voce cum clericis recitans tractum praedictum.

89. Praeibit clericus gestans Cereum, alter deinde cum Cruce, et post eos Celebrans, medius inter reliquos duos.

Tractus. ℣. *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum: ita desiderat anima mea ad te, Deus.*

℣. *Sitivit anima mea ad Deum vivum: quando veniam et apparebo ante faciem Dei?*

℣. *Fuerunt mihi lacrimae meae panes die ac nocte, dum dicitur mihi: Ubi est Deus tuus?*

90. Quum venerint ad cancellos, sive ad ingressum baptisterii, omnes consistent. Celebrans nudabit caput, ac biretum

tradet secundo clerico, et stante Cruce ante ipsum, dicet *Dominus vobiscum* et orationem *Omnipotens, sempiterne Deus, respice propitius* etc., iunctis manibus. Missale collocatum erit super legili maioris formae, ut supra dictum est, vel etiam sustinebitur ante Celebrantem a quarto clerico.

91. Post primam orationem, Celebrans cum clericis introibit in sacellum baptisterii, si capax locus erit, secus accedet ad fontem quatenus poterit.

92. Clericus cum Cruce stabit semper e regione Celebrantis, et alter cum Cereo adstabit illi.

93. Celebrans, iunctis manibus, dicet *Dominus vobiscum*, orationem *Omnipotens, sempiterne Deus, adesto* etc., et praefationem, etiam iunctis manibus. Missale sustinebitur a quarto clerico, vel imponetur legili, quod transferetur, et collocabitur apud fontem.

94. In recitanda praefatione, exsequetur actiones ibi indicatas, videlicet, post verba *gratiam de Spiritu Sancto*, dividet aquam manu dextera, quam exterget mantili, quod ei porrigetur a secundo clerico. Post verba *non inficiendo corrumpat*, tanget aquam dextera, quam immediate terget, ut supra. Post verba *indulgentiam consequatur*, triplex signum Crucis faciet dextera versus fontem. Post verba *super te ferebatur*, dividet aquam dextera, et fundet illam versus quatuor ventos, orientem, occidentem, aquilonem et austrum, hoc modo:

1
3 4
2

Post verba *in nomine Patris... Spiritus Sancti*, mutabit tonum, vocem aliquantum supprimens. Post verba *tu benignus aspira*, ter halitabit super aquam in modum Crucis. Post verba *purificandis mentibus efficaces*, accipiet a primo clerico Cereum, et immergens ipsum aliquantulum in aquam, dicet eodem vocis tono, quo recitaverit praefationem, *Descendat in hanc plenitudinem* etc., deinde extrahet illum. Iterum deinde Cereum in aquam immerget paullo profundius, et aliquantulum etiam attollens vocem, dicet *Descendat* etc., ut supra. Educet Cereum, ac tertia vice paullo profundius immerget, et altiori etiam voce dicet *Descendat* etc. Postea super aquam sufflabit tribus vicibus in modum literae graecae ψ, dicet *totamque huius aquae* etc., et post verba *foecundet effectu*, extrahet Cereum e fonte, ac reddet illum primo clerico, qui animadvertet

ad abstergendum ipsum uno e mantilibus praeparatis in abaco. Perget Celebrans recitare praefationem: *Hic omnium peccatorum* etc. Conclusionem autem *Per Dominum nostrum* etc. recitabit voce submissiori.

95. Secundus clericus in omnibus istis actionibus advertet ut fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis sustollat; quod etiam exsequetur in aliis, quas paullo inferius notabimus.

96. Secundus clericus accipiet vasculum Aquae sanctae, et implebit ipsum Aqua nuper benedicta in fonte, et acceptum aspersorium porriget Celebranti.

97. Celebrans immerget aspersorium in Aquam benedictam, et ipsa asperget seipsum et adstantes. Postea, medius inter secundum et quartum clericum, per ecclesiam asperget Aqua benedicta adstantes, et redibit ad fontem.

98. Quartus clericus, adiuvante secundo, extrahet unum vel plura vasa Aquae benedictae a fonte, ut pars infundatur in fontes lustrales ecclesiae, pars servetur pro benedictione domorum, pro aspersione Dominicae sequentis, et in usum fidelium.

99. Extracta, ut supra, Aqua, Celebrans cum duobus praedictis clericis accedet iterum ad fontem, et accepta ampulla cum Oleo sancto catechumenorum, aliquantulum ipsius infundet in Aquam, quae erit in fonte, dicens *Sanctificetur* etc. Deinde accipiet ampullam s. Chrismatis, et ipsius aliquantulum infundet in Aquam, cum formula *Infusio Chrismatis* etc. Postea manu dextera accipiet utramque ampullam Oleorum, et aliquantulum ipsorum in Aquam infundet cum formula *Commixtio Chrismatis* etc.

100. Relictis ampullis in pelvicula, Celebrans, extremitate manus dexterae, sparget et miscebit leviter Olea sancta cum Aqua benedicta, et manum exterget aliquantulo gossypio.

101. Quartus clericus porriget ei manuum ablutionem cum urceo et pelvi, et secundus medullam panis et mali medici, qua mundabit manus, et mantile, quo absterget illas.

102. Deinde Celebrans Baptismum administrabit infantibus, methodo sequenti:

103. Remanebit apud fontem clericus sustinens Cereum, Celebrans, praeeunte Cruce, et comitante secundo et quarto clerico, qui gestabit Rituale, perget ad portam ecclesiae, extra quam aderunt baptizandi cum suis compatribus.

104. Ibi Celebrans incipiet catechismum, ut praescribitur in Rituali, quemadmodum notabimus libro IV.

105. Imponet deinde Celebrans extremitatem sinistram stolae super infantem, dicens: *N., ingredere in templum Dei,* etc.

106. Tum peraget ritum exorcismorum extra baptisterium, sed priusquam ingrediatur in baptisterium ad Baptismum administrandum, adiuvante quarto clerico, dimittet pluviale cum stola violacea, et adiuvante secundo induet sibi stolam cum pluviali albi coloris. Introibit in baptisterium, et progressus ad fontem administrabit Baptismum.

107. Administrato Baptismo, lavabit manus, dimittet pluviale et stolam albi coloris, ac resumet stolam cum pluviali coloris violacei.

108. Redibit ad altare, medius inter secundum et quartum clericum, praeeuntibus clerico cum Cereo, post ipsum altero cum Cruce processionali.

109. Quum ventum erit ad altare, primus clericus reponet Cereum in candelabro, tertius applicabit Crucem parieti, prope latus evangelii.

110. Clericus tertius accipiet scabellum cum Missali, et ponet ipsum in medio suppedanei.

111. Celebrans quum steterit ante altare, nudabit caput, biretum tradet secundo clerico, et reverentiam faciet ad Crucem. Secundus et quartus genuflectent.

112. Celebrans dimittet pluviale, genua submittet apud scabellum, et recitabit Litanias, Clerici genibus flexis adstabunt a lateribus eius, et respondebunt, repetentes versiculos ab ipso recitatos.

113. Ad ℣. *Peccatores*, primus clericus cum tertio amovebunt pallium violaceum, et relinquent album; tollent etiam a Missali altaris pulvinum violaceum, et illi substituent alterum albi coloris, deinde accendent candelas altaris.

114. Celebrans prosequetur Litanias ad totum versiculum *Christe, exaudi nos.* Assurget, reverentiam faciet ad Crucem, et accepto bireto cooperiet caput, ac simul cum clericis in sacristiam revertetur.

115. Ibi exuet sibi stolam violaceam, induet manipulum, stolam et planetam albi coloris, caput bireto cooperiet, ac redibit ad altare.

116. Ante altare, nudabit caput, reverentiam faciet ad Crucem, et exordietur Missam cum psalmo *Iudica me, Deus* etc., et cum *Gloria Patri.* Ascendet ad altare, dicet orationem *Aufer a nobis* etc., osculabitur altare in medio, ibique, non in

cornu epistolae, recitabit *Kyrie*, postea *Gloria in excelsis*, et campanae festivo more pulsabuntur.

117. Primus clericus solvet velum quod cooperiebat imaginem altaris, atque ita imago seu tela picta altaris detegetur.

118. Post epistolam, Celebrans tribus vicibus dicet *Alleluia*, gradatim elevans vocem, et clerici quoque respondebunt *Alleluia*, singulis vicibus, deinde prosequetur versiculum et tractum. Non recitabit *Credo*, et post *Dominus vobiscum* et *Oremus*, non recitabit ℣. offertorii. Omittet etiam *Agnus Dei*, nec pax donabitur.

119. Loco ℣. *Communio*, recitabit Vesperas, videlicet vadet ad Missale in cornu epistolae, recitabit antiphonam *Alleluia* etc., et cum clericis prosequetur alternatim psalmum *Laudate Dominum, omnes gentes* etc., cum *Gloria Patri*, et in fine repetet praedictam antiphonam *Alleluia* etc. Postea subiunget alteram Antiphonam *Vespere autem Sabbati* etc., et alternatim cum clericis recitabit canticum *Magnificat* cum *Gloria Patri*, et in fine repetet antiphonam paullo ante indicatam.

120. Redibit ad medium altaris, dicet *Dominus vobiscum* conversus ad populum, et reversus ad Missale leget *Postcommunio*. Redibit ad medium altaris, dicet conversus ad populum *Dominus vobiscum. Ite, missa est. Alleluia, alleluia*, et Missam absolvet.

121. Post Missam, redibit in sacristiam, deponet paramenta sacra, et induet sibi superpelliceum cum stola albi coloris.

122. Dum dimittet, ut supra, paramenta, unus e clericis disponet ea omnia, quae opus erunt ad referendum in ecclesiam SS. Sacramentum, observans ritum superius notatum, cap. IV, num. 71, et seqq., in Coena Domini.

123. Redibit postea Celebrans in sacristiam, et dimissa stola cum superpelliceo, recitabit preces pro gratiarum actione.

124. Clerici redibunt ad altare, exstinguent candelas et Cereum, et referent in sacristiam illa omnia, quae adhibita erunt in functione, non excepta arundine cum tricereo et basi.

CAPUT VII.

DE VIGILIA PENTECOSTES

1. Ecclesiae, in quibus adest fons baptismalis, tenentur functionem peragere huius diei, nec licet Parochis ipsam omittere.

§ 1. *De iis quae sunt praeparanda.*

2. E conchis Aquae sanctae in limine ecclesiae amovebitur Aqua benedicta paullo ante functionem, ut ibi substituatur alia recens, quae benedicetur in baptisterio.

3. Altare maius exornabitur candelabris nobilibus cum candelis albis, Cruce, tobaleis ac tapeto. Apponetur duplex pallium, videlicet violaceum, superpositum rubro, itemque, si ibi custodietur SS. Sacramentum, tabernaculum cooperietur conopaeo violaceo, superposito alteri rubro. Aderunt tabellae secretarum, et in cornu epistolae Missale super legili vel cussino violaceo.

4. Lampades in ecclesia ardebunt.

5. Super abaco ipsius altaris, cooperto mantili albo, praeparabitur Missale adhibendum pro Litaniis, cussinus rubri coloris pro Missali altaris, nisi adhibebitur legile, Calix cum ornamentis coloris rubri, ampullae vini et aquae in pelvicula, manutergium seu mappula, campanula, et pluviale coloris violacei pro Celebrante.

6. Prope eundem abacum applicitus erit Cereus paschalis exstinctus cum quinque granis incensi infixis, et Crux processionalis.

7. Item prope abacum aderit scabellum nudum in usum Celebrantis.

8. In sacristia quatuor superpellicea pro quatuor clericis; amictus, alba, cingulum, manipulus, stola et planeta coloris violacei et biretum pro Celebrante, et manipulus, stola et planeta coloris rubri.

9. Pridie extrahetur e baptisterio seu fonte baptismali Aqua consecrata, mundabitur fons, et replebitur alia aqua recenti et limpida.

10. Prope baptisterium praeparabitur abacus, coopertus alba tobalea, in quo ponentur duo mantilia seu manutergia grandiora; vas pro Aqua benedicta cum aspersorio, altera vasa ad hauriendam e fonte Aquam benedictam, ampullae cum Oleis sanctis Chrismatis et catechumenorum in lance argentea, urceus cum pelvi et manutergio pro lotione manuum, medulla panis et mali medici ad tergendas manus, et aliquantulum bombacii. Aderit etiam legile maioris formae cum Missali aperto.

11. Si Baptismum infantibus administrabitur, praeparabitur super abaco Rituale Romanum, pelvicula cum sale, vascula cum Oleo sancto catechumenorum et cum sacro Chrismate in lance argentea, cochlear ad fundendam Aquam baptismalem in caput baptizandorum, stola et pluviale albi coloris, mantile vel plura mantilia pro abstergendo capite baptizandorum, alterum mantile loco vestis candidae, et candela tradenda accensa baptizato.

§ 2. *In functione.*

12. Ad festivum campanarum sonum congregabitur populus in ecclesiam.

13. Quatuor clerici supra vestem talarem induentur superpelliceo, et in altari et super abacis, praeparabunt res superius notatas, nisi iam essent dispositae.

14. Celebrans praeparationem ad Missam praemittet, ac quum omnia disposita erunt ad functionis initium faciendum, lavabit manus, et adiuvantibus clericis sibi induet amictum, albam, cingulum, manipulum, stolam et planetam violaceam.

15. Faciet simul cum clericis reverentiam ad Crucem vel ad imaginem principalem sacristiae, caput bireto cooperiet, ac praecedentibus clericis proficiscetur ad altare maius.

16. Ante altare, deteget caput, biretum tradet secundo clerico, reverentiam faciet ad Crucem, vel genuflexionem, si aderit SS. Sacramentum, ascendet ad altare, osculabitur in medio, et vadet in cornu epistolae, ubi elata voce leget sex prophetias cum tractu respectivo, quum notatus erit, et post unamquamque prophetiam recitabit orationem, apertis manibus, sine ℣. *Flectamus genua.*

17. Clerici, in accessu ad altare, facient genuflexionem ad Crucem. Secundus ac tertius clericus stabunt ante infimum gradum in lateribus, et reliqui duo ante abacum.

18. Dum a Celebrante legetur sexta prophetia, primus clericus accendet et in promptu habebit Cereum paschalem pro benedictione fontis.

19. Post ultimam orationem, Celebrans faciet reverentiam ad Crucem, descendet a latere de altari, et perget ad scabellum, quod positum erit prope abacum in latere epistolae, et ibi exuetur planeta et manipulo.

20. Celebrans, adiutus a secundo clerico induetur pluviali violaceo.

21. Primus accipiet Cereum iam accensum, et elatum sustinens illum utraque manu procedet ante altare, apud ingressum presbyterii. Tertius accipiet Crucem processionalem, procedet ipse quoque ante altare, et se sistet a dexteris primi, sustinentis Cereum.

22. Celebrans procedet ante altare, medius inter secundum et quartum clericum, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt. Secundus autem advertet, ut secum ferat biretum Celebrantis et Missale vel exemplar huius libri, pro recitando tractu, ut infra.

23. Celebrans cum clericis ante altare reverentiam faciet ad Crucem (vel genuflexionem, si aderit SS. Sacramentum), clerici autem genuflexionem.

24. Secundus dabit Celebranti biretum et librum.

25. Celebrans incipiet tractum, cooperiet caput, et proficiscetur ad fontem, recitans alta voce cum clericis tractum praedictum.

26. Praecedet clericus cum Cereo, alter cum Cruce, et post ipsum Celebrans medius inter alios duos.

Tractus. ℣. *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum: ita desiderat anima mea ad te, Deus.*

℣. *Sitivit anima mea ad Deum vivum: quando veniam, et apparebo ante faciem Dei?*

℣. *Fuerunt mihi lacrimae meae panes die ac nocte, dum dicitur mihi: Ubi est Deus tuus?*

27. Quum venerint ad cancellos, sive ad ingressum baptisterii, omnes consistent. Celebrans nudabit caput, biretum tradet secundo clerico, et stante contra ipsum tertio clerico, qui sustinebit Crucem processionalem, dicet *Dominus vobiscum*, et iunctis manibus subiunget orationem *Concede, quaesumus, omnipotens Deus* etc. Missale positum erit super legili maioris formae, ut supra dictum est, vel etiam sustinebitur a quarto clerico ante Celebrantem.

28. Post hanc orationem, Celebrans cum clericis introibit in aediculam baptisterii, si capax erit locus, vel accedet ad fontem, et benedictionem ipsius peraget, ritu superius praescripto in Sabbato sancto, a num. 92 usque ad 101, cap. VI. Postea Baptismum administrabit infantibus, si aderunt, observans ritum ibidem, nn. 103 et seqq., praescriptum.

29. Administrato Baptismo, lavabit manus, dimittet pluviale cum stola albi coloris, et rursus induet sibi stolam cum pluviali violaceo.

30. Redibit ad altare, cum secundo et quarto clerico a lateribus eius adstantibus, qui fimbrias pluvialis sustinebunt, praecedente clerico ferente Cereum, et altero gestante Crucem.

31. Quum ventum erit ad altare, primus clericus exstinguet Cereum, et referet ipsum in sacristiam, vel etiam relinquet prope abacum, quo loco praeparatus fuerat ab initio, tertius deponet Crucem ad parietem in latere evangelii.

32. Tertius accipiet scabellum cum Missali, et ponet ipsum in medio suppedaneo.

33. Celebrans, ante altare progressus, nudabit caput, biretum tradet secundo clerico, et reverentiam ad Crucem, vel genuflexionem faciet, si custodietur ibi SS. Sacramentum. Secundus et quartus facient genuflexionem.

34. Postea Celebrans dimittet pluviale; genua submittet ante scabellum, et recitabit Litanias. Clerici genibus flexis adstabunt lateribus eius, et respondebunt repetentes versiculos, quos Celebrans recitaverit.

35. Ad versiculum *Peccatores*, primus clericus cum tertio detrahent altari pallium violaceum, et relinquent ibi alterum rubri coloris: tollent de Missali altaris cussinum violaceum, et substituent alterum rubrum; accendent cereos altaris, ac si asservabitur ibi SS. Sacramentum, advertent ut detrahant de tabernaculo conopaeum violaceum, et reliquant in eo, vel substituant, alterum rubri coloris.

36. Celebrans prosequetur Litanias usque ad totum versiculum *Christe, exaudi nos*. Deinde assurget, reverentiam faciet ad Crucem (vel genuflexionem ad Sacramentum), et accepto bireto cooperiet caput, et simul cum clericis in sacristiam redibit.

37. Ibi deponet stolam violaceam, et assumet manipulum, stolam et planetam rubri coloris, caput cooperiet bireto, et revertetur ad altare.

38. Ante altare nudabit caput, reverentiam faciet ad Crucem (vel genuflexionem si ibi aderit SS. Sacramentum), et inchoabit Missam. Ascendet ad altare, orationem recitans *Aufer a nobis* etc., osculabitur illud in medio, postea immediate subiunget *Kyrie, eleison* et *Gloria in excelsis*, ac tum festivo more pusabuntur campanae.

39. In reliqua Missae parte nihil variandum de ritu solito occurrit.

CAPUT VIII.

DE EXPOSITIONE ET BENEDICTIONE CUM SS. SACRAMENTO.

§ 1. *Animadversiones.*

1. Expositio et benedictio cum SS. Sacramento a rubricis praescribitur in festo et in tota octava solemnitatis Corporis Domini.

2. Si quis velit hunc ritum peragere alio tempore et in aliis circumstantiis, opus est ut facultatem explicitam obtineat ab Episcopo ordinario.

§ 2. *De rebus praeparandis.*

3. Expositio fiet in altari maiore, quoniam in paroeciis ruralibus unicum esse solet, ac si adsunt et alia, non sunt fortasse ad hanc functionem apposita, propter decentiam quam ipsa requirit.

4. Super altare, videlicet in medio gradu candelabrorum, ita, ut ne mensam impediat, statuetur thronus, in quo exponetur SS. Sacramentum. Thronus seu baldachinum elevatum erit aliqua basi vel fulcimento, non tamen tali altitudine ut conscendere mensam altaris cogatur Sacerdos, qui ibi collocaturus erit Ostensorium, siquidem, praeter defectum decentiae, esset etiam impedimento, quum nemo alius adsit Sacerdos, nisi qui indutus erit pluviali.

5. Decenter autem ornatus erit thronus, et coloris albi, nec probari potest usus quarundam ecclesiarum, quae solent affigere pannum sericum rubri coloris in cavo ipsius throni, ut amplius emineat splendor Ostensorii.

6. In plano throni, in quo collocandum erit Ostensorium, ponetur explicatum corporale mundum seu palla, in qua possit commode statui Ostensorium.

7. Super altari ipso iam aderit tabernaculum seu ciborium, in quo asservabitur SS. Sacramentum.

8. A lateribus throni disponentur candelabra cum cereis: numerus candelarum ardentium dependet a consuetudine cuiusque loci et legibus synodalibus, vel etiam a dispositionibus, quas dabit Episcopus proprius.

9. Altare exornabitur pallio albi coloris, quodcumque sit Officium, quod praesenti die celebretur, idque toto expositionis tempore; gradus, quibus ascenditur ad altare, cooperientur tapeto. Ex uno latere apponetur scabellum, seu scabellum gradatum in commodum Celebrantis, qui expositurus erit SS. Sacramentum.

10. Praeparabitur in sacristia pluviale cum stola albi coloris, superpelliceum et biretum pro Celebrante; tria superpellicea pro clericis; Ostensorium albo velo contectum; corporale explicandum super altari, positum intra bursam albi coloris; velum humerale albi coloris; clavicula tabernaculi seu ciborii; thuribulum et navicula cum thure et cochleari: liber precum et orationis. Si qua Confraternitas intervenerit, poterunt etiam praeparari duo intorticia.

§ 3. *In functione.*

11. Signum sacri officii populo dabitur campanarum sonitu, quae una vel pluribus vicibus pulsabuntur iuxta cuiusque loci consuetudinem.

12. Hora praestituta, congregabuntur in sacristam Parochus cum tribus clericis, et hi supra vestem talarem induent sibi superpelliceum.

13. Unus illorum accendet cereos altaris, alter ad altare deferet Ostensorium, bursam cum corporali et claviculam, quae omnia ponet in altari prope medium; super abaco ponet velum humerale; librum autem precum ponere poterit super gradus altaris, versus partem dexteram. Amovebit etiam ab altari tabellas secretarum ac telam stragulam, nisi iam remotae fuerint.

14. Clericus alter, qui remanebit in sacristia, adiuvabit Parochum in induendis paramentis, nempe superpelliceo, stola et pluviali, ac praeparabit ignem in thuribulo.

15. Si aderit aliqua Confraternitas, duo confratres induti sacco poterunt sustinere intorticia ardentia.

16. Quum in sacristiam redierint reliqui duo clerici, ideoque omnia disposita erunt ad incipiendum officium, clericus tertius accipiet thuribulum cum navicula, et primus cum secundo assistent Celebranti.

17. Celebrans cum clericis, reverentia facta ad Crucem vel ad imaginem principalem sacristiae, procedent ad altare.

18. Praecedent duo confratres cum intorticiis ardentibus,

si aderunt, et qui incedet dextrorsum sustinebit intorticium dextera, et qui sinistrorsum, sustinebit sinistra; deinde tertius clericus cum thuribulo, postremo Celebrans, capite cooperto et iunctis manibus, medius inter primum et secundum clericum, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt.

19. Quum venerint ad altare, confratres consistent extra presbyterium, hinc inde a lateribus. Clericus tertius cum thuribulo subsistet versus partem epistolae, et Celebrans cum duobus clericis ante altare: Celebrans nudabit caput, biretum tradet primo clerico, qui ei adstabit a dexteris, et ab omnibus genuflexio fiet in pavimento.

20. Duo illi confratres genua submittent extra balaustrium presbyterii, thuriferarius remanebit suo loco stans, primus clericus genua submittet in infimo gradu, et super eodem deponet biretum Celebrantis, secundus accipiet scabellum seu brevem scalam, et deferet ipsam super suppedaneum versus partem evangelii, ubi consistet flexis genibus, ac Celebrans in suppedaneum ascendet.

21. Celebrans, conscenso suppedaneo, accipiet bursam, extrahet corporale, ponet bursam prope candelabra in latere evangelii, et corporale explicabit in medio altaris: deinde velum detrahet Ostensorio, quod ponet super corporale, ac velum deponet ex una parte, accipiet claviculam, aperiet ostiolum tabernaculi, et genuflectet: extrahet Pyxidem seu capsulam in qua aderit s. Hostia, ponet illam super corporale, claudet porticulam tabernaculi, aperiet crystallum Ostensorii, et aperta Pyxide seu capsula, sumptam lunulam cum s. Hostia collocabit in Ostensorio; claudet crystallum, deinde etiam capsulam seu Pyxidem, convertet Ostensorium ex parte anteriori, collocabit illud in medio altari, et genuflexionem faciet unico genu.

22. Postea surget, recedet aliquantulum ad latus epistolae, et posito a secundo clerico scabello seu brevi scala, accipiet Ostensorium dextera, et conscenso scabello, ponet illud in throno. Postquam descenderit in suppedaneum, iterabit genuflexionem et de altari descendet, advertens ne tergum directe vertat ad SS. Sacramentum. Secundus clericus amovebit scabellum de suppedaneo, deinde ad locum suum redibit a sinistris Celebrantis.

23. Celebrans, ante altare postquam descenderit, genuflexionem duplicem faciet in infimo gradu, postea consurget simul cum clericis. Accedet ad medium altaris tertius clericus cum

thuribulo, secundus proximabit dexterae Celebrantis, et fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit, primus accipiet naviculam, et incensum sine osculis ministrabit Celebranti, qui demittet illud sine benedictione in thuribulum, ipsi praesentatum a tertio clerico stante.

24. Rursus cum primo et secundo clerico Celebrans submittet genua in medio gradu infimo, ac tertius genibus flexis adstabit dexterae primi clerici. Hic acceptum thuribulum tradet sine osculis Celebranti, qui SS. Sacramentum incensabit, et post thurificationem restituet thuribulum primo clerico, hic autem tertio.

25. Clericus tertius recipiet thuribulum, et facta genuflexione duplici in pavimento, referet illud in sacristiam, ibique deponet, si functio erit aliquantulum prolixa, vel etiam ipsum relinquet apud abacum, et redibit ad locum suum, ubi genua submittet prope primum. Confratres etiam cum intorticiis, facta genuflexione, ut supra, redibunt ad locum suum; secus remanebunt ibi cum intorticiis accensis.

26. Preces et orationes recitandae, recognitae et adprobatae ab Episcopo vel ab ipsius Vicario generali esse debent.

27. Sub finem precum et orationum statutarum, redibunt in sacristiam duo praedicti confratres ac tertius clericus, qui recipient respective intorticia et thuribulum, redibunt ad altare, genuflexionem efficient, ibique suum quisque locum recipient, ut functionis initio notatum fuit.

28. Completa recitatione precum et orationum, Celebrans cum primo et secundo clerico assurget, et ad eum accedet tertius cum thuribulo, qui naviculam tradet primo. Secundus accedet ad dexteram Celebrantis, et fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit. Celebrans, ministrante ei primo clerico, incensum sine benedictione demittet in thuribulum, quod ipsi praesentabit clericus tertius, non genuflexus, sed stans.

29. Celebrans cum clericis rursus genua submittet in medio gradu infimo, ac tertius clericus a dexteris primi.

30. Celebrans cum clericis intonabunt ℣. *Tantum ergo*, et adstantes illum prosequentur cantare. Ad verba *Veneremur cernui* fiet ab omnibus inclinatio profunda. Clericus tertius thuribulum tradet primo, et hic Celebranti, qui SS. Sacramentum thurificabit.

31. Post thurificationem, Celebrans thuribulum restituet primo clerico, et iste tertio, qui thuribulum vel referet in sacristiam, vel deponet apud abacum (1), ex quo accipiet velum humerale, et redibit ad dexteram primi, ibique genua flectet.

32. Interea cantabitur tota altera strophe *Genitori Genitoque* etc., post quam subiungetur ℣. *Panem de coelo* etc.

33. Responso ab adstantibus *Omne delectamentum* etc., assurget Celebrans, sine ulla alia genuflexione vel inclinatione, et stans ac iunctis manibus, tono feriali, e libro, quem ei sustinebunt primus et secundus clericus genuflexi, cantabit orationem *Deus, qui nobis* etc., cum brevi conclusione *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum*, et ab adstantibus respondebitur *Amen*.

34. Celebrans genuflexionem faciet, et ascendet in suppedaneum simul cum primo clerico, dum secundus deferet in suppedaneum scabellum gradatum.

35. Celebrans, conscenso suppedaneo, iterabit genuflexionem, et in scabellum gradatum appositum a secundo clerico ascendet, Ostensorium e throno accipiet, et super altari ponet, in medio corporali expanso. Statim ac Celebrans descenderit, scabellum removebitur a secundo clerico, qui redibit ad extremitatem suppedanei, ubi genua submittet a sinistris Celebrantis.

36. Genua submittet Celebrans in suppedaneo, et a primo clerico velum humerale imponetur humeris eius et ante pectus alligabitur; ipse autem clericus postea genua submittet in extremitate suppedanei, a dexteris Celebrantis.

37. Assurget Celebrans, convertet Ostensorium, ut pars anterior spectet ad populum, et manibus contectis extremitatibus anterioribus veli humeralis, Ostensorium accipiet dextera ad nodum, sinistra infra pedem, deinde convertetur super dexteram suam ad populum, et benedictionem SS. Sacramenti impertietur. Primus et secundus clericus in hac actione sustinebunt hinc inde elatas fimbrias eius pluvialis (2).

---

(1) Inspiciatur adnotatio num. 51, cap. IV, art. I, lib. II. A.

(2) Sacra Rituum Congregatio, quo modo sit donanda benedictio SS. Sacramenti declaravit his verbis: « II. An in benedicendo populum cum SS. Sacramento sit servandus modus infrascriptus. Cum Sacerdos stat ante populum, Ostensiorum ante pectus tenet, tum elevat illud decenti mora, non supra caput, sed tantum usque ad oculos, et eodem modo illud demittit infra pectus, mox iterum recta illud attollit usque ad pectus, et deinde ad sinistrum humerum ducit, et reducit ad dexterum, et rursus ante pectus reducit, ibique aliquantulum sistit, quasi peracta ad omnes mundi partes Cruce, eam etiam venerandam omnibus praebet, tunc, gyrum perficiens, collocat Ostensorium super

38. Celebrans advertet ne nimium elevet, neu nimis inclinet inconcinne Ostensorium, sed rectum sustineat, non vero curvatum vesus seipsum aut versus populum, ac tum nimiam cunctationem fugiat, tum nimiam celeritatem.

39. Celebrans, conversus iterum ad altare, post benedictionem, deponet ibi in medio corporali Ostensorium, quod, postquam velum manibus detraxerit, convertet, ut pars anterior Ostensorii ipsius respiciat populum. Deinde genua submittet in suppedaneo, eique a primo clerico detrahetur ex humeris velum humerale.

40. Assurget Celebrans, et sine ulla alia genuflexione convertet aliquantulum Ostensorium, et aperiet crystallum sphaerae: accipiet manu sinistra capsulam seu Pyxidem, et aperiet dextera; sumet ex Ostensorio s. Hostiam cum lunula, eamque ponet in Pyxide seu capsula, quam claudet, et collocabit in medio corporali: claudet etiam dextera crystallum spaerae, et sinistra ponet Ostensorium extra corporale; aperiet ostiolum tabernaculi, ubi reponet Sacramentum cum custodia praedicta, genuflexionem faciet, assurget, claudet ostiolum tabernaculi; claviculam relinquet in altari, et de ipso descendet, se paullum convertens super dexteram suam.

41. Clericus primus velum humerale recipiet, et referet ad abacum, accipiet biretum Celebrantis, et una cum secundo aderit ante infimum gradum, ut se adiungat illi. Tertius, si deposuerit thuribulum apud abacum, recipiet illud, et cum ipso subsistet ad ingressum presbyterii; sin minus stabit ibi, iunctis manibus.

42. Postquam Celebrans de altari descenderit, genuflexionem in pavimento conficiet una cum clericis et confratribus, et accepto a primo clerico bireto, cooperiet caput, et in sacristiam revertetur.

43. Praecedent duo praedicti confratres, si aderunt, sustinentes intorticia accensa, tertius clericus cum thuribulo, vel iunctis manibus, ultimo loco Celebrans, medius inter primum

altare. *Michael Bauldry*, part. IV, cap. 16, art. 3, n. 34, pag. 481; *Theophil. Pytonell*, de depositione SS. Sacramenti, lib. III, cap. 2, num. 8. Et S. R. C. (quoad 2) respondit: *Si ei placet, potest observare supradictum modum, quem tradit idem Bauldry, loc. cit., sin minus servandus est modus dispositus in* Caeremoniali Episcoporum, *lib. II, cap. 33, n. 27, ubi requiritur tantummodo, ut cum eodem SS. Sacramento Celebrans producat Crucis signum super populum.* Et ita declaravit. Die 21 Martii 1676 (Decr. auth., n. 1563)». Ritus, secundo loco innutus in Decreto, est communius receptus. A.

et secundum clericum, qui fimbrias pluvialis eius elatas sustinebunt.

44. Quum ingressi erunt in sacristiam, reverentiam facient ad Crucem, et Celebrans, adiuvantibus clericis, deponet pluviale, stolam et superpelliceum.

45. Tandem clerici redibunt iterum ad altare, exstinguent cereos, et referent in sacristiam omnia ea, quae in sacra functione adhibita fuerint.

CAPUT IX.

DE PROCESSIONE IN FESTO SS. CORPORIS CHRISTI.

§ 1. *Animadversiones praeviae.*

1. In paroeciis ruralibus clero carentibus, facienda erit processio solemnis in festo SS. Corporis Christi (1), et curae erit Parocho, ut evadat decora et decens, quatenus patientur loci circumstantiae. Quare cum tribus quatuorve clericis, et evocando in adiumentum suum aliquam Confraternitatem, quae communiter solet esse instituta in unaquaque paroecia ad associationem SS. Viatici, poterit hanc sacram functionem peragere, quae ad id spectat, ut divinus Redemptor noster in mysterio Eucharistiae speciali cultu honoretur. Ipse itaque prospiciet singulis rebus, et dabit opportuna documenta secundum ea quae tradituri sumus.

2. Processio peragenda est mane, et post celebrationem Missae, sed curabitur ut fiat summo mane, ad vitandum aestum anni temporis, in quod plerumque incidit illa solemnitas.

3. Dabitur opera ut viae, per quas transitura sit processio mundentur, et processionis tempore claudantur tabernae, et ipsae domorum ianuae. In itinere poterunt spargi herbae virentes et odorae, mixtae floribus; muri quoque et fenestrae domorum exornari poterunt tapetis et aulaeis, quoad fieri hoc liceat per facultates paroeciae.

4. Si iter a processione percurrendum esset aliquantulum longum, poterit erigi in ipsa via altare aliquod, in quo fiat statio, sed curabitur ut altare sit decens, adsit tobalea, corporale expansum in medio, et sex saltem candelabra cum candelis cereis.

5. Processioni non licet subsistere in omni sacello, quod occurrat in itinere, neque in ecclesiis aut aediculis dirutis neque in quibus celebrare Missam non licet.

(1) Post novissimam reductionem festorum, processio solemnior facienda est Dominica infra Octavam, sed de consensu Ordinarii institui valet etiam die ipso festi suppressi (S. C. C., 3 Maii 1912, ad 3).

6. Ecclesia paroecialis parabitur solemniter, et altare instruetur suis ornamentis, throno seu baldachino pro exponendo SS. Sacramento, multis cereis et floribus, exclusis tamen hermis, statuis et reliquiariis cum Reliquiis Sanctorum.

§ 2. *De rebus praeparandis.*

7. Extra presbyterium praeparabitur signum seu vexillum Confraternitatis, baldachinum hastile albi coloris, quatuor vel saltem duo maiores laternae cum luminibus cereis infixae hastis, et Crux processionalis in presbyterio.

8. Super altare praeparabitur Calix cum hostia et reliqua omnia, quae opus sunt ad Missam, et prope Calicem ponetur capsula vel Pyxis, qua contineatur hostia consecranda pro processione, iam aptata in lunula Ostensorii.

9. In abaco, praeter ampullas et alia quae in Missa adhiberi solent, ponetur Ostensorium albo velo contectum, velum humerale albi coloris, liberculus orationis recitandae in fine processionis, et clavicula tabernaculi seu ciborii, si post processionem facienda sit repositio SS. Sacramenti.

10. In sacristia, praeter paramenta pro Missa, praeparabitur etiam pluviale albi coloris, cerei, seu intorticia gestanda in processionem accensa, et thuribulum cum navicula.

§ 3. *In functione.*

11. Ad festivum omnium campanarum sonum, congregabitur populus in ecclesiam, et confratres induti sacco aderunt genuflexi extra presbyterium ad cancellos seu balaustrium, ut assistant Missae, cuius initium non fiet, nisi quum omnia ad processionem peragendam disposita sint.

12. Missa celebrabitur a Parocho sine cantu, assistentibus tribus clericis, ut superius notatum est in functionibus maioris hebdomadae. In Missa consecrabitur etiam hostia collocanda in Ostensorio pro processione.

13. Postquam Celebrans sumpserit Calicem, primus clericus cum debitis genuflexionibus deferet ad altare Ostensorium iam praeparatum in abaco, sed tollet ex eo velum, quod complicatum ad abacum ipsum reportabit.

14. Celebrans accipiet Ostensorium, et ponet illud super corporali, et quin inclinet ipsum, ponet in eo lunulam cum s. Hostia, claudet crystallum, collocabit Ostensorium in medio

corporali versus partem posteriorem altaris, postea continuabit Missam, ritu superius declarato in Coena Domini, num. 39, cap. IV huius libri.

15. Clericus primus referet ad abacum, vel etiam in sacristiam, Calicem, postquam illum Celebrans contexerit.

16. Completa Missa, Celebrans de altari descendet, faciet in pavimento genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum, accipiet biretum, quo caput cooperiet, quum fuerit extra conspectum SS. Sacramenti, et praecedentibus tribus clericis, in sacristiam revertetur.

17. Remanebunt genibus flexis ad adorationem SS. Sacramenti duo quatuorve confratres, et reliqui attendent ad processionem cum quiete ordinandam.

18. Celebrans, reversus in sacristiam, primo ac tertio clerico adiuvantibus eum, dimittet planetam et manipulum, induetur pluviali albi coloris, et caput bireto cooperiet. Secundus clericus accipiet thuribulum cum igne et naviculam.

19. Distribuentur interea confratribus candelae vel intorticia accensa, baldachinum tradetur senioribus Confraternitatis, vel aliis, ad quos spectare poterit, et laternae hastiles, accensis earum candelis, tradentur confratribus huic rei delegatis, qui consistent prope baldachinum.

20. Celebrans, praecedente secundo clerico cum thuribulo, et medius inter primum ac tertium, qui hinc inde fimbriam pluvialis eius elatam sustinebunt, exibit de sacristia et procedet ad altare. In conspectum SS. Sacramenti quum venerit, nudato capite, biretum tradet primo clerico, qui deinde illud ponet in abaco.

21. Ad altare progressi, secundus clericus recedet versus latus epistolae, et omnes una cum Celebrante genuflexionem duplicem facient in pavimento. Celebrans assurget, et medius inter supradictos clericos, genua submittet in medio gradu infimo, et brevi tempore orabit.

22. Celebrans cum primo ac tertio clerico consurget. Primus sine osculis ei ministrabit incensum, quod ipse Celebrans sine benedictione iniiciet in thuribulum a secundo ipsi praesentatum. Tertius in hac actione accedet ad dexteram Celebrantis, eique fimbriam dexteram pluvialis sublevabit.

23. Celebrans rursus submittet genua medius inter primum ac tertium clericum, secundus autem cum thuribulo genua flectet a dexteris primi, cui thuribulum tradet. Celebrans, accepto thuribulo a primo clerico, SS. Sacramentum thurificabit.

Primus et tertius fimbrias pluvialis eius sublevabunt. Celebrans, post thurificationem, restituet thuribulum primo clerico, hic secundo.

24. Clericus tertius assurget, accipiet Crucem processionalem, et cum ipsa subsistet in aditu presbyterii, conversus ad altare.

25. Clericus primus perget ad abacum, ubi deponet biretum Celebrantis, accipiet velum humerale, et imponet ipsum humeris Celebrantis, et ante pectus eius alligabit.

26. Celebrans ascendet in suppedaneum altaris, genuflectet, assurget, Ostensorium convertet, ut quum delaturus erit ipsum, pars anterior eiusdem respiciat processionem, manus cooperiet extremitatibus anterioribus veli humeralis, et accepto Ostensorio manu dextera ad nodum et sinistra infra pedem, se convertet super dexteram suam ad populum, et intonabit hymnum *Pange, lingua*, vel intonabitur a cantoribus huic rei designatis.

27. Ad cantum primae strophae remanebunt omnes genibus flexis, excepto Celebrante, secundo clerico cum thuribulo ac tertio sustinente Crucem processionalem (1).

28. Postea proficiscetur processio extra ecclesiam, ordine sequenti :

29. Praecedet vexillum sive aliud insigne, quo utetur Confraternitas, deinde confratres bini, manu sustinentes candelam vel intorticium, tum clericus tertius gestans Crucem processionalem, sequetur secundus cum thuribulo, ultimo loco Celebrans sub baldachino gestans SS. Sacramentum, et a sinistris ipsius incedet primus clericus, qui fimbriam pluvialis eius elatam sustinebit. A lateribus extra baldachinum incedent duo vel quatuor confratres sustinentes laternas hastiles cum luminibus accensis. Populus processionem ordinate sequetur.

30. Confratres incedentes dextrorsum, candelam seu intorticium sustinebunt dextera, et sinistram applicabunt pectori; qui incedent sinistrorsum, sinistra sustinebunt candelam sive intorticium, dexteram pectori applicabunt. Clericus thuriferarius, incedendo agitabit leviter thuribulum, et quum opus fuerit, incensum in eo renovabit. Ex delatoribus baldachini primus seu dignior sustinebit primam hastam a dexteris Ce-

(1) Neque A. alibi, e. g. lib. II, Fer. V in Coena Dom. et in Solemn. SS. Corp. Christi, hoc docuit. Rituale Rom. ait.: « Dum vero Sacerdos discedit ab altari, clerus vel Sacerdos cantare incipit hymnum sequentem. »

lebrantis, secundus primam a sinistris, tertius secundam a dexteris Celebrantis quartus secundam a sinistris, et ita de reliquis, si plusquam quatuor hastae baldachini fuerint. Celebrans cum primo clerico submissa voce recitabit hymnos et psalmos analogos, vel etiam poterit sequi cantum ceterorum.

31. Toto processionis tempore canentur hymni et psalmi a Rituali praescripti. Item sonabunt festivo more campanae, nec sonare desierint, nisi quum functio absoluta fuerit.

32. Si processio factura sit stationem in aliquo templo sive oratorio, aut apud altare in via erectum, disponentur in duos ordines a lateribus confratres, quos inter genuflexos transibit Celebrans cum reliquis superius notatis. Ad altare quum pervenerint, clericus cum Cruce subsistet stans versus partem evangelii, thuriferarius autem versus partem epistolae: delatores baldachini et qui sustinebunt laternas hastiles recedent in alterutrum latus. Celebrans ascendet ad altare, et primus clericus fimbrias anteriores eius vestium sustollet. Celebrans ponet Ostensorium super altare, vertens partem anteriorem illius versus populum, genuflexionem faciet in suppedaneo, et conversus ad suum latus dexterum, de altari descendet, ac genua flectet in gradu infimo, et velum humerale deponet. Postea assurget, et incensum demittet in thuribulum, ut superius innuimus, et rursus genibus flexis cantabit ℣. *Tantum ergo*, deinde alterum *Genitori Genitoque*, et SS. Sacramentum thurificabit. Postea, cantato ℣. *Panem de caelo* etc., assurget, cantabit orationem *Deus, qui nobis* etc., cum conclusione brevi *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum*, et rursus genibus incumbet. Imponetur iterum eius humeris velum humerale, ascendet ad altare, recipiet ut antea SS. Sacramentum, et processio rursus ordinabitur.

33. In quo loco subsistet processio, si tamen fiet statio, aequum esset ut adesset ignis in foculo substituendus in thuribulum.

34. Quum processio redierit ad ecclesiam, unde profecta erit, delator vexilli, qui anteibit Confraternitati, reponet illud in eodem loco, quo praeparatum fuerat; confratres ordinabuntur circa altare extra presbyterium, in unum pluresve ordines dispositi, ibique procumbent in genua, formantes semicirculum, ita ut seniores adstent proximi ad ingressum presbyterii, et minus antiqui versus parietes ecclesiae. Tertius clericus delator Crucis deponet eam in latere evangelii, ubi

erat initio functionis, et se addet Celebranti a sinistris, transeunte ad huius dexteram primo clerico, secundus cum thuribulo recedet versus cornu epistolae intra presbyterium, et delatores baldachini ac laternarum hastilium consistent in aditu presbyterii, quum autem ingressus in presbyterium Celebrans erit, reportabunt baldachinum et laternas hastiles, quo loco erant a principio: Celebrans ascendet ad altare, primo ac tertio clerico fimbrias anteriores vestium eius sublevantibus.

35. Celebrans, conscenso suppedaneo, ponet SS. Sacramentum in medio altaris super corporali, partem anteriorem Ostensorii versus populum convertens. Deinde genuflexionem faciet, et conversus super dexteram suam de altari descendet, aliquantulum recedens versus cornu evangelii, ne tergum vertat Sacramento, et in infimo gradu genuflectet, medius inter duos clericos praedictos.

36. Genuflexus, deponet velum humerale, adiuvantibus eisdem clericis, tum assurget una cum ipsis, et ordine supradicto demittet incensum in thuribulum, quo facto, rursus genua submittent.

37. Cantabitur ℣. *Tantum ergo* cum altero *Genitori Genitoque*, et interea Celebrans, ut supra, thurificabit SS. Sacramentum, postea secundus clericus receptum a primo thuribulum reportabit in sacristiam, vel deponet apud abacum, ex quo accipiet libellum orationis, et primo clerico tradet illum.

38. Cantato ℣. *Panem de coelo* etc., assurget Celebrans, et ex libro, quem ante eum sustinebunt primus ac tertius clericus, cantabit orationem *Deus, qui nobis* etc., cum brevi conclusione *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum*.

39. Clericus secundus librum receptum a primo reportabit ad abacum, apud quem genua submittet; primus autem imponet humeris Celebrantis velum humerale, quod tertius ante pectus eius cohibebit.

40. Celebrans ascendet ad altare, et accepto SS. Sacramento, benedictionem populo impertietur, ut diximus capite praecedenti, nn. 38 et 39.

41. Postea, deposito Sacramento super altari, genuflexionem faciet, ac velum eius humeris detrahetur. Reponet Sacramentum in tabernaculo, vel si tota die expositum remanebit, exponet ipsum in throno seu baldachino praeparato super altari. Clericus secundus deferet ad altare claviculam taber-

naculi, vel apponet scabellum gradatum, in quod possit ascendere Celebrans expositurus SS. Sacramentum.

42. Deinde idem clericus accipiet biretum Celebrantis, et tradet ipsum primo.

43. Si expositum in throno erit SS. Sacramentum, Celebrans, postquam descenderit de altari, genua submittet in medio gradu infimo, ac brevi tempore orabit; tum assurget, et facta in pavimento genuflexione duplici, praecedente secundo clerico, et medius inter primum ac tertium, qui fimbrias pluvialis eius elatas sustinebunt, redibit in sacristiam, caput bireto cooperiens, quum extra conspectum fuerit SS. Sacramenti.

44. Sin intra tabernaculum reconditum fuerit SS. Sacramentum, Celebrans, postquam de altari descenderit, genuflexionem simplicem in pavimento faciet, ac bireto capite cooperto, in sacristiam redibit, ordine iam descripto.

45. Celebrans in sacristia, adiuvantibus clericis, sacra indumenta dimittet.

46. Profecto ex altari Celebrante, confratres exstinguent candelas, sive intorticia, quae reddent illis, a quibus acceperint initio, vel ordinatim in sacristiam redibunt ante Celebrantem, ibique candelas vel intorticia exstinguent, praesertim si expositum sit SS. Sacramentum.

47. Hoc casu, curabit Parochus, ut semper adsit qui successive orent ante SS. Sacramentum expositum, et unus saltem clericus superpelliceo indutus, qui curam gerat de cereis in altari ardentibus.

48. Tota octava huius solemnitatis, exponetur aliquandiu singulis diebus SS. Sacramentum, et expositio complebitur benedictione, observando ritum in expositione praescriptum, ut superius, cap. VIII, declaratum est.

CAPUT X.

DE CETERIS PROCESSIONIBUS

§ 1. *Animadversiones praeviae.*

1. Quamvis tenuissimus sit cleri numerus in quibusdam paroeciis, praesertim ruralibus, non tamen eximitur Parochus a peragendis processionibus praescriptis, cuiusmodi sunt illae, quae fiunt in maioribus et minoribus Litaniis, et ceterae extraordinariae, quas edicit Episcopus, aut quae usu sancitae sunt, praecipue in festo Sancti Patroni.

2. Quapropter, processiones faciendae festo die S. Marci et reliquis tribus diebus praecedentibus solemnitatem Ascensionis Dominicae, peragentur ritu, quem heic subiicimus.

3. In Dominica seu festo praecedente, cohortatio fiet ad populum, ut interveniat processioni, et indicabitur hora, qua ipsius fiet initium.

4. Edicetur etiam confratribus, ut processioni interveniant, induti sacco.

§ 2. *De rebus praeparandis.*

5. In fronte altaris statuetur pallium violaceum, et eiusdem coloris praeparabitur in sacristia planeta pro Missa, post processionem celebranda.

6. In cornu evangelii, prope altare, praeparabitur Crux processionalis.

7. In abaco, a latere epistolae, disponentur quae opus sunt ad Missam.

8. In sacristia, praeter paramenta superius indicata pro Missa, aderunt quatuor superpellicea, unum scilicet pro Celebrante, reliqua pro tribus clericis, pluviale violaceum cum stola eiusdem coloris pro Celebrante, et Rituale.

§ 3. *In functione.*

9. Hora praestituta, signum dabitur festivo campanarum sono, ut populus in ecclesiam colligatur. Convenient etiam in ecclesiam confratres cum Cruce vel alio signo, quod in processione solebunt deferre, et disponentur in ordinem ad balaustrium seu cancellos extra presbyterium. Clerici in sacristia

sibi induent superpelliceum supra vestem talarem. Clericus tertius accendet sex cereos altaris, et reliqui duo adiuvabunt Celebrantem induentem sibi superpelliceum, stolam et pluviale violaceum. Primus clericus accipiet etiam Rituale.

10. Quum omnia disposita erunt, Celebrans cum clericis, facta reverentia ad Crucem vel imaginem principalem sacristiae, proficiscentur ad altare. Anteibit clericus tertius, iunctis manibus, sequetur Celebrans, capite bireto cooperto, medius inter primum et secundum clericum, qui fimbrias pluvialis eius elatas sustinebunt.

11. Quum devenerint ad altare, clericus tertius subsistet versus cornu evangelii, et Celebrans cum reliquis duobus clericis ante altare. Celebrans caput nudabit bireto, quod tradet primo clerico, et hic accipiet illud cum osculis consuetis. Celebrans cum clericis genuflexionem conficient ad SS. Sacramentum, quod ibi custodietur in tabernaculo. Nisi aderit Sacramentum, Celebrans reverentiam ad Crucem faciet, clerici genuflexionem.

12. Celebrans cum primo et secundo clerico stabunt ante altare in medio gradus infimi, et Celebrans e Rituali, quod ei tradet primus clericus, incipiet alta voce recitare antiphonam *Exsurge, Domine*, quam etiam clerici prosequentur eodem vocis tono.

13. Clericus tertius accipiet Crucem processionalem, et consistet in ingressu presbyterii, facie versa ad altare.

14. Post antiphonam praedictam, subiungetur a Celebrante et a clericis ℣. *Deus, venerunt gentes* etc. (1), *Gloria Patri* cum *Sicut erat*, ac repetetur antiphona *Exsurge, Domine* etc., et advertatur quod non est addendum *Alleluia*, quia nullo modo praescribitur a Rituali, quamquam processiones istae celebrentur tempore paschali.

15. Repetita praedicta antiphona, Celebrans et duo clerici in genua procumbent, et cum eis omnes adstantes, excepto tertio clerico, qui gestabit Crucem, tum incipientur Litaniae, quae continuabuntur usque ad totum versiculum *Sancta Maria, ora pro nobis*, qui repetetur idem ab adstantibus (2).

16. Assurget Celebrans, clerici et reliqui omnes, et processionis initium fiet.

17. Praecedent confratres, quos anteibit unus ex ipsis, qui

(1) Pro Litaniis maioribus et minoribus, a Rituali Rom. indicatur ℣. psalmi *Deus, auribus nostris* etc.

(2) Aliis locis, neque A. sic se exprimit, ut non videantur repetendi versiculi praecedentes.

gestabit vexillum, seu signum proprium Confraternitatis. Sequentur confratres bini, incedentibus senioribus ipsorum propius Crucem cleri. Post eos incedet tertius clericus cum Cruce processionali; post Crucem, Celebrans, capite bireto cooperto, medius inter reliquos duos clericos, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt. Etiam his duobus clericis licebit uti bireto extra ecclesiam. Populus sequetur Celebrantem.

18. In processione recitabuntur vel canentur Litaniae, et populus respondebit, repetens eosdem versiculos.

19. Si processio stationem faciet in alia ecclesia, quae occurrat in itinere, abrumpetur cantus vel recitatio Litaniarum, et Celebrans, progressus ante altare huius ecclesiae, deposito bireto, recitabit antiphonam, versiculum et orationem de Sancto Patrono. Advertatur, quod processioni non licet stationem facere in ecclesiis vel cappellis, in quibus celebrare Missam non licet, seu quod ita constructae sint ab origine, seu suspensae ab ecclesiastica auctoritate propter indecorum ipsarum statum.

20. Notandum etiam, quod nisi Celebrans duobus saltem uti possit clericis, qui sibi assistant, non induetur pluviali in istis processionibus, sed stola solummodo supra superpelliceum.

21. Revertente in ecclesiam processione, Confratres in genua procumbent ordinatim circa balaustrium extra presbyterium; tertius clericus deponet Crucem, et Celebrans, medius inter clericos praedictos, genuflectet ante altare, in medio gradu infimo, et recitabit preces orationesque, in Rituali notatas.

22. Completa orationum recitatione, redibit in sacristiam, se parabit pro celebranda Missa, quae congruet processioni celebratae in Litaniis maioribus et minoribus, tum exordietur Missam, cui assistent clerici et confratres, ut supra dictum est, et aequum esset ut populus etiam rei divinae adesset.

23. Methodus a nobis indicata ad exsequendas processiones maiorum minorumque Litaniarum, poterit servari et in aliis processionibus in Rituali Romano praescriptis, si eas exsequi aliquando necesse sit.

24. Si erit in more positum, ut fiat etiam processio qua die celebratur festum de Sancto Patrono, poterit retineri methodus descripta, cum ea tamen animadversione, quod color paramentorum debet congruere classi, ad quam pertinet Sanctus, et quum deferantur in processionem Reliquiae vel imago ipsius Sancti, confratres sustinebunt candelas accensas, et in processione hymnus de Sancto cantabitur.

CAPUT XI.

DE EXSEQUIIS

1. Parochus curabit ut in qua domo adsit cadaver, in promptu sit vasculum Aquae benedictae cum aspersorio (1). Deinde, superpelliceo indutus et stola nigri coloris, gestans manu Rituale, et praecedente clerico cum Cruce processionali, proficiscetur ad domicilium defuncti.

2. Clericus cum Cruce, ingressus in cubiculum, in quo iacebit cadaver, collocabit eam ad caput defuncti applicitam parieti, et accedet ad dexteram Parochi, a quo accipiet biretum, et sine osculis ministrabit ipsi aspersorium.

3. Parochus subsistet ad pedes cadaveris, nudabit caput, inclinationem faciet ad Crucem, et asperso cadavere in medio, a sinistris et a dextris suis, nihil dicens, immediate incipiet antiphonam *Si iniquitates* cum psalmo *De profundis*, quem recitabit solus vel alternatim cum clerico. In fine psalmi, dicet ℣. *Requiem aeternam dona ei, Domine. Et lux perpetua* etc., et repetetur tota antiphona. *Si iniquitates observaveris, Domine* etc.

4. Clericus, ministrata Aqua benedicta, et bireto restituto Parocho, rursus accipiet Crucem, eamque sustinens respondebit, ut supra, Parocho in recitatione psalmi praedicti.

5. Parochus iubebit a lecticariis super feretro efferri cadaver.

6. Quum iam humeris suis lecticarii imposuerint feretrum cum cadavere, Parochus, egressus e ianua, Rituale sinistra, candelam accensam dextera sustinens, intonabit antiphonam *Exsultabunt Domino*, cum psalmo *Miserere mei, Deus* etc., quem prosequetur elata voce, et cum pausa, vel solus vel cum clerico, concludens hunc psalmum, et reliquos praescriptos, cum ℣. *Requiem aeternam* etc.

7. Ut ventum erit in ecclesiam, clericus collocabit Crucem in basi ibi praeparata ad caput defuncti, et Parochus ingrediens in ecclesiam, desinet recitare psalmos, et dicet totam antiphonam *Exsultabunt Domino ossa humiliata*.

(1) Solet vas Aquae benedictae cum aspersorio a clerico gestari.

8. Deposito in ecclesia feretro, Parochus recitabit ℟. *Subvenite, Sancti Dei* etc., ut in Rituali, quo absoluto, exstinguet candelam, et praecedente clerico cum Cruce processionali, procedet ad altare pro recitando Officio.

9. In presbyterio disponentur duo scabella, alterum in latere evangelii pro Parocho, alterum in latere epistolae pro clerico, unum e regione alterius.

10. Officium recitabitur integrum cum invitatorio, tria nocturna et Laudes, alternatim a Parocho cum clerico, et hic suo loco manens, nec procedens in medium, recitabit invitatorium, versiculos et lectiones. In stando et sedendo observabitur quod alibi traditum est, videlicet invitatorium recitabunt stantes, psalmos cum antiphonis sedentes, *Pater noster* ante lectiones stantes, et in recitatione lectionum Parochus sedebit, itemque in respondendo ad responsoria. *Benedictus* recitabitur stando, et preces in fine dicentur genibus flexis, Parochus autem assurget pro recitanda oratione.

11. Post Officium, celebrabitur Missa in suffragium defuncti, in qua nihil notandum occurrit, utpote privata.

12. Clericus praeparabit pluviale nigri coloris super aliquo scabello in latere epistolae, et praeparabit etiam prope cadaver alterum scabellum vel parvum abacum cum vasculo Aquae benedictae et cum aspersorio, cum Rituali, cum thuribulo et navicula, et statuet basim pro Cruce processionali ad caput cadaveris.

13. Sacro peracto, Celebrans a latere descendet de cornu epistolae, ibique deposita planeta et manipulo, induet sibi pluviale, et accepto bireto cooperiet caput ac sedebit in scabello, exspectans dum clericus statuat basim pro Cruce processionali ad caput cadaveris, et praeparet ignem in thuribulo, vasculum et Rituale in abaco seu scabello posito prope cadaver, ut superius notatum est.

14. Praecedente clerico cum Cruce, Celebrans in medium ibit ante altare, ubi caput nudabit, et facta profunda reverentia ad Crucem, vel genuflexione ad Sacramentum, iunctis manibus et capite cooperto, procedet ad feretrum, et subsistet ad pedes defuncti, facie versa ad Crucem sitam in basi ad caput cadaveris.

15. Clericus, firmata Cruce in basi, accedet ad sinistram Parochi, biretum accipiet ab eo, et ponet super mensa, seu scabello, et tradet ipsi Rituale.

16. Parochus alta voce recitabit orationem *Non intres in iudicium* etc., et responso a clerico in fine *Amen*, prosequitur eadem voce ℟. *Libera me, Domine, de morte aeterna* etc.

17. Responsorio absoluto, clericus cum thuribulo accedet ad dexteram Celebrantis, qui demittet incensum in thuribulum cum benedictione, et immediate dicet *Kyrie, eleison*, clericus *Christe, eleison*, et uterque simul *Kyrie, eleison*.

18. Parochus intonabit *Pater noster*, et reliqua prosequetur secreto, accipiet a clerico aspersorium, et procedens a dextris suis aspersionem peraget super cadaver circa feretrum, advertens ut reverentiam faciat ad Crucem processionalem, quum ante eam transibit. Reversus ad locum suum, restituet aspersorium clerico, et ab ipso accipiet thuribulum, quo adolebit cadaver eodem modo quo illud asperserit. Clericus in aspersione et incensatione sublevabit fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, et advertet, ut genuflectat ad Crucem processionalem, dum Celebrans reverentiam faciet.

19. Reversus Celebrans ad locum suum, reddet thuribulum clerico, a quo accipiet Rituale, et subiunget versiculos *Et ne nos inducas* etc., et orationem *Deus, cui proprium est misereri* etc.

20. Post orationem, si cadaver efferendum sit ad sepulcrum, clericus tradet biretum Celebranti, et accepta Cruce processionali, proficiscetur ad Coemeterium, quem sequentur Celebrans et lecticarii cadaver portantes. Parochus recitabit antiphonam *In paradisum* etc., ac si locus longe aberit, addet aliquot psalmorum poenitentialium vel gradualium cum ℣. *Requiem aeternam* in fine.

21. Ut ventum erit ad locum sepulturae, clericus firmabit Crucem in basi ad caput cadaveris, et vadet ad dexteram Parochi, qui consistens ad pedes cadaveris nudabit bireto caput, recitabit antiphonam *Ego sum*, et canticum *Benedictus*, quod prosequetur alternatim cum clerico, et in fine adiiciet integram antiphonam *Ego sum resurrectio* etc. Postea dicet versiculos *Kyrie, eleison. Christe, eleison. Kyrie, eleison. Pater noster*; reliqua prosequetur secreto. Interea, accepto a clerico aspersorio, asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis, non recedens de loco suo, et aspersorio restituto clerico, subiunget ℣. *Et ne nos inducas* etc. et orationem *Fac, quaesumus, Domine* etc. Dicet in fine *Requiem aeternam* etc. Crucis signum dextera faciens versus cadaver, et recitato cum clerico *Requiescat in pace*. ℟. *Amen*, complebit exsequias cum

altero versiculo *Anima eius* etc., et a clerico respondebitur *Amen*.

22. Clericus reddet biretum Parocho, et recepta Cruce processionali, simul cum Parocho sequente ipsum, redibunt in sacristiam, recitantes interea psalmum *De profundis*, cuius in fine repetetur antiphona *Si iniquitates* etc.

23. Cum ventum fuerit ante locum praecipuum sacristiae, Parochus, ante Crucem stans, dicit: *Kyrie, eleison. Christe, eleison. Kyrie, eleison. Pater noster*, quod prosequitur secreto. Deinde subiunget *Et ne nos* etc. et orationem *Fidelium*, quam concludet *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum*. ℟. *Amen*; addens *Requiem aeternam* etc., *Requiescat in pace*. ℟. *Amen* (1).

24. In exsequiis parvulorum, eadem fere methodus servabitur, quam tamen breviter innuemus.

25. In qua domo iacebit cadaver iubebitur deferri vasculum Aquae benedictae cum aspersorio, et aderit tabula super quam Crux ponatur.

26. In ecclesia autem preparabitur parva mensa, in qua poni possit Crux ad caput cadaveris, et in eadem mensa poterit praeparari etiam vasculum Aquae benedictae cum aspersorio, et thuribulum cum navicula.

27. Si cadaver ex ecclesia efferendum sit ad sepulturam sive ad Coemeterium, praeparabitur in ecclesia scabellum in quo ponetur Crux, et in Coemeterio aderit alterum scabellum pro Cruce et Aqua benedicta in vasculo cum aspersorio, ac thuribulum cum navicula.

28. Parochus, indutus superpelliceo et stola albi coloris, Rituale manu gestans, et capite cooperto, praecedente clerico, qui deferet Crucem processionalem sine hasta, adibit domum, in qua aderit cadaver parvuli.

29. Ingressus clericus in cubiculum, in quo iacebit cadaver, dponet Crucem super tabula ad caput ipsius cadaveris, accedet deinde ad dexteram Parochi, ab eo accipiet biretum, et ipsi tradet aspersorium.

30. Parochus, consistens ad pedes cadaveris, asperget ipsum in medio, a sinistris et a dextris suis, et aspersorio reddito clerico, intonabit statim antiphonam *Sit nomen Domini*, recitabit psalmum *Laudate, pueri, Dominum*, cum *Gloria Patri*

(1) S. R. C., n. 4081, III.

in fine, et repetet integram antiphonam *Sit nomen Domini benedictum* etc. Poterit alternatim cum clerico praedictum psalmum recitare.

31. Clericus, recepto a Parocho aspersorio, et ipsi reddito bireto, redibit ad accipiendam Crucem, nec discedet nisi quum repetita erit indicata antiphona.

32. Parochus, dextera sustinens candelam accensam, sinistra Rituale, iubebit efferri domo cadaver, quumque feretrum cum cadavere humeris suis imposuerint lecticarii, incipiet elata voce recitare psalmum *Beati immaculati in via* etc., et reliquos in Rituali notatos cum *Gloria Patri* in fine.

33. Ad ecclesiam quum venerit, Parochus cessabit a psalmorum recitatione, et clericus ponet Crucem super scabello, ad caput cadaveris, et redibit ad dexteram Parochi, a quo accipiet biretum.

34. Deposito in ecclesia cadavere, Parochus dicet antiphonam *Hic accipiet* et psalmum *Domini est terra* etc. cum *Gloria Patri*, alternatim cum clerico, postea recitabit integram antiphonam *Hic accipiet benedictionem* etc. Deinde subiunget *Kyrie, eleison* etc., cum precibus et oratione *Omnipotens et mitissime Deus* etc.

35. Clericus tradet Parocho biretum, recipiet Crucem, et cadaver ad Coemeterium sive ad sepulturam deferetur. Parochus recitabit antiphonam *Iuvenes*, caput bireto cooperiet, et sequetur clericum recitans psalmum *Laudate Dominum de coelis* etc. cum *Gloria Patri* in fine, et repetet integram antiphonam *Iuvenes et virgines* etc.

36. Ad locum sepulturae quum devenerit, clericus ponet Crucem in scabello praeparato, accedet ad dexteram Parochi, et ab ipso accipiet biretum, quod deponet in eodem scabello.

37. Parochus subiunget *Kyrie, eleison*, cum reliquis precibus et cum oratione *Omnipotens, sempiterne Deus* etc.

38. Tum Parochus tradet Rituale clerico, qui praesentabit ei thuribulum, et ille in hoc demittet incensum cum benedictione consueta. Postea accipiet a clerico aspersorium, quo asperget cadaver, deinde sepulturam in medio, a dexteris et a sinistris suis: tum restituto clerico aspersorio, accipiet ab eo thuribulum, et adolebit cadaver ac sepulturam, eodem modo quo asperserit, et reddito clerico thuribulo, recipiet ab eo biretum et Rituale.

39. Clericus resumet Crucem, et sequente Parocho redibit ad ecclesiam. Parochus recitabit antiphonam *Benedicite* cum

ipso cantico, cuius in fine repetet antiphonam *Benedicite Dominum* etc. Quum devenerint ante altare, clericus consistet a sinistris Parochi, qui stans ante altare, nudato capite, subiiciet *Dominus vobiscum*. ℟. *Et cum spiritu tuo*, et orationem *Deus, qui miro ordine* etc. Post haec redibit in sacristiam, ubi deponet stolam et superpelliceum.

40. Si in exsequiis tam adultorum quam infantium transferendum cadaver non erit ad Coemeterium, functio in eo loco praescripta fiet in ecclesia.

41. Functiones, quas in exsequiis adultorum innuimus, peragendae sunt ordine statuto; poterunt tamen separari altera ab altera, si ratio sufficiens id requirat. Missa autem cum absolutione coniuncta esse debet.

42. Notandum denique, ut sequenti libro IV declarabitur, quod abusivus est ritus celebrandi Missam Angelorum in exsequiis infantium, et ideo ab Ordinario loci prohibendus, nisi ritus diei id permittat (1).

---

(1) S. R. C., n. 3481, II).

CAPUT XII.

DE SACRA VISITATIONE.

---

§ 1. *Animadversiones praeviae.*

1. Acturi de pastorali Visitatione dioecesis lib. VI, declarabimus, quod in exiguis vicis dioecesis ritus iste, quo meliori modo poterit, peragetur. Exoptantes ut hoc nostrum opus, quoad fieri potest, utile quaquaversus evadat innuemus quid peragi possit in paroeciis ruralibus, sufficienti numero cleri destitutis, quum Visitatio pastoralis ab Episcopo ordinario fiet.

2. Praeparabitur hospitium pro Episcopo e Convisitatoribus in domo parochiali vel in alia, et Parochus admonebit populum, ut praesto sit ad excipiendum Episcopum. Disponet eos, quibus sacra Confirmatio conferenda erit, et ipsorum compatres, in promptu habebit eorum catalogum, et monebit eosdem ut hora praestituta adsint in ecclesia, pro administratione illius Sacramenti. In promptu etiam habebit libros paroeciales, et in quibus relata sunt legata pia ac reliqua omnia, de quibus admonitus fuerit in denunciatione, a Cancellaria episcopali praemissa pro s. Visitatione. Die praecedente adventum Episcopi, pulsabuntur festivo more omnes campanae, ut ipsarum sono nuncietur populo, Episcopum postridie adfuturum, ut suo officio fungatur.

§ 2. *De iis quae sunt praeparanda.*

3. Ecclesia instruetur et exornabitur, ut fieri solet festivis diebus.

4. In limine ipsius praeparabitur parvum tapetum, et pulvinar, in quo genuflectat Episcopus.

5. In altari maiore aderit SS. Sacramentum, reconditum intra tabernaculum, ornatum conopaeo albi coloris. Pallium quoque altaris erit albi coloris, gradus contegentur tapeto, et in altari ipso, praeter tobaleas et sex candelabra cum candelis et Cruce media inter illa, corporale explicabitur in medio,* et

prope illud clavicula tabernaculi, atque in latere epistolae legile cum Pontificali pro recitandis a Parocho versiculis et oratione. Si deerit Pontificale, poterit adhiberi hic ipse liber, in quo ad maiorem commoditatem notamus preces in s. Visitatione recitandas. Ad Crucis pedes vel loco tabellae seu chartae gloriae statuetur Canon apertus, si haberi poterit, ut adhibeatur in benedictione.

6. In suppedaneo a latere evangelii praeparabitur pro Episcopo faldistorium cum tegumento albi coloris, si haberi poterit, sin minus, sedes decora cum fulcimentis. Si Episcopus celebraturus sit Missam, sedes vel faldistorium ponetur seorsim, ut tempore debito collocetur in suppedaneo.

7. In latere epistolae praeparabitur abacus, coopertus alba tobalea, in quo disponetur stola albi coloris pro Episcopo, scotula cum candela, Pontificale vel hic liber pro Episcopo, velum humerale album, duo intorticia, stola nigri coloris pro Episcopo, formula absolutionis, et altera Indulgentiae, in pagella vel in libello, et stola albi coloris pro Parocho. Si Episcopus celebraturus sit Missam lectam, praeparabuntur in abaco omnia, quae ad Missam opus sunt.

8. Ante altare praeparabitur genuflexorium cum strato et cum pulvinis.

9. In sacristia vasculum Aquae benedictae cum aspersorio, thuribulum cum navicula et exigua imago Crucifixi in pelvicula, cooperta velo albo, ac superpellicea pro Parocho et pro clericis.

10. Si clerici numero quatuor non erunt, prope portam ecclesiae praeparabitur parvus abacus, coopertus alba tobalea, et super ipso aderit vasculum Aquae benedictae cum aspersorio et imago Crucifixi albo velo contecta.

11. Praeterea, in sacristia Crux processionalis et supellectiles sacrae ab Episcopo visitandae. Aderunt etiam claves fontis bapstismalis, armarii in quo Olea sancta, et alterius in quos ss. Reliquiae custodiuntur.

12. Si Coemeterium proximum erit ecclesiae, aperietur, et lumina cerea prope sepulturas disponentur, accendenda ipso tempore s. Visitationis. Sin longe aberit ab ecclesia, praeparabitur intra ecclesiam ipsam lodix funerea, seu pannus nigri coloris, extendendus in medio super pavimento pro absolutione.

13. Prope domum, in qua hospitio exceptus erit Episcopus, in promptu erit baldachinum hastile albi coloris.

§ 3. *In functione.*

14. Hora praestituta, pulsabuntur campanae, et populus ad ecclesiam convocabitur. Si qua aderit Confraternitas, quae sacco utatur, aliqui ex confratribus sacco induti inservient functioni ut infra. Parochus induetur superpelliceo in sacristia, et eodem tempore superpelliceum sibi induent quatuor clerici, quorum unus deferet Crucem processionalem, alter thuribulum, tertius vasculum Aquae benedictae, quartus imaginem Crucifixi coopertam, quam osculabitur Episcopus in limine ecclesiae.

15. Parochus cum clericis, praecedentibus confratribus, si aderunt, vel primariis viris loci, procedent ad hospitium quo exceptus erit Episcopus. Tres illi clerici cum vasculo, cum thuribulo et cum imagine Crucifixi, subsistent in limine ecclesiae a dextera ingressus.

16. Nisi aderunt quatuor clerici, praeparabitur vasculum cum aspersorio et Crucifixus super parvo abaco, posito prope portam, ut superius innutum est, et prope portam consistet clericus cum thuribulo, et alter accipiet Crucem processionalem.

17. Parochus, praecedentibus clerico cum Cruce et confratribus ante Crucem, procedet ad hospitium Episcopi, et ascendet ad ipsum; Crux subsistet ad ostium domus, et confratres accipient baldachinum. Episcopus indutus rocheto et mozzetta deveniet ad ecclesiam.

18. Praeibunt aliqui confratres, post eos clericus cum Cruce, sequetur Parochus, ultimo loco sub baldachino, sustento a confratribus vel a praecipuis paroeciae viris, Episcopus, quem sequentur Convisitatores, induti veste talari cum pallio, nisi ex privilegio uti possint alio habitu distincto. Sequetur eos populus, primo viri postea foeminae.

19. In itinere a domo praedicta ad ecclesiam cantabitur vel recitabitur alternatim canticum *Benedictus Dominus Deus Israel* etc., et alii psalmi.

20. Quum ventum erit ad portam ecclesiae, clericus gestans Crucem se convertet ad Episcopum, qui capiti detrabet biretum et pileolum, ac genuflectet in pulvino ibi praeparato.

21. Parochus a clerico vel ex abaco accipiet Crucifixum, et detracto velo, quo coopertus erit, porriget ipsum osculandum Episcopo, et rursus velo coopertum Crucifixum restituet clerico, vel reponet super abaco, et Episcopus assurget.

22. Unus e clericis amovebit pulvinum, in quo genuflexerit Episcopus. Postea Parochus accipiet aspersorium, et cum osculis consuetis tradet illud Episcopo, qui accepto aspersorio, signabit primo seipsum, deinde asperget adstantes intra et extra ecclesiam, et aspersorium Parocho restituet.

23. Postea Parochus accipiet naviculam, et incensum cum osculis ministrabit Episcopo, dicens *Benedicite, reverendissime Pater.* Episcopus cum benedictione immittet incensum in thuribulum, quod ei praesentabitur a clerico genuflexo.

24. Parochus restituet naviculam clerico, et ab eo accipiet thuribulum, se sistet contra Episcopum, et ipsum reverentia profunda salutans ante et postea, triplici ductu adolebit. Episcopus in thurificationis actu caput bireto cooperiet et accipiet thurificationem iunctis manibus; post incensationem autem benedictionem Parocho donabit.

25. Clericus, qui thuribulum, et alter, qui vasculum sustinebit, deferent haec ad altare.

26. Postquam thurificatus erit Episcopus, procedetur ad altare, et cantabitur, vel alta voce recitabitur, a Parocho cum clericis antiphona sequens:

Ant. *Sacerdos et Pontifex, et virtutum opifex, pastor bone in populo, sic placuisti Domino.*

27. Vel sequens responsorium:

Resp. *Ecce Sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo. Ideo iureiurando fecit illum Dominus crescere in plebem suam.*

℣. *Benedictionem omnium gentium dedit illi, et testamentum suum confirmavit super caput eius. Ideo iureiurando fecit illum Dominus crescere in plebem suam. Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto. Ideo iureiurando fecit illum Dominus crescere in plebem suam.*

28. Interea, de limine ecclesiae tolletur pulvinus et tapetum, in quo genuflexerat Episcopus.

29. Quum ad altare ventum erit, clericus gestans Crucem, deponet ipsam prope latus evangelii, Parochus procedet ad altare, et prope abacum induet sibi stolam: Episcopus genua submittet in genuflexorio ibi praeparato, et seorsim ponetur baldachinum hastile, quo in hac functione non opus est amplius.

30. Parochus subsistet in superiori latere epistolae altaris, in gradu superiori, conversus a sinistris suis ad Episcopum, ibique e Pontificali, vel ex hoc ipso libro, cantabit aut recitabit versiculos sequentes, cum oratione, et clerici respondebunt ei:

℣. *Protector noster, aspice, Deus.*
℟. *Et respice in faciem Christi tui.*
℣. *Salvum fac servum tuum.*
℟. *Deus meus, sperantem in te.*
℣. *Mitte ei, Domine, auxilium de Sancto.*
℟. *Et de Sion tuere eum.*
℣. *Nihil proficiat inimicus in eo.*
℟. *Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.*
℣. *Domine, exaudi orationem meam.*
℟. *Et clamor meus ad te veniat.*
℣. *Dominus vobiscum.*
℟. *Et cum spiritu tuo.*

OREMUS.

Deus, humilium visitator, qui eos paterna dilectione consolaris: praetende societati nostrae gratiam tuam; ut per eos in quibus habitas, tuum in nobis sentiamus adventum. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.*

31. Oratione completa, Parochus exuet sibi stolam, quam super abaco deponet, Episcopus assurget de genuflexorio, procedet ad altare, et quum ascenderit ad ipsum, solemnem benedictionem populo impertietur, dicens *Sit nomen Domini* etc.

32. Si Episcopus celebraturus sit Missam lectam, descendet de altari, se parabit, et leget Missam de officio, quod fiet in die.

33. Lecto evangelio, ponetur sedes vel faldistorium in cornu evangelii, et Episcopus ibi sedens homiliam ad populum habebit, docens eum de ratione et fine sacrae Visitationis.

34. Completa homilia, clericus ante Episcopum inclinatus recitabit elata voce *Confiteor*, faciens genuflexionem versus Episcopum ad illa verba *Tibi, Pater,* et ad altera *Te, Pater.* Interea Parochus adstabit prope Episcopum, lecturus formulam Indulgentiae, itemque prope Episcopum adstabunt duo cappellani aut clerici cum scotula (*bugia*) et libro, pro formula absolutionis.

35. Episcopus stabit dum recitabitur *Confiteor*, quo completo sedebit. Parochus, facta ad Episcopum inclinatione, publicabit Indulgentiam formula sequenti:

Reverendissimus in Christo Pater et Dominus, Dominus N. Dei et Apostolicae Sedis gratia huius Sanctae N. Ecclesiae Episcopus, dat et concedit omnibus hic praesentibus quinquaginta dies de vera Indulgentia, in forma Ecclesiae consueta. Rogate Deum pro felici statu sanctissimi Domini nostri N. divina Providentia Papae N., Dominationis suae reverendissimae, et Sanctae Matris Ecclesiae.

36. Episcopus assurget, ac donabit absolutionem cum benedictione, dicens:

Precibus et meritis beatae Mariae semper Virginis, beati Michaelis Archangeli, beati Ioannis Baptistae, Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli et omnium Sanctorum; misereatur vestri omnipotens Deus, et dimissis peccatis vestris, perducat vos ad vitam aeternam. ℟. *Amen.*

Indulgentiam, absolutionem et remissionem peccatorum vestrorum tribuat vobis omnipotens et misericors Dominus. ℟. *Amen.*

Elevans oculos et manus, quas iunget ante faciem suam, prosequetur:

Et benedictio Dei omnipotentis: Pa ✠ tris, et Fi ✠ lii, et Spiritus ✠ Sancti, descendat super vos, et maneat semper. ℟. *Amen.*

37. Postea prosequetur Missam usque ad finem, dimittet paramenta, et recitabit etiam preces pro gratiarum actione.

38. Sin Missam non celebrabit, largitus populo benedictionem, ut supra, habebit homiliam seu sermonem, post quem recitabitur *Confiteor*, et Episcopus donabit absolutionem cum benedictione, ut supra.

39. Deinde ante altare imponetur ei super rochetum (1) stola nigri coloris, et parati aderunt prope ipsum duo clerici, alter cum vasculo, alter cum thuribulo ac tertius etiam cum libro.

40. Episcopus, facta ad altare genuflexione, siquidem in eo custodietur SS. Sacramentum, convertetur ad populum super dexteram suam, animadvertens ne humeros directe vertat ad altare, propterea quod, ut innuimus, ibi asservabitur SS. Sa-

(1) Scripserat A. *mozzetam*, sed notum est, tum ex Pontificali tum ex pluribus S. R. C. Decretis, non licere stolam super mozzetam imponere. Quod amictum spectat, haud semper praescribitur.

cramentum, ibique in presbyterio recitabit alternatim cum Parocho et cum clericis sequentem antiphonam:

Ant. *Si iniquitates,* et psalmum *De profundis clamavi* etc. In fine dicet:

℣. *Requiem aeternam dona eis, Domine. Et lux perpetua luceat eis.*

Repetet deinde totam antiphonam:

Ant. *Si iniquitates observaveris, Domine: Domine, quis sustinebit?*

Subiunget: *Kyrie, eleison. Christe, eleison. Kyrie, eleison. Pater noster,* et prosequetur secreto.

41. Aspersorium ipsi a Parocho tradetur, et asperget super pavimentum presbyterii versus medium, a sinistris et dextris suis, tum aspersorium Parocho restituet. Postea incensum, ministrante Parocho, demittet cum benedictione consueta in thuribulum, quod ante eum sustinebit clericus genuflexus, et accepto a Parocho thuribulo, thurificationem peraget eodem modo ac aspersionem. Thuribulo reddito Parocho, subiunget sequentes versiculos:

℣. *Et ne nos inducas in tentationem.*
℟. *Sed libera nos a malo.*
℣. *In memoria aeterna erunt iusti.*
℟. *Ab auditione mala non timebunt.*
℣. *A porta inferi.*
℟. *Erue, Domine, animas eorum.*
℣. *Requiem aeternam dona eis, Domine.*
℟. *Et lux perpetua luceat eis.*
℣. *Domine, exaudi orationem meam.*
℟. *Et clamor meus ad te veniat.*
℣. *Dominus vobiscum.*
℟. *Et cum spiritu tuo.*

OREMUS.

Deus, qui inter apostolicos Sacerdotes, famulos tuos pontificali fecisti dignitate vigere: praesta, quaesumus, ut eorum quoque perpetuo aggregentur consortio. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.*

42. Interea, si deerit Coemeterium, vel si paullo longius aberit ab ecclesia, a duobus clericis vel confratribus praeparabitur in media ecclesia lodix funerea, seu pannus nigri coloris, super pavimento.

43. Completa praedicta oratione, duo clerici cum vasculo et cum thuribulo praecedent alterum clericum, qui acceperit Crucem processionalem, et vadent ad Coemeterium, vel in mediam ecclesiam, Episcopus cum Parocho et Convisitatoribus sequetur Crucem.

44. In accessu ad Coemeterium vel ad mediam ecclesiam cantabitur vel recitabitur ab ipsis elata voce sequens:

℟. *Qui Lazarum resuscitasti a monumento foetidum, tu eis, Domine, dona requiem et locum indulgentiae.*

℣. *Qui venturus es iudicare vivos et mortuos et saeculum per ignem. Tu eis, Domine, dona requiem et locum indulgentiae.*

45. Episcopus cum Parocho et reliquis recitabit submissa voce antiphonam *Si iniquitates*, psalmum *De profundis* etc. cum ℣. *Requiem aeternam* in fine, et cum repetitione antiphonae *Si iniquitates observaveris* etc., ut supra.

46. In Coemeterio vel in ecclesia clericus cum Cruce se sistet contra Episcopum versus portam ecclesiae, et Episcopus stabit a capite, adstante prope ipsum Parocho et duobus clericis cum vasculo et thuribulo.

47. Quum ibi erunt suo quisque loco, cantabitur vel recitabitur elata voce sequens:

℟. *Libera me, Domine, de morte aeterna in die illa tremenda; quando coeli movendi sunt et terra; dum veneris iudicare saeculum per ignem.*

℣. *Tremens factus sum ego et timeo, dum discussio venerit atque ventura ira. Quando coeli movendi sunt et terra.*

℣. *Dies illa, dies irae, calamitatis et miseriae, dies magna et amara valde. Dum veneris iudicare saeculum per ignem.*

℣. *Requiem aeternam dona eis, Domine. Et lux perpetua luceat eis.*

℟. *Libera me, Domine, de morte aeterna in die illa tremenda: quando coeli movendi sunt et terra: dum veneris iudicare saeculum per ignem.*

48. Dum cantabitur hoc responsorium, vel in fine ipsius, si recitabitur, Parochus ministrabit Episcopo incensum, quod ipse cum benedictione usitata iniiciet in thuribulum, sustentum ante eum a clerico genuflexo. Ad ℣. *Requiem aeternam* responsorii, seu cantati seu recitati elata voce, Episcopus nullum Crucis signum dextera efficiet.

49. Post responsorium Episcopus recitabit alternatim cum clero *Kyrie, eleison. Christe, eleison. Kyrie, eleison*; deinde

subiunget elata voce *Pater noster*, et prosequetur submissa voce recitare.

50. Parochus porriget Episcopo aspersorium, quo asperget in medio, a sinistris et a dextris suis solum Coemeterii, vel pannum nigrum positum in pavimento ecclesiae, et reddito Parocho aspersorio, accipiet ab eo thuribulum, quo incensabit eodem modo ac asperserit, et reddito thuribulo, subiunget sequentes:

℣. *Et ne nos inducas in tentationem.*
℟. *Sed libera nos a malo.*
℣. *In memoria aeterna erunt iusti.*
℟. *Ab auditione mala non timebunt.*
℣. *A porta inferi.*
℟. *Erue, Domine, animas eorum.*
℣. *Requiem aeternam dona eis, Domine.*
℟. *Et lux perpetua luceat eis.*
℣. *Domine, exaudi orationem meam.*
℟. *Et clamor meus ad te veniat.*
℣. *Dominus vobiscum.*
℟. *Et cum spiritu tuo.*

OREMUS.

Deus, qui inter apostolicos Sacerdotes famulos tuos sacerdotali fecisti dignitate vigere: praesta, quaesumus, ut eorum quoque perpetuo aggregentur consortio.

Deus, veniae largitor et humanae salutis amator: quaesumus clementiam tuam, ut nostrae congregationis fratres, propinquos et benefactores, qui ex hoc saeculo transierunt, beata Maria semper Virgine intercedente, cum omnibus Sanctis tuis, ad perpetuae beatitudinis consortium pervenire concedas.

Deus, cuius miseratione animae fidelium requiescunt, famulis et famulabus tuis omnibus hic et ubique in Christo quiescentibus, da propitius veniam delictorum: ut a cunctis reatibus absoluti, tecum sine fine laetentur. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.*

℣. *Requiem aeternam dona eis, Domine.*
℟. *Et lux perpetua luceat eis.*

Tum duo cantores vel Episcopus ipse elata voce una cum reliquis de clero recitabunt:

℣. *Requiescant in pace.* ℟. *Amen.*

51. Episcopus, dextera elata, sed nullum proferens verbum, Crucis signum efficiet versus omnem Coemeterii partem, vel super pannum nigrum in ecclesia, et ordine eodem ac superius innutum est, redibunt ad ecclesiam, vel ad altare maius.

52. In reditu ad ecclesiam, vel ad altare, recitabitur, sine cantu, et voce competenti, psalmus *Miserere mei, Deus, secundum magnam* etc., cum ℣. *Requiem aeternam* etc., ℟. *Et lux perpetua* etc. in fine.

53. Ad altare quum redierint, clericus ferens vasculum relinquet illud in abaco, et ponet pulvinum in medio gradu infimo, in quo genuflectet Episcopus. Alter clericus cum thuribulo subsistet prope altare a cornu epistolae, et qui gestabit Crucem processionalem deponet eam a cornu evangelii, accendet duo intorticia, ac tradet ipsa sustinenda binis confratribus vel etiam duobus laicis extra presbyterium.

54. Episcopus progressus ante altare, completa recitatione praedicti psalmi *Miserere* etc., stans ante altare, recitabit: *Kyrie, eleison. Christe, eleison. Kyrie, eleison.*

Pater noster, et prosequetur secreto.

℣. *Et ne nos inducas in tentationem.*
℟. *Sed libera nos a malo.*
℣. *A porta inferi.*
℟. *Erue, Domine, animas eorum.*
℣. *Domine, exaudi orationem meam.*
℟. *Et clamor meus ad te veniat.*
℣. *Dominus vobiscum.*
℟. *Et cum spiritu tuo.*

OREMUS.

Absolve, quaesumus, Domine, animas famulorum famularumque tuarum ab omni vinculo delictorum: ut in resurrectionis gloria inter Sanctos et Electos tuos resuscitati respirent. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.*

55. Postea Parochus detrahet Episcopo stolam nigri coloris, quam deponet in abaco, accipiet stolam coloris albi, et imponet eam Episcopo, qui capiti detrahet pileolum et genua flectet super pulvino.

56. Tunc Parochus imponet sibi stolam albi coloris, ascendet ad altare, explicabit corporale in medio, et accepta cla-

vicula aperiet tabernaculum, et colliget ex uno latere tentoriolum seu velum, si aderit in interiori tabernaculi parte. Genuflexionem faciet, paullulum conversus super sinistram suam, ne tergum ad Episcopum vertat, descendet de altari, sibi detrahet stolam, et genua flectet a dexteris Episcopi.

57. Episcopus assurget, et incensum, ministrante Parocho, sine benedictione demittet in thuribulum, quod sustinebitur a clerico stante.

58. Rursus genuflectet Episcopus in pulvino, et accepto a Parocho thuribulo, incensabit SS. Sacramentum, et Parocho thuribulum restituet.

59. Episcopus intonabit *Tantum ergo,* quod canendo prosequetur populus, et post inclinationem ad verba *Veneremur cernui,* assurget, et pulvino a clerico de medio amoto, ascendet ad altare cum Convisitatoribus, genuflexionem faciet, extrahet Pyxidem a tabernaculo seu ciborio, ponet in altari, deteget, et inspiciet, ac si opus fuerit, emanabit opportuna decreta, quae a Secretario s. Visitationis notabuntur.

60. Episcopus, postquam visitaverit SS. Sacramentum, rursus cooperiet Pyxidem, relinquens eam in altari, et Convisitores recedent.

61. Parochus acceptum velum humerale albi coloris imponet humeris Episcopi genuflexi in suppedaneo, eique ante pectus firmabit illud.

62. Cantabitur alter versiculus *Genitori Genitoque* etc., et Episcopus assurgens accipiet s. Pyxidem, qua cooperta extremitatibus anterioribus veli humeralis impertietur triplicem populo benedictionem.

63. Benedictione impertita, Episcopus deponet Pyxidem in altari, genuflectet, de altari descendet, et rursus genua flectet super pulvino in medio gradu infimo, ac velum humerale dimittet.

64. Parochus, imposita collo stola, claudet SS. Sacramentum intra tabernaculum, ut superius dictum est, et Episcopus post brevem orationem assurget, dimittet stolam albi coloris, resumet mozzetam, ac recepto pileolo et bireto, comitatus a Parocho et Convisitatoribus perget ad visitandum fontem baptismalem. Visitabit deinde Olea sancta et ss. Reliquias in Sacristia. Poterit etiam prosequi visitationem sacrarum supellectilium, altarium et ceterarum rerum, vel alia hora visitationem indicere, postremo ad suum hospitium a Parocho et reliquis comitatus redibit, ut in accessu ad ecclesiam.

§ 4. *In administratione Confirmationis.*

65. Parochus, postquam certior factus erit de die et hora qua velit Episcopus hoc Sacramentum administrare, admonebit confirmandos et eorum compatres, de die et hora, qua parati debebunt in ecclesia adesse.

66. Sacramentum illud ministrabitur matutino tempore.

67. Curae erit Parocho, ut circum altare fiat ex scamnis septum quoddam, intra quod stabunt compatres cum confirmandis, videlicet mares a dexteris, foeminae a sinistris.

68. Ipse Parochus unicuique confirmando tradet schedam, in qua notatum erit nomen et cognomen confirmandi et nomen eius parentum, aetas eiusdem, nomen et cognomen compatris; quae schedae in functionis actu a clerico quodam accipientur, et ope fili et acus coniungentur, ut deinde eorum nomina in librum confirmatorum referri possint.

69. Meminerit etiam Parochus uni vel pluribus exploratae fidei hominibus committere negotium claudendi ecclesiam, postquam ingressus erit Episcopus, ne abire possint confirmandi, aut alii supervenire.

70. Pro administrando autem hoc Sacramento praeparabitur super altare pro Episcopo stola albi coloris, mitra auriphrygiata, vasculum s. Chrismatis in pelvicula, et aliquantum gossypii soluti, ad abstergendam frontem confirmatorum. Super abaco disponetur urceus cum pelvi, mantile in lance, et in altera pelvicula aliquantulum medullae panis et mali medici. A latere evangelii, in suppedaneo, statuetur faldistorium, vel in huius defectu, sedes cum fulcris, et pulvinar in medio gradu infimo.

71. In sacristia aderunt superpellicea pro Parocho et clericis, et vasculum Aquae benedictae cum aspergillo.

72. Hora praestituta, ad campanarum sonum, congregabuntur in ecclesiam confirmandi et eorum compatres. Parochus autem indutus superpelliceo una cum clericis perget ad hospitium Episcopi, et comitabitur eum ad ecclesiam. Ad portam ecclesiae praesto erit clericus cum vasculo Aquae benedictae et cum aspergillo. Episcopus induetur rocheto et mozzeta.

73. Episcopo ad portam ecclesiae progresso Parochus porriget cum consuetis osculis aspergillum, quo Episcopus seipsum signabit, deinde asperget circumstantes, et aspersorio

reddito Parocho, procedet ad altare, et genua flectet in genuflexorio, si aderit praeparatum, secus super pulvino posito in medio gradu infimo.

74. Oratione absoluta, assurgens Episcopus genuflectet, si aderit SS. Sacramentum, ascendet ad altare, amoto a clerico pulvino, et sedebit in faldistorio, vel in sede ibi praeparata.

75. Episcopus sedens faciet admonitionem, ut a Pontificali praescribitur, quo ipso tempore praesto erunt Ministri ablutionis et clerici cum libro et cum scotula (*bugia*) et alter cum acu et filo accepturus schedas confirmatorum.

76. Si Episcopus existimabit non opus esse admonitione, simul ac sederit, dimittet mozzetam, et manus lavabit.

77. Interea claudentur ecclesiae portae, vel saltem providebitur ne quis e confirmandis exire, neve alii adiungi possint.

78. Tum Parochus Episcopo imponet stolam super rocheto, et omnes confirmandi simul cum suis compatribus in genua procumbent.

79. Episcopus assurget, ac elata voce, et iunctis manibus, conversus ad confirmandos dicet:

Spiritus Sanctus superveniat in vos, et virtus Altissimi custodiat vos a peccatis. ℟. *Amen.*

Deinde se signans dicet:

℣. *Adiutorium nostrum in nomine Domini.*
℟. *Qui fecit coelum et terram.*
℣. *Domine, exaudi orationem meam.*
℟. *Et clamor meus ad te veniat.*
℣. *Dominus vobiscum.*
℟. *Et cum spiritu tuo.*

Extensis deinde manibus versus confirmandos, dicet:

OREMUS.

Omnipotens, sempiterne Deus, qui regenerare dignatus es hos famulos tuos ex aqua et Spiritu Sancto, quique dedisti eis remissionem omnium peccatorum: emitte in eos septiformem Spiritum tuum Sanctum Paraclitum de coelis. ℟. *Amen.*

Spiritum sapientiae et intellectus. ℟. *Amen.*
Spiritum consilii et fortitudinis. ℟. *Amen.*
Spiritum scientiae et pietatis. ℟. *Amen.*

Adimple eos Spiritu timoris tui, et consigna eos signo Crucis ✠ Christi, in vitam propitiatus aeternam. Per eundem Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum, qui tecum

vivit et regnat in unitate eiusdem Spiritus Sancti Deus, per omnia saecula saeculorum. ℟. *Amen.*

80. Post orationem, Episcopus descendet de altari, et faciet genuflexionem, si aderit ibi SS. Sacramentum, eiusque capiti imponetur mitra a Parocho, qui postea accipiet vasculum, in quo erit s. Chrisma, et gossypium.

81. Clericus qui debebit schedas confirmatorum colligere, praecedet Episcopum, et advertet etiam, nisi aderit alius qui hoc officio fungatur, ut ipse colligat candelas ab eisdem confirmandis, si erit in more positum, ut illi praesentent candelam. Hac in re poterit coadiuvari ab aliis clericis, et defectu cleri, poterit uti opera alicuius ex confratribus, sacco indutis.

82. Dum Episcopus confirmabit unumquemque confirmandum, compater seu commater debebit imponere dexteram humero dextero confirmandi, deinde in huius fronte ligabit taeniam.

83. Episcopus in donanda Confirmatione intinget pollicem dexterum in s. Chrismate, et imposita capiti confirmandi manu extensa, percontatus a compatre nomen illius, exsequetur pollice unctionem in modum Crucis super frontem eiusdem, dicens:

N., signo te signo Cru ✠ cis, et confirmo te Chrismate salutis: In nomine Pa ✠ tris, et Fi ✠ lii, et Spiritus ✠ Sancti. ℟. *Amen.*

Et leviter manu dextera percutiens genam sinistram confirmati, dicet: *Pax tecum*, nec respondetur *Et cum spiritu tuo.*

84. Quum confirmati erunt omnes illi, qui se praesentaverint, Episcopus redibit ad altare, et sedens in faldistorio lavabit manus, mundans pollicem dexterum medulla panis et mali medici.

85. Interea recitabitur sequens:

Ant. *Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis a templo sancto tuo, quod est in Ierusalem.*

℣. *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto.*
℟. *Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in saecula saeculorum. Amen.*

Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis a templo sancto tuo, quod est in Ierusalem.

86. Parochus detrahet mitram Episcopo, qui assurget, se convertet ad altare, et iunctis manibus, dicet:

℣. *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam.*
℟. *Et salutare tuum da nobis.*

℣. *Domine, exaudi orationem meam.*
℟. *Et clamor meus ad te veniat.*
℣. *Dominus vobiscum.*
℟. *Et cum spiritu tuo.*

OREMUS.

Deus, qui Apostolis tuis Sanctum dedisti Spiritum, et per eos eorumque successores ceteris fidelibus tradendum esse voluisti: respice propitius ad humilitatis nostrae famulatum, et praesta, ut eorum corda, quorum frontes sacro Chrismate delinivimus, et signo sanctae Crucis signavimus, idem Spiritus Sanctus in eis superveniens templum gloriae suae dignanter inhabitando perficiat. Qui cum Patre, et eodem Spiritu Sancto, vivis et regnas Deus per omnia saecula saeculorum. ℟. *Amen.*

Deinde subiunget:

Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum.

Et conversus ad confirmatos efficiet super eos Crucis signum, dicens:

Bene ✠ dicat vos Dominus ex Sion, ut videatis bona Ierusalem omnibus diebus vitae vestrae, et habeatis vitam aeternam. ℟. *Amen.*

87. Sedebit rursus in faldistorio vel in sede, et compatres admonebit, ut in Pontificali, et cum ipsis recitabit *Credo in Deum, Pater noster*, et *Ave, Maria.*

88. Aperientur portae ecclesiae sive sacelli, et Episcopus dimissa stola ac resumpta mozzeta, de altari descendet, genuflectet super pulvillo, orabit brevi tempore, et eodem ordine ac traditum est in accessu, ad suam residentiam revertetur.

89. Postquam Episcopus Visitationem peregerit, eo ipso tempore, quo discessurus erit, redibit ad ecclesiam indutus habitu viatorio, ibique SS. Sacramentum adorans fundet preces; postea stans et ad altare conversus in latere epistolae, recitabit psalmum *De profundis clamavi* etc. cum ℣. *Requiem aeternam* etc., et antiphonam *Si iniquitates observaveris* etc.

Subiunget *Pater noster*, et prosequetur secreto, tum

℣. *Et ne nos inducas in tentationem.*
℟. *Sed libera nos a malo.*
℣. *A porta inferi.*
℟. *Erue, Domine, animas eorum.*

℣. *Requiescant in pace.*
℟. *Amen.*
℣. *Domine, exaudi orationem meam.*
℟. *Et clamor meus ad te veniat.*
℣. *Dominus vobiscum.*
℟. *Et cum spiritu tuo.*

OREMUS.

Deus, cuius miseratione animae fidelium requiescunt, famulis et famulabus tuis omnibus, hic et ubique in Christo quiescentibus, da propitius veniam peccatorum; ut a cunctis reatibus absoluti, tecum sine fine laetentur. Per Christum Dominum nostrum. ℟. *Amen.*

LIBER IV.

De Sacramentorum administratione ad Parochum spectante et de aliquibus Benedictionibus ex Episcopi mandado faciendis.

TITULUS I.

De Sacramentorum administratione ad Parochum spectante.

CAPUT I.

DE BAPTISMO

ARTICULUS I.

De Baptismo unius parvuli administrato a Parocho vel ab alio Sacerdote ex eius mandato.

1. Quod spectat ad materiam et formam Baptismi, ad Ministrum ipsius, ad compatres, ad Olea sancta et reliqua omnia, quae perspicue a Rituali Romano praescribuntur, ubi sermo est de administratione huius Sacramenti, locus non est hic disserere. Quare solummodo ritum, hac in re servandum, innuemus.

§ 1. *De rebus praeparandis.*

2. Aperientur cancelli baptisterii, elevabitur operculum vel reserabitur ostiolum, quo coopertus seu clausus erit fons baptismalis.

3. Prope fontem, super exiguo abaco cooperto alba tobalea, aderunt binae stolae, altera coloris albi, altera violacei (1), vascula s. Chrismatis et Olei sancti catechumenorum in pelvicula argentea, vasculum vitreum cum sale iam benedicto, vel benedicendo, aliquantulum gossypii et medullae panis; urceus cum pelvi, et mantile, in usum Sacerdotis Baptismum administraturi, manutergium ad extergendum caput infantis, linteolum album et mundum, adhibendum loco vestis candidae, cereus unus, Rituale, nomina imponenda baptizando scripta in papyro, cochlear argenteum, vel saltem stanneum, ad effundendam aquam in caput infantis, et pelvis seu concha ad excipiendam aquam, quae defluet de capite parvuli, nisi in ipso fonte aderit sacrarium.

4. Si qua de causa Sacramentum hoc administrandum esset noctu, aderunt lumina, quae satis sint ad illustrandum baptisterium (2).

§ 2. *In functione.*

5. Rebus ita dispositis, se sistet extra portam ecclesiae compater vel commater cum infante, et Parochus, lotis in sacristia manibus, et superpelliceo indutus supra vestem talarem, assistente clerico, induto et ipso superpelliceo, accedet ad fontem, collo sibi imponet stolam violaceam, et secum ferens Rituale, consistet in limine ecclesiae vel baptisterii, si hoc esset ab ecclesia seiunctum, iuxta veterem disciplinam (3).

6. Parochus, stans in limine, ex parte interiori ecclesiae vel baptisterii, interrogabit compatrem, dicens: *N., quid petis ab Ecclesia Dei?*

---

(1) Inconveniens est usus stolae duplicis, sive ut aiunt, bifrontis, quoniam altera alterius videretur esse pannus subsutus: idcirco duas monuimus distinctas stolas esse praeparandas. A. — Eo quod id admittit S. R. C., n. 3086, VII. non ita facile in usum est deducendum, quod introductum non est, ob rationem ab Auctore allatam.

(2) Sacramenta administranda sunt diurnis temporibus; ideoque sine gravi causa Baptismus noctu non conferetur. A.

(3) Exorcismi sunt faciendi extra portam ecclesiae vel baptisterii, quum perspicua sit ratio, qua id a Rituali praescribatur. — Non erit supervacaneum hisce adnotationibus addere quae cap. III, tit. XXVI, declarat Concilium Romanum, habitum a Summo Pontifice Benedicto XIII, an. 1725: « Quia Baptismus ianua est Sacramentorum, et porta, per quam in Christi Ecclesiam intramus, sciant Parochi, non nude a Romano Rituali praescribi, ut baptizan-

7. Notandum, quod loco literae *N.*, tum in hac, tum in reliquis interrogationibus et orationibus, exprimendum est nomen seu nomina baptizandi (1).

8. Compater sive commater respondebit: *Fidem.*

9. Parochus seu Sacerdos subiunget: *Fides quid tibi praestat?*

10. Compater: *Vitam aeternam.*

11. Sacerdos: *Si igitur vis ad vitam ingredi* etc.

12. Hoc tempore clericus, qui assistet Parocho, accipiet e baptisterio vasculum salis, et mantile.

13. Postquam Parochus dixerit *proximum tuum sicut teipsum*, accedet aliquantulum ad infantem, leniter halitabit tribus vicibus super faciem eius, deinde subiunget *Exi ab eo* etc. Tum prosequetur *Accipe signum Crucis*, et pollice dextero Crucis signum efficiet in fronte infantis, ad illa verba *in fronte*, et alterum in pectore, dicens *in corde.*

14. Postea Parochus recitabit orationem *Oremus. Preces nostras, quaesumus, Domine* etc., qua completa, dexteram imponet capiti infantis, quam pergens sustinere extensam versus illum, dicet alteram orationem *Oremus. Omnipotens, sempiterne Deus* etc.

15. His duabus orationibus absolutis, clericus Parocho praesentabit salem benedicendum, quem ille benedicet cum oratione *Exorcizo te, creatura salis* etc.

16. Si sal iam benedictus servaretur ad hunc usum in fonte, benedictione praedicta amplius opus non est.

17. Parochus pollice et indice dexterae accipiet pauca frustula salis, eaque infundet in os infantis, dicens *N., accipe salem* etc., et exterget digitos mantili, quod referetur ad fontem una cum sale a clerico assistente.

18. Deinde Parochus dicet: *Pax tecum*, et compater respondebit: *Et cum spiritu tuo.* Et Parochus subiunget alteram orationem *Oremus. Deus patrum nostrorum* etc. Post orationem recitabit exorcismum *Exorcizo te* etc., advertens ut

---

dorum catechismus ad ecclesiae ianuam, his cum patrinis extra exsistentibus, peragatur. Ipsis itaque districte praecipimus, ut ritum omnino servent eundem, nec umquam committant contrarius procedat abusus: quemadmodum et alter ille, domi scilicet infantes baptizandi, extra necessitatem, quae si umquam eveniat, erit ab Episcopo probanda ». A.

(1) Si plura nomina baptizando imponuntur, solent communiter pronunciari omnia nomina prima vice, in ipso Baptismatis momento, et quum dimittitur Baptizatus: reliquis vicibus primum tantum nomen pronunciatur. A.

dextera benedictionis signum faciat versus infantem, quum dicet *in nomine Patris* etc., itemque ut Crucis signum pollice dextero faciat in fronte infantis, sub finem exorcismi ad illa verba *quod nos fronti eius* etc.

19. Post exorcismum, Parochus rursus dexteram imponet capiti infantis, eamque extensam sustinens versus illum, recitabit orationem *Oremus. Aeternam ac iustissimam* etc.

20. Completa hac oratione, Parochus extremitatem sinistram stolae imponet capiti infantis, et dicens ei: *N., ingredere in templum Dei* etc., introducet ipsum in ecclesiam vel in baptisterium. Compater accipiet extremitatem stolae, et gestans infantem, intrabit in ecclesiam vel in baptisterium una cum Parocho, incedens a sinistris eius.

21. Interea, dum a porta accedent ad baptisterium, Parochus et compater recitabunt *Credo* et *Pater noster.* Compater ea poterit recitare idiomate vernaculo, Parochus latino, ut notatur in Rituali.

22. Quum Parochus et compater cum infante devenerint ad cancellos fontis, antequam ingrediantur in ipsum, Parochus subsistet humeris ad fontem versis, compater cum infante stabit contra Parochum.

23. Parochus recitabit exorcismum *Exorcizo te, omnis immunde spiritus* etc.

24. Interea clericus in promptu habebit vasculum Olei sancti catechumenorum in pelvicula et aliquantulum gossypii, adstans Parocho a dextris.

25. Postquam Parochus recitaverit exorcismum, pollice dextero accipiet ex ore suo paullulum salivae, qua tanget aurem dexteram baptizandi, dicens *Ephpheta*, ac tanges sinistram, dicet *quod est adaperire.* Narem deinde dexteram infantis tanget dicens *In odorem*, tum sinistram, dicens *suavitatis*, et prosequetur *Tu autem effugare* etc.

26. Parochus interrogabit baptizandum exprimens nomen eius, et dicet: *N., abrenuntias Satanae?* Compater respondebit: *Abrenuntio.* Parochus: *Et omnibus operibus eius?* Compater: *Abrenuntio.* Parochus: *Et omnibus pompis eius?* Compater: *Abrenuntio.*

27. Compater, vel commater, aperiet vestem infantis in pectore et in collo. Parochus intinget pollicem dexterum in Oleum sanctum catechumenorum, et dicens *Ego te linio* etc., pollice efficiet unctionem in formam Crucis, primo in pectore, postea in humeris baptizandi, ad verba *Oleo salutis.* Post for-

mulam Parochus exterget pollicem gossypio, quod ei porriget clericus, qui si in sacro ordine constitutus sit, absterget gossypio unctiones in pectore et in humeris baptizandi; secus hoc faciet Parochus ipse.

28. Clericus referet ab abacum vasculum Olei sancti catechumenorum, et accipiet stolam albi coloris.

29. Parochus dimittet stolam violaceam, et sibi imponet alteram albi coloris, deinde intrabit in ambitum baptisterii, et accedet ad fontem baptismalem. Compater cum infante sequetur Parochum.

30. Clericus ad abacum referet stolam violaceam, et in promptu habebit cochlear ad effundendam aquam in caput infantis, et deinceps reliqua etiam, videlicet manutergium ad extergendum caput infantis, vasculum s. Chrismatis, linteolum seu vestem candidam, et postremo cereum accensum.

31. Parochus, imposita sibi alba stola, et adstans fonti, baptizandum interrogabit, compellans eum, scilicet: *N., credis in Deum* etc. Compater respondebit: *Credo*. Parochus: *Credis in Iesum Christum* etc. Compater: *Credo*. Parochus: *Credis in Spiritum Sanctum* etc. Compater: *Credo*.

32. Postea Parochus, compellans baptizandum, interrogabit dicens: *N., vis baptizari?* Compater respondebit: *Volo*.

33. Parochus se convertet ad fontem, stans a dextera ipsius. Compater accedet ad fontem, supra quem sustibebit infantem, capite nudato, et inclinatum versus fontem ipsum. Clericus sustinebit pelvim infra caput infantis, si fons careret sacrario, seu loco in quem defluat aqua e capite baptizandi. Sin aderit sacrarium, compater infantem sustinebit supra ipsum.

34. Parochus, accepto cochleari dextera, hauriet aquam baptismalem, et dicens: *N., ego te baptizo, in nomine Patris*, Aquam prima vice effundet in formam Crucis super caput infantis, *et Filii*, effundet Aquam, ut supra, secunda vice, *et Spiritus Sancti*, tertia vice.

35. Si mos erit conferendi Baptismum per immersionem, Parochus, sumpto utraque manu infante, ter immerget caput illius in fontem, prima vice ad verba *In nomine Patris*, secunda *et Filii*, tertia *et Spiritus Sancti*. Hoc casu, compater vel commater, sive uterque simul e manibus Parochi accipient infantem baptizatum.

36. Compater et commater accipient manutergium, et diligenter extergent caput infantis baptizati.

37. Exterso infantis capite, clericus praesentabit Parocho vasculum s. Chrismatis cum aliquantulo gossypio. Parochus pollicem dexterum intinget in s. Chrisma, et dicens formulam *Deus omnipotens* etc., unctionem in formam Crucis faciet super verticem capitis (non vero in fronte) baptizati, quum pronunciabit verba *Ipse te liniat Chrismate salutis*. Parochus gossypio exterget pollicem, et clericus, si sacro ordine fuerit constitutus, vel Parochus ipse unctionem in capite baptizati factam gossypio exterget. Quo facto, Parochus dicet: *Pax tibi*, et compater respondebit: *Et cum spiritu tuo*.

38. Clericus tradet Parocho vestem candidam, seu linteolum mundum lineum, quod explicatum Parochus imponet capiti baptizati, dicens: *Accipe vestem candidam* etc. Compater respondebit: *Amen*.

39. Amota a baptizato veste candida, clericus tradet cereum accensum Parocho, et hic compatri, qui accipiet illum dextera, et Parochus dicet ei: *Accipe lampadem ardentem* etc. Compater respondebit: *Amen*, et cereus a clerico recipietur.

40. Post haec, Parochus dicet baptizato: *N., vade in pace* etc. Compater autem respondebit: *Amen*.

41. Compater cum infante baptizato discedet, et Parochus, deposita stola albi coloris, accedet ad abacum, et lavabit manus, et utetur medulla panis, ut pollicem Oleis sanctis perfusum extergat.

42. Clericus aquam supradictam et alteram quoque in Baptismo adhibitam infundet in sacrarium, et claudet fontem, resque omnes, quae opus fuerunt in administratione huius Sacramenti, vel in baptisterio vel in sacristia reponet.

Articulus II.

De Baptismo plurium infantium administrato a Parocho vel ab alio Sacerdote ex eius mandato.

§ 1. *De rebus praeparandis.*

1. Aperientur cancelli baptisterii, et operculum quoque sive ostiolum, quod cooperiet vel claudet fontem baptismalem.

2. Prope fontem praeparabitur parvus abacus, alba tobalea contectus, in quo disponentur binae stolae, alba scilicet ac

violacea; vascula Olei sancti catechumenorum et s. Chrismatis in pelvicula argentea, vasculum vitreum cum sale benedicto, vel benedicendo; aliquantulum gossypii et medullae panis; urceus cum pelvi, et mantile seu manutergium in usum Parochi, qui administrabit Baptismum; manutergia correspondentia numero baptizandorum, ad extergendum eorum caput; linteolum albi coloris mundum, adhibendum pro veste candida; cereus unus, Rituale, nomina cuiusque baptizandi scripta in pagella, sed distincta, ne oriatur aequivocatio in interrogationibus; cochlear argenteum vel stanneum, ad fundendam aquam in caput baptizandi: pelvis ad excipiendam aquam, quae defluet de capite baptizati, nisi in fonte ipso adesset sacrarium.

§ 2. *In functione.*

3. Hora praestituta, extra portam ecclesiae, vel baptisterii, si hoc ab ecclesia seiunctum esset, iuxta veterem disciplinam, se sistent compatres et commatres cum infantibus. Mares a sinistra et foeminae a dextera ingressus consistent, ita ut illi a dextera, istae a sinistra stent Parochi vel Sacerdotis Baptismum administraturi.

4. Parochus, indutus veste talari, lavabit manus, et sibi ponet superpelliceum et stolam violaceam; tum manu sustinens Rituale, et assistente uno vel duobus clericis, superpelliceo indutis, subsistet in limine ecclesiae vel baptisterii, et primus compater cum primo infante masculo se sistet ante eum.

5. Parochus, proferens nomen seu nomina primo infanti imponenda, interrogabit: *N., quid petis ab Ecclesia Dei?*

6. Notandum, quod loco literae *N.*, tum in ista tum in reliquis interrogationibus, nomen, vel nomina baptizandi exprimenda sunt (1).

7. Compater respondebit: *Fidem.*

8. Parochus subiiciet: *Fides quid tibi praestat?* Compater autem: *Vitam aeternam.* Parochus: *Si igitur vis ad vitam ingredi* etc., usque ad illa verba, *proximum tuum sicut teipsum*, inclusive.

9. Postea Parochus accedet ad infantem praedictum, et leniter tribus vicibus halitabit in faciem eius, ac deinde dicet

(1) Confer adnotationes articulo praecedenti positas, sub nn. 3, 4 et 7. A.

Exi ab eo etc. Tum prosequetur: *Accipe signum Crucis*, et pollice dextero Crucis signum in fronte eius signabit, ad verba *in fronte*, et alterum in pectore, dicens *in corde*, et continuabit formulam usque ad finem, videlicet, *ut templum Dei iam esse possis.*

10. Tunc recedet compater cum primo infante, et prodibit alter, quem Parochus interrogabit: *N., quid petis* etc., usque ad verba praedicta.

11. Sic deinceps interrogabit tertium, sic quartum et reliquos, postea foeminas.

12. Clericus accipiet salem cum mantili, quum Parochus interrogabit ultimum baptizandum.

13. Postquam Parochus interrogaverit, ut supra, omnes infantes, sive eorum compatres et commatres, stantibus singulis suo loco, quo erant functionis initio, dicet orationem: *Oremus. Preces nostras* etc., plurali numero.

14. Hac oratione completa, unusquisque compater accedet ad Parochum, qui manum imponet capiti singulis baptizandis, masculis et foeminis, et immediate redibunt ad locum quisque suum.

15. Deinde Parochus, sustinens manum extensam versus baptizandos, orationem plurali numero dicet: *Oremus. Omnipotens, sempiterne Deus* etc.

16. Post hanc orationem, clericus praesentabit Parocho salem, quem benedicet cum exorcismo et oratione *Exorcizo te, creatura salis* etc.

17. Si sal esset iam benedictus, omittetur eius benedictio.

18. Parochus accipiet pauca frustula salis, et infundet in os primi baptizandi, dicens: *N., accipe salem* etc. Idipsum deinceps faciet secundo, tertio et reliquis, deinde foeminis, servans ordinem, quo usus est in interrogationibus. In hac actione unusquisque compater cum infante successive se sistent ad Parochum, qui postquam singulis salem in os infuderit, dicet: *Pax tecum*, et compater vel commater respondebit: *Et cum spiritu tuo.*

19. Hoc facto, Parochus exterget digitos mantili, ac deinde orationem numero plurali recitabit *Oremus. Deus patrum nostrorum* etc. Post orationem subiiciet exorcismum *Exorcizo te* etc., pariter numero plurali, advertens, ut dextera benedicat versus baptizandos, ad verba *In nomine Patris* etc. Quod autem ad verba *Et hoc signum sanctae Crucis, quod nos fronti eorum damus*, accedentibus ad ipsum compatribus,

signo Crucis in fronte signabit omnes baptizandos, alterum post alterum, quo omnibus signatis, prosequetur *tu, maledicte diabole* etc.

20. Post hunc exorcismum, Parochus dexteram imponet capiti cuiusque baptizandi, deinde sustinens eandem manum extensam versus ipsos, leget plurali numero orationem *Oremus. Aeternam ac iustissimam pietatem* etc.

21. Hac oratione recitata, Parochus extremitatem dexteram stolae imponet capiti primi baptizandi, et extremitatem sinistram capiti primae baptizandae, et dicet: *N., N., ingredimini in templum Dei* etc. Quum plures sint baptizandi infantes, masculi et foeminae, primus compater et prima commater manu tenebunt stolam, secundi et secundae compatres et commatres manu tenebunt primos et primas, et sic de ceteris, et intrabunt in ecclesiam. Mares locum sument a dexteris, foeminae a sinistris Parochi.

22. Parochus introducet eos in ecclesiam vel in baptisterium, et dum procedent ad fontem baptismalem, recitabunt *Credo* et *Pater noster*. Compatres et commatres poterunt haec recitare vulgari sermone.

23. Progressi ante cancellos fontis, extra baptisterium, mares et foeminae subsistent eodem ordine, quo stabant in porticu, seu extra portam ecclesiae.

24. Parochus, antequam ingrediatur in baptisterium, subsistet ibi, humeris ad fontem versis, et conversus ad baptizandos, dicet plurali numero exorcismum *Exorcizo te* etc.

25. Hoc tempore, clericus in promptu habebit vasculum Olei sancti catechumenorum in pelvicula, et aliquantulum gossypii, et adstabit Parocho a dextris.

26. Recitato plurali numero praedicto exorcismo, primus compater cum baptizando approximabit ad Parochum; qui extremitate pollicis dexteri accepta ex ore suo aliquantula saliva, tanget aures et nares baptizandi: tangens aurem dexteram dicet *Ephpheta*, sinistram *quod est adaperire*; tangens narem dexteram *in odorem*, sinistram *suavitatis;* et prosequetur formulam, dicens: *tu autem effugare, diabole, appropinquabit enim iudicium Dei.*

27. Recedet primus compater cum baptizando, et accedet secundus ad Parochum, qui peraget eadem ac primo, et sic de ceteris, et post eos de foeminis.

28. Quum Parochus saliva tetigerit aures et nares baptizandorum omnium, rursus se sistet ante eum primus compater

cum infante, et Parochus, pronuntians nomen baptizandi istius, interrogabit, dicens: *N., abrenuntias Satanae?* Compater respondebit: *Abrenuntio*, Parochus: *Et omnibus operibus eius?* Compater: *Abrenuntio*, Parochus: *Et omnibus pompis eius?* Compater: *Abrenuntio.*

29. Compater aperiet vestem infantis in pectore, et in humeris. Parochus intinget pollicem dexterum in Oleum sanctum catechumenorum, et proferens formulam: *Ego te linio* etc., pollice dextero unctionem faciet in formam Crucis, primo in pectore, deinde in humeris infantis, ad verba *Oleo salutis*. Post formulam, Parochus exterget gossypio unctiones, quas fecerit infanti, quod etiam fieri poterit a clerico ei assistente, dummodo sacro ordine constitutus sit.

30. Post unctionem, recedet primus compater, et accedet alter cum baptizando, cui Parochus unctiones faciet ut primo, atque ita deinceps reliquis masculis et foeminis. Post unctionem ultimi sive ultimae baptizandae, Parochus gossypio exterget etiam pollicem suum.

31. Clericus referet ad abacum vasculum Olei sancti cum gossypio, et accipiet stolam albi coloris.

32. Parochus dimittet stolam violaceam, et sibi imponet alteram albi coloris, intrabit in baptisterium, et accedet ad fontem baptismalem. Compater primus cum infante sequetur Parochum.

33. Interea clericus referet ad abacum stolam violaceam, et in promptu habebit cochlear ad effundendam aquam in caput infantis, mantile ad extergendum caput eius, deinde vasculum s. Chrismatis, vestem candidam et cereum.

34. Parochus, imposita sibi, ut supra dictum est, stola albi coloris, et adstans fonti baptismali, interrogabit baptizandum, compellans eum: *N., credis in Deum* etc. Compater respondebit: *Credo.* Parochus: *Credis in Iesum Christum* etc. Compater: *Credo.* Parochus: *Credis in Spiritum Sanctum* etc. Compater respondebit: *Credo.*

35. Postea Parochus interrogabit baptizandum, compellans eum: *N., vis baptizari?* Compater respondebit: *Volo.*

36. Parochus se convertet ad fontem a dextris ipsius. Compater accedet ad fontem, super quem sustinebit infantem inclinatum et capite nudato. Clericus sustinebit pelvim infra caput infantis, si in fonte deesset sacrarium; sed si sacrarium aderit seu locus in quem decidat aqua defluens de capite baptizandi, compater super ipsum sustinebit infantem, ut supra.

37. Parochus, accepto dextera cochleari, attinget aquam baptismalem, ac dicens: *N., ego te baptizo, in nomine Patris* etc., effundet aquam in formam Crucis super caput infantis prima vice, et dicens *et Filii*, effundet aquam, ut supra, secunda vice, *et Spiritus Sancti*, effundet tertia vice.

38. Si Baptismum conferendum esset per immersionem, servabitur quod articulo praecedenti, n. 35, notatum est.

39. Compater vel commater accipiet mantile, et caput baptizati diligenter extergent.

40. Capite infantis exterso, clericus praesentabit Parocho vasculum s. Chrismatis cum aliquantulo gossypio. Parochus intinget pollicem dexterum in s. Chrisma, et recitans formulam *Deus omnipotens* etc., unctionem faciet in modum Crucis super verticem capitis (non vero in fronte) baptizati, ad illa verba *ipse et liniat Chrismate salutis* etc. Exterget deinde gossypio pollicem suum, et unctionem in infante peractam. Hoc fieri poterit etiam a clerico, si sacro ordine constitutus sit.

41. Clericus tradet Parocho vestem candidam seu linteolum mundum, quod explicatum Parochus imponet capiti baptizati, dicens: *Accipe vestem candidam* etc. Compater respondebit: *Amen*.

42. Amota a capite baptizati veste candida, clericus tradet Parocho cereum accensum, et Parochus compatri, dicens: *Accipe lampadem ardentem* etc. Compater respondebit: *Amen*, et cereus a clerico recipietur.

43. Postremo Parochus baptizato dicet: *N., vade in pace* etc. Compater respondet: *Amen*.

44. Discedet e fonte primus compater cum infante baptizato, et succedet in locum eius secundus, quem Parochus interrogabit: *N., credis in Deum* etc., ut supra, cum iis quae sequuntur usque ad finem. Idipsum deinceps fiet singulis aliis baptizandis, masculis et foeminis, servando semper methodum eandem, a n. 34 ad n. 43, inclusive, huius articuli.

45. Postquam discesserit ultimus baptizatus, Parochus dimittet stolam albi coloris, et lavabit manus, abstergens pollicem medulla panis.

46. Aqua antedicta, et illa quoque, quae adhibita fuit in Baptismo, infundetur in sacrarium, claudetur fons, et suo loco reponentur res omnes, quae opus fuerunt in administratione huius Sacramenti.

Articulus III.

De ritu supplendi Caeremonias in Baptismo infantis (1).

§ 1. *De iis quae sunt praeparanda.*

1. Aperientur cancelli baptisterii, et prope fontem baptismalem, qui clausus erit, praeparabitur parvus abacus alba tobalea contectus, in quo disponetur stola violacea, altera coloris albi, vasculum salis benedicendi, vel iam benedicti, vascula Olei sancti catechumenorum et s. Chrismatis in lance argentea, aliquantulum gossypii et medullae panis, urceus cum pelvi, et manutergium in usum Parochi sive Sacerdotis, qui hunc ritum persolvet, linteolum album mundum, adhibendum loco vestis candidae, candela, Rituale et nomina baptizato imposita, grandioribus characteribus scripta in papyro.

§ 2. *In functione.*

2. His rebus dispositis, extra portam ecclesiae se sistet compater vel commater cum infante, et Parochus, ablutis manibus in sacristia, et superpelliceo indutus supra vestem talarem, assistente clerico induto pariter superpelliceo, procedet ad fontem, stolam violaceam collo imponet, et manu sustinens Rituale, subsistet in limine ecclesiae vel baptisterii, si hoc seiunctum ab ecclesia esset, iuxta veterem disciplinam.

3. Parochus, remanens in limine interiori ecclesiae vel baptisterii, interrogabit compatrem, dicens: *N., quid petis ab Ecclesia Dei?*

4. Quum in Rituali signata est litera *N.*, Parochus exprimere nomina baptizati debet (2).

5. Compater seu commater respondebit: *Fidem*.

---

(1) In Rituali romano, edito Romae typis de Propaganda Fide, anno 1842, extat insertus per extensum ritus supplendi caeremonias Baptismatis pro infantibus et adultis; idque factum fuit superiorum permissu in commodum Missionariorum, quibus difficile erat hunc ritum peragere ex solis citationibus quae in antiquo Rituali inveniuntur. A. — Idem invenitur in recentioribus etiam aliorum Editorum Ritualibus.

(2) Quod ad nomina baptizatorum, inspiciatur adnotatio subiecta n. 7, art. I, huiusce capitis. A.

6. Parochus prosequetur reliquas interrogationes, et clericus interea in promptu habebit vasculum salis et mantile.

7. Post interrogationes, accedet aliquantum ad infantem Parochus, sufflabit leniter tribus vicibus in faciem eius, postea dicet *Exi ab eo* etc. Prosequetur *Accipe signum Crucis*, et pollice dextero Crucis signum signabit in fronte infantis, dum dicet *in fronte*, deinde in pectore, dicens *in corde*.

8. Subiiciet deinde orationem *Oremus. Omnipotens, sempiterne Deus* etc. (Advertatur differentia in hac oratione).

9. Completis duabus praedictis orationibus, clericus praesentabit Parocho salem benedicendum, quem ipse benedicet cum oratione *Exorcizo te, creatura salis* etc.

10. Si sal iam esset benedictus, non erit locus huic orationi.

11. Parochus, pollice et indice dextero accipiet aliquot frustula salis, eaque infundet in os baptizati, dicens: *N., accipe salem* etc., et compater respondebit: *Amen*, Parochus subiunget *Pax tecum*, et compater *Et cum spiritu tuo*.

12. Parochus absterget digitos mantili, quod cum vasculo salis a clerico referetur ad fontem.

13. Parochus deinde recitabit alteram orationem *Oremus. Deus patrum nostrorum* etc. (Advertatur variatio in hac oratione). Post orationem, recitabit exorcismum *Exorcizo te* etc. advertens in fine ipsius, ut faciat Crucis signum pollice dextero in fronte infantis, dum dicet *quod nos fronti eius damus* etc.

14. Post exorcismum, Parochus dexteram imponet capiti infantis, et recitabit orationem *Oremus. Aeternam ac iustissimam* etc. (Advertatur variatio in hac oratione).

15. Parochus, post orationem, imponet extremitatem sinistram stolae capiti infantis, et dicens *N., ingredere in templum Dei* etc., introducet eum in ecclesiam vel in baptisterium. Compater apprehendet extremitatem stolae, et cum infante intrabit in ecclesiam vel in baptisterium a sinistris Parochi.

16. Parochus cum compatre, euntes a porta ecclesiae ad fontem baptismalem, recitabit *Credo in Deum* et *Pater noster*. Compater poterit ea recitare vulgari sermone.

17. Quum Parochus et compater cum infante venerint ad cancellos fontis, consistent ibi, et Parochus recitabit exorcismum *Exorcizo te, omnis immunde spiritus* etc. (Advertatur variatio in hoc exorcismo).

18. Interea clericus in promptu habebit vasculum Olei sancti catechumenorum in pelvicula, et aliquantulum gossypii.

19. Postquam Parochus recitaverit praedictum exorcismum, pollice dextero accipiet ex ore paullulum salivae, et ipsa tanget aures et nares infantis, dicens *Ephpheta, quod est* etc., et prosequetur *Tu autem effugare* etc.

20. Postea Parochus interrogabit: *N., abrenuntias* etc., cum iis quae sequuntur in Rituali, et compater respondebit: *Abrenuntio*.

21. Compater aperiet vestem circa collum infantis, et Parochus, intincto pollice dextero in Oleum sanctum catechumenorum, unctionem faciet in formam Crucis, prius in pectore, postea in humeris infantis, dicens: *Ego te linio Oleo salutis* etc. Parochus, post unctionem, absterget pollicem gossypio, deinde unctiones in infante peractas.

22. Clericus vasculum Olei sancti ad abacum referet, et accipiet stolam albi coloris.

23. Parochus dimittet stolam violaceam, et sibi imposita stola alba, introducet in fontem compatrem cum infante.

24. Clericus in promptu habebit s. Chrisma, vestem candidam et candelam.

25. Parochus interrogabit baptizatum: *N., credis* etc., et compater respondebit: *Credo*. Post interrogationem *Credis in Spiritum* etc., Parochus pollicem dexterum intinget in s. Chrisma, et pronuncians formulam *Deus omnipotens* etc., unctionem in formam Crucis faciet in summitate capitis infantis ad illa verba *ipse te liniat Chrismate salutis* etc. Parochus gossypio absterget pollicem suum, deinde unctionem baptizato.

26. Clericus tradet Parocho vestem candidam, quam explicatam imponet capiti baptizati, dicens: *Accipe vestem candidam* etc., postea dabit ei candelam accensam, qua accepta a compatre, dicet: *Accipe lampadem* etc. Denique dicet ei: *N., vade in pace* etc., et compater respondebit: *Amen*.

27. Discedet compater cum baptizato, et Parochus, dimissa stola alba, lavabit manus, utens medulla panis ad abstergendos digitos.

28. Clericus aquam praedictam effundet in sacrarium, claudet fontem, et omnia suo loco reponet (1).

---

(1) Ritum supplendi Caeremonias pluribus infantibus omittendum censemus, eo quod facile desumi potest ex art. II, huius capitis, ubi agitur de Baptismo pluribus infantibus administrando. A.

ARTICULUS IV.

De Baptismo adultorum a Parocho administrato.

1. Baptisma adultis conferendum esset ab Episcopo, praesertim in Sabbato sancto vel in Sabbato Pentecostes.

2. Si qua de causa functio haec peragenda esset a Parocho sive ab alio Sacerdote, sequens methodus observabitur (1).

§ 1. *De rebus praeparandis.*

3. In sacristia praeparabitur pluviale coloris violacei cum stola simili, et superpellicea pro inservientibus.

4. In baptisterio, aperientur cancelli et fons baptismalis. Super abaco, cooperto alba tobalea, ponetur pluviale coloris albi cum stola simili, vascula Olei sancti catechumenorum et s. Chrismatis in pelvicula cum aliquantulo gossypio; urceus cum pelvi, mantile, et aliquantulum medullae panis; unum vel plura manutergia ad extergendum caput catechumeni; vestis candida, candela, cochlear ad effundendam Aquam baptismalem, si Baptisma conferatur per infusionem, et pelvis ad recipiendam Aquam baptismalem, si fons careret sacrario.

5. In altari maiore, pallium violaceum, et super abaco vasculum cum sale, purificatorium seu mantile; Rituale et nomina catechumeno imponenda, grandioribus characteribus scripta.

§ 2. *In functione.*

6. Hora praestituta, quae in matutinis esse debet, siquidem tam Parochus, quam catechumenus ieiuni debent esse, congregabitur clerus in sacristiam, et clerici sibi induent superpelliceum supra vestem talarem. Parochus lavabit manus, deinde supra superpelliceum imponet sibi stolam, et induetur pluviali violaceo.

7. Catechumenus cum compatre subsistet extra portam ecclesiae.

---

(1) Has instructiones tradimus pro ecclesiis parochialibus. Si conferendum esset Baptisma in aliqua ecclesia, quae fonte baptismali destituta sit, conferetur ad altare; qua in re conferri poterunt quae documenta trademus libr. VII, agentes de Episcopo. A.

8. Qui de clero sunt, omnes bini, ultimo loco Parochus paratus, ut supra, et capite operto proficiscetur ad altare maius, in quo aequum est, ut ardeant sex cerei.

9. Clerus, ante altare quum venerit, se ibi in ordinem disponet, et Parochus procedet ante altare in medium, nudabit caput, biretum tradet cuidam e clericis, et facta ad Crucem reverentia, genua flectet in infimo gradu, ac brevi tempore orabit, ut digne possit, Deo suffragante, hoc Sacramentum administrare.

10. Interim clericus unus ex abaco accipiet Rituale, quod tradet Parocho.

11. Parochus assurget, et cum eo clerici omnes, signabit se, ac dicet *Deus, in adiutorium* etc., ut in Rituali, et simul cum clericis recitabit antiphonam *Effundam* etc., cum psalmis, versiculis et orationibus.

12. Sub finem orationum, clericus unus ex abaco accipiet vasculum cum sale, purificatorium seu mantile, et folium, quo continentur nomina catechumeni.

13. Clerus, omnibus incedentibus binis, proficiscetur ad portam ecclesiae, ultimo loco post clerum Parochus: duo clerici gestabunt Rituale cum nominibus baptizandi, et vasculum salis.

14. Ad portam ecclesiae Parochus nudabit caput, et subsistet in limine portae; clerus ordinabitur a lateribus Parochi; catechumenus, ut supra dictum est, extra portam stabit simul cum compatre suo.

15. Parochus interrogabit catechumenum: *Quo nomine vocaris?* Catechumenus, respondens latino aut vulgari sermone, proferet nomina sibi imponenda.

16. Parochus, pronuncians nomina catechumeni (idque faciet quotiescumque in Rituali signata erit litera *N.*), dicet: *N., quid petis ab Ecclesia Dei?* Catechumenus respondebit: *Fidem*, et sic fient deinceps reliquae interrogationes (1).

17. Post interrogationem *Credis et in Spiritum Sanctum* etc., et responsionem *Credo*, Parochus, tribus vicibus sufflabit leniter in faciem catechumeni, et dicet *Exi ab eo, spiritus immunde* etc., deinde halitabit leniter in faciem illius, et dicet: *N., accipe Spiritum* etc.

18. Tum Parochus dicet: *N., accipe signum Crucis*, et pollice dextero Crucis signum imprimet in fronte catechumeni,

---

(1) Relate ad nomen, inspiciatur adnotatio n. 7, art. I, huius capitis. A.

dicens *tam in fronte*, deinde in pectore *quam in corde*, et prosequetur *sume fidem* etc., advertet autem expressionem relativam ad sectam, ex qua proveniet catechumenus, antequam dicet *Cole Deum* etc., ut in Rituali.

19. Parochus recitabit orationem *Oremus. Te deprecor* etc.

20. Post haec, pollice dextero signabit frontem, aures, oculos etc. catechumeno, ut in Rituali, dicens *Signo tibi frontem* etc., recitabit tres sequentes orationes, et in tertia dexteram imponet capiti catechumeni.

21. Completis tribus orationibus, clericus aliquis praesentabit Parocho salem, quem ipse benedicet, dicens *Exorcizo te, creatura salis* etc. Quae tamen benedictio omittetur, si sal esset ad hunc usum iam benedictus.

22. Antequam Parochus porrigat salem catechumeno, dicet alteram orationem *Oremus. Domine sancte* etc., quae tamen omittetur, si catechumenus non ethnicus esset sive idololatra.

23. Parochus, indice et pollice dexterae accipiet aliquot frustula salis, eaque infundet in os catechumeni, dicens: *N., accipe salem* etc., et ille respondebit: *Amen*. Parochus: *Pax tibi*. Catechumenus: *Et cum spiritu tuo*.

24. Si necesse fuerit, Parochus absterget digitos purificatorio, deinde subiunget orationem *Oremus. Deus patrum nostrorum* etc.

25. Postea Parochus dicet catechumeno: *Ora, electe, flecte genua, et dic: Pater noster*.

26. Catechumenus genua submittet, et dicet *Pater noster*, usque ad verba *Sed libera nos a malo*, inclusive.

27. Parochus illi dicet: *Leva, comple orationem tuam et dic: Amen*.

28. Catechumenus assurget, ac dicet: *Amen*.

29. Parochus dicet compatri: *Signa eum*.

30. Compater pollice dextero Crucis signum efficiet in fronte catechumeni, dicens: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*.

31. Parochus dicet catechumeno: *Accede*, eique pollice dextero signum Crucis faciet in fronte, dicens: *In nomine Patris* etc.

32. Et sic prosequetur reliquos exorcismos, ut in Rituali, in quibus nulla occurrit peculiaris adnotatio.

33. Exorcismis absolutis, Parochus dexteram imponet capiti catechumeni, et recitabit orationem *Oremus. Aeternam ac iustissimam* etc.

34. Post orationem, Parochus porriget catechumeno extremitatem sinistram stolae, dicens ei: *N., ingredere in sanctam Ecclesiam* etc., et introducet ipsum in templum Dei.

35. Catechumenus, ingressus in ecclesiam, dimittet stolam, quam manu tenebat, genua submittet, ac pavimentum osculabitur.

36. Deinde assurget, recipiet stolam manu, et incedens a sinistris Parochi, procedet cum ipso versus baptisterium (1), et recitabunt interea *Credo in Deum* et *Pater noster*. Parochus recitabit *Credo* et *Pater* sermone latino, catechumenus poterit recitare vulgari, si latine dicere difficile ipsi esset.

37. Parochus cum catechumeno, ante ingressum baptisterii quum venerint, subsistent ibi, et Parochus dextera imposita capiti catechumeni, qui stabit ante ipsum, recitabit exorcismum *Nec te latet, Satana* etc.

38. Interea clericus aliquis in promptu habebit vasculum Olei sancti catechumenorum et aliquantulum gossypii; compater autem catechumeno aperiet vestes circa collum et pectus.

39. Post exorcismum, Parochus pollice dextero accipiet ex ore suo paullulum salivae, et ipsa tanget aures et nares catechumeni, dicens *Ephpheta* etc., et prosequetur verba *tu autem effugare* etc.

40. Rursus interrogabit catechumenum: *Quis vocaris?* et ipse respondebit, proferens nomina sibi imposita. Parochus: *N., abrenuntias Satanae?* et prosequetur reliquas interrogationes, post quas intinget pollicem dexterum in Oleum sanctum catechumenorum, eique peraget unctionem in formam Crucis super pectus et humeros, dicens *Ego te linio* etc.

41. Parochus pollicem suum, deinde unctiones in catechumeno peractas absterget gossypio, et subiunget *Exi, immunde spiritus* etc.

42. Deinde Parochus accedet ad abacum praeparatum prope fontem, ibique deponet pluviale cum stola violacea, et induet sibi stolam cum pluviali albi coloris.

43. Indutus albo pluviali, Parochus ducet catechumenum in interiorem partem fontis, et interrogabit eum: *Quis vocaris?*

---

(1) Non est probandus usus in quibusdam ecclesiis receptus, in quibus quum adsit fons baptismalis, ad functionem efficiendam solemniorem, erigitur in hanc rem novum altare in media ecclesia, vel confertur Baptisma apud altare primarium. A.

Et ipse respondens proferet nomina sibi imposita, ut supra, et Parochus continuabit interrogationes usque ad illam: *Vis baptizari?* inclusive. Et quando catechumenus responderit *Volo*, Parochus ipse vel alius Sacerdos eum excitabit ad perfectum animi de commissis dolorem.

44. Tunc compater aperiet vestes circa collum catechumeni, qui caput inclinabit super sacrarium fontis vel super pelvim praeparatam. Compater manum imponet super eius humerum dexterum.

45. Interea clericus unus in promptu habebit mantile, quo tergetur caput baptizati, itemque vestem candidam et candelam. Alter clericus sustinebit vasculum s. Chrismatis, et aliquantum gossypii.

46. Parochus, accepto cochleari et extracta Aqua baptismali dicens: *N., ego te baptizo, in nomine Patris*, effundet Aquam super caput electi in modum Crucis prima vice, *et Filii* secunda vice, *et Spiritus Sancti* tertia (1).

47. Si mos in ecclesia receptus esset administrandi Baptismum per immersionem, inspiciatur quod de Baptismo administrato ab Episcopo docebimus libro VII.

48. Compater accipiet mantile seu manutergium, et maxima cum diligentia terget caput baptizati.

49. Aqua, quae defluet de capite baptizati, si deerit sacrarium seu piscina in ipso fonte, servabitur ut in sacrarium seu piscinam deiiciatur.

50. Absterso capite baptizati, Parochus intinget pollicem dexterum in s. Chrisma, et pronuncians formulam *Deus omnipotens* etc., liniet s. Chrismate verticem capitis neophyti ad verba *ipse te liniat Chrismate salutis* etc., et neophytus respondebit *Amen*. Parochus subiiciet *Pax tecum*, et neophytus respondebit *Et cum spiritu tuo*.

51. Parochus pollicem suum, deinde unctionem in capite neophyti factam gossypio exterget.

---

(1) In Rituali ad Baptismum pro adultis legitur in rubrica: « Ducitur electus ad baptisterium; ubi si ob aliquam causam non habeatur, sive praeparata non fuerit Aqua baptismalis, fiat benedictio fontis, ut infra ponitur ». Difficile est, quod haberi non possit Aqua baptismalis: tamen si deesset, fiet benedictio in antecessum functionis, quae quidem est satis prolixa. Atque hic videtur esse rubricae sensus; et nollem ut illud *fiat* acciperetur pro ipso tempore functionis. A.

52. Parochus accipiet vestem candidam, et ipsa induet neophytum, dicens *Accipe vestem candidam* etc. (1).

53. Deinde Parochus tradet illi candelam accensam, quam accipiet dextera, et dicet ei *Accipe lampadem ardentem* etc.

54. Postremo Parochus dicet ei: *N., vade in pace* etc., et neophytus respondebit: *Amen*.

55. Hac actione absolvitur solemnis administratio huius Sacramenti.

56. Parochus recedet ad abacum, ubi medulla panis lavabit manus; aqua autem lotionis deiicietur in sacrarium. Post haec, ordine praedicto, redibit in sacristiam, et sacra indumenta deponet.

57. Si sanctam Eucharistiam Parochus administraturus sit neophyto, post ea quae tradita sunt, celebrabit Missam, hoc autem non est faciendum, nisi cogente necessitate, quum ante Eucharistiam neophytus e manibus Episcopi accipere deberet Sacramentum Confirmationis.

Articulus V.

De ritu supplendi Caeremonias in Baptismo adulti.

§ 1. *De rebus praeparandis.*

1. In sacristia praeparabitur pluviale violaceum cum stola simili et superpellicea pro clericis.

2. Aperientur cancelli baptisterii, et prope fontem baptismalem statuetur abacus coopertus alba tobalea, in quo disponetur pluviale albi coloris cum stola simili, vascula Olei sancti

---

(1) Non ante, sed post Baptismum induendus est veste candida neophytus. Proderit hoc loco referre hac super re dispositionem Concilii Romani, habiti sub Benedicto XIII, anno 1725, tit. XXIV, cap. II: « Non est in solemni adultorum Baptismate sine redargutione praetereunda illa sacri Ritus inversio, dum catechumeni ad divinum permittuntur accedere lavacrum, candida induti neophytorum veste, quam tantummodo post Baptismum tradimus baptizatis, in gloriosae signum resurrectionis, ad quam homines e sacro fonte regenerantur, novaeque vitae innocentiam significandam, quam, post veteres ablutas maculas, servare debent immaculatam ante tribunal Christi perferendam. Haec itaque et similia a sacrarum Caeremoniarum Magistris animadvertantur; caveantque Parochi, ne suarum instructionum defectu quod fidelibus ab Ecclesia mystice traditum est ad salutem, pompae serviat et vanitati ». A.

catechumenorum et s. Chrismatis in lance argentea, aliquantulum gossypii, urceus cum pelvi, mantile ad extergendas manus Parochi, paullulum medullae panis, vestis candida et candela.

3. Altari maiori apponetur pallium violaceum, et super abaco vasculum salis et purificatorium seu mantile, Rituale et nomina baptizati scripta in pagella.

§ 2. *In functione.*

4. Hora praestituta, quae in matutinis esset debet, clerus cum Parocho congregabitur in sacristiam. Unusquisque induet sibi superpelliceum, et Parochus induetur etiam stola et pluviali violaceo, praemissa lotione manuum.

5. Baptizatus cum compatre suo subsistent extra portam ecclesiae.

6. Qui de clero sunt, incedentes bini, et ultimo loco Parochus paratus pluviali, et capite bireto cooperto, proficiscentur ad altare maius, in quo ardebunt sex cerei.

7. Clerus quum pervenerit ad altare, in ordinem disponetur ante ipsum, et Parochus in medio, qui detracto capiti bireto et salutata Cruce, genuflectet in infimo gradu, et brevi tempore orabit.

8. Clericus unus ex abaco accipiet Rituale, et ipsum tradet Parocho.

9. Parochus assurget, et cum eo consurgent clerici qui erant genuflexi, signabit se, ac dicere incipiet *Deus, in adiutorium* etc., ut in Rituali, tum simul cum clericis recitabit antiphonam et psalmos, postea subiunget versiculos et orationes.

10. Sub finem orationum, clericus unus accipiet ex abaco vasculum salis, mantile et folium, in quo notata fuerint nomina baptizati.

11. Clerus ordinatim incedens ut in accessu ad altare, sequente Parocho, procedet ad portam ecclesiae; clericus praedictus deferet salem, et alter sustinebit Rituale.

12. Parochus deponet biretum, quum venerit in limen ecclesiae; clerus in ordinem disponetur a lateribus eius; baptizatus et compater manebunt extra portam, et stabunt.

13. Parochus interrogabit baptizatum: *Quo nomine vocaris?* Et baptizatus respondebit latino aut vulgari sermone, proferens nomina sibi imposita.

14. Parochus, pronuncians nomina baptizati (quod faciet quotiescumque in Rituali notata est litera *N.*, dicet: *N., quid*

petis ab Ecclesia Dei? baptizatus respondebit: *Fidem*, atque ita continuabitur in reliquis interrogationibus (1).

15. Post interrogationem *Credis et in Spiritum Sanctum* etc. et responsionem *Credo*, Parochus tribus vicibus leniter sufflabit in faciem baptizati, et dicet: *Exi ab eo* etc. Postea leniter halitabit in faciem ipsius, et dicet: *N., accipe Spiritum bonum* etc.

16. Parochus item dicet: *N., accipe signum Crucis* et pollice dextero Crucis signum imprimet in fronte catechumeni, dicens *tam in fronte*, deinde in pectore *quam in corde*, et prosequetur *sume fidem* etc., animadvertens deinceps dicere expressionem sectae, ad quam pertinebat baptizatus, et continuabit *Cole Deum* etc., ut in Rituali.

17. Parochus, deinde recitabit orationem *Oremus. Te deprecor* etc.

18. Post orationem, Parochus pollice dextero signabit frontem, aures, oculos etc. baptizati, dicens *Signo tibi frontem* etc., et recitabit tres sequentes orationes, et dicens tertiam imponet dexteram baptizato (Advertatur variatio notata in tertia oratione).

19. Completis tribus orationibus, clericus unus obiiciet salem Parocho, qui benedicet illum dicens: *Exorcizo te, creatura salis* etc., quae tamen benedictio omittetur, si iam benedictus esset ad hunc usum.

20. Priusquam Parochus det salem gustandum baptizato, recitabit orationem *Oremus. Domine sancte* etc., quae omittetur, si baptizatus non fuerit de secta ethnicorum, sive idololatrarum.

21. Parochus, recitata vel omissa praedicta oratione, indice et pollice dexterae accipiet aliqua frustula salis, eaque infundet in os baptizati, dicens: *N., accipe salem sapientiae* etc., et baptizatus respondebit: *Amen*. Parochus subiunget: *Pax tibi*, baptizatus respondebit: *Et cum spiritu tuo*.

22. Parochus digitos absterget mantili, si opus fuerit, et adiiciet orationem *Oremus. Deus patrum nostrorum* (in qua oratione advertenda est variatio).

23. Postea Parochus dicet baptizato: *Ora, electe, flecte genua, et dic: Pater noster*.

24. Baptizatus in genua procumbet, et recitabit *Pater noster*, usque ad verba *Sed libera nos a malo*, inclusive.

---

(1) Vide adnotationem sub num. 7, art. I huius capitis. A.

25. Parochus dicet ei: *Leva, comple orationem tuam, et dic: Amen.*

26. Baptizatus assurget, ac dicet: *Amen.*

27. Parochus dicet compatri: *Signa eum.*

28. Compater pollice dextero Crucis signum in fronte baptizati signabit, dicens: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.*

29. Parochus dicet baptizato: *Accede*, et pollice dextero faciet in fronte Crucis signum, dicens *In nomine Patris* etc.

30. Deinde Parochus prosequetur exorcismos, ut in Rituali, in quibus nulla occurrit adnotatio, excepo quod in exorcismo *Audi, maledicte Satana,* post secundam vicem recitatum *Pater noster*, exstat variatio relativa ad Baptismum iam acceptum.

31. Post exorcismos, Parochus dexteram imponet capiti baptizati, et recitabit orationem *Oremus. Aeternam ac iustissimam* etc. (Advertatur variatio).

32. Parochus deinde porriget extremitatem sinistram stolae baptizato, dicens ei: *N., ingredere in sanctam Ecclesiam*, et introducet eum in templum Dei.

33. Baptizatus ingressus in ecclesiam, dimittet stolam, quam manu tenebat, procumbet in genua, et pavimentum osculabitur.

34. Post haec, assurget manu recipiet stolam, incedens a sinistris Parochi, procedet cum ipso ad baptisterium, recitans *Credo in Deum* et *Pater noster*. Parochus recitabit *Credo* et *Pater* latino sermone, baptizatus ea poterit recitare vulgari, si latino recitare ei difficile erit.

35. Quum Parochus et baptizatus ante fontem venerint, subsistent ibi, extra cancellos. Parochus dexteram imponet baptizato, et recitabit exorcismum *Nec te latet, Satana* etc. (In hoc exorcismo advertatur variatio ibi notata).

36. Interea clericus accipiet a fonte vasculum Olei sancti catechumenorum, et aliquantulum gossypii, et cum his accedet ad Parochum; compater autem aperiet vestem baptizato circa collum et pectus.

37. Completo exorcismo, Parochus pollice dextero ex ore suo accipiet paullum salivae, qua tanget aures et nares baptizati, dicens *Ephpheta quod est* etc., deinde prosequetur reliqua: *Tu autem effugare* etc.

38. Parochus rursus interrogabit baptizatum: *Quis vocaris?* et ipse respondens proferet nomina sibi imposita. Parochus: *N., abrenuntias Satanae?* et sequentur reliquae interrogationes, post quas Parochus intinget pollicem dexterum in Oleum sanctum catechumenorum, et peraget unctionem in formam Crucis super pectus et humeros baptizati, dicens: *Ego te linio* etc.

39. Parochus absterget pollicem suum gossypio, deinde unctiones in baptizato peractas, et subiunget *Exi, immunde spiritus* etc.

40. Postea Parochus accedet ad abacum praeparatum prope fontem, et ibi dimittet pluviale cum stola violacea, et induetur stola et pluviali albi coloris.

41. Clericus unus in promptu habebit vasculum s. Chrismatis et gossypium, alter vestem candidam et candelam accensam.

42. Parochus indutus albo pluviali, ducet baptizatum in interiorem partem fontis, et rursus interrogabit eum: *Quis vocaris?* et ille proferet nomina sibi imposita, ut supra; Parochus prosequetur interrogationes, inclusive usque ad illam *Vis baptizari?* Baptizatus respondebit: *Volo.*

43. Tunc Parochus pollicem dexterum intinget in s. Chrisma, proferens formulam *Deus omnipotens* etc., et unctionem s. Chrismate in formam Crucis peraget in vertice capitis baptizati dicens: *ipse te liniat Chrismate salutis* etc., baptizatus respondebit *Amen.* Parochus dicet *Pax tecum,* et baptizatus *Et cum spiritu tuo.*

44. Parochus gossypio absterget pollicem suum, et unctionem baptizati.

45. Parochus accipiet vestem candidam, qua induet baptizatum, dicens ei: *Accipe vestem candidam* etc.

46. Quum baptizatus indutus erit veste candida, Parochus tradet ei candelam accensam, quam ille accipiet dextera, dicens: *Accipe lampadem ardentem* etc.

47. Postremo Parochus dicet baptizato: *N., vade in pace* etc., et ille respondebit *Amen.*

48. Parochus recedens ad abacum lavabit manus, utens medulla panis, et aqua, quae adhibita fuerit in lotione, infundetur in sacrarium.

49. His omnibus expletis, quo ordine traditum est superius, redibit in sacristiam cum clero, et sacra indumenta dimittet.

CAPUT II.

DE BENEDICTIONE FONTIS BAPTISMALIS EXTRA SABBATUM SANCTUM ET PENTECOSTES

1. Benedictio haec facienda erit quotiescumque Aqua consecrata in fonte deesset, vel ita esset corrupta, ut amplius adhiberi non posset in Baptismatis administratione. Porro fieri poterit quocumque die et quavis hora.

§ 1. *De rebus praeparandis.*

2. Extrahetur e fonte aqua corrupta, si hac de causa renovanda erit benedictio, fons ipse diligenter purgabitur, et alia aqua recenti et limpida replebitur.

3. Prope fontem praeparabitur abacus alba tobalea contectus, in quo disponetur Rituale, urceus et pelvis cum mantili seu manutergio pro ablutione manuum Celebrantis, aliquantula medulla panis et mali medici in pelvicula, binae ampullae, altera Olei sancti catechumenorum, altera s. Chrismatis in lance argentea vel stannea; thuribulum cum navicula; alterum mantile e tela rudi vel spongia, ad abstergendum fontem, et Missale apertum, vel signaculo posito ad Litanias Sabbati Sancti, sive etiam Breviarium, signatum ad Litanias post psalmos poenitentiales.

4. Ante fontem sternetur tapetum exiguum.

5. Quod si in baptisterio adesset altare, gradus sternentur tapeto, et exornabitur ipsum candelabris cum cereis et Cruce.

6. In sacristia praeparabitur pluviale cum stola violacea et superpelliceum pro Celebrante, superpellicea pro clericis inservientibus. Crux hastilis et duo candelabra cum candelis pro acolythis.

7. In promptu erit etiam ignis adhibendus in thuribulo.

§ 2. *In functione.*

8. Hora praestituta, accendentur candelae in candelabris acolythorum, et cerei in altari baptisterii, si aderit.

9. Clerici et ceteri assistentes superpelliceum sibi induent super vestem talarem.

10. Celebrans supra superpelliceum induetur stola et pluviali violaceo.

11. Procedetur ad fontem ordine sequenti:

12. Praeibit clericus, deferens Crucem hastilem, a lateribus eius duo acolythi candelabra gestantes cum cereis ardentibus. Qui de clero sunt, bini incedent. Postremo Celebrans medius inter duos Presbyteros vel clericos superpelliceo indutos, qui fimbrias pluvialis eius sustinebunt.

13. Quum ventum erit in baptisterium, Crux cum acolythis consistet a dexteris fontis, clerus disponetur in duas alas circa fontem vel ante altare, et Celebrans se sistet ante altare vel fontem.

14. Ibi Celebrans nudabit caput, salutabit Crucem altaris, si aderit, et ab uno assistentium, tradito ei Breviario vel Missali, stans recitabit Litanias, et clerus respondebit. Quum recitaverit versiculum *Ut omnibus fidelibus defunctis* etc., attollente fimbrias pluvialis eius primo assistente, conversus ad fontem, dicet duabus vicibus versus illum *Ut fontem istum* etc., et benedicet eum, duplex Crucis signum efficiens, dum dicet *benedicere et consecrare*. Complebit Litanias, deinde elata et clara voce recitabit *Pater noster* et *Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem* etc.

15. Post *Credo* recitabit versiculos et orationem *Omnipotens, sempiterne Deus* etc.

16. Interea thuriferarius ibit in sacristiam, praeparabit ignem in thuribulo, quod afferet ad fontem, et alter clericus in promptu habebit manutergium ad tergendas manus Celebrantis et spongiam vel mantile rude ad abstergendum fontem.

17. Celebrans post orationem accedens ad fontem, recitabit exorcismum super aquam, quam deinde benedicet dextera dum dicet *per Deum vivum* etc. Recitatis verbis *manare iussit*, dividet aquam manu dextera in quatuor partes, et effundet aliquantulam extra labrum fontis, versus quatuor coeli plagas. Assistens vel clericus porriget ei manutergium, quo terget manum, et alter clericus spongia vel mantili e tela rudi exterget partem externam fontis, quae perfusa fuerit aqua delapsa.

18. Celebrans resumet recitationem exorcismi a verbis *et in quatuor fluminibus*, et continuabit usque ad finem. Recitabit deinde orationem *Oremus, Domine sancte* etc.

19. Interea clericus unus in promptu habebit ampullas cum Oleis sanctis infundendis in fontem.

20. Completa oratione, Celebrans in tres partes sufflabit in aquam in modum graecae literae ⸸. Incensum deinde, ministrante uno ex assistentibus, cum benedictione demittet in thuribulum, quo accepto ab eodem assistente, adolebit aquam triplici ductu; restituet illud assistenti et hic thuriferario, qui referet illud in sacristiam.

21. Assistens Celebranti tradet ampullam Olei sancti catechumenorum.

22. Celebrans dextera accipiet ampullam praedictam, et dicens *Sanctificetur* etc., infundet aliquantulum in aquam in formam Crucis, dum dicet *in nomine Patris* etc.

23. Restituet ampullam assistenti, et hic tradet ei alteram cum s. Chrismate, cuius, dicens formulam *Infusio Chrismatis* etc., aliquantulum in aquam infundet in formam Crucis ad illa verba *in nomine sanctae Trinitatis*.

24. Retinens deinde ampullam s. Chrismatis dextera, et recipiens alteram cum Oleo sancto catechumenorum sinistra, utrumque simul Oleum in aquam infundet in modum Crucis, ad illa verba *in nomine Patris* etc. formulae *Commixtio Chrismatis* etc.

25. Restituet ampullas assistenti, qui referet ipsas ad abacum; extremitate dexterae leviter expandet, et miscebit Olea sancta cum Aqua fontis baptismalis; postea accedens ad abacum, manus absterget medulla panis, et lavabit.

26. Lotio manum effundetur in sacrarium.

27. Postremo, eodem ordine, quo venerunt ad fontem, redibunt in sacristiam clerus et Celebrans, qui sacra paramenta deponet.

CAPUT III.

DE ADMINISTRATIONE SS. VIATICI.

1. Rituale romanum, titulo *De communione infirmorum*, praescribit regulas servandas in administratione SS. Viatici. Hoc capite notabimus tantummodo ea quae spectant ad ritum administrationis huius peragendae.

2. In domo infirmi curabitur, ut omnia sint decentia et munda, propter observantiam, quae debetur SS. Sacramento. Prope lectum infirmi statuetur mensa cooperta alba tobalea cum duobus vel quatuor candelabris, in quibus ardebunt candelae cereae et scyphus cum aliquanta aqua ad purificandos digitos Sacerdotis, qui communionem administrabit.

3. In sacristia autem ecclesiae parochialis, loco segregato, servanda essent ea, quae opus sunt in administratione Viatici, idest tobalea sternenda in mensa domi infirmi, si careret; corporale explicandum in eadem mensa, purificatorium adhibendum a Parocho, vel Sacerdote, qui administrabit SS. Viaticum, quae duo reponenda erunt in bursa albi coloris, aequali bursae quae adhibetur in Missa; campanula maior et sonora pulsanda in itinere, vasculum Aquae sanctae et aspersorium; sex intorticia cerea vel candelae numero etiam maiori, pro comitatu SS. Sacramenti; duae laternae maiores hastiles vitris clausae (1), in quibus claudi possit candela cerea; Rituale, vel libellus, in quo ad maiorem commoditatem sit transcriptus ritus communionis infirmorum, ut in ipso Rituali; superpelliceum cum stola albi coloris, velum humerale albi coloris, parva Pyxis cum operculo et veste serica albi coloris, baldachinum quatuor hastis instructum, vel etiam umbella coloris albi; necesse est etiam ut adsit altera umbella maior, cooperta ex parte superiori tela cerata albi coloris, si contingerit ut pluat; item opus est bursa serica albi coloris cum resticulis collo imponendis ad afferendum privatim SS. Viaticum, et una vel duae laternae manu gestandae.

(1) Laternae hastiles praescribuntur a Concilio Romano, habito a Summo Pontifice Benedicto XIII, anno Domini 1725 (tit. XV, cap. VII). A.

4. Si aderit Confraternitas laicorum, quae comitetur SS. Sacramentum, praeparabuntur sacci induendi a confratribus.

5. Opus est etiam canistro oblongo cum manubrio, quo reponantur res necessariae in administratione Viatici, si necessitas cogat ad immorandum in domo infirmi propter nimiam distantiam loci vel intemperiem coeli.

6. Quum deferendum erit SS. Viaticum, signum dabitur campana ecclesiae, iuxta morem uniuscuiusque loci. Praeter Parochum, sive alium Sacerdotem, qui vice eius fungatur, aderunt tres quatuorve clerici cum superpelliceis, quos supplere poterunt confratres sacco induti, si clerici supradicti deerunt praesertim in paroeciis ruralibus. Confratres convenient in ecclesiam; ac si Confraternitas deerit, invitandi erunt alii homines, quibus tradentur intorticia vel candelae, et duobus eorum duae supradictae laternae hastiles cum candelis accensis. Uni ex confratribus vel etiam clerico tradetur campanula, et diligenter indicabitur domus infirmi, siquidem esset grave incommodum, si qua aequivocatio contingeret, praecipue in paroeciis, quae late patent. Alter clericus accipiet vasculum Aquae sanctae cum aspersorio, alter bursam cum corporali et purificatorio, tobaleam explicandam super mensam in domo infirmi, et Rituale; tertius ad altare, in quo custodietur SS. Sacramentum, deferet alterum corporale, quod explicabit in medio, claviculam tabernaculi seu ciborii, velum humerale albi coloris, et umbellam, nisi adhibebitur baldachinum hastile, quoniam hoc casu baldachinum deferetur a quatuor confratribus ante ipsum altare.

7. Tali modo dispositis rebus omnibus, accendentur duo quatuorve cerei in altari SS. Sacramenti, deinde intorticia vel candelae confratribus seu laicis distributae, et candelae clausae in duabus laternis hastilibus accendentur. Parochus lavabit manus, induetur superpelliceo et stola albi coloris (1), et veniet ante altare, iunctis manibus, comitatus a clericis praedictis.

8. Ante altare progressus, genuflectet ad SS. Sacramentum in pavimento, ascendet ad altare, aperiet ciborium seu tabernaculum, genuflectet, ac Pyxidem cum ss. Particulis ex illo educet. Aperiet deinde parvam Pyxidem adhibendam pro Viatico, eamque ponet in corporali, aperiet item alteram Pyxidem, quae aderat in tabernaculo, ex illa accipiet tres vel quatuor Particulas, easque reponet in parva Pyxide: postea excutiet digitos super Pyxidem maiorem, si quod fragmentum adhaeserit, purificabit digitos in vasculo aquae, absterget eos purificatorio claudet utramque Pyxidem, reponet maiorem in ciborio, et relinquet minorem in medio corporali, genuflectet, et claudet porticulam ciborii seu tabernaculi.

(1) Rituale praescribit quod Parochus potest in administratione Viatici indui, *si haberi potest*, pluviali albi coloris. Haec praescriptio locum habere potest quum deferatur Viaticum solemniter. Si deferatur privatim, satis erit stola tantummodo. A.

9. Genua submittet in suppedaneo, et clericus unus eius humeris imponet velum humerale, quod ei firmabit ante pectus; idem clericus, si deerit baldachinum, accipiet, et aperiet umbellam, cavens ne ipsa impellat candelabra altaris vel lampades ante altare appensas.

10. Assurget Parochus, sinistra accipiet Pyxidem, et dextera cooperiet illam extremitatibus veli humeralis anterioribus, imponens dexteram velo ipso coopertam Pyxidi, quam sustinebit ante pectus. Convertetur ad populum, intonabit seu canendo sive alta voce psalmum *Miserere*, et proficiscetur de ecclesia, iturus recta via ad domicilium infirmi.

11. Procedetur hoc ordine: clericus qui pulsabit campanulam, duo clerici, alter cum vasculo Aquae sanctae et aspersorio, alter cum bursa corporalis, cum Rituali et mantili, ut supra; sequentur bini confratres seu laici cum intorticiis, vel candelis, ac si aderunt alii clerici sive Sacerdotes cum intorticiis, incedent ultimo loco; Sacerdos sive Parochus, qui gestabit SS. Sacramentum subtus baldachinum sustentum a confratribus vel subtus umbellam a clerico sustentam, et a lateribus eius incedent duo confratres vel clerici cum laternis hastilibus, accensis luminibus; sequetur populus, at curabitur, ut foeminae a viris incedant diremptae. Si longum esset iter percurrendum, post psalmum *Miserere*, canentur aut recitabuntur alii psalmi et cantica.

12. Quum ventum erit ad domicilium infirmi, duo praedicti clerici cum vasculo et cum corporali introibunt in cubiculum, ubi iacebit infirmus, et super mensa explicabunt mantile, si deesset, et disponent corporale, purificatorium, Rituale et vasculum cum aspersorio dextrorsum. Confratres cum cereis subsistent in via, vel etiam ascendent ad habitaculum, sed subsistent extra cubiculum infirmi, et genua submittent. Sacerdos ingredietur in cubiculum praedictum, dicet *Pax huic domui*, et respondebitur *Et omnibus habitantibus in ea*, de-

trahet Pyxidi velum humerale, eamque ponet super tabulam, et genuflectet.

13. Populus, qui comitabitur SS. Sacramentum, remanebit extra portam habitaculi, et genibus flexis recitabit aliquas preces pro infirmo; poterunt praesertim recitari Litaniae de beata Virgine.

14. Sacerdos post genuflexionem accipiet aspersorium, asperget infirmum et adstantes, dicens *Asperges me* etc., ut in Rituali, quae tamen antiphona non variabitur tempore paschali, neque adiungetur *Alleluia*. Post antiphonam recitabit primum versiculum psalmi *Miserere. Gloria Patri. Sicut erat*, et repetet antiphonam.

15. Deinde versiculos subiunget *Adiutorium nostrum* etc., *Domine, exaudi* etc., *Dominus vobiscum* et orationem *Exaudi nos* etc., ut in Rituali.

16. Accedet ad infirmum, et interrogabit eum, an confessionem praemittere debeat, et ut disponat ipsum ad accipiendum SS. Viaticum.

17. Post haec ab infirmo ipso vel ab aliquo adstantium recitabitur *Confiteor*, et Sacerdos ad infirmum conversus dicet *Misereatur tui* etc. (1), servans ritum declaratum in administratione communionis.

18. Postea genuflectet, deteget Pyxidem, accipiet Particulam unam, se convertet ad infirmum, et sustinens Particulam elevatam super Pyxidem, dicet *Ecce Agnus Dei* etc., et tribus vicibus *Domine, non sum dignus, ut intres* etc., quae verba recitanda essent submissa voce etiam ab infirmo, saltem una vice.

19. Accedet ad lectum infirmi, et versus ipsum faciens s. Particula signum Crucis, advertens tamen ne excedat a circumferentia Pyxidis, dicet *Accipe* etc.

20. Quod si s. Eucharistia administretur, non per Viaticum, sed in devotionem infirmi, dicet *Corpus Domini nostri* etc.

21. Communicato infirmo, reponet Pyxidem super mensam, excutiet digitos, si forte adhaesissent fragmenta, super Pyxidem ipsam, quam deinde cooperiet operculo, purificabit digitos in scypho praeparato, et absterget illos purificatorio. Aqua schyphi dabitur bibenda infirmo, sive a Sacerdote ipso sive ab alio, et si quid superfuerit, effundetur super ignem.

(1) Sacerdos in admnistrando SS. Viatico, ex sententia rubricistarum dicet *Misereatur tui* etc. A. — Quod confirmavit S. R. C., n. 4193, IV.

22. Sacerdos dicet *Dominus vobiscum* et orationem *Domine sancte, Pater* etc. Post orationem genuflectet ad Sacramentum, accipiet s. Pyxidem, ut supra, eamque cooperiet velo humerali, et nihil adiiciens, benedictionem largietur infirmo, eodemque ordine quo ventum erit, redibitur in ecclesiam.

23. In reditu cantabitur vel recitabitur in itinere psalmus *Laudate Dominum de coelis*, et alii psalmi atque hymni, prout requiret loci distantia.

24. Reversa in ecclesiam processione, confratres cum intorticiis vel candelis in ordinem genua submittent ante altare, sed extra cancellos seu balaustrium sacelli; clerici superpelliceo induti intrabunt in ambitum sacelli.

25. Sacerdos ascendet ad altare, tollet de s. Pyxide velum humerale, eamque ponet in medio altari, et facta genuflexione, se convertens versus cornu evangelii, descendet de altari et genuflectet in medio gradu infimo.

26. Flexis genibus hoc loco, recitabit vel cantabit ℣. *Panem de coelo* etc., tum assurget, dicet *Dominus vobiscum* et orationem *Deus, qui nobis* etc. cum longa conclusione *Qui vivis et regnas cum Deo Patre* etc., Convertetur deinde paullulum versus populum, cavens ne humeros vertat ad SS. Sacramentum, et publicabit indulgentias a Summis Pontificibus concessas omnibus illis, qui SS. Sacramentum per Viaticum comitantur.

27. Tum ascendet ad altare, genuflectet, et accepta Pyxide, ut supra, cooperta velo humerali, se convertet ad populum, et benedictionem adstantibus impertietur.

28. Conversus iterum ad altare, detrahet Pyxidi velum humerale, deponet eam in altari, et genuflectet: solvet velum humerale, quod recipietur a clerico, qui sustinebat umbellam.

29. Sacerdos aperiet ostiolum ciborii seu tabernaculi, genuflectet, extrahet Pyxidem de ciborio, aperiet utramque Pyxidem, in maiorem recondet Particulas, quae aderant in minori, excutiet super illam fragmenta, si digitis adhaeserint, et claudet Pyxidem maiorem: postea digitos purificabit in vasculo consueto, et purificatorio absterget; reponet Pyxidem intra tabernaculum, genuflectet, claudet ostiolum tabernaculi, amovebit claviculam, descendet de altari, genuflexionem iterabit in pavimento, et in sacristiam revertetur.

30. Confratres exstinguent intorticia, et in sacristiam referent; item clerici quoque exstinguent cereos altaris, complicabunt corporale, et res omnes, quae adhibitae fuerint in hac functione, ad sacristiam reportabunt.

31. Si propter pluviam vel longitudinem itineris vel alia de causa rationabili fas non esset referre Sacramentum ad ecclesiam, Parochus deferet unam Particulam. Deveniens autem ad ostium domus infirmi, convertetur ad populum, et benedictionem largietur. Posteaquam communicaverit infirmum, et recitaverit orationem *Domine sancte, Pater* etc., benedictionem dextera donabit infirmo, ibique dimittet superpelliceum et stolam.

32. Dabitur opera, ut ad habitaculum infirmi afferatur canistrum, in quo reponi possint res omnes adhibitae pro Viatico, quae privatim ad ecclesiam referentur.

33. Haec est methodus servanda in administratione s. Viatici, ex praescriptionibus Ritualis romani. Non tamen excluditur pompa maior, si haec fiat in honorem SS. Sacramenti, praesertim quum afferatur divina Eucharistia infirmis chronicis paroeciae, in recursu solemnitatum principalium. Quia pro tali circumstantia nullus sit praescriptus peculiaris ritus, servari poterit methodus indicata in processionibus SS. Sacramenti, ut omnia peragantur ordine debito.

34. Si necessitas urgeat, poterit etiam noctu afferri Viaticum, sed privatim, sine ulla pompa, et Sacerdos habebit clericum, qui eum comitabitur cum laterna accensa.

35. Oportebit etiam advertere methodum servandam, si forte administrandum sit s. Viaticum ultimis tribus diebus maioris Hebdomadae, prout S. Rituum Congregatio disponit in *Lucana*, n. 2383, die 15 Maii 1745. Si sacrum Viaticum deferri debeat ad infirmum feria V in Coena Domini post Missam solemnem, feria VI in Parasceve, et Sabbato Sancto ante Missae solemnis celebrationem, pulsabitur crotalus, et Parochus adhibebit stolam et velum humerale coloris albi, sicuti et umbellam, quae super Sacramentum deferetur. Voce submissa, imo submississima recitabuntur per viam psalmi consueti cum ℣. *Gloria Patri* in fine, et populus sine benedictione dimittetur (1). De reliquo observabitur totum id, quod superius expositum est.

36. Postremo notandum, quod praeter campanas ecclesiae parochialis, ex qua exibit s. Viaticum, pulsabuntur et aliae ecclesiarum, qua transibit SS. Sacramentum.

(1) Decretum in authentica collectione non ita reperitur, ideo signa « » suppressimus, sed convenit fere cum textu ab illo exhibito. Abstinemus textum authenticum afferre, eo quod aliquam difficultatem inducere posset.

CAPUT IV.

DE EXSEQUIIS

Exsequiae ad quatuor capita rediguntur, videlicet ad cadaveris deportationem in ecclesiam, ad funus super cadaver, ad suffragia tertio, septimo, tricesimo et anniversario die, et ad funus parvulorum. Vestigia sequentes Ritualis Romani, nostras instructiones in quatuor distinctos articulos dividemus.

ARTICULUS I.

De cadaveris deportatione ad ecclesiam.

1. Usus, ubi vigeat, dandi campana signum in agone alicuius fidelis, servari poterit, ut exoretur Dominus pro felici illius transitu. Item statim ac animam efflaverit, signum campana dabitur, ut quum audiatur, in suffragium animae eiusdem fundantur preces. Sacerdos, qui assistet ipsi, recitabit preces in Rituali praescriptas.

2. Qui ex familia curam geret defuncti, curabit ut cadaver lavetur et mundetur cum debita decentia, et induatur vestibus convenientibus conditioni defuncti et consuetudini uniuscuiusque loci.

3. Cavebitur autem, ne moveatur cadaver statim ac expiraverit defunctus, sed exspectetur aliquandiu, ne forte exstinguatur spiritus vitalis, si adhuc superesset in illo.

4. Sacerdotum cadavera induentur veste talari et paramentis coloris violacei, quibus celebratur Missa, et bireto capiti imposito. Ceteri ecclesiastici induentur sacris vestibus convenientibus ordini, quo erunt constituti, et bireto capite cooperto.

5. Cuicumque cadaveri componendae in pectore sunt manus in formam Crucis, vel etiam poterit inter manus illorum parva Crux aptari.

6. Postea collocabitur cadaver super linteum in solo vel supra tabulam, et prope ipsum ardebit unum saltem lumen,

et aderit vasculum Aquae benedictae cum aspergillo, ut aspersio Aquae sanctae super illud fiat.

7. Aderunt Sacerdotes aut laici, qui recitabunt preces in suffragium defuncti.

8. In quibus locis non licet efferre cadavera aperta, cavebitur ne deportentur domo, nec claudantur in arca, nisi transacto temporis spatio post mortem, quod a peritis artis sanitariae iudicabitur iustum, ne forte vivus in arca clausus aut panno nigro superposito suffocetur, praesertim post quosdam morbos, quibus non raro infirmi convalescunt.

9. Si qua de causa rationabili peragenda esset autopsia cadaveris, fiet tempore debito, extra locum sacrum, et ex facultate auctoritatis ecclesiasticae, siquidem sacrosanctum est cadaver christiani in sinu Ecclesiae catholicae defuncti.

10. Parochus autem, vel alius vice illius, cum haeredibus defuncti conveniet de omnibus iis, quae opus erunt ad cadaveris deportationem in ecclesiam: nempe invitabitur clerus, Regulares et Confraternitates laicorum, quas cupient haeredes ad funus convenire, indicetur cera accendenda et distribuenda, feretrum etc.

11. Hora praestituta, in ecclesiam parochialem defuncti congregabitur clerus et Confraternitates, quae intervenient deportationi cadaveris: quod si invitatum interveniret etiam Capitulum cathedralis, aut collegiatae, hoc casu clerus, Regulares et Confraternitates simul cum Parocho defuncti ibunt in ecclesiam cathedralem, vel collegiatam, ut inde accedant domum, in qua iacebit cadaver.

12. Deportatio fiet diurno tempore, numquam nocturno.

13. Signum dabitur campana seu campanis, iuxta morem cuiusque loci, et procedetur ad habitaculum defuncti, ordine sequenti:

14. Praecedent Confraternitates laicorum ad funus invitatae, cum suis propriis insignibus, et iuxta ordinem institutionis aut privilegii, sive legis synodalis; deinde Crux Paroeciae vel ecclesiae in qua fiet funus, vel cathedralis, si Capitulum interveniet, et illa deferetur a clerico induto superpelliceo supra vestem talarem; post Crucem sequentur Regulares ad exsequias invitati, et unumquodque corpus incedet separatim ab altero, observando in ordine praecedentiae antiquitatem erectionis Coenobii, secundum constitutionem Gregorii XIII. Post Regulares ibit clerus saecularis, et unusquisque de clero indutus erit superpelliceo, et capite bireto cooperto: ultimo

loco incedet Parochus, stola nigra collo imposita. A latere Parochi ibit clericus ferens vasculum Aquae sanctae cum aspergillo et Rituali. Si aderit Capitulum cathedralis vel etiam alicuius collegiatae, Parochus incedet ultimo loco sui cleri, deinde sequetur Capitulum praedictum. Notandum, quod si plura intererunt corpora Regularium et plura etiam Capitula, debent singula incedere post unam Crucem cleri, sive illa sit parochialis, sive capitularis sive illius ecclesiae, in qua celebrabitur funus, ut superius notatum est. Post Capitulum seu clerum portabitur feretrum a quatuor lecticariis, sacco indutis, vel a sodalibus Confraternitatum, quae intererunt. Cadaver numquam curru vehetur (1).

15. Quum ventum erit ad habitaculum defuncti, pompa funebris ibi subsistet: Parochus autem ascendet domum cum clerico ferente vasculum et Rituale; ascendent etiam lecticarii vel confratres, qui debebunt cadaver demittere, siquidem feretrum relinquetur ante ostium domus, item confratres aut Regulares, qui sustinebunt intorticia seu candelas accensas circum cadaver, et clericus vel alius quispiam, qui fungetur officio accipiendi et distribuendi ceram omnibus funeri intervenientibus.

16. Quum omnia disposita fuerint, Parochus Aqua benedicta asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis: recitabit cum clerico antiphonam *Si iniquitates*, psalmum *De profundis* cum *Requiem aeternam*, et postea repetet integram antiphonam *Si iniquitates observaveris, Domine* etc.

17. Tum domo efferetur cadaver intra linteum positum vel in arca et aptabitur supra feretrum. Qui sustinebunt intorticia seu candelas accensas, incedent a lateribus feretri.

18. Collocato, ut supra, cadavere, Parochus elata voce, sed sine cantu, intonabit antiphonam *Exsultabunt Domino*, et immediate proficiscetur processio, et in itinere psalmus *Miserere* et alii graduales recitabuntur, donec deveniatur ad ecclesiam. In fine psalmorum adiungetur *Requiem aeternam* etc., singulari numero.

19. Pompa funebris domo defuncti dirigetur recta ad ecclesiam (2).

(1) S. R. C., n. 3212, I, id permisit.

(2) Improbandus est mos, vulgo receptus, in gyrum per compita ducendi cadavera sine causa ulla. Si domus esset proxima ecclesiae, licebit inire longiorem viam, ut possit aequo modo explicari processio: animadvertendum tamen, ut omnis abusio declinetur. A.

20. In limite ecclesiae solet in quibusdam locis aspergi a Parocho cadaver, priusquam introducatur in ecclesiam. Haec aspersio a Rituali non praescribitur, et locum habere posse videtur eo casu tantum, quo cadaver deponeretur in aliqua ecclesia, in qua iurisdictio Parochi de ipso cessaret.

21. In aditu ecclesiae repetetur elata voce et sine cantu antiphona *Exsultabunt Domino ossa humiliata.*

22. Confraternitates seorsim deponent Crucem, sive signum quod prae se ferent, et se ordinatim disponent circa ambitum ecclesiae in plures circulos, si necesse fuerit; Crux cleri locum sumet quo respondebit caput cadaveris; Regulares in unum pluresve circulos se disponent ante Confraternitates, et clerus saecularis ante Regulares. Parochus consistet ad pedes cadaveris.

23. Dispositis ordine demonstrato Confraternitatibus et clero, feretrum cum cadavere deponetur in media ecclesia, et cantabitur ℟. *Subvenite, Sancti Dei* etc. Qui sustinebunt intorticia seu candelas accensas, adstabunt a lateribus feretri, facie versa alter ad alterum.

24. Si distribuentur candelae Confraternitatibus et clero, aderit unus aut duo clerici, vel etiam unus aut duo confratres, qui in limine ecclesiae, succedente processione, distribuent singulis candelam accensam, quae ab universis sustinenda erit accensa ad cantum responsorii praedicti.

25. Notandum etiam erit, quod si cadaver erit laici hominis, statuendum est capite ad portam verso et pedibus ad altare; si fuerit Sacerdotis, ponetur capite ad altare, pedibus ad portam versis (1).

26. Responsorio absoluto, exstinguentur candelae, et de ecclesia discedent Confraternitates, Regulares et clerus etiam saecularis, remanentibus illis tantum, qui ad funus invitati fuerint, ut in capite sequenti. Prope cadaver, si celebrabitur funus postridie, unum vel duo lumina ardebunt (2).

---

(1) Abusio est deportare cadavera curru vecta (sed v. not. ad n. 14) et sine interventu cleri cum processione definita. — Quod ad modum exponendi cadavera in ecclesia, privilegium est Sacèrdotum tantummodo, ut collocentur capite ad altare, pedibus ad portam versis, quod quidem privilegium, ut inhaerens dignitati Sacerdotis, non est extendendum ad laicos, quamvis praeminentiis et honoribus spectabiles, quos inter comprehenditur etiam ecclesiae Patronus. A. — Neque est extendendum ad clericos inferioris ordinis, nisi fuerint Diaconi Cardinales.

(2) Et complebitur absolutio, ut in Missali, *Rit. cel. Miss.*, XIII, 4, absque thurificatione, si non adhibetur pluviale (S. R. C., n. 4081, IV).

27. In quibusdam ecclesiis, praesertim cathedralibus, mos est exponendi cadavera non in media ecclesia, sed in aliquo sacello laterali. Hoc casu, quod notatum fuit relate ad altare et portam, intelligi volumus de altari sacelli, et de ingressu eiusdem.

Articulus II.

De funere super cadaver.

1. Cadaver exponetur in ecclesia super feretro seu lectica, exceptis Episcopis, Cardinalibus, Principibus imperantibus etc., qui exponentur super lecto funebri. Circa feretrum ardebunt convenienti numero cerei seu intorticia, ut videbitur haeredi; observanda tamen est lex seu consuetudo uniuscuiusque loci, relate ad conditionem defuncti, et curandum, ut sit debita distinctio iuxta personam, quam ipse gerebat in vita. Cerei sive intorticia imponentur candelabris ferreis de industria ad hanc rem elaboratis, nec fas est uti candelabris, quae adhibentur in altari vel ad ornatum ecclesiae: item vitabitur uti palliis, tapetis et pannis sericis ecclesiae, ut his exornetur feretrum aut lectum funebre (1).

2. Peracta cadaveris ad ecclesiam deportatione, exponetur illud quo modo innuimus, et Parochus cum clero suo, vel cum clero, qui ab haeredibus invitabitur, initium faciet recitandi Officium pro defunctis. Clerus locum sumet in choro, et si forte chorus seu presbyterium non satis capax esset, poterit se disponere ad scamna posita in longitudinem circa feretrum, seu cadaver. Parochus indutus stola nigri coloris primum locum occupabit. Officii initium fiet a Vesperis (2), postea dicentur

---

(1) Cadaver exponendum est in feretro; abusio est illud humi locare super lodice funerea seu panno nigro. Abusio etiam illa est, feretro supponere basim seu fulcimentum, quo erigatur. Perspicua hac super re dispositio est Ritualis Romani. Haec abusio, generatim loquendo, originem duxit ex avaritia seu sordido lucro illorum, qui mercede conducti, ecclesiae pro funeribus inserviunt. Licebit tamen feretro supponere pannum seu stratum nigri coloris ad ornatum, et circumdare illud aliquo scamno nigro panno contecto, ut populus si forte affluat, a feretro submoveatur. A.

(2) Non est mirandum, si defendimus, Officium defunctorum incipiendum esse a Vesperis. In hoc Officio non est Vesperis statuta hora, idque eruitur e *Caerem. Epp.* (lib. II, cap. XXXVIII, n. 16), ubi iubetur recitari pro Epi-

Matutinum cum tribus nocturnis, et Laudes: antiphonae duplicabuntur, et in fine Vesperarum et Laudum omittentur preces, videlicet psalmus *Lauda, anima mea* etc., aut alter *De profundis* etc. Recitabitur oratio conveniens defuncto. Officium recitabitur tono chorali, vel etiam cantabitur iuxta consuetudinem cuiusque ecclesiae, aut circumstantias funeris plus minus solemnis. Pro Caeremoniis servandis in Officio seu cantato sive recitato, traditae regulae sunt relativis locis, lib. II.

3. Dum recitabuntur vel canentur Laudes, se parabit in sacristia Celebrans cum Ministris pro Missa solemni de requie. Si cantabit Missam Parochus, vel numerus cleri esset limitatus, induentur paramentis Missalibus post absolutam recitationem Officii.

4. Missa cantabitur ritibus praescriptis cap. III, art. IV, § 2, lib. II. Legetur illa quae notata est in Missali *in die depositionis*, et in oratione, ad illa verba *famuli tui N.*, exprimetur nomen defuncti vel defunctae (1).

5. Post Missam fiet absolutio super cadaver ordine sequenti:

6. Postquam Celebrans ultimum evangelium recitaverit, Diaconus ascendet in suppedaneum, se addet Celebranti a dexteris; et Celebrans, Diaconus ac Subdiaconus, facta simul ad Crucem reverentia, descendent a latere de altari (2), et directe procedent ad scamnum in latus epistolae.

---

scopo defuncto Officium mortuorum, initium sumendo a Vesperis. Idque est notandum, quod hoc Officium recitatur mane. Etiam Romae in exsequiis Cardinalium pro cantu Officii defunctorum, mane quo expositum prostat cadaver, Vesperarum recitatione principium fit Officii [Nunc tamen mos Officium recitandi, in casu, non servatur]. A.

(1) Advertatur quod in oratione non est omittendum verbum *hodie*. Quod ad additionem *fratris nostri*, iuvat hoc loco referre sententiam recentis eruditi scriptoris liturgici: « Quum in aliquo sodalitio, inquit, funus vel exsequiae fiunt cuiuspiam, qui illi erat adscriptus, post nomen defuncti addi in oratione solet *fratris nostri* vel *fratrem nostrum*: sed error est hic admodum gravis et contra rubricam, quae praecipit solum, ut addatur *Sacerdotis* quum de Presbytero aliquo sermo est. Quamobrem quippiam aliud adiicere fas non est. Neque vero vocabulum *frater* latino sermone tribui potest homini eiusdem corporis seu Societatis, qui potius appellandus esset *socius*, vel *sodalis*. Equidem omnes homines utpote ab eodem progenitore originem ducentes, fratres esse probe scio, christiani autem peculiariter in Novo Testamento fratres appellantur, quippe qui per s. Baptismum in Iesu Christo renascuntur: verum id cum specialibus Sodalitiis et Congregationibus nihil habet commune ». A.

(2) Ratio non apparet, cur consueta descensio per anteriores gradus non sit facienda. Reverentia a Ministris per genuflexionem peragenda est.

7. Interea prope abacum praesto erit clericus, qui sustinebit vasculum Aquae sanctae cum aspergillo, thuriferarius cum thuribulo ac navicula, et clericus alter, qui deferet Rituale vel Missale, in quo exstet formula absolutionis.

8. A clericis delegatis accendentur clero candelae, si pro Missa distributae illi fuerint.

9. Acolythi aderunt a lateribus scamni Celebrantis.

10. Ubi Celebrans cum Ministris ad scamnum devenerit, acolythi detrahent Ministris manipulos, Caeremoniarius Celebranti detrahet planetam et manipulum, eique imponet pluviale. Tam Celebrans quam Ministri advertent, ne humeros vertant ad altare.

11. Acolythi, postquam Ministros manipulis exuerint, accedent ad abacum, et accipient candelabra. Subdiaconus accipiet Crucem processionalem, et procedetur ad absolutionem super cadaver peragendam ordine sequenti:

12. Praecedent duo clerici cum thuribulo, et cum vasculo; qui vasculum deferet adstabit thuriferario dextrorsum. Subdiaconus gestans Crucem, medius inter acolythos cum candelabris: qui de clero sunt, bini manu sustinentes biretum et candelam accensam, quam dextera gestabit qui dextrorsum incedet, sinistra qui sinistrorsum. Digniores seu seniores incedent propiores Celebranti: ultimo loco ibit Celebrans cum Diacono a sinistris, et incedent capite cooperto ac sine candela (1). Clericus ferens librum incedet prope Celebrantem.

13. Clerici cum thuribulo et cum vasculo, Subdiaconus cum acolythis, incedent ad sinistram cadaveris; Subdiaconus cum acolythis consistent ad caput cadaveris; thuriferarius et alter cum vasculo redibunt ex parte adversa ad pedes cadaveris: clerus consistet circa cadaver, divisus hinc et inde, dignioribus seu senioribus manentibus propius Celebrantem. Celebrans cum Diacono consistent ad pedes cadaveris adversum Crucem.

14. Quod si cadaver esset Sacerdotis, ideoque depositum esset capite ad altare, pedibus ad portam conversis, servabitur haec alia methodus, videlicet: duo clerici cum thuribulo et vasculo, Subdiaconus cum Cruce et acolythi cum candelabris, sequente clero et Celebrante cum Diacono, incedent a

---

(1) Nulla rubrica praescribit, ut Celebrans et Diaconus sustineant candelam accensam in absolutione. Celebrans et Ministri candelam accensam sustinent uno die Purificationis beatae Virginis. A.

dexteris cadaveris usque ad eius pedes. Quo quum venerint duo clerici cum vasculo ac thuribulo, Subdiaconus et acolythi procedent a sinistris cadaveris, et redibunt ad caput eiusdem, ubi consistent Subdiaconus et acolythi. Clerus autem ad pedes cadaveris quum venerit, dirimetur, post Crucem se disponens a lateribus feretri, manentibus propius Celebrantem dignioribus: Celebrans cum Diacono consistet ad pedes cadaveris contra Crucem: duo clerici cum vasculo ac thuribulo transibunt rursus a dexteris cadaveris, redibunt ad Celebrantem, et consistent prope ipsum a dextris. Tam Subdiaconus et acolythi, quam clerus advertent ut se sistant circa feretrum convenienti ab illo distantia, ut locus detur Celebranti, qui cum Diacono debebit feretrum circumire, ut inferius tradetur.

15. Quum unusquisque suo loco constiterit, Diaconus et Celebrans caput bireto nudabunt, Diaconus biretum tradet Caeremoniario, Celebrans tradet Diacono et hic Caeremoniario.

16. Clericus librum sustinens, se sistet ante Celebrantem, salutabit eum, aperiet librum, quem ante ipsum Celebrantem sustinebit, qui iunctis manibus recitabit tono feriali orationem *Non intres* etc. Notandum, quod si cadaver esset mulieris, nulla facienda erit variatio in verbis *cum servo tuo*. In fine orationis a choro respondebitur *Amen*. Clericus claudet librum, salutabit Celebrantem, et recedet ad locum suum, prope Celebrantem ipsum.

17. Cantores immediate incipient et prosequentur cantum responsorii *Libera me, Domine* etc. Cantores ipsi canent ℣. *Requiem, aeternam*, ad quem Celebrans nullum Crucis signum faciet versus cadaver, ut perperam faciunt nonnulli contra rubricarum praescriptionem.

18. Quum a cantoribus repetetur ℣. *Libera me, Domine* etc., Diaconus reverebitur Celebrantem, et transibit ad dexteram eius. Caeremoniarius attollet fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, cui se praesentabit thuriferarius ac thuribulum apertum obiiciet. Diaconus accipiet naviculam, et incensum sine osculis ministrabit Celebranti. Celebrans incensum demittet in thuribulum cum formula usitata *Ab illo benedicaris* etc., et dextera benedicet illud. Thuriferarius claudet thuribulum, recipiet naviculam, et redibit ad dexteram clerici vasculum sustinentis; hic consistet a dexteris Diaconi, et in promptu habebit aspersorium tradendum ipsis.

19. Cantores post responsorium cantabunt *Kyrie, eleison*; *Christe, eleison* et *Kyrie, eleison*. Celebrans elata voce ac tono

statuto cantabit *Pater noster*, et prosequetur submissa voce dicere una cum adstantibus. Diaconus accipiet aspersorium et ipsum tradet Celebranti, qui simul cum Diacono attollente eius fimbriam dexteram pluvialis, circumibit cadaver, ut ipsum aspergat, aspersionem autem incipiet a sinistris cadaveris, primo aspergens illud versus pedes, deinde versus medium postremo versus caput: postea reverebitur Crucem a Subdiacono sustentam, et Diaconus genuflectet, nisi fuerit Canonicus et in sua ecclesia; prosequetur aspersionem a dextris cadaveris, primo versus caput, deinde versus medium, postremo versus pedes; advertet etiam ut aspersionem vel thurificationem peragat praeteriens, non vero usquam subsistens.

20. Reversus Celebrans ad locum ubi acceperit aspersorium, restituet ipsum Diacono, hic autem clerico, qui iam sustinebat illud: thuriferarius tradet thuribulum Diacono; et Celebrans cum Diacono respective reverentiam vel genuflexionem ad altare facient; tum Diaconus porriget thuribulum Celebranti, qui simul cum eo circumibit cadaver, et adolebit illud, eodem modo quo aspersionem confecerit.

21. Si cadaver esset Sacerdotis ullius, Celebrans et Diaconus omittent reverentiam vel genuflexionem ad altare, eo quod alius hoc casu sit situs cadaveris.

22. Post incensationem, Celebrans, ad locum suum reversus, restituet thuribulum Diacono, hic autem thuriferario. Duo clerici cum vasculo et thuribulo remanebunt quo loco erant. Diaconus accipiet a clerico librum, et sustinebit illum ante Celebrantem, qui tono praescripto cantabit versiculos *Et ne nos* etc., et sequentes, cum oratione *Deus, cui proprium est* etc., tono feriali, quae oratio nullam patitur umquam variationem, licet defunctus sit Sacerdos, ut monet Rituale (1).

23. Si cadaver efferendum erit ad coemeterium, praesto aderunt lecticarii, qui deportabunt feretrum cum cadavere, ut inferius.

24. Completa praedicta oratione, si deportandum erit cadaver ad coemeterium proximum ecclesiae, duo clerici cum thuribulo et cum vasculo Aquae sanctae discedent de loco suo et procedent ante Crucem.

25. Procedetur ad coemeterium eodem ordine ac supra de accessu ab altari ad feretrum, et cadaver in feretro efferetur

(1) Diaconus librum sustinet ante Celebrantem, quia sic praescribit rubrica Missalis. A.

post Celebrantem. In transitu ab ecclesia ad coemeterium cantabitur a clero antiphona *In paradisum* etc.

26. Quum processio ad coemeterium venerit, clerus disponetur eodem ordine quo stabit in ecclesia. Feretrum cum cadavere deponetur aut in medio coemeterio aut prope sepulcrum, et hoc casu clerus circa sepulcrum consistet, ordine iam descripto.

27. Si sepulcrum non erit benedictum, Celebrans, ut eo venerit, ex libro quem sustinebit Diaconus, recitabit tono feriali orationem super sepulcrum (1), post quam, ministrante Diacono, demittet incensum in thuribulum cum solita formula *Ab illo benedicaris* etc. et cum benedictione. Postea Diaconus acceptum aspersorium porriget Celebranti, qui asperget in medio, a sinistris et a dextris suis, primo cadaver, deinde sepulcrum: tum reddet aspersorium Diacono, et accepto ab eo thuribulo, adolebit cadaver et sepulcrum, eodem modo quo asperserit.

28. Reddito thuribulo Diacono, Celebrans intonabit antiphonam *Ego sum*, et immediate a cantoribus cantabitur *Benedictus*, quod alternatim a clero canetur, cum *Requiem aeternam* in fine. Post canticum praedictum, a cantoribus cantabitur integra antiphona *Ego sum resurrectio* etc.

29. Cantata praedicta antiphona, Celebrans alta voce cantabit *Kyrie, eleison*, clerus *Christe, eleison*, Celebrans *Kyrie, eleison*, et immediate *Pater noster*, reliqua ab omnibus dicentur secreto. Dum recitabitur *Pater noster*, Diaconus aspersorium tradet Celebranti, qui suo loco perstans asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis, et restituet aspersorium Diacono, hic autem clerico vasculum sustinenti.

30. Diaconus, accepto libro, se sistet ut supra ante Celebrantem, eique sustinebit illum apertum. Celebrans tono feriali cantabit versiculos *Et ne nos inducas* etc., postea eodem tono orationem *Fac, quaesumus, Domine* etc.

31. Dum canentur versiculi et oratio, duo clerici cum thuribulo et cum vasculo accedent prope Crucem, ut parati sint ad proficiscendum suo loco ante Subdiaconum.

32. Post orationem, Diaconus, non claudens librum, recedet aliquantum versus sinistram Celebrantis, cui Caeremoniarius

(1) Si coemeterium sit benedictum, non oportet facere benedictionem sepulcri, quamquam esset recens effossum. A. — Facienda tamen esset, si sepulcrum ex nova materia penitus confectum fuerit (S. R. C , n. 3524, I, 1).

in hac actione attollet fimbriam dexteram pluvialis. Celebrans, responso a choro *Amen* post orationem praedictam, elevabit dexteram, et Crucis signum faciens versus cadaver, dicet *Requiem aeternam* etc. Cantores cantabunt *Requiescat in pace:* clerus respondebit *Amen*, et Celebrans submissa voce adiiciet *Anima eius* etc., et eodem vocis tono a choro respondebitur *Amen*.

33. Diaconus librum claudet ac tradet clerico, a quo illum acceperit: sumet a Caeremoniario biretum et porriget Celebranti, accipiet deinde biretum suum, et transibit ad sinistram Celebrantis.

34. Celebrans, capite nudato, sine cantu intonabit antiphonam *Si iniquitates*, et caput bireto cooperiet, quod ipsum faciet Diaconus.

35. Proficiscetur immediate Subdiaconus deferens Crucem cum acolythis, praecedentibus clericis cum vasculo ac thuribulo, et sequente clero, Celebrante ac Diacono, ut supra, et revertetur ad sacristiam. In itinere recitabitur psalmus *De profundis*, alternatim, tono chorali, sed sine cantu.

36. Reversi, Subdiaconus et acolythi, in sacristiam, subsistent in capite ipsius, facie ad ingressum versa: duo clerici cum thuribulo et vasculo subsistent a lateribus acolythorum; clerus, ubi venerit in sacristiam, consistet a Cruce versus portam, se dividens in aditu, ideoque duos ordines hinc inde efficiet, omnibus ad invicem conversis: Celebrans cum Diacono subsistent prope ingressum sacristiae, facie versa ad Crucem, in fine duorum ordinum cleri. Diaconus et Celebrans detegent bireto caput. Celebrans repetet antiphonam *Si iniquitates* etc., ac post ipsam adiiciet preces *Kyrie, eleison... Pater noster... Et ne nos... A porta inferi... Requiescat... Domine, exaudi... Dominus vobiscum... Oremus. Fidelium... Qui vivis et regnas in saecula saeculorum. Requiem aeternam... Requiescat in pace* (1). Denique, facta ad Crucem a Diacono sustentam et ad clerum reverentia, perget ad sacra paramenta deponenda.

37. Subdiaconus Crucem tradet clerico, qui ponet eam seorsim, se adiunget Celebranti, et ipse quoque deponet paramenta simul cum Diacono. Clerici et acolythi res, quas sustinebant, suas quisque deponent.

(1) Post *De profundis* ut adiiciantur versiculi et oratio, praescribitur per Decreta S. R. C., nn. 4014 et 4081, III. Ex postremo hoc Decreto eruitur, antiphonam *Si iniquitates* esse repetendam per viam, si tempus suppetit.

38. Postquam e coemeterio clerus discesserit, a vespillonibus dabitur cadaveri sepultura, si transactum erit legitimum tempus; sin minus, deponetur cadaver in aliqua cella huic rei destinata, quoad tempus illius sepeliendi erit.

39. Providebitur ut sepulturae virorum diversae sint a sepulturis foeminarum, itemque puerorum et ecclesiasticorum. In inferendis in sepulturam cadaveribus, curabitur, quoad fieri potest, ut laicorum cadavera sint pedibus ad altare seu sacellum conversis, Sacerdotum autem collocentur capite ad altare verso, eodem modo quo exponuntur in ecclesia.

40. Quod si coemeterium non esset ecclesiae contiguum aut proximum, vel cadaver sepeliendum esset in ipsa ecclesia, servabitur methodus sequens:

41. Postquam Celebrans cecinerit orationem *Deus, cui proprium est misereri* etc., clerus non discedet e loco quo erit circa feretrum. Omittetur cantus antiphonae *In paradisum* etc., benedictio sepulcri, aspersio ac thurificatio cadaveris et sepulcri, sed Celebrans immediate intonabit antiphonam *Ego sum*, et peragetur functio ordine supra dicto (1).

42. Si coemeterium longe aberit ab ecclesia, fieri non potest, ut clerus cum Celebrante comitetur cadaver in absolutione post Missam de requie. Quocirca, ritus absolutionis complebitur in ecclesia, et debito tempore cadaver ad coemeterium deportabitur. Curandum, ut in deportatione unum vel duo lumina adsint, Sacerdos seu Parochus et clericus praecedens cum Cruce. In itinere a Parocho recitabuntur preces in suffragium defuncti, et depositum prope sepulturam cadaver aspergere poterit Aqua benedicta, et orationem *Absolve* recitare. Id ipsum esset faciendum, si deportatio fieret ope alicuius vehiculi, quod licet contrarium sit legibus a Rituali praescriptis, tolerari tamen poterit si de longa et difficili agatur via, et ubi absit modus facile deportandi cadavera super feretro (2).

43. Si qua de causa graviori recitari non posset totum Officium, aut saltem nocturnum cum Laudibus, non omittetur tamen cantare Missam nec facere absolutionem super cadaver, ritu superius descripto.

---

(1) Si mos in ecclesia esset cantandi antiphonam *In paradisum*, quamquam cadaver ad coemeterium non sit deportandum, licebit servare consuetudinem, ut respondit S. C. Rituum (n. 2696, I). A.

(2) V. notam ad n. 25 art. praeced.

44. Quod si propter solemnitatem incidentem ne Missam quidem de requie liceat celebrare, non omittetur absolutio superius descripta, quae peragetur super cadaver, statim ac deportatum erit in ecclesiam, et cantatum fuerit ℟. *Subvenite*, praescriptum in fine deportationis.

45. Tribus ultimis diebus maioris hebdomadae, fiet quidem ritu statuto deportatio, sed abstinebitur a sonandis campanis, et preces recitabuntur submissa voce. Item facienda erit absolutio super cadaver in ecclesia, sed privatim, videlicet quum minor erit in ecclesia fidelium concursus, et voce submissa. Licebit Officium defunctorum super cadaver recitare, sed voce suppressa, et sine cantu.

46. Ultimo loco notabimus, quod cantare Missam solemnem, praesente etiam cadavere, non licet die festo Epiphaniae, in Dominica Paschatis, in diebus Ascensionis, Pentecostes, SS.mae Trinitatis; Commemorationis solemnis SS. Corporis Christi et Dominica Solemnitatis eiusdem; Nativitatis S. Ioannis Baptistae, Commemorationis nec non Solemnitatis S. Ioseph, sponsi B. M. V., Ecclesiae catholicae patroni, SS. Apostolorum Petri et Pauli, Annuntiationis, Assumptionis et Immaculatae Conceptionis Beatae Virginis, Omnium Sanctorum, Nativitatis D. N. I. C.; in festis Patroni (1), Titularis, Dedicationis ecclesiae; tribus diebus ultimis maioris hebdomadae, et quandocumque SS.mum Sacramentum palam expositum sit in ecclesia, ac etiam expositum in s. Pyxide intra tabernaculum si expositio sit permanens et ex causa publica (2).

Articulus III.

De exsequiis in diebus tertio, septimo, tricesimo et anniversario.

1. Exsequias pro aliquo defuncto licebit diebus tertio, septimo, tricesimo et anniversario ab obitu vel depositione celebrare (3).

---

(1) Festa SS. Trinitatis, Commemorationis et Solemnitatis SS. Corporis Christi et S. Ioseph Annuntiationis et Patroni loci, quamquam suppressa, notata sunt ex Decreto S. R. C., n. 4274, VI, VII; Immaculatae Conceptionis ex alio, n. 3624, VIII.

(2) S. R. C., nn. 2390, IV, et 4096, VIII.

(3) Dies tertius, septimus, tricesimus et anniversarius computari possunt a die vel obitus, vel sepulturae. A.

2. Integrum Officium defunctorum cum Laudibus recitabitur, servando ritum duplicem, vel etiam unum nocturnum et Laudes, ritu eodem. In fine Vesperarum et Laudum recitandae sunt preces, non tamen dicitur psalmus *Lauda, anima mea*, aut *De profundis*, ratione ritus duplicis (1). Oratio propria est dierum, quos supra nominavimus, et notata est in Rituali (2).

3. Postea cantabitur Missa, quae in Missali notata est in anniversario, cum oratione respectiva, aut pro anniversario aut pro ceteris diebus praedictis, et cum Caeremoniis descriptis cap. III, art. IV, § 2, lib. II.

4. Post Missam fiet absolutio. Haec peragi poterit duplici modo: vel ad tumulum in ecclesia erectum, vel prope altare, posita in pavimento lodice funerea, seu panno nigro extenso, vel parvo tumulo cooperto panno nigro, qui a Caeremoniali Episcoporum *lectica mortuorum* appellatur. Prima praescribitur a Rituali, altera a Caeremoniali praedicto.

5. Relate ad absolutionem secundo modo persolvendam, haec servabuntur: Praeparabitur seorsim lodix funerea seu pannus extendendus ante altare vel parvus tumulus ibidem statuendus.

6. Postquam Celebrans compleverit recitationem ultimi evangelii, redibit in medium altaris cum Subdiacono a sinistris, Diaconus se addet ad dexteram eius, et facta simul ad Crucem reverentia, descendet a latere de altari (3), et pergent ad scamnum, in quo ipsi sederint inter Missam.

7. Interea a clericis delegatis accendentur candelae cleri, si fuerint ei distributae. Duo alii clerici ante gradus altaris super pavimentum explicabunt lodicem funeream seu pannum nigrum, vel eo deportabunt exiguum tumulum panno nigro contectum.

8. Acolythi praesto erunt a lateribus scamni Celebrantis, et prope altare aderunt etiam clericus cum vasculo Aquae benedictae, et clericus cum thuribulo.

9. Ad scamnum postquam venerit cum Ministris Celebrans, quin vertant humeros ad altare, Ministri, adiuvantibus acolythis, deponent manipulum, et Celebrans, adiuvante Caeremo-

(1) Rubrica Officii pro Defunctis, editio typica Vaticana, an. 1909, pag. 22.

(2) Quod ad recitandum Officium unius aut trium nocturnorum, servabitur usus locorum, et dispositio quoque testatoris. A.

(3) V. notam ad n. 6 art. praeced.

niario, detrahet sibi manipulum et planetam, atque induet pluviale nigri coloris. Acolythi ad locum suum prope abacum redibunt.

10. Celebrans cum Ministris ascendet a latere ad altare, et subsistet in cornu epistolae, ut in introitu, et in angulo altaris aderit Missale super cussino vel legili. Diaconus Celebranti adstabit a dextris in suppedaneo vel in gradu superiori, Subdiaconus adstabit Celebranti a sinistris in suppedaneo.

11. Incipietur statim a cantoribus ℟. *Libera me, Domine*, quod prosequentur cantare usque ad finem. Dum responsorium cantabitur, clerus in choro considebit. Post ℣. *Requiem aeternam*, in quo Celebrans nullum faciet Crucis signum, ascendet ad altare thuriferarius cum thuribulo et navicula. Celebrans convertetur ad thuriferarium; Subdiaconus accedet ad dexteram Celebrantis, eique fimbriam dexteram pluvialis attollet: Diaconus accipiet naviculam, et Celebranti ministrabit sine osculis incensum; thuriferarius praesentabit thuribulum apertum Celebranti, qui incensum in thuribulum demittet cum formula *Ab illo benedicaris* etc., et cum benedictione. Diaconus restituet naviculam thuriferario, qui de altari descendens se adiunget clerico sustinenti vasculum, et simul vadent ad alterum latus altaris, idest evangelii, et ante medium altaris transeuntes facient ad Crucem genuflexionem.

12. Ad *Kyrie, eleison*, clerus in choro consurget. Post tertium *Kyrie*, Celebrans conversus ad Missale cantabit elata voce *Pater noster*, et continuabitur secreto. Postquam intonaverit, ut supra, *Pater noster*, veniet in medium suppedanei, et se convertet ad tumulum seu pannum nigrum extensum ante altare: Diaconus advertet prompte transire in cornu evangelii, ut ministret Celebranti. Ascendent ad altare duo clerici cum vasculo et cum thuribulo. Diaconus manu sinistra fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis attollet, et aspersorium acceptum dextera sine osculis tradet Celebranti, qui tumulum seu pannum asperget in medio, a sinistris et a dextris suis. Celebrans aspersorium restituet Diacono, et hic clerico a quo acceperit. Diaconus thuribulum accipiet a thuriferario et tradet ipsum Celebranti, qui thurificationem, eodem modo quo aspersionem, exsequetur, et restituet thuribulum Diacono, qui reddet illud thuriferario.

13. Duo clerici cum vasculo et cum thuribulo descendent de altari, et debita genuflexione in medio facta, redibunt ad

abacum vel in sacristiam, ibique relinquent vasculum cum aspersorio ac thuribulum cum navicula.

14. Celebrans postquam asperserit et incensaverit, redibit iterum in cornu epistolae ad Missale: Diaconus revertetur ad dexteram Celebrantis, qui cantabit ℣. *Et ne nos* etc. *A porta inferi* etc., cum reliquis versiculis et orationem *Absolve*, aut alteram quae recitata erit in Missa, ut rubrica Ritualis praescribit, sed cum conclusione brevi. Postea subiunget ℣. *Requiem aeternam*, etc., et a cantoribus canetur *Requiescat in pace*. ℟. *Amen* (1). In reditu ad sacristiam,* dicetur antiphona *Si iniquitates*, et reliqua, ut nn. 35, 36 art. praec. Clerus cum Celebrante et Ministris redibit in sacristiam, methodo iam tradita pro aliis Missis solemnibus, excepto quod Ministri incedent a lateribus Celebrantis eique fimbrias pluvialis sustinebunt.

15. Altera methodus exsequendi exsequias super tumulum aut castrum doloris, praescribitur a Rituali Romano. In media ecclesia vel prope sacellum, in quo cantabitur Missa, erigitur tumulus aut castrum doloris, plus minusve spatiosum iuxta conditionem defuncti, et exornabitur pannis nigri coloris et lodice funerea in summitate; licebit apponere stemmata gentilitia et alia insignia defuncto convenientia; circa castrum doloris disponentur congruenti numero cerei vel intorticia candelabris mortuariis infixa, quae toto saltem officii tempore ardebunt. Notandum autem, quod ad ornatum tumuli non fas est adhibere pannos sericos neque candelabra altaris aut alia, quae altaris propria sunt.

16. Cantabitur Missa de requie, ut superius, n. 3 huiusce articuli traditum est. Sacro autem peracto, Celebrans cum Ministris in suppedaneo salutabunt coniunctim Crucem, descendent a latere de altari (2), et pergent ad scamnum sibi praeparatum in parte epistolae.

17. A clericis interea designatis accendentur cleri candelae, si distributae fuerint. Hoc tempore clerus sedebit. Praesto erunt apud abacum duo clerici, alter cum thuribulo et navicula, alter cum vasculo Aquae benedictae et aspersorio. Acolythi aderunt hinc inde a lateribus scamni Celebrantis.

18. Ubi Celebrans cum Ministris ad scamnum venerint, non vertentes tergum ad altare, Ministri deponent manipulos,

---

(1) Quamquam *Officium* typicum an. 1909 non praescribit ut dicatur *Anima eius* etc., servandum est Decretum n. 4014, quod illum praescribit.

(2) V. notam ad n. 6 art. praeced.

quos ipsis detrahent acolythi, et hi postea redibunt ad abacum, ex quo accipient candelabra. Celebrans, adiuvante Caeremoniario, manipulum et planetam dimittet, et induet sibi pluviale.

19. Parato Celebrante, Subdiaconus accipiet Crucem processionalem, medius accipietur ab acolythis, et procedetur ad tumulum seu castrum doloris, hoc ordine:

20. Praecedent duo clerici cum vasculo et cum thuribulo, et primus incedet a dexteris secundi: sequetur Subdiaconus, gestans Crucem processionalem, medius inter acolythos, qui sustinebunt candelabra cum candelis accensis. Post Crucem procedet clerus; ac si candelae distributae fuerint, qui incedet dextrorsum, candelam dextera sustinebit, qui sinistrorsum, sinistra: omnes altera manu gestabunt biretum, incedent bini, et capite nudato. Ultimo loco ibit Celebrans cum Diacono a sinistris, uterque capite bireto cooperto, et sine candela accensa. Prope Celebrantem ibit clericus sustinens Rituale aut Missale, in quo exstet ritus absolutionis. Unusquisque, antequam discedat ex altari, faciet in medio reverentiam aut genuflexionem ad Crucem altaris, excepto Subdiacono * cum acolythis.

21. Duo clerici cum vasculo et cum thuribulo, Subdiaconus et acolythi, transeuntes super dexteram suam, pergent ad pedes tumuli. Subdiaconus cum acolythis ibi consistent, facie ad tumulum versa, quamvis exsequiae celebrentur pro Sacerdote: duo praedicti clerici redibunt super dexteram suam versus caput tumuli. Clerus in principio tumuli dirimetur bifariam, et in ordine disponetur secundum latera: Celebrans cum Diacono consistet in capite tumuli versus sinistram, seu versus partem epistolae, ne directe vertant tergum ad Crucem altaris. Clericus cum vasculo, alter cum thuribulo ac tertius cum libro adstabunt Celebranti, a sinistris eius (2).

22. Ut Celebrans cum Diacono venerint ad caput tumuli, Diaconus deteget caput, et biretum dabit Caeremoniario, Celebrans et ipse, nudato capite, biretum tradet Diacono, et hic Caeremoniario.

---

(2) Probari non potest usus quibusdam in locis receptus, mittendi Subdiaconum cum Cruce et acolythos cum candelabris ad pedes tumuli, dum interea pergit sedere Celebrans cum Diacono in suo scamno et clerus in choro. Quum super tumulum facienda est absolutio, hac prorsus de causa defertur illuc Crux processionalis quia Celebrans cum clero exire de choro et de presbyterio debet, ideoque Crux processionalis vice fungitur Crucis altaris. Si de choro exeundum non esset, servari deberet ritus statutus a Caeremoniali Episcoporum (lib. II, cap. XXXVII), et sicut superius notatum est. A.

23. Cantores immediate cantabunt ℟. *Libera me, Domine* etc. Ad ℣. *Requiem aeternam* etc., qui ab iisdem cantoribus canetur, Celebrans nullum Crucis signum versus tumulum faciet, ut perperam solent quidam contra rubricarum praescriptionem. Post cantatum hunc versiculum, Diaconus, salutato Celebrante, se sistet a dexteris eius, ideoque animadvertet ad transeundum ante eum. Ad Celebrantem appropinquabit thuriferarius, qui naviculam tradet Diacono, exhibebit thuribulum Celebranti, et Diaconus ipsi ministrabit incensum sine osculis. Celebrans incensum demittet in thuribulum cum formula *Ab illo benedicaris* etc. et cum benedictione. Caeremoniarius interea fimbriam dexteram pluvialis eius attollet. Demisso in thuribulum incenso, thuriferarius claudet thuribulum, recipiet naviculam, et redibit ad locum suum. Clericus cum vasculo appropinquabit ad dexteram Diaconi, adstantis dexterae Celebrantis.

24. Post responsorium, cantabitur a cantoribus *Kyrie; Christe; Kyrie, eleison*, quo cantato, Celebrans tono praescripto cantabit *Pater noster* Diaconus accipiet aspersorium. Celebrans cum Diacono a dexteris de suo loco discedet, reverentiam ad altare faciet, et Diaconus genuflexionem, accipiet a Diacono aspersorium, et circumibit tumulum, ut aspersionem peragat, initium faciens a dextris suis. Primum aspersionis iactum faciet in eam partem tumuli, quae respicit altare, alterum in mediam, tertium in extremam, quae respiciet Subdiaconum sustinentem Crucem: deinde Celebrans et Diaconus respective facient reverentiam vel genuflexionem ad Crucem a Subdiacono sustentam, et Celebrans peraget aspersionem in alterum tumuli latus, primum nempe iactum in extremitatem respicientem Subdiaconum, alterum in medium, tertium in partem quae respicit altare: notandum autem, quod in exsequendis aspersionibus non est subsistendum, sed faciendae ipsae sunt sine interruptione dum circumitur castrum doloris.

25. Reversus ad locum quo erat antea, tradet aspersorium Diacono, et hic clerico sustinenti vasculum. Diaconus accipiet thuribulum, et reversi Celebrans ac Diaconus in medium faciunt ad altare respective reverentiam vel genuflexionem. Tum Diaconus thuribulum tradet Celebranti, qui tumulum seu castrum doloris adolebit, quo modo asperserit; et reversus ad locum suum, thuribulum restituet Diacono, hic thuriferario.

26. Deinde Diaconus librum a clerico accipiet, et sustinebit apertum ante Celebrantem, qui cantabit versiculos *Et ne nos* etc. et reliquos, cum oratione *Absolve*, sive alteram de Missa, tono feriali, et cum brevi conclusione. Postea Diaconus, non clauso libro, recedet paullulum a latere, et Caeremoniarius elevabit fimbriam dexteram Celebranti, qui attollet manum dexteram versus tumulum, et cantans ℣. *Requiem aeternam* etc. Crucis signum faciet versus illum. Cantores autem cantabunt *Requiescat in pace.* ℟. *Amen.* Diaconus claudet librum, et redibit ad sinistram Celebrantis, atque hoc modo functionis fiet finis.

27. Clerus, ordine alias innuto, redibit in sacristiam, et Celebrans, facta ad Crucem et clerum reverentia, una cum Ministris sacra indumenta deponet.

28. Quod ad praedictas exsequias, illud est notandum, quod eas celebrare non licet diebus Officii duplicis primae et secundae classis, in omnibus Dominicis et festis praeceptivis, ne illis quidem exceptis, quae ex indulto Pontificio abrogata essent, in vigiliis Natalis Domini et Pentecostes, Feria IV Cinerum, in tota maiori hebdomada, et per octavam Nativitatis, Epiphaniae, Paschatis, Pentecostes et SS. Corporis Christi, sicut et tempore expositionis solemnis SS. Eucharistiae; anniversaria autem late sumpta prohibentur etiam in duplicibus maioribus (1).

29. Denique, si forte exsequiae celebrentur pro pluribus defunctis, monemus quod versiculi et orationes plurali numero sunt recitandae.

Articulus IV.

De exsequiis infantium.

1. Ritus, quem Ecclesia catholica pro funere infantium instituit, est potius festivus, quam luctuosus; quia quum moriantur in innocentiae statu, eorum animae ad beatificam Dei visionem statim admittuntur.

2. Parochus, nuntiata parvuli morte, cum iis quibus ille curae sit, conveniet de exsequiis super cadaver faciendis ritu ab Ecclesia praescripto.

(1) S. R. C., n. 3753.

3. Invitabuntur Confraternitates, Regulares et clerus seu quidam sive omnes ex iis corporibus, ut funus comitentur. Adhibebitur feretrum puerorum funeri destinatum, quod exornabitur lodiculis et pannis sericis albi coloris. Neque deerunt lumina in deportatione, et statuentur, qui debeant illa deferre (1). Cadaver parvuli induetur vestibus albis, et spargetur floribus recentibus et herbis odoris, cum florea corona capiti imposita in signum integritatis carnis et virginitatis.

4. Hora praestituta congregabuntur in ecclesiam parochialem corpora illa, quae debebunt funus comitari; ac si interveniret Capitulum cathedralis aut Collegiatae alicuius, congregabuntur in ecclesiam praedictam, ibique aderit etiam Parochus.

5. Campanae non pulsabuntur more funerum, sed si pulsari solerent, pulsabuntur tantum in laetitiae argumentum.

6. Ordo, quo procedetur domum ad efferendum cadaver erit idem ac superius indicatus n. 14, art. I. Notandum solummodo est, quod Confraternitates deferent suum proprium signum, nulla nota mortuaria distinctum; quod Crux ante clerum gestabitur sine hasta (2), quodque Parochus supra superpelliceum induet sibi stolam albi coloris.

7. Quum pompa funebris pervenerit domum defuncti, ascendet ad ipsam Parochus, cum clerico deferente Rituale et vasculum Aquae benedictae cum aspersorio: ascendent etiam qui delaturi erunt intorticia seu candelas accensas circum cadaver, et qui deportare cadaver ipsum et locare super feretrum debebunt.

8. Rebus omnibus dispositis, Parochus a clerico accipiet aspersorium, et asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis. Deinde recitabit antiphonam *Sit nomen Domini;* psalmum *Laudate, pueri, Dominum*, cum *Gloria Patri* in fine, et repetet antiphonam totam *Sit nomen Domini benedictum* etc.

9. Efferetur domo cadaver, locabitur super feretrum, et procedetur ad ecclesiam. In processione, quae fiet a domicilio defuncti ad ecclesiam recta via, vel cum brevi diversione, si próxima ecclesiae esset domus defuncti, recitabitur psalmus *Beati immaculati in via* etc. cum *Gloria Patri* in fine, ac si

(1) In exsequiis parvulorum non distribuentur neque accendentur candelae a clero et confraternitatibus ad funus comitandum invitatis. A.

(2) Ritus deferendi Crucem sine hasta non caret mysterio, quemadmodum videre est apud scriptores liturgicos. A.

tempus superesset, alteri tres psalmi *Laudate Dominum de coelis* etc., *Cantate Domino canticum novum, laus eius* etc., *Laudate Dominum in Sanctis eius* etc. cum *Gloria Patri* in fine cuiusque psalmi (1).

10. Reversa ad ecclesiam processione, disponentur confraternitates. Regulares et clerus eodem modo ac in exsequiis adultorum, n. 22, art. I, et advertetur, ut clericus unus in promptu habeat thuribulum cum navicula, qui consistet prope alterum clericum sustinentem vasculum Aquae sanctae cum aspersorio.

11. Deposito feretro cum cadavere in media ecclesia, Parochus vel unus cantorum intonabit antiphonam *Hic accipiet*, et clerus alternatim cantabit psalmum *Domini est terra* etc. cum *Gloria Patri* in fine. Dehinc a cantoribus canetur tota antiphona *Hic accipiet* etc. Et hac antiphona completa, duo cantores cantabunt *Kyrie, eleison*, chorus respondebit *Christe, eleison*, duo iidem cantores repetent *Kyrie, eleison*. Parochus cantabit *Pater noster*, et omnes hanc orationem prosequentur secreto. Parochus, accepto a clerico aspersorio, asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis, quin circumeat feretrum. Reddito autem aspersorio eidem clerico, cantabit tono feriali versiculos *Et ne nos inducas* etc., et orationem *Omnipotens et mitissime Deus* etc., tono etiam feriali.

12. Ordinabitur processio ad coemeterium, si proximum erit ecclesiae, methodo tradita n. 13, art. II. Sin longe aberit ab ecclesia, peragentur exsequiae in ecclesia ipsa.

13. Dum cadaver deportabitur ad coemeterium, vel si non deportabitur, in ipsa ecclesia, Parochus aut unus e cantoribus intonabit antiphonam *Iuvenes*, et canetur psalmus *Laudate Dominum de coelis* etc., cum *Gloria Patri* in fine (2). Deinde cantabitur integra antiphona *Iuvenes et virgines* etc.

14. Quum ad locum sepulturae ventum erit, vel in ecclesia ipsa, Parochus cantabit ℣. *Kyrie, eleison* etc. cum reliquis in Rituali notatis, et orationem *Omnipotens, sempiterne Deus* etc. tono feriali.

15. Thuriferarius exhibebit Parocho thuribulum apertum, et alter clericus ministrabit incensum Parocho. qui ponet illud

(3) Cum in Laudibus, e quibus antea desumebantur hi psalmi, hodie primus tantum notetur, si hoc in casu recitantur, separatim sunt considerandi.

(1) Unus hic psalmus *Laudate Dominum de coelis* in Rituali typico habetur.

in thuribulum cum formula *Ab illo benedicaris* etc., et cum benedictione. Postea Parochus accipiet aspersorium, et asperget cadaver in medio, a sinistris et a dextris suis, eodemque modo sepulturam, si proxima erit feretro, deinde, restituto aspersorio et accepto thuribulo, adolebit, ut supra, cadaver et sepulturam.

16. Clerus redibit a coemeterio ad ecclesiam, vel a media ecclesia ubi completus erit ritus, procedet ad altare primarium: Parochus aut cantor intonabit antiphonam *Benedicite*, et alternatim cantabitur canticum *Benedicite, omnia opera* etc., quo absoluto, repetetur in cantu antiphona *Benedicite Domino* etc. Post antiphonam Parochus, stans ante altare, cantabit, *Dominus vobiscum* et orationem *Deus, qui miro ordine* etc., tono feriali.

17. Clerus ordine debito redibit in sacristiam, et cadaveri sepultura dabitur in sepulcro parvulis attributo (1).

---

(1) Parvulorum exsequiae peragendae sunt quo ordine in hoc capite notavimus; sequuti enim sumus ordinem Ritualis. In iis neque expositioni, nec celebrationi Missae locus est. Non est locus expositioni, siquidem ea fit pro adultis in hunc finem, ut per officii recitationem, per celebrationem Missae et absolutionem, animae eorum fruantur suffragiis in delictorum suorum expiationem. Non est locus celebrationi Missae, quia parvuli suffragiis non egent; et gravis etiam esset error celebrare Missam votivam Angelorum, quae nullam relationem cum pueris habet, sed instituta est in honorem Angelorum, qui purissimi Spiritus sunt, et numquam humanam naturam habuerunt nec habebunt. Quamobrem curae erit Episcopo invigilare, ne abusiones tam indecorae invehantur. A.

Attamen S. R. C., die 8 Februarii 1879, n. 3481, ad dubium II: « In exsequiis parvulorum usus invaluit in Archidioecesi Parisiensi ut Missae vel Vesperae celebrentur, prout respective ante vel post meridiem absolvuntur. Missa vero de die vel votiva dicitur iuxta Rubricas, et Vesperae cum cantu habentur de die, vel votivae de parvo Officio B. M. V. Absoluta Missa vel cantatis Vesperis, dicitur ad feretrum Antiphona « Hic accipiet » et reliqua, uti in Rituali Romano. Exposcitur itaque ut hic usus familiis parvulorum acceptissimus ac pietati maxime favens retineri valeat »; rescribendum censuit: « Affirmative; sed Missa votiva de Angelis legatur vel cantetur diebus tantum a rubrica permissis ».

CAPUT V.

DE MATRIMONIO CELEBRANDO CUM NUPTIARUM BENEDICTIONE.

1. Pro celebratione Matrimonii et benedictione nuptiarum praeparabitur super altari Calix cum purificatorio etc., et collocabitur in medio, ut in principio Missae. Super Patenam autem ponentur binae Particulae pro communione sponsorum. In eodem altari statuetur Missale cum signaculis ordinatim dispositis. In latere epistolae aderit vasculum Aquae benedictae cum aspersorio, pelvicula cum annulo tradendo sponsae, et Rituale. In latere evangelii praeparabitur manipulus pro Celebrante: super abaco, praeter ampullas etc., aderit tobalea linea, expandenda pro communione.

2. Parochus, vel alius Sacerdos ex eius mandato, induetur in sacristia vestibus sacerdotalibus pro celebranda Missa, excepto manipulo. Color paramentorum congruet officio, quod celebrabitur, et nisi eo die vetitum sit legere Missam pro sponso et sponsa, ut docebitur inferius, adhibebitur color albus.

3. Paratus, ut supra, Parochus, capite bireto operto et iunctis manibus, adibit ad altare, praecedente clerico superpelliceo induto.

4. Parochus ante altare nudabit caput, biretum tradet Ministro, reverentiam ad Crucem faciet, vel genuflexionem, si custodietur ibi SS. Sacramentum, conscendet suppedaneum in medium, et se convertet ad populum. Clericus seu minister, deposito bireto super abaco, ascendet ad altare ad sinistram Parochi, eique sustinebit Rituale.

5. Sponsi se sistent ante altare, mulier adstabit sinistrae viri; genua flectent in extremitate anteriore suppedanei, vel super gradu superiore altaris. Memoranda est primum eis in habitu et in incessu modestia, quae Sacramento debetur; si forte uterentur chirothecis, deponent eas antequam accedant ad altare: simul cum sponsis adibunt ad altare etiam duo praestituti testes, iam noti Parocho, qui consistent prope sponsos.

6. Parochus interrogabit sponsum hac formula, quam proferet vulgari sermone: *N., vis accipere N. hic praesentem in*

tuam legitimam uxorem iuxta ritum sanctae matris Ecclesiae? Sponsus, elata voce, ut intelligi possit a Parocho et testibus, respondebit: *Volo.* Tum Parochus interrogabit sponsam, dicens: *N., vis accipere N. hic praesentem in tuum legitimum maritum iuxta ritum sanctae matris Ecclesiae?* Sponsa respondebit, elata voce, ut supra: *Volo.*

7. Tunc Parochus eos iubebit dexteram iungere dexterae, seu alterum alterius tenere dexteram, dum ipse dicet: *Ego coniungo vos in matrimonium*, et faciens dextera signum Crucis versus ipsos, subiunget: *In nomine Patris ✠, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen.* Clericus tradet aspersorium Parocho, qui asperget illos in medio, a sinistris et a dextris suis, ac restituet aspersorium clerico.

8. Parochus, conversus ad altare benedicet annulum, dicens versiculos et orationem in Rituali notatam, post quam recipiens aspersorium a clerico asperget annulum in formam Crucis, dicens submissa voce *Asperges me* etc. Accipiet annulum, se convertet ad sponsum, eique annulum tradet: sponsus illum inducet in digitum annularem sinistrae manus sponsae, et Parochus dicet *In nomine Patris* etc. faciens dextera signum Crucis. Postea, Rituale ante eum sustinente clerico, dicet ℣. *Confirma* etc. cum oratione *Respice* etc.

9. Post orationem, sponsi consurgent, et descendent ad balaustrium, ut assistant divino Sacrificio. Clericus manipulum imponet Celebranti, et vasculum, Rituale ac pelviculam, quae erant super altari, ad abacum referet.

10. Parochus de altari descendet et Sacrum exordietur, quod peraget usque ad *Pater noster* inclusive. Responso a Ministro *Sed libera nos a malo*, respondebit *Amen* submissa voce, genuflectet ad Sacramentum, et se convertet versus cornu epistolae, ne tergum vertat Sacramento. Sponsi redibunt ante altare ibique flectent genua; Minister accipiet Missale et sustinebit ipsum ante Parochum, stans prope sinistram eius. Parochus, iunctis manibus, recitabit orationem *Oremus. Propitiare, Domine* etc., et alteram *Oremus. Deus, qui potestate virtutis tuae* etc., quibus completis, sponsi ad locum suum redibunt; Parochus autem se convertet ad altare, genuflectet, et Missam prosequetur ad orationem *Libera nos* etc. Minister Missale reponet super legile vel pulvillum.

11. Postea Parochus sacram Eucharistiam administrabit sponsis ad balaustrium, et ante eos a Ministro expandetur mappula.

12. Post communionem, Parochus prosequetur Sacrum usque ad *Benedicamus Domino*, seu ad *Ite, missa est*, et priusquam dicat orationem *Placeat*, stabit conversus ad populum, et rursus sponsi se sistent ante altare. Parochus super eos dicet orationem *Deus Abraham* etc., postea brevi sermone eosdem monebit quomodo suggerit rubrica Missalis. Accepto autem a clerico aspersorio, asperget ipsos modo iam notato.

13. Sponsi redibunt ad locum suum, et Parochus ad altare conversus dicet orationem *Placeat tibi* etc., ac Missam complebit.

14. Ex decisionibus in hanc rem editis a S. Rituum Congregatione, potest celebrari Missa *pro sponso et sponsa* quibuslibet diebus, exceptis Dominicis, festis praeceptivis (inter quae numeranda illa quoque sunt, quibus observantia fori abrogata est ex indulto pontificio), et diebus quibus occurrit officium de ritu primae aut secundae classis. Hisce diebus recitabitur Missa de festo cum commemoratione *pro sponso et sponsa*. Inter dies exceptos adscribendi etiam sunt vigilia (1) et dies octavae de Epiphania, vigilia et tota octava Pentecostes et octava etiam integra de festo SS. Corporis Christi, * quae celebratur cum privilegio ad instar Epiphaniae. Relate ad Missam *pro sponso et sponsa*, quando erit dicenda, omittetur in ipsa *Gloria in excelsis* et *Credo*, dicentur secunda ac tertia oratio, ut praescribunt in Missis votivis generales rubricae Missalis tit. VII, num. 3. *Benedicamus Domino* in fine, et Evangelium s. Ioannis *In principio* etc. Quod si recitanda erit Missa respondens officio, advertatur quod oratio *pro sponso et sponsa* non est iungenda sub unica conclusione cum prima oratione, sed recitanda post omnes orationes, seu commemorationes a rubrica praescriptas, et ante collectas a Superiore imperatas.

15. Si mulier fuerit vidua, omittetur nuptiarum benedictio sive orationes post *Pater noster*, et ante benedictionem in Missa (2).

---

(1) Decretum S. R. C., d. d. 21 Iunii 1912, vigiliam Epiphaniae diebus Dominicis aequiparat.

(2) Ex Decreto S.S. Congregationis S. Officii, diei 28 Februarii 1912, ita legendum erit in posterum ad nn. 14, 15, 16, Tituli VII, cap. I Ritualis Romani: « 14. Hortetur Parochus coniuges [et dein reliqua ut in textu hodie exsistentium editionum].

« 15. Sciat nihilominus, hanc benedictionem semper impertiendam esse, in matrimoniis catholicorum infra tamen Missae celebrationem iuxta rubricas et extra tempus feriatum, omnibus illis coniugibus, qui eam in contrahendo

16. Si qua de causa a Superiore approbata Matrimonii functio celebranda esset primis horis nocturnis, Parochus induet sibi superpelliceum et stolam albi coloris, eaque omnia exsequetur, quae superius tradita sunt usque ad celebrationem Missae.

17. Ritus hic, in quibus locis nullus alius legitime invectus erit, ex eo quod praescribit Sacrum Concilium Tridentinum, prorsus observabitur.

---

matrimonio quacumque ex causa non obtinuerint, etiamsi petant postquam diu in matrimonio vixerint, immo illos hortandos esse ut eam primo quoque tempore petant, simul tamen admonendos, maxime si neophyti sint, vel ante conversionem ab haeresi valide contraxerint, benedictionem ipsam ad ritum et solemnitatem, non vero ad substantiam et validitatem pertinere coniugii (Decr. S. R. et U. Inq. 31 Aug. 1881).

« 16. Caveat tamen Parochus, ne quando coniuges in primis nuptiis benedictionem acceperint, eos in secundis benedicat, sive mulier sive etiam vir ad secundas nuptias transeat. — Sed ubi ea viget consuetudo, ut si mulier nemini umquam nupserit, etiamsi vir aliam uxorem habuerit, nuptiae benedicantur, ea servanda est. — Sed viduae quae in primis nuptiis iam benedictionem acceperit novas nuptias non benedicat, etiamsi eius vir numquam uxorem duxerit ».

TITULUS II.

De aliquibus Benedictionibus ex Episcopi mandato faciendis.

CAPUT I.

DE BENEDICTIONE PRIMARII LAPIDIS NOVAE ECCLESIAE A SACERDOTE EX MANDATO EPISCOPI PERAGENDA

§ 1. *De rebus praeparandis.*

1. Postquam Episcopus ea omnia constituerit, quae opus sunt ad novae ecclesiae aedificationem, Sacerdos ab eo delegatus, quo loco erigendum erit altare primarium, ponet vel poni iubebit Crucem ligneam maioris formae, ut conspici possit.

2. Substruentur fundamenta, vel etiam lineis describetur eorum locus.

3. Quandoquidem in substructionibus ipsis statuenda sit petra fundamentalis, fossio fiet quo loco ipsa erit collocanda, videlicet in angulo dextero absidae, qui locus respondet lateri evangelii altaris primarii.

4. Fundamenta effossa cingentur munitionibus, ne quod gravius incommodum accipiatur.

5. Praeparabitur lapis ex omnibus partibus perfecte quadratus, qui palmi amplitudinem aequet, ponendus in fundamentis. Lapis iste non erit expolitus, sed ferme rudis, ut in ipso possit Sacerdos cultro effingere Crucem.

6. Fiet etiam arcula lapidea cum operculo a latere claudendo, intra quam ponetur lapis seu petra supradicta. In parte superiori arculae inseretur annulus ferreus, ut demitti possit in fundamenta. Intra arculam istam includi poterit aliquod numisma ac tubus vitreus cum pergamena scripta, quae memoret actum.

7. Si quis locus proximus ac decens erit, ubi se parare possit Sacerdos, disponetur ad hanc rem, secus Sacerdos se parabit ibidem, ubi functio erit peragenda.

8. Ante Crucem pridie positam in loco designato pro altari maiore, praeparabitur tapetum, et super ipso ex una parte abacus albo mantili coopertus, in quo disponentur res necessariae ad functionem, videlicet vas seu concha decens cum aqua benedicenda, aliquantulum salis in pelvicula; vasculum ad hauriendam Aquam benedictam; aspergillum ex hyssopo; mantile; lapis fundamentalis extra arculam praedictam; paullum gypsi triti in lance ad obturandum operculum arculae si opus fuerit; culter vel aliud ferrum acutum cum manubrio decenti ad signum incidendum in lapide; resticula longa liganda arculae ad demittendum lapidem in fundamentum; Rituale, pluviale cum stola albi coloris, cingulum, alba, amictus pro Celebrante, bina intorticia, et superpellicea pro clericis.

9. Prope abacum Crux hastilis cum basi, et legile maioris formae cum Rituali pro cantoribus.

10. Quo loco ponendus erit primarius lapis, aderit calx cum lateribus, ut immediate possit ipsa petra obstrui muro.

11. Praeter Celebrantem, adesse debent clerici, qui respective sustineant Crucem, intorticia, vasculum Aquae sanctae, et duo qui assistant Celebranti, duo qui deferant lapidem ad fundamentum, cantores aliquot superpelliceo induti, et coementarii sacco induti, qui lapidem muro occludant.

12. Functio haec peragi poterit quacumque die et quavis hora, quum post ipsam praescripta non sit celebratio Missae.

§ 2. *In functione.*

13. Hora statuta, clerus cum Celebrante congregabitur in locum functionis, vel eo, ubi parata erunt sacra indumenta. Quisque clericus induet sibi superpelliceum supra vestem talarem. Celebrans, adiutus a duobus clericis, qui assistent ei etiam in functione, induetur amictu, alba, cingulo, stola in pectore decussata et pluviali, ac bireto caput operiet.

14. Duo clerici accedent intortitia, et alter accipiet Crucem processionalem.

15. Si Celebrans cum clericis se paraverit in ipso functionis loco, clerici cum Cruce et intorticiis se sistent ad abacum prope tapetum, neque umquam de loco illo discedent, quum non adsit altare cum Cruce.

16. Si sacra indumenta alibi praeparata essent, Celebrans capite bireto cooperto, praeeunte Cruce cum intorticiis, tum clero, omnibus incedentibus binis, accedet ad locum functionis.

17. Clerici cum Cruce et intorticiis se sistent prope tapetum, ut supra, Celebrans autem super tapeto, facie ad locum versa, quo respondebit altare maius, et clerici circa eum, vel iuxta abacum, secundum eorum officia.

18. Celebrans, capite nudato, stans prope abacum, benedicet aquam et salem benedictione communi.

19. Completa aquae benedictione, clericus huic rei delegatus, extrahet eiusdem Aquae vasculum unum, accipiet aspergillum hyssopi, et subsistet prope dexteram primi assistentis Celebranti.

20. Celebrans, benedicta Aqua, veniet ante Crucem ligneam pridie positam, quo loco designatum erit altare primarium.

21. Clerici cum Cruce et intorticiis perstabunt loco suo.

22. Quum Celebrans venerit ad locum praedictum, cantores intonabunt antiphonam *Signum salutis*, eamque prosequentur canendo cum psalmo *Quam dilecta* etc.

23. Interea primus assistens acceptum aspergillum hyssopi a clerico sustinente vasculum, porriget cum osculis Celebranti.

24. Celebrans aspergillum praedictum immerget in Aquam benedictam, et asperget illam terrae partem, in qua statuta erit Crux lignea, deinde aspergillum restituet assistenti, et hic clerico.

25. Cantato a cantoribus post psalmum praedictum *Gloria Patri*, Celebrans manens quo loco aspersionem fecerit, recitabit orationem *Oremus. Domine Deus* etc., et in ipsa nominabit Sanctum, vel Sanctos, in quorum honorem nova ecclesia dedicabitur.

26. Post orationem, Celebrans accedet ad abacum, et benedicet primarium lapidem, recitans versiculos et orationem in Rituali praescriptam.

27. Post lapidis benedictionem, assistens praebebit Celebranti aspergillum, quo Celebrans lapidem asperget.

28. Postea idem assistens, recepto aspergillo, tradet Celebranti cultrum, quo ipse lapidem signabit in singulis partibus, triplicem Crucem unam post aliam imprimens in loco eodem, et dicens *In nomine Patris* etc., ut in Rituali. Duo clerici lapidem convertent, ut Celebrans eum possit signare undequaque.

29. Assistens recipiet cultrum a Celebrante, qui dicet orationem *Oremus. Benedic, Domine* etc.

30. Absoluta lapidis benedictione, Celebrans genua flectet super tapetum, conversus, ut antea, ad locum altaris primarii, et cum eo genua flectent omnes circumstantes, exceptis tribus clericis cum Cruce et cum intorticiis.

31. Duo cantores cantabunt Litanias, ad quas respondebunt adstantes.

32. Interea coementarii praeparabunt coementum, quo obstruendus erit lapis praedictus.

33. Completo Litaniarum cantu, assurget Celebrans, et ceteri cum eo.

34. Celebrans intonabit antiphonam *Mane surgens Iacob*, quae canetur cum psalmo *Nisi Dominus aedificaverit domum* etc.

35. Inter haec claudetur lapis intra arculam, et includetur etiam pergamena cum aliis monumentis, et operculum obturabitur gypso, et in summitate arculae alligabitur praedicta resticula, qua demitti possit in fundamentum.

36. Cantato a cantoribus psalmo supradicto cum *Gloria Patri*, duo clerici accipient lapidem, eumque deferent ad locum ex quo demittendus erit in fundamentum. Celebrans cum assistentibus sequetur eos, et cum ipsis clericus ferens vasculum Aquae benedictae et aspergillum.

37. Quum ventum erit ad fundamenti locum, Celebrans demittet lapidem, cui detrahetur resticula, postquam fundum attigerit. Tunc Celebrans recitabit formulam *In fide Iesu Christi* etc., deinde eum asperget Aqua benedicta, recitans simul cum assistentibus antiphonam *Asperges me* etc. cum toto psalmo *Miserere mei, Deus* etc.

38. Coementarii statim desuper iniciient calcem et coementum in lapidem benedictum, eumque ita cooperient, ut nequeat amplius dimoveri loco.

39. Celebrans intonabit anthiphonam *O quam metuendus est*, quae a cantoribus cantabitur cum psalmo *Fundamenta eius* etc.

40. Celebrans, accepto ab assistente aspergillo, circumibit fundamenta aperta vel saltem designata novae ecclesiae, aspergens illa Aqua benedicta. Aspersionem inchoabit a dextris suis ex ipso loco, quo posuerit primum lapidem.

41. Post aspersionem, reversus quo loco erat a principio, restituet aspergillum assistenti, et cantato a cantoribus *Gloria Patri* post psalmum, ac repetita antiphona cantata, Celebrans, conversus, ut antea, cantabit *Oremus*, assistens a dexteris *Flectamus genua* (omnesque, excepto Celebrante, genuflexionem facient), et assistens a sinistris *Levate*, tum Celebrans cantabit orationem *Omnipotens et misericors Deus* etc., atque immediate alteram orationem *Deus, qui ex omnium* etc., non praemittens consuetum invitamentum *Oremus*.

42. Hac oratione explicit huiusce ritus exsecutio, et quo ordine superius traditum est, sacra paramenta deponentur.

CAPUT II.

DE BENEDICTIONE NOVAE ECCLESIAE VEL PUBLICI ORATORII A SACERDOTE EX EPISCOPI MANDATO EXSEQUENDA.

1. Absoluto novae ecclesiae aedificio, priusquam in ea celebrentur officia divina et s. Sacrificium, oportet ut ab Episcopo rite dedicetur. Sed quoniam potest interdum contingere, ut quadam legitima de causa nequeat peragi statim dedicatio, simulque in templo recens extructo celebrare divina officia necesse sit, idcirco prolatando in tempus opportunius dedicationem, negotium alicui Sacerdoti ab Episcopo dabitur exsequendi ecclesiae illius benedictionem. Haec functio perficietur quemadmodum in Rituali praescribitur, sequenti ratione, matutino tamen tempore, quia complebitur cum sacrificio Missae.

§ 1. *De rebus praeparandis.*

2. Ecclesia quocumque prorsus ornamento carebit, itemque omnia eius altaria.

3. In sacristia praeparabitur pluviale albi coloris cum stola simili, cingulum, alba, amictus et biretum pro Celebrante: numerus superpelliceorum, qui satis sit pro clero huic functioni interfuturo; Crux hastilis cum duobus intorticiis; candelabra cum candelis, Crux ac tobaleae et reliqua ornamenta pro unoquoque altari; tapetum saltem pro altari primario: omnia quae opus sunt ad Missam lectam, celebrandam post benedictionem; ac si ecclesia gaudebit iure, seu privilegio custodiendi SS. Sacramentum, praeparabitur etiam Pyxis cum particulis consecrandis in ipsa Missa et reponendis in tabernaculo seu ciborio; vasculum Aquae benedictae cum aspergillo ex hyssopo; alia quantitas Aquae benedictae, qua impleantur fontes lustrales, seu vasa posita ad fores ecclesiae post completam benedictionem; Rituale pro Celebrante et Rituale cum notis musicis, vel Pontificale pro cantoribus.

4. Praeter Celebrantem aderunt etiam tres clerici pro Cruce et intorticiis sustinendis, alter clericus pro vasculo

Aquae sanctae, alter cum Rituali pro Celebrante, duo Sacerdotes vel etiam clerici, qui Celebranti assistant, et aliquot cantores.

§ 2. *In functione.*

5. Hora praestituta, ibunt in sacristiam Celebrans et clerici: isti sibi induent superpelliceum, Celebrans autem, adiuvantibus suis assistentibus, induetur amictu, alba, cingulo, stola in pectore decussata, pluviali albi coloris, et caput bireto cooperiet.

6. Praeibit clericus cum vasculo Aquae benedictae et aspersorio, tres post eum alii clerici cum Cruce hastili et intorticiis; clerus, et omnes incedent bini, tum alter clericus ferens Rituale, postremo Celebrans, medius inter duos Sacerdotes vel clericos, suos assistentes: exibunt de ecclesia cumque ipsis totus populus, qui admittendus non erit in ecclesiam, nisi quum completus fuerit actus benedictionis.

7. Crucifer cum acolythis consistet a sinistra ingressus extra portam principalem, clericus cum vasculo iuxta primum assistentem, Celebrans contra portam ecclesiae, et clerus in ordinem disponetur apud Celebrantem, omnes ad ecclesiam conversi.

8. Porta ecclesiae erit aperta.

9. Celebrans deponet biretum, et stans recitabit orationem *Actiones nostras* etc. Deinde intonabit antiphonam *Asperges me*, quam prosequentur cantores cum toto psalmo *Miserere mei, Deus* etc.

10. Celebrans, intonata antiphona, accipiet aspergillum a primo assistente, et asperget externos ecclesiae muros in summitate et versus fundamenta, incipiens a dextris suis. Haec actio complebitur a Celebrante, comitato a suis assistentibus et clerico ferente vasculum Aquae benedictae. Celebrans dum asperget muros, recitabit ℣. *Asperges me, Domine* etc. Ceteri omnes suo loco manebunt.

11. Si ecclesia circumiri libere non possit, observentur quae trademus in ritu de Dedicatione ecclesiae, lib. VII.

12. Reversus ante portam ecclesiae Celebrans aspergillum restituet primo assistenti, et praesto erit clericus praebiturus Rituale Celebranti.

13. Completo a cantoribus cantu psalmi *Miserere* cum *Gloria Patri* etc., et repetita antiphona a cantoribus, Celebrans

conversus ad portam ecclesiae cantabit *Oremus*, assistens a dexteris *Flectamus genua* (et omnes genuflectent uno genu, excepto Celebrante), alter assistens a sinistris cantabit *Levate*, et omnes assurgent, postea Celebrans subiunget orationem *Domine Deus, qui licet* etc., in qua Sanctus Patronus ecclesiae suo loco nominabitur.

14. Post orationem cantores duo intonabunt Litanias, ad quas respondebit clerus in ecclesiam ingrediens ordine demonstrato ab initio.

15. Quum in ecclesiam introiverit clerus, consistent ante altare primarium, omnesque genua flectent ante ipsum, exceptis clericis sustinentibus Crucem et intorticia, qui consistent prope latus evangelii. Hoc tempore, clericus, cuius officium ferre vasculum Aquae benedictae, alteram aliquantulam infundet, si necesse fuerit.

16. Post versiculum *Ut omnibus fidelibus* etc., Celebrans unus assurget, ac benedicet ecclesiam, dicens *Ut hanc ecclesiam* etc., postea rursus genua submittet, et cantores resument ac complebunt Litanias.

17. Completo Litaniarum cantu, assurget Sacerdos, et cantabit *Oremus* (assistentes *Flectamus genua* etc.) et orationem *Praeveniat nos* etc.

18. Post orationem, Celebrans genua flectet paullo longius ab altari, et cantabit *Deus, in adiutorium* etc., et cantores respondebunt *Domine, ad adiuvandum* etc. Celebrans assurget, cantabit *Gloria Patri* etc., et chorus seu cantores respondebunt *Sicut erat* etc.

19. Celebrans cantabit *Oremus* (assistentes *Flectamus genua* etc.) et orationem *Omnipotens et misericors* etc.

20. Post orationem, Celebrans intonabit antiphonam *Benedic, Domine*, quam cantores prosequentur cum psalmis *Ad Dominum cum tribularer; Levavi oculos meos in montes; Laetatus sum*, et in fine uniuscuiusque psalmi cantabitur *Gloria Patri*.

21. Intonata antiphona, Celebrans accipiet aspergillum ab uno assistentium, et simul cum ipsis cumque clerico sustinente vasculum Aquae sanctae circumibit interiorem ecclesiae ambitum, aspergens muros, sursum et deorsum versus. Aspersionem inchoabit a latere evangelii altaris primarii, et in ipso aspersionis actu recitabit versiculum *Asperges me, Domine* etc.

22. Peracta aspersione, Celebrans redibit ante altare maximum, et restituet aspergillum assistenti, et hic clerico, qui cum vasculo referet illud in sacristiam.

23. Completo psalmorum cantu, et repetita a cantoribus antiphona, Celebrans cantabit *Oremus* (assistentes *Flectamus genua* etc.) et orationem *Deus, qui loca* etc.

24. Post orationem, praeeunte Cruce, ordine supradicto clerus et Celebrans revertentur in sacristiam.

25. Admittetur populus in ecclesiam, Sacrista cum clericis ornabunt altaria; cereos et lampades accendent; Aqua benedicta infundetur in fontes lustrales ad fores ecclesiae, et interea Celebrans in sacristia deposito pluviali, manipulum et planetam induet.

26. Rebus omnibus rite ordinatis, Celebrans exibit e sacrario, et celebrabit Missam, quae erit de officio illius diei, si inciderit in diem privilegiatum, vel de Sancto cuius nomine dicata ecclesia est.

CAPUT III.

DE RECONCILIATIONE ECCLESIAE NONDUM CONSECRATAE CUM COEMETERIO EXSEQUENDA A SACERDOTE.

---

§ 1. *De rebus praeparandis.*

1. Ecclesia reconcilianda spoliari debet omni ornamento in suis altaribus, et SS. Sacramentum iam amotum ab ipsa erit.

2. In sacristia praeparabitur amictus, alba, cingulum, stola, pluviale albi coloris et biretum pro Celebrante; Crux hastilis cum binis intorticiis; superpellicea sufficienti numero pro clero; vasculum Aquae benedictae cum aspergillo ex hyssopo; altera quantitas Aquae benedictae rursus infundenda in vasculum, quum opus erit, et ad implendos fontes lustrales ad fores ecclesiae; Rituale; ea omnia quae ad Missam celebrandam necessaria sunt, cum paramentis congruentibus colori officii; candelabra cum cereis, Cruces, tobaleae, tapeta et reliqua ornamenta altarium; Pyxis cum particulis in Missa consecrandis, si in ecclesia custodiendum erit SS. Sacramentum, nisi asservetur in aliquo sacello recondito in sacristia vel alibi; pontificale quo utantur cantores.

3. Functio haec peragenda est quicumque sit dies; matutino tamen tempore, siquidem complenda erit cum celebratione Missae.

4. Curandum autem est, ut circumiri ecclesia libere possit.

§ 2. *In functione.*

5. Hora determinata, clerus in sacristiam congregabitur, et unusquisque supra vestem talarem sibi induet superpelliceum. Celebrans, assistentibus duobus clericis, vel Sacerdotibus indutis superpelliceo, se vestiet amictu, alba, cingulo, stola et pluviali albi coloris ac bireto caput operiet. Praesto erit etiam sacrista cum clericis, ut suo tempore exornent altaria. A clericis accendentur intorticia, quae Crucem comitabuntur.

6. Procedetur extra ecclesiam ordine sequenti; praeibit ante Crucem clericus cum vasculo Aquae benedictae et aspergillo ex hyssopo; tum Crux a clerico gestata, et a lateribus eius duo clerici cum intorticiis accensis; qui de clero sunt, omnes bini, inter quos clericus ferens Rituale pro Celebrante; ultimo loco Celebrans pluviali indutus, medius inter suos assistentes. Cum clero totus etiam populus de ecclesia exibit.

7. Crux egressa e porta ecclesiae subsistet a dextera ingressus; Celebrans ante portam primariam, facie ad ipsam versa, et prope assistentem a dexteris aderit clericus cum vasculo Aquae benedictae et aspergillo: clerus se in ordinem disponet apud Celebrantem, facie versa ad ecclesiam.

8. Celebrans deponet biretum, et intonabit antiphonam *Asperges me*, quam prosequentur cantores cum toto psalmo *Miserere.*

9. Assistens tradet aspergillum Celebranti, qui infundet illud in Aquam benedictam, et asperget muros externos ecclesiae et solum coemeterii, aspergens praesertim locum, seu loca contaminata. Celebrans cum assistentibus et clerico ferente vasculum circumibit ecclesiam, incipiens a dextris suis. Si coemeterium aberit, non est locus aspersioni eius.

10. Reversus Celebrans post aspersionem externam ante portam ecclesiae, restituet aspergillum assistenti, et hic clerico supradicto.

11. Cantato psalmo *Miserere* cum *Gloria Patri*, et repetita antiphona, Celebrans conversus ad ecclesiam cantabit orationem *Oremus. Omnipotens et misericors* etc.

12. Post orationem, Celebrans, vel duo cantores intonabunt Litanias, ad quas clerus respondebit. Clerus cum Celebrante, servando ordinem superius innutum, introibit in ecclesiam, et omnes genuflectent ante altare maximum, exceptis clericis sustinentibus Crucem et intorticia.

13. Post versiculum *Ut omnibus fidelibus defunctis* etc., assurget Celebrans unus, et benedicet ecclesiam, dicens *Ut hanc ecclesiam* etc. Si ecclesia carebit coemeterio adnexo, omittet in hoc versiculo dicere *ac coemeterium*. Postea rursus genua flectet Celebrans, et absolventur Litaniae.

14. Si opus fuerit, clericus qui custodiet vasculum rursus in ipsum infundet Aquam benedictam.

15. Absolutis Litaniis, consurgent Celebrans et clerus.

16. Celebrans ad altare conversus, dicet *Oremus* (assistentes *Flectamus genua* etc.) et orationem *Praeveniat nos* etc.

17. Post orationem, Celebrans ante altare genua submittet, et cantabit *Deus, in adiutorium* etc., et chorus respondebit *Domine, ad adiuvandum* etc. Celebrans assurget, cantabit *Gloria Patri* etc., et chorus respondebit *Sicut erat* etc.

18. Celebrans intonabit antiphonam *Exsurgat Deus*, quam cantores prosequentur cum psalmo *In ecclesiis benedicite* etc. et repetent canendo praedictam antiphonam post singulos versiculos, et in fine non cantabitur *Gloria Patri*, sed repetetur antiphona.

19. Quo tempore canentur psalmi et antiphonae praedictae, Celebrans, accepto ab assistente aspergillo, circumibit internum ambitum ecclesiae, et Aqua benedicta asperget eius muros, incipiens aspersionem a latere evangelii altaris maioris. Asperget etiam distincte locum, seu loca contaminata.

20. Celebrans, post aspersionem praedictam, reversus ante altare, et cantato a cantoribus psalmo cum antiphonis, ad altare conversus recitabit orationem *Deus, qui in omni loco* etc., non praemittens *Oremus*.

21. Hac oratione explicit actio reconciliationis.

22. Clerus et Celebrans, ordine superius descripto, redibunt in sacristiam; Celebrans autem se ad Missam celebrandam parabit.

23. Interea a Sacrista et clericis instruentur suis rebus altaria, accendentur cerei et lampades, infundetur Aqua sancta in fontes lustrales ecclesiae, et admittetur populus.

24. Celebrabitur Missa de officio, quod fit in die.

25. Quod si ecclesia erit consecrata, reconciliatio facienda erit ab Episcopo, quo ordine tradetur lib. VII.

26. Si ex indulto Apostolico fieret ab aliquo Sacerdote, hic servabit ritum pro Episcopo praescriptum et adhibenda erit aqua ab Episcopo in hanc rem consecrata.

CAPUT IV.

DE BENEDICTIONE COEMETERII
A SACERDOTE EX EPISCOPI MANDATO PERAGENDA.

---

§ 1. *De rebus praeparandis.*

1. Quae requiruntur ad Coemeterium decenter aedificandum, docebimus lib. VII. Quamobrem hoc loco ea non referre censuimus.

2. Construetur Crux lignea ad altitudinem ordinariam hominis, quae pridie benedictionem erigetur in medio coemeterio, curando ut ima pars Crucis insistat in ipso solo, quo sepelientur cadavera. In culmine Crucis et in extremitatibus brachiorum eius configentur tres cuspides ferreae, quibus possint infigi candelae in actu benedictionis. Ante Crucem in terra figetur paxillus tridens ligneus altus ad cubitum unum ut sustinere possit tres candelas, ut iubet Rituale.

3. Ante Crucem praedictam in tabula lignea seu paxillo posito ad pedem Crucis, ponentur tres candelae, iam foratae in ima parte, ut deinceps possint infigi in summitate Crucis.

4. Item ante Crucem sternetur parvum tapetum, in quo genua flectere Celebrans debebit.

5. Si nullus erit prope coemeterium locus, qui praestet vicem sacristiae, ponetur in coemeterio ipso abacus coopertus alba tobalea, in quo praeparabitur pluviale cum stola albi coloris, cingulum, alba, amictus pro Celebrante, vasculum Aquae sanctae et aspergillum ex hyssopo; thuribulum cum navicula; Rituale; lumen accensum in laterna, et gossypium ceratum pro accendendis candelis, ut infra, et loco convenienti ignis ponendus in thuribulo.

6. Praeter Celebrantem, aderunt duo clerici aut Sacerdotes induti superpelliceo, qui illi assistent, clerici pro sustinendo vasculo et thuribulo atque aliquot cantores.

7. Functio matutino tempore exsequenda est.

§ 2. *In functione.*

8. Hora determinata, Celebrans et clerici convenient in sacristiam, sive in locum praestitutum, ut sibi induant vestes sacras. Clerici induentur superpelliceo, et Celebrans, adiuvantibus suis assistentibus, induetur amictu, alba, cingulo, stola et pluviali albi coloris, et caput bireto cooperiet.

9. Procedente clerico cum vasculo Aquae benedictae et aspergillo, deinde alii clerici bini, inter quos unus deferet laternam cum lumine et gossypio cerato, et alter Rituale, postremo loco Celebrans, medius inter suos assistentes, procedent ad coemeterium, et consistent ad Crucem ibi erectam.

10. Celebrans deponet biretum, et reverebitur Crucem antedictam. Clerici etiam reverentiam ad Crucem conficient. Celebrans consistet contra Crucem, humeris versis ad ingressum coemeterii, clerici eodem statu a lateribus Celebrantis.

11. Clericus, qui sustinebit laternam cum lumine, accendet tres illas candelas positas ad pedem Crucis, quibus accensis, Celebrans alta voce recitabit orationem *Oremus. Omnipotens Deus, qui es custos* etc.

12. Post orationem, omnes flectent genua ante Crucem, Celebrans autem super tapetum. A duobus cantoribus canentur Litaniae, ad quas respondebunt adstantes. Post cantatum versiculum *Ut omnibus fidelibus defunctis* etc., assurget Celebrans tantum, et coemeterium, ut in Rituali, benedicet, dicens *Ut hoc coemeterium* etc. Postea rursus genua flectet, et cantores prosequentur et complebunt Litanias.

13. Litaniis absolutis, assurget Celebrans et ceteri omnes cum eo. Clericus cum vasculo et aspergillo adstabit primo assistenti a dexteris, et hic accipiet aspergillum ac tradet Celebranti.

14. Celebrans, accepto aspergillo, intonabit antiphonam *Asperges me,* quam prosequentur cantores cum toto psalmo *Miserere.*

15. Celebrans statim asperget Crucem, deinde, una cum assistentibus et clerico sustinente vasculum, asperget totum coemeterium, initium ducens a dextera Crucis.

16. Inter haec thuriferarius praeparabit ignem in thuribulo, et aderit prope Crucem, quum illuc redibit Celebrans.

17. Post aspersionem, redibit Celebrans ante Crucem, et cantato a cantoribus *Gloria Patri,* ac repetita in cantu antiphona praedicta *Asperges me* etc., conversus ad Crucem, cantabit orationem *Oremus. Deus, qui es totius orbis* etc.

18. Absoluta oratione, Celebrans accipiet primam candelam, eamque imponet summitati Crucis, tum alteram in summitate brachii dexteri, postea tertiam in summitate brachii sinistri.

19. Primus assistens ministrabit Celebranti incensum, quod ipse demittet in thuribulum cum benedictione *Ab illo benedicaris* etc. Primus assistens porriget deinde thuribulum Celebranti, qui, facta ad Crucem reverentia, adolebit ipsam triplici ductu. Restituet thuribulum assistenti, et hic thuriferario Primus assistens accipiet aspergillum, et tradet illud Celebranti, qui asperget Crucem, et postea restituet aspergillum assistenti.

20. Demum, ordine supra demonstrato, clerus et Celebrans redibunt ad paramenta deponenda quo loco sumpserint. Aequum autem esset, ut candelae supra Crucem positae arderent quoad consumantur.

CAPUT V.

DE RECONCILIATIONE COEMETERII PERAGENDA A SACERDOTE EX EPISCOPI MANDATO.

1. Si violatum forte sit coemeterium, non est violata ecclesia, quamvis ipsi esset contigua.

2. Reconciliatio coemeterii poterit ab Episcopo demandari Sacerdoti.

§ 1. *De rebus praeparandis.*

3. In sacristia, vel alio loco contiguo, sive etiam in coemeterio ipso, si desit locus idoneus, praeparabitur seorsim abacus alba tobalea contectus, in quo ponetur biretum, pluviale cum stola albi coloris, cingulum, alba, amictus pro Celebrante; superpellicea, quae satis sint pro inservientibus; vasculum Aquae sanctae; aspergillum ex hyssopo, et Rituale.

4. Ante Crucem primariam coemeterii, praeparabitur tapetum, in quo genua demittet Celebrans.

5. Functio peragi potest mane cuiuslibet diei.

§ 2. *In functione.*

6. Hora statuta, convenient in sacristiam, vel in alium locum sacristiae substitutum, Celebrans et clerici.

7. Clerici sibi imponent superpelliceum, Celebrans a suis assistentibus induetur amictu, alba, cingulo, stola ac pluviali albi coloris, et caput operiet bireto.

8. Praeibit clericus cum vasculo et aspergillo, ceteri clerici bini, quorum unus sustinebit Rituale, ac postremo Celebrans cum suis assistentibus.

9. Quum ventum erit ante Crucem primariam, Celebrans nudabit caput, et facta ad Crucem reverentia, in genua procumbet super tapeto, facie versa ad Crucem, humeris ad ingressum principalem. Hoc ipsum facient alii clerici.

10. Duo cantores immediate cantabunt Litanias, ad quas respondebunt adstantes. Post cantatum versiculum *Ut omnibus fidelibus defunctis* etc., assurget Celebrans, et benedicet coemeterium, dicens *Ut hoc coemeterium* etc. Tum rursus genua flectet, et cantores resument atque absolvent Litanias.

11. Completis Litaniis, assurgent omnes; Celebrans, accepto a primo assistente aspergillo, intonabit antiphonam *Asperges me,* quam cantores prosequentur cum toto psalmo *Miserere,* cuius in fine omittetur *Gloria Patri,* et repetetur antiphona.

12. Celebrans, intonata antiphona, circumibit totum coemeterium, incipiens a dextera Crucis, asperget illud Aqua sancta, praesertim in loco seu locis contaminatis. Post aspersionem, redibit ante Crucem, aspergillum assistenti restituet, ibique manebit donec complebitur cantus psalmi praedicti cum repetitione antiphonae.

13. Repetito antiphonae cantu, Celebrans cantabit *Oremus* (assistentes *Flectamus genua* etc.) et orationem *Domine pie, qui agrum figuli* etc.

14. Hac oratione explicit actus reconciliationis. Clerus cum Celebrante, quo ordine processit ad coemeterium, revertetur ad paramenta dimittenda, quo loco sumpsit.

Appendix ad Librum IV.

De Sacramento Confirmationis a simplici Sacerdote ex Sedis Apostolicae delegatione administrando.

DECRETUM

SACRAE CONGREGATIONIS GENERALIS DE PROPAGANDA FIDE

(habitae die 21 Martii 1774).

Referente R. P. D. Stephano Borgia Secretario, nonnullos Missionum Superiores, aliosque, quibus ab Apostolica Sede extraordinaria Sacramentum Confirmationis administrandi facultas conceditur, in illius administratione usos quandoque esse vestibus ac ornamentis episcopalibus: Eminentissimi Patres declararunt, ac vigore praesentis Decreti declarant, nemini prorsus charactere episcopali non insignito, vel cui alias usus Pontificalium ex vero, legitimoque privilegio non competit, licuisse, vel licere in collatione Chrismatis adhibere rochettum, mitram, baculum pastoralem, annulum vel Crucem pectoralem; statueruntque, supplicandum esse Sanctissimo pro approbatione huius declarationis, necnon efformandam Instructionem pro simplicibus Sacerdotibus Confirmationem, ut supra, administrantibus.

Facta vero Sanctissimo Domino nostro Clementi Pp. XIV, per praefatum Dominum Secretarium, in audientia diei 3 Aprilis currentis supradictae Sacrae Congregationis sententiae relatione, Sanctitas Sua illam benigne approbavit, et ab omnibus, ad quos spectat, inviolabiliter observari mandavit.

Datum Romae, ex Aedibus dictae S. Congregationis, die 23 Aprilis 1774.

IOSEPH MARIA Card. CASTELLI, *Praefectus.*

L. ✠ S.

Stephanus Borgia, *Secretarius.*

INSTRUCTIO

pro simplici Sacerdote Sacramentum Confirmationis ex Sedis Apostolicae delegatione administrante.

« Etsi, iuxta Sacrosancti Tridentini Concilii definitionem, solus Episcopus sit Ordinarius huius Sacramenti Minister (1); solet tamen quandoque iustis de causis Sedes Apostolica simplici Sacerdoti, tamquam extraordinario Ministro, facultatem tribuere illud conferendi (2).

« Sacerdos igitur, cui facultas haec fuerit concessa, in primis curet apud se habere Chrisma, per catholicum Antistitem cum eadem S. Sede communionem habentem confectum, ac sciat, sibi numquam licere (3) sine eo Confirmationem administrare, vel illud ab Episcopis haereticis, aut schismaticis recipere.

« Animadvertat insuper, num in facultate sibi ab Apostolica Sede impertita alia etiam facultas expressa legatur, utendi scilicet Chrismate ante annum benedicto: alias eo non utatur, nisi forte in casibus necessitatis (4), cum a sacris Canonibus id prohibitum sit (5).

« Licet omni tempore administrari valeat Confirmatio, congruum tamen est, ut praecipue in hebdomada Pentecostes, et circa horam tertiam, in qua Spiritus Sanctus illapsus est Apostolis, conferatur (6).

« Quod ad aetatem confirmandorum attinet, prae oculis habendum est Catechismi Romani (7) monitum in haec verba: *Illud observandum est, omnibus quidem post Baptismum Confirmationis Sacramentum posse administrari, sed minus tamen expedit hoc fieri, antequam pueri usum rationis habuerint. Quare si duodecimus annus non exspectandus videatur, usque*

---

(1) Sess. 7, de Confirm. Can. 3.
(2) Eugen. IV, in Decret. pro Armenis.
(3) S. Thomas 3 par., q. 72, art. 5, in corp.
(4) Bened. XIV, Constit. *Anno vertente*, Bull. Tom. 3, pag. 288.
(5) Can. *Litteris* de Consecr. dist. 3, et Can. *Si quis de alio* de Consecr. dist. 4.
(6) Catech. Rom. de Sacram. Confirmat. — Sanctus Carolus in V Synodo Mediolanen., cap. de Confirm.
(7) Loc. cit.

ad septimum certe hoc Sacramentum differre maxime convenit: quod sane monitum in pueris benevalentibus locum habet. Nam, si agatur de eo, qui gravi morbo laboret, ex quo decessurus praevideatur; non solum prohibitum non est illi ante septennium sacrum Chrisma administrare, sed expedit, ut id fiat, unde ex hac vita demigrans maiorem gloriam, iuxta S. Thomae doctrinam (1), in caelis consequatur. Aliae insuper, iuxta probatam plurium Theologorum sententiam (2), esse possunt legitimae causae antevertendi septennium in collatione huius Sacramenti, et praesertim, cum praevidetur futura diutina absentia Episcopi, vel Presbyteri, cui, ut supra, facta sit facultas illud administrandi, vel alia urget necessitas.

« Ut confirmandi, qui usum rationis habent, digne hoc Sacramentum recipiant, debent esse in gratia, et ideo conveniens valde est, ut illius susceptioni praemittant sacramentalem Confessionem (3). Si enim conscii alicuius peccati lethalis, quod absit, ad Confirmationem accederent, non solum huius Sacramenti gratiam non reciperent, sed gravissimo sacrilegio se illigarent.

« Iuxta veterem Ecclesiae usum, confirmandi deberent esse ieiuni (4), optandumque propterea esset, ut id ipsum in praesenti etiam servaretur.

« Sacro Chrismate liniendi ante diligenter erudiendi sunt iuxta doctrinas Catechismi Romani de natura, dignitate, effectibus ac dispositionibus ad digne Sacramentum huiusmodi recipiendum praerequisitis. Item oportet, ut instruantur circa fidei rudimenta, Decalogi et Ecclesiae praecepta, actus virtutum theologalium, ac Orationem dominicam et Apostolorum Symbolum memoria teneant.

« Ceterum Missionarii non omittant populos sibi creditos etiam hortari, ut Confirmationem debito tempore recipiant, nec non ut parentes filios suos confirmari curent; etsi enim hoc Sacramentum non sit de necessitate medii ad salutem, tamen sine gravis peccati reatu respui non potest ac negligi (5), cum illud suscipiendi opportuna adest occasio. Porro haec

---

(1) S. Thom. 3, part., q. 73, art. 8, ad 4.
(2) Bened. XIV, in lib. 7, cap. 10, n. 5, 6 et 7, de Synodo Dioeces.
(3) Instructio E.mi almae Urbis Vicarii pro iis, qui suscepturi sunt hoc Sacramentum, an. 1773.
(4) Catech. Rom., de Confirm.
(5) Bened. XIV, in Constit. *Etsi pastoralis*, § 3, num. 4, Bull. Tom. 1.

doctrina, si pro omnibus, qui sunt undique, christifidelibus vera est, multo magis locum habet in illis, qui in terris degunt haereticorum, vel paganorum, in quibus quandoque adversus catholicos persecutiones ingruunt, unde opus est ut septiformis Spiritus virtute roborentur, qua non solum corde credant ad iustitiam, sed etiam ore confessionem faciant ad salutem, seque paratos exhibeant pro Christo etiam sanguinem fundere.

« Cum hoc Sacramentum indelebilem in anima characterem imprimat, reiterari non debet, et propterea qui est confirmatus ad illud recipiendum non audeat accedere, sicuti nec excommunicatus, interdictus, in divinis communicans cum haereticis, aut schimaticis, vel qui ritus idololatricos, usurpat, sive alio modo publice peccat; item qui praeceptum paschale non adimpleverit.

« Caveant confirmandi, ne sordida fronte (1), capillisque impexis ad hoc Sacramentum accedant, vestibus tamen sint induti, quemadmodum et patrini, simplicibus, et ad modestiam compositis. Mulieres vero illud suscepturae, et quae matrinarum officium exercebunt, non se in ecclesia cum vanis ornamentis, aut fucata facie, sed cum omni modestia, et reverentia praesentent.

« Si quis ex confirmandis turpe nomen, vel christiano homini non conveniens, haberet, aliud in Confirmatione assumat (2).

« Quamquam de necessitate huius Sacramenti non sit, ut in eo recipiendo patrinus, vel matrina adhibeatur; id tamen laudabilis Ecclesiae consuetudo suadet, sacrique Canones praescribunt (3).

« Ab hoc vero munere excluduntur tum minores annis quatuordecim (4), tum qui Sacramentum Confirmationis nondum receperunt (5): verum quia contingere potest, ut in locis Missionum nullus adsit, qui antea confirmatus fuerit, permittitur in hoc casu, ut aliqui sine patrino confirmentur, qui postea patrini ceterorum esse poterunt.

(1) Concil. Aquense, an. 1585. Instructio supradicta.
(2) Concil. Aquense, an. 1585. Concil. Tolosan. anni 1590. S. Carol. Borr. in V Synodo Mediolanen.
(3) Sacramentar. S. Gregor. M. Ordo Romanus apud Hittorpium.
(4) Instructio praedicta.
(5) Canone *In Baptismate* 102 de Consecrat. dist. 4.

« Ad patrinos huiusmodi quod attinet, hae insuper regulae erunt observandae: 1° Ut non plures (1), sed unus tantum, sive vir, sive mulier, in patrinum, aut matrinam adhibeatur. 2° Ut nec feminis mares (2), nec maribus feminae patrini officium praestent, sed suo quisque sexu patrinus adhibeatur. 3° Ut, nisi necessitas cogat (3), idem non sit, sed diversus Confirmationis patrinus a patrino Baptismi. 4° Ut a Patrini munere arceantur excommunicati (4), interdicti, publici peccatores, aut qui praeceptum paschale omiserint.

« Circa cognationem spiritualem, quae in hoc Sacramento contrahitur, haec statuit Tridentina Synodus (5): *Ea quoque cognatio, quae ex Confirmatione contrahitur, confirmantem, et confirmatum, illiusque patrem et matrem ac tenentem non egrediatur, omnibus inter alias personas huius spiritualis cognationis impedimentis omnino sublatis.*

« Quod quidem Concilii decretum locum habet in iis, qui ad Tridentini statuta servanda adstringuntur. Ceteri vero disciplinae in suis regionibus vigenti hac in parte se conforment.

« Cum tempus advenerit, quo Sacerdos utens facultate sibi ab Apostolica Sede, ut supra, tributa, administrare Confirmationem intendit, vestibus sacerdotalibus, vel saltem alba, et stola indutus stans ante altare versus ad populum hinc inde dispositum (masculis a dextris, feminis vero a sinistris), circumstantes summarie de praemissis admoneat, eisque praesertim denunciet, quod nullus alius, nisi solus Episcopus, Confirmationis ordinarius Minister est; se vero paratum esse illam conferre iure per S. Sedem delegato.

« Mox delegationis decreto, sive Brevi Apostolico lingua vernacula alta et intelligibili voce lecto, iterum moneat adstantes, quod nullus confirmatus discedat, nisi benedictione accepta, quam ipse post omnium Confirmationem daturus est. Item, quod infantes, si quos in prima aetate iusta de causa confirmandos existimaverit, per patrinos teneantur in brachiis dexteris; et quod adulti ponant pedem suum super pedem dexterum Patrini sui. »

(1) Can. *Non plures* 101 dist. 4.
(2) Pontific. Rom.
(3) Can. *In Catechismo* 100 de Consecr. dist. 4.
(4) Pontif. Rom.
(5) Sess. 24 de Reform. Matrimonii, cap. 2.

« Hac altera monitione completa (1), pariter stans, et versa facie ad confirmandos, iunctis ante pectus manibus, confirmandis vero genua flectentibus, et manus ante pectus iunctas tenentibus, dicit:

℣. *Spiritus Sanctus superveniat in vos, et virtus Altissimi custodiat vos a peccatis.* ℟. *Amen.*

« Deinde, signans se manu dextera a fronte ad pectus signo Crucis, dicit:

℣. *Adiutorium nostrum in nomine Domini.*
℟. *Qui fecit caelum, et terram.*
℣. *Domine, exaudi orationem meam.*
℟. *Et clamor meus ad te veniat.*
℣. *Dominus vobiscum.*
℟. *Et cum spiritu tuo.*

« Tunc, extensis versus confirmandos manibus, dicit:

OREMUS

Omnipotens, sempiterne Deus, qui regenerare dignatus es hos famulos tuos ex aqua et Spiritu Sancto; quique dedisti eis remissionem omnium peccatorum; emitte in eos septiformem Spiritum tuum Sanctum Paralictum de caelis. ℟. *Amen.*

Spiritum Sapientiae et Intellectus. ℟. *Amen.*
Spiritum Consilii et Fortitudinis. ℟. *Amen.*
Spiritum Scientiae et Pietatis. ℟. *Amen.*

Adimple eos Spiritu Timoris tui, et consigna eos signo Cru✠cis Christi in vitam propitiatus aeternam. Per eumdem Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum: qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia saecula saeculorum. ℟. *Amen.*

« Post haec Sacerdos confirmat per ordinem genuflexos, primo mares, secundo feminas. Uno ordine confirmato, illi surgunt, et alii genuflectunt et confirmantur, et sic usque in finem. Inquirit autem singillatim de nomine cuiuslibet confirmandi sibi per patrinum, vel matrinam flexis genibus praesentati, et summitate pollicis dexterae manus Chrismate intincta dicit:

(1) Pontif. Rom.

« *N., Signo te signo Cru✠cis:* quod dum dicit producit pollice signum Crucis in frontem illius, deinde prosequitur: et *Confirmo te Chrismate salutis. In nomine Pa✠tris, et Fi✠lii, et Spiritus✠Sancti.* ℟. *Amen.*

« Deinde leviter in maxilla caedit, dicens: *Pax tecum.*

« Ligandae essent vitta linea recens confirmatorum frontes, iuxta Pontificalis Romani praescriptum (1). Verum, quoniam publica vittarum delatio apud infideles ludibrio exponere posset Sacramentum, ideo, si praevideatur hoc scandalum eventurum, consultius erit, vittas huiusmodi non adhibere; sed in hoc casu opus erit, ut Sacerdos, postquam frontes confirmandorum linierit sacro Chrismate, eas gossypio, mox comburendo, diligenter abstergat, ac deinde lavet (2).

« Omnibus confirmatis, tergit cum mica panis et lavat pollicem et manus super pelvim: deinde, aqua lotionis cum pane fundatur in piscinam sacrarii, in qua reponi debent etiam supradictorum gossypiorum cineres.

« Dum lavat manus, si adsint ministri, cantatur, vel legitur sequens antiphona: alias post lotionem ab ipso Sacerdote dicatur: *Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis a templo sancto tuo, quod est in Ierusalem; Gloria Patri,* etc.

« Et repetitur Antiphona tono 8°, *Confirma hoc, Deus,* qua repetita, conversus ad altare, iunctis ante pectus manibus, dicit:

℣. *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam.*
℟. *Et salutare tuum da nobis.*
℣. *Domine, exaudi orationem meam.*
℟. *Et clamor meus ad te veniat.*
℣. *Dominus vobiscum.*
℟. *Et cum spiritu tuo.*

« Iunctis vero adhuc ante pectus manibus, et omnibus confirmatis devote genuflectentibus, dicit:

OREMUS.

Deus, qui Apostolis tuis Sanctum dedisti Spiritum, et per eos eorumque successores ceteris fidelibus tradendum esse voluisti, respice propitius ad humilitatis nostrae famulatum, et praesta, ut eorum corda, quorum frontes sacro Chrismate

(1) De Confirmandis.
(2) S. Carolus Borr. in dicta V Synodo Mediolanen.

delinivimus, et signo sanctae Crucis signavimus, idem Spiritus Sanctus in eis superveniens, templum gloriae suae dignanter inhabitando perficiat: Qui cum Patre et eodem Spiritu Sancto vivis et regnas Deus in saecula saeculorum. ℟. *Amen.*

« Deinde dicit: *Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum:* et vertens se ad confirmatos, ac faciens super eos signum Crucis, pariter dicit:

Bene ✠ dicat vos Dominus ex Sion, ut videatis bona Ierusalem omnibus diebus vitae vestrae, et habeatis vitam aeternam. ℣. *Amen.*

« Expedita hoc pacto Confirmatione, Sacerdos sedens, iuxta memoratum Pontificale Romanum (1), patrinos, et matrinas monet, quod instruant filios suos bonis moribus, unde fugiant mala et faciant bona, et si forte in infantili aetate essent confirmati, ut suo tempore doceant eos *Credo in Deum*, et *Pater noster* et *Ave, Maria*, quoniam ad hoc sunt obligati.

« Hoc Sacramentum potest conferri minus solemniter, et praesertim tunc cum in privatis domibus, vel extra ecclesiam, seu oratorium, pueris aegrotantibus, de quibus supra, conferendum est, vel etiam adultis, qui ad ecclesiam, quacumque ex causa, legitima tamen, accedere nequeunt. In iis casibus, Sacerdos non omittat uti saltem stola, si superpelliceum habere non possit; cavere etiam debet, ne coram haereticis aut schismaticis, et multo minus eis ministrantibus, confirmet.

« Quod si tandem per Sedem Apostolicam alicui fieri potestatem contingat Confirmationem administrandi in regionibus, in quibus, praeter Latinos, degunt Orientales catholici (2), non modo opus erit, ut supradicta diligenter observet, sed curabit, etiam priusquam Orientalibus ipsis hoc Sacramentum conferat, ab Apostolica Sede instructionem petere, quo pacto se gerere debeat erga Orientales uniuscuiusque ritus.

« Ut autem congruum quantocyus responsum accipiat, de nonnullis S. Congregationem de Propaganda Fide singillatim certiorem reddat oportet. Et primo quidem cuius ritus sint

(1) Loc. cit.

(2) Vide Constitut. Benedicti XIV, quae incipit *Demandatam coelitus*, in qua monetur Guardianus Terrae Sanctae, quomodo se gerere debet in confirmandis Graecis, degentibus in loco, ubi Episcopus Graecus catholicus iure suo et in propria Dioecesi non resideat, qui a simplici Graeco Sacerdote confirmati sint, et ab eodem Guardiano sponte confirmari petant. A.

Orientales huiusmodi; an fuerint a quoquam confirmati, et a quibus, videlicet, an a suis Episcopis, vel a Presbyteris propriae nationis; an sponte petant confirmari; an Confirmationem commode a suis Episcopis recipere valeant; ac tandem, an Confirmatio administranda sit in Dioecesi, in qua actu resideat Episcopus Orientalis, qui sit confirmandi Ordinarius.

« Quam Sacrae Congregationis Instructionem Sanctissimo D. N. Clementi XIV, per me infrascriptum Secretarium eiusdem S. Congregationis relatam in audientia habita die prima Maii anni currentis, Sanctitas Sua illam benigne in omnibus adprobavit, et omnino servari mandavit (1).

Datum Romae ex Aedibus S. Congregationis, die 4 Maii MDCCLXXIV.

Stephanus Borgia, *Secretarius.*

(1) Haec Instructio, omissis quae Missionarios proprie respiciunt, a S. C. S. Officii (mense iulio anni 1888) ad quemlibet Sacerdotem Sacramentum Confirmationis ex Apostolica delegatione administrantem extensa fuit.

INDEX ALPHABETICUS

rerum notabilium quae in I et II Vol. primae Partis continentur

(NB. Numerus romanus indicat Partem, arabicus paginam)

A

B

G

H

I

L

M

Q

R

S

T

U

V